

Pers & slachtoffers

Rapport

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Media en de
Vlaamse minister van Welzijn

Promotor: Rozane De Cock (KU Leuven - IMS)
Co-promotor: Leen d'Haenens (KU Leuven - IMS)

Julie De Smedt (Universiteit Antwerpen)
Anoeska Schipper (Universiteit Antwerpen)

Robin Reul (KU Leuven - IMS)
Elke Ichau (KU Leuven - IMS)

Peggy Valcke (KU Leuven - ICRI)
Ellen Wauters (KU Leuven - ICRI)

Juni 2013

Dankwoord

De onderzoekers willen graag iedereen bedanken die een bijdrage geleverd heeft aan deze studie. Graag danken we de Raad voor de Journalistiek, Slachtofferhulp Leuven en Rondpunt vzw voor hun inzichten in de belevingswereld van slachtoffers en journalisten en hun hulp bij het zoeken naar informanten. Ook de Vlaamse Centra voor Algemeen Welzijnswerk en de diensten Slachtofferhulp zijn we erg dankbaar voor hun inzet. Onze uitdrukkelijke dank gaat naar alle personen die we mochten interviewen. We zijn erg dankbaar voor de medewerking van de vele journalisten die tijd voor ons maakten in hun drukke werkschema, voor hun interessante bijdrage en unieke visie op hun werkveld. Ook de verschillende slachtoffers en hun naasten verdienen een oprecht woord van dank, voor hun bereidwilligheid wildvreemden toe te laten in een zeer persoonlijk leed en voor de reconstructie van een heel moeilijke fase in hun leven. Zonder al deze mensen was dit onderzoek nooit mogelijk geweest. Ten slotte willen we ook de leden van de Opvolgingsgroep en de Stuurgroep bedanken voor hun feedback op de tussentijdse rapporten van dit onderzoek en hun constructieve suggesties.

1. Inleiding	4
2. Literatuurstudie	6
3. Methodologie	45
3.1. Kwantitatief luik	46
3.2. Kwalitatief luik	48
3.2.1. Diepte-interviews met journalisten	49
3.2.2. Diepte-interviews met hulporganisaties en slachtoffers	50
4. Resultaten	52
4.1. Kwantitatief luik	53
I. RESULTATEN VAN DE ANALYSE	53
II. SAMENVATTING VAN DE KWANTITATIEVE INHOUDSANALYSE	81
4.2. Kwalitatief luik	83
4.2.1. Klachtenanalyse	83
4.2.2. Diepte-interviews: Journalisten	85
I. DEONTOLOGIE EN WETGEVING	85
II. OPINIES OVER SLACHTOFFERBERICHTGEVING.....	98
III. JOURNALISTIEKE PRAKTIJKEN.....	111
IV. SUGGESTIES	138
V. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET JOURNALISTEN.....	146
4.2.3. Focusgroep: Slachtofferhulp Leuven	151
4.2.4. Diepte-interviews: Slachtoffers	152
I. NIEUWSGARING EN –PRODUCTIE	152
II. NIEUWSOUTPUT.....	166
III. GEVOLGEN.....	171
IV. ALGEMENE OPMERKINGEN.....	184
V. SUGGESTIES.....	187
VI. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET SLACHTOFFERS	199
4.3. Rechtsvergelijkende studie	203
I. INLEIDING	203

II. ONDERSCHIED WETTELIJKE REGELS EN DEONTOLOGISCHE REGELS	205
III. DE VERSCHILLENDE PERSRADEN	213
IV. ENKELE JURIDISCHE BESCHOUWINGEN DIE DE AANPAK VAN EEN JOURNALIST KUNNEN BEÏNVLOEDEN.....	230
V. AANBEVELINGEN	231
5. Conclusies en aanbevelingen	238
1. Conclusies.....	239
2. Aanbevelingen	242
2.1. Stimuleren van discussie over en toepassen van de beroepsethiek	242
2.2. Preventie	244
2.3. Consequenties van onzorgvuldige journalistieke handelingen	246
2.4. Vorming en sensibilisering	2477
6. Referentielijst	2499
7. Bijlagen.....	i
Bijlage 1: Kwantitatief luik - Zoektermen	ii
Bijlage 2: Kwantitatief luik – Codeboek en codeformulier.....	iii
Bijlage 3: Kwalitatief luik – Codeboek klachtendossiers	xi
Bijlage 4: Kwalitatief luik – Gespreksgids journalisten	xviii
Bijlage 5: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier journalisten	xxii
Bijlage 6: Kwalitatief luik – Codeboek journalisten	xxiii
Bijlage 7: Kwalitatief luik – Gespreksgids slachtoffers	xxvii
Bijlage 8: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier slachtoffers	xxxii
Bijlage 9: Kwalitatief luik – Codeboek slachtoffers	xxix

1. Inleiding

1. Inleiding

Op 11 september 2012 werd op aanvraag van de ministers van Media en Welzijn een kortetermijnopdracht over een onderzoek naar 'pers en slachtoffers' officieel voorgesteld aan de vertegenwoordigers van het steunpunt Media. Na goedkeuring van het geselecteerde onderzoeksvoorstel ging het onderzoek van start op 1 december 2012. Op 28 februari 2013 presenteerden de onderzoekers een eerste tussentijds rapport, met daarin een stand van zaken van de literatuurstudie, de eerste resultaten van de kwantitatieve studie, de stand van zaken van de kwalitatieve studie en de rechtsvergelijkende studie (voor meer informatie, zie 'Pers & Slachtoffers. Tussentijds rapport 1'). In het tweede tussentijdse rapport van 25 april 2013 werden de definitieve resultaten van de kwantitatieve studie voorgesteld, alsook de eerste resultaten van de kwalitatieve studie en de aanvullingen op de rechtsvergelijkende studie (voor meer informatie, zie 'Pers & Slachtoffers. Tussentijds rapport 2'). In mei 2013 werd het onderzoek afgerond.

In wat volgt, geven we een overzicht van de eindresultaten van het kwantitatieve luik, het kwalitatieve luik en de rechtsvergelijkende studie. Dit onderzoek is een ad-hocopdracht Type 2 (voor meer informatie zie document 'Typering en procedure ad-hoconderzoek').

In het literatuuroverzicht diepen de onderzoekers de voornaamste concepten en theorieën uit en wordt voorgaand onderzoek uit binnen- en buitenland besproken (*Literatuurstudie*, p. 5). Aansluitend volgt een uiteenzetting van de methodologie van de kwantitatieve inhoudsanalyse en de kwalitatieve diepte-interviews (*Methodologie*, p. 44).

Vervolgens presenteren we de kwantitatieve resultaten (*Kwantitatief luik*, p. 52). In het kwantitatieve luik van het onderzoek bestudeert men slachtofferberichtgeving in Vlaamse kranten en nieuwsuitzendingen. De berichtgeving in Vlaamse kranten en televisiejournaals tussen september 2010 en september 2012 wordt geanalyseerd tot op het niveau van slachtoffers in het nieuws. Er zal gezocht worden naar patronen van de wijze waarop de Vlaamse nieuwsmedia slachtoffers presenteren. Op pagina 80 vindt u de samenvattingen en conclusies van deze analyse.

Daarna stellen de onderzoekers de resultaten van de kwalitatieve diepte-interviews voor (*Kwalitatief luik*, p. 82). Het kwalitatieve luik van het onderzoek bestudeert de relatie tussen slachtoffers en de media. De onderzoekers voerden diepte-interviews uit bij 30 journalisten die recent bericht hebben over incidenten waarbij slachtoffers betrokken waren en 18 slachtoffers en hun naasten die betrokken waren bij incidenten waarover bericht werd in de media. Op pagina 145 vindt u de samenvatting van de analyse van interviews met journalisten; op pagina 197 de samenvatting van de analyse van gesprekken met slachtoffers en hun naasten.

In de rechtsvergelijkende studie bespreken we het onderscheid tussen wettelijke en deontologische regels, onder meer de draagwijdte van de beroepsethiek en de plaats van de Raad voor de Journalistiek in het geheel. Daarnaast worden de voornaamste relevante kenmerken en bepalingen van buitenlandse persraden besproken (Nederland, Duitsland, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk). Verder worden er enkele aanbevelingen geformuleerd vanuit dit perspectief (*Rechtsvergelijkende studie*, p. 201).

Tot slot stellen de onderzoekers de conclusies van de analyse voor. Op basis van de kwantitatieve inhoudsanalyse, de kwalitatieve diepte-interviews en de rechtsvergelijkende studie worden aanbevelingen gespecificeerd (*Conclusies en aanbevelingen*, p. 238).

2. Literatuurstudie

DEEL 1: MEDIA (p. 6)

- I. Theorieën over nieuws (p. 6)
- II. Journalisten (p. 15)

DEEL 2: SLACHTOFFERS & INCIDENTEN (p. 25)

DEEL 1: MEDIA

I. Theorieën over nieuws

1. Nieuwsselectie en -productie

Binnen *journalism studies* bespreken verschillende theorieën hoe journalisten te werk gaan bij dagelijkse beslissingen over nieuwsselectie en -productie. Uit de enorme en zichzelf voortdurend aanvullende informatiestroom selecteren nieuwsredacties gebeurtenissen die volgens deze mediaprofessionals nieuwswaardig zijn. Naast praktische overwegingen zoals deadlines, uitzendingstijd/publicatieruimte en werkroutine spelen ook andere factoren een rol in dit beslissingsproces. Zo zijn er organisatorische vereisten en invloeden van binnen de nieuwsorganisaties; de gebeurtenissen zelf hebben een impact op de selectie; maar ook externe invloeden bepalen mee wat precies nieuws wordt en hoe het gepresenteerd wordt (bv. de economische toestand, machtsverdeling, de heersende cultuur). Gans (1980) verkiest een holistische verklaring. Journalisten maken informatie uit allerlei bronnen meer geschikt voor hun doelpubliek door de feiten samen te vatten, te verfijnen en aan te passen. Journalisten werken echter niet in een vacuüm: ze zijn zowel deel van een beroepsgroep als van een mediaorganisatie en kunnen onder druk gezet worden door groepen en individuen die een zekere macht hebben over de journalist zelf en zijn/haar organisatie (Gans, 1980, pp. 78-80). Ook Harrison (2006) suggereert een holistische blik op het nieuws. Zij stelt dat er op drie niveaus naar het nieuws wordt gekeken:

- Het niveau van het **gezond verstand** ('common sense'): Dit niveau is het standpunt van het publiek. Ieder van ons heeft een zeker begrip van het nieuws als gevolg van onze rol als toeschouwer. Het niveau van het gezond verstand wordt vaak bestudeerd om de publieke opinie over de output van het nieuws te analyseren en deze in de praktijk om te zetten. Een veelgehoorde kritiek is dat men zijn standaarden dan gaat baseren op die van het publiek en niet op objectieve journalistieke standaarden ('de kijker/lezer wil het'). Het beantwoorden van publieksvoorkeuren kan bovendien de concurrentiestrijd tussen media opdrijven, wat volgens sommigen de kwaliteit van de nieuwsoutput zou kunnen bedreigen.
- Het niveau van de **praktijk**: Dit is het niveau van de journalistieke praxis, d.w.z. de mensen die effectief tewerkgesteld zijn bij nieuwsmedia. Volgens Harrison houdt deze groep vast aan enkele ' clichés', zoals het belang van opvallend en onverwacht nieuws dat publiek debat teweeg brengt. Nieuws moet bovendien altijd 'nieuw' zijn: het *nu* is veel belangrijker dan het verleden of de toekomst, waardoor het nieuws altijd slechts een momentopname kan zijn van de geschiedenis. Dat betekent echter niet dat nieuwsverhalen niet juist of onvolledig zijn. Harrison beschrijft verder hoe journalisten gebonden zijn aan professionele standaarden en praktijken.
- Het **academische** niveau: Dit is het niveau van de wetenschappelijke blik op nieuws. Nieuws wordt bestudeerd in vele wetenschappelijke domeinen, gaande van communicatiewetenschap tot rechten. De wetenschap houdt zich volgens Harrison vooral

bezig met 'what *makes news*' en niet met wat nieuws *is*, wat vaak resulteert in een eenzijdige kijk op nieuws. Een vaak bestudeerd domein is dat van het nieuwsdiscours, de taal van het nieuws en de betekenis die deze heeft voor het publiek. Nieuws kan enerzijds gezien worden als een voyeuristische blik op de realiteit, uitgespeeld door een commerciële logica; anderzijds is het een centraal element van onze kennis over de wereld rondom ons (Harrison, 2006, pp. 17-24).

1.1. Gatekeeping

In de literatuur worden selectie- en productieprocessen voor berichtgeving aangeduid met de algemene term '**gatekeeping**'. Nieuwsmedia bepalen welke gebeurtenissen zij door de 'poorten' van de media laten (McQuail, 2010, p. 558). Gatekeeping is dan "the overall process through which the social reality transmitted by the news media is constructed", d.w.z. de selectie, samenstelling, het tijdstip van verspreiding, enzovoort. 'Gatekeepers' zijn de procedures en routines of de individuen die bepalen welke items doorgelaten worden. Of een nieuwsitem voorbij een gate of gatekeeper raakt, hangt af van verschillende factoren of 'forces', o.m. de routines binnen de organisatie en de kenmerken van journalisten (Shoemaker, Eichholz, Kim & Wrigley, 2001, pp. 233-235). De routine om nieuwswaardigheid te bepalen, is een belangrijke indicator van gebeurtenissen die voorbij de gates raken. Uit onderzoek bleek bijvoorbeeld dat het bepalen van de nieuwswaardigheid van een gebeurtenis een positieve voorspeller was van de hoeveelheid krantenberichtgeving die verscheen over wetsontwerpen van het Amerikaanse Congres. Individuele kenmerken van journalisten voorspelden dit minder goed (Shoemaker et al., 2001, p. 240). In een recentere studie stelden Shoemaker en Cohen echter vast dat wat mensen als nieuwswaardig beschouwen niet overeenkomt met de prominentie van berichten in het nieuws. Aan vier groepen – journalisten, PR-personeel, publiek met een lage socio-economische achtergrond en publiek met een hoge socio-economische achtergrond – werd gevraagd om berichten te rangschikken op nieuwswaardigheid. Die rangschikking kwam weinig overeen met de prominentie van die berichten in de nieuwsoutput. Er zijn nog heel wat andere factoren die een impact hebben op het uitzicht van de uiteindelijke nieuwsoutput (Shoemaker, 2006, p. 110). In een studie van Joye (2010) naar de mediaconstructie van rampen werden diepte-interviews afgenomen bij 11 Vlaamse journalisten en chefs. De participanten bleken bij hun keuze veel belang te hechten aan de **nabijheid** van incidenten. Een deel van de journalisten was echter kritisch over de selectie van berichtgeving vanuit de link met eigen land. Verder meldden de journalisten dat de selectie mee bepaald wordt door **pragmatische overwegingen** zoals vormvereisten, budget, ruimte, personeelsbezetting, et cetera. De persoonlijke **expertise, interesses en netwerken** zouden ook mee bepalen welke rampen er al dan niet geselecteerd worden (Joye, 2010, pp. 151-152).

Een recent kwalitatief Nederlands onderzoek naar onder meer de omgang van Nederlandse media met de privacy van slachtoffers stelde vast dat de **rechten van het individu** vaak ondergeschikt zijn aan het **algemene belang**. In de studie werden zeven Nederlandse journalisten en redacteurs bevraagd over hoe zij de deontologie in de praktijk omzetten. Volgens de onderzoekers is het systeem van **zelfregulering** goed geregeld. Ook stellen ze vast dat de journalisten wel degelijk een **ethisch bewustzijn** hebben in hun beroepsbezigdheden. De Leidraad is echter net als de Vlaamse Code niet bindend en inbreuken worden niet gesanctioneerd. Dat is problematisch omdat blijkt dat er **in de praktijk regelmatig fouten** gemaakt worden, o.m. inbreuken op de privacy van slachtoffers (Leferink & Sessink, 2009, pp. 33-37).

1.2. Nieuwswaarden

Theorieën rond nieuwswaardigheid stellen dat journalisten tijdens de nieuwsselectie bewust of onbewust rekening houden met nieuwswaarden om te bepalen welke feiten, gebeurtenissen en personen opgenomen kunnen worden in de berichtgeving. Het gaat hier om elementen in de gebeurtenis die de aandacht trekken. Galtung en Ruge (1965) stelden een model op van twaalf nieuwswaarden, die hieronder kort besproken worden:

- *Frequentie*

De frequentie van een gebeurtenis verwijst naar de omvang in de tijd waarin de feiten zich ontwikkelen en betekenis krijgen. Een gebeurtenis die zich met ongeveer dezelfde frequentie ontwikkelt als het nieuwsmedium (bv. staking), zal sneller geselecteerd worden als nieuwswaardig dan feiten of trends die lange tijd nodig hebben om zich te ontwikkelen (bv. hervormingen).

- *Drempel*

Een gebeurtenis moet een bepaalde drempel overschrijden om geregistreerd te worden. Hoe groter de intensiteit of de omvang van de gebeurtenis (bv. een zeer gruwelijke moord, een ramp op grote schaal), hoe groter de kans dat de gebeurtenis gerapporteerd wordt.

- *Duidelijkheid*

Mensen verkiezen meestal een gebeurtenis met een duidelijke, ondubbelzinnige interpretatie boven een gebeurtenis met verschillende, inconsistente implicaties. Hoe minder dubbelzinnig een gebeurtenis, hoe groter de kans dat erover bericht wordt.

- *Betekenis*

Eenzijds verwijst deze nieuwswaarde naar culturele nabijheid: een gebeurtenis die elementen heeft die men kan interpreteren binnen de eigen cultuur, die herkenbaar zijn, zal sneller opgemerkt en gerapporteerd worden. Anderzijds heeft 'betekenis' ook te maken met relevantie: een gebeurtenis kan plaatsvinden op een cultureel veraf gelegen locatie, maar toch veel significantie hebben voor de waarnemers.

- *Consonantie*

Gebeurtenissen die overeenkomen met wat mensen verwachten (voorspellen of willen), hebben een grotere kans nieuws te worden, terwijl dingen die te ver afwijken van de verwachtingen niet geregistreerd worden. Op basis van de wensen en verwachtingen construeert men een 'pre-image' van de feiten, een soort van voorbereiding voor het waarnemen en registreren van feiten. Het is mogelijk dat de waarneming vervormd wordt zodat enkel niet-afwijkende gebeurtenissen waargenomen worden.

- *Het onverwachte*

Binnen gebeurtenissen die betekenisvol en consonant zijn, wordt een verdere selectie gemaakt. Gebeurtenissen die onverwacht of zeldzaam zijn – dus niet gewoon, geïnstitutionaliseerd, doorlopend of repetitief – hebben een grotere kans nieuws te worden.

- *Continuïteit*

Een bestaand nieuwsverhaal, een gebeurtenis die reeds als nieuws gedefinieerd is, zal nog enige tijd media-aandacht krijgen. Dergelijke feiten zijn immers vertrouwd en dus makkelijk te interpreteren.

- *Compositie*

De samenstelling van de hele berichtgeving of delen ervan (bv. de voorpagina) kan mee bepalen of een gebeurtenis nieuws wordt of niet. Een feit dat anders als nieuwswaardig beschouwd zou worden, maar niet in balans is met de rest van de publicatie, kan zo uitgesloten worden. Omgekeerd

kan een kwestie die normaal niet gerapporteerd zou worden, wel nieuws worden omdat ze in evenwicht is met andere items.

- *Elitelanden*

Wanneer een gebeurtenis refereert naar elitelanden is er een grotere kans dat ze nieuws wordt. Er wordt meer waarde toegekend aan de acties van elitelanden (bv. de VS).

- *Elitepersonen*

De daden van elitepersonen krijgen ook meer waarde toegekend. Bovendien kan de waarnemer zich met hen identificeren.

- *Personificatie*

Een gebeurtenis die in persoonlijke termen gedefinieerd kan worden, heeft meer kans het nieuws te halen. In het nieuwsverhaal krijgt een subject (een persoon of een groep van personen) daden toegeschreven die de gebeurtenis in de hand werkten. Deze nieuws waarde is breder dan puur human interest.

- *Negativiteit*

Hoe negatiever de feiten, hoe groter de kans dat ze het nieuws halen. Negatief nieuws heeft doorgaans een grotere frequentie, is minder ambigu en minder verwacht en is daarom snel nieuwswaardig.

Galtung en Ruge suggereren dat bepaalde paren van nieuws waarden de nieuwsselectie verder gaan beïnvloeden. Relevant voor deze studie zijn de volgende hypothesen die de onderzoekers bespreken: hoe meer continuïteit, hoe lager de drempel mag zijn (eenmaal een gebeurtenis als nieuws gedefinieerd is, wordt de drempel voor daaruit voortvloeiende gebeurtenissen lager; bv. de rechtszaak die volgt op een misdrijf); hoe groter het compositie-effect, hoe lager de drempel (bepaalde items worden nieuws omdat de categorie waartoe zij behoren, ondervertegenwoordigd is in het complete plaatje); hoe minder negatief het nieuws, hoe belangrijker de frequentie; hoe lager de status van de persoon, hoe meer onverwacht de feiten moeten zijn (gewone mensen halen enkel het nieuws als er iets met hen gebeurt dat niet tot hun alledaagse leven behoort); hoe lager de status van de persoon, hoe negatiever hun acties moeten zijn; hoe minder persoonlijk het nieuws, hoe negatiever het moet zijn (bv. rampen) (Galtung & Ruge, 1965, pp. 81-83).

Andere onderzoekers plaatsen kanttekeningen bij deze lijst. Ze merken onder meer op dat er voorbij gegaan wordt aan kleinschalige gebeurtenissen, de invloed van visuele aspecten van nieuws en het feit dat nieuws niet *gerapporteerd* wordt maar wel *geconstrueerd*. De lijst rept ook niet over andere (politieke, economische, sociale) factoren die nieuwsselectie en -samenstelling kunnen beïnvloeden (Harcup & O'Neill, 2001, p. 265). Harcup en O'Neill ontwikkelden, op basis van het klassieke werk van Galtung en Ruge, een alternatieve lijst van nieuws waarden:

- *Machtselite*

Nieuws over machtige personen, organisaties, instituties (een vollediger categorie dan 'elitepersonen' en 'elitelanden').

- *Beroemde personen*

Verhalen over mensen die reeds beroemd zijn.

- *Entertainment*

Deze categorie omvat verhalen over seks, showbusiness, human interest, dieren, drama, humoristische verhalen, en verhalen met pakkende foto's of titels.

- *Verrassing of contrast*

- *Slecht nieuws*

- *Goed nieuws*

Harcup en O'Neill stelden in hun studie van Britse kranten vast dat positiviteit in bijna even grote mate aanwezig was als negativiteit. Ze merken op dat wat slecht nieuws is voor de ene groep, goed nieuws kan zijn voor de andere en dat de manier waarop een gebeurtenis in het nieuws gebracht wordt, kan afhangen van politieke standpunten bij de redactie of de vraag van de lezers. Daarom stellen ze voor een aparte categorie op te nemen. Voorbeelden die voor dit onderzoek ter zake doen, zijn verhalen over heroïsche redden, 'mirakelverhalen', verhalen over mensen die nipt ontsnappen aan ongeluk e.d.

- *Omvang*

De potentiële impact van een gebeurtenis zou mee de nieuwsselectie bepalen. Het gaat hierbij vooral om het aantal mensen dat door de gebeurtenis geraakt wordt.

- *Relevantie*

Nieuws over gebeurtenissen waarvan men denkt dat ze relevant zijn voor het doelpubliek. Deze nieuwswaarde komt overeen met de nieuwswaarde 'betekenis' en met elementen van de nieuwswaarde 'elitelanden' van Galtung en Ruge.

- *Opvolging (follow-up)*

Iets wat reeds in het nieuws is, blijft nieuws. Deze categorie komt overeen met de nieuwswaarden 'compositie' en 'continuïteit'.

- *Agenda van het medium*

Deze nieuwswaarde erkent dat kranten/nieuwsmerken een eigen agenda hebben die ze willen promoten bij hun publiek (bv. positieve of negatieve campagnes voor bepaalde actoren, promoties die lopen bij de krant)

(Harcup & O'Neill, 2001, pp. 276-279).

Het is vrijwel onmogelijk om uitputtende lijsten van nieuwswaarden te formuleren. Andere onderzoekers suggereren toevoegingen, zoals de impact van een gebeurtenis op een groot aantal personen of het belang voor verleden en toekomst (Gans, 1980, pp. 151-152). Andere 'interessante verhalen' zijn 'people stories' waarbij mensen handelen in ongewone situaties; rolomkering of man-bijt-hondverhalen, waarin mensen afwijken van hun verwachte rol; human interest, ofwel people stories waarbij mensen een ongewone ervaring beleven die sympathie, bewondering, medelijden opwekt bij het publiek; exposé-anekdotes die bepaalde actoren en activiteiten veroordelen; heldenverhalen; 'gee-whiz'-verhalen, zijnde alle andere verhalen die verrassing opwekken (Gans, 1980, pp. 156-157). Volgens Kennamer (1988, p.120-121) is de lange lijst van mogelijke nieuwswaarden te vervangen door één concept dat hij levendige informatie noemt ("vividness"). Die levendige informatie omschrijft hij als de graad waarin informatie concrete beelden oproept en emoties opwekt. De auteur verwijst naar de sociale psychologie, waarbinnen onderzoek heeft aangetoond dat dit type informatie meer kans heeft om opgemerkt en onthouden te worden en ook gebruikt wordt bij het nemen van beslissingen of het vormen van een oordeel. Binnen de journalistiek wordt gezocht naar levendige informatie en ook de journalistieke schrijfstijl wekt dit soort informatie op (Kennamer, 1988, pp.108-109). Die stijl wordt gekenmerkt door het gebruik van de actieve werkwoordsvorm, korte, eenvoudige zinnen, veel details, krachtige woorden en gepersonaliseerde en lokale verhalen. Hierdoor kan je je als lezer identificeren met bv. de persoon die aan bod komt in een persartikel. Maar levendige informatie weergeven, betekent daarom niet

dat gekozen is voor de belangrijkste aspecten van het verhaal, een kritiek die de journalistiek vaak treft (Kenamer, 1988, p.115).

1.3. Agenda setting, priming, framing

Nieuwsmedia zijn niet alleen een bron van informatie voor de burger. Zij helpen ook mee bepalen welke kwesties mensen belangrijk vinden op een bepaald moment, op welke manier deze geëvalueerd worden en in welk perspectief ze gezien worden. Communicatieonderzoek ontwikkelde enkele concepten om de selectiemechanismen van nieuwsproductie en media-effecten te interpreteren, waarvan we hier drie gerelateerde begrippen bespreken: agenda setting, priming en framing.

Agenda setting beschrijft de sterke correlatie tussen de nadruk die media leggen op bepaalde kwesties en het belang dat publiek eraan toekent (Scheufele & Tewksbury, 2007, p. 11). Uit onderzoek blijkt dat mensen die spreken over sociale en politieke problemen op een bepaald moment, vaak verwijzen naar kwesties die in die periode in het nieuws komen (Iyengar & Simon, 1993, p. 368). De feiten die de nieuwsmedia aanduiden als belangrijke issues op een bepaald tijdstip, worden doorgaans door het publiek ook waargenomen als belangrijke issues. Deze selectie van onderwerpen wordt gereflecteerd in het publieke debat en heeft ook een invloed op politiek niveau. De selectie van kwesties door de massamedia wordt gestuurd door de druk van allerlei actoren (belangengroepen, ...) en processen (publieke opinie, gebeurtenissen, ...) (McQuail, 2010, pp. 512-515). Het effect veroorzaakt door informatie uit de massamedia komt voort uit de blootstelling aan een aanzienlijke hoeveelheid berichtgeving (McCombs & Reynolds, 2002, p. 15). De media selecteren kortom bepaalde onderwerpen die prominent aanwezig zijn in de berichtgeving en bepalen daarmee de agenda. Op basis van deze aanwezigheid wordt geoordeeld dat de kwestie wellicht belangrijk is (McLeod, Kosicki & McLeod, 2002, p. 227), ofwel: de media bepalen in zekere mate mee waarover het publiek nadenkt en spreekt. Aan de kant van de media wordt de agenda opgebouwd; de media doen aan **agenda building** waarbij ze onderwerpen op de systemische agenda plaatsen en daardoor de kans vergroten dat ze op de institutionele agenda terechtkomen (Cobb & Elder, 1971, p. 909).

Elementen in het nieuws kunnen standaarden aanreiken aan het publiek om o.a. de prestaties van overheden te evalueren. Dat noemt men **priming** (Scheufele & Tewksbury, 2007, p. 11; Iyengar & Simon, 1993, p. 368). Wanneer mensen ergens een oordeel over moeten vellen, zullen ze steunen op informatie die (op dat moment) opmerkelijk is (McCombs & Reynolds, 2002, p. 14). Priming maakt deel uit van strategieën om media te sturen door bepaalde evaluatiecriteria te stimuleren (McQuail, 2010, p. 514). Het concept priming is gerelateerd aan agenda setting. Waar agenda setting een effect is dat voortkomt uit blootstelling aan een hoeveelheid berichtgeving, is priming een effect waarbij we meer inzicht krijgen in de besproken kwesties door meer aandacht te besteden aan de inhoud van de berichtgeving en hier onze opvattingen en attitudes op baseren (McCombs & Reynolds, 2002, p. 15).

Het concept **framing** ten slotte heeft te maken met de *manier* waarop kwesties voorgesteld worden in een bepaald perspectief, maar niet met *welke* kwesties geselecteerd worden, zoals agenda setting en priming (Scheufele & Tewksbury, 2007, p. 15). Hoe, waarom en waar dat gebeurt, is voorwerp van debat binnen de sociale wetenschappen (Cappella & Jamieson, 1997, p. 39; Entman, 1993, pp. 51-52; Scheufele, 1999, pp. 103-104). Entman definieert framing als een proces waarbij men bepaalde aspecten van een waargenomen werkelijkheid selecteert en opvallender, meer betekenisvol en memorabel maakt in de boodschap ('saliency'). Dit stuurt aan welke definitie van het probleem,

welke oorzakelijke interpretatie, welk moreel oordeel of welke voorgestelde oplossing naar voren geschoven wordt in de tekst (Entman, 1993, pp. 51-52). Dit gebeurt bewust én onbewust. Framing komt voor op verschillende plaatsen in het communicatieproces:

- bij de zenders (d.w.z. de communicatoren: journalisten, redacties en mediabedrijven) en bij de ontvangers van de boodschap, die beide bepaalde schemata ingebed hebben in hun informatieverwerkingsprocessen;
- in de tekst zelf, die bepaalde feiten of standpunten op de voor- en achtergrond plaatst;
- en in de cultuur van het publiek, waar een verzameling bestaat van gemeenschappelijke en vaak gebruikte frames in het discours (Entman, 1993, pp. 52-53).

Publieksframes (geheugenschemata van een individu die gebruikt worden voor informatieverwerking) komen overigens niet noodzakelijk overeen met de mediaframes die aanwezig zijn in kenmerken van het nieuws zelf. Samengevat is framing het proces waarbij tijdens de nieuwsproductie een frame aangeeft welke elementen uit de waargenomen realiteit geselecteerd, uitgesloten, benadrukt of aangevuld worden en daarnaast de ontvangers context en een betekenisuggestie aanreikt (Van Gorp, 2006, p. 46).

De concepten agenda setting, priming en framing sluiten elkaar niet uit. Bepaalde auteurs verbinden de drie processen. Volgens Norris, Kern en Just (2003) heeft framing als functie agenda setting, cognitieve priming en evaluatie. Een bepaald voorval wordt beschouwd als een probleem of een bedreiging voor de belangen van de bevolking en is daarom een belangrijk punt op de publieke en politieke agenda (agenda setting). De oorzaak van de dreiging wordt geïdentificeerd en verklaard via cognitieve priming. Tot slot worden er suggesties gegeven om het probleem op te lossen (evaluatie) (Norris, Kern & Just, 2003, p. 11).

2. Nieuws als sociaal construct van de werkelijkheid

Een brede theoretische stroming binnen de communicatiewetenschap is het (sociaal) constructivisme. Mensen kunnen de werkelijkheid enkel waarnemen met hun eigen concepten. Dat wil zeggen dat het beeld dat we van de werkelijkheid hebben – ongeacht de aard van die werkelijkheid – altijd een beeld is dat we voor onszelf geconstrueerd hebben. Dat geldt ook voor het nieuws. Gebeurtenissen, personen, waarden en ideeën in de berichtgeving zijn constructen die door de media een bepaalde waarde en betekenis toegekend krijgen (Gans, 1980, pp. 79-80; Tuchman, 1978, p. 184; McQuail, 2002, p. 101). We gebruiken deze beelden van de wereld om de betekenis van sociale en politieke kwesties te construeren. De sociale constructie van de werkelijkheid gebeurt vrijwel onzichtbaar (Gamson, Croteau, Hoynes & Sasson, 1992, p. 374).

Onderzoekers zijn het veelal eens dat nieuwsberichtgeving een selectief construct is, samengesteld uit fragmenten van informatie en observatie, dat betekenis krijgt door het gebruikte perspectief en door allerlei organisatorische processen. Uitgaande van deze theorie is het onmogelijk voor media om de werkelijkheid objectief weer te geven: zogenaamde ‘feiten’ zijn immers altijd interpretaties (McQuail, 2002, p. 101). Gamson en Modigliani spreken van wederzijdse beïnvloeding tussen het mediadiscours en het publieke discours: “media discourse is part of the process by which individuals construct meaning, and public opinion is part of the process by which journalists and other cultural

entrepreneurs develop and crystallize meaning in public discourse” (Gamson & Modigliani, 1989, p. 2).

2.1. Key event

Nieuwsproductie hangt sterk af van redactionele routines. Soms komt het echter voor dat een gebeurtenis de normale gang van zaken doorbreekt. Een incident kan enorm veel media-aandacht genereren voor een langere periode. Een dergelijk incident noemt men in de literatuur een **‘key event’** of sleutelmoment: een onverwachte gebeurtenis met dramatische elementen en een grootschalige impact, die bovendien ongewoon veel weerklank krijgt bij het publiek en als symbool voor een publieke crisis of bezorgdheid kan optreden (McQuail, 2010, p. 317). Niet alleen schokkende, zeldzame, extreme of spectaculaire gebeurtenissen kunnen een key event worden; ook incidenten die normaal het nieuws niet zouden halen (bv. huiselijk geweld), kunnen onverwacht enorme aandacht genereren (Kepplinger & Habermeier, 1995, pp. 372-373; Vasterman, 2005, p. 513).

2.2. Nieuwsgolf en mediahype

Sleutelmomenten zorgen dat de aandacht van zowel het publiek als van de journalisten (die de waargenomen interesse van hun publiek willen beantwoorden) zich concentreert op informatie rond een gebeurtenis. De criteria voor nieuwsselectie veranderen tijdelijk in functie van het sleutelmoment. Gebeurtenissen die lijken op het huidige incident of er thematisch mee te maken hebben, worden opgenomen in de berichtgeving. Aangezien er meer vraag naar nieuwe informatie is dan beschikbare informatie gaan journalisten ook incidenten uit het verleden betrekken op het huidige incident. Daardoor lijkt het alsof de problematiek meer voorkomt dan voor het sleutelmoment het geval was (Kepplinger & Habermeier, 1995, p. 388; Vasterman, 2005, p. 510). Deze plotse media-aandacht noemt men een nieuwsgolf (**‘news wave’**).

Nieuwsgolven kunnen uiteindelijk uitmonden in een **mediahype**. Dit is een nieuwsgolf die door een key event ontstaat en daarna uitvergroet wordt door zelfversterkende processen binnen de nieuwsproductie. Een mediahype wordt door de media gegenereerd, in die zin dat de media zelf nieuws gaan *maken* in plaats van louter over gebeurtenissen te *berichten* (Vasterman, 2005, p. 515). Het probleem met nieuwsgolven en mediahypes, is dat ze een onrealistisch beeld van het onmiddellijke probleem creëren (Vasterman, 2005, p. 526). Mediahypes en nieuwsgolven zijn door hun intrinsieke kenmerken soms problematisch voor het naleven van journalistieke standaarden. Ze steunen immers op het verzamelen van consonante informatie (waardoor afwijkende informatie uitgesloten wordt van de berichtgeving), ‘pack journalism’ en een disproportionele aandacht voor een (type) incident die de illusie creëert dat een problematiek in opgang is, zelfs als dat in werkelijkheid niet het geval is (Kepplinger & Habermeier, 1995, p. 389; Vasterman, 2005, p. 526). Aangezien nieuws een sociaal construct is waarbij het publiek zijn kennis over bepaalde kwesties baseert op informatie die het vrijwel uitsluitend uit de media haalt, kan een mediahype ervoor zorgen dat een problematiek in het publieke oog uitvergroet wordt. Ook risico’s worden dus sociaal geconstrueerd (Vasterman, Yzermans & Dirkzwager, 2005, p. 107).

In de studie van Joye (2010) naar de mediaconstructie van rampen werd vastgesteld dat Europese rampen en rampen met een hoge betrokkenheid van het publiek oververtegenwoordigd zijn in Vlaamse kranten. De onderzoeker voerde een kwantitatieve inhoudsanalyse uit op artikels over

rampen gepubliceerd in De Morgen, De Standaard, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad in acht geselecteerde jaren tussen 1986 en 2006. Hij stelde vast dat het proces van gatekeeping zorgt dat Vlaamse kranten een geografisch vertekend beeld brengen van rampen naargelang het getroffen land. 57,6% van alle Europese rampen wordt geselecteerd, ten koste van rampen in Azië en vooral Afrika. Deze regio's tellen nochtans het hoogste aantal (dodelijke) slachtoffers bij rampen. Vlaamse kranten berichten met andere woorden opvallend meer over rampen in België, in Europa en in rijkere niet-Europese landen (p. 147). Bovendien wordt er minder bericht over rampen met een klein aantal slachtoffers en rampen met een lagere spektakelwaarde (p. 148). Joye stelde vast dat Vlaamse kranten – en vooral Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad – meer berichten over rampen in Europa (50,1%) dan daarbuiten, ten koste van berichtgeving over noodsituaties Afrika, Latijns-Amerika en Azië. Rampen in België krijgen de meeste aandacht vanwege hun hoge **nieuwswaarde** voor Vlaamse media. Er is met andere woorden spraken van **eurocentrisme** in de berichtgeving over rampen. Verder krijgen buitenlandse rampen waar landgenoten bij betrokken zijn ook meer aandacht. De factor **nabijheid** bepaalt dus mee hoeveel er over de ramp bericht zal worden. De **omvang** van de ramp, d.i. het aantal doden en slachtoffers, bepaalt dan weer mee of er effectief over de ramp bericht zal worden (selectie). Belgische rampen, die sowieso goed scoren op nabijheid, tellen immers meestal relatief weinig slachtoffers. Noodsituaties in verre landen of landen waarmee België geen sterke (economische, historische, ...) banden heeft en waar weinig westerlingen bij betrokken zijn, krijgen pas aandacht indien er een groot aantal (dodelijke) slachtoffers valt (pp. 148-150).

Een recente studie bevestigt deze vaststellingen aan de hand van een concreet voorbeeld. Eén ramp die heel wat aandacht kreeg van de Vlaamse nieuwsmedia was de storm op het muziekfestival Pukkelpop in het Limburgse Kiewit in augustus 2011. Een kwantitatieve inhoudsanalyse over deze ramp uit Het Belang van Limburg, De Standaard en Het Laatste Nieuws in de periode augustus 2011 tot februari 2012 stelde vast dat de berichtgeving beantwoordde aan de kenmerken van een **mediahype** (Wellens, 2012). De verschillende geanalyseerde media schonken niet even veel aandacht aan de ramp: in Het Belang van Limburg en Het Laatste Nieuws verschenen meer artikels dan in De Standaard. Over alle geanalyseerde media heen kon men nieuwsgolven waarnemen, alsook heropflakkingen van de aandacht bij elke nieuwe onthulling. Wellens bevestigt dat er in de eerste fase na de ramp sprake was van zogenaamde '**commandopostjournalistiek**', verslaggeving 'on the spot' die vooral op zoek gaat naar wie de slachtoffers zijn, hoeveel doden en gewonden er zijn en wat, wanneer, waar en hoe de ramp plaatsvond. De inaccuraatheden bleven opvallend laag en bleven beperkt tot de eerste fase van de berichtgeving (Wellens, 2012, p. 51). In de tweede fase werd **aanvullend nieuws** geproduceerd, o.a. achtergrondverhalen en verhalen rond oorzaak en gevolg. HBvL en HLN legden eerst de nadruk op human interest; in latere fases ging men zich meer richten op de vraag van verantwoordelijkheid. Mede daardoor kwamen er na verloop van tijd andere types van bronnen aan het woord: aanvankelijk lag de **nadruk op o.a. slachtoffers**, waardoor er voornamelijk festivalgangers, artiesten en naasten geraadpleegd werden. Deze personen waren in het begin ook erg zichtbaar in het beeldmateriaal. Later publiceerden de kranten eerder beelden van onder andere stormschade.

DS focuste in het algemeen op human interest, maar sprak al van in het begin over thema's als verantwoordelijkheid en veiligheid. Er verschenen geen beelden van naasten (vrienden en familie) van betrokkenen in deze krant. Doorheen de berichtgeving nam de kritiek in de berichtgeving gestaag toe. Vooral in HBvL en in HLN was er een golf van negativiteit tegenover de organisatie zichtbaar, vaak met familie en vrienden van betrokkenen als geciteerde bron. Wellens stelde vast dat

DS hier minder in meeging en minder inspeelde op de emoties van de lezer. Tot slot stelde Wellens vast dat HBvL en HLN niet meer rampenmythes verspreidden dan DS en ook niet meer empathie vertoonden (Wellens, 2012, pp. 97-102).

2.3. Mediatemplate

Kitzinger verbindt een ander concept aan key events. Een '**media template**' is een sjabloon voor verdere berichtgeving. Een gebeurtenis kan voortleven in het collectief geheugen van de media lang nadat de feiten afgesloten zijn. Deze gebeurtenis wordt dan bij latere berichtgeving gebruikt als referentiepunt om nieuwe gebeurtenissen te helpen verklaren of te bewijzen (Kitzinger, 2000, p. 76). De schietpartij door Hans Van Themsche in Antwerpen in 2006 kan bijvoorbeeld verbonden worden aan de moordpartij door Kim De Gelder in 2009; Columbine High School 1999 wordt in de VS nog steeds als referentiepunt voor latere school shootings aangehaald; net zoals de nucleaire ramp in het Japanse Fukushima in 2011 al snel vergeleken werd met de kernramp in Tsjernobyl 25 jaar eerder. Zulke media templates helpen journalisten met het structureren van nieuwe gebeurtenissen (Kitzinger, p. 61). Nochtans zijn ook dergelijke sjablonen niet zonder problemen: omdat men de gebeurtenis in een bestaand patroon tracht te passen, worden de feiten vervormd en sterk vereenvoudigd en krijgen alternatieve interpretaties minder ruimte (Kitzinger, p. 76).

2.4. Moral panic

Zoals besproken werd kunnen nieuwsgolven en mediahypes de illusie creëren dat een bepaald type incident opeens significant meer voorkomt, zodat men bijvoorbeeld begint te spreken van een 'misdadegolf'. De massale bezorgdheid bij publiek en politieke actoren wordt dus uitvergroot door de media. Deze angst wordt in de literatuur aangeduid als een '**moral panic**' (McQuail, 2010, p. 564).

II. Journalisten

1. Afwegingen en invloeden

Welke afwegingen maken journalisten wanneer ze geconfronteerd worden met slachtoffers? Uit onderzoek komen tegenstrijdige resultaten naar voren over de aard en het gewicht van de verschillende factoren in het beslissingsproces van journalisten met betrekking tot ethische kwesties. Sommige studies geven aan dat de individuele morele standaarden van de journalist doorwegen (Muller, 2010); andere auteurs wijzen op voortdurende interactie en/of grote mate van overeenkomst tussen individuele- en beroepsethische normen (Battistoli, 2008; Voakes, 1998; Whitehouse, 2010).

De journalist is hoe dan ook ingebed in een context die mee bepaalt binnen welke grenzen hij kan opereren. Om het beslissingsproces van journalisten met betrekking tot privacykwesties te reconstrueren, stelde Voakes (1998) een theoretisch model op, gebaseerd op het 'hierarchy of influences model' van Shoemaker en Reese (1996). Hij onderscheidt zeven factoren die een rol kunnen spelen in de keuze om bepaalde informatie al dan niet te publiceren: (1) individuele factoren (persoonlijke achtergrond en 'stijl' van de journalist); (2) small group factoren (collega's en informele

contacten); (3) organisatiegebonden factoren; (4) concurrentie met andere media; (5) professionalisme (opleiding, normen en waarden, routines,); (6) extramedia-invloeden (nieuwsbronnen, publiek, belangengroepen, ...); en (7) vormen van regulering (door onder meer de overheid en de beroepsgroep). Deze verschillende ‘kanalen’ van invloeden vormen de context waarin journalistieke en redactionele beslissingen tot stand komen (Voakes, 1998). Diverse studies hebben aspecten van dergelijke modellen in kaart gebracht (Van der Wurff & Schönbach, 2011). Vast staat dat, omwille van het essentieel subjectieve karakter van ethische beslissingen en de rekbaarheid van veel ethische codes, het zo goed als onmogelijk is om alle gerelateerde factoren in kaart te brengen.

1.1. Competitie en werkdruk

Men kan zich afvragen op welke manier en in welke mate commerciële overwegingen een rol spelen in de beslissing van een redactie om bepaalde informatie al dan niet te publiceren. Bepaalde ingrijpende gebeurtenissen gaan per definitie gepaard met een verhoogde nieuwsconsumptie. Het is maar de vraag of redactionele keuzes gemaakt worden met het oog op verkoopcijfers, of eerder om ‘niet achter te blijven’ op de concurrentie. Anderzijds blijkt uit interviews met Britse journalisten in het kader van de Leveson Inquiry¹ dat financiële overwegingen wel een grote rol kunnen spelen in het beslissen om bepaalde informatie al dan niet te publiceren, en dat de privacy en individuele waardigheid van de betrokkenen dikwijls helemaal niet in beschouwing genomen worden. Ethische vragen worden vaak niet gesteld. Argumenten die aangehaald worden zijn het ontbreken van universele ethische standaarden, en relevantie voor de lezer (‘als het onze lezers interesseert, wordt het gepubliceerd’). In tegenstelling tot veel onderzoekers stellen de geïnterviewde mediaprofessionals ‘public interest’ en ‘what the public is interested in’ helemaal aan elkaar gelijk (Lord Justice Leveson, 2012b, Vol. 2). Hetzelfde onderzoek oppert ook dat (Britse) journalisten op verschillende niveaus in een bijzonder competitieve omgeving werken. Concurrentie tussen diverse media en platformen creëren samen met redactionele en individuele werkdruk een klimaat waarin ethische overwegingen niet aan de orde zijn (idem). Diverse studies wijzen in dezelfde richting wat de werkomstandigheden van journalisten in de VS, Australië en Canada betreft (o.m. Amend e.a., 2012; McLellan, 1999; Voakes, 1998). Uit een recente studie blijkt dat werkdruk door Vlaamse journalisten als een reële bedreiging voor hun professionele autonomie beschouwd wordt (De Keyser, 2012, pp. 28-29).

1.2. Perceptie van de eigen rol

De maatschappelijke rol die journalisten zichzelf toekennen kan een impact hebben op hun handelen in ethische dilemma’s. Er zijn aanwijzingen dat die rol ingevuld kan worden in functie van de concrete situatie waarin men zich bevindt. De journalisten die ondervraagd werden in het kader van een Canadese studie naar de omgang met ethische dilemma’s stellen dat het in het kader van hun journalistieke plicht van informatieverstreckers soms nodig is om de privacy van slachtoffers te schenden. Er is echter geen eensgezindheid over de mate waarin dit toegelaten is (Amend e.a., 2012, pp. 240-241). Ook onder de respondenten uit het Nederlandse onderzoek naar pers en slachtoffers

¹ Een rechterlijk openbaar onderzoek naar de cultuur, praktijk en ethiek van de Britse pers naar aanleiding van het af luisterschandaal bij de tabloid News of the World in 2011, waarbij voicemails van prominente figuren en burgers afgeluisterd werden. Het onderzoek werd vernoemd naar rechter Brian Leveson die de commissie leidde.

was er geen consensus over de precieze grens tussen informatieverstrekking en schending van privacy (Leferink & Sessink, 2009).

1.3. Journalistieke ervaring

De ervaring van de journalist kan een rol spelen. De assumptie is dat beginnende en jongere journalisten minder referentiepunten hebben, zowel op vlak van ervaringen uit de eigen carrière als doorheen contacten met onder meer collega's (Amend, 2012; McLellan, 1999).

1.4. Regulering en reglementering

Diverse vormen van reglementering, en de houding van de journalist daartegenover zijn eveneens van belang. Journalisten opereren binnen een kader van formele en informele regels die erop gericht zijn de kwaliteit van het nieuwsproduct te garanderen. De rol van de overheid beperkt zich in westerse democratieën doorgaans tot het garanderen van persvrijheid en van bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Die soms conflicterende waarden komen ook terug in de meeste journalistieke codes (Laitila, 1995).

In de Nederlandse studie naar pers en slachtoffers worden een aantal mediaprofessionals aan het woord gelaten die de meerwaarde van zelfregulering in de beroepsgroep in twijfel trekken. Argumenten die worden aangehaald zijn onder meer het gebrek aan afdwingbaarheid van de regels, en de 'mildheid' van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek tegenover journalisten. Hetzelfde onderzoek suggereert ook dat het in vraag stellen van deontologische regels niet noodzakelijk impliceert dat de journalist in kwestie niet vanuit een verantwoordelijkheidsbesef zou redeneren (Leferink & Sessink, 2009). De resultaten van een aantal studies suggereren dat journalisten bij het nemen van ethische beslissingen eerder beïnvloed worden door informele kanalen dan door meer formele regels. Wanneer een journalist geconfronteerd wordt met een ethisch dilemma fungeren collega's en hoofdredacteurs als eerste referentiepunt voor het maken van een keuze, zowel expliciet als impliciet (Battistoli, 2008; Voakes, 1998). Onderzoek wijst er bovendien op dat individuele ethische normen van veel journalisten in grote lijnen, zo niet volledig, corresponderen met de formele richtlijnen, en dat die formele richtlijnen op hun beurt al dan niet rechtstreeks bijdragen tot het ethische referentiekader van de journalist (Whitehouse, 2010; Battistoli, 2008). Van der Wurff en Schönbach (2011) voerden een literatuuronderzoek uit naar de efficiëntie van journalistieke codes. Zij stelden vast dat diverse vormen van formele regulering het meeste invloed uitoefenen wanneer ze ingebed zijn in een redactioneel klimaat waarin ethische gevoeligheid en verantwoordelijkheidszin centraal staan. 'Hun daadwerkelijke impact hangt sterk af van de houding van de redactionele en organisationele leiding ten opzichte van ethische vraagstukken' (Van der Wurff en Schönbach, 2011, p. 51).

De onduidelijkheid van veel ethische codes en de elasticiteit van verschillende kernconcepten (privacy, maatschappelijk belang, ...) bemoeilijken de naleving ervan (Leferink & Sessink, 2009; Lord Justice Leveson, 2012b, Vol. 2). Van der Wurff en Schönbach (2011) pleiten voor een maximaal formuleren van ethische codes in negatieve termen (verbodstermen) en voor het opnemen van praktische voorbeelden.

Bedenkingen rond het systeem van zelfregulering roepen vragen op naar de rol van eventuele sancties. Voakes (1998) suggereert dat journalisten zich bij het nemen van beslissingen met

betrekking tot de publicatie van persoonlijke gegevens mogelijk weinig bewust zijn van de mogelijke juridische gevolgen. Het systeem van zelfregulering maakt het ook moeilijk om de navolging van bepaalde ethische codes af te dwingen. Getuigenissen van Britse journalisten in het Leveson Report doen vermoeden dat de individuele consequenties van professionele fouten in veel mediaorganisaties eerder beperkt, zo niet onbestaande zijn (Lord Justice Leveson, 2012b, Vol. 2).

2. Privacy

2.1. Definities

“De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving. De journalist gaat in het bijzonder omzichtig om met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.”

(Code van de Raad voor de Journalistiek, artikel 23)

Privacy kan opgevat worden als een legaal en als een ethisch concept. Verschillende auteurs en onderzoekers definiëren het concept op een verschillende manier, net zoals verschillende landen en staten dat (op wettelijk vlak) doen (Gordon, Kittross, Merrill, Babcock & Dorsher, 2011, p. 333-382). In de Verenigde Staten wordt privacy bijvoorbeeld opgevat als een eigendomsrecht, een private zone met grenzen (Boeyink & Borden 2010, p. 15). In België bepaalt artikel 22 van de grondwet dat iedereen recht heeft “op eerbiediging van zijn privéleven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald” (Binnenlandse Zaken, 17.02.1994).

Parent (1983) stelt dat er globaal gezien drie soorten definities bestaan van privacy. Ten eerste kan privacy opgevat worden als **het recht met rust gelaten** te worden (o.a. Cooley, 1888; Brandeis & Warren, 1890; Gordon, Kittross, Merrill, Babcock & Dorsher, 2011). Parent stelt dat deze definitie te beperkt is: er zijn immers vele manieren waarop iemand *niet* met rust gelaten kan worden (bijvoorbeeld lastiggevalen worden) die niets te maken hebben met wat men doorgaans onder privacy begrijpt. Ten tweede wordt privacy weleens opgevat als een vorm van **controle** over belangrijke persoonlijke kwesties (o.a. Day, 2006; Sanders, 2006). Nochtans kiezen velen er net voor om delen van hun privacy op te geven. Ten derde kan privacy te maken hebben met het **beperken van de toegang** tot zichzelf (o.a. Day, 2006; Sanders, 2006). Parent bekritiseert het idee van toegang, zowel fysieke toegang die beter beschreven wordt door concepten als persoonlijke eigendom of afzondering, als de toegang tot cognitieve kennis over iemand (men moet bijvoorbeeld wel toestemming aanvragen voor huiszoekingen of telefoontaps, maar dat betekent niet dat de privacy beschermd wordt) (Parent, 1983, pp. 269-275).

Parent zelf definieert privacy als een toestand waarin niet-gedocumenteerde persoonlijke kennis over een persoon niet in het bezit is van anderen (Parent, 1983, p. 269). Een andere bruikbare definitie ziet privacy in termen van concentrische cirkels van intimiteit:

- in de kleinste cirkel staat de persoon zelf;
- in de tweede cirkel de enige andere persoon waaraan hij/zij bepaalde persoonlijke informatie geeft, zoals een partner of een arts;

- in de volgende cirkel staan andere personen die hem of haar na aan het hart liggen (familie, goede vrienden);
- enzovoort, tot men bij de breedste, minst intieme cirkel van de gehele menselijkheid komt, waarbij iemand zijn meest publieke zelf is.

De auteur definieert privacy dan ook als controle over deze cirkels van intimiteit, dat wil zeggen het kunnen bepalen wie toegang heeft tot bepaalde cirkels en wie niet (Hodges, 1994, pp. 198-200). Boeyink en Borden pleiten ervoor te spreken over *privacyverwerving* in plaats van *privacybescherming* (het recht om bepaalde informatie voor zichzelf te houden). Deze definitie sluit aan bij andere definities rond controle over wie toegang heeft tot persoonlijke informatie. Net zoals Hodges (1994) stellen de auteurs dat er verschillende gebieden van privacy bestaan met een eigen niveau van intimiteit (Boeyink & Borden, 2010, pp. 15-17).

2.2. Waarde van privacy

Wanneer men in de literatuur spreekt over de waarde van privacy, heeft men het enerzijds over de *behoefte* aan privacy en anderzijds over het (morele of wettelijke) *recht* op privacy. Verschillende auteurs gaan ervan uit dat voor mensen privacy een **psychologische behoefte** is. Volgens Hodges is privacy van belang bij de ontwikkeling van eigenwaarde, zelfbewustzijn en afbakening van grenzen tussen zichzelf en anderen. Om te bepalen wie en wat je bent en wil worden, moet je met andere woorden de mogelijkheid hebben verschillende opties uit te testen zonder het slachtoffer te worden van kritiek van de samenleving (Hodges, 1994, p. 200). Naast de functionaliteit van privacy voor de persoonlijke ontwikkeling of voor emotionele rust, wordt privacy ook wel opgevat als een noodzakelijke voorwaarde voor de individualiteit en persoonlijke vrijheid. Parent bekritiseert dergelijke verklarende motieven voor privacy die de literatuur geeft voor hun vage of ontoereikende argumentatie. Iemand kan bijvoorbeeld amper privacy hebben, maar toch individualiteit vertonen in zijn gedrag en denkpatronen (Parent, 1983, pp. 275-278).

De waarde van privacy kan ook opgevat worden als **de noodzaak zichzelf te beschermen tegen de maatschappij**. Parent aanvaardt bijvoorbeeld de volgende argumenten voor privacy wél: privacy als een vorm van bescherming tegen machtsmisbruik (hoe meer kennis over iemands privéleven, hoe meer macht men over die persoon heeft) of als bescherming tegen een niet-tolerante samenleving voor personen met 'afwijkende' levensstijlen, gewoontes of denkwijzen (Parent, 1983, pp. 275-278). Ook Day vermeldt zelfbescherming tegen intolerantie of spot van de maatschappij en de bescherming van de reputatie (Day, 2006, pp. 133-137).

Verder kan privacy dienen **om zichzelf te beschermen tegen politieke macht**. Kennis is macht. Hoe meer persoonlijke informatie men over iemand heeft, hoe makkelijker het is om die persoon te beïnvloeden, te manipuleren en te controleren. De overheid heeft relatief makkelijk toegang tot allerlei types persoonlijke informatie en kan deze dan ook gaan aanwenden voor de eigen doeleinden. Vrijheid van overheidscontrole is echter een belangrijk principe van de liberale democratie en kan via privacymechanismen beschermd worden (Day, 2006, pp. 133-137; Hodges, 1994, p. 201).

Privacy kan daarenboven opgevat worden als een recht. Bij de definities werden reeds enkele wettelijke bepalingen besproken rond privacy. Naast het legale niveau kan privacy ook als een **moreel recht** gezien worden. Recht op privacy is een moreel principe: men is ervan overtuigd dat

bepaalde feiten niet gekend moeten of mogen zijn door anderen. Volgens Parent heeft dit te maken met de liberale ethiek die individuen als autonome wezens met eigen doeleinden en dus verschillende levenspaden definieert, waardoor iemands leven als zijn eigen zaak beschouwd wordt (Parent 1983, pp. 275-278). Het recht op privacy is echter niet absoluut: tegelijk zijn we sociale wezens die behoefte aan en recht op kennis over andere personen hebben (Hodges, 1994, pp. 202-203). Privacy mag bijgevolg onder bepaalde omstandigheden overschreden worden en een 'verlies' van privacy is niet altijd negatief. Het morele recht op privacy houdt kortom *niet* in dat de privacy nooit doorbroken mag worden, maar wel dat we niet het slachtoffer mogen worden van onrechtmatige inbreuken (Parent, 1983, pp. 278-280).

2.3. Privacy en journalistiek

Sinds jaren stellen onderzoekers vast dat de grens tussen het private en het publieke domein binnen de journalistiek steeds vager wordt. Human interestverhalen en personalisatie van incidenten en betrokkenen zorgen dat het privéleven steeds meer in de kijker komt te staan (Van Zoonen, 1998, p. 113). Journalisten maken op twee momenten een beslissing rond de privacy van de mensen waarover ze willen berichten. Tijdens de nieuwsgaring en –selectie moeten verslaggevers om te beginnen bepalen of ze het privéleven van hun subjecten zullen binnendringen. Vervolgens wordt in de nieuwsproductiefase beslist wat er gepubliceerd kan worden, met andere woorden welke private informatie al dan niet verspreid zal worden (Hodges, 1994, pp. 203-205). Zoals we in deel 2 (I. Slachtoffers, punt 2.2) bespreken, wordt de privacykwestie vaak als problematisch ervaren door de subjecten van nieuwsberichten. Media-aandacht kan hinderlijk, ongewenst, opdringerig zijn of als exploitatie overkomen. Tevens vrezen mensen die het onderwerp zijn van media-aandacht dat feiten ongenueanceerd, uit hun context, eenzijdig, ... gepresenteerd worden. Bovendien staan journalisten onder druk om snel berichten te produceren – zeker wanneer het gaat om een ernstig incident – en bestaat er een markt voor gedramatiseerde en sensationele nieuwsverhalen (Jemphrey & Berrington, 2000, pp. 479-482). De privacy van slachtoffers en nabestaanden kan dus op verschillende manieren in het gedrang komen. De vraag is waar de grens ligt tussen redelijk en onredelijk mediagedrag (Day, 2006, pp. 132-133).

Onderzoekers wijzen op enkele problemen waar journalisten mee te maken kunnen krijgen wat betreft respect voor de privacy. Ten eerste is er het commerciële aspect van berichtgeving. Persoonlijke informatie geniet vaak publieke belangstelling (Allen, 2003, p. 72). Journalisten maken deel uit van een bredere mediaorganisatie en zijn dus onderhevig aan de plichten en verwachtingen van deze organisatie. Aandacht schenken aan de wensen van het publiek uit economische noodzaak maakt daar deel van uit. Daarnaast hebben groepen en individuen uiteenlopende definities en opvattingen van wat privacy en de grens tussen privaat en publiek voor hen betekent. Culturele diversiteit en sociale veranderingen zorgen er bovendien voor dat privacy erg moeilijk te definiëren is (Allen, pp. 73-74). Specifieke incidenten en kwesties maken beslissingen over privacy vaak nog complexer. Zo wijst Day op redactionele beslissingen bij de berichtgeving over ongevallen en persoonlijke tragedies. Hier is een behoedzame aanpak noodzakelijk, onder meer omdat slachtoffers vaak (nog) niet klaar zijn voor alle aandacht. Volgens Day kunnen privacyinbreuken uitzonderlijk gerechtvaardigd worden, bijvoorbeeld voor getuigenissen uit eerste hand die bijdragen aan het publieke begrip, maar in de meeste gevallen weegt het individuele recht op privacy zwaarder door dan het informeren van het publiek (Day, 2006, pp. 150-151).

Ten tweede is de privacy van slachtoffers van seksuele misdrijven een delicate kwestie. Verkrachtingslachtoffers lopen in onze samenleving het risico gestigmatiseerd te worden of zelf de schuld te krijgen (zie deel 2, I. Slachtoffers, punt 3.2.3. Victim blaming), wat er vaak toe leidt dat slachtoffers geen aangifte meer durven doen. Media hebben vaak richtlijnen die de identificatie van dergelijke slachtoffers afraden. Toch wordt soms geargumenteed dat het slachtoffer niet meer afgeschermd mag zijn van identificatie dan de dader, in functie van een gebalanceerde en eerlijke berichtgeving (Day, 2006, pp. 143-145). Dergelijke argumenten worden echter sterk bekritiseerd (o.a. Hodges, 1994).

Een derde dilemma voor redacties is het gebruik van kinderen en jongeren als bronnen. Bij de beslissing moet in overweging genomen worden dat kinderen vaak nog niet in staat zijn een goed geïnformeerd oordeel te vellen. Ze weten nog niet hoe de media precies werken en wat de impact zal zijn van alle aandacht. Day stelt dat journalisten steeds rekening moeten houden met de leeftijd en emotionele maturiteit van het kind, de aard van het incident en de waarde van eventuele informatie van het kind bij beslissingen over het gebruik van kinderen als bronnen (Day, 2006, pp. 146-147).

Uit een kwantitatieve inhoudsanalyse van De Cock (2009) naar de representativiteit van criminaliteitsverslaggeving blijkt dat Vlaamse en Franstalige kranten verschillend omgaan met de privacy van daders en slachtoffers. In onderstaande tabel beschrijven we de naamsvermelding van daders en slachtoffers betrokken bij misdrijven in Franstalige kranten (Le Soir, La Libre Belgique, La Meuse en La Dernière Heure) en Vlaamse kranten (De Morgen, De Standaard, Het Laatste Nieuws en De Gazet van Antwerpen) in twee geconstrueerde weken in 2002 (N = 971).

	Slachtoffers		Daders	
	Vlaamse kranten	Franstalige kranten	Vlaamse kranten	Franstalige kranten
Volledige naam	18%	29%	21,2%	31,5%
Voornaam	3,5%	5,9%	1,2%	11,4%
Initialen	Niet in sample	Niet in sample	4,9%	2,4%
Geen naam	74%	63%	68,9%	49,9%

Tabel 1: Naamsvermelding in Franstalige en Vlaamse kranten, 2002. Bron: De Cock, 2009, pp. 296-297

Franstalige kranten vermelden vaker de volledige naam of de voornaam dan Vlaamse kranten. Slachtoffers en vermeende daders komen ongeveer even vaak met naam en toenaam in de krant in deze periode. Artikels die slachtoffers aanduidden met de initialen kwamen niet voor in de steekproef van deze studie (pp. 296-297). Het onderzoek stelde verder vast dat in alle kranten misdrijven tegen de lichamelijke integriteit oververtegenwoordigd (Vlaamse kranten: 28,8% van de misdaadartikels; Franstalige: 39,8%) waren in verhouding met officiële criminaliteitsstatistieken (7,1% van misdrijven in 2002). Misdrijven zoals diefstal en eigendomsdelicten werden opvallend minder gerapporteerd in de pers dan dat ze in werkelijkheid voorkomen. De vertekening is groter in Franstalige kranten dan in Vlaamse. Daarnaast krijgt misdaadverslaggeving meer ruimte in Franstalige kranten dan in Vlaamse (p. 294).

2.4. Criteria voor de omgang met privacy van bronnen en subjecten

2.4.1. Algemene principes

De Code van de Raad voor de Journalistiek stelt: “De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving” (art. 23). In een gerechtelijke context (m.n. berichtgeving over een procespartij, een verdachte, een veroordeelde of een slachtoffer) moeten journalisten bij beslissingen over de identificatie van betrokkenen steeds de afweging maken tussen het recht van het publiek om zo volledig mogelijk geïnformeerd te worden en het recht op privacy van de persoon over wie men bericht.

Ook onderzoekers zijn het grotendeels eens dat een maatstaf voor de toelaatbaarheid van privacyinbreuken gestoeld moet zijn op respect voor personen als een doel op zich en op het maatschappelijke nut van de informatie die personen kunnen aandragen (Hodges, 1994; Day, 2006). De privacy van een individu zou dus enkel overschreden mogen worden door de journalist indien dat individu informatie kan geven die voldoende belang heeft voor het publiek én indien deze publieke behoefte niet op een andere wijze vervuld kan worden. Nieuwsgierigheid alleen is met andere woorden niet voldoende reden om de privacy van het individu te doorbreken (Hodges, 1994, pp. 203-205).

Het maatschappelijke nut van de informatie weegt zwaarder door dan (gezonde of ongezonde) nieuwsgierigheid van het publiek. Bij de beslissing moet overwogen worden welke informatie nuttig is voor het publieke begrip van de gecommuniceerde boodschap (Day, 2006, pp. 153-154). Het relatieve belang van bepaalde kennis of informatie is echter niet ongecompliceerd. Hodges spreekt van een continuüm van het belang van informatie. Aan de ene zijde zijn er onweerlegbaar belangrijke kwesties zoals overheidsoptreden en aan de andere kant onbelangrijke zaken zoals de haarkleur van de premier. Daartussen is er een grijze zone waar het belang van de informatie moeilijker te interpreteren is (Hodges, 1994, pp. 203-205).

Een ander principe is respect voor de waardigheid van elk persoon. Bovendien is het belangrijk dat journalisten (verdere) schade aan het betrokken individu trachten te beperken bij het verzamelen en publiceren van private informatie. Zoals eerder besproken werd, is het recht op privacy niet absoluut. Bij beslissingen over omgang met de privacy moet rekening gehouden worden met de morele waarde rechtvaardigheid, met andere woorden de mate waarin subjecten recht hebben op privacy onder de omstandigheden. Het recht op privacy zal bijvoorbeeld vaak kleiner zijn voor publieke beampten dan voor burgerslachtoffers (cf. infra) (Day, 2006, pp. 153-154).

Parent stelt een aantal vragen voor die men zich moet stellen bij het bepalen van de rechtmatigheid van inbreuken op privacy. Vooreerst moet indringen in de privésfeer voldoende geground en nodig zijn. Is er een doel en zo ja: is het legitiem en belangrijk? Is de informatie die men tracht te verwerven relevant voor het bereiken van het doel? Vervolgens moet men zich verzekeren van de legitimiteit van de handelswijze: indien er een alternatieve, legitieme en minder agressieve methode bestaat om de informatie te verwerven, wordt de privacy ongegrond overschreden (Parent, 1983, pp. 280-282). In wat volgt, worden enkele relevante richtlijnen uit de Code van de Raad voor de

Journalistiek besproken. We leggen telkens de link met aanbevelingen uit de internationale literatuur, o.m. Hodges (1994).

2.4.2. Privacy van slachtoffers

In de Code van de RvdJ wordt gesteld dat slachtoffers bij berichtgeving in een gerechtelijke context eventueel beperkt geïdentificeerd kunnen worden, maar in de regel niet volledig geïdentificeerd of herkenbaar in beeld gebracht mogen worden (toelichting bij art. 23). Met beperkte identificatie bedoelt men de voornaam, de eerste letter van de familienaam, de leeftijd en de woonplaats. Volledige identificatie is enkel toegestaan indien de kwestie van groot maatschappelijk belang is, de feiten ernstig genoeg zijn, het slachtoffer bekend is, of indien (de nabestaanden van) het slachtoffer instemt. Indien mogelijk worden de identiteitsgegevens pas bekendgemaakt nadat (de rechtstreekse familie van) het slachtoffer op de hoogte is gebracht. Indien deze persoon(en) niet geïdentificeerd wenst te worden, wordt daar zoveel mogelijk rekening mee gehouden.

Hodges hanteert een strenge regel voor wat hij 'onschuldige slachtoffers van misdaad en tragedie' noemt, met name: private informatie mag enkel verspreid worden indien slachtoffers toestemming voor deze publicatie geven (Hodges, 1994, p. 209). Overdreven, ongewenste of ongevoelige media-aandacht kan een extra last en extra controleverlies betekenen voor het slachtoffer (cf. deel 2, I. Slachtoffers, punt. 2.2). Hodges stelt daarom dat het verzamelen en verspreiden van informatie over slachtoffers enkel met hun toestemming mag gebeuren. De kans bestaat echter dat de boodschap toch als een inbreuk op de privacy ervaren wordt, omdat slachtoffers niet akkoord zijn met een bepaalde representatie (door o.a. eenzijdigheid, gebrek aan context, victim blaming, et cetera). Boeyink en Borden adviseren dat journalisten streven naar 'informed consent', wat betekent dat slachtoffers uit eigen keuze meewerken (dus niet omdat ze gemanipuleerd werden) en dat hun medewerking gebaseerd is op relevante en volledige informatie over wat er van hen verwacht wordt, wat de voor- en nadelen kunnen zijn, enzovoort. Dergelijke praktijken zijn volgens de auteurs het ideaal, maar komen in de praktijk weinig voor (Boeyink & Borden, 2010, pp. 14-18).

Verslaggeving over bepaalde groepen is onderhevig aan striktere regels in de Code (toelichting bij art. 23). Slachtoffers van seksueel geweld mogen wettelijk gezien niet geïdentificeerd worden, tenzij deze personen of de onderzoeksmagistraat hiervoor schriftelijk toestemming geven. Voor minderjarigen geldt dat men extra terughoudend moet handelen. Identificatie van minderjarigen die voorwerp zijn van een maatregel van een jeugdrechter is bij wet verboden. Volledige identificatie van een minderjarige die betrokken is bij strafbare feiten, is niet toegestaan. Uitzonderingen op de regel van volledige identificatie en herkenbare beelden zijn mogelijk indien aan de eerder genoemde voorwaarden voldaan wordt en indien: de politie of het gerecht een opsporingsbericht met deze informatie verspreiden, de feiten zeer ernstig en maatschappelijk relevant zijn of de ouders zelf met hun verhaal naar buiten treden en geen bezwaar hebben tegen identificatie. Ook Hodges wijst erop dat slachtoffers van seksueel geweld extra voorzichtig benaderd dienen te worden. Redactionele beslissingen omtrent identificatie van verkrachtingslachtoffers dienen tevens zeer doordacht te gebeuren. Dergelijke slachtoffers krijgen immers vaak te maken met stigmatisering, victim blaming en stereotypering. Daardoor bestaat het risico dat slachtoffers geen aangifte meer willen doen. De argumenten die media gebruiken om verkrachtingslachtoffers toch te identificeren, zijn doorgaans zwak. Zo stelt men soms dat identificatie het sociale stigma net zou kunnen doorbreken; volgens Hodges zijn er betere manieren om dat te doen. Eerder werd het zwakke argument aangehaald dat

verkrachtingsslachtoffers in functie van eerlijke verslaggeving in gelijke mate geïdentificeerd moeten worden als de daders (Hodges, 1994, pp. 209-210).

2.4.3. Privacy van daders

Aangezien beslissingen over de privacy van slachtoffers soms gemaakt worden in functie van de privacy van eventuele daders, lijkt het aangewezen om de regels en aanbevelingen hierover ook te bespreken. In de toelichting bij artikel 23 van de Code van de RvdJ wordt bepaald dat verdachten uitzonderlijk beperkt geïdentificeerd kunnen worden, rekening houdend met het vermoeden van onschuld. Veroordeelden kunnen eventueel geïdentificeerd worden, rekening houdend met herintegratie, reclassering of het lange tijdsverloop na de veroordeling. Men kan eventueel de voornaam, de beginletter van de familienaam, leeftijd en woonplaats vermelden. Daarbij moet men rekening houden met de ernst van de feiten, de stand van het onderzoek en het maatschappelijk belang van de berichtgeving (bv. bij lichte misdrijven is beperkte identificatie wellicht niet te verantwoorden). Volledige identificatie is in beide gevallen enkel onder specifieke voorwaarden mogelijk, o.m. een gewichtig maatschappelijk belang dat volledige identificatie rechtvaardigt, voortvluchtige verdachten die een gevaar vormen voor de samenleving, verdachten/veroordeelden die publieke personen zijn, et cetera. Er gelden strengere regels voor het identificeren van minderjarige verdachten en veroordeelden.

Hodges kent minder privacybescherming toe aan daders. Voor hem geldt het principe dat alle aspecten van het privéleven van een misdadiger door de media onderzocht en gepubliceerd mogen worden, in zoverre deze kunnen bijdragen aan het publieke begrip van crimineel gedrag en denken. Ook hij wijst er echter op dat mensen in onze samenleving onschuldig zijn tot hun schuld bewezen is. Dat houdt in dat een persoon geen misdadiger is tot hij terecht heeft gestaan en veroordeeld werd. Verdachten, arrestanten of personen die nog geen proces hebben gehad, moeten ook door de media met de nodige voorzichtigheid en respect voor de privacy behandeld worden. Zo niet, bestaat niet alleen de kans dat een onschuldige gebrandmerkt wordt, maar ook dat het eerlijke verloop van het proces in het gedrang komt (Hodges, 1994, pp. 208-209).

2.4.4. Overige principes

Eerder wezen we er al op dat slachtoffers van seksuele misdaden en kinderen met bijzondere voorzichtigheid behandeld moeten worden. Daarnaast zijn er nog enkele categorieën van personen die in contact kunnen komen met de media na een incident waarop speciale principes van toepassing zijn. Zo kan het dat burgers tijdelijk 'nieuwswaardig' worden wanneer zij een – volgens de media – heldhaftige daad hebben uitgevoerd. Voor zulke betrokkenen adviseert Hodges dat men enkel private informatie mag publiceren voor zover deze direct verbonden is aan de nieuwswaardige daad (Hodges, 1994, p. 208).

De Code bepaalt dat ook publieke figuren recht hebben op respect voor hun privéleven, maar dat berichtgeving over hun privéleven geoorloofd kan zijn indien deze feiten hun publieke leven kunnen beïnvloeden. Voor de Code zijn publieke figuren "mensen die een publieke of een maatschappelijk verantwoordelijke functie uitoefenen of die zelf de publieke belangstelling opzoeken. Een publieke figuur kan ook iemand zijn die in een voor de berichtgeving relevant milieu een publieke rol heeft of bekendheid geniet." Politici, beroemdheden, toplui et cetera hebben zelf gekozen de publieke arena

te betreden. Dat suggereert volgens Day dat zij in zekere zin de publieke keuring van en kritiek op hun persoon aanvaard hebben (Day, 2006, pp. 137-139).

Hodges onderscheidt publieke beambten, beroemdheden en andere publieke figuren. *Publieke beambten* hebben een zekere macht. In een democratie is het belangrijk dat het publiek op de hoogte is van feiten die het machtsgebruik van of het vertrouwen in publieke beambten kunnen beïnvloeden. Hodges stelt voor dat private informatie over en activiteiten van ambtenaren gepubliceerd mogen worden – zelfs tegen hun wil – indien deze een aantoonbaar effect kunnen hebben op hun officiële prestaties. Dergelijke informatie kan over uiteenlopende dingen gaan, zoals gezondheidstoestand, vrijetijdsbesteding, zelfs persoonlijke smaak. Toch zijn er grenzen. Verspreiden van dergelijke informatie is enkel te rechtvaardigen indien deze effectief een invloed kan hebben op de bekwaamheid of de bereidheid van de betrokkene zijn of haar officiële plichten uit te voeren. Zo zijn de seksuele activiteiten van een politicus niet relevant, tenzij de partner bijvoorbeeld een voorkeursbehandeling krijgt bij de invulling van een job. Gelijkaardige regels tellen voor *andere soorten publieke figuren* in een machtspositie, zoals toplui in private organisaties. *Beroemdheden* (televisiepersoonlijkheden, acteurs, sportlui enzovoort) hebben een publieke functie van een andere aard: hun professionele succes hangt af van de publieke interesse in hun persoon, waardoor hun privacy in wezen al veel nauwer geïnterpreteerd wordt. Er kan echter gesteld worden dat private informatie in dit geval weinig publiek belang heeft. Hier geldt daarom de regel dat private informatie gepubliceerd mag worden indien de lezers geïnteresseerd zijn en indien de informatie geen schade toebrengt aan de persoon (Hodges, 1994, pp. 205-208).

DEEL 2: SLACHTOFFERS & INCIDENTEN

1. Wat is een slachtoffer?

‘Slachtoffer’ is een erg breed en buigzaam concept. Woordenboekdefinities zien slachtoffers doorgaans als personen die (1) lichamelijke, financiële of geestelijke schade lijden of (2) hulpeloos en passief zijn door tegenslagen en (3) zelf geen schuld hebben aan de geleden schade (Van Dale, Oxford Dictionary, Cambridge Dictionary, Larousse).

Verschillende personen in dezelfde of gelijkaardige situaties kunnen heel uiteenlopende ideeën hebben over hun eventuele slachtofferschap. Het is een subjectief concept, dat afhangt van de definitie die de betrokkenen hanteren (Christie, 1986; Jacobsen & Stenvoll, 2010). In het mediadiscours kan enerzijds iedereen een slachtoffer zijn, maar anderzijds komen bepaalde categorieën van individuen vaker in aanmerking om als slachtoffer gerepresenteerd te worden (Jacobsen & Stenvoll, 2010, p. 274). Daarnaast zijn er verschillende types van slachtofferschap: acute slachtoffers (slachtoffers van een enkel, onverwacht en schokkend incident), chronische slachtoffers (bij herhaalde incidenten, zoals huiselijk geweld), groeps-slachtoffers (van grootschalige incidenten), enzovoort (Ochberg, 1986, z.p.).

Slachtoffers kunnen diverse symptomen van trauma vertonen na een incident. Vele slachtoffers hebben moeite zich te herinneren wat er precies gebeurd is. Zelfverwijt is een ander symptoom: slachtoffers piekeren, proberen de feiten 'ongedaan' te maken, proberen voor zichzelf te verklaren hoe dit kon gebeuren. Ze hebben vaak ook moeite met het gevoel controle kwijt te zijn door de inbreuk op hun persoonlijke ruimte (Ochberg, 1986, z.p.).

In deze studie wordt er gekeken naar slachtoffers van (1) criminaliteit, (2) rampen en (3) ongevallen. Definities van slachtoffers van criminaliteit zijn veruit de meest voorkomende.

1.1. Wettelijk

De Verklaring van de Verenigde Naties over de fundamentele beginselen van rechtvaardigheid voor slachtoffers van misdrijven en machtsmisbruik (annex A, 1) definieert slachtoffers als “persons who, individually or collectively, have suffered harm, including physical or mental injury, emotional suffering, economic loss or substantial impairment of their fundamental rights, through acts or omissions that are in violation of criminal laws operative within Member States, including those laws proscribing criminal abuse of power” (United Nations, 29.11.1985).

Het Samenwerkingsakkoord Slachtofferhulp (HF I, art 1, °1) definieert een slachtoffer als “de persoon, evenals zijn verwanten, aan wie materiële, fysische en/of morele schade is toegebracht als gevolg van een handeling of een verzuim dat strafbaar is gesteld door het Strafwetboek of door bijzondere strafwetten” (Vlaamse Gemeenschap, 15.12.1998). De CAW's (Centrum Algemeen Welzijnswerk) definiëren slachtoffers van een misdrijf als minder- en meerderjarigen en hun naasten of nabestaanden aan wie materiële, fysische en/of morele schade is toegebracht als gevolg van een handeling of een verzuim dat strafbaar is gesteld door het Strafwetboek of door bijzondere strafwetten of daarvan getuige waren, nabestaanden van dodelijke verkeersslachtoffers, nabestaanden van zelfdoding en slachtoffers van rampen en misdrijfslachtoffers die geen klacht hebben ingediend bij de politieke of justitiële diensten. Het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk en de CAW's kennen slachtoffers van misdrijven zeven rechten toe, zijnde:

- Recht op respect en erkenning
- Recht om informatie te krijgen
- Recht om informatie te geven
- Recht op juridische bijstand en rechtsbijstand
- Recht op bescherming en privacy
- Recht op herstel
- Recht op hulp

(Centrum Algemeen Welzijnswerk, z.d.; Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, z.d.)

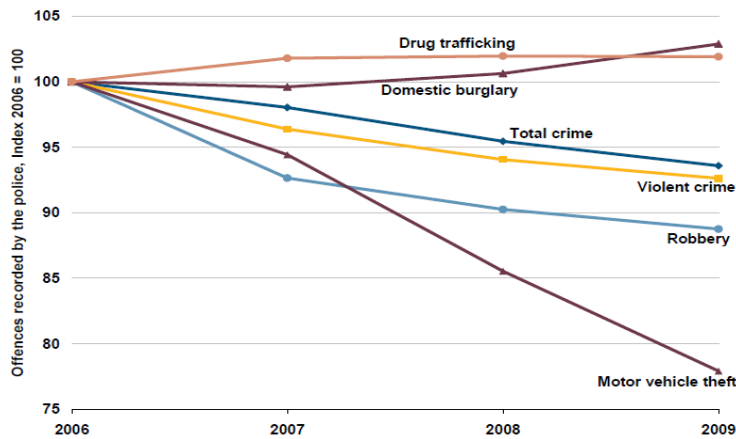
Slachtoffers van criminaliteit worden selectief en politiek geconceptualiseerd, in verhouding met de (selectieve, politiek) conceptualisering van criminelen. Wie macht heeft in de samenleving kan zijn definitie van misdaad en criminelen doorduwen (Elias, 1986, pp.301-302). Dergelijke selectiviteit houdt in dat er bepaalde daden en betrokkenen uitgesloten worden van definities van slachtoffers, daders, criminaliteit, ongevallen en rampen.

In wat volgt worden enkele statistieken gepresenteerd over deze drie categorieën om een algemeen beeld te schetsen van het optreden van dit slachtofferschap in de realiteit. Hierbij dient opgemerkt

te worden dat het onderzoek niet bestudeert *hoeveel* maar wel *hoe* deze slachtoffers geportretteerd worden in nieuwsmedia en hoe dit ervaren wordt door de betrokkenen.

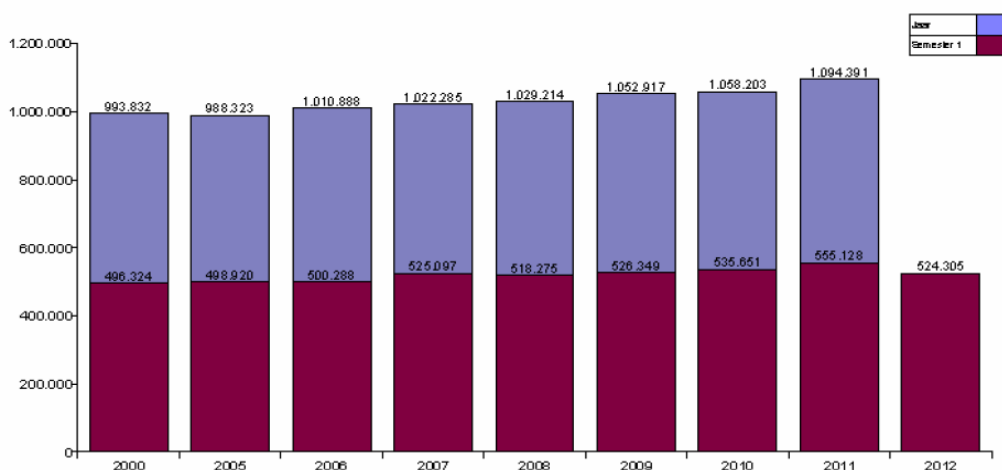
1.2. Statistieken over slachtoffers en incidenten

1.2.1. Misdrijven

Figuur 1: Geregisteerde criminaliteitstrends in de EU, 2006-2009 (voor landen waar consistente time series beschikbaar zijn; 25 of 26 lidstaten). Bron: Tavares, Thomas & Bulut, 2012, p. 1.

Eurostat stelt een dalende trend vast wat het aantal geregisteerde misdrijven in de Europese Unie betreft sinds 2002 (Tavares, Thomas & Bulut, 2012, p. 1). In België werden 1.094.391 misdrijven geteld in 2011; in 2005 waren dat er 988.323 (Federale politie, 2013, z.p.). In het eerste semester van 2012 registreerde de federale politie 524.305 misdrijven in België. Het totaal aantal geregisteerde misdrijven bleef sinds 2007 ongeveer stabiel. Het gaat hierbij om een algemeen cijfer, waarbij zowel zware misdrijven zoals moord als kleinere inbreuken geteld worden.

Figuur 2: Evolutie van de totale criminaliteit geregistreerd door de Belgische federale politiediensten 2000-2012. Bron: Kaisin, 20.12.2012.

In de inbreukcategorie 'beschadiging van eigendom' (o.a. vandalisme, vernieling, brandstichting) werden 55.593 inbreuken geteld in het eerste semester van 2012. In 2011 werden er in totaal 124.071 inbreuken geteld. In de categorie 'diefstal en afpersing' was er een stijging zichtbaar tussen 2010 en 2011 (van 424.843 naar 450.731 inbreuken over het hele jaar). In het eerste semester van vorig jaar werden er 221.592 inbreuken geteld (Federale politie, 2013, z.p.). Het aantal geregistreerde woninginbraken (36.507) is opvallend toegenomen: men registreerde een stijging van 10,8% tegenover het eerste semester van 2011. Mogelijke verklaringen die de politie hiervoor aanreikt, zijn de aanwezigheid van rondtrekkende dievenbendes (vooral uit Oost-Europa), de economische crisis en de huidige prijs van goud van juwelen. Ook het aantal geregistreerde diefstallen met geweld zonder gebruik van een wapen (11.949) nam toe met 6,8% tegenover dezelfde periode in 2011. Diefstallen met wapens (2.612) daalden echter met 10,1%. Een mogelijke verklaring is de verstrenging van de wapenwet. Ook de omvang van autocriminaliteit (o.a. diefstal uit voertuigen, sacjackings uit auto's en autodiefstallen) is afgenomen (Kaisin, 20.12.2012). In de categorie 'misdrijven tegen de lichamelijke integriteit' (slagen en verwondingen, moord en doodslag, e.a.) is er sinds 2005 een stijging merkbaar. In 2011 werden er 89.668 inbreuken geteld, tegenover 76.783 zes jaar eerder. In het eerste semester van 2012 registreerde de politie 40.946 inbreuken. Ook het aantal misdrijven tegen 'andere morele waarden en gevoelens' (zoals belaging, schending van de eer, nachtlawaai, persoonlijke levenssfeer) nam toe van 36.416 in 2005 naar 42.088 in 2011. In het eerste semester van 2012 werden in deze categorie 19.311 inbreuken vastgesteld (Federale politie, 2013, z.p.).

Het aantal registraties van partnergeweld² is met 40% gestegen sinds Justitie er in 2006 een prioriteit van maakte³. Dat wordt wellicht verklaard door de grotere aangiftebereidheid van slachtoffers na verschillende sensibiliseringscampagnes van de overheid (Kaisin, 20.12.2012).

1.2.2. Verkeersongevallen

		Jaar		
		1995	2005	2011
Vlaams Gewest	Aantal doden 30 dagen	771	566	430
	Aantal zwaargewonden	7.873	4.457	4.182
	Aantal lichtgewonden	36.626	36.879	35.911
Brussels Hoofdstedelijk Gewest	Aantal doden 30 dagen	45	28	25
	Aantal zwaargewonden	271	289	239
	Aantal lichtgewonden	3.279	4.700	4.515
Waals Gewest	Aantal doden 30 dagen	633	495	403
	Aantal zwaargewonden	4.573	2.526	1.742
	Aantal lichtgewonden	17.683	16.535	16.212

² Fysiek intrafamiliaal geweld binnen het koppel

³ Gemeenschappelijke omzendbrief van het College van Procureurs-generaal en de minister van Justitie

België	Aantal doden 30 dagen	1.449	1.089	858
	Aantal zwaargewonden	12.717	7.272	6.163
	Aantal lichtgewonden	57.588	58.114	56.638

Tabel 2: Aantal dode, zwaargewonde, lichtgewonde en ongedeerde slachtoffers van verkeersongevallen voor België en de gewesten (1995, 2005, 2011). Bron: Statbel, 2012.

Het Belgisch Instituut voor Verkeersveiligheid (BIVV) stelt regelmatig rapporten op over het jaarlijkse aantal verkeersongevallen en -slachtoffers in de Gewesten. Voor 2011 en 2012 zijn er nog geen rapporten beschikbaar. Om een beeld te geven van de situatie in België bespreken we het rapport over 2010. In tabel 1 worden de meest recente cijfers (2011) van Statbel voorgesteld.

Volgens het BIVV was 2010 een goed jaar op vlak van verkeersveiligheid: het aantal 'doden 30 dagen'⁴ en het aantal zwaar- en lichtgewonden namen allemaal af, wat een daling van 4% in het totaal aantal slachtoffers betekent. Ook het aantal dodelijke en ernstige letselongevallen nam met 10% af (Nuyttens, Focant & Casteels, 2012, p. 32). Wanneer we naar het aantal verkeersslachtoffers per gewest kijken, stellen we vast dat er in 2010 in het Vlaams Gewest 436 verkeersdoden vielen. In het Waals Gewest vielen er 373 doden. Het Brussels Hoofdstedelijk Gewest telde 31 verkeersdoden. Het aantal verkeersdoden is in 2010 in alle gewesten procentueel gedaald tegenover het referentiegemiddelde 1998-2000. De daling is het grootst in het Vlaamse Gewest (-48%; Waals Gewest -34%; Brussels Hoofdstedelijk Gewest -30%). (Nuyttens, Vlamincx, Focant & Casteels, 2012, p. 21; Focant, 2012a, p. 14; Focant, 2012b, p. 14). Het aantal gewonden is in het Vlaamse Gewest sinds 2005 vrij stabiel gebleven. In 2010 telde men 3.879 zwaargewonden en 34.134 lichtgewonden (Nuyttens, Vlamincx, Focant & Casteels, 2012,). In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest is het cijfer ook relatief constant onder de grens van 4.000 gewonden gebleven. In 2010 telde men er 198 zwaar- en 3 757 lichtgewonden (Focant, 2012b, pp. 19-20). In het Waals Gewest ten slotte telde men 1.753 zwaargewonden en 14.419 lichtgewonden in 2010 (Focant, 2012a, p. 23).

1.2.3. Rampen

Tussen 2001 en 2010 stierven wereldwijd gemiddeld 106.891 personen bij rampen (Guha-Sapir, Vos, Below & Ponserre, 2011, p. 23). In 2011 stierven ruim 30.770 personen bij natuurrampen. 244,7 miljoen mensen werden slachtoffer van een natuurramp. In totaal telde men 332 natuurrampen in 101 landen, waarvan 31% plaatsvond in de Filipijnen, de VS, China, Indië en Indonesië (Guha-Sapir, Vos, Below & Ponserre, 2011, p.13). Hoewel het mogelijk is bepaalde trends te bespeuren in het optreden en de impact van natuurrampen, moet er steeds rekening gehouden worden met het feit dat een enkele grootschalige ramp een enorme impact kan hebben op deze trends (Guha-Sapir, Vos, Below & Ponserre, 2011, p.23).

In Europa vonden er vorig jaar 13 rampen plaats, het laagste aantal sinds 1989 en lager dan het jaargemiddelde van 58 tussen 2001 en 2010. Volgens onderzoekers van het CRED heeft dat te maken met een daling in het aantal klimatologische en hydrologische rampen (Guha-Sapir, Vos, Below & Ponserre, 2011, p. 31). In België zelf telde de Emergency Events Database (EM-DAT) 'slechts' 28 natuurrampen tussen 1974 en 2003. Daarbij werden in totaal 6.298 personen getroffen of gedood,

⁴ Personen die binnen de 30 dagen na het ongeval overlijden aan de gevolgen ervan.

wat neerkomt gemiddeld 2,1 personen op 100.000 inwoners die slachtoffer werden (Guha-Sapir, Hargitt & Hoyois, 2004, pp. 75-87).

1.3. Het slachtoffer als construct

Slachtofferschap is een sociaal construct. Wat mensen weten over wat het betekent om slachtoffer te zijn, is voor een deel afkomstig uit informatie van de media. De meeste mensen hebben immers geen rechtstreekse ervaring gehad met bv. rampen of misdrijven. Zij halen hun informatie uit andere bronnen. Het beeld dat daaruit voortkomt, is een geconstrueerde versie van de feiten. De cultivatietheorie van Gerbner beschrijft het proces van 'storytelling', het vertellen van verhalen binnen een samenleving om normen en waarden over te dragen (Gerbner & Gross, 1976, pp. 173-176). De opvattingen die we hebben over de sociale realiteit worden gedeeltelijk mee gestuurd door de verhalen die we oppikken uit de media. Via de media – en vooral via televisie – kunnen dergelijke verhalen verspreid worden, die mee onze gevoeligheden en voorkeuren bepalen (Gerbner, 1998, pp. 177-180). Op basis van deze theorieën kunnen we aannemen dat ook het beeld over slachtofferschap, rampen, ongevallen en misdrijven sociaal geconstrueerd wordt.

In de literatuur bestaat er soms twijfel over de waarde van het label 'slachtoffer'. Zo wordt binnen het feminisme getracht de term te vervangen door 'survivor'. Op die manier wordt duidelijk gemaakt dat de 'zwakke' categorie van vrouwen zich kan verzetten tegen haar structurele onmacht. De term 'survivor' (in het algemeen gebruikt) erkent dus de weerstand van zwakkere groepen tegen eventueel slachtofferschap. Slachtoffers kunnen immers hun leven terug op poten zetten na de gebeurtenis, zowel emotioneel, psychisch als fysiek (Smolej, 2010, p. 80; Walklate, 2007, pp. 26-29). Volgens Walklate kunnen mensen zichzelf op verschillende momenten en in verschillende situaties als een slachtoffer, overlever of ergens tussenin zien (Walklate, 2007, p. 27). Aangezien het ene het andere niet uitsluit, wordt er in de rest van dit onderzoek gesproken over 'slachtoffers'.

Slachtofferschap kan ingezet worden op een politieke manier om een vorm van erkenning of bepaalde rechten te verkrijgen, zoals vrouwen of minderheden dat in het verleden deden. Anderzijds kan het discours over slachtoffers ervoor zorgen dat het slachtofferschap een permanente vorm aanneemt, omdat men begint te verwachten dat een geloofwaardig slachtoffer afwijkt van de norm. Van een geloofwaardig slachtoffer wordt verwacht dat hij of zij zich gedraagt en uitdrukt op een manier die afwijkt van de dominante gedragsnorm van het autonome individu. Slachtofferschap wordt daardoor opgenomen in de identiteit van bepaalde groepen (Jacobsen & Stenvoll, 2010, pp. 274-275).

De kenmerken van slachtoffers spelen een rol bij de nieuwsselectie. Zij zorgen voor een emotioneel element in het verhaal en trekken de aandacht van de lezer, die zich met hen kan identificeren. Ze vormen het human interestelement van het verhaal (Chermak, 1995, p. 62). Maar niet elk slachtoffer is even geschikt om die rol te spelen. Onder meer de demografische kenmerken van een persoon en de kenmerken van de context van de gebeurtenis bepalen mee de nieuwswaardigheid van een verhaal.

Christie ontwikkelde een ideaaltype van ‘wenselijke’ slachtoffers in de publieke context. Het **‘ideale slachtoffer’** is “a person or a category of individuals who – when hit by crime – most readily are given the complete and legitimate status of being a victim” (Christie, 1986, p. 19). Hij bepaalt enkele kenmerken van het ideale slachtoffer van een misdrijf. Ten eerste is het ideale slachtoffer *zwak*, dat wil zeggen: hij of zij is erg jong of net erg oud of is zwak door ziekte. Ten tweede voert het ideale slachtoffer een *respectabele* activiteit uit omstreeks het tijdstip van de misdrijf. Het voorbeeld dat Christie geeft, is dat van een oude vrouw die overvallen wordt op weg naar haar zieke zus. Ten derde heeft het slachtoffer *geen schuld* aan de misdaad. Hij/zij heeft het gevaar zelf niet opgezocht door bijvoorbeeld ’s nachts een donker steegje in te lopen. De kenmerken van het ideale slachtoffer worden gevormd en vormen mee de kenmerken van wat een ‘ideale dader’ genoemd kan worden (*groot en slecht*, zeker tegenover het slachtoffer; *geen bekende* voor het slachtoffer).

Slachtoffers die niet aan deze kenmerken voldoen, zijn geen ideale slachtoffers. Volgens Christie hebben niet-ideale slachtoffers het vaak moeilijker om erkenning te krijgen voor hun situatie, zelfs indien deze vaak voorkomt. Een misbruikte prostitué of zelfs een vrouw die binnen het huwelijk mishandeld wordt, zal volgens deze redenering minder gehoor krijgen bij de politie dan een jong, maagdelijk meisje dat onderweg naar haar familie aangerand wordt (Christie, 1986, pp. 19-20). Kortom: hoe beter iemand voldoet aan de stereotiepe kenmerken van een ideaal slachtoffer, hoe groter de kans dat die persoon aandacht zal krijgen op sociaal, maatschappelijk, politiek, juridisch en medianiveau (Smolej, 2010, p.81).

Een kwalitatieve studie naar het beeld dat Amerikaanse vrouwen hebben van daders en slachtoffers stelde vast dat deze vrouwen een beeld hadden van ‘typische’ daders en slachtoffers dat sterk overeenstemt met de ideaaltypes die Christie beschrijft. Bovendien vonden de onderzoekers een aantal terugkerende demografische kenmerken van daders en slachtoffers: daders zouden overheersend mannelijk, zuiders (Afro-Amerikaans of Latino), arm en geïmmigreerd zijn, terwijl slachtoffers eerder blanke, middenklasse, ‘typisch Amerikaanse’ vrouwen en kinderen zouden zijn (Madriz, 1997, pp. 352-353). Een recente studie naar de representatie van slachtoffers in een Fins non-fictie misdaadprogramma stelde ook vast dat de slachtoffers die aan bod komen vaak vrouwen uit de middenklasse zijn. Mogelijk kan dat verklaard worden door de nadruk op de kernfamilie, een idee dat nog meer samenhangt met het ‘geschikte’ slachtoffer dan onschuld of kwetsbaarheid: “They are ‘us’, not ‘them’.” Dit soort ‘doorsneeslachtoffer’ doet de kijker immers vermoeden dat zij zelf wel eens risico zouden kunnen lopen het slachtoffer te worden van een willekeurige misdaad (Smolej, 2010, p.81). Dat dit ideale slachtoffer niet overeenstemt met de statistieken, is duidelijk. In realiteit is bijvoorbeeld een vooraf bestaande relatie tussen slachtoffer en dader vaak net een significante factor in het voorkomen van geweld (Surette, 2007, p. 113).

Stereotypes van het ideale slachtoffer en de ideale dader zijn ook niet zonder gevolgen. Zij beïnvloeden wat de samenleving als risico’s beschouwt, van welke personen men bang zou moeten zijn of welke situaties men uit de weg zou moeten gaan. Zo bepalen ze mee het discours omtrent slachtofferschap, criminaliteit en rampen (Madriz, 1997, p. 343; Davis & French, 2008, pp 248-252). Volgens onderzoekers bestaat er in dat discours een hiërarchie van slachtofferschap (Carrabine, Cox, Lee, Plummer & South, 2009). Dat houdt in dat bepaalde groepen van slachtoffers bijna automatisch een hogere status hebben in het discours over criminaliteit en hun behandeling op strafrechtelijk vlak. Deze ‘legitieme’ slachtoffers worden gezien als onschuldig en krijgen makkelijk hulp en erkenning. Anderzijds zijn er groepen met een lagere status die moeilijkheden ondervinden om hun

ervaringen ernstig te laten nemen en hun slachtofferschap erkend te zien. Het gaat dan typisch over personen die door de samenleving als problematisch ervaren worden of wiens manier van leven slachtofferschap in de hand zou werken, bijvoorbeeld verslaafden, daklozen, prostitués, vluchtelingen, personen met een andere seksualiteit, religie, cultuur dan de norm enzovoort. Feministische theorieën stellen dat dergelijke stereotypes versterkt worden door zich te concentreren op de kenmerken en het gedrag van individuele slachtoffers, in plaats van het bredere maatschappelijke probleem, wat het onderscheid tussen onschuldige (of ideale) en afkeurenswaardige slachtoffers alleen maar in de hand werkt en zelfs kan leiden tot 'victim blaming' (cf. infra). Doordat de samenleving en specifiek de media zich op bepaalde types van slachtoffers en gebeurtenissen concentreren, worden de niet-ideale slachtoffers onderaan de hiërarchie geweerd uit het discours (Carrabine et al., 2009, pp.159-161, p. 459; Walklate, 2007, pp. 26-29; Smolej, 2010, pp. 81-82).

2. De relatie tussen media en slachtoffers

2.1. Omgang met de media

De relatie tussen journalisten en slachtoffers van de incidenten waarover ze berichten, is ambigu. Enerzijds is er de noodzaak dat journalisten voldoende waardevolle informatie vergaren om een nieuwsverhaal te vormen dat het publiek informeert en voldoet aan de commerciële eisen van de mediaorganisatie. Anderzijds bestaat bij dergelijke gevoelige maatschappelijke kwesties de noodzaak om individuen die reeds getraumatiseerd zijn door het gebeuren niet verder te schaden. Vaak is het moeilijk om dit in evenwicht te houden. Slachtoffers hebben een hele waaier aan klachten over hun relatie met de media: de timing van de berichtgeving, het gevoel dat hun privacy afbrokkelt, onjuiste of vertekende berichtgeving, de langdurige aandacht voor sommige cases enzovoort worden vaak op zijn minst als vervelend ervaren (o.a. Shearer, 1991; Maercker & Mehr, 2006; Kratzer & Kratzer, 2003; Jemphrey & Berrington, 2000; Haravuori, Suomalainen, Berg, Kiviruuusu, & Marttunen, 2011; Walsh-Childers, Lewis & Neely, 2011).

De aanwezigheid en aanpak van de media-aandacht kan nochtans erg verschillen van zaak tot zaak. Toen een schutter 32 mensen doodde op de universiteit Virginia Tech in 2007 was de aanwezigheid van de media zodanig overweldigend dat er al snel een grote afkeer voelbaar werd tegenover de aanwezige journalisten (Walsh-Childers et al., 2011, p. 192). De media-aandacht voor de schietpartij op de Finse Jokela middelbare school in 2007 lokte eveneens negatieve reacties uit: onder meer het interviewen van geschokte minderjarigen zonder ouderlijke toestemming werd bekritiseerd (Haravuori et al., 2011, pp.70-72). De media pakten de schietpartij op een lagere school in het Schotse Dunblane (1996) heel anders aan. Zo besloten de broadsheets om niet aan 'doorstepping' te doen. In het algemeen werd de berichtgeving als uitzonderlijk terughoudend en respectvol gezien door de journalisten zelf en kwamen er veel minder negatieve reacties vanuit het publiek. Volgens onderzoekers was een dergelijke terughoudendheid echter atypisch voor de Britse media (Jemphrey & Berrington, 2000, pp. 476-479).

De overlast die slachtoffers en hun familie ervaren van de media hangt doorgaans af van het belang dat de media aan hun verhaal hechten. Chermak (1995) deelt misdadaverhalen op in categorieën van toenemend belang. **Tertiaire verhalen** krijgen weinig aandacht. Voor de nieuwsmedia is het van

belang deze vooral efficiënt en met een minimum aan middelen te presenteren, zodat de aandacht aan belangrijkere zaken besteed kan worden. De slachtoffers zelf worden hiervoor nauwelijks aangesproken; de media steunen op bestaande contacten bij politie en gerecht voor hun informatie. **Secundaire verhalen** hebben het potentieel in zich om toch een belangrijk verhaal te worden, door bijvoorbeeld bepaalde demografische kenmerken van het slachtoffer (cf. supra) en de mate waarin hij/zij wenst mee te werken. Een slachtoffer dat niet de gewenste, nieuwswaardige informatie kan of wil geven, kan zo de belangrijkheid van het nieuwsverhaal beperken. **Primaire verhalen** zijn het belangrijkste. Zij zijn het meest nieuwswaardig en zijn dat vaak ook gedurende langere tijd (bijvoorbeeld een moordzaak die vanaf de feiten doorheen het proces gecoverd wordt, zoals de zgn. parachutemoord). Slachtoffers zullen zeker gecontacteerd worden, omdat zij essentiële informatie en het menselijke perspectief kunnen aanvoeren die het verhaal vorm geven. Hun medewerking is dus van groot belang voor nieuwsmedia en kan op allerlei manieren opgedreven worden (cf. infra). Tot slot spreekt Chermak van **superprimaire verhalen**, de zeldzame items die zo belangrijk lijken dat de privacy van het individu ondergeschikt wordt aan het publieke recht op informatie. De journalistieke ethiek heeft hier volgens Chermak soms te lijden onder de mediacompetitie voor de scoop (Chermak, 1995, pp.96-107).

Een kwantitatieve en kwalitatieve studie in opdracht van de Britse Broadcasting Standards Council naar de rol van audiovisuele en printmedia in het verwerkingsproces bij slachtoffers ('survivors') van rampen, aanranding of agressie en nabestaanden van mensen die plots overleden waren (o.a. moord, dodelijke ongevallen) stelde vast dat negatieve ervaringen van slachtoffers met berichtgeving over hun zaak zwaarder door bleken te wegen dan positieve (Shearer, 1991, pp.3-6). Ook een recenter longitudinaal en kwantitatief onderzoek (Duits-Zwitsers) naar de psychologische effecten van berichtgeving op slachtoffers stelde vast dat het lezen, beluisteren of bekijken van berichten over hun zaak verschillende emoties opriep bij traumaslachtoffers. Na confrontatie met de berichtgeving voelden de participanten o.a. droefheid (66%), angst (48%) en/of woede (31%). Slechts 10% had geen specifieke gevoelens bij het bekijken van de berichtgeving en amper 5% was tevreden met de berichtgeving (Maercker & Mehr, 2006, pp. 140-141). Dergelijke cijfers betekenen niet dat de berichtgeving in kwestie problematisch (inaccuraat, onevenwichtig, opdringerig, et cetera) was, maar tonen aan dat elk bericht een aanzienlijke impact kan hebben op de betrokkenen. Het feit dat een privaat trauma plots deels publiek domein wordt, is voor vele slachtoffers erg moeilijk. Ze bevinden zich reeds in een kwetsbare situatie en de publieke aandacht kan de stress verhogen. Media-aandacht is bij bepaalde incidenten echter moeilijk te vermijden. Hoewel Shearer vaststelde dat slachtoffers begrip kunnen opbrengen voor de moeilijke situatie waarin de media zich bevinden bij het rapporteren van incidenten, hoorde zij toch veel klachten over het gevoel van hulpeloosheid en verlies van controle over de eigen situatie bij slachtoffers van incidenten waarover bericht wordt (Shearer, 1991, pp. 7-12). In wat volgt worden de meest gehoorde klachten op een rij gezet.

2.2. Veelvoorkomende klachten

2.2.1. Timing

Bepaalde incidenten, zoals grote rampen of crises, veroorzaken vaak een stormloop om informatie te verkrijgen. Behoedzaamheid en respect voor slachtoffers en nabestaanden komt daardoor meer dan eens in het gedrang. Journalisten trachten immers zo snel mogelijk het aantal slachtoffers, de oorzaken en de identiteit van potentiële schuldigen te weten te komen (Jemphrey & Berrington,

2000, pp. 469-470). Voor slachtoffers, overlevenden of nabestaanden van slachtoffers van verkeersongevallen, rampen en criminaliteit komt media-aandacht zelden gelegen. Het is moeilijk te bepalen wanneer een goed moment zou zijn om hen de vragen te stellen waar de nieuwsmedia een antwoord op willen. Maar vooral kort na het voorval is zulke aandacht zelden welkom. Een eerste veelvoorkomende klacht die Shearer bespreekt, is dus de timing van het contact met de media. Vooral wanneer mensen slecht nieuws eerst via de media vernemen vooraleer er contact is geweest met de politie wordt dit zeer slecht opgevat. Dergelijke feiten kunnen voorkomen door te weinig coördinatie tussen media en politie (Shearer, 1991, pp. 16-18).

Ook Chermak stipt aan dat kort na een incident niet het ideale moment is voor slachtoffers en nabestaanden om met journalisten geconfronteerd te worden. Het is tevens in het belang van reporters zelf dat ze hun moment goed kiezen. Vaak willen of kunnen slachtoffers immers niet meewerken omdat ze nog in shock zijn en dus te verward om bruikbare informatie of citaten te geven. Dat zorgt ervoor dat de waarde van een verhaal daalt (Chermak, 1995, p.97). Een uitzondering is verslaggeving bij grootschalige rampen en crises. In sommige gevallen wordt onmiddellijke berichtgeving zelfs als gepast ervaren voor de thuisblijvers, die zoveel mogelijk informatie over hun naasten zoeken.

Volgens Shearer is *hoe* er over een incident bericht wordt vaak belangrijker voor de slachtoffers dan *wanneer* (Shearer, 1991, p. 18). Onzorgvuldige nieuwsgaring en berichtgeving worden immers ook als erg negatief ervaren. Nochtans verschijnt er vlak na incidenten vaak veel inaccuraat berichtgeving omdat journalisten zo snel mogelijk antwoord trachten te vinden op vragen zoals het aantal overledenen of gewonden, de omvang van de schade, et cetera; vragen waarvan het antwoord vaak een langere tijd op zich laat wachten. Wenger noemt dit het 'Who, What, When, Where, Why, How, How Much, and How Many Syndrome' (Wenger, 1985, p. 6).

2.2.2. Overmatige, langdurige en hernieuwde aandacht en inbreuken op de privacy

Zoals hierboven besproken werd, hangt de mate van contact tussen journalisten en slachtoffers af van de prioriteit van het verhaal. Primaire en superprimaire verhalen krijgen erg veel aandacht en maken het noodzakelijk dat journalisten informatie bij de slachtoffers of hun naasten kunnen verkrijgen. Het is dus nodig dat reporters de medewerking van slachtoffers verzekeren. Hiervoor worden een aantal technieken gebruikt. Reporters ter plaatse kunnen gebruik maken van de 'slow notebook ploy', waarbij het notitieboekje in de zak van de journalist blijft tijdens de initiële vragen tot de geïnterviewde zich merkbaar meer op zijn gemak voelt. Ook het geven van nieuwe kennis kan de geïnterviewde uitnodigen zelf informatie te geven aan de journalist. Nieuwsmedia hebben immers contacten bij de pers en gaan actief op zoek naar nieuwe informatie, waardoor zij soms meer weten dan de betrokkenen zelf. Verder kan de journalist zich opstellen als een passieve ontvanger van informatie. Dat gebeurt wanneer slachtoffers zelf aan de pers vragen om hun verhaal in het nieuws te brengen, omdat de zaak voor hen van wezenlijk en persoonlijk belang is. De journalist kan afwachten tot er een vertrouwensrelatie ontstaat met het slachtoffer, om zo de essentiële informatie te verkrijgen (Chermak, 1995, pp. 99-104).

Contact met de media kan echter zeer storend aanvoelen voor de slachtoffers. In een survey bij studenten van de Jokela High School in Finland, waar in 2007 acht mensen werden doodgeschoten, werd vastgesteld dat een derde van de studenten die benaderd werden door journalisten dit contact als negatief ervoeren. De studie toonde aan dat getraumatiseerde jongeren die benaderd werden

hoger scoorden op metingen van post-traumatic distress (en zich dus slechter voelden) dan degenen die niet benaderd waren (Haravuori, Suomalainen, Berg, Kiviruusu, & Marttunen, 2011, pp. 73-76). De manier waarop de nieuwsmedia hun materiaal bijeensprokkelen, wordt soms als problematisch ervaren. De constante aanwezigheid percipieert men als opdringerigheid. Soms voelt het voor slachtoffers aan alsof ze effectief lastiggevallen worden door de opdringerige journalisten (Shearer, 1991, pp.). In 2011 viel 10% van de klachten die bij de Raad voor de Journalistiek in Vlaanderen binnenkwamen in de categorie van onzorgvuldige handelswijze (n=11), zoals opdringerigheid bij de nieuwsgaring, of het niet nakomen van afspraken die voor de publicatie van een interview werden gemaakt (Raad voor de Journalistiek, 2011, pp. 8-9; Raad voor de Journalistiek, 2012, pp. 10-11).

In het geval van wat Chermak superprimaire verhalen noemt, zijn het de technieken van nieuwsgaring die vragen oproepen. Bij zulke verhalen is de privacy van de slachtoffers immers ondergeschikt geworden aan de nood informatie te krijgen, in functie van wat het recht op informatie genoemd wordt. De competitie tussen de verschillende media om als eerste exclusieve informatie te brengen, zorgt ervoor dat de ethische verantwoordelijkheden onder druk komen te staan. De technieken die journalisten in extremere gevallen gebruiken, vat Chermak samen onder 'do whatever it takes'. Het gaat dan bijvoorbeeld om gevallen waarbij journalisten voor het huis van betrokkenen gaan kamperen of death-knock coverage, waarbij journalisten al kort na een dodelijk incident de getroffen familie en naasten contacteren (Chermak, 1995, pp. 104-107). Bepaalde studies stelden vast dat slachtoffers én het publiek dergelijke nieuwsgaringsmethodes op zijn minst ongepast vinden. Betrokkenen bij de ernstige schietpartij op Virginia Tech in 2007 beschreven hoe de haast om interviews vast te leggen met slachtoffers en nabestaanden vaak het ergste boven leek te brengen in de journalisten: slachtoffers werden luttele uren na de schietpartij in het ziekenhuis gecontacteerd, werden honderden keren opgebeld, nabestaanden werden lastig gevallen in hun woning, journalisten smokkelden op allerlei manieren camera's mee en zo meer (Walsh-Childers, Lewis & Neely, 2011, pp. 195-199).

Gerelateerd aan deze overmatige aandacht zijn klachten die specifiek over inbreuken op de privacy gaan. Schending van de privacy hoort bij de meest gehoorde klachten die de voorbije jaren bij de Raad voor de Journalistiek zijn binnengekomen. In 2010 en 2011 schommelde het aantal klachten over privacyinbreuken tussen 35 en 40% (respectievelijk 20 en 37 behandelde klachten). Het ging dan bijvoorbeeld over het publiceren van een naam of een foto van verdachten of veroordeelden in rechtszaken (Raad voor de Journalistiek, 2011, pp. 8-9; Raad voor de Journalistiek, 2012, pp. 10-11). De problematiek rond privacy werd uitgebreid besproken in deel 1 (II. Journalisten, punt 3).

Primaire en superprimaire nieuwsverhalen blijven vaak voor langere tijd nieuwswaardig of worden dat opnieuw op een later tijdstip (bv. wanneer een rechtszaak start). Daardoor zitten nieuwsmedia bijna continu op de zaak. In sommige gevallen ontstaat er een vertrouwensrelatie tussen journalist en slachtoffer. Soms is hernieuwde aandacht ook acceptabel, wanneer het voor een slachtoffer bijvoorbeeld wenselijk is dat de problematiek waar hij mee te maken heeft maatschappelijke aandacht krijgt.

Voor slachtoffers van bijvoorbeeld verkrachting of nabestaanden van vermoorde personen kan hernieuwde of langdurige aandacht echter oude emoties weer boven brengen en het verwerkingsproces hinderen. Zeker wanneer de nieuwsmedia gebruik maken van beeldmateriaal (bv. foto's van de betrokkenen, reconstructies van een misdaad) kan dit de wonde weer openen

(Shearer, 1991, pp. 23-26). Een onderzoek naar mediagebruik en verwerking bij Belgische slachtoffers van misdrijven stelde dat bepaalde motieven voor televisiekijkgedrag voorspellers waren van toegenomen psychologische problemen. Televisiekijken om informatie te winnen over o.m. hoe andere mensen omgaan met onaangename ervaringen en hoe dergelijke dingen voorkomen kunnen worden, zou bij mensen die 9 maanden eerder slachtoffer werden van een misdrijf een voorspeller zijn van verergerde psychische klachten. Een mogelijke verklaring is het zgn. 'ruminatie'-effect, waarbij piekergedrag en het telkens opnieuw overpeinzen van het trauma de verwerking belemmeren. Andere motieven voor kijkgedrag (entertainment, spanning, compensatie voor sociaal contact) kunnen wel een positief effect hebben (Minnebo & Eggermont, 2012, p. 89-90).

2.2.3. Onjuistheden, vertekening en details

De snelheid waarmee nieuwsmedia kort na incidenten te werk gaan om informatie bijeen te sprokkelen, zorgt niet alleen voor een ongunstige timing en buitensporig veel aandacht, maar vergroot ook de kans dat er onzorgvuldigheden gebeuren. Het gaat dan niet alleen om foutieve informatie. In de onmiddellijke nasleep van incidenten spreken de berichten elkaar bijvoorbeeld vaak tegen. Dat de media zich in crises grotendeels op vertrouwde informatiebronnen baseren, zorgt ervoor dat bepaalde groepen (o.a. autoriteiten, politie) in staat zijn een bepaalde versie van de feiten te communiceren (Jemphrey & Berrington, 2000, p. 469). Bovendien worden de berichten geframed aan de hand van vooraf bestaande schemata en stereotypes, waardoor het kan dat het beeld van actoren of gebeurtenissen vertekend wordt.

De stadionramp in Hillsborough (1989), waar bij een stormloop 96 voetbalsupporters verpletterd werden, is een voorbeeld van hoe stereotypering wordt toegepast in de berichtgeving. Ten tijde van het ongeluk was er veel aandacht voor het onderwerp (voetbal)hooliganisme. Daardoor werden er reeds bepaalde assumpties gemaakt over de oorzaken van het ongeluk. Bovendien bestonden er veel negatieve percepties over mensen afkomstig uit Liverpool (enkele jaren eerder waren Liverpoolsupporters betrokken bij het Heizeldrama), die het grootste deel van de slachtoffers uitmaakten. Dat resulteerde in een zekere mate van 'victim blaming' (zie punt 3.2.3). Bovendien bleek later dat de politie aanvankelijk foute informatie had verspreid: er werd gezegd dat supporters de poorten van het stadion geforceerd hadden om binnen te raken, wat niet klopte. Ondanks een rechtzetting achteraf, bleven de slachtoffers de schuld krijgen van de Hillsboroughramp, waardoor er voor alternatieve verklaringen (bv. de veiligheid binnen het stadion, het optreden van de politie en zo meer) amper ruimte was (Jemphrey & Berrington, 2000, pp. 472-476).

Bijna de helft van de klachten die de Raad voor de Journalistiek de voorbije jaren ontving had te maken met onzorgvuldige berichtgeving (feitelijke fouten en vergissingen, het niet toepassen van de principes van wederhoor en wederwoord). In 2010 kwam dit neer op 47% van alle klachten (n=24), in 2011 49% (n=52). De Raad merkt op dat fouten niet altijd intentioneel zijn, maar het gevolg kunnen zijn van onzorgvuldigheid of te weinig bronnencontrole (Raad voor de Journalistiek, 2011, pp. 8-9; Raad voor de Journalistiek, 2012, pp. 10-11).

Dat zulke onjuistheden en vertekeningen aanleiding geven tot klachten bij de RvdJ, wijst erop dat ze frustrerend en kwetsend kunnen zijn voor de betrokkenen. In een studie naar de psychologische gevolgen van berichtgeving zei de meerderheid van de participanten dat de berichtgeving over hun zaak volledig tot grotendeels juist was (63%). 24% stelde echter dat de berichtgeving 'vrij' inaccuraat was en 13% noemde ze zelfs volledig onjuist. Er werd vastgesteld dat slachtoffers die de

berichtgeving als inaccuraat bestempelden, significant negatiever reageerden dan de overige respondenten (o.a. meer boosheid) (Maercker & Mehr, 2006, pp. 139-141). In het onderzoek naar Virginia Tech werd het ongenueanceerde media-antwoord op de vraag wie verantwoordelijk was (de universiteit) door de slachtoffers en nabestaanden bekritiseerd. Het feit dat de negatieve berichtgeving niet toeliet alternatieve opinies over de oorzaken van de schietpartij te rapporteren, zorgde volgens hen zelfs voor problemen in de omgang met het universiteitspersoneel dat continu leek te vrezen voor het gerecht gesleept te worden (Walsh-Childers, Lewis & Neely, 2011, p. 197). Ook Shearer stelde vast dat onjuistheden het gevoel van hulpeloosheid en verwarring vergroten. Vertekende berichtgeving, door bijvoorbeeld woorden van geïnterviewden te verdraaien of woorden in de mond te leggen van (niet geïnterviewde) personen, en eenzijdige rapportering krijgen ook veel kritiek. Tevens kunnen redactionele keuzes bij betrokkenen de indruk van onjuiste of vertekende berichtgeving wekken (Shearer, 1991, pp.20-22). Toch dient opgemerkt te worden dat 'waarheid' in dit geval vaak subjectief is en dat processen van o.a. framing (filteren/selecteren en 'salient' of opmerkelijk maken van bepaalde feiten) die journalisten op de informatie toepassen onvermijdelijk en meestal ook noodzakelijk en onbewust gebeuren. Een volledig accurate berichtgeving terwijl de feiten zich nog aan het ontwikkelen zijn, is vrijwel onmogelijk (Shearer, p. 20), net zoals perfecte objectiviteit.

Foute details rapporteren of vertekening door een gebrek aan details worden dus negatief geëvalueerd door slachtoffers en nabestaanden. Maar ook een te gedetailleerde berichtgeving krijgt kritiek. Daarbij gaat het niet alleen over het openbaar maken van gruwelijke details over een ongeval of misdaad, maar ook het vrijgeven van persoonsgegevens van bijvoorbeeld verkrachtingslachtoffers (Shearer, 1991, pp. 22-23). Er is hierbij opnieuw overlap met het onderwerp privacy.

2.3. Positieve ervaringen met de media

Toch wordt niet elk contact met de media negatief ervaren. Slachtoffers en nabestaanden van de schietpartij van Virginia Tech reageerden bijvoorbeeld positief op journalisten die hen met medelijden en zorg hadden behandeld. In verschillende gevallen werd er rekening gehouden met de wensen van de slachtoffers (bv. door gesprekken te spreiden in plaats van één lang intensief interview). Hoewel er vele verhalen waren over opdringerige, huichelachtige journalistieke technieken werden blunders door meerdere slachtoffers eerder als de uitzondering gezien (Walsh-Childers, 2011, pp.199-203). Er lijkt overigens sprake te zijn van een attitudeverandering. In een studie naar de evolutie in het gebruik van beeldmateriaal bij kindermoord in de Amerikaanse en Britse pers werd bijvoorbeeld vastgesteld dat reporters tegenwoordig sneller de medewerking van familieleden krijgen. De onderzoekers spreken van een 'confessional culture' (een biechtcultuur) waarin het verwerkingsproces publiek geworden is (Wardle, 2007, p. 269). Het feit dat fotoredacteurs erin slagen een behoorlijk aantal familiefoto's te verkrijgen, om zo het beeld te vormen van een slachtoffertje als deel van een liefhebbende familie, wijst er volgens Wardle op dat nabestaanden de foto's steeds meer zelf bewust aan de pers bezorgen om het verhaal in het publiek bewustzijn te houden, althans tot de dader opgepakt kan worden (Wardle, 2007, p. 276). Ook wanneer nabestaanden niet zelf de eigenaar van fotomateriaal zijn, kunnen zij achter de publicatie ervan staan. In een onderzoek naar het redactionele beslissingsproces dat vooraf ging aan het vrijgeven van foto's van 9/11 werd vastgesteld dat een deel van het lezerspubliek positief reageerde na de publicatie van een aantal lugubere foto's (bv. mensen die uit de WTC-torens vielen) ondanks

de vrees bij de redactie dat ze hun lezers van zich zouden vervreemden. Dergelijke foto's konden namelijk helpen bij de identificatie van vermiste personen (Kratzer & Kratzer, 2003, p. 41-43). Tandon noemt enkele redenen waarom contact met de media wenselijk is voor slachtoffers of nabestaanden, onder meer om te vermijden dat een dader beruchtheid of rechtvaardigheid krijgt voor een misdaad, om onvrede te uiten over een kwestie, om anderen te behoeden voor gelijkaardige situaties, om het gevoel te hebben toch enige controle te hebben over de situatie (Tandon, 2007, pp. 123-124).

3. Representatie van slachtoffers en de gevolgen

3.1. Kenmerken van slachtoffers en incidenten in het nieuws

Verschillende studies analyseerden reeds hoe het typische slachtoffer eruit ziet in mediaberichtgeving. De analyses bekijken voornamelijk slachtoffers van criminaliteit. In een Brits analyse van een sample van de misdaadverslaggeving van *The Times* en de *Mirror* tussen 1945 en 1991 werd vastgesteld dat er sinds de Tweede Wereldoorlog een tweeledige evolutie is in misdaadverslaggeving: het nieuws wordt steeds sensationeler en er is sprake van meer en meer personalisering in de verhalen. De onderzoekers noteerden verder dat de kenmerken van slachtoffers sinds de jaren 1980 steeds meer opgenomen worden in de berichtgeving. Vooral geslacht, maar ook leeftijd worden vaak vermeld. Sociale klasse en etniciteit komen minder aan bod (Reiner et al., 2003, p. 21, p. 30). Ook in een Amerikaans onderzoek naar misdaadverslaggeving in audiovisuele en printmedia werd vastgesteld dat de meest vermelde demografische kenmerken van het slachtoffer de leeftijd (47%) en het geslacht (85%) zijn. Dat geldt overigens ook voor de daders (gender 91%, leeftijd 55%) (Chermak, 1995, pp. 58-61).

In meerdere studies werd vastgesteld dat het typische slachtoffer in misdaadberichtgeving mannelijk is en relatief jong. Het onderzoek van Reiner et al. suggereert dat vooral personen jonger dan 24 jaar als slachtoffer van geweld gerepresenteerd worden. Bovendien was 61% van de slachtoffers in de geanalyseerde artikels tussen 1981 en 1991 een man, een stijging van 11% sinds 1945-1964 (Reiner et al., 2003, pp. 21-22). In de berichtgeving die Chermak analyseerde was 46,1% van de slachtoffers een man, tegenover 33% vrouwen. Wanneer de leeftijd vermeld werd, bleek dat 10,8% van de slachtoffers tussen 17 en 25 jaar oud was en een even groot percentage tussen 26 en 35 jaar. Ook kinderen jonger dan 12 jaar kregen heel wat aandacht in de geanalyseerde Amerikaanse audiovisuele en printmedia (9,2%) (Chermak, 1995, pp. 62-67). Ook een onderzoek naar de framing van verkeersongevallen in televisieberichtgeving stelde vast dat personen jonger dan 30 jaar overgerepresenteerd worden in de berichtgeving (83,5%) (Beullens, Roe & Van den Bulck, 2008, p. 551). Meerdere studies stellen vast dat erg jonge slachtoffers (kinderen) of net erg oude slachtoffers een groot deel van de aandacht krijgen. De leeftijd van deze slachtoffers suggereert dat zij kwetsbaar zijn en speciale bescherming van de samenleving horen te krijgen. Dat dit schijnbaar niet gebeurde, kan een minder nieuwswaardig verhaal toch waarde geven (Chermak, 1995; Surette, 2007). Andere onderzoekers hebben vastgesteld dat typisch beschreven slachtoffers eerder vrouwen zijn (Surette, 2007). Tot slot beïnvloeden ook status (bijvoorbeeld bekendheid of bepaalde beroepen zoals dokters, politieagenten) en socio-economische kenmerken (middenklasse en hogere klasse) of een misdaad al dan niet nieuws is (Surette, 2007; Chermak, 1995). Criminaliteit tegen minderheden komt minder in het nieuws.

Het lijkt er dus op dat de voorstelling van slachtoffers van misdaad doorgaans niet overeenstemt met de feitelijke statistieken wat onder meer demografische kenmerken betreft: "a typical victim is not a

newsworthy nor entertaining one” (Surette, 2007, p. 61). Daarnaast hebben verschillende studies vastgesteld dat de mediarepresentatie van incidenten niet overeenkomt met het voorkomen van deze incidenten in de realiteit. Zo is er een overrepresentatie van bepaalde ‘spectaculairdere’ risicofactoren en doodsoorzaken (bv. moord, voertuigen), terwijl veelvoorkomende risicofactoren (bv. alcoholgebruik, wapendracht, hartziekten) sterk ondergerepresenteerd worden (Combs & Slovic, 1979, p. 841; Frost, Frank & Maibach, 1997, p. 843; McArthur, Magaña, Peek-Asa & Kraus, 2001, p. 382). Dat kan deels verklaard worden door de trend om vooral te berichten over incidenten waarvan ‘pakkende’ beelden gemaakt kunnen worden (bv. de plaats van een delict met grote schade, beelden van rampen, vliegtuigcrashes) (McArthur et al., 2001, p. 382). Een andere mogelijke verklaring is dat spectaculaire incidenten een gevaar vormen op grotere schaal waartegen mensen hun voorzorgen moeten nemen, terwijl ziektes meer als een privékwestie beschouwd worden (Combs & Slovic, 1979, p. 843). Een derde potentiële verklaring is dat spectaculaire berichtgeving verkoopt: commerciële overwegingen kunnen de selectie van nieuws beïnvloeden (Frost et al. 1979, p.844). Tot slot spelen er allerlei redactionele processen bij de nieuwsproductie die een invloed hebben op de berichtgeving, zoals nieuwswaarden (zie deel 1, I. Theorieën over nieuws, punt 1.2).

3.2. Schuld en onschuld

Zoals uit het bovenstaande blijkt, worden demografische kenmerken gebruikt om impliciet bepaalde assumpties te maken over de slachtoffers. Eén kwestie die belicht dient te worden is het toeschrijven van schuld en onschuld. Zoals reeds besproken werd, kan louter het vermelden van bijvoorbeeld de leeftijd al implicaties inhouden, zoals het zeer jonge en dus onschuldige kind of het oude, kwetsbare vrouwtje. Maar demografische en socio-economische kenmerken kunnen ook gebruikt worden om slachtoffers (en daders) in een negatief daglicht te plaatsen (o.a. Davis & French, 2008).

Ook andere retorische technieken worden ingezet om schuld en onschuld toe te schrijven aan de actoren. In wat volgt worden enkele veelvoorkomende en tegengestelde soorten beeldvorming rond slachtoffers besproken, nl. het onschuldige slachtoffer, secundaire victimisatie en het daaraan gerelateerde ‘victim blaming’.

3.2.1. Het onschuldige slachtoffer

Bij een analyse van berichtgeving over allerlei risico’s en gevaren in Amerikaanse print- en audiovisuele media in de jaren 1960 en 1980 vonden de onderzoekers geen algemene trend naar ‘victim blaming’ (Singer et al., 1993, p.125). Vaak werd er helemaal niet gesproken over schuld of verantwoordelijkheid. In de artikelen over natuurlijke gevaren werd de schuld in ruim 70% van de gevallen bij de natuur of God gelegd. Slechts twee van de twaalf artikelen over verkeersongevallen in 1984 plaatsten de schuld bij het slachtoffer (pp.111-115). In de eerder zeldzame teksten waarin slachtoffers wel de schuld kregen, ging het om activiteiten waaraan ze vrijwillig deelnemen, zoals extreme sporten of drinken (pp. 166-167).

Andere onderzoekers stelden vast dat het nieuws vaak zelfs de onschuld van verkeersslachtoffers benadrukt. In een onderzoek naar de representatie van transportongevallen (auto, vliegtuig et cetera) en -slachtoffers in Canadese en Amerikaanse printmedia tussen de jaren 1990 en 2000 was dat het geval. Bij artikelen over individuele ongevallen worden de slachtoffers voorgesteld als voorbeeldige mensen die geen schuld hebben aan het incident. Het ongeluk zou gebeurd zijn door factoren extern aan de slachtoffers (bv. het weer, een andere chauffeur die dronken was, technische

problemen). Slachtoffers en de mensen die hen helpen (hulpverleners, voorbijgangers) worden bijna heroïsch voorgesteld, als zeer moreel correcte mensen. De voorstelling van het ongeval versterkt het idee van de onschuld van het slachtoffer (o.a. gruwelijkheid van het ongeval) (Clarke & Van Amerom, 2007, pp. 430-431). Ook bij groepsongevallen (bijvoorbeeld bus- of vliegtuigcrashes) zijn de slachtoffers doorgaans eerder passief en onschuldig en ligt de fout bij andere actoren (overheid, bedrijven) (Clarke & Van Amerom, 2007, pp. 432).

Bij bepaalde types van criminaliteit worden de slachtoffers automatisch in de categorie 'schuldig' of 'onschuldig' geplaatst. Partnergeweld en seksueel misbruik van vrouwen neigt vaak naar 'victim blaming' (cf. infra). Het discours over criminaliteit tegen kinderen zal het slachtoffer veeleer als schuldeloos voorstellen. Veelvoorkomende beelden tonen de rouwende moeder van het slachtoffer, waardoor de lezer zich gaat identificeren met het verhaal en opgeroepen wordt het misdrijf te veroordelen (pp.275-276).

3.2.2. Secundaire victimisatie

De aandacht voor slachtoffers komt vaak plotseling en ongevraagd. Zij krijgen te maken met twee vormen van slachtofferschap. In de eerste plaats worden ze tot slachtoffer gemaakt door het incident zelf. Dat kan psychologische en/of fysieke consequenties hebben en andere negatieve gevolgen voor slachtoffers en voor hun onmiddellijke omgeving (stigmatiseren, sociale isolatie, degraderende bevraging enzovoort) (Tandon, 2007, p. 119). In de literatuur wordt gesproken van **primaire victimisatie**, ofwel de directe impact van een incident (misdad, ramp, ongeval) op het slachtoffer zelf (Carrabine et al., 2009, p. 461).

Daarnaast krijgen ze af te rekenen met **secundaire victimisatie**. De samenleving geeft labels aan slachtoffers, waardoor zij opnieuw tot slachtoffers gemaakt worden en de media spelen daarin een essentiële maar negatieve rol (Cuyvers, 1986, p. 32). Brickman en zijn collega's (1982) omschrijven secundaire victimisatie als een proces waarbij slachtoffers voor een tweede keer tot slachtoffer gemaakt worden door allerlei pogingen om hen te helpen. In de eerste fase geven ze zichzelf de schuld voor de gebeurtenis om zo het gevoel te hebben dat ze controle hebben over hun eigen leven. Naasten en hulpverleners zullen daar ambivalent op reageren: de combinatie van bezorgdheid en sympathie zorgt ervoor dat er zowel toenadering tot slachtoffers gezocht wordt, als dat ze vermeden worden, wat erg verwarrend is. In de tweede fase willen de naasten dat slachtoffers terug verantwoordelijkheid nemen voor hun eigen leven. Maar door wat er in de eerste fase gebeurde, hebben slachtoffers nu aangeleerd dat anderen zich ambigu voelen tegenover hun slachtofferschap. "Having never been able to fully share their feelings about the traumatic event with supportive others, they are not yet ready to relinquish thinking and talking about it." (Brickman, Rabinowitz, Karuza, Coates, Cohn & Kidder, 1982, p. 378). In het algemeen omvat het concept van secundaire victimisatie de bijkomende negatieve gevolgen van een incident die voortkomen uit de attitudes, het gedrag en de respons van anderen (naasten, buitenstaanders, juridische instanties, zorgverleners, de media) op de slachtoffers en het incident (Carrabine et al., 2009, p. 461; Campbell & Raja, 2005, pp. 97-98). Factoren die een rol spelen, kunnen te maken hebben met het strafrechtelijke proces (bv. een gevoel onvoldoende betrokken te worden, te weinig informatie te krijgen, een gebrekkige coördinatie tussen allerlei organisaties en instanties, niet de gewenste afloop bereiken). Niet de kans krijgen om meningen te uiten of niet gehoord worden, is ook een belangrijke factor (Condry, 2010, pp. 236-238). Typisch voor slachtoffers van seksueel misbruik is het gevoel opnieuw getraumatiseerd

te worden door de vele onderzoeken, vragen, het in vraag trekken van de geloofwaardigheid en een ongevoelige behandeling door medische en juridische professionals en andere partijen (Condry, 2010, pp.238-243). Yamawaki (2007) bespreekt drie vormen van secundaire victimisatie: het minimaliseren van de ernst van het incident, het beschuldigen van slachtoffers ('victim blaming', cf. 3.2.3) en het verdedigen van daders (pp. 418-421).

Er zijn dus verschillende manieren waarop secundaire victimisatie kan ontstaan. Het aandeel van de media daarin kan door onzorgvuldige nieuwsgaring en -productie, onjuiste of vertekende berichtgeving of overdreven, herhaalde, langdurige aandacht in de hand gewerkt worden (zie de eerder besproken klachten, 2.2.). Verslaggeving over misdrijven en assisenzaken gaat bijvoorbeeld vaak persoonlijke gegevens en informatie over het privéleven van slachtoffers publiceren. Dit is niet steeds relevant voor het begrip van de lezer over de feiten. Bovendien is de verslaggeving vaak negatief over het slachtoffer en neemt deze negativiteit steeds toe. Een ander probleem is het ontbreken van macrosociale gegevens: een misdrijf wordt maar zelden in een bredere maatschappelijke context geplaatst (Cuyvers, 1986, pp. 39-40).

Volgens bepaalde onderzoekers is secundaire victimisatie een reactie op het geloof dat men in een rechtvaardige wereld leeft. Deze theorie noemt men de '**belief in a just world**'-theorie (BJW). Mensen willen geloven dat ze leven in een wereld die rechtvaardig is en dat iedereen krijgt wat hij verdient, ten goede of ten kwade. Dat betekent ook dat er volgens deze benadering niet iets kan bestaan als een onschuldig slachtoffer. Als iemand slachtoffer is geworden van een misdaad, ramp of ongeval, is dat volgens deze visie zijn of haar verdiende loon (Correia, Vala & Aguiar, 2001, p. 328).

Mensen gaan kortom het slachtofferschap van anderen trachten te rationaliseren en in te passen in hun overtuigingen. Zo gebeurt het dat mensen met een positieve attitude tegenover slachtoffers toch slachtoffers gaat vermijden of hun lijden op één of andere manier verergeren. Het vermijden van slachtoffers is maar één van de vele gevolgen van secundaire victimisatie; ze kunnen gedevalueerd worden, zelf verantwoordelijk gesteld worden voor hun slachtofferschap, hun lijden kan geminimaliseerd worden, enzovoort. Secundaire victimisatie kan verreikende consequenties hebben. Campbell en Raja bestudeerden secundaire victimisatie bij verkrachting van vrouwelijke militairen. Zij stelden vast dat militairen die met het incident naar instanties binnen en buiten het leger (politie, niet-militaire ziekenhuizen) stapten, vaak te horen kregen dat ze beter geen klacht zouden neerleggen, dat hun klacht niet aanvaard werd of dat het voorval niet ernstig genoeg was om verdere stappen te ondernemen. Deze vrouwen stonden significant meer aarzelend tegenover het zoeken van verdere hulp, voelden zich meer beschuldigd, depressief, angstig en wantrouwig en vertoonden in bepaalde gevallen symptomen van PTSD (Campbell & Raja, 2005, pp. 104-105). Een studie naar de berichtgeving over de orkaan Katrina toonde aan dat de media insinueerden dat de bewoners van New Orleans zelf een aanzienlijk deel van de verantwoordelijkheid voor hun situatie droegen, waardoor er vraagtekens geplaatst konden worden bij hun recht op hulpverlening (Davis & French, 2008, pp. 249-252).

3.2.3. Victim blaming

Zoals eerder besproken, bestaat er een hiërarchie van slachtofferschap, waarbij bepaalde individuen of groepen door hun kenmerken een hogere status krijgen als slachtoffer in het discours over hun slachtofferschap (Carrabine, Cox, Lee, Plummer & South, 2009). Dat houdt ook in dat de onderste treden van deze hiërarchie als niet-ideale of zelfs afkeurenswaardige slachtoffers gerepresenteerd

kunnen worden. In het discours kan zich dat manifesteren door 'victim blaming' (Davis & French, 2008; Morgan, 2006). Dit concept komt geregeld terug in literatuur rond (huiselijk) geweld tegen vrouwen (Berns, 2004; Morgan, 2006) maar kan ook breder toegepast worden op slachtofferschap van andere types van criminaliteit (Anastasio & Costa, 2004), rampen (Davis & French, 2008; Jemphrey & Berrington, 2000) en ongevallen (Singer & Endreny, 1993).

Berns past het concept van victim blaming toe in wat zij het 'antifeministische frame' van huiselijk geweld noemt. Daarbij worden vrouwen verantwoordelijk gehouden voor de rol die zij gespeeld hebben in hun slachtofferschap: de vrouw zou het geweld zelf provoceren of schuld hebben door bij een gewelddadige partner te blijven (Berns, 2004, pp. 109-111). Een kwalitatieve analyse van casestudies over geweld tegen vrouwen in de Britse krant *The Daily Mail* wees uit dat het gebruikte discours bepaalde stereotypes onderschrijft, onder meer het idee dat daders vreemden horen te zijn; wie dus wordt aangevallen door een gekende persoon zou zelf schuld hebben aan een misdrijf. De krant omschrijft daders bijvoorbeeld als tijdelijk overvallen door een dierlijke razernij; ze wisten niet wat ze deden; hun vermoorde echtgenotes zouden affaires gehad hebben; en zo meer (Morgan, 2006, pp. 490-495). De slachtoffers worden als de schuldige geframed door te wijzen op bepaald gedrag dat zou afwijken van de sociale norm. Morgan spreekt van een 'culture of resignation'. De discursieve praktijken onderschrijven allerlei ideologische noties. Daardoor wordt een cultuur geconstrueerd waarin media het gedrag van daders onvoldoende veroordelen. In plaats daarvan plaatsen ze de schuld bij het slachtoffer en creëren ze het idee dat de misdaad onvermijdelijk was. Het gedrag van de dader wordt hierdoor in zekere mate gelegitimeerd in het discours (Morgan, 2006, pp. 496-497). Volgens sommige onderzoekers is het mogelijk dat victim blaming ook voorkomt bij andere types van geweld, zoals moord of agressie. In een studie van Amerikaanse krantenartikelen over gewelddadige misdaden werd vastgesteld dat over mannelijke slachtoffers doorgaans meer persoonlijke informatie opgenomen wordt en dat ze vaker bij naam genoemd worden. Ze worden dus meer gepersonaliseerd (Anastasio & Costa, 2004, pp. 537-538). Bij een experiment met gemanipuleerde krantenartikelen stelden de onderzoekers vervolgens vast dat personalisering van het slachtoffer meer empathische gevoelens opwekt bij de lezer. Het opnemen van persoonlijke informatie zorgt er tevens voor dat de lezer de schuld minder bij het slachtoffer zal plaatsen. De onderzoekers vermoeden dat het niet opnemen van dergelijke persoonlijke informatie het omgekeerde effect zal hebben: zonder personalisering zal de neiging tot victim blaming groter zijn (Anastasio & Costa, 2004, pp. 538-541).

Victim blaming komt ook voor bij andere types incidenten. Zo stelden enkele onderzoekers vast dat slachtoffers en overlevers van orkaan Katrina, die in 2005 grote delen van New Orleans verwoestte, in het discours van de printmedia een deel van de schuld toegewezen kregen. Dat gebeurde door het toepassen van enkele discursieve technieken. Zo werd er verwezen naar socio-economische status, kenmerken van etniciteit en wetteloosheid in de regio om een identiteit van de slachtoffers te construeren als arm, zwart en crimineel. 'Zij' werden daardoor als een algemene bedreiging voor de samenleving gerepresenteerd. Daarnaast beschreven verschillende berichten ook hoe niemand de risico's in het gebied beter had moeten kennen dan de lokale bewoners zelf, wat impliceert dat zij op de ramp hadden kunnen anticiperen, zich hadden kunnen voorbereiden of iedereen uit het gebied hadden moeten evacueren. Bovendien wordt er twijfel gesuggereerd over wie niet wilde weggaan en wie dat effectief niet kon. Het resultaat daarvan is het idee dat wie niet wegging weleens zelf verantwoordelijk zou kunnen zijn voor zijn lot. Door op deze manier de schuld bij de slachtoffers te leggen, wordt impliciet de vraag gesteld waarom en of ze wel hulp verdienen (Davis & French, 2008,

pp. 249-252). Ook bij door de mens veroorzaakte rampen zoals het eerder besproken stadionongeluk in Hillsborough (1989) legt men de schuld soms bij de slachtoffers zelf. In dit geval gebeurde de victim blaming veel explicieter dan bij de berichtgeving rond Katrina, door bijvoorbeeld speculatie, niet-bewezen informatie en onwaarheden te publiceren. Volgens de onderzoekers kan dergelijke berichtgeving tot jaren na de feiten de publieke percepties nog beïnvloeden (Jemphrey & Berrington, 2000, 472-476).

Tot slot kan verslaggeving over bepaalde types van (verkeers)ongevallen de verantwoordelijkheid of schuld voor een incident bij het slachtoffer plaatsen. Een onderzoek naar de wijze waarop print- en audiovisuele media over allerlei risico's rapporteerden in 1960 en 1984, observeerde geen algemene trend om de schuld bij slachtoffers te plaatsen. Wel werd een patroon waargenomen in het beschuldigen van slachtoffers. Bij activiteiten waaraan slachtoffers vrijwillig deelnemen, werd de verantwoordelijkheid voor het risico bij henzelf gelegd. In 1984 werd in 63% van de berichten in de categorie 'voordelen/kosten' (waar er vrijwillige en bewuste blootstelling is aan een gevaar, bv. gevaarlijke sporten zoals bergbeklimmen en boksen of activiteiten zoals roken en drinken) de schuld bij de slachtoffers gelegd. Verhalen over wat de auteurs 'energy hazards' noemen, waaronder ook verkeersongevallen gerekend werden, hadden het weinig over de schuldvraag. Indien dat wel zo was, werd de schuld van verkeersongevallen doorgaans bij het slachtoffer geplaatst (Singer & Endreny, 1993, pp. 111-115, pp. 166-167).

3. Methodologie

- 3.1. Kwantitatief luik (p. 45)
- 3.2. Kwalitatief luik (p. 47)
 - 3.2.1. Diepte-interviews met journalisten (p. 48)
 - 3.2.2. Diepte-interviews met hulporganisaties en slachtoffers (p. 49)

3. Methodologie

3.1. Kwantitatief luik

Aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse van Vlaamse kranten en nieuwsuitzendingen wordt getracht om de eerste twee onderzoeksvragen van het ad-hoc onderzoek te beantwoorden. Deze zijn:

1. Hoe berichten diverse Nederlandstalige media in België over slachtoffers en gaan deze media op een verschillende manier om met de berichtgeving over slachtoffers? Zijn er tendensen merkbaar in de manier van berichtgeven en zijn deze te linken aan de aard of het doelpubliek van het medium of aan andere factoren die invloed hebben op de nieuwsgaring?
2. In welke mate worden de aanbevelingen in het artikel 15 en in de artikelen 23 tot en met 27 (inclusief de richtlijnen in bijlage) van de nieuwe Code van de Raad voor de Journalistiek gevolgd in de berichtgeving over slachtoffers in diverse Nederlandstalige media in België?

De nieuwsberichtgeving wordt geanalyseerd om na te gaan hoe de Vlaamse nieuwsmedia berichten over slachtoffers. De onderzoeksperiode betreft twee jaar: van 20 september 2010 tot en met 19 september 2012. De keuze voor 20 september 2010 als startpunt kunnen we verantwoorden door het feit dat de raad van bestuur van de VZW Vereniging van de Raad voor de Journalistiek (RvdJ) op die dag de beroepsethische Code van de Raad voor de Journalistiek goedkeurde.

Dit onderzoek analyseert de nieuwsberichtgeving van zowel het Vlaamse prime time televisienieuws als de Vlaamse kranten. Voor de analyse van de nieuwsuitzendingen steunt dit onderzoek op het Nieuwsarchief TV van het Steunpunt Media. Dit archief bevat alle geannoteerde nieuwsuitzendingen van 19 uur op Eén en VTM sinds 2003. Voor de inhoudsanalyse van de krantenartikelen worden volgende Vlaamse betalende kranten in het onderzoek opgenomen: De Standaard, De Morgen, Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, de Gazet van Antwerpen en Het Belang van Limburg. De financieel-economische krant De Tijd wordt niet betrokken bij dit onderzoek, omdat deze krant nauwelijks bericht over de categorieën die in dit onderzoek bestudeerd worden. De artikelen worden opgezocht via de digitale persdatabank *Mediargus* en worden doorzocht op basis van zoektermen (zie bijlage 1 voor de gehanteerde zoektermen). De berichtgeving op online nieuwswebsites of sociale media wordt niet onderzocht.

Enkel de berichtgeving over een gebeurtenis waarbij uitsluitend het binnenland (België) betrokken is, wordt in de analyse opgenomen. De berichtgeving over een buitenlandse ramp, misdaad of verkeersongeval wordt buiten beschouwing gelaten. Er zijn twee belangrijke redenen voor deze keuze. Ten eerste is de nieuwsbron van de buitenlandse nieuwsberichtgeving vaak een internationaal persagentschap (bv. Reuters, AP) en maar zelden een Vlaamse nieuwsredactie. Het is daarom niet relevant om uitspraken te doen over hoe Vlaamse journalisten slachtoffers presenteren als de journalist het journalistieke stuk van een persagentschap heeft overgenomen. Daarbij moet opgemerkt worden dat het vrijwel onmogelijk is om de stukken van bijvoorbeeld Belga uit de selectie te filteren, omdat een verwerkt stuk vaak enkel de naam krijgt van de journalist of redacteur die hieraan gewerkt heeft. De tweede reden is zuiver praktisch. Voor dit onderzoek is het in het algemeen praktisch en financieel onhaalbaar om buitenlandse slachtoffers te interviewen. Omdat in

dit onderzoek verbanden worden gelegd tussen de nieuwsinhoud (kwantitatieve analyse) en de interviews met journalisten en slachtoffers (kwalitatieve analyse) moeten beide datacollecties op elkaar afgestemd zijn en dezelfde context onderzoeken.

Er wordt geanalyseerd tot op het niveau van een slachtoffer in het nieuws. We beschouwen een slachtoffer als een persoon die rechtstreeks (eerstelijns) of onrechtstreeks (tweedelijns) bij een gebeurtenis betrokken is. Een eerstelijns slachtoffer is bijvoorbeeld een persoon die zelf bij een verkeersongeval betrokken is. Een tweedelijns slachtoffer is een persoon die onrechtstreeks betrokken is, zoals een nabestaande of naaste⁵ van een persoon die bij een verkeersongeval betrokken is. Daders of verdachten worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, ondanks het feit dat ze mogelijk tegelijk slachtoffer zijn. Het kan zijn dat meerdere slachtoffers in een nieuwsitem of krantenartikel vermeld worden of het woord nemen. Om systematisch te werk te gaan en mogelijke vertekening in de resultaten te voorkomen, worden telkens de eerste twee slachtoffers die aan bod komen in de analyse opgenomen. In de dataset is 89.5% een eerstelijns slachtoffer en 10.5% tweedelijns slachtoffer. In de kwantitatieve analyses van het onderzoek wordt geen onderscheid gemaakt tussen deze twee types van slachtoffers.

In dit onderzoek worden vier categorieën van gebeurtenissen onderscheiden waarvan slachtoffers nadeel kunnen ondervinden. Een eerste categorie zijn de *vermogensdelicten*. Cohen et al. (1980) definiëren vermogensdelicten als criminele daden tegen één of meerdere personen met materiële schade tot gevolg. Brandstichting, vandalisme, handtassenroof, gauwdieven, carjacking, inbraken en overvallen behoren tot deze categorie. Een tweede categorie zijn de *persoonsdelicten*, hetgeen volgens Bennett en Lynch (1990) criminele daden zijn tegen één of meerdere personen met fysieke of mentale schade tot gevolg. Moord en moordpogingen, verkrachtingen en aanrandingen van volwassenen, pedofilie, slagen, verwondingen, vechtpartijen, ontvoeringen en gezinsdrama's zijn hiervan de subcategorieën. *Rampen* vormen een derde categorie. Dit zijn gebeurtenissen veroorzaakt door de natuur of de mens waarbij veel personen en/of instanties tegelijk getroffen worden en waarbij de openbare veiligheid ernstig verstoord wordt, aldus Alexander (1993). Het gaat om natuurrampen, menselijke rampen, verkeersrampen, huis- en bedrijfsbranden. Een laatste categorie zijn de *verkeersongevallen*. Dit zijn specifiek ongevallen op de openbare weg.

Uit de nieuwsitems en krantenartikelen wordt een gestratificeerd sample getrokken nadat alle data binnen de viergenoemde categorieën geselecteerd zijn. De gestratificeerde steekproef zorgt ervoor dat alle slachtoffers uit de verschillende categorieën een gelijke kans hebben om in het sample terecht te komen. In totaal bevat het sample 1.926 slachtoffers. Daarvan werden 785 slachtoffers uit de nieuwsuitzendingen geselecteerd. Per zender (2) werden per categorie (4) 100 slachtoffers op willekeurige basis geselecteerd. Het totaal zou resulteren in 800 slachtoffers. Dit sample werd door het statistische softwareprogramma SPSS *at random* getrokken. Voor het gestratificeerde sample 'ontbreken' er als het ware 15 slachtoffers. De reden hiervoor is dat er niet voor elke categorie 100 slachtoffers waren. Meer bepaald: in de nieuwsuitzendingen van de zender Eén zijn er in de onderzoeksperiode niet meer dan 85 slachtoffers die tot de categorie 'vermogensdelicten' behoren. Uit de krantenartikelen werden 1.141 slachtoffers geselecteerd. Per krant (6) werden per categorie (4) 50 slachtoffers geselecteerd. Het totaal zou resulteren in 1.200 slachtoffers. Ook voor de krantenartikelen 'ontbreken' er 59 slachtoffers. Zoals bij de nieuwsuitzendingen het geval is, lieten

⁵ Dat wil zeggen een familielid van slachtoffers *in het algemeen*; nabestaanden zijn naasten van *overleden* slachtoffers.

enkele kranten minder dan 50 slachtoffers van bepaalde categorieën tijdens de onderzoeksperiode aan bod komen. De tabel hieronder toont een overzicht van het aantal slachtoffers per medium en per themacategorie dat voor het sample geselecteerd werd.

Overzicht van het aantal geselecteerde slachtoffers per medium en per type incident (N= 1.926)								
	HBvL	DM	DS	GvA	HLN	HN	VRT	VTM
Persoonsdelict	50	50	50	50	50	50	100	100
Ramp	49	30	50	50	49	50	100	100
Verkeersongeval	36	50	42	42	50	50	100	100
Vermogensdelict	50	43	50	50	50	50	85	100
TOTAAL	185	173	192	192	199	200	385	400

Tabel 3: Overzicht van het aantal geselecteerde slachtoffers per medium en per type incident

De verschillende concepten en onderzoeksvragen in dit onderzoek werden vertaald naar variabelen waarmee de relevante informatie uit het nieuws op een gestructureerde en wetenschappelijke wijze verworven wordt. Een codeboek werd ontwikkeld waarin alle variabelen omschreven worden. Via het databaseprogramma Access werd een codeformulier ontworpen waarbij alle te coderen variabelen op een manuele manier ingevuld kunnen worden. Voor inzage in het codeboek en codeformulier: zie bijlage 2.

De nieuwsitems en krantenartikelen werden één voor één aandachtig gelezen en bekeken door een codeerteam van zes masterstudenten uit de faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen van de Universiteit Antwerpen. Dit team kreeg begin december 2012 een grondige codeeropleiding door de onderzoekers Julie De Smedt en Anoeska Schipper. In de week die volgde werden testcoderingen uitgevoerd en kregen de codeurs uitgebreide feedback en evaluatie. Na deze testweek gingen ze aan de slag met de eigenlijke ruwe data. Een derde van de geannoteerde data werd grondig door Julie De Smedt en Anoeska Schipper nagekeken.

De eigenlijke nieuwsinhoudsanalyse werd uitgevoerd aan de hand van het statistische programma SPSS. Dit programma werd in dit onderzoek gebruikt om tabellen te genereren uit de data, verbanden bloot te leggen, correlaties te berekenen enzovoort. De grafieken in de resultatensectie zijn gebaseerd op kruistabellen die de verschillende variabelen met elkaar in verband brengen.

3.2. Kwalitatief luik

Om de derde en vierde onderzoeksvraag binnen het ad-hoconderzoek te beantwoorden, werd geopteerd voor een kwalitatieve studie.

3. Welke zijn de beweegredenen van de media en/of de journalisten om op een bepaalde manier over slachtoffers te berichten? Welke plaats neemt de Code van de Raad voor de Journalistiek in bij de totstandkoming van nieuwsberichten?
4. Hoe ervaren slachtoffers het optreden en de wijze van nieuwsgaring van de diverse media naar aanleiding van incidenten waar zij bij betrokken zijn? Als er ontevredenheid heerst, wordt die dan geuit en zo ja, hoe en waar? Waarom formuleert men al dan niet klachten bij Slachtofferhulp of de Raad voor de Journalistiek? Zijn er drempels waaraan verholpen kan worden?

Bij kwalitatief onderzoek ligt de nadruk niet op veralgemeenbaarheid en externe geldigheid. Het onderzoek is immers gebaseerd op zelfrapportering, dat wil zeggen: de persoonlijke verhalen en indrukken van de journalisten en de slachtoffers, naasten en nabestaanden. Subjectiviteit is met andere woorden inherent aan de antwoorden. Kwalitatief onderzoek richt zich niet op een systematische inhoudsanalyse van een grote hoeveelheid data die representatief is voor de hele populatie. Aan de hand van deze diepte-interviews trachten we herkenbare inzichten te bieden in de belevingswereld van een groep vertegenwoordigers van de Vlaamse journalistiek enerzijds en een groep slachtoffers, naasten en nabestaanden anderzijds, een soort ‘werkelijkheid achter de cijfers’. Deze aanpak past binnen het onderzoeksparadigma van kwalitatieve diepte-interviews (Wester, Renckstorf & Scheepers, 2012, p. 531).

In eerste instantie werd contact gelegd met de Raad voor de Journalistiek, met als oogmerk het verzamelen van de inzichten van deze organisatie in veelvoorkomende grieven van slachtoffers waarover effectief klacht werd ingediend. Deze klachten werden bestudeerd en worden besproken in 4.2.1.

3.2.1. Diepte-interviews met journalisten

Aan de hand van deze diepte-interviews trachten we inzicht te bieden in de ervaringswereld van vertegenwoordigers van de groep Vlaamse journalisten die regelmatig berichten over incidenten waarbij slachtoffers betrokken zijn. Op die manier wordt onderzocht hoe nieuwsverhalen tot stand komen en welke actoren en factoren hierbij een rol vervullen. Onderzoekers Rozane De Cock en Robin Reul stelden een gespreksgids op, d.i. een semi-gestructureerde vragenlijst voor het afnemen van diepte-interviews met journalisten die (relatief) recent en regelmatig bericht hebben over incidenten waarbij slachtoffers betrokken waren. Deze gespreksgids met open vragen is opgebouwd volgens thema's en verwijst naar een aantal concrete en relevante nieuwsverhalen, o.a. de busramp in Sierre (Zwitserland) in maart 2012. De vragen dienden als een leidraad voor de interviewer, die de vragen kon aanpassen aan de context van elk gesprek. Op vraag van de Raad voor de Journalistiek werd een subsectie toegevoegd aan de gespreksgids waarin enkele journalisten extra bevraagd worden over concrete artikels die hij/zij schreef over incidenten met slachtoffers. Dit had als doel de gang van zaken te reconstrueren voor een specifiek geval, om zo te analyseren hoe de journalist beslissingen heeft genomen omtrent het vrijgeven van bepaalde informatie (o.a. identificatiegegevens). Voor de volledige gespreksgids verwijzen we naar bijlage 4.

Zowel de nieuwsuitzendingen van VRT en VTM uit het eerste kwartaal van 2012 als het artikelenbestand van Mediargus (printmedia) werd door middel van een systematische zoekactie met onder meer de zoektermen slachtoffer, ongeval, ramp en misdrijf doorzocht. Dit maakte het mogelijk een databestand aan te leggen met Vlaamse audiovisuele en printjournalisten die nog recent en op regelmatige basis bericht uitbrachten over slachtoffers. Eind 2012 en begin 2013 werd telefonisch en via mail contact opgenomen met de betrokken journalisten (contactgegevens verkregen via de Vlaamse Vereniging voor Journalisten, VVJ). Een derde van de gecontacteerde journalisten was bereid mee te werken aan onze studie. In totaal waren 30 reporters bereid deel te nemen aan het onderzoek. In totaal werden 17 journalisten uit de audiovisuele sector geïnterviewd. Het gaat om negen journalisten werkzaam bij de openbare omroep, zes uit de particuliere sector en een journalist die werkt voor een regionaal medium. Daarnaast werden er in totaal 13 journalisten geïnterviewd die (hoofdzakelijk) aan de slag zijn bij printmedia. We interviewden zeven vrouwen, van

wie er twee voor printmedia werken en vijf voor audiovisuele media. Van de 23 mannen, werken er 11 voor printmedia en 12 voor audiovisuele media. Op één na werken alle journalisten voltijds. Negen journalisten werken freelance; de andere journalisten zijn in vaste loondienst van een mediabedrijf. Van iedere participant werden een informed consent-formulier en een informatiefiche met enkele basisgegevens verzameld.

De interviewaudio werd opgenomen en werd naderhand nauwgezet uitgeschreven, waarna ze gecodeerd werd door middel van open codering. Na het opstellen van een codeboek met labels werd over alle interviews heen gewerkt met axiale codering. Op die manier kunnen gegevens van de verschillende informanten met elkaar vergeleken worden en kunnen mogelijke patronen naar voren komen. Hiervoor werd gewerkt met het programma QSR Nvivo, een softwarepakket voor kwalitatieve analyse van tekstuele informatie. Er werd geopteerd om te werken aan de hand van enkele grote thema's: journalist en redactie (o.a. nieuwsgaring en –productie, persoonlijke kenmerken, houding tegenover slachtoffers), deontologie (o.a. Code, redactieregels, persoonlijke regels, suggesties), media (kenmerken van en verschillen tussen media, invloeden), slachtoffers (gepercipieerde redenen om wel/niet mee te werken, rol van media voor slachtoffers), klachten en Sierre (berichtgeving van de busramp en erna). Voor het complete codeboek verwijzen we naar bijlage 6.

3.2.2. Diepte-interviews met hulporganisaties en slachtoffers

Voor het contacteren van slachtoffers werden verschillende hulporganisaties aangesproken. Dergelijke organisaties komen vaak in contact met slachtoffers en naasten van slachtoffers (al dan niet overleden⁶) en zetten zich in voor deze doelgroep. De organisaties fungeren als een intermediaire schakel tussen potentiële participanten en de onderzoekers. Zij bezorgden de onderzoekers de gegevens van voorgescreende slachtoffers en/of nabestaanden die wensen mee te werken. Op deze manier wordt voorkomen dat mensen die mentaal nog niet klaar zijn om een gesprek te voeren over wat hen overkwam, geconfronteerd worden met een bedreigende vraag rond onderzoek.

De onderzoekers stelden ook voor de diepte-interviews met slachtoffers, naasten en nabestaanden een gespreksgids op, waarin thema's bevroegd werden die overeenstemmen met de thema's die aan journalisten voorgelegd werden (o.a. nieuwsgaring en –productie, privacy, etc.), maar die toegespitst werd op het standpunt van slachtoffers. Voor de volledige gespreksgids verwijzen we naar bijlage 7.

In januari werd vergaderd met de medewerkers van Slachtofferhulp Leuven. Het onderzoek werd voorgesteld en de hulpverleners kregen de kans vragen te stellen en suggesties te doen. Er werden enkele afspraken gemaakt over de verdere samenwerking. Slachtofferhulp Leuven verspreidde de vraag onder hun cliënten. Via deze weg werden twee deelnemers gevonden. Verder werd een focusgroep georganiseerd met de hulpverleners van Slachtofferhulp Leuven. Deze groep staat dicht bij de slachtoffers, maar bevindt zich in de unieke positie om de situatie van op een afstand te bekijken. Het gesprek vond in maart 2013 plaats.

⁶ Wanneer we het specifiek over naasten van overleden slachtoffers hebben, zullen we spreken over 'nabestaanden'; voor naasten in het algemeen en naasten van niet-overleden slachtoffers gebruiken we de term 'naasten'.

In januari werd een analyse uitgevoerd van de klachtendossiers over mediaberichtgeving die door slachtoffers bij de Raad voor de Journalistiek ingediend werden. Door de tussenkomst van Flip Voets, ombudsman en secretaris-generaal van de RvdJ, werden de dossiers verzameld en geanalyseerd. Flip Voets trad eveneens op als tussenpersoon om de vraag tot medewerking aan het ad-hoconderzoek te verspreiden onder deze slachtoffers. Via deze weg werden tien deelnemers gevonden.

In februari werd vergaderd met Astrid Rubbens en Sebastiaan Kok, respectievelijk algemeen directeur en communicatieverantwoordelijke van Rondpunt vzw. Deze organisatie zet zich specifiek in voor betrokkenen bij verkeersongevallen. Via deze organisatie werd contact gelegd met één slachtoffer.

In februari werd eveneens de vraag tot medewerking aan het onderzoek verspreid via het Steunfonds Pukkelpop. Er werd met CAW Diest afgesproken om potentiële kandidaten te contacteren die geen cliënt zijn van zusterorganisatie Slachtofferhulp Leuven. Er werd tot slot ook contact gelegd met de afdeling Slachtofferhulp van CAW Sonar in Limburg. Via de CAW's werden vijf deelnemers gevonden.

In totaal werden er 18 deelnemers gevonden. Het gaat om vijf slachtoffers, één naaste van een slachtoffer en 12 nabestaanden van overleden slachtoffers. Sommige deelnemers werden geïnterviewd over hetzelfde incident, doorgaans ouderparen die gezamenlijk gesproken werden, een keer een ouder en kind die afzonderlijk geïnterviewd werden. In totaal gaat het om 13 cases (incidenten). Het gaat om zeven misdrijven gaande van inbraak tot moord (negen personen), vijf dodelijke verkeersongevallen (acht personen) en één ramp (één persoon). In totaal interviewden we 11 mannen en zeven vrouwen.

De opnamen van de interviews werden letterlijk uitgeschreven, waarna ze open gecodeerd werden en vervolgens axiaal gecodeerd werden (zie bijlage 9 voor het codeboek). Ook van deze participanten werden toestemmingsformulieren en informatiefiches verzameld.

4. Resultaten

4.1. Kwantitatief luik (p. 52)

- I. RESULTATEN VAN DE ANALYSE (p. 52)
- II. SAMENVATTING VAN DE KWANTITATIEVE INHOUDSANALYSE (p. 80)

4.2. Kwalitatief luik (p. 82)

4.2.1. Klachtenanalyse (p. 82)

4.2.2. Diepte-interviews: Journalisten (p. 84)

- I. DEONTOLOGIE EN WETGEVING (p. 84)
- II. OPINIES OVER SLACHTOFFERBERICHTGEVING (p. 97)
- III. JOURNALISTIEKE PRAKTIJKEN (p. 110)
- IV. SUGGESTIES (p. 137)
- V. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET JOURNALISTEN (p. 145)

4.2.3. Focusgroep: Slachtofferhulp Leuven (p. 150)

4.2.4. Diepte-interviews: Slachtoffers (p. 151)

- I. NIEUWSGARING EN –PRODUCTIE (p. 151)
- II. NIEUWSOUTPUT (p. 165)
- III. GEVOLGEN (p. 170)
- IV. ALGEMENE OPMERKINGEN (p. 183)
- V. SUGGESTIES (p. 186)
- VI. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET SLACHTOFFERS (p. 197)

4.3. Rechtsvergelijkende studie (p. 201)

- I. INLEIDING (p. 201)
- II. ONDERSCHIED WETTELIJKE REGELS EN DEONTOLOGISCHE REGELS (p. 203)
- III. DE VERSCHILLENDE PERSRADEN (p. 211)
- IV. ENKELE JURIDISCHE BESCHOUWINGEN DIE DE AANPAK VAN EEN JOURNALIST KUNNEN BEÏNVLOEDEN (p. 228)
- V. AANBEVELINGEN (p. 229)

4.1. Kwantitatief luik

I. RESULTATEN VAN DE ANALYSE

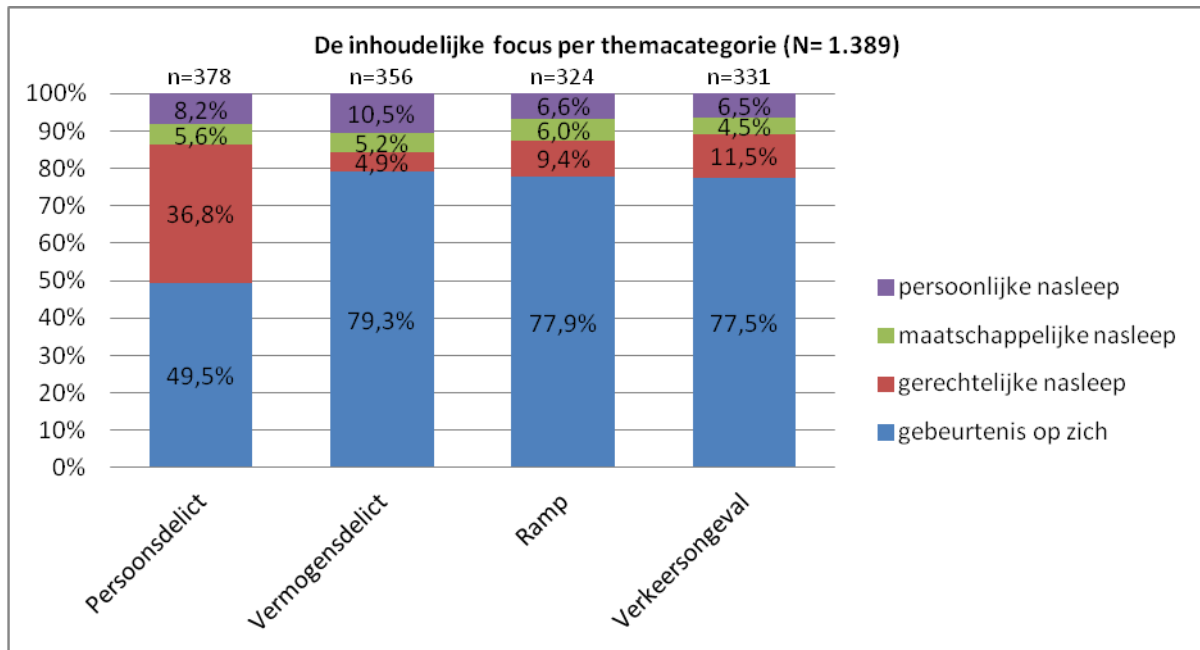
Dit deel behandelt de eigenlijke analyses van hoe slachtoffers in de Vlaamse nieuwsmedia gepresenteerd worden. Zoals in het methodologisch deel beschreven wordt, voeren we een kwantitatieve inhoudsanalyse uit waarbij relevante informatie uit de nieuwsitems op systematische wijze wordt gecodeerd. Deze methode biedt vele voordelen. Deze kwantitatieve werkwijze biedt de mogelijkheid om uit veel data gestructureerde metadata te selecteren en er uitspraken over te doen. De resultaten zijn bovendien representatief voor de populatie waaruit het sample getrokken is. Voor dit onderzoek betekent dit: de resultaten zijn representatief voor de nieuwsberichtgeving over slachtoffers die in een binnenlandse (Belgische) context aan bod zijn gekomen in het nieuws van VRT, VTM, De Morgen, De Standaard, Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad in de periode 20 september 2010 tot en met 19 september 2012.

Is het al dan niet terecht dat een journalist identiteitsgegevens van een slachtoffer heeft vrijgegeven? Heeft de journalist de grenzen zoals die zijn vastgelegd in de Code van de Raad voor de Journalistiek overschreden of niet? Voor een antwoord op dergelijke vragen zou elk nieuwsitem aan een casestudie onderworpen moeten worden of zou het aan een juridische instantie of de Raad voor de Journalistiek voorgelegd moeten worden. Dit luik van het onderzoek wil echter uitspraken doen over de gehele nieuwsberichtgeving over slachtoffers van verschillende gebeurtenissen over een periode van twee jaar. Omdat er dus veel nieuws onderzocht moet worden, is het om praktische redenen niet mogelijk om per nieuwsitem in de diepte te gaan door telkens de journalist en het slachtoffer te interviewen. Daarom hebben we ervoor gekozen om met een kwantitatieve nieuwsinhoudsanalyse zoveel mogelijk relevante informatie trachten te kwantificeren. Dit impliceert echter dat we de resultaten voorzichtig moeten interpreteren.

In wat volgt, wordt eerst ingegaan op de algemene analyses die een overzicht geven van de data. Nadien worden de voor dit onderzoek relevante richtlijnen uit de Code van de Raad voor de Journalistiek afzonderlijk bekeken en getoetst aan de hand van de data. Deze toetsing gebeurt op basis van de resultaten zoals wij die als onderzoeker op wetenschappelijke wijze verzameld hebben en is geenszins een betrachting om een juridisch oordeel te vellen of ons in de plaats te stellen van de Raad voor de Journalistiek. In de analyses slaat de term 'nieuwsitem' op een tv-item of een krantenartikel. Een tv-item is één onderwerp in het televisienieuws; een krantenartikel is één artikel in een krant.

1. Algemene analyses

1.2. Overzicht themacategorieën en inhoudelijke focus

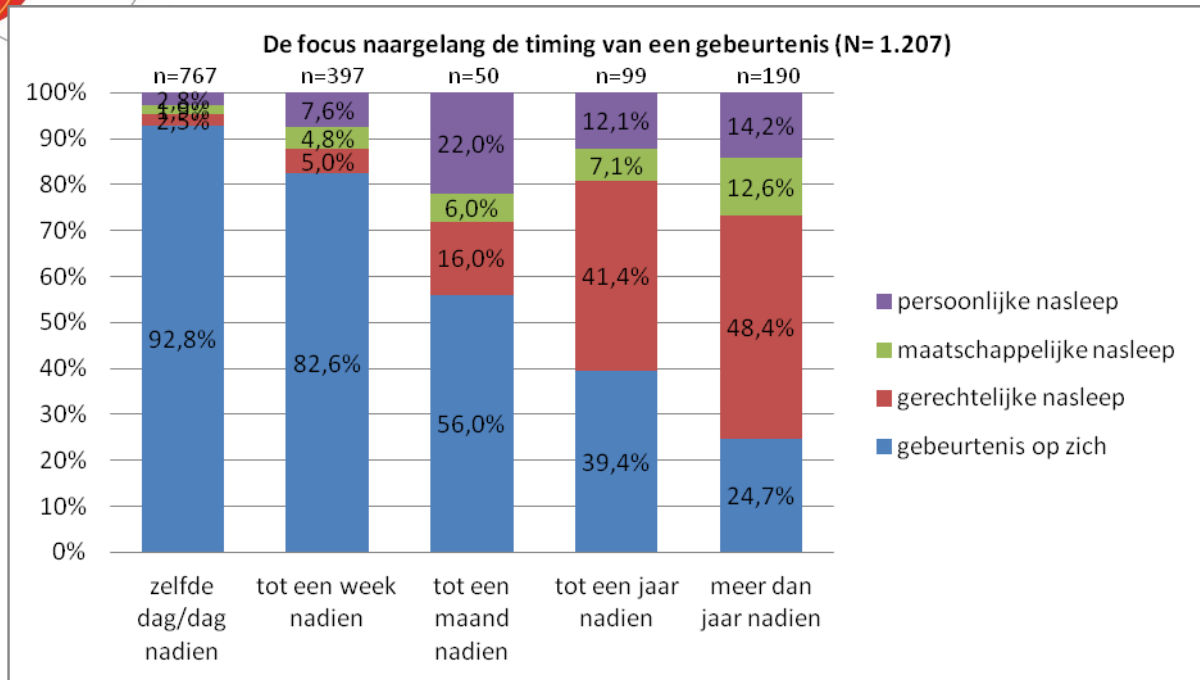

Figuur 1: Inhoudelijke focus per type themacategorie (itemniveau)

De bovenstaande grafiek toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem (tv-item of krantenartikel) en niet op het slachtofferniveau. Bovenstaande analyse is dus gebaseerd op de data van 1.389 tv-items en krantenartikelen.

Waarop focust de journalist zich wanneer hij of zij schrijft over een gebeurtenis waarin slachtoffers voorkomen? De journalist kan de nadruk leggen op de feiten van de **gebeurtenis op zich**. De journalist beschrijft bijvoorbeeld vooral de oorzaak (sneeuwval) en gevolg (aantal betrokken voertuigen) van een kettingbotsing. Ook kan hij of zij focussen op de **maatschappelijke nasleep**, de gevolgen van de gebeurtenis voor de maatschappij. Bijvoorbeeld: een gebeurtenis leidt tot een discussie over de kwaliteit van de wegen, een verzekering die al dan niet uitkeert, het toekennen van subsidies, een aanpassing aan de wetgeving, een protestmars, enzovoort. **De gerechtelijke nasleep** slaat op de gerechtelijke gevolgen van een gebeurtenis, bijvoorbeeld een rechtszaak, de aanstelling van een onderzoekscommissie, bepalingen over detentie enzovoort. **De persoonlijke nasleep** ten slotte wijst op de emotionele en fysieke gevolgen van een gebeurtenis. Bijvoorbeeld: een slachtoffer dat mentale problemen heeft, immobiel is of zijn huis verloren heeft als gevolg van een gebeurtenis.

Figuur 1 toont op welke inhoudelijke aspecten de Vlaamse nieuwsmedia vooral focussen. De berichtgeving over criminaliteit, rampen en verkeersongevallen geeft ruime aandacht aan de feiten van de gebeurtenis. Vooral bij de vermogensdelicten, rampen en verkeersongevallen is dit het geval: bijna vier items op vijf focussen vooral op de feiten. Het nieuws over persoonsdelicten toont een ander beeld. Daarbij komt de gerechtelijke nasleep van een gebeurtenis (37%) meer dan in de andere themacategorieën aan bod. Blijkbaar zijn rechtszaken van persoonsdelicten (bv. moord, verkrachting, pedofilie, ...) nieuwswaardige gebeurtenissen waardoor ze meer zichtbaarheid krijgen in de berichtgeving.

Figuur 2: Focus naargelang de timing van een gebeurtenis (itemniveau)

De bovenstaande grafiek toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. In 1.207 items werd de timing van de gebeurtenis vermeld, dit wil zeggen dat 87% van de items meedeelt wanneer de gebeurtenis heeft plaatsgevonden.

Figuur 2 toont op welk inhoudelijk aspect wordt gefocust, naargelang de timing van een gebeurtenis. Nieuws over een gebeurtenis dat diezelfde dag of een dag voordien plaatsvond, focust vooral op de feiten van de gebeurtenis (blauwe balken in grafiek), namelijk in 93% van de items. Naarmate men verder gaat in de tijd neemt het nieuws over de feiten af en wordt eerder gefocust op de gerechtelijke nasleep (vooral vanaf een maand na de gebeurtenis), op de persoonlijke nasleep of op de gevolgen voor de maatschappij.

2. Toetsing van de Code van de Raad voor de Journalistiek

2.1. Artikel 15 – loyale methodes

15. De journalist gebruikt loyale methodes om informatie, foto's, beelden en documenten te verkrijgen of te verwerken.

De journalist maakt geen misbruik van zijn hoedanigheid, in het bijzonder ten aanzien van mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

Dit artikel is niet te toetsen aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Dit punt komt aan bod in het kwalitatieve luik en de klachtenanalyse.

2.2. Artikel 23 – respect voor het privéleven

23. De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

De journalist gaat in het bijzonder omzichtig om met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

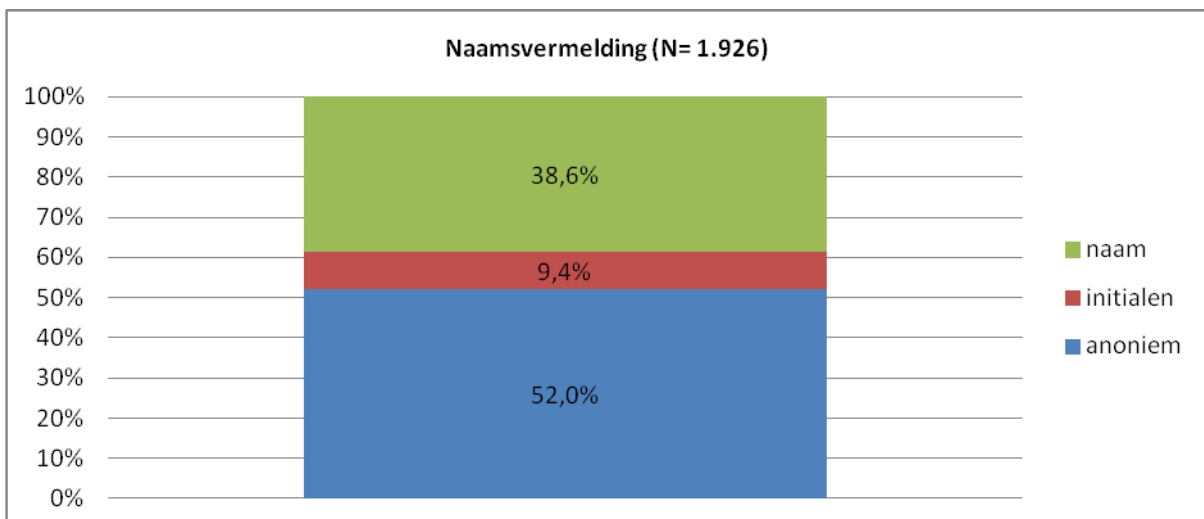
Voor de bijhorende richtlijnen bij artikel 23 verwijzen we naar de bijlage van de Code.

Dit artikel uit de Code handelt over de privacy van personen en gaat specifiek in op slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen. De privacy kan op verschillende manieren in het gedrang komen. In onderstaande analyses kijken we naar drie aspecten van privacy: de **naamsvermelding**, **informatie over adresgegevens** en **herkenbaarheid op beeld** van slachtoffers.

2.2.1. Algemene analyses van berichtgeving over het privéleven

Naamsvermelding

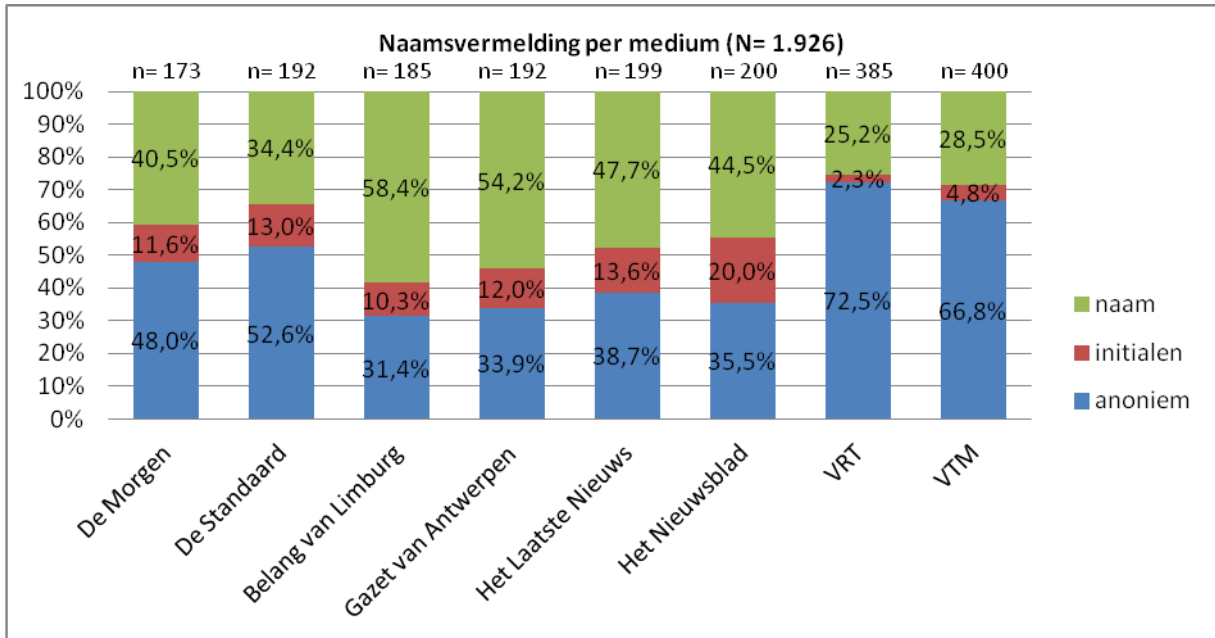
De privacy van een slachtoffer kan geschonden worden op basis van de vermelding van (een gedeelte van) de naam. In dit onderzoek onderscheiden we drie manieren waarop een slachtoffer bij naam vermeld kan worden. Een slachtoffer kan helemaal **anoniem** aan bod komen, waarbij geen enkele informatie over de naam gegeven wordt. Een stap verder is de vermelding van beperkte informatie over de naam, zoals de initialen en/of de voornaam, hetgeen we als **initialen** omschrijven. De vermelding van “J.”, “J.P.”, “Jan” of “Jan P.” zijn hiervan een voorbeeld. Ten slotte kan ook de achternaam van een slachtoffer vermeld worden, bijvoorbeeld “Peeters”, “J. Peeters” of “Jan Peeters”. In de volgende grafieken benoemen we deze als de aanwezigheid van **naam**.

Figuur 5: Naamsvermelding (slachtofferniveau)

De grafiek toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. Bovenstaande analyse is dus gebaseerd op 1.926 slachtoffers in 1.389 nieuwsitems.

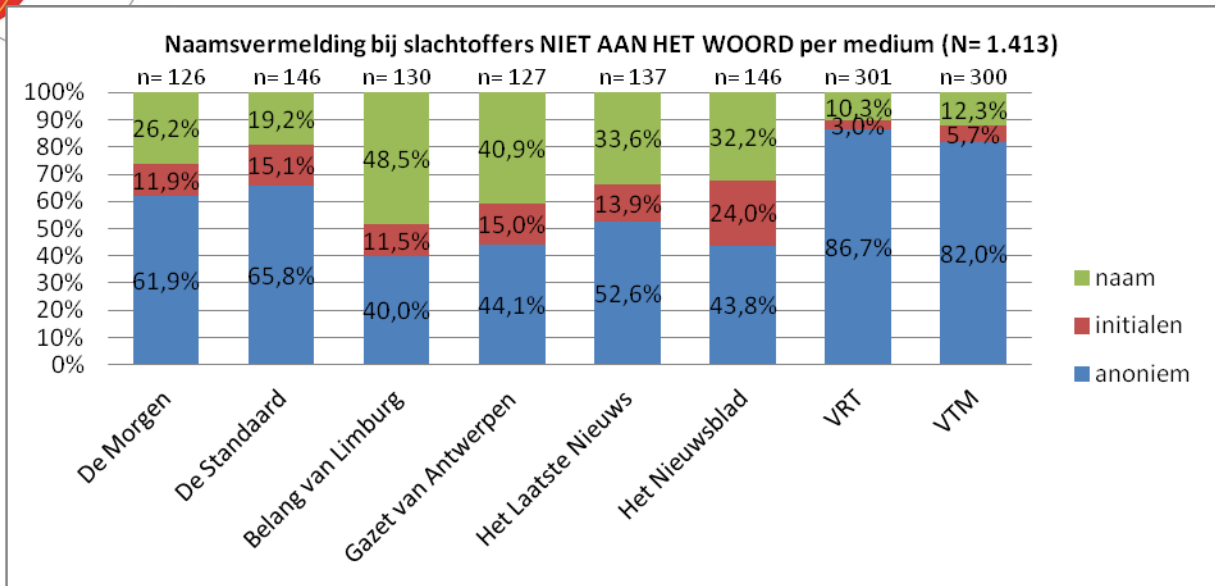
Figuur 5 toont in hoeverre de Vlaamse nieuwsmedia de namen van slachtoffers vermelden. Over alle nieuwsmedia heen (voor alle media samengeteld) blijft ongeveer de helft (52%) van de slachtoffers die vermeld worden of aan het woord komen, anoniem. Een op de tien slachtoffers (9%) wordt vermeld bij zijn of haar initialen en/of voornaam. Vier op de tien slachtoffers (39%) komen met de achternaam aan bod.

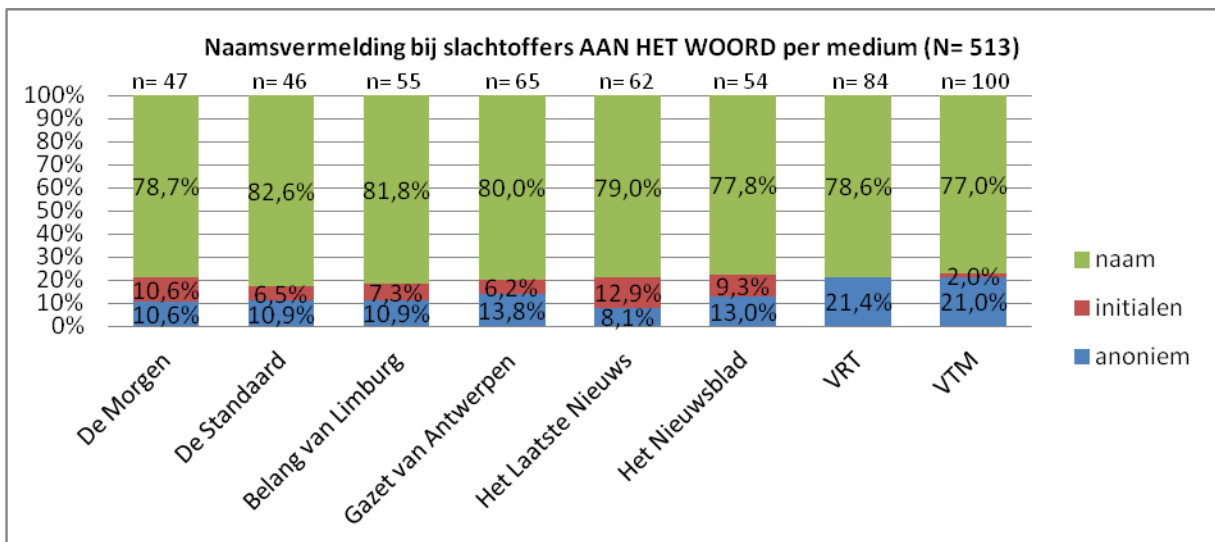
Figuur 6: Naamsvermelding per medium (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Bovenstaande figuur bevat dezelfde gegevens als voorgaande grafiek, opgesplitst per medium. Als we de resultaten bekijken waarin slachtoffers anoniem vermeld worden (blauwe balken), tekeneren zich drie groepen van media af. Een eerste groep is De Morgen (DM) en De Standaard (DS), waarin ongeveer de helft van de slachtoffers anoniem aan bod komt (respectievelijk 48% en 53%). Een tweede groep van media houdt circa 30%-40% van de slachtoffers anoniem. Het gaat om de regionale kranten het Belang van Limburg (HBvL) en de Gazet van Antwerpen (GvA) alsook Het Laatste Nieuws (HLN) en Het Nieuwsblad (HN). Een derde groep bevat de openbare zender VRT en de commerciële zender VTM. In hun berichtgeving blijft ongeveer twee derde van de slachtoffers anoniem, respectievelijk 73% en 67%.

Figuur 7: Naamsvermelding van slachtoffers die niet aan het woord komen, per medium (slachtofferniveau)

Figuur 8: Naamsvermelding van slachtoffers die aan het woord komen, per medium (slachtofferniveau)

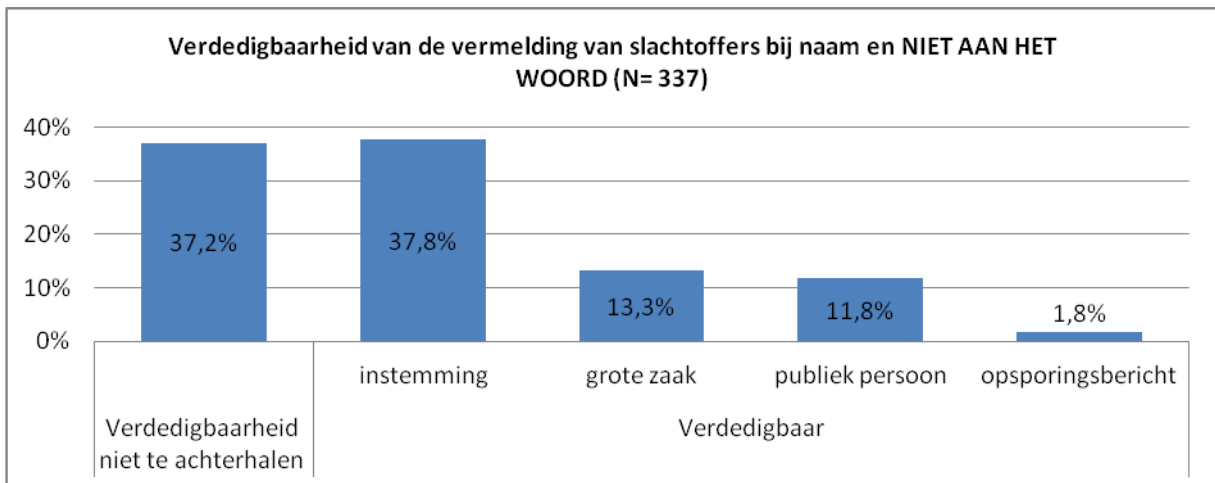
De twee bovenstaande grafieken tonen de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Uit de kwantitatieve analyse kunnen we niet afleiden of een naamsvermelding al dan niet terecht kenbaar gemaakt werd. We weten dus niet of de journalist aan een slachtoffer of nabestaande de toestemming heeft gevraagd om persoonsgegevens publiekelijk te maken. Wat we wel uit deze kwantitatieve analyse kunnen afleiden, is of een slachtoffer al dan niet aan het woord gekomen is. Een slachtoffer komt in een tv-medium 'aan het woord' als die spreektijd krijgt. In een krantenmedium komt een slachtoffer 'aan het woord' als die geciteerd wordt. Ook al kunnen we het aan de hand van deze kwantitatieve analyse niet zuiver achterhalen, zouden we heel voorzichtig kunnen stellen dat slachtoffers die aan het woord komen minder bezwaar hebben dat hun initialen

of naam vermeld worden dan slachtoffers die niet aan het woord komen. Van die laatste groep kan men helemaal niet afleiden of de vermelding van identiteitsgegevens al dan niet terecht is. Slachtoffers die wel aan het woord komen, geven al informatie weg in de vorm van een quote waardoor we voorzichtig kunnen stellen dat zij minder bezwaar hebben om ook identiteitsgegevens kenbaar te maken. De eerste van de twee bovenstaande grafieken toont de naamsvermelding van slachtoffers die niet aan het woord komen en dus slechts vermeld worden. Drie slachtoffers op vier (75%; niet in grafiek) worden vermeld zonder aan het woord te komen. De tweede van bovenstaande grafieken toont de gegevens van slachtoffers die aan het woord komen. Eén slachtoffer op vier (25%; niet in grafiek) komt aan het woord.

De resultaten van beide grafieken verschillen sterk van elkaar. Uit de grafiek van de slachtoffers die aan het woord komen (Figuur 8), blijkt dat bij ongeveer 75%-80% de achternaam vermeld wordt. Dit is, zoals hierboven reeds gesteld werd, eerder logisch: als je als slachtoffer een reactie geeft, geef je daarbij al informatie weg en vind je het mogelijk ook minder problematisch dat daarbij je naam gepubliceerd wordt. In de gevallen die anoniem blijven en in de media toch een reactie geven (76 slachtoffers), blijkt dat 37 daarvan in een krantenmedium reageerden (vooral bij persoonsdelicten en vermogensdelicten), en 39 slachtoffers op het tv-nieuws (vooral bij rampen).

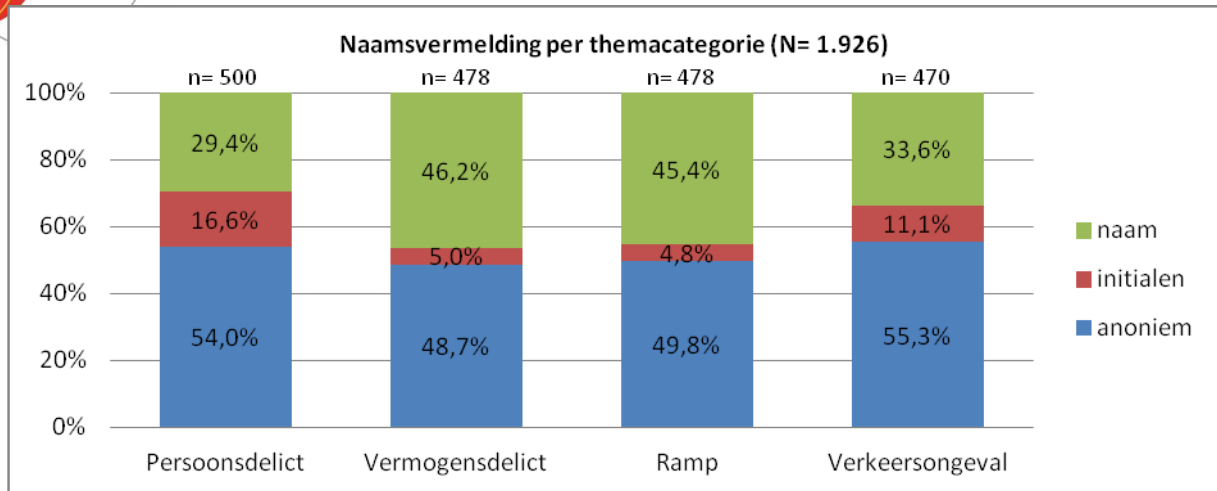
De situatie is verschillend bij slachtoffers die niet in de media reageren en slechts vermeld worden. Deze slachtoffers blijven in de meeste gevallen anoniem. In de 19-uur-journaals op VTM blijft 82% van deze slachtoffers anoniem, op VRT is dit 87%. De krantenmedia geven iets vaker informatie over de identiteit mee: in DS en DM komt gemiddeld 64% van de slachtoffers anoniem aan bod ten opzichte van gemiddeld 45% bij de kranten HLN/HN/HBvL/GvA. Het is opmerkelijk dat de vermelding van de achternaam (met of zonder voornaam) sterk afhangt van het type medium. In de tv-media wordt één op tien slachtoffers die niet aan het woord komen met de naam vermeld: op VTM 12% en op VRT 10%. De krantenmedia vermelden de achternaam frequenter: HBvL (48%), GvA (41%), HLN (34%), HN (32%), DM (26%) en DS (19%).

Figuur 9: Verdedigbaarheid van de vermelding van slachtoffers die bij naam genoemd worden en niet aan het woord komen (slachtofferniveau)

In de Code van de Raad voor de Journalistiek staat dat volledige identificatie (en herkenbare beelden) alleen onder één van volgende voorwaarden kan, die de redactie moet kunnen motiveren: een gewichtig maatschappelijk belang, de ernst van de feiten, de bekendheid van het slachtoffer en de

instemming van het slachtoffer of van zijn nabestaanden. Deze voorwaarden zijn niet zuiver af te leiden aan de hand van een kwantitatieve analyse. We kunnen dus niet met 100% zekerheid zeggen of de vermelding van een slachtoffer bij naam al dan niet terecht of verdedigbaar is. We hebben dit toch proberen te analyseren door de aanwezigheid van mogelijke voorwaarden, zoals beschreven in de Code, na te gaan. Figuur 9 toont de resultaten van de 337 slachtoffers in de steekproef die niet aan het woord komen, en toch met de achternaam vermeld worden. Voor elk slachtoffer werd nagegaan of er mogelijke aanwijzingen zijn die erop kunnen wijzen dat de naam terecht vermeld werd. Als een persoon uit de directe omgeving van het slachtoffer, zoals een familielid, collega, vriend of kennis (niet: buurman of -vrouw), het woord nam in de plaats van het slachtoffer, codeerden we dit als een instemming, ook al kunnen we dit aan de hand van deze kwantitatieve analyse uiteraard niet zuiver achterhalen. Dit is bijvoorbeeld van toepassing op slachtoffers die overleden zijn (die dus niet aan het woord kunnen komen) en waarvan naasten dan het woord nemen. In 37% van de gevallen konden we afleiden dat er instemming was over de naamsvermelding. Sommige gebeurtenissen kunnen van gewichtig maatschappelijk belang zijn en/of zeer ernstige feiten inhouden (bv. zinloos geweld). Deze twee voorwaarden zijn moeilijk na te gaan omdat dit sterk afhangt van gebeurtenis tot gebeurtenis. Wanneer is een gebeurtenis maatschappelijk belangrijk of wanneer zijn de feiten ernstig genoeg? In de analyse hebben we deze gebeurtenissen omschreven als 'grote, bekende zaken'. We hebben de gebeurtenissen zo gecodeerd als er een oproep was tot getuigen of als er ooit een opsporingsbericht van verspreid werd. Dan denken we bijvoorbeeld aan de 'kasteelmoord' waarbij de kasteelheer Stijn Saelens in januari 2012 werd vermoord. Deze zaak beheerste dagenlang het nieuws en tot op de dag van vandaag wordt er nog af en toe iets over bericht en naar verwezen. Van de slachtoffers die niet aan het woord komen en wel bij naam vermeld worden, kunnen we 13% beschouwen als slachtoffers van een 'grote zaak'. De Code geeft ook aan dat de volledige identificatie van publieke personen geoorloofd is, indien de feiten hun publieke leven kunnen beïnvloeden. Voor de Code zijn publieke figuren "mensen die een publieke of een maatschappelijk verantwoordelijke functie uitoefenen of die zelf de publieke belangstelling opzoeken. Een publieke figuur kan ook iemand zijn die in een voor de berichtgeving relevant milieu een publieke rol heeft of bekendheid geniet." In dit onderzoek maken we geen onderscheid tussen publieke personen die vermeld worden in een context van feiten die hun publieke levens wel of niet zouden kunnen beïnvloeden. Alle publieke ambten, beroemdheden, toplui, etc. behoren hier dus tot de categorie 'publieke personen', ongeacht het feit of de gebeurtenissen hun publieke leven beïnvloeden. Van alle slachtoffers die niet aan het woord komen en bij naam genoemd worden, is 12% een publiek persoon. Ten slotte zijn er nog de opsporingsberichten (2% van de gevallen) waarbij de identiteit van de vermiste personen sowieso publiekelijk gemaakt wordt. Door alle bovengenoemde percentages samen te tellen, leren we dat ongeveer twee op de drie naamsvermeldingen (63%) op een of andere manier verdedigd kunnen worden. Een aandeel van 37% van de slachtoffers kon niet aan één van de voorwaarden gelinkt worden.

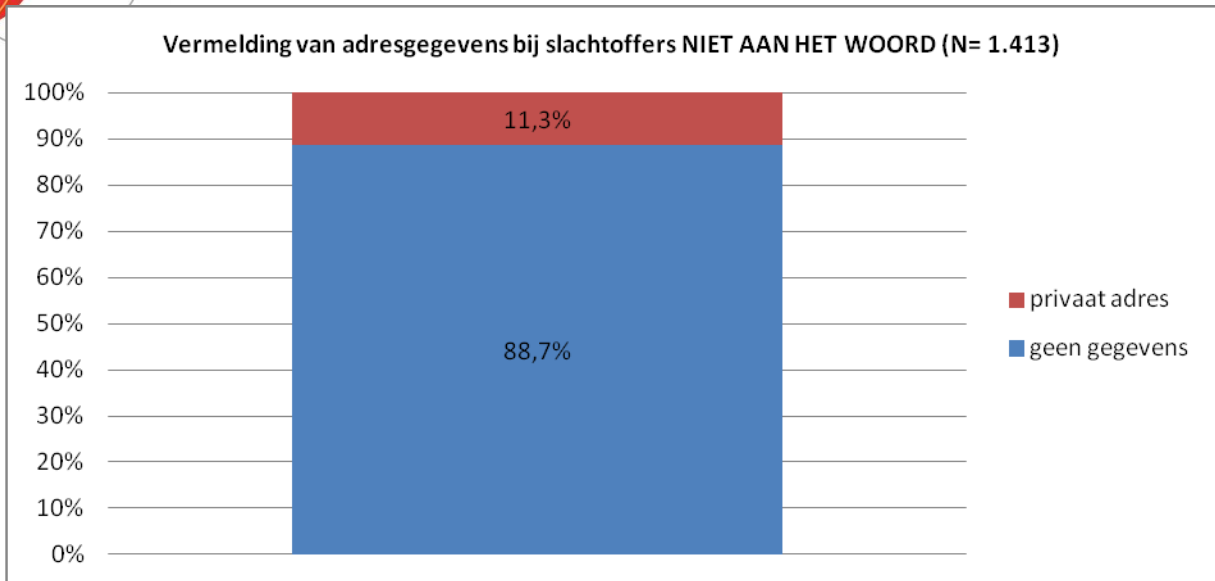
Figuur 10: Naamsvermelding per themacategorie (slachtofferniveau)

De grafiek toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Wordt in het ene type gebeurtenis de slachtoffers vaker bij naam genoemd dan in het andere type? Uit Figuur 10 blijkt dat er geen grote verschillen zijn wat betreft de naamsvermelding tussen de verschillende types van gebeurtenissen. Desondanks zijn de verschillen wel significant: de verschillen die we in de figuur zien, zijn dus reële verschillen, ook al zijn ze klein ($X^2 78,897$; $df = 6$; $p < .001$). Dit geldt voor alle themacategorieën met uitzondering van één combinatie. Er is geen significant verschil tussen de persoonsdelicten en verkeersongevallen ($X^2 ,252$; $df = 1$; n.s.). Dit betekent dat de slachtoffers in berichtgeving over persoonsdelicten en verkeersongevallen op een gelijkaardige manier vermeld worden wat de naam betreft.

2.2.2. Vermelding van adresgegevens

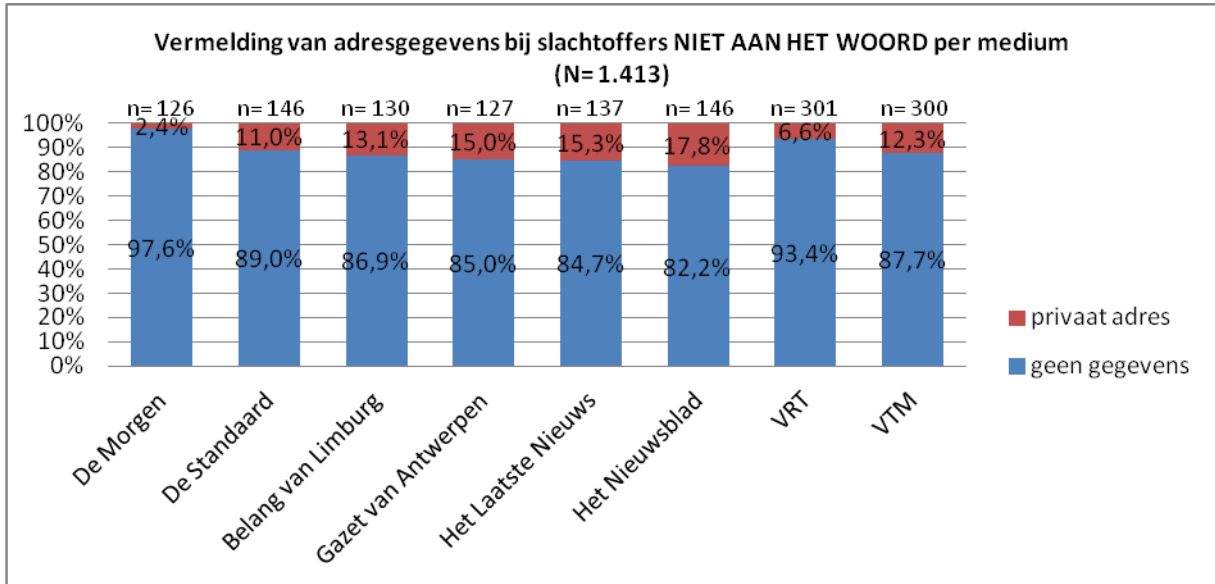
Een slachtoffer kan op verschillende manieren geïdentificeerd worden. Dit kan op basis van zijn naam (zoals hierboven werd beschreven), maar ook op basis van de vermelding van adres- of locatiegegevens. Die kunnen zowel in de tekst vermeld worden als op basis van een beeld (foto, video) afgeleid worden. Alle private adresgegevens die meer informatie geven dan de woonplaats (stad/gemeente) beschouwen we als de aanwezigheid van adresgegevens. Voorbeelden hiervan zijn de vermelding van de straatnaam of het tonen van beelden van de woning van het slachtoffer. Ook al kunnen we het aan de hand van deze kwantitatieve analyse niet zuiver achterhalen, zouden we voorzichtig kunnen stellen dat als een slachtoffer aan het woord komt, hij of zij ermee instemt dat zijn straatnaam vermeld wordt of de woning in beeld komt. Vaak is het namelijk zo dat personen aan of in hun woning geïnterviewd worden, waarvan beelden gemaakt worden. Op basis van het beeld kan men de private adresgegevens dan wel afleiden, maar we gaan ervan uit dat de personen daarvoor de toestemming hebben gegeven. Onderstaande grafieken over de locatiegegevens geven dus enkel de resultaten weer voor de slachtoffers die *niet* aan het woord komen.

Figuur 11: Vermelding van adresgegevens bij slachtoffers die niet aan het woord komen (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Bij 89% van de slachtoffers wordt geen informatie over een privaat adres vermeld of getoond. Bij 11% is dit wel het geval. Dit betekent dat bij iets meer dan één slachtoffer op tien een straatnaam vermeld wordt, of de woning in beeld komt.

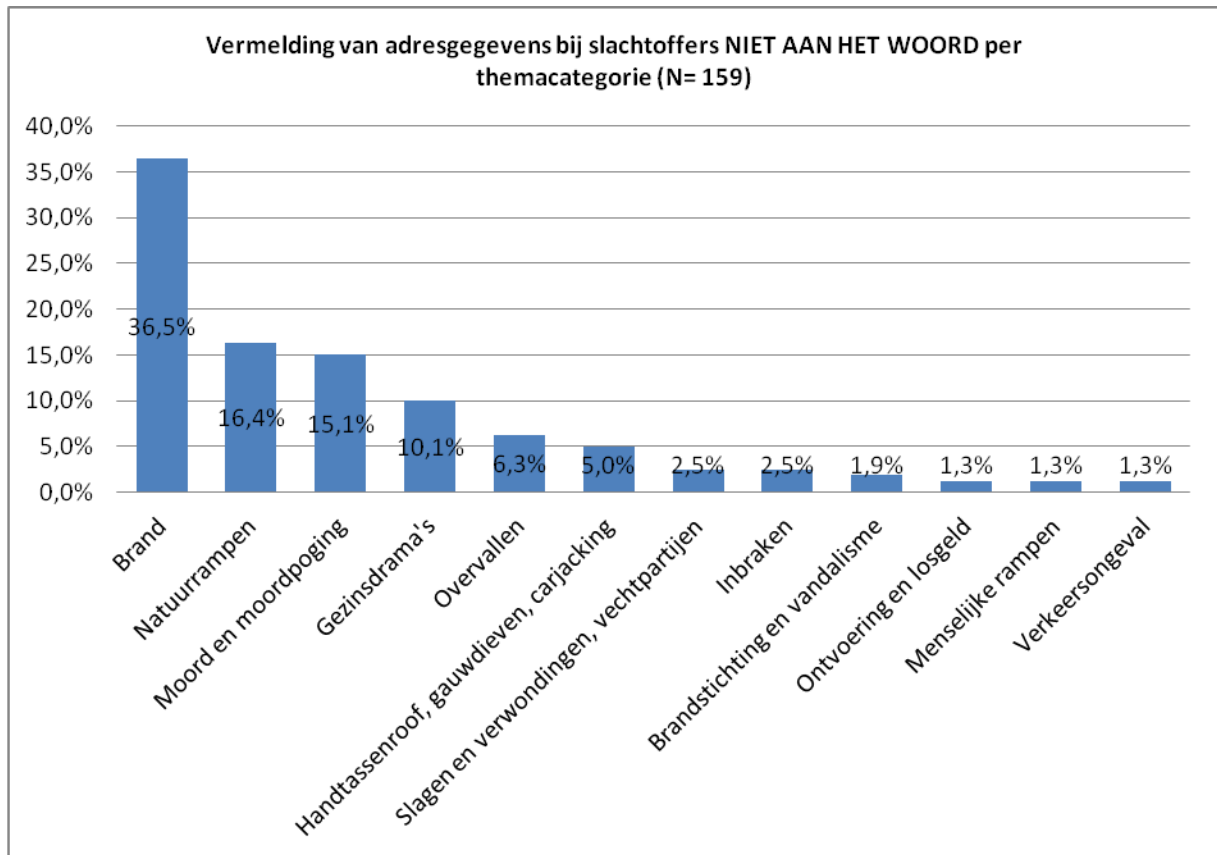

Figuur 12: Vermelding van adresgegevens per medium (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Figuur 12 bevat dezelfde gegevens als Figuur 11, opgesplitst per medium en geeft aan welke media meer of minder private adresgegevens in de berichtgeving meegeven. De Morgen geeft het minst van alle media locatiegegevens vrij (2%). Daarna volgt in toenemende volgorde de VRT (7%), De

Standaard (11%), VTM (12%), het Belang van Limburg (13%), de Gazet van Antwerpen (15%), Het Laatste Nieuws (15%) en ten slotte Het Nieuwsblad (18%).

Figuur 13: Vermelding van adresgegevens bij slachtoffers die niet aan het woord komen per themacategorie (slachtofferniveau)

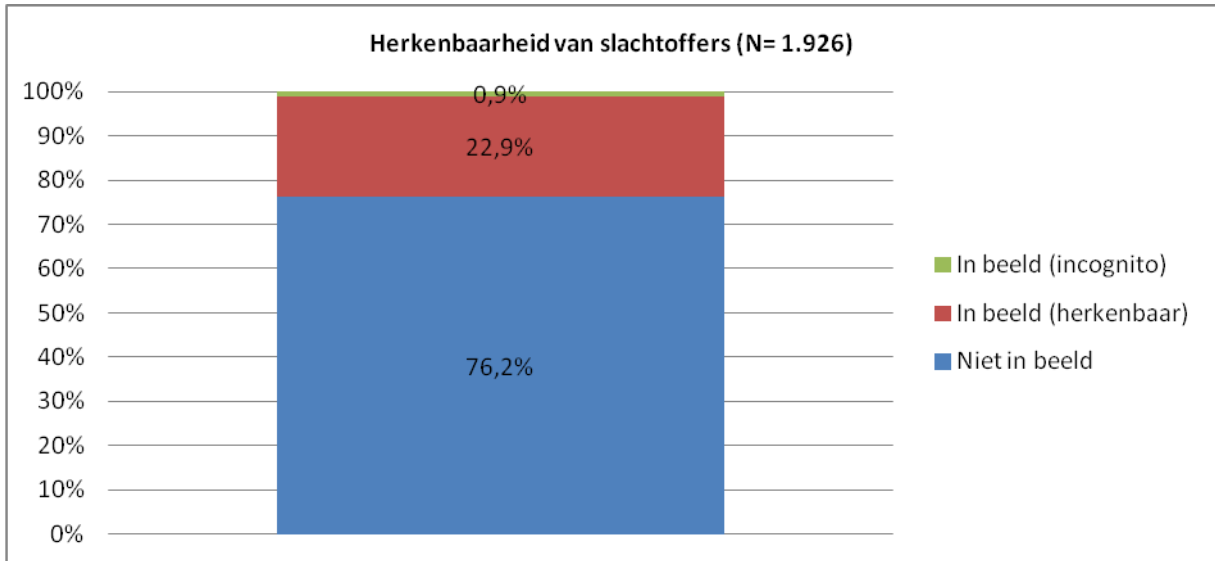
De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Uit bovenstaande grafieken blijkt dat private adresinformatie bij één slachtoffer op tien afgeleid kan worden. Over welke incidenten gaat het dan vooral? Figuur 13 geeft een overzicht van de incidenten waarbij de adresgegevens afgeleid kunnen worden. In een newsitem over een brandincident wordt het vaakst (36%) adresinformatie meegegeven. De media tonen bij dit type incident namelijk vaak beelden van een brandende woning of de schade ervan. Bij natuurrampen (vooral bij overstromingen) wordt in 16% van de gevallen adresinformatie getoond of gepubliceerd. Bij beide incidenten is de woning (adresinformatie) een relevant aspect in de berichtgeving, de woning loopt namelijk ook schade op. Bij de volgende twee incidenten in de figuur is de woning op zich een minder of geen relevant aspect in de berichtgeving. Bij één op zes slachtoffers van een moord of moordpoging (15%) kan adresinformatie afgeleid worden, bij slachtoffers van gezinsdrama's is dit één op tien (10%).

2.2.3. Herkenbaarheid op beeld

Een slachtoffer kan, naast de naamsvermelding en adresinformatie, ook geïdentificeerd worden op basis van beeldmateriaal. Voor de kranten slaat dit op de foto's die een artikel illustreren, voor de tv-

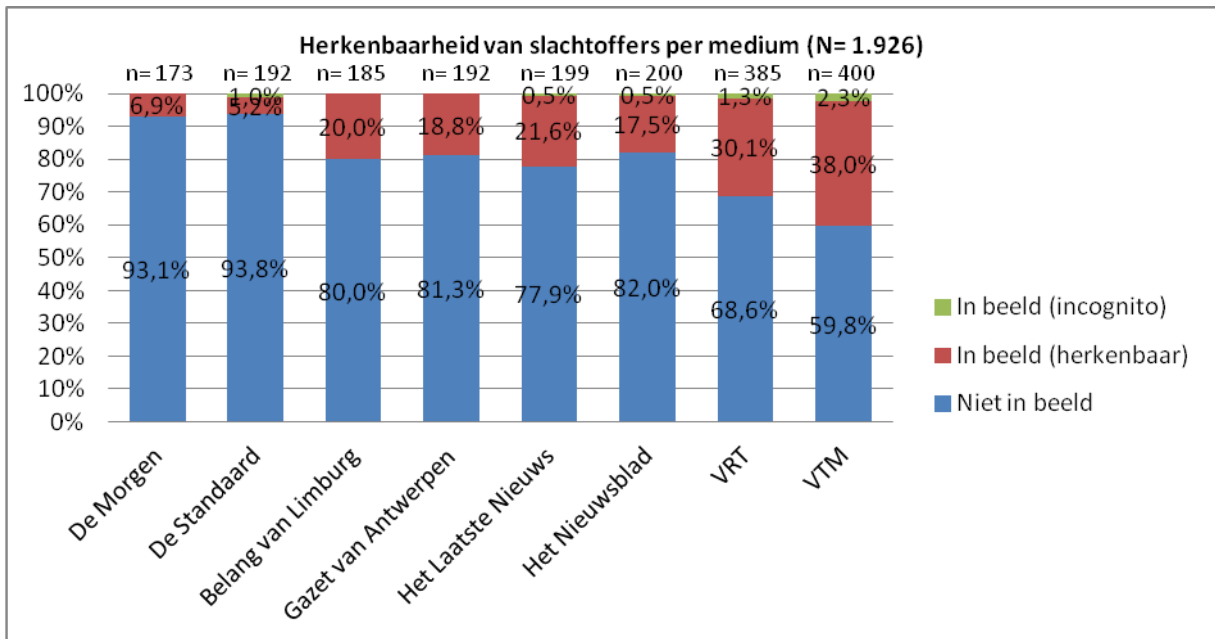
zenders verwijst dit naar de videobeelden en/of foto's die getoond worden. Als een slachtoffer in beeld komt, kan hij/zij ofwel **herkenbaar** ofwel **incognito** (anoniem) in beeld gebracht worden.

Figuur 14: Herkenbaarheid van slachtoffers (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

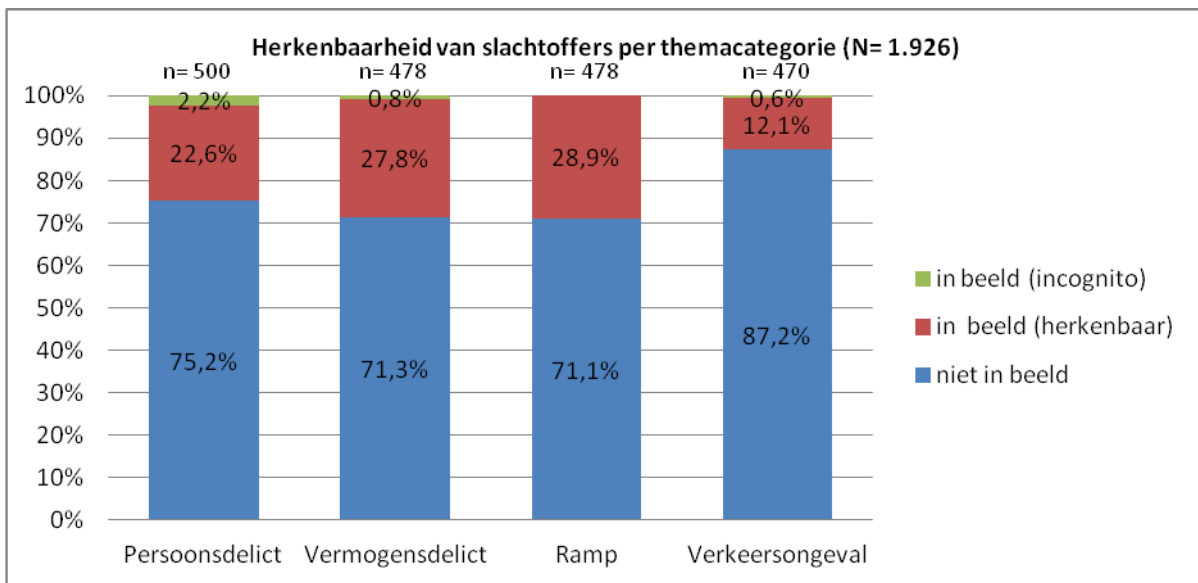
Worden slachtoffers in de Vlaamse nieuwsmedia vaak in beeld gebracht? Figuur 14 toont in hoeverre slachtoffers expliciet in beeld komen, en of ze dan herkenbaar of incognito gebracht worden. Over alle nieuwsmedia heen komt één slachtoffer op vier in beeld, de rest komt niet in beeld. Van de slachtoffers die in beeld komen, worden de meesten herkenbaar (23%) en een klein aandeel incognito (1%) in beeld gebracht.

Figuur 15: Herkenbaarheid van slachtoffers per medium (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Figuur 15 toont in hoeverre de verschillende media slachtoffers in beeld weergeven. Uit de resultaten tekenen zich drie groepen van media af. Op de tv-zenders worden slachtoffers het vaakst in beeld gebracht: drie slachtoffers op tien op VRT en vier slachtoffers op tien op VTM. Als ze in beeld komen, zijn ze meestal herkenbaar. Beeldmateriaal is voor deze media cruciaal. Het is dan ook vanzelfsprekend dat slachtoffers in deze tv-media vaker in beeld worden gebracht dan in de krantenmedia. Een tweede groep zijn de kranten HLN/HN/HBvL/GvA waarbij ongeveer twee op de tien slachtoffers op foto getoond worden. Ze komen nagenoeg allemaal herkenbaar en slechts een fractie incognito in beeld. Een derde groep wordt gevormd door DS/DM die het minste van alle media slachtoffers op foto tonen. De Morgen toont 7% en De Standaard 6% van de slachtoffers in beeld.

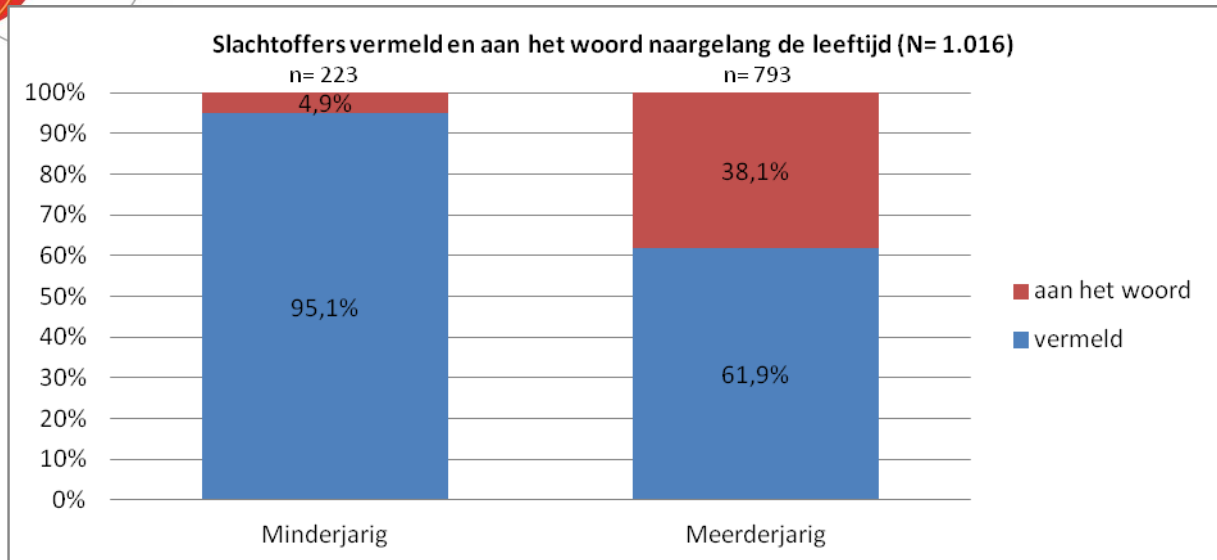
Figuur 16: Herkenbaarheid van slachtoffers per themacategorie (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau.

Worden slachtoffers van een persoonsdelict vaker dan slachtoffers van een vermogensdelict in beeld gebracht? Of slachtoffers van een ramp vaker dan slachtoffers van een verkeersongeval? Figuur 16 toont in welke mate de herkenbaarheid van slachtoffers zou kunnen verschillen tussen de types van incidenten onderling. Hieruit blijkt dat er geen grote verschillen zijn tussen de verschillende incidenten. Het is niet zo dat slachtoffers van een persoonsdelict (25%) of vermogensdelict (29%) veel meer of minder op beeld getoond worden dan slachtoffers van een ramp (29%). De slachtoffers van verkeersongevallen worden, in vergelijking met de andere slachtoffers, minder vaak in beeld getoond (13%).

2.2.4. Specifieke case 1: minderjarigen

In de Code van de Raad voor de Journalistiek wordt expliciet ingegaan op de privacybescherming van minderjarigen, waarvoor striktere regels gelden: "Minderjarige slachtoffers worden in de regel niet geïdentificeerd, minstens wordt uiterst terughoudend omgegaan met gegevens die identificatie mogelijk maken." Beperkte identificatie is onder bepaalde voorwaarden echter wel mogelijk. In de volgende grafieken brengen we de privacyaspecten (naamsvermelding, informatie over adresgegevens en herkenbaarheid van slachtoffers) in verband met de leeftijd van de slachtoffers.

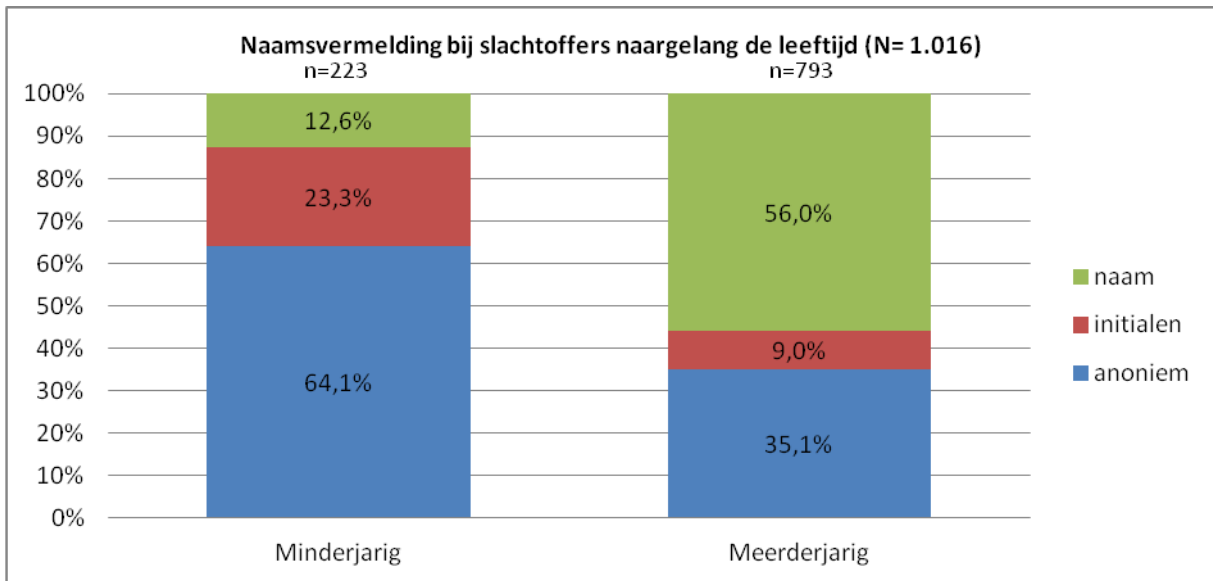

Figuur 17: Slachtoffers vermeld en aan het woord naargelang de leeftijd (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. Bovenstaande figuur bevat enkel de gegevens van de slachtoffers waarvan de leeftijd vermeld werd (N= 1.016). Over alle media heen wordt de leeftijd bij ongeveer de helft (53%) van de slachtoffers vermeld. De gegevens worden niet opgesplitst per medium omdat er weinig minderjarigen aan het woord komen (11). Minderjarigen zijn alle personen die achttien jaar of jonger zijn. De meerderjarigen zijn alle personen ouder dan achttien jaar.

38% van de meerderjarigen komt aan het woord. Minderjarigen komen nauwelijks aan het woord (5%). Als ze aan bod komen, dan worden ze vermeld. De minderjarigen die wel aan het woord komen zijn de volgende: een persoon werd beloond met een medaille voor een heldendaad bij een ongeval (1); zeven personen gaven hun getuigenis bij een ongeval (1), bij de Pukkelpoppramp (1), bij geweld tegen een winkelzaak (1), bij een verkrachting (1), bij een mislukte ontvoering (1) en ten slotte bij een geval van zinloos geweld (1); een persoon kwam aan het woord in een interview over hoe om te gaan met letsels na medische fouten (1).

Naamsvermelding

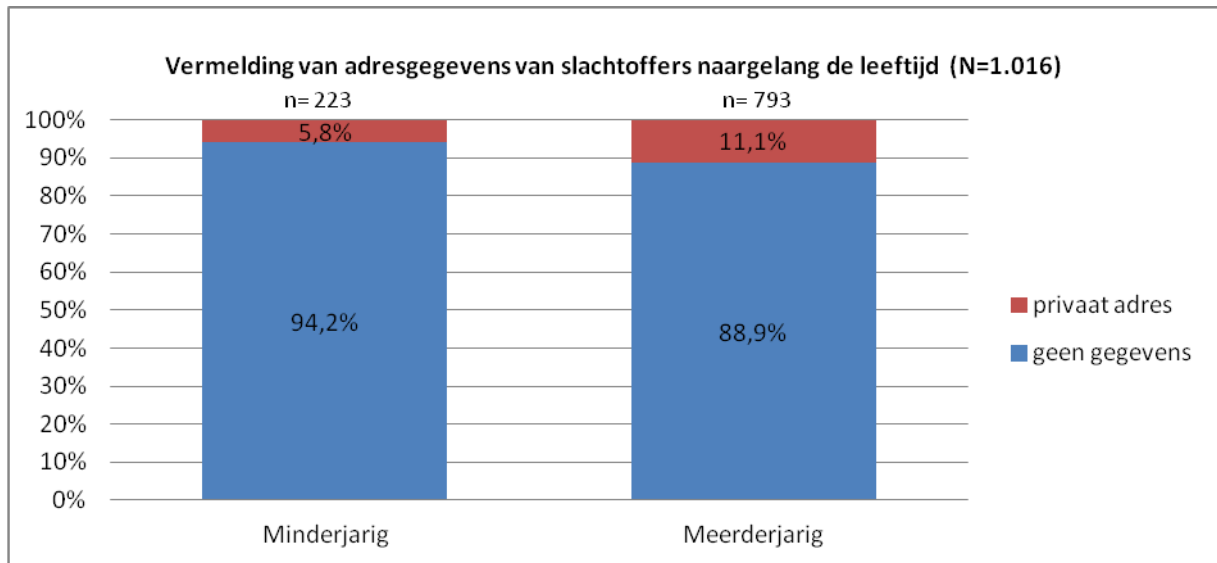

Figuur 18: Naamsvermelding van slachtoffers naargelang de leeftijd (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. De slachtoffers waarvan de leeftijd niet gekend is, zijn niet in deze figuur opgenomen.

Van alle minderjarige slachtoffers wordt 64% anoniem vermeld. Ter vergelijking: bij de meerderjarige slachtoffers blijft 35% anoniem. Als er gegevens over de identiteit van minderjarige slachtoffers worden meegegeven, dan gaat het in de meeste gevallen (23%) enkel om de initialen en/of voornaam. Bij 13%, het gaat om 28 minderjarige slachtoffers, wordt de achternaam meegegeven. Ter vergelijking: bij 56% van de meerderjarige slachtoffers wordt de achternaam gemeld. Minderjarigen worden dus nauwelijks bij naam genoemd, wat in sterk contrast staat met de meerderjarigen. Wie zijn die minderjarigen die dan wel bij de achternaam genoemd worden? In totaal worden 28 minderjarigen bij de achternaam genoemd. Zijn deze naamvermeldingen verdedigbaar aan het hand van enkele uitzonderingen die de Code vermeldt? Uit de nieuwsitems kon bij 19 slachtoffers afgeleid worden dat zij (of iemand uit hun directe omgeving) instemden met het feit dat de naam vermeld werd. Eén minderjarige was een slachtoffer van een grote zaak (1), twee waarvan een opsporingsbericht verspreid werd (2), en één publiek persoon (1). Bij 23 van de 28 minderjarige slachtoffers kan de naamvermelding dus verdedigd worden. Bij vijf van de 28 slachtoffers kon dit aan de hand van deze kwantitatieve analyse niet achterhaald worden.

Vermelding van adresgegevens

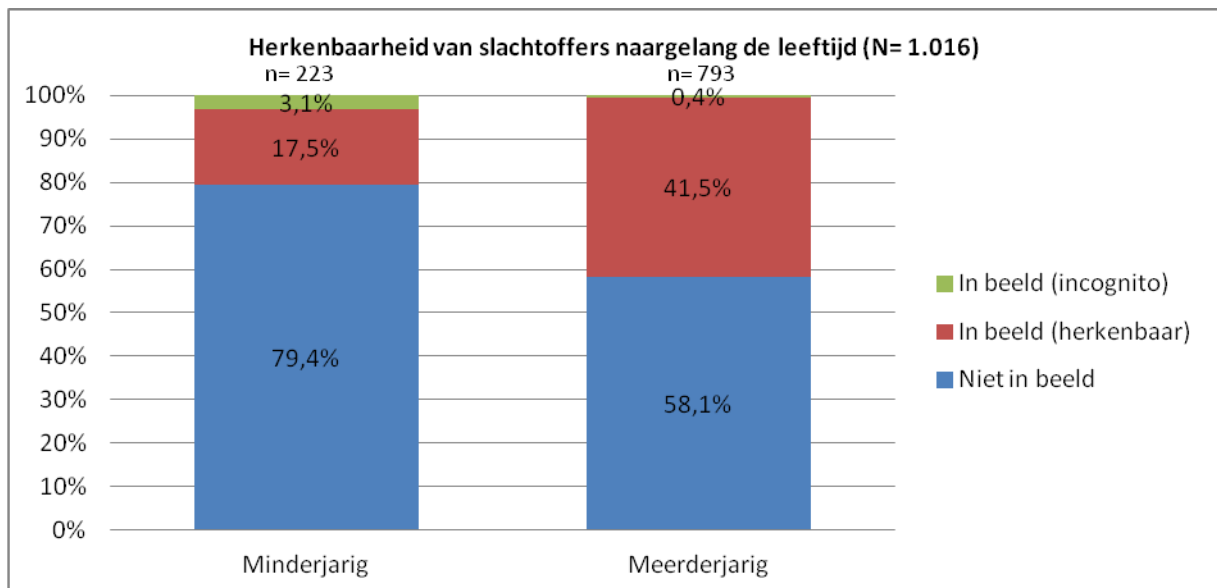

Figuur 19: Vermelding van adresgegevens naargelang leeftijd (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. De slachtoffers waarvan de leeftijd niet gekend is, zijn niet in deze figuur opgenomen.

Figuur 19 toont de vermelding van private locatiegegevens voor minderjarige en meerderjarige slachtoffers. Bij 6% van de minderjarig slachtoffers kan informatie over adresgegevens afgeleid worden, in de vorm van een foto of vermelding. Ter vergelijking: bij meerderjarige slachtoffers wordt dubbel zo vaak informatie over het private adres gegeven, namelijk in 11% van de slachtoffers.

Herkenbaarheid op beeld

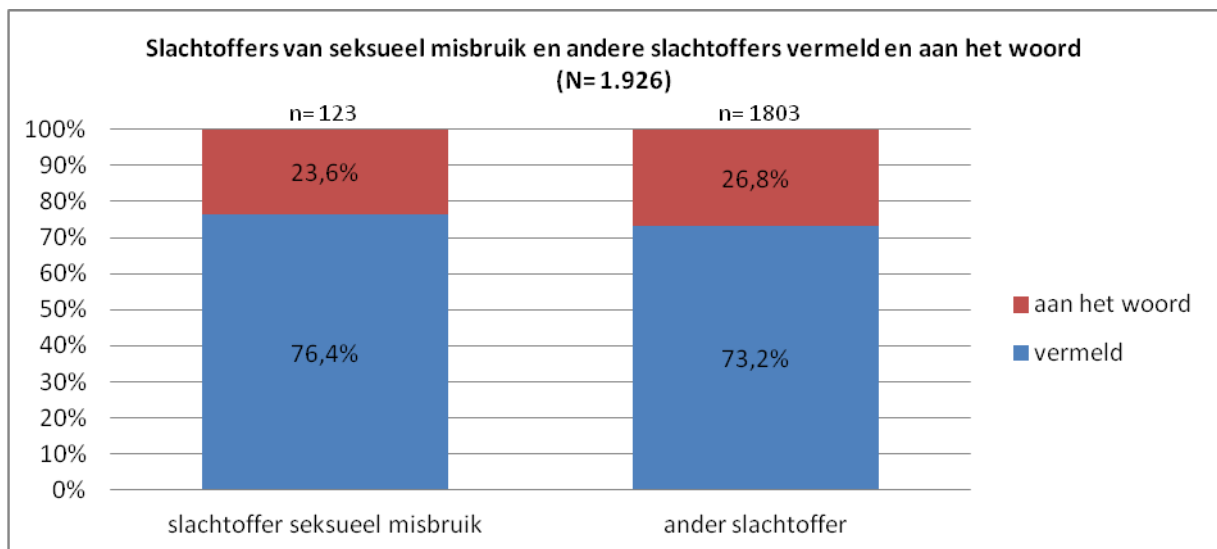
Figuur 20: Herkenbaarheid van slachtoffers naargelang de leeftijd (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. De slachtoffers waarvan de leeftijd niet gekend is, zijn niet in deze figuur opgenomen.

Minderjarigen (21%) komen veel minder in beeld dan meerderjarigen (42%). Als minderjarigen in beeld komen, dan gebeurt dat vaker incognito (3%) dan bij meerderjarigen (0,4%).

2.2.5. Specifieke case 2: slachtoffers van seksueel misbruik

In de Code van de Raad voor de Journalistiek wordt expliciet ingegaan op de privacybescherming van slachtoffers van seksueel misbruik. Slachtoffers van seksueel geweld mogen wettelijk gezien niet geïdentificeerd worden, tenzij deze personen of de onderzoeksmagistraat hiervoor schriftelijk toestemming geven. In de volgende figuren brengen we de privacyaspecten (naamsvermelding, informatie over adresgegevens en herkenbaarheid op beeld) in verband met de slachtoffers van seksueel misbruik. In dit onderzoek beschouwen we slachtoffers van seksueel misbruik als slachtoffers die in de berichtgeving van de themacategorieën 'verkrachtingen en aanrandingen van volwassenen' en 'pedofilie' aan bod komen.

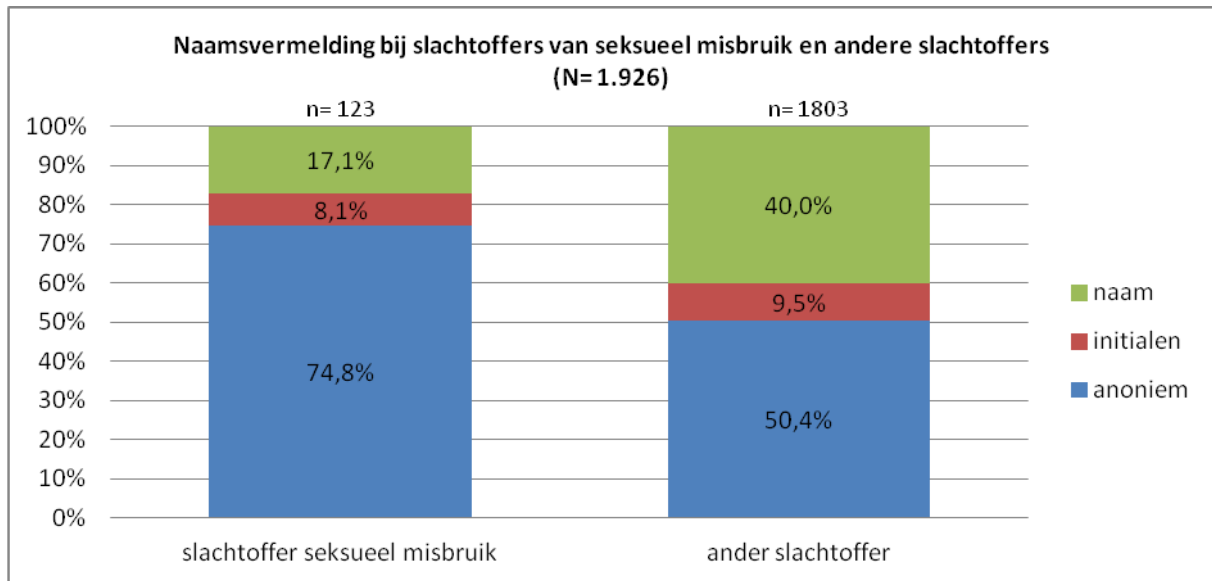

Figuur 21: slachtoffers van seksueel misbruik en andere slachtoffers vermeld en aan het woord (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. In de steekproef komen 123 slachtoffers van seksueel misbruik voor.

Figuur 21 toont hoeveel slachtoffers van seksueel misbruik aan het woord komen en vermeld worden, in vergelijking met de andere slachtoffers. Slachtoffers van seksueel misbruik komen bijna even vaak aan het woord (24%) als slachtoffers van andere themacategorieën (27%).

Naamsvermelding

Figuur 22: naamsvermelding bij slachtoffers van seksueel misbruik en andere slachtoffers (slachtofferniveau)

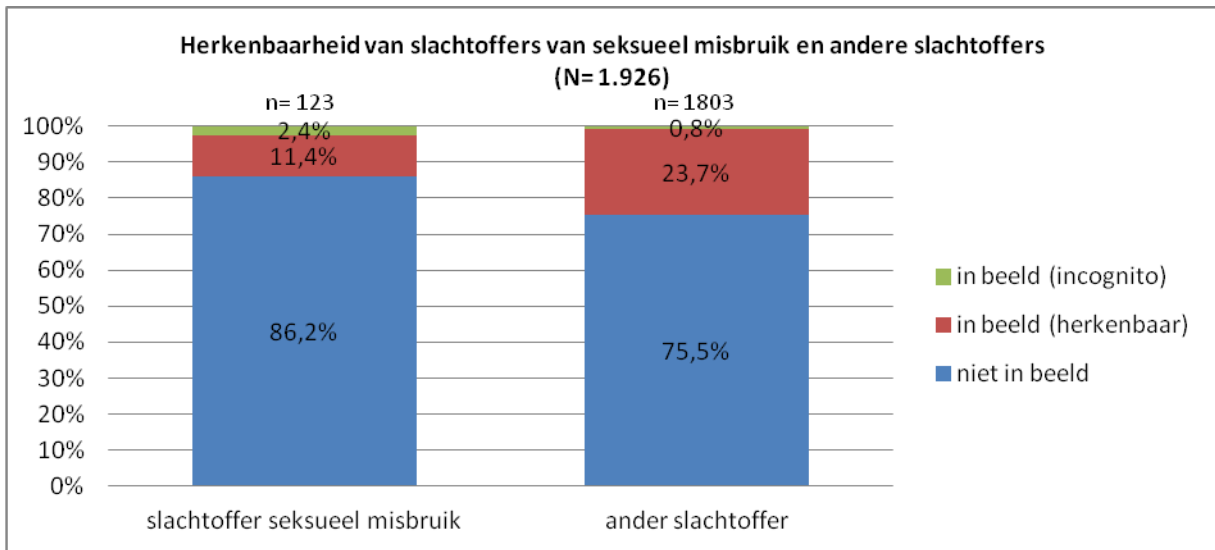
De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. In de dataset komen 123 slachtoffers van seksueel misbruik voor.

Figuur 22 toont in hoeverre slachtoffers van seksueel misbruik bij naam in de media vermeld worden. Slachtoffers van seksueel misbruik zijn in de Vlaamse media vaker anoniem (75%) dan slachtoffers van andere gebeurtenissen (50%). Van één slachtoffer van seksueel misbruik op vier (31 slachtoffers) wordt wel meer informatie over de identiteit meegegeven zoals de initialen, voornaam en/of achternaam. Kunnen deze naamvermeldingen verdedigd worden aan het hand van enkele uitzonderingen die de Code vermeldt? Uit de nieuwsitems kon bij 15 slachtoffers afgeleid worden dat zij (of iemand uit hun directe omgeving) instemden met het feit dat de naam of initialen vermeld werd. Dit zijn bijvoorbeeld slachtoffers van seksueel misbruik die in een krantenartikel of tv-item aan het woord komen. Vier slachtoffers van seksueel misbruik zijn slachtoffer in de context van een grote zaak (4), en één ervan is een publiek persoon (1). Bij 20 van de 31 slachtoffers kan de vermelding van initialen of de achternaam dus verdedigd worden. Bij 11 van de 31 slachtoffers kon deze aan de hand van deze kwantitatieve analyse niet achterhaald worden.

Vermelding van adresgegevens

Er kan geen figuur getoond worden van de vermelding van private adresgegevens want in de steekproef werden deze gegevens bij slachtoffers van seksueel misbruik niet meegegeven.

Herkenbaarheid op beeld

Figuur 23: Herkenbaarheid van slachtoffers van seksueel misbruik en andere slachtoffers (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. In de dataset komen 123 slachtoffers van seksueel misbruik voor.

Slachtoffers van seksueel misbruik worden minder in beeld gebracht (14%) dan andere slachtoffers (25%). Als ze in beeld worden gebracht, gebeurt dat vaker incognito (2,4%) dan andere slachtoffers (0,8%).

2.3. Artikel 24 – respect voor de menselijke waardigheid

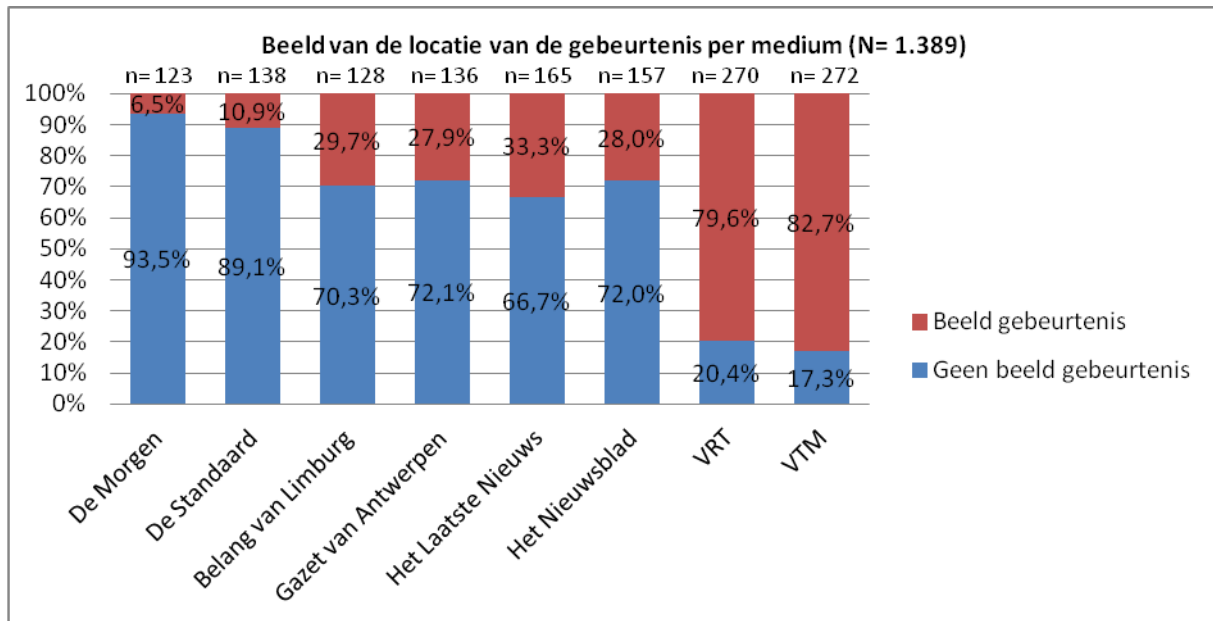
24. De journalist respecteert de menselijke waardigheid en tast ze niet verder aan dan noodzakelijk is in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

De journalist vermijdt overdrijving bij het vrijgeven van beelden en/of details, ook wanneer de feiten de publieke opinie sterk beroeren.

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

Artikel 24 wijst op het respect voor de menselijke waardigheid en het vermijden van overdrijving. We kunnen dit artikel interpreteren als het vermijden of beperken van het sensatiegehalte. In onderstaande analyses bekijken we enkele aspecten van de mate van sensatie. Ten eerste focussen we op hoeveel details en beelden worden vrijgegeven. Hoe vaak worden beelden getoond van de locatie van de gebeurtenis en van de schade? In welke mate wordt er vermelding gemaakt van de schade en hoeveel details worden daarbij gegeven? Ten tweede analyseren we de mate van emotionaliteit van slachtoffers in het Vlaamse nieuws. Wordt emotie expliciet in beeld getoond?

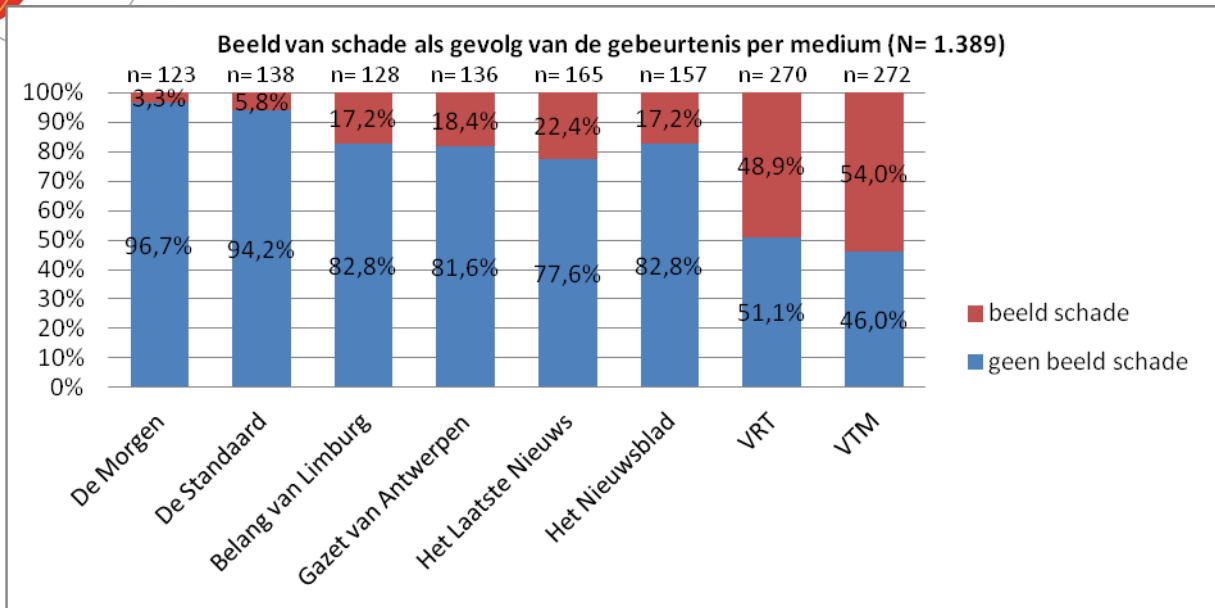
2.3.1. Vrijgeven van details

Figuur 24: Beeld van de locatie van de gebeurtenis per medium (nieuwsitemniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. De dataset bevat 1.389 nieuwsitems waarvan er 638 beelden tonen van de locatie van de gebeurtenis. Dit wil zeggen dat in bijna de helft (46%) van de items over delicten, rampen of verkeersongevallen beelden worden getoond van de locatie waar de gebeurtenis zich heeft voorgedaan. Een voorbeeld hiervan is een beeld van de plaats waar zich een verkeersongeval heeft voorgedaan, ongeacht of je brokstukken van een voertuig ziet of niet.

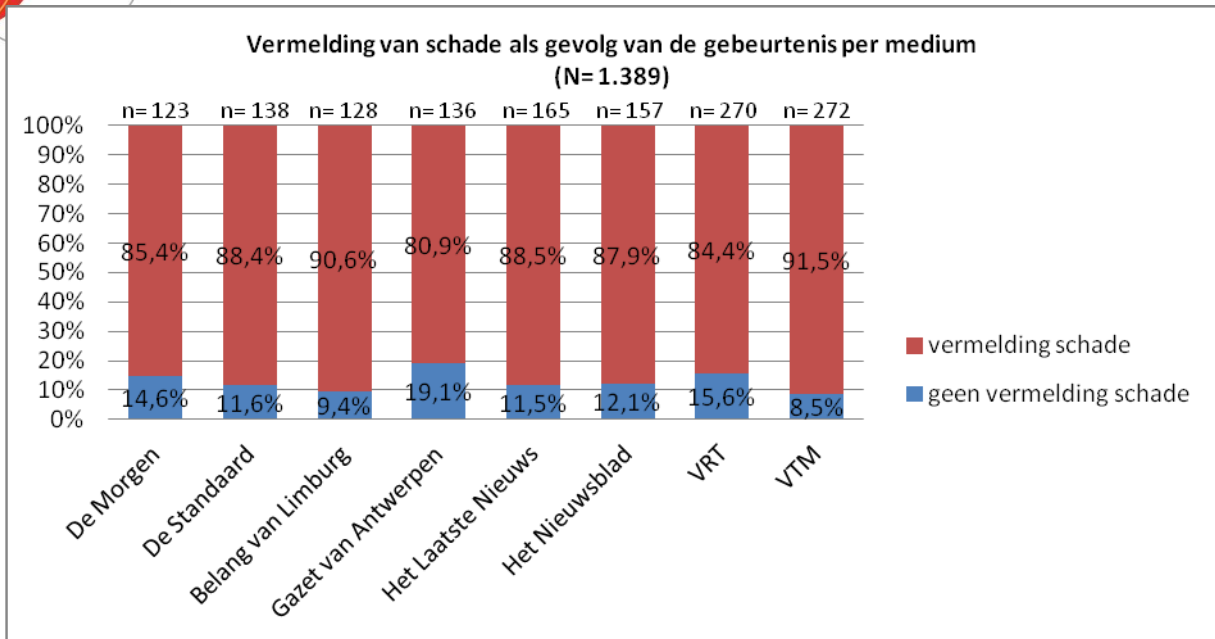
Figuur 24 toont in hoeverre de verschillende media beelden tonen van de locatie van de gebeurtenis. Op basis van de resultaten kunnen we drie groepen van media onderscheiden. Een eerste groep zijn de kranten DS/DM die bij ongeveer één krantenartikel op tien een foto tonen van de locatie waar zich een gebeurtenis heeft voorgedaan. Een tweede groep wordt gevormd door HLN/HN/HBvL/GvA waarbij iets vaker de locatie van de gebeurtenis visueel getoond wordt: in ongeveer één krantenartikel op drie. Het verschil tussen DS/DM enerzijds en HLN/HN/HBvL/GvA anderzijds is significant ($\chi^2 44,675$; $df = 1$; $p < .001$). Dit wil zeggen dat de verschillen die er zijn tussen deze twee groepen reële verschillen zijn, ook al zijn ze niet heel groot. Een derde groep zijn de tv-zenders VTM en VRT die bijna altijd beelden van de locatie tonen (gemiddeld 81%). Wat de aanwezigheid van beelden van de locatie van de gebeurtenis betreft, is er een groot verschil tussen de tv-media enerzijds en de printmedia anderzijds ($\chi^2 444,675$; $df = 1$; $p < .001$). Aangezien de aanwezigheid van beeld voor televisie een cruciale factor is, zijn de hoge resultaten voor deze media nogal vanzelfsprekend.

Figuur 25: Beeld van schade als gevolg van de gebeurtenis per medium (nieuwsitemniveau)

De bovenstaande figuur toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. De dataset bevat 1.389 nieuwsitems waarvan er 402 beelden tonen van materiële of menselijke schade als gevolg van de gebeurtenis. Dit wil zeggen dat in ongeveer één nieuwsitem op drie (29%) beelden worden getoond van schade. Een voorbeeld van schade als gevolg van de gebeurtenis is dat je beelden ziet van brokstukken van een voertuig (materiële schade) of van een persoon in het ziekenhuis met een gebroken been ten gevolge van een verkeersongeval (menselijke, fysieke schade).

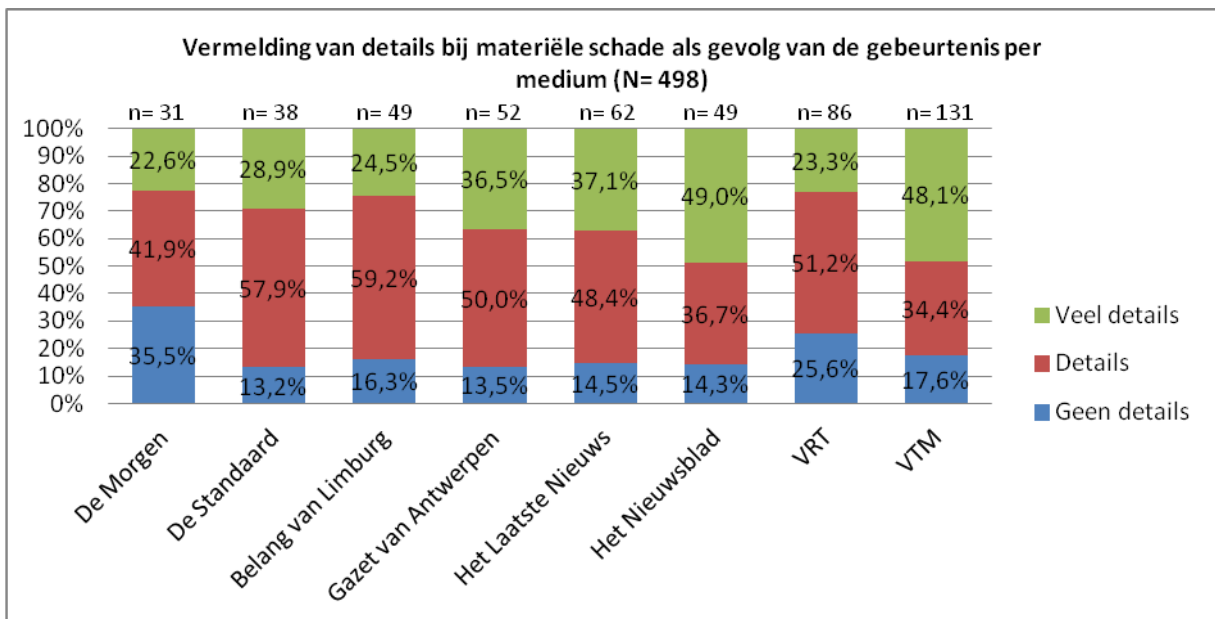
Zoals in verschillende voorgaande grafieken kunnen we op basis van de resultaten drie groepen van media onderscheiden. De Morgen (3%) en De Standaard (6%) tonen het minste beelden van schade. HLN/HN/HBvL/GvA tonen iets vaker beelden van de gevolgen van een gebeurtenis, in gemiddeld één nieuwsitem op vijf (19%). Zoals we ook in de vorige figuur zagen, tonen de tv-media veel vaker beelden, ook wat de schade als gevolg van een incident betreft. In meer dan de helft van de tv-items (gemiddeld 51%) is er beeld van menselijke of materiële schade in het nieuws aanwezig.

Figuur 26: Vermelding van schade als gevolg van de gebeurtenis per medium (nieuwsitemniveau)

De bovenstaande figuur toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. De dataset bevat 1.389 items waarvan 1.214 items de schade als gevolg van de gebeurtenis vermelden. Dit betekent dat in 87% van de items over delicten, rampen of verkeersongevallen de schade vermeld wordt. Vorige figuur bekeek de schade op beeld (foto of video), deze analyseert de vermelding van schade in de geschreven (krantenmedia) of gesproken (tv-media) tekst.

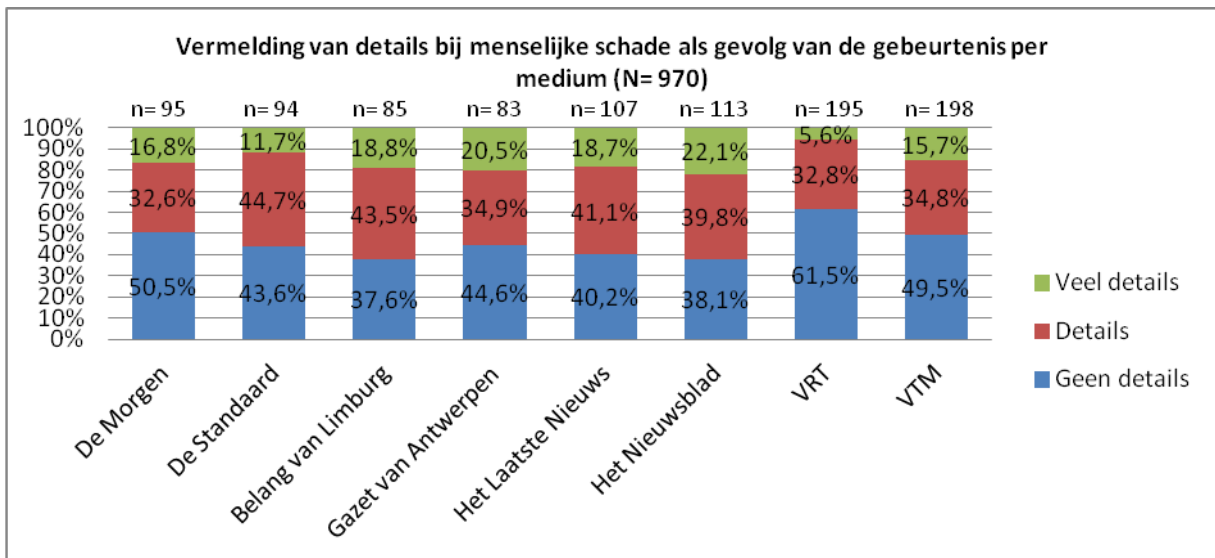
Bijna alle nieuwsitems vermelden de materiële of menselijke (psychologische en/of fysieke) schade van de gebeurtenis. Er is geen consistent verschil tussen de tv-media enerzijds en de krantenmedia anderzijds of, zoals in voorgaande resultaten vaker waargenomen werd, tussen DS/DM enerzijds HLN/HN/HBvL/GvA anderzijds. Van alle media vermeldt Gazet van Antwerpen het minste de materiële of menselijke schade (81%) en VTM het meest (91%).

Figuur 27: Vermelding van details bij materiële schade als gevolg van de gebeurtenis per medium (nieuwsitemniveau)

De bovenstaande figuur toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. Als er schade wordt gemeld (N= 1.214), gaat het in 41% van de gevallen (498 keer) om vermelding van materiële schade. Bovenstaande figuur (Figuur 27) focust specifiek op deze 498 gevallen (41%) en toont in hoeverre details over de materiële schade worden gegeven. Hier gaat het om een tekstanalyse (analyse van vermeldingen) en niet om een beeldanalyse. Het is moeilijk om de mate van detaillering op objectieve wijze te operationaliseren. Tijdens de codeuropleiding werd daarom ruime aandacht besteed aan de interpretatie van de mate van details. De variabele **geen details** werd aangeduid als er in de gesproken of geschreven tekst geen extra informatie werd gegeven, tenzij een korte, beperkte vermelding van de schade, bijvoorbeeld: “De auto liep ernstige schade op”. Een voorbeeld van **veel details** is: “Auto werd heen en weer geslingerd, kwam tegen een boom aan en sloeg over de kop. De auto is plete totale verklaard.” of “Alleen het zwart geblakerde geraamte van het huis stond nog overeind”. De variabele **details** is voor alle detaillering die niet van toepassing is op de variabelen **geen details** of **veel details**, bijvoorbeeld: “De auto kwam tegen een boom aan en is plete totale verklaard”.

Het vermelden van schade kan op verschillende manieren en in verschillende gradaties. De journalist kan kiezen om al dan niet in detail te treden. Figuur 27 toont in hoeverre de verschillende media details van materiële schade vermelden. Als materiële schade vermeld wordt, geven de Vlaamse media in gemiddeld 18% van de nieuwsitems geen verdere details mee. De Morgen en VRT geven het minste details. Het Nieuwsblad en VTM geven het meeste gedetailleerde informatie over materiële schade waarbij maar liefst in de helft van de nieuwsitems ver in detail wordt getreden.

Figuur 28: Vermelding van details bij menselijke schade als gevolg van de gebeurtenis per medium (nieuwsitemniveau)

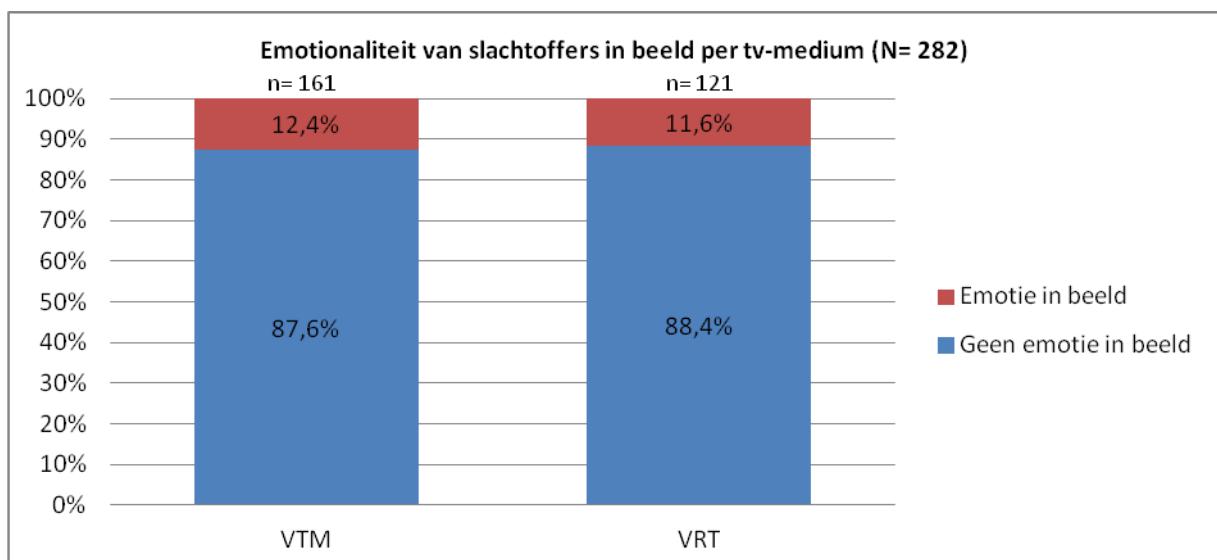
De bovenstaande figuur toont de analyses op het niveau van het nieuwsitem en niet op het slachtofferniveau. Als er schade wordt gemeld (N= 1.214), gaat het in 80% van de nieuwsitems (970 keer) over de vermelding van menselijke schade. Het kan gaan om zowel fysieke schade (doden en gewonden) als psychologische schade (bv. trauma, angstaanvallen, geestelijke handicap, depressie

enzovoort). Bovenstaande figuur focust specifiek op deze 970 gevallen (80%) en toont in hoeverre details over de menselijke schade worden gegeven. Het is moeilijk om de mate van detaillering op objectieve wijze te operationaliseren. Tijdens de codeuropleiding werd daarom ruime aandacht besteed aan de interpretatie van de mate van details. De variabele **geen details** werd aangeduid als er geen extra informatie werd gegeven, tenzij een korte, beperkte vermelding van de schade, bijvoorbeeld: “Twee personen zijn zwaargewond”. Een voorbeeld van **veel details** is: “Twee personen werden zwaargewond naar het ziekenhuis gebracht. Eén van de twee personen kon pas na vier uur uit de auto bevrijd worden want die zat levensgevaarlijk gekneld tussen het dashboard en passagierszetel. Deze verkeert nog steeds in levensgevaar. Het been van de andere persoon werd helemaal verbrijzeld door de klap met de vrachtwagen en zal enige tijd immobiel zijn. Hij verkeert in shock”. De variabele **details** is voor alle detaillering die niet van toepassing is op de variabelen **geen details** of **veel details**, bijvoorbeeld: “Twee personen werden zwaargewond naar het ziekenhuis gebracht. Eén van de twee personen verkeert nog steeds in levensgevaar. De andere heeft zware verwondingen aan het been en is in shock”.

Het vermelden van schade kan op verschillende manieren en in verschillende gradaties. De journalist kan kiezen om al dan niet in detail te treden. Figuur 28 toont in hoeverre de verschillende media details van menselijke schade vermelden. Als fysieke of psychologische schade vermeld wordt, geven de Vlaamse media in gemiddeld 48% van de nieuwsitems geen verdere details mee. Als we dit gemiddelde van ‘geen details’ van menselijke schade (48%) vergelijken met deze van materiële schade (18%), zien we dat journalisten voorzichtiger omspringen met het geven van verdere details als het om personen gaat dan als het om materiële schade gaat.

De mate van sensatie is dus iets minder als er over menselijke schade bericht wordt, dan als het om materiële schade gaat. In hoeverre verschillen de media onderling van elkaar als we focussen op de mate van detaillering van de menselijke schade? De VRT geeft van alle media het minste details: 61% van de nieuwsitems waarin menselijke schade vermeld wordt, gaat niet in op verdere details. Bij VTM en De Morgen wordt in de helft van de schadevermeldingen verdere details gegeven. De andere media geven veel meer details waarbij HLN, HN, HBvL en GVA in één nieuwsitem met menselijke schade op vijf ver in detail gaan.

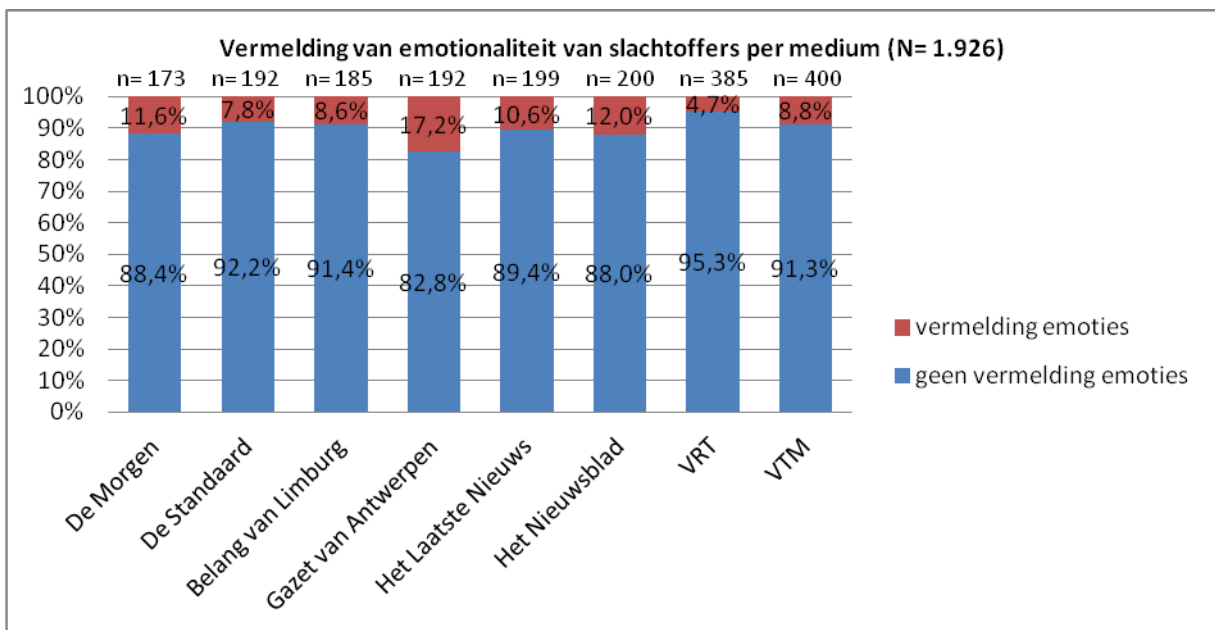
2.3.2. Mate van emotionaliteit

Figuur 29: Emotionaliteit van slachtoffers in beeld per tv-medium (slachtofferniveau)

De bovenstaande figuur (Figuur 29) toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. Hierin wordt geanalyseerd in hoeverre de Vlaamse nieuwsmedia beelden tonen van emoties van slachtoffers. Als slachtoffers expliciete emoties (angst, blijheid, boosheid of verdriet) vertonen, werd deze variabele aangeduid. We kijken hier enkel naar de televisiemedia, omdat emotie op bewegend beeld objectiever en dus gemakkelijker waargenomen kan worden. Het is subjectiever en dus moeilijker om emotie op foto in een krantenartikel vast te stellen. In deze figuur worden de krantenmedia daarom buiten de analyse gehouden.

Van de 785 slachtoffers die in het nieuws op VRT en VTM aan bod komen, worden 282 slachtoffers in beeld gebracht (36%). Als slachtoffers in beeld komen, vertoont circa één slachtoffer op tien (12%) expliciete emoties. De resultaten zijn voor VRT en VTM gelijklopend.

Figuur 30: Vermelding van emotionaliteit van slachtoffers per medium (slachtofferniveau)

De bovenstaande figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. Vorige figuur bekeek de mate van emoties op beeld (video), deze (Figuur 30) analyseert de vermelding van emoties in de geschreven (krantenmedia) of gesproken (tv-media) tekst, voor alle media afzonderlijk. Emoties kunnen vermeld worden door het slachtoffer zelf, door de journalist of door een tussenpersoon (bijvoorbeeld advocaat, slachtofferhulp, enzovoort). Over alle media heen komt gemiddeld één slachtoffer op tien aan bod in een nieuwsitem waarbij zijn of haar expliciete emoties vermeld worden. VRT vermeldt het minst vaak emoties (5%) en de Gazet van Antwerpen het vaakst (17%). Een ander aspect van emotionaliteit is de aanwezigheid van beelden van begrafenissen. Deze ceremonies zijn intieme gelegenheden die vaak gepaard gaan met veel emotie. In de dataset waren slechts negen nieuwsitems aanwezig die beelden van een begrafenis bevatten.

2.4. Artikel 25 – geen ongegronde verdachtmakingen of beschuldigingen

25. *De journalist uit geen ongegronde verdachtmakingen of beschuldigingen.*

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

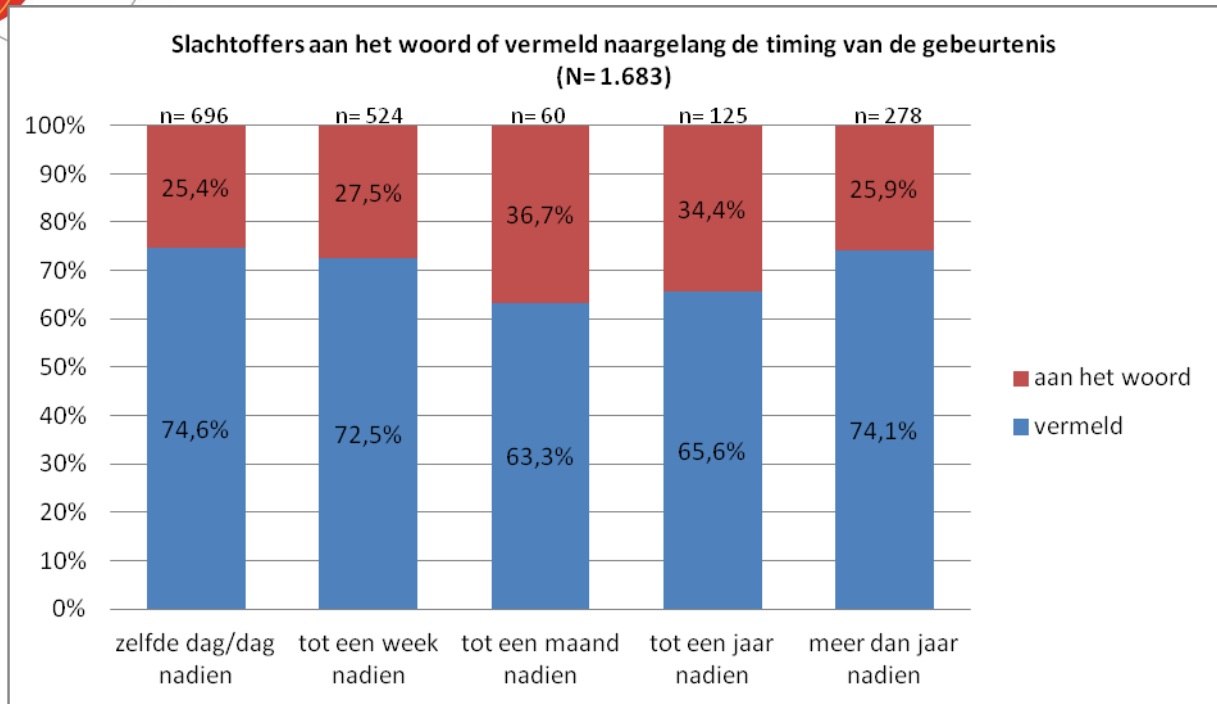
Dit artikel is moeilijk te toetsen aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Het is immers sterk caseafhankelijk en bovendien zeer subjectief om te bepalen of de journalist al dan niet ongegronde verdachtmakingen of beschuldiging uit. We hebben dit concept trachten te operationaliseren door de variabele 'onder invloed van' in het codeboek te integreren. Als er in een nieuwsitem vermeld werd dat het slachtoffer onder invloed was van alcohol, drugs of medicijnen, werd deze variabele aangeduid. Uit de data blijkt dat deze variabele slechts 15 keer werd gecodeerd: drie keer in de context van een persoonsdelict en 12 keer in de context van een verkeersongeval. Omdat de N-waarde van deze variabele zo laag is, kunnen we deze niet visualiseren in een figuur en er geen uitspraken over doen.

2.5. Artikel 26 – respect voor het leed van slachtoffers

26. *De journalist respecteert het leed van slachtoffers en hun omgeving en bij zijn nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op.*

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

Dit artikel is moeilijk te toetsen aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse. Het is immers afhankelijk van case tot case en van slachtoffer tot slachtoffer om te bepalen of de journalist zich al dan niet ongepast heeft opgedrongen. Wat we wel uit de data kunnen afleiden, is het moment waarop slachtoffers aan het woord komen. Zoals in het theoretisch luik van dit rapport wordt omschreven, is het tijdstip kort na een incident niet het ideale moment voor slachtoffers en nabestaanden om met journalisten geconfronteerd te worden. Vaak willen of kunnen slachtoffers immers niet meewerken omdat ze nog in shock zijn en dus te verward om bruikbare informatie of citaten te geven. Voorzichtig kunnen we stellen: hoe sneller na het incident om een reactie gevraagd wordt, des te delicateser dit is. De slachtoffers verkeren namelijk vaak nog in shocktoestand en kunnen niet echt inschatten wat de gevolgen van hun reactie in de media zullen zijn. Een uitzondering is verslaggeving bij grootschalige rampen en crises. In sommige gevallen wordt onmiddellijke berichtgeving zelfs als gepast ervaren voor de thuisblijvers, die zoveel mogelijk informatie over hun naasten zoeken.

Figuur 31: Slachtoffers aan het woord of vermeld naargelang de timing van de gebeurtenis (slachtofferniveau)

De figuur toont de analyses op het niveau van een slachtoffer en niet op het nieuwsitemniveau. De nieuwsitems waarin de timing van de gebeurtenis niet vermeld werd, zijn niet in deze figuur opgenomen.

Uit Figuur 31 kunnen we afleiden op welk tijdstip na een incident slachtoffers in de media reageren. Meer dan één slachtoffer op vier (gemiddeld 27%) reageert in de media. Hoeveel tijd na het incident gebeurt dit dan? Op de dag van de gebeurtenis of de dag nadien komen iets minder slachtoffers aan het woord (25%) dan op de andere momenten na de gebeurtenis. Dit is het laagste percentage van alle tijdstippen ($X^2 2,276$; $df = 1$; n.s.). Er is geen systematische afname van het aantal slachtoffers die het woord nemen naargelang de timing van de gebeurtenis.

2.6. Artikel 27 – het vermijden van stereotypering, veralgemening, overdrijving en discriminatie

27. De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt zoals etnische oorsprong, huidskleur, seksuele geaardheid vermijdt stereotypering, veralgemening, en overdrijving en zet niet aan tot discriminatie.

Bron: Code van de Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012

De Code verwijst naar het feit dat journalisten die etnische oorsprong, huidskleur en seksuele geaardheid vermelden stereotypering, veralgemening en overdrijving zouden moeten vermijden. Deze richtlijn is moeilijk te toetsen zonder diepgaande kwalitatieve analyse. We hebben dit toch trachten te analyseren voor de vermeldingen van etnische oorsprong en seksuele geaardheid.

2.6.1. Vermelding van etnische oorsprong

Etnische oorsprong werd geanalyseerd op basis van de vermeldingen in de tekst en niet op basis van beeld. Deze variabele is van toepassing als de journalist de afkomst of oorsprong van een slachtoffer vermeldt, bijvoorbeeld “de Nederlandse jongen” of “de vrouw van Marokkaanse afkomst”.

Top-4 van de etnische oorsprong (N= 48)	
Turkije	11
Nederland	10
Polen	5
Marokko	4

Tabel 4: Top-4 van vermelde etnische oorsprong van slachtoffers

De bovenstaande tabel geeft een overzicht van de etnische oorsprongen die het vaakst vermeld werden. In totaal vermeldden de Vlaamse media bij 48 slachtoffers de etnische oorsprong. Dit is bij 2,5% van alle slachtoffers. In de tabel staat enkel de oorsprong als die vier keer of meer in de dataset voorkwam.

Het vaakst werd de Turkse oorsprong vermeld (11 keer). Dan volgt de Nederlandse afkomst met 10 vermeldingen, de Poolse (5 keer) en de Marokkaanse (4 keer) oorsprong. Met het vermelden van de afkomst is natuurlijk niets bezwaarlijk, tenzij de journalist stereotypeert, veralgemeent en overdrijft. Voor elk van de 48 vermeldingen werd nagegaan of die op een of andere manier verdedigd kon worden. Is de oorsprong een relevante factor in de berichtgeving? Bijvoorbeeld: als een Poolse vrachtwagenchauffeur in een verkeersongeval betrokken is en zijn Poolse familie geïnterviewd wordt, is de vermelding van de oorsprong relevant voor het nieuwsbericht. Als deze vrachtwagenchauffeur bij zijn Poolse afkomst vermeld wordt zonder dat er nog meer wordt gezegd over een link met Polen, is dit geen relevant gegeven. Van de 48 vermeldingen werden 23 als relevante en 25 als niet relevante vermeldingen beschouwd.

2.6.2. Vermelding van seksuele geaardheid

Voor elk slachtoffer werd nagegaan of de seksuele geaardheid expliciet vermeld werd. Dit werd geanalyseerd op basis van expliciete vermeldingen in de tekst, en niet op basis van beeld of een vermoeden. Slechts 13 keer kwam de expliciete vermelding van de seksuele geaardheid van het slachtoffer in de dataset aan bod. Deze vermeldingen werden alle gemaakt in de context van de berichtgeving over homohaar.

II. SAMENVATTING VAN DE KWANTITATIEVE INHOUDSANALYSE

Dit kwantitatieve luik analyseert hoe de diverse Nederlandstalige media in België over slachtoffers berichten, en of deze media op een verschillende manier met de berichtgeving over slachtoffers omgaan. Ook wordt er nagegaan in welke mate de aanbevelingen in de Code van de Raad voor de Journalistiek gevolgd worden. De resultaten zijn gebaseerd op een gestratificeerde steekproef van 1.926 slachtoffers uit 1.389 nieuwsitems die uit de binnenlandse nieuwsberichtgeving van twee jaar (van 20 september 2010 tot en met 19 september 2012) geselecteerd werden. Zowel de nieuwsuitzendingen op VRT en VTM als het krantennieuws worden in het onderzoek opgenomen. De slachtoffers in het onderzoek zijn de slachtoffers en nabestaanden van vermogensdelicten, persoonsdelicten, rampen en verkeersongevallen.

Is het al dan niet terecht dat een journalist identiteitsgegevens van een slachtoffer vrijgeeft? Heeft de journalist de grenzen zoals die zijn vastgelegd in de Code van de Raad voor de Journalistiek overschreden of niet? Voor een antwoord op dergelijke vragen zou elk nieuwsitem aan een casestudie onderworpen moeten worden of zou het aan een juridische instantie of de Raad voor de Journalistiek voorgelegd moeten worden. Dit onderzoek wil echter inzicht bieden in de gehele nieuwsberichtgeving van slachtoffers van verschillende gebeurtenissen over een periode van twee jaar. Omdat er dus veel nieuws onderzocht moet worden, is het om praktische redenen niet mogelijk om per nieuwsitem in de diepte te gaan door telkens de journalist en het slachtoffer te interviewen. Dit impliceert echter dat we de resultaten voorzichtig moeten interpreteren. We kunnen geen veralgemeende uitspraken doen over de verdedigbaarheid van een bepaalde voorstelling van slachtoffers in de media want dit is in sterke mate caseafhankelijk.

Twee belangrijke aspecten die in dit kwantitatieve luik geanalyseerd werden, is de privacy van slachtoffers en het sensatiegehalte in de Vlaamse nieuwsberichtgeving. **Privacy** werd getoetst aan de hand van de naamsvermelding van slachtoffers in het nieuws, informatie over private adresgegevens en de herkenbaarheid van slachtoffers in beeld. Wat de naamsvermelding betreft, kunnen slachtoffers ofwel anoniem, ofwel met initialen en/of de voornaam, ofwel met de achternaam aan bod komen. Over de gehele nieuwsberichtgeving bleef ongeveer de helft van de slachtoffers anoniem, en bij ongeveer vier slachtoffers op tien werd de achternaam vermeld. Het spreekt voor zich dat het in vele gevallen verdedigbaar is dat de naam in het nieuws meegegeven wordt. Ook al is dit aan de hand van deze kwantitatieve analyse niet zuiver te achterhalen, kunnen we er bijvoorbeeld voorzichtig van uit gaan dat slachtoffers die het woord nemen het minder bezwaarlijk vinden (of ermee instemmen) dat hun naam vermeld wordt dan slachtoffers die niet aan het woord komen. Als we enkel kijken naar de slachtoffers die niet aan het woord komen, dan zien we dat de anonimiteit van deze personen veel beter beschermd wordt. De Code beschrijft enkele voorwaarden waarbij de vermelding van de initialen en achternaam wel geoorloofd is zoals bij publieke personen, bij instemming van slachtoffers of nabestaanden, bij een gewichtig maatschappelijk belang enzovoort. Als we die voorwaarden in rekening brengen, en de slachtoffers bestuderen die niet aan het woord komen maar die wel bij hun achternaam vermeld worden, merken we op dat we bij 37% van de slachtoffers helemaal niet kunnen afleiden of de vermelding verdedigbaar was of niet. We kunnen bij dit aantal dus niet met zekerheid zeggen of de vermelding van de naam al dan niet geoorloofd was. Een tweede aspect waaraan privacy in dit onderzoek getoetst werd, is de aanwezigheid van private adresgegevens zoals de straatnaam, of een foto van de woning van een

slachtoffer. We analyseerden enkel de adresgegevens als er geen slachtoffer aan het woord kwam. We gaan er immers voorzichtig van uit dat, als een slachtoffer aan het woord komt, die ermee instemt dat er adresgegevens meegegeven worden. Uit de resultaten blijkt dat bij ongeveer één slachtoffer op tien het private adres afgeleid kan worden. Als er adresinformatie gegeven wordt, gaat het in meer dan de helft van de gevallen over een brand of een ramp. Daarbij is de woning in de berichtgeving een cruciaal gegeven want de woning ondergaat ook schade. Bij moord, moordpogingen en gezinsdrama's echter is de woning minder of helemaal niet van belang. Toch kan men in 18% van deze nieuwsitems private adresgegevens afleiden. Een derde aspect van de privacy is de herkenbaarheid van slachtoffers in beeld. Dit is sterk afhankelijk van het medium waarbij tv-media veel vaker dan de kranten beelden tonen van de slachtoffers. Dit is vanzelfsprekend aangezien beeld voor tv-media een cruciale factor is. In de Code van de Raad voor de Journalistiek wordt expliciet ingegaan op de privacybescherming van minderjarigen en slachtoffers van seksueel misbruik, waarvoor striktere regels gelden. Uit de data blijkt dat deze twee groepen van slachtoffers veel beter beschermd worden. Minderjarigen komen bijvoorbeeld nauwelijks aan het woord en de vermelding van hun naam kan in de meeste gevallen verdedigd worden. Als ze in beeld komen, worden ze vaker dan de meerderjarigen incognito in beeld gebracht. Ook de slachtoffers van seksueel misbruik worden vaker dan de andere slachtoffers incognito in beeld gebracht en we kunnen afleiden dat, als hun naam wordt vermeld, dit bijna altijd verdedigd kan worden.

Een tweede aspect dat in dit kwantitatieve onderzoek ruim aan bod komt, is de mate van **sensatie** in de slachtofferberichtgeving. We kunnen dit onder andere toetsen aan de hand van de aanwezigheid van beelden en vermeldingen van de opgelopen schade. Hoe vaak worden beelden getoond van de schade als gevolg van een incident? De tv-media tonen in de helft van de nieuwsitems beelden van schade (bv. een uitgebrand voertuig). De kranten vertonen veel minder beelden van de schade: de kranten Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, de Gazet van Antwerpen en het Belang van Limburg tonen in ongeveer één artikel op vijf beelden van de schade. De Standaard en De Morgen daarentegen tonen nauwelijks beelden van de opgelopen schade. In de gesproken of geschreven tekst wordt echter bijna altijd de schade vermeld, en dit voor alle onderzochte media. Schade kan op verschillende manieren en in verschillende gradaties vermeld worden. De journalist kan daarbij kiezen om al dan niet in detail te treden. Voorzichtig stellen we: hoe meer details, hoe sensationeler het nieuwsitem. Uit het onderzoek blijkt dat er een groot verschil is in de mate van detaillering tussen menselijke (fysieke en/of psychologische) schade en materiële schade. Er worden minder overdreven details gegeven als er menselijke schade is dan als er materiële schade is. Naast de beelden en de details rond de schade kan het sensatiegehalte van het nieuws ook geanalyseerd worden aan de hand van de aanwezigheid van expliciete emoties in de tekst en in beeld. In de nieuwsuitzendingen van VRT en VTM komt in ongeveer één nieuwsitem op tien expliciete emotie aan bod. Over alle media heen wordt in de tekst weinig verwezen naar emoties. Bovendien werden in alle 1.389 nieuwsitems slechts negen keer beelden van een begrafenis (erg emotie geladen gebeurtenissen) getoond. De Code verwijst naar het feit dat journalisten die etnische oorsprong, huidskleur en seksuele geaardheid vermelden stereotypering, veralgemening en overdrijving zouden moeten vermijden. Uit het onderzoek blijkt dat er weinig vermeldingen waren naar de etnische oorsprong van slachtoffers. Als ernaar verwezen werd, dan was dit in de helft van de gevallen relevant voor het nieuwsbericht. De seksuele geaardheid van 13 van de 1.926 slachtoffers werd expliciet vermeld, telkens in de context van homohaat, dus relevante informatie voor de desbetreffende nieuwsberichten.

4.2. Kwalitatief luik

4.2.1. Klachtenanalyse

Op vraag van de onderzoekers maakte de heer Flip Voets een selectie in de klachtendossiers die door de Raad voor de Journalistiek behandeld werden sinds 2003, wat resulteerde in een verzameling van 58 potentiële dossiers. Er werd geopteerd om alle dossiers tussen 2007 en 2012 te bekijken (40). Op die manier konden er ook enkele dossiers bekeken worden die behandeld werden voor de publicatie van de Code van de Raad voor de Journalistiek op 20 september 2010. Dossiers die niet binnen het bereik van dit onderzoek vallen (bv. zelfmoord, daders) werden uit het sample gefilterd. Dat resulteerde in een totaal van 18 geanalyseerde dossiers. Deze dossiers werden gecodeerd (voor het gebruikte codeboek, zie bijlage 3). Het is belangrijk dat we bij deze analyse opmerken dat dit slechts een ruwe lezing is van een beperkt aantal klachten. We kunnen hier dus geen veralgemenende uitspraken over doen. Wel werd de analyse gebruikt als leidraad bij o.a. het opstellen van de gespreksgids slachtoffers en de interviews met journalisten en slachtoffers.

Vooreerst werden de formele kenmerken van de beklagden geanalyseerd. Enkele vaststellingen:

- Zowel nieuwsmerken als individuele journalisten werden aangeklaagd;
- Vrijwel alle geanalyseerde klachten waren tegen medewerkers van kranten, slechts één klacht werd aangespannen tegen een online medium. Dat wil zeggen dat er geen klachten tegen televisie- of radiozenders of magazines in de analyse zitten;
- Het merendeel van de beklagde media zijn regionaal, drie klachten liepen tegen lokale media.

Wat de klagers betreft, werd vastgesteld dat vrijwel alle klachten door naasten en nabestaanden van slachtoffers werden ingediend. Slechts twee slachtoffers dienden persoonlijk een klacht in. Dit kan ten dele verklaard worden door het grote aantal dodelijke incidenten (bv. verkeersongevallen). Klagers werden zelden vertegenwoordigd door een advocaat.

Uit de analyse van de aard van het incident bleek dat de meeste klachten te maken hadden met berichten over verkeersongevallen (11). Er werd ook klacht ingediend tegen de berichtgeving rond vijf misdrijven met geweld en één zonder geweld. Tot slot was er één klacht tegen de berichtgeving rond een seksueel misdrijf. Bij drie van de incidenten waren kinderen betrokken.

Uit de dossiers kan voorzichtig afgeleid worden dat onder meer informatiegaring via secundaire kanalen (bv. foto's verzamelen via sociale media), opdringerigheid en een gebrek aan respect voor de wensen of afspraken van slachtoffers en hun naasten als problematisch worden ervaren. Twee klachten gaan specifiek over een gebrek aan terughoudendheid bij het benaderen van minderjarigen. Twee andere klachten behandelen de 'slechte' timing van de media om contact te zoeken met slachtoffers en hun naasten.

Inhoudelijk is onder andere de publicatie van persoonlijke gegevens een twistpunt. Het publiceren van gegevens die direct of indirect tot identificatie kunnen leiden (bv. naam, locatie), werd verschillende malen aangeklaagd. In enkele gevallen handelde de klacht over overbodige details en grafische beschrijvingen of foto's. Ongeveer de helft van de geanalyseerde klachten betrof inaccuraat berichtgeving. Vijf klachten stelden ook het negatiseren van het slachtoffer of het marginaliseren van het slachtofferperspectief aan de kaak.

Beklaagden verdedigden zich doorgaans door te trachten de beweringen te weerleggen. In vijf gevallen werd verwezen naar de journalistieke plichten, zoals het recht op informatie. Bij vier dossiers zeiden de beklaagden dat media naar mekaar kijken of zich gedragen volgens bepaalde 'gewoonten' en dat de aangeklaagde berichtgeving dus niet afwijkt van de norm. Slechts in drie gevallen verwezen beklaagden expliciet naar artikels uit de Code.

Ongeveer even veel klachten werden gegrond bevonden, als ongegrond of opgelost door bemiddeling. In vijf gevallen werd een deel van de klacht gegrond beschouwd. Bij twee klachten liet de klager niets meer van zich horen nadat de beklagde reeds aangesproken was. Deze beschouwen we als opgelost door bemiddeling.

De klachten die gegrond waren, handelen vaak over kwesties rond privacy, de identificatie van minderjarigen, het publiceren van overbodige details en/of inaccurate berichtgeving en een slechte timing. In de klachten voor 2010 verwijst de RvdJ onder meer naar de Code van 1982 en naar de richtlijn van 2003. Na 2010 wordt onder andere verwezen naar artikel 23 en artikel 24 van de Code.

Enkele voorbeelden van ongegronde klachten zijn dossiers rond een inaccurate, ongebalanceerde, vooringenomen berichtgeving, de ongepaste benadering van slachtoffers of naasten en het onbillijke gebruik van 'publieke' informatie (bv. de foto van een bidprentje dat verspreid werd door een begrafenisondernemer). De RvdJ steunt haar beslissingen onder meer op artikel 23 van de Code en op artikel 8.

Bemiddeling tot slot houdt onder meer in dat een redactie zich verontschuldigt, al dan niet in een publicatie, of dat er een gesprek georganiseerd wordt tussen de klager en de beklagde(n).

4.2.2. Diepte-interviews: Journalisten

In dit onderdeel bespreken we de vaststellingen uit de analyse van de 29 diepte-interviews met journalisten uit de audiovisuele en printmedia. Ten eerste gaan we in op opinies rond deontologie en wetgeving. Vervolgens bespreken we de opinies rond slachtofferberichtgeving. Tot slot analyseren we de journalistieke praxis. De vaststellingen worden gestaafd met parafrases en citaten van de geïnterviewden. Waar nodig geven we het type medium aan waarbij de geciteerde journalist tewerk gesteld is (AU= audiovisueel; PR= print).

Noot voor lezen: de interviews werden woord voor woord uitgeschreven door de onderzoekers. In deze analyse trachten we de leesbaarheid van de citaten te vergroten zonder de authenticiteit van de citaten aan te tasten. Er wordt gebruik gemaakt van enkele aanduidingen:

- (...) wijst op een stuk van een citaat dat niet relevant is voor de argumentering;
- [dat] wijst op een woord dat door de onderzoekers ingevoegd werd of dat verplaatst werd voor een correcte weergave van de zin;
- [nvdr] wijst op verklaringen van de onderzoeker;
- [sic] wijst op onverbeterde fouten;
- (*lucht*), (*wijst naar*) non-verbale uitingen van de journalist tijdens het gesprek.

I. DEONTOLOGIE EN WETGEVING

In dit eerste deel bespreken we de opinies over regels, richtlijnen en deontologische organisaties zoals de Raad voor de Journalistiek. We gaan na wat de houding van journalisten is tegenover deontologie en wetgeving. Daarnaast analyseren we hoe zij deze normen en wetten in de praktijk zeggen om te zetten. Ten eerste bespreken we de houding ten opzichte van verschillende wetten die relevantie hebben voor de berichtgeving rond slachtoffers. Vervolgens gaan we in op de deontologie. We beginnen met de houding tegenover de Raad voor de Journalistiek: wat vinden ze van het orgaan? Wordt de Raad geraadpleegd? Hoe zit het met de bevoegdheden? Vervolgens wordt dieper ingegaan op de Code van de Raad voor de Journalistiek. Hoe wordt deze gebruikt? Wat vinden de journalisten van (delen van) specifieke richtlijnen die een weerslag hebben op slachtofferberichtgeving? Tot slot gaan we in op de eigen regels en waarden van enerzijds de redacties van het medium waarvoor de geïnterviewden werken en anderzijds eventuele eigen principes die zij hanteren in hun job.

1. Wetgeving

1.1. Wetgeving rond het afbeelden van minderjarigen en slachtoffers van misbruik

Wanneer journalisten wetgeving ter sprake brengen, vinden zij dat ze meestal binnen de wettelijke grenzen werken. Bepaalde wetgeving, zoals de rechtspraak rond de identificatie van minderjarigen en van slachtoffers van seksueel misbruik, moet volgens de journalisten **strikt nageleefd** worden. Dat zou meestal ook gebeuren.

“Minderjarigen zijn minderjarig. Ze zijn nog niet door de wetgever in staat geacht om voor zichzelf op te komen, om goed na te denken over zichzelf, om de consequenties te kunnen inschatten als ze in de media komen. Dus daar moeten absoluut, daar moeten we die kinderen beschermen. En dat valt ook onder de wet op de kindbescherming en dat is niet voor niks dat dat zo is.” (AU)

Eén journaliste vertelt bijvoorbeeld een verhaal waarbij een grootmoeder de krant benaderde om te vertellen over de aanranding van haar kleinkind, waarbij de journaliste zelf schrok van de strenge voorschriften die ze vanuit de redactie ontving.

“Als het aan die grootmoeder had gelegen, dan stond haar kleinzoon paginagroot, *full face* in de krant. (...) En ik heb daar toen echt heel, heel, héél strenge richtlijnen over gekregen, want ik schrok daar zelf van. Ik hing met de chef nieuws aan de lijn en die zei van ‘Geen énkél detail of geen énkél element mag wijzen naar de identiteit van het slachtoffer.’ En ik dacht: ja, ik mag toch initialen schrijven? Nee, níks.” (PR)

Bij VRT ontwikkelde men bijvoorbeeld een schema over de identificatie van slachtoffers waarin ook de wettelijke regels rond minderjarigen en slachtoffers van seksueel misbruik aangestipt worden. Deze twee wetten worden ook door journalisten van andere media gezien als een **morele vanzelfsprekendheid**, met andere woorden: journalisten zouden hier sowieso mee opletten, zelfs als er geen wetgeving rond zou zijn.

“Wat betekent dat ik met slachtoffers van seksueel misbruik altijd extreem, extreem voorzichtig zal zijn. En dat is een regel die ik handhaaf deels omwille van de wettelijke bepalingen, maar grotendeels omwille van mijn eigen deontologisch of moreel gevoel daarbij. Als die wettelijke regel niet zou bestaan en deze regel ook niet zou bestaan dan zou ik dat nog altijd niet doen. Maar ik ben het dus volkomen met de regel eens.” (PR)

“Het heeft niet enkel met de wet te maken, maar je doet dat gewoonweg niet. Er zijn sowieso ook wettelijke bezwaren, maar ook gewoon ethische, morele of hoe je het ook wil noemen.” (AU)

Ook wanneer het gaat om andere thema’s dan slachtoffers of minderjarigen vinden journalisten dat er naast de bestaande wetgeving/richtlijnen een **eigen deontologie** gehanteerd moet worden. Zo zijn vele journalisten het eens dat ze – ook vóór de richtlijn rond het gebruik van materiaal van sociale media ingevoerd werd – nooit foto’s van kinderen van sociale media gehaald zouden hebben voor de berichtgeving rond het busongeval in Sierre.

1.2. Recht op informatie, persvrijheid en privacy

Uit wat de journalisten vertellen, kunnen we opmaken dat de afweging tussen **het recht op informatie en het recht op privacy** niet altijd eenvoudig is. Eén journalist merkt op dat fouten al snel goedgepraat kunnen worden door zich te beroepen op **persvrijheid**.

“In West-Europa, in België [is er] persvrijheid waardoor je altijd als journalist over alles ‘bij wijze van spreken’ mag schrijven. Misschien zou die Code iets strenger mogen zijn.” (AU)

Er is dus soms twijfel over de afweging die gemaakt moet worden. Enkele journalisten zeggen dat het relevant voor hen zou zijn om meer **vorming** te krijgen over wetgeving en deontologie. Dit wordt besproken bij de suggesties.

2. De Raad voor de Journalistiek (RvdJ)

2.1. Raadplegen van de Raad

Wanneer aan journalisten gevraagd wordt of zij soms de Raad voor de Journalistiek raadplegen voor ethische adviezen bij twijfelgevallen, blijkt dit **weinig** te gebeuren. Eén journalist geeft bijvoorbeeld aan dat de RvdJ voor zijn redactie geen raadgevend instituut is, want “de regels uitschrijven is

gemakkelijk, he. Maar die regels elke dag toetsen aan de praktijk van een populaire krant is niet altijd zo evident.” (PR) Ook journalisten van audiovisuele en andere printmedia zeggen dat ze zelf nog nooit de RvdJ hebben aangesproken. In de praktijk is het eerder de eind- of hoofdredactie die de deontologie zelf toetst.

“Ik schrijf gewoon mijn artikel en ik denk persoonlijk dat de redactie zelf – want ik heb het al gehad dat ik de volledige naam heb ingeschreven en dat de redactie de initialen zet – dus: uiteindelijk is het de redactie die bepaalt: ‘Wat brengen we, wat brengen we niet?’ (...) Zelf heb ik daar niks over te zeggen, maar ik ben bijvoorbeeld nog nooit naar een juridisch specialist of naar de Raad voor de Journalistiek gegaan voor een mening te vragen, nog nooit.” (PR)

INTERVIEWER: En hebt u ooit de Raad van de journalistiek al aangesproken over dat onderwerp?
 “Na mijn studietijd niet meer, nee, nee. Ik heb een jaar journalistiek gedaan (...) en toen heb ik lessen deontologie gekregen, journalistieke ideologie, maar sindsdien niet meer, nee. Niet meer mee in contact gekomen.” (AU)

Sommige nieuwsmedia, zoals de nieuwsredactie van VRT, hebben een **eigen deontologisch orgaan** en geven aan dat dit gebruikt wordt in plaats van de RvdJ (zie deel I, punt 4. Redactieregels en eigen regels).

“Nee, we gaan [uit] van onze eigen deontologische raad, die daarmee [met de Raad voor Journalistiek, nvdr] nauw in contact staat. (...) We hebben nu die deontologische raad, die zijn er niet alleen om elke maand een adviesje te geven. En we krijgen elke maand of elke twee maanden een “deo-tip”, zo heet dat dan. Van ‘mag ik dat of dat doen?’ Maar die moeten er ook zijn in crisissituaties als er iets gebeurt. Daar zijn ze voor, he. We hebben wel een aantal dingen die we aanvoelen, maar ge wilt zeker zijn. Een houvast. En die koppelen ook terug naar hoofdredactie. Dus dat systeem staat er! Ik denk dat we daar trots op mogen zijn dat het er is en dat het ook gewoon werkt, goed werkt. Want zoveel uitschuivers maken we eigenlijk niet.” (AU)

In bepaalde gevallen wordt er **wel** advies ingewonnen bij de RvdJ. Zo vermoedt één krantenjournalist dat VRT voor zijn undercoverreportages extra advies inwint bij de RvdJ. Journalisten van VRT geven inderdaad aan dat er indien nodig door de deontologische raad teruggekoppeld wordt naar de RvdJ. Eén journalist van Het Laatste Nieuws zegt dat er enkel bij fouten bij de RvdJ wordt aangeklopt.

In punt 3 zal de Code verder besproken worden. Daaruit blijkt dat een deel van de journalisten deze richtlijnen in ieder geval nuttig vindt als een leidraad. In wat volgt wordt dieper ingegaan op de impact die de RvdJ volgens journalisten heeft op de dagelijkse praktijk.

2.2. Impact van de RvdJ

Een veelgehoorde uitspraak is dat een uitspraak van de RvdJ slechts weinig impact heeft op de terechtgewezen journalist of redactie. Eén journalist geeft aan dat er maar **weinig aandacht** aan de uitspraken van de Raad voor de Journalistiek geschonken wordt op zijn redactie, tenzij het gaat om een klacht tegen een collega. Eén journalist antwoordt bijvoorbeeld ontkennend op de vraag of gegronde klachten als les meegenomen worden naar de toekomst.

Andere journalisten geven dan weer aan dat de Raad wel degelijk **serieus** wordt genomen. Eén journalist van een lokaal medium noemt het “een nuttig orgaan” (AU). Een journalist van VTM vergelijkt de oordelen van de RvdJ met rechtspraak die voor journalisten een nuttige leidraad kan zijn om te zien wat er wel en niet door de beugel kan.

“Telkens als er iets gebeurt, voel je een nieuwe bijsturing. De Raad voor de Deontologie van de journalistiek [sic] bestaat nu al 10 jaar. Dat is eigenlijk al, mocht je dat met het wetboek vergelijken, dan

heb je al 10 jaar rechtspraak, he. Dan kan je ondertussen al wel zien: dit hoort en dit hoort niet. En dan weet je ook als je die volgt, als je die leest elke maand, dan denk je ook van ‘ok, ja, dat lijkt me niet het juiste gedrag. De raad is het hier niet mee eens.’ Of ook: ‘dit is een randgeval.’ En zo leg je voor jezelf de grenzen ergens vast hè.” (AU)

Verschillende journalisten ervaren een veroordeling door de RvdJ als een **blaam** van of een statement tegenover de sector. Eén journalist zegt bijvoorbeeld dat hij het erg zou vinden om voor zichzelf toe te geven dat hij iets fout heeft aangepakt, vooral als het een klacht van een slachtoffer zou zijn over een fundamenteel foute behandeling door de journalist.(PR) Ook andere journalisten zeggen dat een terechtwijzing wel gevreesd wordt.

“Ja, ik denk als je daar elke week instaat, dat het toch wel opvalt. Ik denk dat niemand daar graag instaat want het wordt wel *au sérieux* genomen. Het wordt door die Raad onderzocht, dan op de website en dan in het boekje. Ja, en collega’s die dat lezen, dat is toch niet zo plezant.” (AU)

“En da’s een blaam he, als ge veroordeeld wordt hierdoor. Da’s blamerend, hoor. Da’s voor vijfduizend journalisten die weten da gij uw werk niet goed doet, he.” (PR)

De grootste druk om ethisch tewerk te gaan, komt wellicht uit de **peer pressure** van sectorgenoten en naasten. Een afkeuring van een collega wordt door verschillende journalisten erger gevonden dan wanneer de buitenwereld zou zeggen dat iemand zijn werk niet goed doet.

“Vandaar dat die Raad voor de Journalistiek, dat is misschien een hond zonder tanden, maar ge voelt dat wel hoor, als die bijt. Vooral omdat dat van u eigen komt, uw eigen organisatie en niet... Het is erger om uit uw eigen groep te worden gesloten of als zwart schaap te worden gebrandmerkt, dat is veel erger. Dus voor mij werkt dat. Het heeft voor mij geen zin om journalisten constant om de oren te slaan met boetes, afdreigen en ontslagen, nee. Dat werkt niet. De *bad guys* zijn de *bad guys* hè.” (AU)

Er wordt overigens vrij veel aandacht geschonken aan ‘**De Journalist**’. Hierover werd geen rechtstreekse vraag gesteld vanuit de gespreksgids. Toch halen negen journalisten (zowel van audiovisuele als van printmedia) het maandblad van de Raad zelf aan en vertellen dat ze het ook maandelijks lezen. Enkele journalisten veronderstellen dat ook hun collega’s de uitspraken maandelijks eens bekijken. Slechts één journaliste vraagt zich af “En wie leest dat? (*lacht*)” (AU)

“Elke maand verschijnt er ‘De Journalist’, dat is het blaadje. Ik ben dus altijd benieuwd naar de uitspraken van de Raad voor de Journalistiek. Dat gaat meestal over geschillen, mensen die een klacht hebben tegen één of ander medium. Ik moet zeggen dat ik tot nu toe altijd buiten schot ben gebleven, dus tot nu toe is er tegen mij nooit een klacht in gediend. Er is nooit tegen iemand van ons een klacht ingediend. Maar ik ben altijd benieuwd naar het oordeel van de Raad.” (AU)

“Ja, dat bekijk ik wel, hoor. Dat is smeug (*lacht*). Dan komt daar meestal in: klacht tegenover Story of iets anders. Dat bekijk ik wel eens.” (AU)

Een laatste kanttekening die we bij dit onderdeel wensen te maken, gaat over de draagkracht die de RvdJ volgens enkele journalisten bij **het publiek** heeft. Twee journalisten vinden dat het voor burgers toch niet zo evident is om een klacht in te dienen tegen journalisten en media. Volgens één journalist is de stap te groot:

“En volgens mij zijn het ook niet echt de gewone mensen die naar de Raad van Journalistiek [sic] stappen. Ik denk dat het ook meer bedrijven zijn of prominenten. Ik denk dat de gewone mens een kwade mail stuurt. Ja, want ge moet ook al serieus gekwetst zijn als gewone mens dat ge een advocaat zou inschakelen of... Dan moet ge toch al serieus in uw integriteit zijn geraakt.” (AU)

Een andere journalist stelt zich vragen bij de bewijsvoering over een klacht die bijvoorbeeld gaat over toestemming. Wanneer individuen toestemming geven aan journalisten om hen te fotograferen of te interviewen, gebeurt dit doorgaans mondeling. Achteraf is het voor beide partijen niet evident om te bewijzen dat er al dan niet toestemming gegeven werd.

“Om nu het voorbeeld te geven: die vrouw vroeg mij of ze nu klacht kon indienen tegen [een krant]. Ze kon dit inderdaad doen bij de Raad van Journalistiek [sic], maar bewijs maar eens dat je geen toestemming hebt gegeven aan die fotograaf. En zelfs al krijgt ze haar gelijk, mensen blijven uiteindelijk dat soort kranten kopen. Stel dat er inderdaad een strengere regelgeving zou zijn, zou dit probleem misschien zijn opgelost, maar hoe pakken we deze problematiek concreet aan? Begin er maar eens aan.” (AU)

2.3. Bevoegdheden van de Raad

Hoewel journalisten dus geducht zijn voor een blaam binnen hun sector, zeggen velen dat er achteraf niets meer mee gebeurt. De impact van de uitspraken van de RvdJ blijft klein. Dat komt volgens hen door de **beperkte bevoegdheden** van de Raad. Het uitblijven van concrete straffen zoals boetes of schorsingen, voelt aan alsof er “er concreet niets [gebeurt]” (AU)

“Als dat voor de Raad voor de Journalistiek is, ik heb heel veel respect voor de Raad voor de Journalistiek, maar als dat daarvoor zou zijn en dat zou daar voorkomen en dat zou zijn van de klacht is gegrond, [de journalist] is in de fout gegaan, dan heb ik zoiets van: *whatever*. Daar is dus totaal geen gevolg verder aan, van dat ge een boete krijgt of een sanctie. ‘t Is wel een instrument. Op basis daarvan zouden ze dan wel naar de rechtbank kunnen stappen, maar ja... Als ik echt een fout heb gemaakt, dan ga ik het op voorhand nog proberen te zeggen van ‘sorry’. En ja, (...) als ze zeggen (...) de klacht is gegrond, ja, dan zeggen van ‘ik ben de mist in gegaan’. Maar ja, ‘t is niet dat ik daarvoor mijn nachtrust ga gaan laten, denk ik. Want da’s meer een *pro forma* orgaan, die Raad van Journalistiek. Da’s zo’n beetje een ‘raad der wijzen’, die beslissen van ‘hier stop het of hier stop het’. ‘t Is niet zo dat één van de twee na afloop een miljoen euro krijgt van de andere.” (PR)

Verschillende journalisten zijn echter niet te vinden voor strengere bevoegdheden. De voorkeur blijkt toch nog uit te gaan naar **zelfregulering** en een deel van de journalisten vindt dat dit systeem voldoende efficiënt is. Enkele journalisten zeggen bijvoorbeeld dat intern toezicht de verantwoordelijkheid is van een mediabedrijf en dat dit doorgaans ook voldoende werkt. Dat geldt zowel voor journalisten van de openbare omroep – die een breed intern systeem van regulering op poten heeft gezet – als voor journalisten van bijvoorbeeld VTM en een lokaal medium.

“Wij hebben hier een intern systeem. Ik denk, als iedereen voor zijn eigen deur veegt, is de straat proper, he. Maar ze hebben lang niet overal een systeem zoals bij ons. Ik denk wel dat het een systeem moet zijn dat iedereen dat voor zijn eigen moet doen. De Raad voor de Journalistiek is een zeer goed instrument, maar die zijn niet op redacties. Maar ik denk als iemand echt flagrant erover gaat, dat zelfs bij media die er de kantjes aflopen, ik denk die bazen beseffen ook wel dat er grenzen zijn en de nodige sancties nemen. Dus ik ben eerder voorstander van een sanctiesysteem per medium dan dat er iets globaals moet komen. Ik vind dat dat niet echt een goed idee is. Maar iedereen moet het dan ook wel doen, he.” (AU)

Zelfregulering en het systeem van blamage hebben kortom nog steeds de voorkeur op strengere bevoegdheden. Dat wil niet zeggen dat iedereen het eens is dat alles naar behoren verloopt. Zo hebben enkele journalisten opmerkingen bij de **onafhankelijkheid** van de RvdJ tegenover mediabedrijven:

“Ik vind dat journalisten beter zichzelf kunnen reguleren, voor dat iemand anders dat doet, maar ik ervaar dat er nog altijd veel geschillen zijn. Tja, wat kan je daar dan aan doen? Dat betekent ergens dat je deontologie niet sluitend is, he, één. Of twee: of journalisten zich daar niet aan houden. Eén van de

twee. Ik zie dikwijls in 'De Journalist' de geschillen, dat staat er elke maand wel in, in ons boekje. En ik zie dan dat de Raad van de Journalistiek [sic] – al heb ik daar geen statistieken van – de journalist gelijk geeft. Ja, terwijl dat er duidelijk een geschil is en dan denk ik: misschien scheelt er iets aan onze deontologie. Misschien moeten we daar wel strenger in worden." (AU)

"Die Raad voor de Journalistiek bestaat dan misschien uit mensen die concurrent zijn en als daar nu toevallig mensen van VTM in zitten, misschien dat die dan rapper iemand van VRT gaan veroordelen. Dat zouden dan eigenlijk al onafhankelijke mensen moeten zijn die daar in gaan zitten. Ja, iedereen komt wel ergens van een mediagroep." (AU)

Eén opmerking die journalisten maken, is dat de ethische richtlijnen **niet bindend** zijn en dat er dus weinig meer mee kan gebeuren dan een pure blaam voor een journalist die een fout maakt. Een strengere wetgeving invoeren is voor een deel van hen echter ook geen antwoord.

"Ik vind niet dat er iets moet gebeuren in de zin van wettelijk afdwingbaar, want dat is een glijbaan waar je op zit en waarvan je niet weet waar die naartoe gaat. Wettelijke voorschriften zijn in mijn ogen van een zelfde dwazigheid als seksisme wettelijk te gaan beteugelen. Allee jongens. Zo iets krijg je niet in wetten gegoten, behalve natuurlijk de echte overtredingen, maar dan zitten we in een andere categorie. (...) Ik denk dat dat één van de weinige manieren is, ik ben geen voorstander van wettelijke... Pff, je kan enkele dingen wettelijk vastleggen maar je moet daarmee oppassen. Het is ook niet omdat er enkele dingen wettelijk vastliggen dat er geen honderden andere dingen zijn." (AU)

Deze journalist stelt een **systeem van permanente toetsing** op sectoraal niveau voor. Dit voorstel wordt verder besproken bij suggesties van de journalisten.

Meerdere journalisten zijn wél **voorstander van bredere bevoegdheden**. Het gaat hen vooral om het meer **moreel afdwingbaar** maken van de Code en de veroordelingen. Enkele journalisten zeggen dat ze **tegen geldboetes** zijn. Anderen kunnen zich wel vinden in effectieve sanctionering. Zo vinden verschillende journalisten dat de RvdJ **waarschuwingen** moet kunnen geven en dat ze bij herhaaldelijke overtreding de **perskaart** (tijdelijk) mag intrekken of de journalist mag **schorsen**. Een strenger toezicht zou ook kunnen zorgen dat de perskaart opgewaardeerd wordt en dat onder meer officiële instanties minder argwanend tegenover journalisten kunnen worden.

"Dus ik vind [het] eerder een goed systeem. Er kan over nagedacht worden voor er een verlengstuk aan te maken. Voor mensen die drie keer een gele kaart krijgen, die dan wel op het matje worden geroepen of een tijdelijke schorsing ofzo krijgen. Dus daar kan over nagedacht worden." (PR)

"Ja, als iemand in herhaling valt. Als iemand drie keer een waarschuwing aan zijn laars lapt, dan wel, vind ik. Dat de Raad voor de Journalistiek zou moeten kunnen ingrijpen. Maar anders, ja, ik bedoel... Ik denk ook dat iedereen een fout kan maken en om al meteen gestraft te worden daarvoor (...) Maar ik vind als iemand echt drie keer een grove fout maakt, dat dat wel zou moeten kunnen." (PR)

Eén journaliste vindt dat er meer zou moeten gebeuren met de veroordelingen van de RvdJ als **bewijsvoering** in gerechtelijke procedures. De optie bestaat om zo'n klacht mee te nemen in een rechtszaak, maar dit gebeurt volgens haar veel te weinig.

"(...) ik vind het dan vreselijk om te zien dat andere media die regels aan hun laars lappen. (...) Dat blijft zo en iedereen spreekt daar schande van, maar daar gebeurt niets mee, terwijl (...) het staat zelfs in het strafwetboek: het kan vervolgd worden. Dan denk ik van 'maar doe dat dan toch'. Ik heb zo het idee dat de braven van de klas nooit beloond [worden], maar de stoute jongens worden ook niet gestraft. Dat vind ik gewoon vragen om iets." (AU)

Samengevat tekenen zich twee lijnen af:

- Journalisten die vinden dat het systeem van zelfregulering voldoende werkt;
- Journalisten die vinden dat de RvdJ meer milde sanctioneringsbevoegdheden moet krijgen onder de vorm van een waarschuwingssysteem met schorsingen.

3. Code van de Raad voor de Journalistiek

In wat volgt gaan we dieper in op de manier waarop journalisten de Code zeggen te gebruiken en wat hun opinie is over de inhoud ervan. In punt 4 zal dieper ingegaan worden op de verschillende 'eigen' geschreven en/of ongeschreven richtlijnen die redacties en journalisten hanteren. Hoewel het deontologische zakboekje van VRT voor een deel overeenstemt met de Code, beschouwen we dit als een unieke redactionele code en zal het besproken worden in punt 4.

3.1. Gebruik van de Code 3.1.1. Leidraad

Journalisten zijn het er doorgaans over eens dat het goed is dat er een journalistieke deontologie op papier staat. Deze kan dienen als **leidraad** voor beginnende journalisten, bij **twijfelgevallen** of in **bijzondere situaties**, bijvoorbeeld: wanneer men undercover gaat, om te kijken wat al dan niet toelaatbaar is.

Een deel van de journalisten zegt dat ze de Code inderdaad **ooit geraadpleegd** hebben. Enkele journalisten zeggen bijvoorbeeld dat ze in hun opleiding de richtlijnen hebben moeten bestuderen. Een **zekere kennis** van de Code wordt doorgaans ook verwacht door de eind- of hoofdredactie. Eén journalist van Het Nieuwsblad zegt zelfs dat ze geacht worden om de Code "van A tot Z te kennen, van voor tot achter" (PR) Dit heeft te maken met het systeem van getrapte verantwoordelijkheid, waarbij de journalist als eerste ter verantwoording kan geroepen worden bij een deontologische overtreding. Dit bespreken we verder in deel II (punt 6. Redactionele invloed).

Verschillende journalisten geven aan dat ze hun oordeel maken op basis van een **buikgevoel**. Sommigen beweren dat de richtlijnen een evidentie zijn en dat ze dus niet per se telkens geraadpleegd moet worden (zie ook 3.2. Mening over de (regels in de) Code). Het is volgens hen het gezonde verstand dat telt, waardoor men "uit zichzelf" aanvoelt of er grenzen overschreden worden. Voor andere journalisten kan dat buikgevoel er echter pas komen indien men de Code voldoende kent. Door de Code bij twijfelgevallen steeds te raadplegen, denken deze journalisten na verloop van tijd een soort mentaal deontologisch kompas te kunnen ontwikkelen.

"Ik geloof nogal sterk in buikgevoel. Maar dat buikgevoel komt er ook alleen maar als je ooit de Code al eens gelezen hebt. Ik vind het wel belangrijk dat de Code er is, dat je die eens leest en uitleg over krijgt. Dan neem je dat mee, denk ik. Je maakt u dat dan zelf wat eigen." (AU)

Voor een deel van de journalisten is de Code dus een praktisch instrument dat ze kunnen raadplegen bij twijfel of dat ze op zijn minst ooit eens bekeken hebben. Een groot deel van de journalisten zegt echter dat de Code eigenlijk **zelden in de praktijk geraadpleegd** wordt, wat blijkt uit opmerkingen zoals: 'ze ligt eigenlijk niet naast ons', 'ik heb die niet thuis liggen', 'we gaan er nooit iets in opzoeken', 'ik denk eerlijk gezegd dat daar niet naar gekeken wordt'.

“Nee, hoelang doe ik deze job nu al? Vijf jaar dat ik hier werk. Hebben wij nog nooit met collega’s of met de hoofdredacteur of eindredactie of wat dan ook een discussie gehad over: ‘Maar in de Code van de Journalist staat dit...’ Nee.” (AU)

“Op een redactie is ook geen tijd om te zeggen van ‘Kom jongens, we gaan nog eens samenzitten om te brainstormen over hoe kunnen we beter en toffere verhalen brengen in functie van de mensen.’ Nee, (...) het nieuws komt binnen en da’s een machine en die draait. En zo’n dingen als deontologie en zo, dat komt ter sprake tijdens de opleiding en eens als ge begint, dan zijt ge als een *ratteke* of een *hamsterke* en dan begint gij te lopen en dan ligt dat in uwe voederbak. Maar voor de rest komt dat niet meer ter sprake.” (PR)

3.1.2. Reactief raadplegen

De Code wordt niet proactief geraadpleegd of vanbuiten geleerd. Als ze geraadpleegd wordt, is dat **meestal na de feiten**. Zo geeft één krantenjournalist het voorbeeld dat de Code altijd gerespecteerd zal worden wat betreft de publicatie van foto’s, maar dat men in de praktijk eerst de foto zoekt vooraleer er een beslissing genomen kan worden:

“Soms moet je eerst 8 uur spenderen om uit te vissen wie de slachtoffers juist zijn... en dan moet ik daarboven staan en zeggen ‘we gaan hem niet geven’, maar voor diegenen die daar dan al 8 uur in geïnvesteerd heeft, dat is niet altijd gemakkelijk.” (PR) Andere journalisten en redacties gebruiken de Code om te toetsen of ze effectief een fout gemaakt hebben, na de feiten dus.

In principe ligt de eindbeslissing bij de **eind- of hoofdredactie**; zij worden dan ook (mede) verantwoordelijk gehouden door een deel van de journalisten om te controleren of alles in naleving met de Code gebeurd is.

“(...) onze hoofdredacteur nu, die is daar heel consequent in. Echt, ik moet zeggen: ik ben het dikwijls niet met hem eens, maar op dat vlak *chapeau*. Die kijkt niet naar wat een ander doet. De richtlijnen zijn de richtlijnen en die is daar heel consequent in. Op dat vlak zal er eerder een discussie zijn van dat hij te weinig durft dan te veel.” (PR)

Er wordt ook verwacht dat journalisten de Code strikt naleven. In de praktijk blijkt dat niet altijd te gebeuren. Eén reden daarvoor is de concurrentiedruk waar vooral de eind- of hoofdredactie op in tracht te spelen. Vooral de **kranten** worden hard bekritiseerd voor het niet naleven van de Code.

3.1.3. Indirect raadplegen

Wat doen journalisten dan wel zelf? Ten eerste kunnen ze **navraag doen** wanneer ze twijfelen of ze in strijd met de Code handelen. Een groot aantal zegt bijvoorbeeld altijd terecht te kunnen bij de eindredactie. Een andere manier om op de hoogte te blijven van evoluties in de Code, is door deel te nemen aan **voorlichting** die al dan niet georganiseerd wordt door de redactie – wat onder meer na Sierre gebeurd is bij verschillende media – of via andere kanalen. Een derde manier is door het bekijken van **informatie** die door onder meer de VVJ verspreid wordt.

“Om de zoveel maand worden wij naar de eindredactie geroepen en wordt alles nog een keer overlopen. Ook al is dat hetzelfde als de maand ervoor werd gezegd. Wij worden wel gebriefd daarover, wij worden wel op de hoogte gehouden als er kleine wijzigingen zijn of als er iets groots gebeurt wat gevolgen heeft. Dan zijn wij allemaal bijeengeroepen.” (PR)

“Dat (*toont boekje van Journalistieke Code*) heb ik gekregen van de VVJ. (...) Wij worden vrij goed geïnformeerd over evoluties in de sector, als ik het zo mag zeggen. Neem nu bijvoorbeeld: er is het

gebruik van foto's op websites, Facebook, *dinges*. Dat is nieuw, allee, relatief: van september is dat. Dat wordt [wel] strikt opgevolgd." (PR)

3.2. Mening over de (regels in de) Code

Er is een algemene consensus dat het goed is dat de Code bestaat. Deze wordt immers geraadpleegd bij twijfel en kan ook gebruikt worden als instrument wanneer er effectief een twistpunt is. De Code wordt gezien als een soort garantie van de regels. Over de inhoud van die regels bestaat wel enige discussie. Vele regels worden gezien als evidenties, maar het is niet altijd duidelijk hoe die toegepast kunnen worden in de praktijk. Eén opmerking die gemaakt wordt over de inhoud van de Code – en het deontologische zakboekje van de VRT dat deels overeenstemt met de Code – is dat de richtlijnen **vanzelfsprekend** lijken. De richtlijnen zijn volgens veel journalisten logisch en een kwestie van gezond verstand. Over de richtlijn rond discriminatie wordt bijvoorbeeld gezegd dat het logisch is dat je als journalist daar niet mag toe aanzetten, of ook: "Zet niet aan tot discriminatie, dat lijkt nogal wieses, he." (AU) De grenzen die vastgelegd zijn in de richtlijnen zouden dus in principe zelf aangevoeld kunnen worden, met je "boerenverstand", zoals één journalist het uitdrukt.

"De meeste van die regels zijn eigenlijk... Het zijn dingen uit het gezond verstand, he. Dingen die je (...) als je een klein beetje gewoon normaal nadenkt, die evident zijn, denk ik. Die gewoon menselijke waarden zijn. Ik vind dat je daar wel een beetje automatisch bij gaat stilstaan." (AU)

De problemen beginnen bij het omzetten van die 'vanzelfsprekendheden' in de praktijk. Verschillende regels in de Code zijn namelijk erg breed geformuleerd en kunnen dus uiteenlopende invullingen krijgen. De meerderheid van de journalisten wijst er bijvoorbeeld op dat termen zoals 'maatschappelijk belang' open staan voor **interpretatie**.

"Maatschappelijke relevantie, wat is dat? Is een meisje dat op een zaterdagavond wordt doodgereden omdat ze zonder licht naar huis reed op de fiets en een automobilist haar niet gezien had... Is dat maatschappelijk relevant genoeg om dat kind haar foto in de krant te zetten? Dat weet ik niet, dat leert die regel mij niet, he." (PR)

Journalisten vinden het evenwel terecht dat ze voldoende **bewegingsvrijheid** behouden. Een meer gedetailleerde formulering zou alles veel complexer en minder werkbaar maken. Elke situatie is immers anders en vraagt een aangepaste aanpak. Voor velen is het goed dat er creatief omgesprongen kan worden met de richtlijnen, maar dat er wel enkele algemene spelregels naar voren geschoven zijn. De Code is kortom een leidraad waar men bij zichzelf te rade kan gaan en die men kan gebruiken als toetsing.

Om dit onderdeel van de discussie af te ronden, achten we het nuttig op te merken dat enkele journalisten verwijzen naar de **strengere Nederlandse deontologie**. In de studie van Leferink en Sessink (2009) vergeleken Nederlandse journalisten verschillende keren de situatie in eigen land met de Belgische pers en de Britse boulevardpers waar sensatie voorgegaat op privacy. De conclusie van de Nederlandse journalisten was dat hun eigen journalistiek in vergelijking zeer prudent is wat omgang met privacy en slachtoffers betreft (pp. 34-35). In onze eigen gesprekken, treden er ook enkele journalisten naar voren die menen dat de organisatie van het Nederlandse systeem als een voorbeeld kan dienen. Onze deontologie is "slapper" dan de Nederlandse, zo stelt één televisiejournaliste. Deze journaliste coverde een Nederlandse rechtszaak van dertig ouderparen tegen pedofilie in crèches: "er was geen enkele journalist in Nederland die het ook maar in zijn hoofd zou halen om één van die ouders aan te spreken, om daar te gaan staan met een camera. Ik weet niet hoe dat in België zou gaan. Ik maak mij daar eigenlijk een beetje zorgen over." In België, zo zegt de journaliste, zou de pers zich gedragen als schapen: als er één over het hek springt, volgt de rest. "Dus misschien moeten we daar meer kuis zijn en meer proper zijn op onszelf." (AU) Ook een

krantenjournalist is erg positief over het Nederlandse systeem. Hij haalt het voorbeeld aan van het persalarmeringssysteem P2000 waarbij Nederlandse journalisten een pager krijgen waarlangs incidenten gecommuniceerd worden door de politiekorpsen. Dat zou volgens deze krantenjournalist de concurrentie drukken, waardoor de regels beter gevolgd kunnen worden “omdat iedereen alles heeft”. Indien de regels niet nageleefd worden, raken de Nederlandse journalisten hun pager kwijt. Volgens deze journalist is iedereen gelijk voor de wet in het Nederlandse systeem, terwijl het hier eerder een “jungle” is: “iedereen doet maar op en iedereen probeert zoveel mogelijk...” (PR)

3.2.1. Problemen met het concept ‘maatschappelijk belang’

Zoals we reeds besproken in het voorgaande deel, zijn journalisten in het algemeen tevreden met de brede formulering van de richtlijnen omdat die hen voldoende bewegingsvrijheid garandeert. Anderzijds kan die interpretatievrijheid ervoor zorgen dat een journalist, hoewel hij voor zichzelf meent correct gehandeld te hebben, toch een deontologische overtreding begaat volgens anderen.

“[richtlijn 24, nvdr] ‘De journalist respecteert het leed van de slachtoffers en hun omgeving en bij de nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op’. Ik bedoel: ik denk dat ik in Heverlee zo gehandeld heb en toch was heel Vlaanderen verontwaardigd dat de journalisten het zo hadden aangepakt. ‘s Avonds kijken ze wel allemaal naar (...) de tiende herhaling van ‘Jammers’. Mensen die hij met geestelijke problemen gaat interviewen en hij geeft die dan hun naam en dat is dan ‘goeie journalistiek’. En als ge dan op een heel voorzichtige manier op zoek gaat naar slachtoffers, dan is het plots ‘Oh, fout, fout!’” (PR)

De meningen over wat maatschappelijk relevant is, kunnen dus sterk uiteenlopen, zowel bij het publiek als bij de media en journalisten zelf. De subjectieve interpretatie van wat maatschappelijk belang inhoudt, wordt enerzijds gestuurd door persoonlijke opvattingen. Met andere woorden: de eigen grenzen worden **selectief** en **subjectief** bepaald.

“Da’s een soort van balans of evenwicht, maar da’s wel wat je eigen normen en waardenpatroon is volgens mij. (...) Dat is dan wat je zelf afweegt. Je kan heel sterke beelden hebben, maar je moet daarmee opletten: wat zou ik zelf thuis kunnen verdragen? Wat zou ik zelf absoluut niet willen?” (AU)

Daarnaast is de interpretatie van maatschappelijk belang afhankelijk van de definities en opvattingen van het **mediabedrijf**, dat wil zeggen het beleid van het mediabedrijf en de eind- of hoofdredactie en de mate waarin zij inspelen op de commerciële logica (zie deel II. 1.3. Slachtofferberichtgeving dient de commerciële logica). Opnieuw worden vooral krantenredacties bekritiseerd, door zowel journalisten van audiovisuele media als journalisten die zelf voor de krant werken. Ook de verschillen tussen media worden aangestipt.

“(…) omdat elke krant, elk medium heeft zijn eigen idee over maatschappelijke relevantie. De ene krant zal al sneller slachtoffers van een ongeval gaan opzoeken dan een andere krant. Dus [dat] maatschappelijke belang is gewoon de perceptie of het uitgangspunt dat een krant heeft. De ene krant kan je niet vergelijken met de andere krant. Dus het hangt een beetje af van [de] journalist en voor welk medium je werkt en van welk belang er wordt gehecht aan slachtoffers bij incidenten, bij dood, bij ongevallen, dat soort zaken.” (AU)

“Alleen, ja, dat klopt inderdaad allemaal, maar wat voor De Standaard relevant is, is niet hetzelfde als wat voor Het Laatste Nieuws relevant is. Anders zouden die twee kranten hetzelfde zijn. Dus ja, ik kan dat nu wel gemakkelijk zeggen, dat dat [de Code] allemaal juist is.” (PR)

Ook intern kunnen de beslissingen uiteenlopen naargelang de context waarin een medium op dat moment werkt. Zo vertelt een televisiejournaliste dat de drempel voor de selectie van bijvoorbeeld ongevallen in het weekend lager ligt dan op weekdagen, louter omdat er in het weekend minder

nieuws is en het televisiejournaal gevuld moet raken. Op weekdays is de concurrentie bijgevolg ook groter tussen persconferenties en andere nieuwsfeiten.

3.2.2. Richtlijn 27 en politieke correctheid

27. – *De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt zoals etnische oorsprong, huidskleur, seksuele geaardheid vermijdt stereotypering, veralgemening en overdrijving, en zet niet aan tot discriminatie.*

Er is een opvallende consensus onder een deel van de journalisten over de formulering van richtlijn 27. Voor de meesten onder hen is het niet meer dan correct dat deze wat **ruimer** geïnterpreteerd mag worden. Journalisten stellen dat men immers niet mag overdrijven met **politieke correctheid**. Soms is het voor journalisten namelijk relevant om bijvoorbeeld de etnische achtergrond van iemand te vermelden, wanneer deze deel uitmaakt van een breder fenomeen, zoals de term ‘Oost-Europese dievenbende’. Voor verschillende journalisten zou het oneerlijk zijn om zulke gegevens niet te vermelden omdat ze dan een deel van de realiteit verzwijgen. Eén journalist geeft aan dat hij ook expliciet vermeldt wanneer het om autochtonen gaat om de lezers herop te voeren.

“Als in Brussel een moord gebeurt en dan schrijf je gewoon drie jongeren van 20 sloegen een man van 50 dood, dan ga je reacties krijgen van mensen die bellen en die dan vragen ‘Waarom schrijft ge niet dat dat Marokkanen zijn?’ Terwijl dat wij nog recent meemaakten dat het eens geen Marokkanen waren maar Belgen.”

INTERVIEWER: Maar schrijft u dan ook dat het Belgen waren?

“Ah ja, absoluut ja. Ah ja, want anders zou ik 3 autochtone jongeren schrijven van autochtone afkomst gewoon om de lezers te heropvoeden. (...) Ik vind persoonlijk: ge moogt niet liegen tegen de lezer want als ge het niet zegt, dan verzwijgt ge ook wel iets. Ge verzwijgt iets dat deel uitmaakt van een maatschappelijke realiteit. Hier in Brussel is dat nu eenmaal dat drie vierde van de (...) misdaden van gemeen recht door allochtonen worden gepleegd. Als je dat dan niet schrijft dan verzwijgt ge een deel van de werkelijkheid. En dat dat te wijten is aan allerhande factoren zoals sociale factoren en kansarm en zo, dat zal dan allemaal wel, maar dat is dan aan anderen om daar dan iets aan te doen. Maar voor de rest ben ik zeker met al die regels akkoord.” (PR)

4. Redactieregels en eigen principes

In de interviews werden journalisten bevraagd over de richtlijnen die op hun redactie gehanteerd worden. Ook gingen we na of journalisten er nog eigen principes op nahouden die niet in de besproken regels en richtlijnen staan. In wat volgt worden de antwoorden op beide vragen besproken. Dit is een weergave van de uitspraken van de journalisten; voor een concrete bespreking van de verschillende redactieregels verwijzen we naar de rechtsvergelijkende studie.

4.1. Redactieregels

De meest uitgewerkte redactieregels vinden we terug bij VRT. Er werd opgemerkt dat VRT een tweeledige structuur heeft op vlak van ethiek (AU). Voor de nieuwsredactie is er een **redactiestatuut**, een toeziende **hoofdredactie** en de al eerder aangehaalde **deontologische adviesraad**. Daarnaast is er buiten de nieuwsdienst sinds 2012 ook een **manager beroepsethiek** aan de slag. De functie is naar verluidt gebaseerd op de taak van de Director of Editorial Policy bij de Britse openbare omroep BBC. De manager beroepsethiek is ten eerste een klankbord van programmamakers, staat ten tweede in voor het verhogen van het interne bewustzijn van de beroepsethiek en het verduidelijken van het

ethisch kader en geeft ten derde concrete adviezen. Dat doet hij *a priori*: in tegenstelling tot de deontologische adviesraad van de nieuwsredactie, staat de manager beroepsethiek niet in voor klachtenbehandelingen.

De journalisten van de openbare omroep vertellen dat de ethiek beschreven in hun **deontologisch zakboekje** verder gaat dan de Code van de RvdJ. Eén journalist wijst erop dat de Code nu eenmaal ook voor en door uitgevers en krantenjournalisten gemaakt is, “dus het is een [afweging] van verschillende belangen, maar ik denk dat er een mooi compromis uit is gekomen.” Het zakboekje is (in tegenstelling tot het redactiestatuut) geen absoluut reglement, maar heeft de hoedanigheid van tips, wat betekent dat er – mits overleg – nog van afgeweken mag worden. Het is een soort extra laag bovenop de wetgeving en de Code, een meer praktische uitwerking. Voor meer informatie over het zakboekje, verwijzen we naar de rechtsvergelijkende studie. Naar verluidt worden beginnende journalisten al snel ondergedompeld in de deontologie bij VRT. Eén journaliste legt uit hoe nieuwkomers een sessie deontologie met “een huiswerkje” krijgen, hoe deontologische kwesties besproken worden en er vragen gesteld kunnen worden en hoe de deontologische adviesraad iedereen bijstaat. Een andere journaliste vertelt dat Het Journaal elke middag geëvalueerd wordt om dingen die “deontologisch op het randje zijn” te bespreken en aan te passen.

Het uitgebreide deontologische systeem bij de openbare omroep zorgt ervoor dat deze groep van journalisten zich in het algemeen **goed ondersteund voelt** betreffende slachtofferberichtgeving.

“Ik denk dat wij op dit moment een goede lijn hebben, dat we een goed systeem hebben met onze deontologische raad. En dat we ons niet moeten schamen voor de manier waarop we met slachtoffers omgaan.” (AU)

“Ik vermoed dat onze code zelfs nog beter is en daar alleszins op gebaseerd is. En die heb ik wel gelezen uiteraard en die vind ik goed. Correct, daar is over nagedacht. Ik ga overal mee akkoord. (...) Belangrijk dat die er is ook (...) als leidraad.” (AU)

Dat wil zeker niet zeggen dat journalisten op redacties met een minder formeel uitgewerkte ethiek – die zich voornamelijk op de Code en op redactionele beslissingen baseren – zich minder goed gesteund voelen. Zo is een journalist van de GvA tevreden over de manier waarop de hoofdredactie de richtlijnen opvolgt: “die kijkt niet naar wat een ander doet. De richtlijnen zijn de richtlijnen en die is daar heel consequent in.” (PR) Ook een journaliste van VTM geeft aan dat ze het meestal eens is met de redactierichtlijnen over het publiceren van namen en foto’s.

Journalisten van audiovisuele en printmedia halen verschillende voorbeelden aan van **richtlijnen** over naamsvermelding bij volwassenen en minderjarigen. Zo zegt een journalist van Het Nieuwsblad dat zijn krant doorgaans de naam geeft van dodelijke slachtoffers, maar dat overlevende slachtoffers “daar in eerste instantie zelf over mogen beslissen” (PR). Een journalist van De Standaard zegt: “meestal geven we wel de naam van het slachtoffer, tenzij er expliciet om gevraagd is om dat niet te doen. (...) Bij volwassenen is dat meestal wel volledig. Tenzij anders gevraagd is.” Een VTM-journaliste vertelt dat de anonimiteit van minderjarige slachtoffers zoveel mogelijk bewaard wordt: “de richtlijnen zijn bij ons dat de kinderen anoniem moeten worden gebracht als ze slachtoffer zijn. Tenzij je van de ouders expliciet de toestemming krijgt om het kind in beeld te brengen.” Op vele

redacties (o.a. GvA, HLN) bericht men in principe niet over zelfdoding, tenzij de daad een maatschappelijke component heeft.

Journalisten van redacties die **geen uitgebreide voorschriften** op papier hebben staan – zoals VTM en De Standaard – stellen dat zij doorgaans de **Code** volgen. Eén VTM-journalist zegt dat de lijn die de redactie volgt daardoor veranderlijk kan zijn.

“De regels op de redactie zijn ongeschreven en veranderen ook wel eens. Je merkt wel dat er momenten zijn dat het allemaal een beetje voorzigtiger moet gebeuren. Het busongeval in Sierre is hier een goed voorbeeld van. Het heeft ook vaak te maken met hoe een verhaal zich juist ontwikkelt. We kijken ook regelmatig hoe andere kranten of journaals dit nieuws brengen. Als er een foto bijna overal wordt vrijgegeven, kan het wel eens zijn dat wij dit voorbeeld volgen.” (AU)

Redacties hebben soms enkele **algemene richtlijnen**, zo vertellen enkele VTM-journalisten dat op hun redactie: “de algemene regel is: ga naar de bron die het kortst bij het gebeuren staat.” (AU) In sommige gevallen staan enkele richtlijnen bondig op papier. Zo bracht een journalist van HLN een lijstje mee met specifieke richtlijnen voor gerechtverslaggeving dat hij kreeg van zijn krant en dat volgens hem van “de journalistenbond, de VVJ” afkomstig is (PR). Een journalist van De Standaard had een soortgelijk overzicht van regels en wijst erop dat het voor de reputatie van zijn krant belangrijk is dat de regels nageleefd worden, want “t is uw eigen lezerspubliek dat u een beetje (...) binnen de palen houdt.” (PR)

Enkele journalisten menen tot slot dat men voorzigtiger geworden is **sinds Sierre** en dat de geschreven of ongeschreven richtlijnen doordachter zijn geworden. Zo zegt een journalist van Het Nieuwsblad: “We zijn gewoon beginnen nadenken: hoe gaan we het nu juist doen? Wat zijn nu de regels die we moeten hanteren om daar een soort logica in te krijgen? Dus ja, sindsdien zijn we voorzigtiger.” (PR) Toestemming voor o.m. interviewen of in beeld brengen van minderjarigen is bijvoorbeeld veel belangrijker geworden. Eén journalist van VTM haalt een recent voorbeeld aan van een verkrachtingszaak in Antwerpen waarbij ook enkele minderjarigen aangerand werden. Deze wilden met de media spreken:

“Maar we hebben echt de instructies gekregen van de redactie ‘Zet op papier dat die ouders toestemming hebben gegeven voor reacties’. Het was wel anoniem, maar daar hebben ze dus wel echt op gehamerd. En dat is dan ook gebeurd.” (AU)

4.2. Eigen principes

De eigen principes die journalisten hanteren, worden grotendeels besproken in de uiteenzetting benadering van en omgang met slachtoffers. Voor meerdere journalisten van verschillende media overlappen deze principes met de **lijn van de redactie**. Een VRT-journalist wijst erop dat hij de deontologische regels tracht te volgen, maar dat hij ook een afweging maakt: “Hoe maak je dan die keuze? Wat is dan relevant en wat is erover? Dat is volgens mij dan nog steeds persoonlijk.” (AU)

Op sommige redacties is een goed **buikgevoel** een noodzaak: wanneer er weinig richtlijnen zijn of geen vorming gegeven wordt over slachtofferberichtgeving, moeten journalisten zelf bepalen hoe ze dit zullen aanpakken. Een journalist van HLN zegt bijvoorbeeld dat hij als jonge journalist dankzij

advies van zijn collega's zijn weg kon vinden. Een journalist van HN meent dat "jonge mensen een beetje de stijl [kopiëren] van wat ze zien in de krant, [ze] gaan eens kijken van 'Schrijven die die naam volledig of korten die dat af of hoe doet hij dat?'" (PR)

Een aantal journalisten – van de genoemde kranten, maar ook van VRT en VTM – merken op dat het **moeilijk is om specifieke regels** vast te leggen, omdat elk geval anders is en omdat de journalist daarom net zelf een afweging moet maken. Zo geeft één journalist aan dat er veel voorbeelden van het in beeld brengen van slachtoffers te bedenken zijn die deontologisch gezien problematisch zijn, bijvoorbeeld slachtoffers die aanvankelijk geen interview willen geven, maar later wel.

"Men kan vanuit de buitenwereld heel gemakkelijk zeggen: val die slachtoffers niet lastig, val nabestaanden niet lastig. Kunnen we geen systeem bedenken waarbij we voor eens en voor altijd zeggen: een nabestaande wil niet, hij wil niet en dus gaat niemand die nog bellen? Maar het probleem is dat veel nabestaanden en slachtoffers van mening veranderen na verloop van tijd en daar hebben ze in zekere zin ook het recht toe. (...) Het probleem is dat elke journalist altijd weer kan hopen dat hij de zeventiende gaat zijn bij wie mensen wél zeggen: 'Ik geef dat interview.' En zeg maar eens aan zo'n journalist: 'Je mag niet. Ze hebben al geweigerd, je mag het niet meer opnieuw vragen.' Als regel klinkt dat heel logisch, maar in de praktijk zijn mensen veranderlijk." (AU)

Journalisten hechten veel waarde aan hun buikgevoel, ongeacht de mate waarin de ethische richtlijnen op hun redactie uitgewerkt zijn. Een groot aantal journalist gebruikt termen als 'gezond verstand', 'boerenverstand', 'zelf de afweging maken', 'leren uit ervaring', 'wat zou ik zelf willen?', enzovoort. Dat geldt voor journalisten van alle media waar we mee in contact kwamen. Voor sommigen onder hen komt het buikgevoel op de eerste plaats. Voor anderen wordt het geleid door de deontologie.

II. OPINIES OVER SLACHTOFFERBERICHTGEVING

In dit tweede deel bespreken we de opinies van de journalisten wat betreft de berichtgeving over slachtoffers. Ten eerste bekijken we het belang dat zij zelf, hun redactie en de media in het algemeen hechten aan slachtoffers in het nieuws. Ten tweede trachten we te achterhalen wat de gepercipieerde rol is die media voor slachtoffers en naasten kan hebben. Tot slot bespreken we hoe journalisten berichtgeving over slachtoffers zelf ervaren, d.w.z. welke emotionele of professionele impact deze heeft.

1. Het belang van slachtofferberichtgeving volgens journalisten

In de diepte-interviews met journalisten werd gepeild naar de gepercipieerde meerwaarde van een getuigenis van slachtoffers of hun naasten in nieuwsitems. Globaal gezien zijn er drie beweeggronden om te berichten over slachtoffers. Zoals de Code veronderstelt, is het waargenomen maatschappelijk belang een goede reden om met slachtoffers, naasten en nabestaanden te spreken en over hen te berichten. Ten tweede zijn journalisten van mening dat deze eerste- en tweedelijnsbetrokkenen het best geplaatst zijn om (1) juiste informatie over het incident te verstrekken en (2) dat te doen met de emotie die nodig is voor een 'goed verhaal'. Een derde belangrijke motivatie is het commerciële belang: journalisten zeggen het aan hun publiek (en aan

hun redactie) verplicht te zijn om te berichten over wat hen interesseert. Een deel van de journalisten ten slotte geeft echter aan dat berichtgeving over slachtoffers in het algemeen of in specifieke situaties voor hen eigenlijk overbodig is. In wat volgt, gaan we in op het maatschappelijk belang. Welke algemene overwegingen worden er gemaakt? Hoe bepaalt men de relevantie van allerlei details? Hoe wordt maatschappelijk belang geïnterpreteerd?

1.1. Maatschappelijk belang

“De pers heeft het recht en de plicht om het publiek te informeren over zaken van maatschappelijk belang.”

“De journalist kan van sommige bepalingen van deze code afwijken als een voldoende gewichtig maatschappelijk belang dat vereist en de informatie niet op een andere manier kan gebracht worden.”

1.1.1. Algemene overwegingen

In deel I (3.2.) gingen we reeds in op de problematiek rond de brede interpretatiemogelijkheden van het concept ‘maatschappelijk belang’. De grenzen worden door de journalist selectief en subjectief bepaald en bovendien interpreteren verschillende media maatschappelijke relevantie op een andere manier. Nochtans wordt de term vaak gebruikt als argument om de berichtgeving te rechtvaardigen. Zoals één journalist opmerkt, is het vrijwel onmogelijk om te berichten over een ramp, verkeersongeval of misdrijf zonder daarbij de aandacht te vestigen op slachtoffers. Zij zijn voor de journalisten meestal dan ook relevant genoeg voor het verhaal om op zijn minst vermeld te worden. De hoeveelheid aandacht die ze krijgen, wordt vaak afgewogen in functie van de maatschappelijke impact van de gebeurtenis. Zo geeft één journaliste als voorbeeld een grote kettingbotsing op de ring die bij wijze van spreken “half Vlaanderen” in de file houdt. Daarbij is het voor haar relevant om getuigen aan te spreken, zolang die er niet erg aan toe zijn. Eén criterium voor maatschappelijke relevantie is dus de **impact** van een gebeurtenis. Verschillende redacties berichten in principe bijvoorbeeld niet over zelfdoding, maar maakten wel een uitzondering voor enkele recente incidenten omdat deze gevolgen hadden voor een groot aantal mensen.

“Maar er is natuurlijk een verschil tussen iemand die thuis op zijn zolder zelfmoord pleegt tegenover van een brug te springen op de E40 waarbij het verkeer uren stil ligt en mensen bij wijze van spreken twee uur in de file staan. Dat is natuurlijk nog iets anders dan...” (PR)

Zoals uit onze literatuur bleek, kan **omvang en nabijheid** van een incident ook een belangrijke factor zijn bij het bepalen van relevantie. Deze factoren worden in de studie van nieuwswaarden aangeduid als de drempel, de betekenis, de relevantie, ... Het busongeval in Sierre is daar een goed voorbeeld van, want, zo zegt een journalist: “dat is ook gewoon iets maatschappelijks, iets waar het hele land mee bezig is.” (PR) Ook de leeftijd van de slachtoffers in Sierre heeft wellicht mee bepaald hoeveel belang er aan de zaak gehecht werd. Qua kenmerken sluiten zij immers veel beter aan bij wat in de literatuur **het ideale slachtoffer** genoemd wordt dan bijvoorbeeld de volwassen slachtoffers van het busongeval in Jordanië, dat minder maatschappelijke weerklank had volgens sommige journalisten.

De identiteit van het slachtoffer speelt verder een rol in de zin dat ook **publieke figuren** quasi-automatisch een grotere maatschappelijke relevantie toegekend krijgen. Zoals reeds besproken werd in de literatuur kunnen publieke figuren nieuwswaarde hebben als ‘elitepersonen’, ‘machtselite’ of ‘beroemde personen’. Wanneer een persoon die een publieke functie bekleedt, betrokken raakt in een incident is het volgens journalisten belangrijk om het publiek daarvan op de hoogte te brengen. Een voorbeeld is het auto-ongeval waarbij voormalig premier Guy Verhofstadt betrokken raakte: “Vlieg ik daar uit de bocht met dezelfde auto in dezelfde bocht en lig ik op dezelfde brancard, gaat

mijn naam niet vermeld worden. Hoe komt dat? Omdat Guy Verhofstadt premier van dit land was en ik niet.” (AU) Uit wat enkele journalisten zeggen, kan opgemaakt worden dat dit ook geldt voor de andere types van publieke figuren die we in de literatuur hebben besproken (beroemdheden, toplui, e.d.). Van deze mensen wordt verwacht dat ze het gewend zijn om professioneel met de media om te gaan en dat ze dit dus maar moeten aanvaarden.

“Als dat een acteur is die anderhalve promille alcohol gedronken heeft of dat is iemand die niemand kent, dat is een verschil. In het laatste geval gaan we dat dan niet brengen. Het is moeilijk om een algemene regel te hebben voor ‘Wat zou jij zeggen als ze dit over jou schrijven?’ Ik denk dat je als privépersoon altijd denkt dat zulke dingen uit de media blijven, maar als je zelf in het vak staat, heb je natuurlijk wel begrip waarom bepaalde zaken wel gebruikt worden en andere niet.” (AU)

Dat geldt overigens ook voor personen met een publieke functie die plots verdachte of dader worden van bepaalde feiten. Zij moeten immers ter **verantwoording** geroepen kunnen worden en dus hebben de media met hen “veel minder medelijden mee dan met iemand die iets erg heeft meegemaakt.” (AU)

“Als ge zelf ervoor zorgt dat ge in de media komt of in de openbaarheid door uw eigen daden en het zijn zwaarwichtige daden, ja, dan meestal (...) schrijft ge dan de naam voluit.” (PR)

Verder kan berichtgeving over slachtoffers relevant zijn als een **voorbeeld** of **waarschuwing** voor anderen. Zo herinnert één journaliste zich het verhaal van de Gentse studentes die op hun fiets aangereiden werden door een chauffeur onder invloed. Eén van de ouders riep daarna een organisatie in het leven om te waarschuwen tegen drinken en rijden, wat de journaliste heel pakkend vindt en wat volgens haar ook een maatschappelijke waarde heeft “omdat dat dan niet gaat over het onpeilbare verdriet van die ouders die hun kind verloren hebben, maar dat gaat over de oorzaak daarvan en wat de maatschappelijke impact daarvan is en wat je daar kunt tegen doen. En dan vind ik dat heel relevant om dat te doen.” (AU)

Hoe wordt de relevantie dan bepaald in de praktijk? Enkele journalisten geven aan dat ze gaan berichten vanuit hun eigen **interesses**. Eén journalist die vaak rond Afrika werkt, zegt bijvoorbeeld dat hij het jammer vindt dat er zo weinig aandacht gegeven wordt aan de slachtoffers die door o.a. malaria gemaakt worden. Een andere journalist probeert incidenten uit zijn eigen regio in de nationale berichtgeving op te nemen:

“Ik ben zelf West-Vlaming en ik vind bijvoorbeeld wat gebeurt in de regio Kortrijk-Roeselare aan home-of carjackings (...) Op een bepaald moment dat wij zeggen: we gaan daar gewoon een punt van maken en we laten slachtoffers aan het woord om daar iets aan te doen.” (AU)

1.1.2. Aanpak

Hoewel men berichtgeving over slachtoffers doorgaans relevant vindt, wordt er nog een onderscheid gemaakt naargelang de **mate van de relevantie**. Over het busongeval in Sierre werd bijvoorbeeld heel uitgebreid en in detail bericht. In gevallen met een beperkte impact is men van oordeel dat niet alle details automatisch relevant zijn voor de berichtgeving (bijvoorbeeld de volledige naam van een slachtoffer) en dat er dus ook met wat terughoudendheid verslag gedaan kan worden (bijvoorbeeld geen close-ups van een verkeersslachtoffer dat op een brancard ligt).

Verschillende journalisten bekritisieren net daarom de berichtgeving rond Sierre. Volgens velen werd te diep gegraven in de privacy van de slachtoffers en de naasten. Dat er bericht werd over het busongeval wordt als vanzelfsprekend gezien, maar details zoals de blogberichten en vakantiekiekjes

of berichtgeving over de herdenkingstekens die de scholen achteraf oprichtten, is voor een deel van de journalisten een brug te ver.

Een aantal journalisten zegt dat er selectief moet worden omgegaan met informatie die slachtoffers of nabestaanden vrijwillig geven om hen **tegen zichzelf te beschermen**. Maatschappelijke relevantie is kortom geen excuus om alles ongefilterd op te nemen. Van journalisten wordt verwacht dat ze met een zekere **professionaliteit** omgaan met de informatie die ze verzamelen.

INTERVIEWER: Dus de getuigen worden puur op die meerwaarde geselecteerd?
"Ja, op maatschappelijke relevantie. Wij beschermen ook soms mensen tegen zichzelf, in die zin dat ze wel iets willen zeggen maar dat je weet 'dit gaat die persoon geen goed doen als dit op tv komt'. Je beschermt hem dan omdat je vindt dat deze persoon zich kwaad berokkent op langere termijn." (AU)

1.2. Juiste informatie en aantrekkelijk nieuws

"Wij zijn een krant, he. En een krant die verhalen brengt die interessant zijn, boeiend zijn, die de mensen willen lezen, die we zelf leuk, interessant, boeiend, plezant, emotioneel, emotionerend, maatschappelijk relevant en al dat soort dingen vinden. Niet altijd allemaal in één stuk gevat, maar het geheel van een krant is een combinatie van alle soorten stukken. Is een stuk maatschappelijke relevantie, (...) is ook een verstrooiend element. (...) Hangt de democratie daar vanaf [van een verhaal met 'leuke' details, nvdr]? Ik denk het niet eigenlijk. We gaan de democratie niet redden noch vernietigen door dat verhaal te brengen, het is gewoon een heel goed verhaal." (PR)

Zoals uit het bovenstaande citaat blijkt, is het maatschappelijk belang absoluut niet de enige afweging die gemaakt wordt bij de selectie van gebeurtenissen die die dag het nieuws zullen halen. Slachtoffers worden betrokken in de berichtgeving om enerzijds zo volledig mogelijke informatie te verzamelen en anderzijds om het verhaal zo aantrekkelijk mogelijk te maken.

1.2.1. Juiste informatie

Een eerste belangrijke reden voor journalisten om met slachtoffers, naasten of nabestaanden te spreken, is zo volledig en correct mogelijke informatie te verzamelen en "heel dat verhaal ineen [te kunnen] puzzelen" (PR), "om eens te kijken wie die mensen zijn, om beter te kunnen inschatten in wat voor milieu, in welke omstandigheden die leven, want dat kan soms allemaal relevant zijn voor een verhaal." (PR) Enkele journalisten wijzen er overigens impliciet of expliciet op dat slachtoffers ook de **kans** moeten krijgen om hun eigen versie van het verhaal te doen en op die manier te zorgen dat de juiste informatie verspreid wordt. Eén journalist zegt dat die kans louterend kan werken voor de betrokkenen omdat het een waarde geeft aan het hele incident: "Ik denk dat die mensen in Zwitserland het heel spijtig hadden gevonden als niemand daar aandacht had aan besteed." (AU) Een andere journalist is het eens met het idee dat slachtoffers erkend willen worden. Hij stelt dat daders zodanig veel aandacht krijgen dat slachtoffers zich soms vergeten kunnen voelen. Berichtgeving kan dus een vorm van erkenning zijn.

1.2.2. Aantrekkelijk nieuws

Slachtoffers en nabestaanden worden kortom aangesproken om bepaalde informatie te verzamelen. Als deze niet voldoet aan de vereisten van het medium en de eind- of hoofdredactie kan er alsnog geselecteerd worden om het item niet op te nemen in de berichtgeving. Incidenten die wel opgenomen worden, gaan nogmaals door een selectieproces om bepaalde informatie of feiten te benadrukken, vaak ten koste van andere. Dat proces wordt in de literatuur framing genoemd. Een deel van de feiten wordt kortom gekozen om het '**beste verhaal**' te construeren.

“Vaak heeft het ook te maken met hoe iemand vertelt, he. Het is televisie. Iemand die de boodschap niet kwijt kan, dan is dat... Sorry, uiteindelijk moet het een stuk tv opleveren dat vlot bekijkbaar is. Sommige quotes zullen daar beter voor dienen dan andere.” (AU)

Bovendien moet de informatie in een zo aantrekkelijk mogelijke vorm gepresenteerd worden om de aandacht te trekken van het doelpubliek. Een **detail** kan het verhaal interessanter maken. Zo geeft één journalist als voorbeeld: “‘Man vermoordt vrouw omdat ze een relatie heeft met eenbenige paralympiër’, dat maakt het meteen wel toch een stuk toffer als verhaal, want zonder dat is er veel minder verhaal, he.” (PR) De interessantste details krijgen met andere woorden meer ‘saliency’.

“Berichtgeven is zo’n beetje de leuke tinten halen uit een verhaal en als ge dan met dat gegeven een beetje zondigt aan artikel 27 ja, allee, we zijn mensen, he. We zijn geen grijze robotten allemaal. Ik denk dat het toffer is als ge het zo doet dan da ge niks niet meer durft te schrijven. Van ‘Anders heb ik schrik dat ze gaan zeggen dat ik geen respect heb voor de geaardheid en de huidskleur, de etnische oorsprong’ en dergelijke meer.” (PR)

Ten derde heeft een ‘goed verhaal’ voor vele journalisten ook **emotie** (of levendigheid/‘vividness’ zoals we bespraken in de literatuur rond nieuwswaarden). Daarom speelt beeld een belangrijke rol in de aantrekkelijkheid van de berichtgeving. Door slachtoffers ‘een gezicht te geven’ kan ook de emotionele kant van het verhaal vergroot worden, wat het nieuws aantrekkelijker maakt. Audiovisuele journalisten wijzen er op dat het beeld dat je hebt het nieuws *is*.

“Als je het over televisie hebt en om daar nu op te oriënteren over slachtoffers, dan moet je dat ook laten zien. Hoe je het nu draait of keert, je moet dat laten zien. En ik weet dat dat dikwijls heel ingrijpend is in het leven van mensen dat op zo’n moment van zwakte dat zij een camera op hun neus krijgen. Maar toch heb ik wel de neiging om daar over die gêne over te gaan en de cameraman/vrouw natuurlijk ook. Maar wel met een zekere balans. En het is die balans dat ik het moeilijkste vind. Tot op welke hoogte laat je die ellende zien? Wanneer wordt ellende voyeurisme en tot welk niveau blijft het informatief? Er zijn allerlei trucs om dat te doen en dat is die mensen, die slachtoffers ook een gezicht geven.” (AU)

Wellicht één van de belangrijkste manieren om nieuws aantrekkelijker te maken, is door het te personaliseren, d.w.z. ze te brengen vanuit de **persoonlijke invalshoek**. Eén journaliste merkt op dat bijvoorbeeld politieagenten of brandweermannen de technische en puur feitelijke informatie van een incident wel kunnen geven, maar dat het de persoonlijke ervaringen en getuigenissen zijn die zij het interessantst vindt. (AU) Andere journalisten menen dat slachtoffers en hun familie doorgaans degenen zijn die het verhaal het beste kunnen vertellen, want zij zijn degenen die het beleefd hebben.

“Ja, het klinkt vies, maar het is mooier als het slachtoffer zelf het verhaal vertelt dan te zeggen van ‘Kijk, die mensen zijn zo.’ Radio en tv hebben ook een emotionele impact op luisteraars of kijkers. En als ik wil overbrengen van ‘Kijk, voor slachtoffers is dat echt verschrikkelijk om zoiets mee te maken’: *ik* kan dat zeggen, dan kunnen de mensen die [in]beelden van ‘Ja, dat moet inderdaad verschrikkelijk zijn.’ Maar als je dan bijvoorbeeld van de ouders hoort zeggen van hoe ze het hebben meegemaakt, dan heeft het natuurlijk een veel grotere impact.” (AU)

Door een persoonlijke invalshoek zou het publiek zich dus meer **betrokken** voelen, aangegrepen worden voor het verhaal. Een voorbeeld van die personalisering van het nieuws is het gebruik van de blogberichten van de in Zwitserland verongelukte kinderen. Enkele journalisten die ervoor kozen om deze informatie te verwerken in hun berichtgeving zeggen dat ze dit deden om de lezer te laten ervaren “hoe fijn die kinderen dat daar gehad hebben” (PR) en om hem meer betrokken te maken bij de gebeurtenis (AU). Een aantal journalisten zegt ook dat persoonlijke getuigenissen het nieuws ook ‘echter’ maken.

“Als je bij die mensen bij gaat, dan is het ook wel echt, he. En dat kan misschien onnozel klinken, maar dan voel je ook het leed en de pijn. Dan is het ook veel echter.” (PR)

“Omdat die als enige kan vertellen hoe dat die zich voelt. Omdat die als enige weet wat er is gebeurd, echt, voor zijn standpunt in ieder geval. En da's echter dan wanneer iemand van de politie dat vertelt.” (AU)

Het belang dat gehecht wordt aan deze persoonlijke invalshoek, verschilt van medium tot medium en redactie tot redactie. Eén journalist die bij verschillende media heeft gewerkt, stelt dat VTM en Het Laatste Nieuws meer belang hechten aan emotie en de beleavingswereld van mensen dan bijvoorbeeld VRT.

1.3. Slachtofferberichtgeving dient de commerciële logica

Het maatschappelijke belang van incidenten en de inhoudelijke en overwegingen zijn niet de enige argumenten om met slachtoffers te gaan praten. Een factor die vaak aan bod komt, is de commerciële logica van het mediabedrijf. De aandacht voor slachtoffers en ernstige incidenten wordt immers mee bepaald door wat we de wetten van vraag en aanbod kunnen noemen.

1.3.1. “Kijkers/lezers willen het”

Vanuit de media bestaat de perceptie dat het **publiek** een bepaald soort berichtgeving wil en dat redacties daar uit commerciële overwegingen nu eenmaal in moeten voorzien. De meerderheid van de journalisten erkent dat deze commerciële logica hun dagelijkse praktijken mee bepaalt. Niet iedereen lijkt zich even goed te voelen bij de manier waarop eind- of hoofdredacties inspelen op deze soms ongezonde nieuwsgierigheid van hun publiek.

“Soms moet ik gewoon met mensen die juist iemand verloren hebben, gaan praten. Dat is de keerzijde van het verhaal. Dat neem ik erbij want ik werk voor die krant en of ge nu wilt of niet: één op vijf Vlamingen leest hem en wilt hem lezen, dus ja...” (PR)

“’t Is eigenlijk de afweging tussen de grote groep mensen die er eigenlijk niets mee te maken hebben en informatie willen ten opzichte van de kleine groep die direct betrokken is bij wat er in staat. En als er dingen in staan die eigenlijk niet aan het verhaal bijdragen, maar alleen dienen om die mensen meer gazetten [te laten] lezen of meer te laten klikken of meer te laten kijken. Dus de motivatie is hier sensatie brengen en de wat vieze kanten van de mensen, de crèmige details willen weten. Die details naar boven spitten. Ik denk dat wij van de pers dat te veel doen.” (AU)

Journalisten vermoeden tevens dat het publiek niet stilstaat bij de manier waarop dergelijke berichtgeving tot stand komt. Of zoals één journalist het samenvatte: “Iedereen eet saucissen maar niemand wil weten hoe ze gemaakt zijn.” (PR) Enkele journalisten geven aan dat deze situatie een soort van *status quo* bereikt heeft die zij persoonlijk niet kunnen doorbreken.

“Mensen die 's ochtends de krant lezen... De mens is iets vies. Ik bedoel, die denken gewoon in zichzelf van ‘Hmm, kijk, het bloed loopt van de pagina's!’ en dan begint hun maandag goed, he. Slecht nieuws verkoopt, ge weet wat ze zeggen. Waarom doe ik dat? Omdat ik met Jan-en-Mieke-verhaaltjes hier, daar verdien ik mijne kost niet mee.” (PR)

Andere journalisten hebben echter **twijfels** bij het idee dat het publiek sensatie zou willen. Eén journalist stelt zich de vraag “hoe kun je nu ‘dé mensen’ [zeggen]?” (AU), met andere woorden: bestaat er wel zoiets als hét doelpubliek?

“De ‘drang vanuit het publiek’ is wat men denkt, maar ik ben daar nog niet zo zeker van, wat de mensen willen zien. ‘Hoe meer ellende mensen zien, hoe meer ze gaan kijken’: ik heb daar persoonlijk heel grote twijfels over. Ik denk dat je het aanvoelen van mensen met een ramp, natuurramp of welke ramp dan ook, ik denk dat je dat aanvoelen niet versterkt door meer afgehakte hoofden te tonen. Ik denk dat je dat versterkt door van die slachtoffers, door daar nog altijd mensen van te maken.” (AU)

Nochtans menen enkele journalisten dat de concurrentiedruk ook **afgeremd** kan worden door de perceptie van wat de vraag van het publiek is. Zo zegt één journalist dat zijn krant heel gevoelig is voor kritiek vanwege de samenstelling van het lezerspubliek (vooral leerkrachten), dat “niet [wilt] dat hun krant een sensatiekrant is” (PR).

Enkele journalisten betwijfelen daarom dat de houding van eind- of hoofdredacties sinds de commotie rond de berichtgeving over Sierre permanent veranderd zou zijn. Zij denken dat de recente terughoudendheid opnieuw te maken heeft met wat het publiek zou willen. De angst om lezers te verliezen, zou er voor kunnen zorgen dat bij een volgende ernstige gebeurtenis er beter nagedacht zal worden over de berichtgeving: “Ik denk dat het gewoon is om *efkes efkes low profile* en bij de volgende dergelijke ramp, ik ben er zeker van: het is juist hetzelfde. Het debat gaat terug naar boven komen, maar nadat ze er op dezelfde manier terug over bericht hebben.” (PR)

1.3.2. Redactionele druk

De manier waarop men over slachtoffers bericht, wordt volgens één journalist mee bepaald door een **wisselwerking** tussen verschillende factoren, zijnde: “de drang van het medium, de obligaties van het medium, bij elk medium is dat anders, televisie, radio, online of geschreven waaraan je moet voldoen. Dan je eigen bekommernis en anderzijds de druk vanuit de redactie, die eigenlijk straffe stukken wil waar mensen naar kijken en die helemaal niet op het terrein zijn op dat moment, dat is eigenlijk de spanning waar je heel de tijd inzit.” (AU) Redactionele beslissingen spelen dus een doorslaggevende rol. Een klein aantal journalisten is erg kritisch over **die redactionele druk**.

“Het ligt eerder aan de ingesteldheid van de mensen aan de top bij die krant. Het is eigenlijk niet dat wij opstaan met de gedachte van ‘Ah ja, daar is een dode gevallen! We gaan dat lijden eens goed...’. Het is eigenlijk omgekeerd. Het is die eindredactie die denkt van ‘Oeh, daar is [iets] gebeurd, we gaan dat eens goed uitsmeren.’” (PR)

“Dat bloed moet van de pagina’s lopen, dat is een quotum misschien, maar dat is gewoon zo... Dan zijn ze content.” (PR)

De regels van vraag en aanbod leiden ertoe dat media bij wijze van spreken tegen mekaar gaan **opbieden**. Journalisten vermoeden dat hoe meer details en extra’s het ene medium geeft, hoe meer de andere zich geroepen voelen om nog verder te gaan en nog meer informatie vrij te geven. Verschillende journalisten erkennen dit **domino-effect**. Hier wordt verder op ingegaan wanneer we het hebben over de publicatie van gegevens (deel III punt 4).

Het idee dat het vooral Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad zijn die onder invloed van de commerciële logica aan slachtofferberichtgeving doen, leeft bij journalisten van andere media (audiovisueel en print). Binnen ons onderzoek zijn het inderdaad vooral krantenjournalisten die opmerken dat ze concurrentiedruk ervaren. Ook geven journalisten van VTM aan dat zij eerder met kranten gaan concurreren op vlak van slachtofferberichtgeving dan met VRT. Verder blijkt dat er intern nog een groot verschil is qua aanpak tussen de regionale en de nationale tak van een medium. Eén regiojournalist gaat bij het benaderen van slachtoffers en naasten bijvoorbeeld het argument gebruiken dat hij ergens een grens trekt, maar dat “die mannen van nationaal die stoppen daar niet,

die gaan met de burens praten, die gaan die gaan met de bomma praten, die gaan met de lerares op school praten, die gaan iedereen dat ze kunnen vinden [aanspreken].” (PR)

Bij journalisten van de **openbare omroep** heerst de opinie dat zij de ethische normen naleven. Niet alleen wordt dat van hen verwacht, ze zijn ook beter beschermd tegen de commerciële logica door hun redactiestatuut en door de interne deontologische middelen (zie deel I punt 4. Redactieregels en eigen principes).

“Ik denk ook dat we nog strenger zijn dan VTM op sommige punten, want die hebben geen deontologische raad, die hebben geen redactiestatuut. Daardoor staan ze misschien iets minder sterk tegenover de directie. Als de directie zegt ‘Kijk, onze kijkcijfers moeten beter, dus het nieuws moet sensationeler’ (...) Bij ons staat er letterlijk in dat de hoofdredacteur tegen de [directie] kan zeggen: ‘Nee, ik doe het niet, punt uit.’ (...) We staan wel sterker tegenover druk van buitenaf.” (AU)

1.4. Slachtofferberichtgeving heeft weinig belang

Een deel van de journalisten hecht weinig waarde aan de getuigenis van een slachtoffer of nabestaande. Eén journalist wijst er bijvoorbeeld op dat het extra lijden van slachtoffers of nabestaanden vaak **niet in verhouding** staat tot de beperkte waarde van zo’n getuigenis: “Verhalen waarover ge achteraf denkt het was de moeite niet waard om daarvoor zoveel miserie... Want het gebeurt, daarna die ouders aan telefoon, al wenend.” (PR)

Daarnaast bestaat er soms twijfel over de meerwaarde van beelden van **publieke figuren** in de slachtofferrol. Zo schaart één journalist zich achter de kritiek op het tonen van een close-up van wielrenner Wouter Weylandt toen die in 2011 zwaar ten val kwam in de Ronde van Italië: “Voor de familie is dat extra schokkend en aangrijpend. Ik denk dat we daar heel voorzichtig mee moeten zijn. Het voyeuristische dat in iedere mens zit, denk ik, dat moeten we proberen tot een minimum te beperken.” (AU) Voor deze journalist moeten ook bij publieke figuren de grenzen gerespecteerd worden. De busongevallen in Sierre en Jordanië voldoen ook aan verschillende **nieuwswaarden** (omvang, negativiteit, elitepersonen...). Opnieuw geven verschillende journalisten aan dat dit geen excuus is om het lijden van de nabestaanden publiek goed te maken.

“Wat is de maatschappelijke relevantie om die kinderen zo breed uitgesmeerd te tonen in detail en in close-up? Wat is de meerwaarde voor berichtgeving van daar op te focussen? ‘Het maakte het menselijk.’ Ja, ok ja, het maakt het menselijk, maar gaat dat dan niet als je er geen foto’s bij zet? Of als je enkel maar foto’s pakt waarop ze wel onherkenbaar zijn? Moet dat dan van ‘Joske, 8 jaar, woont daar, dit is zijn laatste foto’? Wat ze bijvoorbeeld ook konden gedaan hebben, was: die kinderen hadden nog berichtjes geschreven op hun blog, hé. Die hadden zo’n blog voor die sneeuwklassen. Je kan die berichten lezen of je kan die tonen zelfs, maar moet daar dan een foto bij of moet daar bij dat ‘Jefke Jansens’ die geschreven heeft? Is dat een meerwaarde? Dat is de vraag.” (AU)

Een aanzienlijk deel van de journalisten vindt het kortom **niet nodig om alle details te vermelden of de emoties** van nabestaanden uit te spelen om het verhaal te vertellen. Zoals we bij de analyse van maatschappelijke relevantie reeds konden vaststellen, wordt het verschil gemaakt door de aanpak. Eén journalist stelt zich bijvoorbeeld de vraag: “Heb je eigenlijk een lijk nodig om een ongeval te vertellen? Nee. Dat wilt gewoon tonen dat je er heel snel bij was.” (AU) In het onderdeel over de publicatie van gegevens (deel III punt 4) bespreken we verder welke grenzen journalisten voor zichzelf stellen bij de selectie van beelden en persoonsgegevens.

Enkele journalisten geven aan dat mensen ook steeds **tegen zichzelf beschermd** moeten worden, bijvoorbeeld door betwistbare of onnodig kwetsende informatie uit de berichtgeving te knippen. Eén

journalist noemt bijvoorbeeld het opvoeren van getuige X1 over de zogenaamde ‘Roze Balletten’ een “gigantische deontologische fout”:

“Omdat je eigenlijk als journalist moet doorhebben dat die mensen emotioneel niet rijp zijn. En daar wordt vaak misbruik van gemaakt omdat dan de interessantste dingen naar boven komen. Je moet je daarbij ook altijd afvragen: hoe relevant is het voor het verhaal? En wat is de onnodige blamage die je toebrengt aan het slachtoffer?” (AU)

2. Waarom werken slachtoffers mee aan berichtgeving?

In onze gespreksgids werden enkele vragen opgenomen die peilen naar de rol die media kunnen spelen voor slachtoffers en nabestaanden:

- *Wat zijn volgens u beweegredenen van slachtoffers om met de pers te praten?*
- *Denkt u dat de media een positieve rol kunnen spelen in het verwerkingsproces van slachtoffers en nabestaanden?*

Tijdens de codering werden de verschillende redenen aangeduid die slachtoffers volgens journalisten kunnen hebben om met de media te praten, alsook de gratificaties die zij hieruit kunnen halen. Er tekenden zich drie lijnen af:

- Slachtoffers werken mee om hun trauma te verwerken (hun verhaal doen, hun stem laten horen, iemand die luistert, ...);
- Slachtoffers werken mee om hun verontwaardiging te uiten (ze voelen zich misnoegd, hebben onvoldoende erkenning gekregen, woede, wraak op daders, ...)
- Slachtoffers werken mee om een verschil te maken (anderen behoeden, als waarschuwing of voorbeeld, ...)

Het verschilt van geval tot geval of iemand wil meewerken en hoe de journalist daarmee omspringt. In de analyse van slachtofferinterviews wordt er dieper ingegaan op de redenen die slachtoffers en nabestaanden zelf aanhalen om al dan niet met de media te praten. Daar zal blijken dat deze ten dele overlappen met de redenen die journalisten aanhalen, maar dat er ook meer gevarieerde redenen zijn om níet mee te werken.

2.1. Redenen om mee te werken

Uit de literatuur leiden we reeds af dat verwerking of **catharsis** een belangrijke reden is om mee te werken met de media. Slachtoffers en nabestaanden zouden het soms als therapeutisch ervaren om hun verhaal te kunnen doen en het gevoel te hebben dat er naar hen geluisterd wordt. Daarom codeerden we eerst en vooral op catharsis. Een aantal journalisten geeft inderdaad aan dat ze menen dat slachtoffers of nabestaanden met hen willen praten om hun hart te luchten. Want, zoals één journalist zegt: “Wij begrijpen het altijd, want wij knikken altijd ja.” (AU) Volgens een aantal journalisten kan praten met de media ook een soort van collectieve rouw in de hand werken of een stroom van steun genereren. Deze gemeenschapsvorming werkt dan helend.

“Een voorbeeld is die verkrachtingszaak. Dat zijn dan wel twee minderjarigen maar die wilden dan wel echt vertellen en dat iedereen weet hoe gruwelijk het echt was. Ik denk dat dat voor een stukje wel bijdraagt tot de verwerking van hetgeen is gebeurd.” (AU)

Een tweede, gerelateerde reden is het verkrijgen van **erkenning**. In eerste instantie codeerden we met het label ‘stem’ argumenten van journalisten dat slachtoffers of nabestaanden met hen willen praten om iets recht te zetten, hun kant van het verhaal te laten horen, uit verontwaardiging, et cetera. Journalisten halen voorbeelden aan zoals de weduwe van de buschauffeur van het Zwitserse busongeval die graag haar verhaal wilde doen of van de ouders van het jonge koppel dat door Ronald Janssen vermoord werd, die de aantijgingen van pesterijen wilden weerleggen. Op die manier raakt hun versie van de feiten verspreid onder het publiek.

Eén journalist vindt daarom dat slachtoffers altijd de kans moeten krijgen om hun verhaal te vertellen. Hij meent dat de grootste kritiek van slachtoffers op media de overdreven aandacht voor de dader is in vergelijking met de getroffene. Zij blijven met andere woorden met hun verhaal zitten.

“Het ergste dat volgens mij een slachtoffer kan overkomen naast de daad zelf, is het feit dat niemand daar aandacht aan besteedt, dat dat passeert. Dan is dat ‘*Tiens*, niemand schrijft erover, niemand praat erover, niemand zegt er iets over. Is dat dan niet belangrijk, ben ik niet belangrijk?’ Dat vind ik ook, dat is een aspect dat heel vaak over het hoofd wordt gezien: dat een slachtoffer ook erkend wil worden als een slachtoffer.” (AU)

Soms gaan slachtoffers ook met de media praten om een **verschil te maken**, om hun eigen zaak vooruit te helpen (bv. de ouders van een jonge vrouw die na een aantal jaren haar verdwijning terug onder de aandacht willen brengen), druk uit te oefenen op stakeholders om een probleem of een gevaar te verhelpen, anderen te waarschuwen voor een bepaald gevaar (“‘Dit heb ik meegemaakt, ik wil niet dat iemand anders dat nog kan overkomen’, een verkrachter die nog rondloopt bijvoorbeeld.” (PR)), enzovoort. Zo haalde één journaliste het voorbeeld aan van de ouders van een verkeersslachtoffer die in de media strijden tegen dronkenschap achter het stuur. Dergelijke zaken hebben in de ogen van de journaliste een grote maatschappelijke relevantie. Een andere journalist wijst op de aandacht voor slachtoffers van nationale en internationale incidenten die in de schijnwerper komen in functie van inzamelacties, om mensen aan te zetten hulp te bieden.

In één geval vermeldt een journalist dat slachtoffers of nabestaanden meewerken om **controle** te hebben over de informatie die verspreid wordt: “En die [ouders van overleden motorrijder, nvdr] zeiden dan ook ‘Ik wil dat hier nu vertellen.’ Om fouten te vermijden, want als er niemand aan het woord komt, dan is het nogal rap van ‘t Zal wel weer een zot geweest zijn met zijn motor.’” (PR) In zeer zeldzame gevallen zouden slachtoffers of nabestaanden volgens journalisten ook met de pers praten om er winst uit te slaan, maar deze vermoedelijke reden wordt weinig aangehaald.

2.2. Redenen om niet mee te werken

Verschillende journalisten halen aan dat vele nabestaanden of slachtoffers niets met de media te maken willen hebben. Ze hebben simpelweg **geen behoefte** aan de overmatige aandacht en willen in alle **rust** hun trauma verwerken. De journalisten geven aan dat het dan inderdaad geen zin meer heeft om aan te dringen.

“En dat is ook begrijpelijk om te zeggen van: “Het is veel te breed uitgesmeerd en het had voor ons allemaal niet gehoeven.” Sommige mensen willen dat wel, sommige niet. Maar goed, in individuele gevallen kan je daar rekening mee houden.” (AU)

3. Impact van slachtofferberichtgeving op journalisten

In de diepte-interviews werd ook gepeild naar de impact die slachtofferberichtgeving heeft op journalisten, aan de hand van de vraag:

- *Is het als journalist die bericht over ongevallen, rampen en criminaliteit soms emotioneel zwaar om om te gaan met erge feiten? Kan u dit soms minder goed van u afzetten nadien?*

In wat volgt beschrijven we ten eerste de situaties waarin journalisten een beperkte invloed ondervinden van slachtofferberichtgeving. Vervolgens bekijken we de situaties die een sterke indruk hebben gemaakt. Tot slot trachten we enkele copingmechanismen te onderscheiden.

3.1. Beperkte impact

Een deel van de journalisten zegt dat ze de ervaringen met slachtoffers of nabestaanden vrij snel van zich af laten glijden. Voor deze journalisten **hoort dit contact immers bij de job** en moeten iedereen leren hoe ermee om te gaan. Ze vinden het “niet plezant, maar het hoort erbij.” (PR) Journalisten trachten zich zo professioneel mogelijk op te stellen. Sommigen vinden dit vrij makkelijk. Eén journaliste stelt bijvoorbeeld dat ze haar journalistieke **werk en haar dagelijks leven** als vrouw en als moeder altijd goed heeft weten **scheiden**, zelfs toen ze voor de berichtgeving rond het proces-Dutroux het dossier moest bestuderen en daarin te maken kreeg met autopsieverslagen: “Dat is heel raar. Ik kijk daar naartoe als journalist, ik bekijk dat niet als moeder.” (AU) Een andere journalist maakt de vergelijking met hulpverleners die zich probleemoplossend moeten opstellen: kijken wat er gebeurd is en trachten te herstellen wat stuk is. Ook een journalist moet zo **zakelijk** mogelijk omgaan met slachtoffers en nabestaanden en enige afstand houden, want “als ge echt (...) al die ouders gaat beginnen troosten en ge begint te zeggen hoe erg dat dat is en ge gaat daar mee sociaal ondersteuning doen, ja pff, dan hou je dat niet vol.” (PR)

Een groot aantal journalisten zegt evenwel dat ze slachtofferberichtgeving ‘niet leuk’ vinden en zijn dan ook blij dat slachtofferberichtgeving slechts een klein deel van hun takenpakket uitmaakt, “Gelukkig”. Journalisten geven aan dat bepaalde zaken hen **aangrijpen**. Eén journalist merkt bijvoorbeeld op dat mensen soms vergeten dat er “een mens zit achter die journalist” (AU) Zowel incidenten met een ‘beperkte’ schaal, als de sterk gemediatiseerde moordzaken en rampen van de voorbije jaren laten journalisten niet koud.

“Ja, heel veel. Allee, dat blijft ook niet duren. Bijvoorbeeld de zaak-De Gelder. Ik was toen heel snel daar. De gasramp in Gellingen was ik ook heel snel daar want na mij (...) werd de perimeter afgesloten, maar ik was nog net binnen. Ja, daar heb ik wel vreselijke dingen gezien. En dat blijft zo wel *effekes* hangen, maar de volgende dag is weer wat anders, he. En dan is dat voorbij. Dan is dat weer door. Ik zeg altijd: ‘Ik kom ’s avonds thuis en ik pak mijn hond eens vast... en mijn vrouw natuurlijk ook’ (*lacht*).” (PR)

Enkele journalisten vertellen dat ze vooral in het begin problemen hadden met slachtofferberichtgeving, maar dat het na een tijdje **went**: “ge creëert wel zo’n beetje een olifantenvel na verloop van tijd”. (PR) Andere journalisten zeggen dat het echter niet betert met de jaren: “Dat doet u veel meer compassie krijgen.” (PR); “Het is maar moeilijker geworden, na vele jaren dit type werk te doen, [dat ik] mensen persoonlijk begon te kennen.” (AU)

Veel van de journalisten ondervinden dus een zekere impact van de berichtgeving. We merken dat journalisten af en toe ook zorgen uiten over de **correctheid** van hun handelingen en de juistheid van de berichtgeving, dat wil zeggen: twijfel of ze de situatie correct hebben aangepakt, of de verzamelde informatie juist was, enzovoort.

“Soms breng je een item en kijk je dan naar de collega’s van VTM en zeg je van ‘Goh, die hebben dat eigenlijk veel beter aangepakt, waarom heb ik daar niet op gedacht om dat zo te doen?’ Daar lig ik wel wakker van, dat neem ik mee naar huis en daar kan ik dan op zitten broeden zo ‘Allee, hoe is dat nu mogelijk?’ Maar over het emotionele, dat blijft liggen op het werk. Da’s zeer raar.” (AU)

3.2. Zware impact

Een deel van de journalisten geeft aan dat ze soms wel sterk de **emotionele gevolgen** voelen van incidenten waar ze over berichten. Het busongeval in Sierre, de Pukkelpopstorm, de zaak-Dutroux en de zaak-De Gelder zijn enkele voorbeelden die geregeld aangehaald worden. Eén Antwerpse journaliste vertelt dat ze zich sterk identificeerde met de slachtoffers in de zaak-Van Themsche:

“Ik heb die ouders nog gezien van die Luna op die plek zelf. Dat was echt hart-ver-scheu-rend, dat was verschrikkelijk. Dus ik was daar geweldig door aangedaan. (...) Dat herinner ik mij als een van de, goh, verschrikkelijkste dingen die ik heb moeten doen, waar ik het zelf heel, heel lastig mee had, maar die je dan wel moet doen.” (AU)

De timing van het contact met de slachtoffers is één van de dingen waar ze zich zorgen over maken. Verschillende journalisten geven aan dat slachtoffers benaderen hen vaak het gevoel geeft dat ze een **indringer** zijn. Ze krijgen zeer kort na de feiten van dichtbij te maken met de emoties van anderen en voelen die invloed zelf ook: “dan besef je ook wel als journalist dat je daar moet mee oppassen en dat je op zo een momenten in het diepste van die mensen hun privé indringt.” (PR)

“Het is zo’n delicaat verhaal [het busongeval in Sierre, nvdr], dat je je op den duur als journalist een beetje vuil voelt, een rat voelt terwijl dat je eigenlijk je werk aan het doen bent, waar iedereen alles wil over weten.” (AU)

“Bijvoorbeeld met die brand in Anderlecht, hebben wij die papa daar zien liggen. Die was net zijn kinderen kwijt en we zagen die daar echt in zak en as liggen. En we komen daar... En die wou niks zeggen, wat begrijpelijk [is], en we komen daar buiten en toen dacht ik ook, amai waar zijn wij hier nu beland. Want ge ziet echt die-die mens afzien. Ge ziet dat die, dat die er helemaal doorzit. En achteraf is dat toch... Dan komt ge ’s avonds thuis, dan is dat... *Efkes*, euh... alles op een rijtje zetten toch wel. Dat wel.” (PR)

Daarnaast drukt de **ernst** van de situatie ook op hen, bijvoorbeeld bij zeer gruwelijke zaken.

“Ik heb zelf gemerkt dat toen ik de vijftiende keer hoorde vertellen hoe Julie en Melissa van honger waren omgekomen in die kelder, dat ik er toen niet meer tegen kon. Dat ik dacht ‘Nu is het genoeg geweest, nu wil ik het echt wel niet meer horen’. Daar heb ik het lastig mee gehad. En ja... Af en toe is er een geval natuurlijk dat u iets meer doet, dat u persoonlijker raakt.” (PR)

“Da’s gelijk het allereerste weekend dat ik dat moest doen. Dat was dat was met die fietsers (...). Ge vertrekt thuis en ge staat er niet bij stil want ge hebt dat nog nooit gedaan. Maar ge vertrekt eigenlijk thuis om naar drie mensen te gaan kijken [die] op dat moment liggen te sterven onder een auto. En ge komt daar aan en iemand blaast daar juist zijn laatste levenslucht uit. En dan zit ge dus zo in de auto te bibberen. Ja, ik had dat nog, ik ben een gevoelige jongen, ik had dat nog nooit gezien. En dan kwam ge dus thuis en dan denkt ge: ‘Ho, wat was me dat allemaal?’” (PR)

Slachtoffers of nabestaanden interviewen kan bovendien **stresserend** zijn. De lange uren en de constante deadlines zorgen dat de emoties al eens worden uitgesteld, maar “dan krijg je wel achteraf de klap als je thuiskomt. Met de hongersnood [*in Somalië, nvdr*] was dat ook zo, dan is dat eigenlijk één adrenalinrush waarop je leeft en dan achteraf komen pas de (...) de beelden terug en de emoties.” (AU)

Soms voelen journalisten zich betrokken bij het leed van de personen over wie ze berichten. Dat kan de **emoties** hoog doen oplopen. Eén journalist beschrijft bijvoorbeeld hoe hij na een lang en emotioneel gesprek met de moeder van een verkeersslachtoffer erg kwaad was over de titel die de eindredactie boven zijn stuk had gezet:

“‘Herdenkingsweekend voor zoon die op spectaculaire manier om het leven komt’. Er stond ‘spectaculair’ (...) Ik was *pissed*. Ah ja, dat is sensatie. (...) Het komt er op neer dat ik, ik heb dus twee uur bij dat zeventigjarige madam [sic] op de zetel gezeten (...) en die zit dan twee uur met (...) haar hoofd op mijn schouder te wenen.” (PR)

Soms lukt het ook niet om **werk en privé** gescheiden te houden. Eén freelance-krantenjournalist vertelt bijvoorbeeld dat hij zijn praktijk naar een kantoor buitenshuis gaat verhuizen omdat zijn werk te veel in huis ‘aanwezig’ is. Een andere journaliste geeft aan dat ze van een correspondentenfunctie bij een krant naar radio is overgestapt omdat ze zich niet goed voelde bij de manier waarop slachtofferberichtgeving aangepakt werd.

3.3. Hoe gaan journalisten ermee om?

Voor één journalist heeft zijn voorgeschiedenis als vrijwilliger bij de ambulancediensten gezorgd dat hij wat gehard is tegen het leed. Andere journalisten geven aan dat ze weinig tijd hebben om te blijven nadenken over ernstige incidenten, omdat ze van de ene opdracht naar de andere moeten. De **praktische kant** van het werk zorgt ervoor dat ze weinig tijd hebben om erover na te denken. Per definitie, zeggen de journalisten, neem je meer afstand dan iemand anders omdat je je ook met alle technische aspecten van de job bezighoudt. Bovendien ken je als journalist de mensen die je interviewt zelden persoonlijk.

“Je wapent je daartegen. Ik denk dat je anders je job niet meer kan doen. Soms hoor ik van collega’s dat ze elke keer weer ‘Blabla’ en dan denk ik ‘Je zou er beter mee stoppen’. Ik wil niet onnodig hard overkomen, maar ik wil alleen maar duidelijk maken dat je dit soort werk... Het is als een chirurg die opereert, iemand van de dienst 100 die lijken na een verkeersongeluk van straat gaat rapen. Ja, als die dat elke avond mee naar huis zouden nemen...” (AU)

“Ik ben zodanig bezig met op tijd te raken, maken dat alles in orde is, dat we weten hoe we op tijd daar te zijn, hoe dat we het gaan brengen, hoe kunnen we het doorsturen. Dus eigenlijk de volledige praktische zaken benomen. Op de moment dat je daar begint, kijk je zoveel mogelijk naar wat je kan doen.” (AU)

Andere journalisten zeggen dat het helpt om veel met **collega’s** te praten. Op de VRT-redactie wordt er overigens **psychologische** bijstand voorzien voor journalisten die in traumatiserende situaties terecht komen.

“Ge praat er ook over met uw cameraman, met de slachtoffers zelf, met uw eindredacteur... Ge zijt constant aan het vertellen.” (AU)

“’s Avonds ga je dan meestal wel met cameraploeg nog iets eten en dan probeer je het af te zetten en de volgende dag begin je opnieuw.” (AU)

III. JOURNALISTIEKE PRAKTIJEN

In deel I werd de houding ten opzichte van de relevante regels en richtlijnen besproken. In deel II hadden we het over de opinies van journalisten over het belang, de rol en de impact van berichtgeving over slachtoffers. In dit deel III analyseren we de daadwerkelijke journalistieke praktijken. Ten eerste bestuderen we de manier waarop journalisten slachtofferberichtgeving zeggen aan te pakken: hoe benaderen ze slachtoffers en/of nabestaanden en hoe gaan ze met deze mensen om? Ten tweede trachten we te achterhalen welke bronnen belangrijk of minder belangrijk gevonden worden. Ten derde vroegen we journalisten wat ze doen bij twijfel en bij wie ze hulp vragen. Ten vierde analyseren we beslissingen over de output, met name over de publicatie van informatie en gegevens. Tot slot geven we kort een beeld van hoe de eind- of hoofdredactie al deze processen beïnvloedt volgens journalisten.

1. Benadering van en omgang met slachtoffers

De Code van de Raad voor de Journalistiek bepaalt het volgende:

23. – De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

De journalist gaat in het bijzonder omzichtig om met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

26. – De journalist respecteert het leed van slachtoffers en hun omgeving en bij zijn nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op.

Hieruit halen we enkele kernwaarden: respect, privacy, maatschappelijk belang, omzichtigheid en vermijden van opdringerigheid. Uit de diepte-interviews blijkt dat de waarden die journalisten zelf belangrijk vinden daar goed mee overeenstemmen: respect, eerlijkheid, voorzichtigheid, beperken van aandringen en toestemming. In wat volgt worden deze waarden besproken en gaan we in op de afwegingen die journalisten maken.

1.1. Respect

Gevraagd naar de manier waarop ze met slachtoffers en/of nabestaanden omgaan, zijn de journalisten het eens: **respect is het codewoord**. Daarbij gaat het enerzijds om respect in de manier waarop ze slachtoffers benaderen en anderzijds om respect voor de wensen van de personen met wie ze spreken.

“Ja, je probeert met die mensen mee te leven. Je probeert begrijpend te zijn. Je begrijpt ook dat die mensen op dat moment ook andere dingen aan hun hoofd hebben. En dan probeer je dat op een menselijke manier, dat probeer ik toch altijd, ik probeer mij in de plaats te stellen. Stel dat jij zoiets tegenkomt, wat zou je absoluut niet willen van een journalist die aan je deur komt staan? En dat zal ik dan ook niet doen. En voor de rest gewoon menselijk proberen te zijn.” (AU)

1.1.1. Respect in benadering

Er is een consensus dat een respectvolle benadering neerkomt op een **‘menselijke aanpak’**. Dit houdt ten eerste in dat er **begrip** getoond wordt voor de situatie van de persoon waarmee men spreekt. Mensen zijn op hun zwakst, zegt één journalist, waardoor je geen waardeoordeel mag hebben over hoe ze reageren op de aanwezigheid van een journalist. (PR) Het is ook belangrijk dat

men **meeleeft** met de slachtoffers en/of nabestaanden. Journalisten geven doorgaans aan dat ze zichzelf in de plaats proberen te stellen van het slachtoffer of de nabestaande en zich afvragen wat ze zelf zouden willen, moesten zij het zijn.

“Empathie is wel heel belangrijk. Ge moet echt u opstellen zo van ‘Hoe zou ik zelf reageren, hoe zou ik me zelf voelen en hoe zou ik zelf behandeld willen worden?’ Ik denk dat dat eigenlijk het cruciale is. Als ge respectvol daarmee omgaat, komt dat wel goed. (...) Ik heb altijd het gevoel van als ge zoiets doet dan moet ge die mensen nadien nog in de ogen kunnen kijken.” (PR)

Enkele journalisten merken op dat het soms wat zoeken is naar een balans tussen professionaliteit en empathie, maar vinden het belangrijk om hun **emoties niet helemaal uit te schakelen**. Zoals één journaliste vertelt, staat men door zijn beroep aan de andere kant, dat wil zeggen dat men mensen moet kunnen informeren, maar men kan altijd proberen om het zo medelevend mogelijk aan te pakken. Toch wijst een andere journalist erop dat men **niet mag overdrijven** met ‘begripvol’ zijn. Begrip en medeleven zijn noodzakelijk tot op zekere hoogte, maar het mag geen act worden. Het leed behoort toe aan de slachtoffers en mag op geen enkele manier geclaimd worden door de journalist.

“Maar je moet vooral eerlijk blijven en niet beginnen faken en overdrijven. Ik heb dat één keer wel gedaan (...) Ik hoorde dat er die nacht een jongeman was doodgereden die te voet op weg was van een fuif naar huis. (...) Automatisch verlaag je je toon een beetje, je spreekt ook een beetje trager. Tot die zus van die jongen daarbij kwam staan en zei ‘Ge moet niet zo spreken *jong*. Da’s mijn broer die dood is, niet uw broer.’ En ik dacht ‘Ja, eigenlijk heeft ze gelijk’. Ik had het overdreven, mijn stem was iets te diep, iets te opvallend meelevend.” (PR)

Een deel van de journalisten stelt tot slot dat er duidelijke **afspraken** gemaakt moeten worden met slachtoffers en nabestaanden. Dat is niet alleen een teken van respect, maar ook een manier om de last die slachtoffers en nabestaanden dragen niet te vergroten.

“Ik ga altijd proberen om goede afspraken te maken met mensen, slachtoffers zeker, omdat ik vind dat je slachtoffers nog veel beter moet beschermen dan andere getuigen. Dus als die mij vragen om het zus en zo te brengen of om anoniem te getuigen of om helemaal niet te getuigen, dan ga ik mij daar absoluut aan houden.” (AU)

1.1.2. Respect bij de output

Naast een respectvolle benadering is het volgens journalisten ook belangrijk om respect te tonen in de nieuwsproductie. Medeleven en begrip moeten gereflecteerd worden in de feitelijke berichtgeving. Dat betekent ten eerste het respecteren van de **wensen** van de personen bij wie men informatie verzameld heeft. Als de geïnterviewde vraagt om bepaalde aspecten van het verhaal niet in de media te brengen, moet dat in principe gerespecteerd worden, zeker wanneer het gaat om delicate kwesties.

Bepaalde journalisten trachten dat respect ook door te trekken naar vormelijke kwesties, bijvoorbeeld de manier waarop slachtoffers en naasten of situaties al dan niet in **beeld** gebracht worden. Zo zegt één journalist dat hij bij autowrakken probeert te vermijden om stickers van ‘Wij rijden mee’ – waarbij de namen van de kinderen van de chauffeur op de achterraut van de wagen staan – in beeld te brengen. Een andere journalist zegt dat hij liever geen beeld van een slachtoffer brengt, dan een ‘geblokte foto’, omdat hij die lelijk en weinig respectvol vindt.

Ook bij de **formulering** van teksten kan respect nagestreefd worden. Een krantenjournalist vertelt bijvoorbeeld dat hij zijn stukken zo feitelijk mogelijk probeert te brengen. Daarmee bedoelt hij dat alle informatie er wel in moet staan, maar dat hij adjectieven zoals ‘verschrikkelijk’, ‘afschuwelijk’ of

'bloederig' niet wil gebruiken. Hij voegt eraan toe dat ook zijn redactie nastreeft om feiten niet "extreem smeugig" in de krant te zetten. (PR)

1.2. Eerlijkheid, openheid

15. – *De journalist gebruikt loyale methodes om informatie, foto's, beelden en documenten te verkrijgen of te verwerken.*

De journalist maakt geen misbruik van zijn hoedanigheid, in het bijzonder ten aanzien van mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

17. – *Bij het vergaren van informatie maakt de journalist zichzelf en het doel van zijn optreden bekend.*

Een andere manier om respect te tonen is door een eerlijke en open benadering. Liegen, manipuleren, de situatie misbruiken of slachtoffers benaderen op een ongeoorloofde manier worden bekritiseerd door verschillende journalisten. Een **open en eerlijke benadering** betekent: jezelf als journalist **identificeren**, persoonlijk aan potentiële contacten **vragen** of ze met de journalist willen spreken en **uitleggen** wat de bedoeling is.

"Je moet die vraag stellen, je bent bijna verplicht als journalist, maar je moet je wel gedragen. Je moet niet via slinkse wegen proberen dingen proberen te krijgen. Je moet niet je voet tussen de deur gaan zetten. Je moet de vraag open en correct stellen en als ze zeggen 'neen', dan is het neen." (AU)

Enkele journalisten vermoeden overigens dat ongeoorloofde praktijken niet alleen de **reputatie** van het medium in gevaar kunnen brengen, maar ook de berichtgeving zelf. Liegen of informatie verkrijgen door listen te gebruiken, wordt door verschillende journalisten bekritiseerd. Eén journaliste vertelt hoe een krantenjournalist een ziekenhuis was binnengedrongen zonder zijn intenties kenbaar te maken en hoe hij zo informatie en foto's heeft kunnen verkrijgen van een ouder koppel dat slachtoffer was geworden van homejacking: "Die mensen wisten niet dat ze een journalist voor zich hadden. (...) en die mensen waren echt volledig in paniek dat ze met hun verwondingen in de krant stonden terwijl ze dat niet wisten." (AU) Hieruit kunnen we voorzichtig afleiden we af dat journalisten vrezen dat dergelijke praktijken de reputatie van de journalistiek geen goed doen.

1.3. Voorzichtigheid

23. – *De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.*

De journalist gaat in het bijzonder omzichtig om met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

Naast respect en eerlijkheid is ook voorzichtigheid belangrijk bij het benaderen van en het omgaan met getraumatiseerde personen. Zoals één televisiejournalist zegt, moet men "al op kousenvoetjes binnenkomen". Een andere televisiejournaliste past dit in de praktijk toe door de slachtoffers en nabestaanden eerst makkelijke, evidente vragen te stellen. Wanneer de geïnterviewden meer **gerust gesteld** zijn, kan er naar moeilijkere of concretere vragen toegewerkt worden.

Nog een manier om mensen gerust te stellen is door eerst een **voorgesprek** te organiseren. Eén televisiejournalist ondervond overigens dat een camera een barrière kan zijn en dat mensen veel minder schroom hebben om met een journalist van de geschreven pers te spreken, omdat ze zich daarbij veel minder bewust zijn van de manier waarop de informatie gebruikt zal worden. Om deze

schroom weg te nemen en om te zorgen dat de wensen van de geïnterviewden gerespecteerd zullen worden, is een voorgesprek zonder camera, microfoon of notitieboekje dus aangeraden. Het voorgesprek is ook een goed moment om enkele afspraken te maken.

“(…) proberen we ons zo empathisch op te stellen: eerst uw microfoon nog aan de kant te laten en gewoon eens een babbeltje met die mensen te doen en zo eens te horen. Dan voelt ge zelf ook wel eens aan: kunnen ze het aan of niet? Want ja, soms zijn die mensen heel opgejaagd en voelen ze zich heel slecht, beginnen ze dingen te zeggen waarvan ze achteraf spijt krijgen, waarvan ge denkt ‘Hier kunnen ze misschien een proces voor aan hun broek krijgen’ en dat willen we ook niet. Dus we proberen daar heel voorzichtig mee te zijn en zo’n beetje in hun plaats te stellen van ‘Stel u voor dat ge dat meemaakt, hoe wilt ge dan zelf behandeld worden?’” (AU)

De vereisten van het medium en de eind- of hoofdredactie kunnen zorgen dat al deze goede voornemens en adviezen weleens in de wind geslagen worden. Een journalist van de openbare omroep merkt echter op dat snelheid en druk niet ten koste van terughoudendheid mogen gaan.

Samengevat zeggen de journalisten dat er enkele vuistregels die altijd nagestreefd kunnen worden bij het benaderen van slachtoffers. Een respectvolle, eerlijke en voorzichtige benadering houdt voor deze journalisten in dat:

- Slachtoffers en nabestaanden op een rustige en open manier benaderd worden;
- Dat ze gerust gesteld worden;
- Dat ze op de hoogte zijn van wat er verwacht wordt;
- Dat hun wensen gerespecteerd worden;
- Dat er geen slinkse methoden gebruikt worden om de informatie te verkrijgen;
- En dat ze tegen zichzelf beschermd worden indien ze toch dingen zeggen waar ze bij nader inzien spijt van kunnen krijgen.

1.4. Afwegingen en benaderingsmethode

1.4.1. Geval per geval

Los van de bovenstaande vuistregels zijn er geen algemene regels voor de benadering van en de omgang met slachtoffers. De meerderheid van de journalisten geeft aan dat ze dit **geval per geval** bekijken. Er is immers niet zoiets als ‘hét slachtoffer’ of ‘dé nabestaande’. De persoonlijkheidskenmerken en omgevingsfactoren van de persoon die men benadert, de aard en de gevolgen van de gebeurtenis waar ze bij betrokken zijn, ... : elke situatie is anders en vraagt een **aangepaste aanpak**. Eén journalist haalt het voorbeeld aan van de initiële berichtgeving rond de zaak-De Gelder:

“Sommige van die slachtoffers die willen echt praten met die pers, die vinden dat dat gezegd moet worden, dat daar een stem aan moet gegeven worden wat daar gebeurd is. En andere mensen verkiezen daar niks over te zeggen en dat gewoon voor zichzelf te houden, begrijp je. Dus je kan dat niet [over] dezelfde kam scheren.” (AU)

Een enkele journalist stelt dat de regio waar de nabestaanden wonen de reactie mee bepaalt:

“Bijvoorbeeld in een chiquere wijk in Heverlee, daar gaan de mensen veel minder praten over het feit dat hun zoon net verongelukt is, terwijl in Geetbets of in Kortenaeken, meer landelijke gebieden, zijn die mensen vaak nog dankbaar dat er ‘iemand belangrijk’ van de pers aandacht heeft voor hun zoon en dan willen ze hun verhaal doen en proberen er toch nog iets mooi van te maken.” (PR)

Journalisten moeten kortom kunnen improviseren in de context waar ze terecht komen. Er is wel enige overeenstemming dat de vraag altijd gesteld mag worden: een nee heb je, een ja kan je krijgen.

1.4.2. Benaderingsmethode

Zoals al gebleken is, lopen de meningen over de beste benaderingswijze uiteen. Zelfs over iets dat op het eerste zicht niet belangrijk lijkt, zoals de keuze tussen een slachtoffer te mailen, op te bellen of er op bezoek te gaan, zijn de journalisten het niet eens. Een groot deel van de journalisten verkiest om slachtoffers persoonlijk te benaderen, **face-to-face**. Verschillende journalisten vinden dat dit getuigt van meer **respect** dan een telefoontje.

“Ge hebt juist uw broer of uw man verloren en ge krijgt een mail van één of andere onnozele journalist waarvan ge al zes oproepen hebt gemist. En die stuurt dan een mail: ‘Hebt ge efkes [tijd om te] antwoorden en zeggen hoe [erg] het voor u is?’ Ja... (...) dat is gelijk het afmaken via sms. Dat is *not done*. Zo persoonlijk mogelijk, zonder de grens van *in your face* te willen overschrijden. Dat is iets heel delicaats, en dat is iets dat ge alleen maar door te oefenen leert.” (PR)

Door mensen persoonlijk te benaderen, heeft de journalist ook de kans om de situatie beter uit te leggen en zijn/haar **medeleven** te betuigen.

“Als er iemand zwaargewond is of omgekomen, ja, dan moet ge wel naar de familie gaan en dan vind ik persoonlijk dat ge ter plaatse gaat en dat ge niet de telefoon efkes pakt en belt. Want dan kunt ge ten eerste niet uw eigen emoties tonen, want (...) ge stelt u ook in de plaats van die mensen en aan de telefoon kunt ge dat niet tonen dat ge ook met die mensen meeleeft. Dus ge moet echt aan de deur gaan en gaan bellen. Da's volgens mij de enige manier. Een andere manier getuigt van weinig respect.” (PR)

Volgens één journalist zijn het overigens “niet de journalisten die gaan bellen aan de deuren, die in hun teksten de grootste smeerlappen zijn. Ook al worden die soms in hun teksten aanzien als ‘gij moet dat toch maar doen, ik zou dat nooit kunnen’.” (PR) Zij krijgen immers rechtstreeks te maken met het leed van hun contactpersonen en voelen mogelijk ook meer de impact ervan (zie deel II punt 3. Impact van slachtofferberichtgeving op journalisten).

Een meer pragmatische reden om mensen persoonlijk te benaderen, is dat het de **kans op succes** vergroot. Volgens enkele journalisten gaan mensen al snel geneigd zijn de telefoon af te leggen als ze beseffen wie ze aan de lijn hebben, terwijl journalisten bij een *face-to-face* contact meer de kans hebben om hun uitleg te doen.

Een kleinere groep journalisten is niet te vinden voor een persoonlijke benadering, omdat ze dit ervaren als een **opdringerige** manier van werken.

“Er is één iets waar ik absoluut een bloedhekel aan heb. Bijvoorbeeld (...) er is een slachtoffer van bepaalde feiten, je weet toevallig waar dat slachtoffer woont. Ik ga nooit uit eigen beweging daar aan de bel gaan hangen, nooit! En een eindredacteur mag mij dat vragen, maar ik ga ook weigeren. Wij hebben ook het recht om dat te weigeren, dus als wij vinden dat dat (...) ons tegen de borst stoot en we grondige argumenten daarvoor hebben, kunnen ze dat niet eisen van ons. En ik heb daar ook een bloedhekel aan. Wat ik wel ga doen, dat vind ik dan anders, als ik dan toch een adres heb en een telefoon, ga ik wel bellen. Omdat bellen scheidt toch een zekere afstand, 't is iets beleefder.” (AU)

Andere journalisten zeggen dat het gewoon van de context afhangt. In zeer ernstige situaties maken journalisten de afweging. Eén journalist vertelt bijvoorbeeld dat bij een geval waarbij een jongere zelfmoord pleegde, hij niet persoonlijk de ouders bezocht heeft “omdat we (*zucht*) ons wel enigszins konden inbeelden dat die mensen ongelooflijk van slag waren, erger nog dan bij een gewoon dodelijk accident.” Er werd daarom geadviseerd om hen op te bellen, wat naar zijn aanvoelen “de minst intrusieve [sic] manier van contacteren” was. “En toen dat niet onmiddellijk lukte, hebben we

geprobeerd of we via Slachtofferhulp die mensen konden laten contact opnemen met ons, wat ook een minder indringende wijze is.” (PR)

Het inschakelen van een **tussenpersoon** wordt door meerdere journalisten aangehaald als een goede werkwijze. Dit wordt verder besproken in het onderdeel over suggesties van de journalisten.

“Omdat de advocaat die mensen in kwestie nog beter kent dan wij en beter kan inschatten of dat die mensen hun verhaal willen vertellen aan de krant. Dan vraag ik altijd of zij eventueel de cliënt willen contacteren, mijn nummer willen doorgeven, op die manier.” (PR)

“Soms polst ge ook eerst een keer bij bureu. Of ga je bij de burgemeester luisteren, die dikwijls heel goed op de hoogte is of die slachtoffers [meestal] al gesproken heeft. En zo probeer je dan *stillekes* tot bij de slachtoffers of bij de nabestaanden of bij de familieleden te geraken om daar toch een reactie te sprokkelen [over] wat er gebeurd is” (PR)

1.5. Nee is nee

26. – *De journalist respecteert het leed van slachtoffers en hun omgeving en bij zijn nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op.*

Zoals we reeds eerder aanhaalden, zijn de meeste journalisten in de meeste situaties akkoord dat slachtoffers en nabestaanden benaderd mogen worden, vanuit de gedachte “als je het niet vraagt, dan kan je het ook niet weten.” (PR) Maar “als ze echt zeggen ‘nee’, dan is het nee en daar houden wij ons aan.” (AU) Veel journalisten zijn het eens met deze stelling. Een journalist kan eventueel nog proberen om zijn contactpersoon te overhalen, maar voor velen stopt het dan vrij snel.

“(…) maar als de mensen dan zeggen: ‘neen, ik wil dat niet’, dan stopt het ook voor mij. Ga ik niet verder aandringen, geef ik wel mijn coördinaten, zeg ik van ‘Mocht u van mening veranderen, dit is mijn nummer, u kunt mij vinden’, maar hier stopt het.” (AU)

Eén televisiejournalist merkt op dat **dwang nutteloos** is, omdat het gewenste resultaat er zelden mee bereikt wordt. Toch is er ook overeenstemming dat **overtuigen soms noodzakelijk** is. Mensen over de streep trekken, gaat immers niet vanzelf, maar men kan het wel proberen.

“Wat je kan doen is zeggen: ‘Kijk, ik zou dat daarom en daarom en daarom doen’, maar heel vaak zeggen mensen dan ook nee en dan stopt het voor mij.” (AU)

Een andere journalist geeft als voorbeeld een zware brand waarbij drie kinderen om het leven kwamen. Hem werd gevraagd daarover een item voor televisie te maken waarin de klasgenootjes aan het woord zouden komen. Toen hij echter op een negatieve reactie van de klas stuitte, besliste hij om met de klas rond de tafel te gaan zitten om te bespreken hoe ze het zouden kunnen aanpakken. Door deze **dialog** waren drie kinderen uiteindelijk bereid om toch mee te werken. Deze aanpak werd geapprecieerd: “En achteraf hebben ze dan echt een mail gestuurd en dat was wel tof. Naar mijn bazen, dus da’s tof dat dat zo is kunnen gaan. Dat was voor iedereen goed, degenen die hun verhaal wouden doen hebben hun verhaal kunnen doen, degenen die wouden zwijgen, zijn uit beeld gebleven, wij hadden ons verhaal en de school was ook content.” (AU)

De **eind- of hoofdredactie** verwacht dat een journalist het onderste uit de kan tracht te halen. Dat kan echter heel ver gaan. Een klein aantal kritische krantenjournalisten vindt dat de eindredactie hen soms wel erg pusht om tot het uiterste te gaan.

“En die zijn in staat om naar die ouders te bellen om te vragen: ‘Heeft [de journalist] aangedrongen?’ En als die ouders zeggen: ‘Ja, het kwam onze strot uit’. Dan zeggen ze ‘Ah ja, OK, het was goed.’ Dus inderdaad die eindredactie pusht u, pusht u, pusht u om alles uit te zoeken.” (PR)

“Dus ik heb daar een hele nacht onder een boom aan de overkant van de straat gelegen, totdat die kwam opdagen. En dat was inderdaad ‘s nacht twee uur dat hij daar ineens met zijn auto aangereden kwam. En hij had een garage langs de achterkant, maar dat hadden wij ondertussen al allemaal uitgevist, dus stond er iemand vanachter. Ja, dat gaat ver, hoor. Dat gaat echt ver.” (PR)

Er moet wel opgemerkt worden dat zulke praktijken **eerder de uitzondering** dan de regel zijn. De meeste journalisten zeggen dat **eindredacties zich begripvol opstellen** en een ‘nee’ ook aanvaarden.

“Dan vragen ze toch of je wel genoeg hebt aangedrongen en ‘wil je het niet nog eens vragen’ en proberen ze daar wel op aan te dringen. Ze zijn niet kwaad natuurlijk. Ik bedoel als iemand ‘nee’ zegt, dan is dat ook nee, maar blij waren ze daar ook niet altijd om (*lacht*).” (AU)

INTERVIEWER: En als slachtoffers of nabestaanden niet willen reageren, hoe reageert de eindredactie dan?

“Dan leggen wij ons daarbij neer. Ik denk dat dat de enige juiste houding is.” (AU)

Verschillende respondenten vinden overigens dat het in vele gevallen de **verantwoordelijkheid van de journalist zelf** is om de redactionele druk te omzeilen indien hij/zij dat nodig vindt. Eén televisiejournalist stelt dat hij zijn vraagstelling anders opbouwt als hij persoonlijk vindt dat het ongepast is om mensen te laten reageren: “Ik begrijp dat u niet zou willen reageren, maar ik moet het toch vragen’. En dan zeggen ze meestal ‘nee’ (*lacht*). Maar dat is ook iets persoonlijk. Als ik vind dat het geen nieuwswaarde heeft, maar omdat ik het toch moet doen omdat het mijn opdracht is, ja, dan gebruik ik een andere tactiek.” (AU) Een andere journalist zegt dat hij soms bewust kiest om geen foto’s te nemen van slachtoffers om dergelijke beelden uit de handen van de eindredactie te houden: “dan zeg ik dat ik een kwartier te laat was.” (PR)

1.6. Toestemming

Uit onze gesprekken is gebleken dat toestemming vaak een heikele kwestie is voor journalisten en slachtoffers. Er is onder een groot deel van de journalisten wel een consensus dat de publicatie van foto’s van minderjarige slachtoffers van het busongeval in Sierre niet gepast was omdat er geen toestemming aan de nabestaanden gevraagd werd. Na die commotie werden de regels rond toestemming nog verfijnd, meer bepaald wat betreft het gebruik van gegevens en foto’s van sociale media. Sommige journalisten vinden dat er weinig veranderd is sindsdien of dat eventuele **verandering** slechts tijdelijk is (zie 4.4. Minderjarigen). Anderen stellen dan weer dat er wel degelijk meer toestemming gevraagd wordt.

“De evolutie tot voor een dik jaar denk ik, was dat de *faits divers*-reporter die het ongeval versloeg een foto zou zoeken, die hij veelal zou vinden op sociale netwerksites en die ook zou geven. We zouden die als krant ook heel vaak gewoon geven. De tendens is een beetje omgeslagen, in die zin dat wij nu de richtlijn hebben dat als we nu een foto vinden op sociale netwerksites, dat we dan nog specifiek toestemming vragen aan familie om hem te geven. En als familie dan zegt van ‘nee we willen het niet’, dan doen we het niet.” (PR)

Eén journaliste geeft aan dat er een maatschappelijk evolutie plaatsvindt in de opinie over wat privacy precies inhoudt en dat daardoor ook de opvattingen over de betekenis van toestemming evolueren.

“Op Facebook. Foto’s pikken van Facebook. Ja, vroeger was het simpeler, he. Vroeger had je de familie nodig om een foto te vragen. En ik vind dat dat nog altijd de regel moet zijn, dat je dus nog altijd aan de naasten moet vragen of dat ge publiceerecht hebt, of ge dat moogt doen. Ja, ik weet dat dat de laatste tijd veel minder vaak gebeurt en ik weet dat veel families en naasten dat eigenlijk [in] sommige contexten ook helemaal niet erg vinden. En daarom wordt er sneller gedaan, maar eigenlijk is het niet juist. En ik zeg niet dat ik mezelf nog nooit aan bezondigd heb, dat zal ook wel, maar eigenlijk is het niet juist.” (AU)

Toestemming vragen is niet alleen nodig bij het publiceren van gegevens of foto’s, maar ook om de medewerking te verzekeren bij bijvoorbeeld interviews. De publicatie van gegevens en foto’s wordt verder besproken in punt 4. In het vorige punt bespraken we reeds hoe journalisten met weigering omgaan. In dit onderdeel gaan we in op andere kwesties die te maken hebben met toestemming. Ten eerste wordt de houding tegenover toestemming in specifieke contexten besproken. Ten tweede gaan we in op de houding tegenover impliciete toestemming. Ten derde bekijken we de houding tegenover het intrekken van toestemming. Net als bij maatschappelijke relevantie ervaart een deel van de journalisten het idee van toestemming als iets dat vatbaar is voor interpretatie.

1.6.1. Toestemming is relatief en contextafhankelijk

In bepaalde situaties wordt er losjes omgesprongen met toestemming. Verschillende media geven in de regel bijvoorbeeld de volledige naam van **overleden slachtoffers**. Zo redeneert één journalist:

“Ook vanuit de idee: de mens is dood. Ik wil nu gerust aannemen dat die mens zijn privacy niet geschonden mag worden, maar ik denk dat hij daar relatief weinig last van heeft. Informatie gaat daar voor op schending van de privacy. Als mensen nog leven, dan denk ik dat ze daar in eerste instantie zelf over mogen beslissen.” (PR)

Berichtgeving over dodelijke incidenten op zich is acceptabel voor journalisten, met andere woorden: er is geen toestemming nodig louter om over een dodelijk incident te berichten.

“Maar goed ja, als er (...) in Jemen drie Belgen omkomen bij een verkeersongeluk, als die familieleden dan zeggen ‘Ik wil niet dat er met een woord over verschijnt’, dat pakt ook niet. Allee, dat kunnen ze ook niet vragen, he. Dus het is altijd een moeilijke kwestie.” (PR)

Ondanks de verstrenging van de richtlijn rond het **gebruik van sociale media**, wordt ook daar de context van het incident in overweging genomen bij beslissingen over toestemming.

“Facebook is niet gemaakt om in de media te komen. Dat is denk ik voor de vrienden die je hebt, een contactsite, daar info uitwisselen. Goed, als er een massamoordenaar is (...) achteraf dan, als alles gebeurt is, dat dan blijkt dat hij dat op Facebook heeft aangekondigd, dan is dat maatschappelijk relevant. Dus dan denk ik dat je dat moet geven. En dat is ook weer een afweging, geval per geval. Maar ge moet denk ik uitgaan van het feit, ‘we doen het niet.’” (AU)

En ondanks de strenge regels rond contact met **minderjarigen**, vinden journalisten dat er een verschil is tussen het interviewen van kleine kinderen en jongeren. Zo antwoordde één journalist op de vraag of minderjarigen enkel met toestemming en/of onder begeleiding van een volwassene geïnterviewd mogen worden het volgende:

“Minderjarigen is natuurlijk ook relatief. Als je iemand van 16 jaar pakt, dan ga ik er al van uit dat die genoeg weet wat er kan en wat niet kan. (...) Dus we hebben daar wel een gematigde houding tegenover.” (AU)

Bovendien beïnvloedt de **maatschappelijke relevantie** van een incident de manier waarop journalisten omspringen met de kwestie toestemming. Uit de berichtgeving rond Sierre bleek hoe dat soms tot problemen kan leiden. Eén VRT-journalist stelt dat het doorgaans geen probleem is om een reportage uit te stellen, mocht blijken dat nabestaanden nog niet gevonden zijn, maar dat er wel een verschil is tussen een verkeersongeval en een aanslag of een ramp.

“Er is een gradatie: hoe groter en maatschappelijk belangrijker iets wordt, hoe minder dat soort dingen kan meespelen. Het is evident dat als de Herald of Free Enterprise⁷ zinkt, dat je dat gaat filmen. En dat je niet gaat vragen: ‘Ja, maar is de laatste nabestaande van de mensen aan boord wel op de hoogte?’ Daar ga je niet op wachten.” (AU)

1.6.2. *Impliciete toestemming*

Zoals reeds aangegeven werd, is toestemming volgens journalisten voor interpretatie vatbaar. Uit de gesprekken kan afgeleid worden dat de meerderheid van de journalisten vindt dat toestemming altijd gevraagd moet worden. Wanneer we kijken naar hoe ze dit in de praktijk toepassen, blijkt echter dat ze zichzelf toch wat meer speelruimte toekennen. Zo vonden we een aantal voorbeelden van situaties terug waarbij journalisten ervan uitgaan dat er impliciete toestemming⁸ gegeven werd voor het winnen of publiceren van informatie.

“Als ge u kenbaar maakt als journalist, dan weten ze van ‘Ok, alles wat ik nu zeg, dat gaat hij opschrijven.’ (...) Meestal als ge u gewoon al kenbaar maakt, dan moeten de mensen al beseffen ‘Ok, alles wat ik nu ga zeggen tegen hem, kan hij gebruiken’. En meestal beseffen de mensen dat wel.” (PR)

Enkele journalisten vinden dat foto’s van overleden slachtoffers gepubliceerd mogen worden indien de nabestaanden deze **zelf publiek** hebben gemaakt. Onder ‘publiek’ worden dan niet enkel foto’s bij bijvoorbeeld opsporingsberichten verstaan, maar ook beelden die verspreid worden bij begrafenisplechtigheden.

“Ik vond bijvoorbeeld de ramp in Sierre, de busramp. Als ge bijvoorbeeld op de begrafenis die kisten ziet staan met alle foto’s erbij, dan heb ik zo iets van: ze tonen ze op tv, iedereen ziet ze. Moet ge het dan nog inhouden? Dan vind ik het dan wel kunnen. Of (...) neem nu bijvoorbeeld Joe Van Holsbeek, daar waren het de ouders zelf die met foto’s naar buiten zijn gekomen. Dan moet ge niet heiliger zijn als de paus, he. Als de ouders zelf een foto geven, dan is er ook geen probleem, dan mag het ook. Maar anders, als de ouders niet uitdrukkelijk akkoord zijn, zou ik zeggen nee.” (PR)

Gevraagd naar de regel rond toestemming bij het interviewen van minderjarigen, zeggen de meeste journalisten dat dit absoluut nodig is. In de praktijk blijkt ten tweede echter dat expliciete én impliciete toestemming van voogden of andere verantwoordelijken als voldoende wordt beschouwd. Indien ouders bijvoorbeeld schriftelijk de verantwoordelijkheid voor hun kinderen aan de **school** overdragen tijdens schoolse activiteiten, is het voor bepaalde journalisten voldoende om ervan uit te

⁷ Een Brits schip dat kapseisde voor de haven van Zeebrugge in 1987.

⁸ Eén journalist wijst erop dat binnen VRT een driedelige interpretatie aan toestemming gegeven wordt, met een ietwat andere opvatting van impliciete toestemming, m.n.: wanneer uit de omstandigheden blijkt dat men geïnterviewd wordt (bv. men weet dat men gefilmd wordt) en er wordt geen weigering uitgesproken, dan mag men ervan uitgaan dat de geïnterviewde zijn toestemming geeft. Daarnaast is er ook mondelinge en schriftelijke toestemming. Deze drie vormen van toestemming worden doorgaans nagestreefd. In sommige gevallen is het echter praktisch moeilijk om toestemming te vragen aan bijvoorbeeld ouders van kinderen die op een schooluitstap naar het parlement om een reactie gevraagd worden. In dat geval gaat men ervan uit dat de verantwoordelijke (de leerkracht e.d.) de beslissing op zich mag nemen, zonder eerst uitdrukkelijk de ouders te contacteren. Dit valt dus niet onder de definitie van impliciete toestemming volgens VRT. Impliciete toestemming wordt in dit onderzoek echter opgevat in de breedste zin van het woord, d.w.z. alle vormen van geïmpliceerde toestemming die niet uitdrukkelijk geregistreerd worden.

gaan dat ze enkel toestemming van de school nodig hebben om deze kinderen te interviewen. Het argument is dat eens de toestemming gegeven is het onpraktisch en overbodig is om nog individueel de ouders aan te spreken. Hoe los met deze regel wordt omgegaan, hangt echter wel af van de situatie.

“In theorie moeten de ouders toestemming geven als ze geen 18 zijn. [Er zijn] veel scholen die bij het begin van het jaar de ouders een tekst laten ondertekenen dat zij fungeren als [verantwoordelijke voor de kinderen]. Dat is ook juist. Als dat afgesproken is, is dat geen probleem. (...) Dus als de school zegt ‘Kom maar [langs]’, dan is het in orde in de regel. (...) Minderjarige slachtoffers, dan moet je zeker ouders en zo [aanspreken]. Daar is geen discussie over. Die ga je niet zomaar... Als het echt slachtoffers zijn. Maar in een gewone context [wel].” (AU)

Andere journalisten zijn **tegen** het idee van impliciete toestemming bij het gebruik van beeldmateriaal van minderjarigen. Zo bekritisieren enkele journalisten de kwestie van het in beeld brengen van openbare afbeeldingen van de overledenen van het busongeval.

“Ik vind dat verkeerd. Ik heb dat altijd gevonden. Ik vind dat je zeker voor foto’s van kinderen, zeker voor slachtoffers absoluut toestemming van de ouders moet hebben. En dat maakt dan eigenlijk niet uit of dat die ouders dan drie dagen later zelf op de begrafenis de foto van hun kind [tonen]. Want dat is nog altijd een soort privémeeting. Die ouders hebben er zeker niet om gevraagd dat de foto van hun kind op de voorpagina van de nationale, populaire gazet staat. (...) Ook al is dat een collectief gebeuren, ik vind dat dat moet beschermd worden.” (AU)

“Als ouder, ik heb zelf ook kinderen, ik heb veel met school te maken gehad, ook in de [sic] schoolbestuur en oudervereniging gezeten. Op bepaald moment vraag je op het moment dat die nieuwe media daar zijn aan de ouders toestemming om schoolfoto’s van activiteiten online te mogen zetten van hun kinderen. Dat is niet bedoeld om dat in de gazet te zetten. Dat is bedoeld zodat ouders en andere ouders die foto’s kunnen bekijken. Een technische manier om het makkelijk beschikbaar te stellen. Ik vind dat dat dus niet kan.” (AU)

Gemiddeld lijken journalisten ervan uit te gaan dat toestemming onder bepaalde omstandigheden verondersteld mag worden, maar dat het toch **veiliger** is om het expliciet te vragen. Er kan creatief omgesprongen worden met dergelijke problemen. Zo geeft één VRT-journalist aan dat het niet altijd mogelijk is om in bepaalde omstandigheden toestemming te krijgen van ouders voor het filmen van hun kinderen, maar dat men dat oplost door contactkaartjes mee te geven aan de gefilmde kinderen en door verder voort te gaan op de beslissing van de verantwoordelijke (zoals een leerkracht).

1.6.3. Toestemming intrekken

Om te peilen naar de houding van journalisten tegenover toestemming na de nieuwsgaring, stelden we de volgende vragen:

- *Geeft u de geïnterviewden steeds de mogelijkheid hun interview eerst door te lezen/te bekijken voor publicatie/uitzending? Vindt u dit nodig/nuttig?*
- *Wat als mensen eerst instemmen met een interview en nadien toch willen terugkomen op hun toestemming?*

Verschillende journalisten geven aan dat ze hun reportage of tekst nog **aan de geïnterviewde laten zien** indien deze dit wenst. Sommige journalisten doen dat altijd. Zo zegt één journalist (PR) dat er in zijn interviews geen woord zal staan dat niet goedgekeurd is door de geïnterviewde. Eén krantenjournaliste zegt de vraag steeds vaker te krijgen van de betrokkenen zelf en “als het echt gevoelige thema’s zijn dan stel ik dat zelf ook voor. Dat stelt mensen ook gerust, dus dan kan je hen

gemakkelijker overtuigen om daarop in te gaan.” (PR) Volgens een andere krantenjournalist gaat het dan meestal “meer over punten en komma’s dan echt over inhoudelijke dingen.” (PR)

Anderen geven echter aan dat ze proberen te vermijden om slachtoffers alles te laten nalezen of te bekijken, omdat dit te **tijdrovend** kan zijn, maar dat ze op aandrang van het slachtoffer of de nabestaande het soms toch toelaten. In het algemeen zullen de journalisten het **niet zelf voorstellen**. Het lijkt erop dat journalisten denken dat slachtoffers zelf in staat zijn om te weten dat ze die vraag kunnen stellen. Eén krantenjournalist vermoedt echter dat mensen ook niet weten dat ze dit recht hebben. Eén televisiejournalist (die voornamelijk in het buitenland werkt) zegt dat hij vindt dat het de professionele verantwoordelijkheid van de journalist is om het effect van beelden op de betrokkenen in te schatten.

“Maar als je zo iets doet en je bent aan het werken tegen de deadline van 1 uur en je hebt dan nog snel wat materiaal om kwart voor 1 kunnen draaien, ja, dat is niet realistisch om aan de mensen te gaan vragen. Dan moet jij als journalist je deontologische verantwoordelijkheid nemen en bepalen hoe sterk je die in beeld gaat brengen of niet.” (AU)

“Wij zijn daar nooit echt heel erg happig op, omdat meestal hebben mensen heel hard de neiging om te beginnen veranderen overal of daaraan te schaven. En dan wordt onze job natuurlijk wel heel erg bemoeilijkt, omdat wij ook deadlines hebben en meestal worden onze stukken ook maar pas naar de avond toe geschreven. En dan wordt het soms wel moeilijk. Dus we proberen dat te vermijden. (...) Maar als echt die vraag expliciet komt, dan gebeurt dat wel.” (PR)

Ook over wat er moet gebeuren indien een geïnterviewde **achteraf zijn of haar toestemming intrekt**, variëren de meningen. In principe is een deel van de journalisten het eens dat ‘gegeven gegeven is’. Eenmaal de toestemming uitgesproken is, vinden vele journalisten dat ze de informatie mogen gebruiken. Indien een geïnterviewde toch twijfelt, moeten ze dit in principe op voorhand te kennen geven.

“Meestal brengen we dat dan toch, omdat als ge het eerst belooft en ge doet heel uw verhaal en dan eufkes zo zitten zeggen van ‘Ik wil niet dat het in de krant komt’... Ge kunt het altijd doen zonder dat de naam geweten is bijvoorbeeld. Da’s dan anoniem.” (PR)

Toch staan journalisten open voor een **discussie** achteraf. Het komt er dan vaak op aan om de geïnterviewde alsnog te overtuigen. Indien deze persoon toch een gegronde **reden** aangeeft, kan er toch beslist worden om het bericht niet te verspreiden.

“Dan bel je die mensen toch nog eens op met de vraag: “Zeg, jij had je toestemming toch gegeven? Waarom?’ Goed, als daar echt een reden voor is of wat dan ook, of er is iets veranderd waardoor dat die mensen niet meer willen of niet meer mogen. Je weet niet wat, gerechtelijk onderzoek of wat dan nog. Dan krijgen die een verbod en kijk, dan doe je dat ook niet. Maar als het zo iets is van: ‘Goh, mja, ik twijfel en nu weer wel en nu weer niet.’ Ja, dan proberen we die toch wel te overtuigen. Ondanks het feit dat ze het geweigerd hadden. Maar goed, als zij zeggen dat het niet mag om vijf voor zeven, dan geven wij het niet.” (AU)

Als blijkt dat een geïnterviewde zijn toestemming niet in het algemeen maar enkel voor een specifiek medium intrekt, zal er volgens één journaliste nog harder geprobeerd worden om hem te overtuigen, tenzij de informatie al overal gepubliceerd/uitgezonden werd. Welke informatie de **concurrentie** heeft en hoe **exclusief** de informatie is, spelen dus een rol in de beslissing.

Een klein deel van de journalisten vindt **toestemming geen absoluut gegeven** en zal in deze context de wensen van de geïnterviewde naleven. Dat is volgens één journalist een kwestie van beleefdheid. Een andere journalist zegt dat slachtoffers of nabestaanden vaak pas achteraf over de eventuele

impact van de berichtgeving nadenken en dat ze daarom het recht behouden om hun toestemming in te trekken.

2. Bronnen

Een globale analyse van de bronnen die door journalisten gebruikt worden, wijst uit dat alle journalisten in de studie rechtstreeks met slachtoffers, nabestaanden en derden (bijvoorbeeld burens, collega's, mensen van de sportclub, ...) gaan praten. Ook sociale media worden door alle journalisten wel eens gebruikt. Er wordt minder gesproken over informatie die via officiële diensten verkregen wordt – al dan niet op een legitieme manier – maar dat betekent niet dat het in de praktijk niet gebeurt. We kunnen voorzichtig stellen dat deze laatste bron minder gewaardeerd wordt bij berichtgeving over slachtoffers dan de rechtstreekse betrokkenen.

2.1. Slachtoffers of naasten

2.1.1. De meest waardevolle bron

Zoals we reeds uit de bespreking van het belang van slachtofferberichtgeving konden afleiden, zijn slachtoffers en hun naasten een gegeerde bron van informatie (zie deel II punt I. Het belang van slachtofferberichtgeving volgens journalisten). Er is inderdaad consensus dat slachtoffers de **beste bron** zijn van informatie na een incident. Zij zijn immers degenen die het beste kunnen weten wat er gebeurd is en hoe dat voelde. Voor journalisten is het inderdaad belangrijk om correcte en zo volledig mogelijke informatie te verzamelen enerzijds en anderzijds daar een emotie of een gezicht op te kunnen plakken in functie van het verhaal.

“Dat is vrij belangrijk, omdat als het nieuws proberen wij toch altijd in de eerste lijnen het verhaal te vertellen. Ik zeg maar iets: als er een brand geweest is met slachtoffers, dan heeft het eigenlijk weinig zin om voxpops (...), mensen die getuigen zijn, te gebruiken. Allee, we gebruiken dat dan wel omdat we vaak niets anders hebben. Maar om die dan te laten vertellen, tja, dat is niet echt de eerste lijn. We proberen dan wel betrokkenen zoals familie en zo te raadplegen.” (AU)

“(…) als het dan echt over een persoonlijke getuigenis gaat dan, dan zijn net de persoonlijke antwoorden die het interessantst zijn en dan laat je bijvoorbeeld een politiemans of een brandweerman de technische informatie geven. En dan laat je iemand, als je dan voor een getuigenis kiest, dan laat je die wel zeggen hoe hij iets heeft ervaren en hoe hij daar mee omgaat. Dus dat zijn dan eerder zo'n dingen dan echt puur de feitelijke informatie.” (AU)

2.1.2. Niet leuk

Nochtans vinden journalisten het vaak **niet leuk** om slachtoffers, naasten of nabestaanden aan te spreken. Slachtoffers hebben namelijk net een traumatische ervaring meegemaakt; nabestaanden hebben recent slecht nieuws gekregen. Een aantal journalisten zegt zich absoluut niet goed te voelen in zo'n situatie (zie deel II punt 3). Eén journalist stelt dat hij zelden vragende partij is om slachtoffers of nabestaanden te gaan aanspreken. Voor de meeste journalisten is spreken met slachtoffers en naasten echter een **noodzakelijk kwaad**.

“Stel nu dat er een moordzaak van het allure van Ronald Janssen zich voordoet, waar twee jonge mensen vermoord worden en we hebben daar foto's van of er zijn foto's van beschikbaar. Dan is dat een zaak die dermate veel maatschappelijk *ampleur* heeft dat de neiging om die foto's te geven een stuk groter zal zijn en dat je als slachtoffer in de realiteit een stuk van je inspraak verliest. Of je dat nu zelf leuk vindt of niet, speelt daarin soms een heel kleine, beperkte rol. Het is ook daarom dat we de

afpraak hebben gemaakt hier intern, ik vind dat eigenlijk ook een goeie afspraak, dat we altijd proberen om de slachtoffers te contacteren. En altijd rekening houden met hun mening.” (PR)

2.1.3. Selectie

Of slachtoffers en naasten benaderd worden en de manier waarop dat gebeurt, hangt af van de ernst van de situatie, de maatschappelijke weerklank, enzovoort. We gingen reeds uitgebreid in op de contextuele invloed op de benadering van en omgang met slachtoffers in punt 1 van dit deel.

Niet iedereen komt in aanmerking als bron van informatie. Op basis van wat enkele journalisten ons vertelden, wordt er een selectie gemaakt in de groep die aanwezig/bereikbaar is en wil meewerken. Ten eerste is de **inhoud** van wat ze kunnen vertellen belangrijk, waardoor getuigen en naasten voorrang krijgen op iemand die de feiten minder goed kent of geen directe relatie heeft met het slachtoffer. Het beste verhaal is dus een belangrijke factor, zowel voor audiovisuele als printmedia. Ten tweede, als er nog keuze over is, verkiezen journalisten **“de beste babbelaar.”** (AU) Ten derde worden mensen soms **tegen zichzelf in bescherming** genomen wanneer de journalist dit nodig en mogelijk acht. Zo vertellen enkele journalisten over de minderjarige slachtoffers van een serieverkrachter in Antwerpen. Bij één medium (tv) werd zo voorzichtig mogelijk met hun getuigenis omgesprongen (o.a. anonimiteit, vragen opnieuw stellen omdat het eerste antwoord te emotioneel was). Een ander medium (krant) besliste om de getuigenis niet te gebruiken omdat de jongeren “heel grof waren in hun bewoordingen tegenover de dader en ook omdat de feiten veel té gruwelijk waren (...) zo verschrikkelijk dat we dat al niet in detail in de krant moeten [zetten].” (PR)

Dezelfde principes gelden voor slachtoffers of naasten die journalisten zelf contacteren. Zo geeft één journaliste het voorbeeld van een sekschandaal tussen minderjarigen in een internaat. De journaliste geeft aan dat ze verschillende getuigenissen geweigerd heeft van kansarme mensen wier kinderen gelijkaardige situaties hadden meegemaakt, omdat een dergelijke getuigenis op televisie deze mensen “niet meer in hun eigen waardigheid doet [sic] (...) op tv gaat dat heel verkeerd overkomen.” (AU)

Eén journalist vat de selectie verder samen in drie concrete punten:

“Het moet toch altijd een beetje maatschappelijk belangrijk zijn. Iemand die wordt bestolen, dat gaan we nooit doen. Als dat nu echt zinloos is of die is zwaar gewond of weet ik veel: alles hangt af van de context. Maar ook het nieuws van die dag bepaalt dat eigenlijk. Als ge heel veel hard nieuws hebt, dan gaat een overval het niet halen, denk ik. (...) We moeten ook checken of het klopt he. (...) want als er twijfel is, doen we het toch beter niet.” (AU)

2.2. Andere bronnen

Voor aanvullende informatie en/of indien de betrokkenen niet wensen mee te werken, wenden journalisten zich tot andere bronnen. In ons codeboek werd dit opgenomen onder de labels ‘derden’, zijnde burens, collega’s, kennissen, getuigen et cetera; en het label ‘officiële kanalen’, zijnde politie, gerecht/parket, brandweer, enzovoort. Sommige journalisten zeggen deze bronnen sowieso aan te spreken: ze proberen namelijk op zo veel mogelijk manieren het verhaal ineen te puzzelen. Enkele journalisten merken bijvoorbeeld op dat een rondvraag in de buurt een normale praktijk is. Hier en daar worden ook minder legitieme methoden gebruikt. Zo stellen sommige journalisten dat collega’s met een smoesje (bv. zich voordoen als familie) ziekenhuizen opbellen of zelfs binnengaan om slachtoffers te spreken. Enkele televisiejournalisten merken op dat het voor hen minder evident is om op die manier informatie te verzamelen, omdat zij steeds een opvallende camera nodig hebben om iemand in beeld te brengen.

2.2.1. Buren, kennissen, getuigen

Doorgaans loopt het echter niet zo'n vaart en zijn er genoeg legitieme middelen om via derden informatie te verzamelen wanneer dat niet via slachtoffers of nabestaanden kan. Zoals gezegd kan er zo ook aanvullende informatie vergaard worden. Journalisten kunnen bij bepaalde incidenten bijvoorbeeld 'voxpops' afnemen bij toevallige voorbijgangers en buren, ofwel "de mening van de straat, diegene die het gezien heeft." (PR)

Enkele journalisten vinden het geen goed idee om informatie aan buren te vragen. Dat heeft ten dele te maken met de **kwaliteit** en de **betrouwbaarheid** van informatie uit dergelijke bronnen. Zoals één geïnterviewde uitlegt: journalisten hebben liever de echte getuigenis van de betrokkenen dan een "verdraaid verhaal" van "de bakker of de beenhouwer". (PR)

"Want het probleem is hoe verder dat je gaat, dan krijg je dikwijls van die apenverhalen van mensen die kennen hem en alles [weten]. Maar als je dan begint te luisteren en vraagt 'Ja, maar waar heb je dat gehaald?': 'Ik heb dat horen zeggen of ik heb dat ergens gelezen.'" (PR)

Informatie van derden moet dus goed **gecontroleerd** worden. Wanneer dat niet gebeurt, kunnen er ernstige fouten gemaakt worden. Zo vertelt een journalist over een zaak waarbij een man door zijn vrouw in het hoofd geschoten werd en er niemand van de familie bereikbaar was. Daarom werd geopteerd om een buurtonderzoek te doen, dat met te weinig controle in de krant geplaatst werd.

"Ja, daar hadden we dus – tja, ik schaam me er nog altijd dood voor – heel de straat afgegaan en dus da was *unisono* 'de [man] was de slechte'. Ja, *unisono*... Bleek dus niks van aan te zijn. (...) Zij was erin geslaagd om heel de straat tegen hem op te zetten. En uiteindelijk, de realiteit was dus héél anders." (PR)

2.2.2. Experts of mensen uit het milieu

Een andere zaak is het wanneer men met mensen gaat spreken die onrechtstreeks bij een incident betrokken zijn. Eén journalist vertelde hoe hij ooit met dokters en mensen van Seaking ging spreken om te berichten over een zeevaartongeval waarbij elf schippers verdronken. Wanneer men met experts gaat spreken, is dat doorgaans om **technische informatie** te vragen. Van deze mensen wordt verwacht dat zij wat meer afstand kunnen nemen van de zaak. Zo ook voor indirecte betrokkenen die geen experts zijn, zoals ziekenhuiswoordvoerders, politici, woordvoerders van scholen, advocaten enzovoort. Zulke personen kunnen gecontacteerd worden wanneer slachtoffers of nabestaanden niet in staat geacht worden om met de media te spreken. Bij het busongeval in Jordanië werden bijvoorbeeld de tour operator en de Belgische ambassadeur in Jordanië aangesproken; voor Sierre trad onder meer de burgemeester van Lommel op als een soort van woordvoerder. Zulke mensen kunnen optreden als bron en als tussenpersoon (zie ook de suggesties).

2.2.3. Officiële bronnen

Een andere manier om informatie over incidenten te verzamelen, is via officiële kanalen. Het verzamelen van deze informatie kan op verschillende manieren gebeuren, al dan niet legitiem (bijvoorbeeld officiële informatie of informatie die via lekken verkregen wordt, cf. infra). In de praktijk gebeurt dit op regelmatige basis. Toch worden bronnen zoals politie, brandweer, parket of gerecht minder genoemd dan andere kanalen. Enkele journalisten geven aan dat de band tussen officiële bronnen en de media **niet optimaal** is.

"Die afstand is hier veel groter tussen pers en justitie [dan in Nederland, nvdr]. Wij zijn zo, sommigen toch, (...) zijn we een beetje de boeman. Ze houden ons liever buiten. (...) Maar we hebben tijden gehad

dat het echt rampzalig was. Niet oppakken, niet terugbellen, zo van die toeren allemaal. Dat artikel dat moet klaar geraken, dat is zo wat frustrerend.” (PR)

“Daar ontbreekt een stuk *common ground* waar we mekaar wel zouden kunnen vinden als er maar dialoog was. Maar dat is er dus niet, he. Al die federaties, het Agentschap Jongerenwelzijn, de wetgever, gaan dikwijls per definitie uit van de slechte intenties van de media. En dat stoort mij ook wel.” (AU)

Bovendien kunnen officiële bronnen niet altijd de informatie geven waar een journalist naar op zoek is. Daarom oordelen journalisten vaak dat slachtoffers, naasten en getuigen ter plaatse veel meer **waarde** hebben als bron dan officiële bronnen.

“Ge kunt ook naar de politie bellen en vragen wat zij u te vertellen hebben. Ge kunt naar het gerecht bellen en vragen wat zij te vertellen hebben. Maar vaak krijg je dan geen correct, geen volledig, geen goed verhaal. Geen goed verhaal in de zin van: geen juist verhaal. Die ouders weten vaak dingen die, als je een goed verhaal wil brengen, belangrijk zijn. Dus daarvoor doen we het: voor de correctheid van de berichtgeving.” (PR)

Officiële bronnen worden wel gebruikt om bepaalde **informatie te controleren**. Eén journalist vertelt bijvoorbeeld hoe hij de lokale politie contacteerde toen hij vermoedde dat een slachtoffer van zinloos geweld loog dat hij de dader niet kende. Uit het proces verbaal bleek inderdaad dat ze mekaar waarschijnlijk kenden. Er wordt ook heel wat informatie verkregen uit officiële verslagen en door openbare rechtszittingen bij te wonen. Voorts wordt er ook informatie via officiële kanalen verspreid, bijvoorbeeld opsporingsberichten of bewakingsbeelden.

Wanneer officiële instanties ter plaatse zijn bij een incident worden zij vaak aangesproken door journalisten. Eén journalist laat zich erg positief uit over de manier waarop er dan gecommuniceerd wordt door de politie of brandweer.

“Die mensen zijn heel goed opgeleid en terecht ook, de politiediensten. Echt waar, die mensen weten ook wat ze moeten doen, die weten hoe ze met de pers moeten omgaan. Meestal bij brand, bij zware auto-ongevallen is het de luitenant van de brandweer die toelichting kort geeft. Die hebben daar toestemming voor, dus die leggen echt puur het brandgedeelte uit, die beginnen niet over, als ge dan de vraag [stelt] ‘hebt gij brandversnellers aangetroffen of zijn er indicaties van (...)’ dan verwijst die u door, meestal naar het parket. Dat is heel goed georganiseerd, moet ik zeggen, op dat vlak.” (PR)

Er wordt wel geopperd dat het Nederlandse systeem van communicatie tussen gerechtelijke diensten en hulpverleners nog beter georganiseerd is (zie ook deel I, punt 3.2.). Dat zal verder besproken worden bij de suggesties.

Enkele journalisten geven aan dat een deel van de job het opbouwen van een **netwerk** van contacten is waarlangs betrouwbare tips en informatie verzameld kunnen worden. Dat kan gebeuren door bijvoorbeeld op de plaats van een incident brandweperlui of agenten aan te spreken en hen een visitekaartje te geven. Zo gebeurt het dat officiële instanties *off the record* informatie geven aan journalisten. Eén journaliste geeft toe dat ze informatie verzamelt via lekken en ook andere journalisten geven aan dat ze zulke contacten hebben.

“Informanten noemen we dat nu niet, maar ik heb drie of vier politieagenten hier in de regio waarvan ik weet als er in [die regio] een accident gebeurt en ik bel die, dat [die] kunnen zeggen: ‘Ge hebt het niet van mij he, maar ik zou een keer in die of in die straat gaan horen. Nummerke 18.’ Ja, en dan hangen die gewoon op, die mannen.” (PR)

Belangrijk voor het in stand houden van dit netwerk is een **vertrouwensband**. De VRT heeft bijvoorbeeld op dat vlak een goede reputatie en krijgt daarom soms delicate informatie toegespeeld,

omdat, zo hoorde één journaliste van een ambtenaar: “we weten als we erbij zeggen *off the record* dat jullie het niet gaan misbruiken” (AU)

2.3. Sociale media

Zoals reeds is gebleken, is een groot deel van de journalisten kritisch over de berichtgeving rond het busongeval in Zwitserland. Het publiceren van foto's en blogberichten van de minderjarigen kon voor velen niet door de beugel. Voor een uitgebreide bespreking van de houding tegenover berichtgeving over minderjarigen, verwijzen we naar punt 4.4. In dit onderdeel gaan we in op een ander deel van de discussie, namelijk het verzamelen van informatie via sociale media. Uit de reacties van journalisten op Sierre zouden we kunnen afleiden dat voor de meesten sociale media taboe zijn in het proces van nieuwsgaring. Maar is dat in de praktijk ook zo?

In 2012 werd de Code van de Raad voor de Journalistiek uitgebreid met een richtlijn over het gebruik van informatie uit persoonlijke websites. Deze richtlijn erkent dat sociale netwerksites voor de media een bron van informatie zijn, maar dat betekent evenwel niet dat dit materiaal zonder meer mag worden overgenomen. De richtlijn schetst enkele kwesties die journalisten moeten afwegen bij de beslissing of informatie van een persoonlijke website of sociale netwerksite gebruikt zal worden. Verschillende redacties gingen ook nadenken over hun standpunt tegenover het gebruik van sociale media. Verschillende VRT-journalisten vertellen bijvoorbeeld dat in hun deontologische richtlijnen een duidelijker standpunt werd ingenomen, in lijn met dat van de Code. In ieder geval mogen we ervan uitgaan dat de discussie bij elk medium gevoerd werd en dat er vaak negatief geoordeeld werd over sociale media als informatiebron.

Nochtans blijkt dat sociale media in de praktijk **nog steeds een rijke bron van informatie en beeldmateriaal** zijn. Vrijwel alle journalisten suggereren dat zij of hun collega's nog steeds gebruik maken van Facebook, Twitter, LinkedIn, Hyves e.d. om informatie en/of foto's te verzamelen van de personen over wie ze berichten: “Facebook helpt onze job enorm (...)maar het is een heel gevaarlijk hulpmiddel want tegenwoordig wat de mensen er op zwieren het is bijna alsof ge dagboeken leest.”(PR) Op zich is het gebruik van sociale media in het proces van informatiegaring niet expliciet verboden. Het is het gebruik van deze media voor nieuwsproductie – d.w.z. het effectief publiceren/uitzenden van de informatie – dat aan bepaalde regels gebonden is.

Wanneer we peilen naar hoe journalisten in deze studie omspringen met sociale media, tekenen er zich twee lijnen af. De eerste groep is van mening dat informatie en foto's van sociale media **niet zonder toestemming** van de betrokkenen gebruikt mogen worden. Dat is zeker het geval wanneer het gaat om kinderen.

“En het argument van ‘Facebook is een publiek ding’, dat vind ik flauwe zever. Facebook is daar niet voor bedoeld, Facebook is niet bedoeld om in een gazet te zetten. *À la limite* is zelfs Twitter daar niet voor bedoeld, voor in de kranten te drukken. Als ik iets [tweet] naar mijn volgers dan is dat voor die mensen bedoeld, ik zou dat ook niet leuk vinden als dat Twitterbericht in mijn naam ineens voor een miljoen mensen te zien is op tv.” (AU)

De andere groep stelt dat **privépersonen zelf verantwoordelijk** zijn voor de informatie die ze ter beschikking van een breder publiek stellen.

“’t Zal mij misschien later zelf zuur opbreken, maar ik vind: al hetgeen dat op het internet verschijnt, vind ik wel publiek. Er zijn heel veel discussies over, maar persoonlijk vind ik dat dat publiek is. (...) Als 't op internet staat, mag iedereen het weten. Voor een stuk vind ik dat, maar dat doe je dan weer niet omdat dat niet proper is (...) Foto's vind ik nog iets anders, maar berichten vind ik wel dat ge moogt geven. (...) Dat slachtoffer heeft er zelf voor gekozen om publiek te zijn dan, he. En op mijn Facebook

gaat ge niet foto's kunnen vinden als ge niet bevriend zijt met mij. Dus ik heb daarvoor gekozen om dat gereserveerd te houden." (AU)

Daaruit vloeit de suggestie voort om privépersonen en vooral jongeren meer te informeren en te sensibiliseren over hun omgang met sociale media, onder meer wat betreft de gevaren die achteloos gebruik van sociale media inhouden voor de privacy (dit wordt verder besproken bij de suggesties).

Een deel van de journalisten zegt wel dat het nog steeds de **verantwoordelijkheid van de journalist en de eind- of hoofdredactie** is om voorzichtig om te springen met bepaalde informatie. Journalisten hebben de keuze, zo stellen ze, om de informatie die beschikbaar is niet in de berichtgeving op te nemen. Er wordt van hen immers verwacht dat ze een professioneel oordeel vellen. Veel hangt af van de beslissing van de eind- of hoofdredactie.

"Maar dan moet je die afweging maken (...) of die informatie [van sociale media, nvdr] dat je hebt of dat die nodig is om het verhaal te vertellen. Maar dat maakt het voor de journalist natuurlijk makkelijker om beelden te gebruiken, maar daarom heb je nog altijd de keuze. (...) Allee, of de redactie heeft nog altijd de keuze om ze al dan niet te gebruiken, dus da's niet omdat ze er zijn dat je ze ook moet gebruiken natuurlijk." (AU)

Het ziet er naar uit dat het moeilijker wordt om de privacy te beschermen. Er kunnen zoals gezegd wel enkele stappen genomen worden om private informatie ten dele af te schermen. Hiervoor verwijzen we naar de suggesties (deel IV) waarin we bespreken hoe de berichtgeving over slachtoffers volgens journalisten nu en in de toekomst nog verbeterd kan worden.

3. Twijfel

Een meerderheid van de journalisten geeft inderdaad aan dat ze bij twijfel advies zoeken uit verschillende bronnen (zie ook punt 4.1. Afweging). Overleg zou gepleegd kunnen worden met collega's, eind- en hoofdredactie, juridische specialisten of andere instanties.

Zoals we eerder besproken hebben, wordt de **Raad voor de Journalistiek** volgens journalisten weinig geraadpleegd rond ethische vragen. Als dat dan toch gebeurt, is het meestal reactief, dat wil zeggen na de berichtgeving.

Een aantal media hebben eigen, **specifieke aanspreekpunten** waar journalisten terecht kunnen voor ethische vragen, bij twijfelgevallen of voor advies over een gepaste aanpak. VRT heeft bijvoorbeeld een deontologische adviesraad. Deze kan overleggen bij vragen of problemen, behandelt ook eventuele klachten en kan door journalisten gecontacteerd worden voor advies. Dat laatste gebeurt volgens een aantal journalisten regelmatig. Journalisten van VRT voelen zich doorgaans dan ook goed ondersteund.

Veel journalisten geven aan dat hun **collega's** een belangrijke bron van advies vormen bij twijfelgevallen. Eén krantenjournalist vertelt dat collega's de eerste laag zijn waar een journalist advies aan zal vragen. Als onderste laag van de "trapstructuur" met boven hen eindredactie, regiochefs et cetera vormen journalisten en fotografen een team dat mekaar kan adviseren.

"Mijn fotograaf. Als de eindredactie mij iets lapt of ik heb een probleem, [bel] ik hem op. Die is al dertig jaar bezig in de regio, die heeft alles al meegemaakt. Dus in eerste instantie bij collega's en als zij het echt niet weten, dan bel ik naar de eindredactie. Wij zijn echt een hecht verband." (PR)

Ook andere journalisten hebben het over een team van collega's waarbinnen gezonde discussie plaatsvindt in twijfelgevallen: "Met je cameraman, met je team. Kunnen we dat maken, kunnen we dat niet maken, gaan we erover?"(AU); "[Met] mijn naaste collega die haast dagelijks met van die zaken in contact komt, praat ik af en toe wel een keer" (PR); "Als we in de montage zitten, dan zit je dus met twee, he. De monteur die naast mij zit. Dan kiezen we quotes en ik overleg wel met mijn monteur." (AU) Slechts één journalist is van mening dat ieder voor zich handelt binnen de beroepsgroep: "Maar het beroep van de journalist is ook meer en meer een beroep van de *einzelgänger* aan het worden. En goede raad en adviezen van collega's, da's steeds minder, want iedereen denkt gewoon vanuit zijn eigen financiële nood." (PR)

Naast collega's wordt ook de **eind- of hoofdredactie** aangesproken voor advies, bij twijfel of bij onenigheid. Zoals we elders bespreken, wordt de eind- of hoofdredactie vaak verantwoordelijk gehouden voor dergelijke beslissingen: "Dat is de hoofdredacteur zijn taak. Die moet een beetje waken over de lijn van het nieuws." (AU) Sommige journalisten koppelen voornamelijk terug naar hun eind- of hoofdredactie wanneer ze door onderling overleg zelf niet tot een besluit komen of bij grote twijfelgevallen. Er kan voorzichtig gesteld worden dat collega's het eerste aanspreekpunt zijn bij twijfel, waarna de verantwoordelijkheid opschuift naar de eind- of hoofdredactie en eventueel van de regionale naar de nationale redactie, indien het nieuwsfeit op nationaal niveau gecoverd kan worden.

"De redactiecoördinator (...) is mijn eerste aanspreekpunt, dus voor de regio. Maar als hij een stuk binnenkrijgt en die zegt 'Hm, dat kan misschien interessant zijn voor nationaal,' dan pakt nationaal dat natuurlijk over. En als zij dan nog zeggen 'We moeten dat nog hebben en dat nog en dat nog', dan gaat het ook een beetje uit zijn handen, natuurlijk." (PR)

Meerdere journalisten zeggen dat ze de beslissing sowieso aan de eind- of hoofdredactie overlaten. Sommige journalisten menen dat ze eigenlijk weinig te zeggen hebben over bepaalde beslissingen (bv. rond de publicatie van foto's) en dat de eind- of hoofdredactie de beslissing neemt. Anderen zeggen dan weer dat ze wel degelijk inbreng hebben, maar dat de eindbeslissing wel bij de eind- of hoofdredactie ligt.

"Bij ons wordt er heel veel gecommuniceerd. Dus ge hebt de journalisten op het veld, dan de eindredacteur en de hoofdredacteur. En er wordt eigenlijk continu over gediscussieerd en over gesproken. (...) Dat is dus eigenlijk een overleg. Maar ik moet eigenlijk contact opnemen met de eindredacteur die dat dan zal beslissen." (AU)

"De journalist bij wie zich het probleem stelt, zal dan meestal overleggen met de chef van de afdeling of met oudere journalisten. En als het echt belangrijk is en er zijn verschillende standpunten, dan wordt er overlegd met de nieuwsmanager en in het laatste geval met de hoofdredacteur. (...) Als het zo ver komt dat de hoofdredacteur betrokken wordt, maar dat is uitzonderlijk, dan heeft hij het laatste woord. Maar iedereen heeft natuurlijk zijn invloed he. Het is niet dat de hoofdredacteur zegt: zo en niet anders. Het is een overlegproces." (PR)

Enkele regiojournalisten en freelancers van kranten zijn eerder kritisch en voelen zich in een zwakkere positie ten opzichte van de redactie. Hierboven haalden we reeds aan dat journalisten van VRT doorgaans wel tevreden zijn over het verloop van ethische besluitvoering. Ook andere journalisten (inclusief regiojournalisten of freelancers) geven aan eerder zelden problemen te hebben met beslissingen van de eind- en hoofdredactie. Het is moeilijk om uitspraken te doen over

een eventueel patroon onder de journalisten dat zou kunnen aanduiden op welke redacties meer inbreng mogelijk is.

Juristen worden eerder zelden aangesproken. Op vele redacties is er naar verluidt geen specifiek juridisch specialist aangesteld voor probleemkwesities. Dergelijke instanties zullen voornamelijk achteraf aangesproken worden in geval van klachten of delicate kwesities waar de wet niet helemaal duidelijk is.

4. Publicatie van gegevens en beelden

4.1. Afweging

Zoals bleek uit de literatuurstudie hebben klachten van slachtoffers of nabestaanden vaak te maken met inbreuken op de privacy, bijvoorbeeld wat betreft het publiceren van namen en foto's. Ook bij de Raad voor de Journalistiek is schending van de privacy een veelgehoorde klacht. In punt 1 stelden we reeds vast dat toestemming een belangrijke waarde is voor vele journalisten, maar dat de grenzen van de term gebogen kunnen worden (bijvoorbeeld: impliciete toestemming). De kwestie toestemming heeft een weerslag op de publicatie van gegevens en beelden. Hoe nemen journalisten beslissingen over welke informatie en beelden al dan niet in de berichtgeving komen? Uit onze gesprekken blijkt dat er niet één duidelijke regel voor is. Voor de meeste journalisten zal het altijd afhangen van de situatie.

“Bijvoorbeeld Kim De Gelder: dan komen daar familieleden aan en je ziet al die mensen daar staan, voor de crèche in dit geval, aan het huilen. Dat zijn wel heel krachtige beelden. Maar mag je dat dan wel geven? Want daar staan ze uiteindelijk ook herkenbaar op. (...) Maar ik vind dat heel moeilijk om te zeggen: dat dan wel en dat dan niet. Dat is zo contextgevoelig.” (PR)

We gingen reeds dieper in op het belang dat journalisten toekennen aan berichtgeving rond slachtoffers. Daaruit bleek dat de **maatschappelijke relevantie** de waarde van een gesprek of een foto mee zal bepalen. Gevraagd naar wat ze zouden willen als ze zelf slachtoffer worden, blijkt dat een deel van de journalisten inderdaad ook rekening houdt met die relevantie. Ze zouden zelf niet willen dat er dingen bericht worden over hen die niet relevant zijn en trachten dit toe te passen in de praktijk.

“Maar toch de reflex: ‘Stel dat dit over uzelf gaat, zou u dit willen horen?’ (...) Ik bedoel, ge kunt over mij perfect zeggen: een man van 36. (...) Vooral de grens tussen het vertellen van details en het weglaten van relevante informatie. Dat is de discussie.” (AU)

Meestal komt het er voor journalisten op neer om de afweging te maken tussen het **recht op informatie en het recht op privacy**, rekening houdend met enerzijds de regels en anderzijds de verwachtingen van de eind- of hoofdredactie en het publiek.

[over zelfmoord gepest meisje, nvdr] “Ja, maar dan kan je weer zeggen dat dat het recht op informatie is van de mensen die daar in de buurt wonen dat er in die school gepest wordt. Als ik in de buurt van die school woon dan wil ik wel weten dat er daar gepest wordt en dat die leraars daar niks tegen gedaan hebben en dat die later van de brug is gesprongen. Het is niet zo eenduidig zoals het soms lijkt.” (AU)

Een meerderheid van de journalisten zegt inderdaad dat ze niet zomaar alle gegevens en/of foto's publiceren zonder daar over na te denken. Bij twijfelgevallen of incidenten van een zekere omvang wordt hierover ook uitvoerig **overlegd op de redactie** of **met collega's** (zie punt 3. Twijfel). Zo

overlegden de meeste redacties intern over hun aanpak bij het busongeval in Zwitserland en geven verschillende journalisten aan dat ze nog steeds akkoord zijn met de aanpak van hun eigen medium.

“Ik heb het gevoel dat we daar eigenlijk het goed hebben gedaan (*lacht*). Want ik vind dat zowel de VRT als VTM, de twee grote *televisienieuwsen*, dat voorzichtiger hebben aangepakt dan kranten. Ik weet dat we daar ook een reputatie in hebben, maar ik heb het gevoel dat we daar wel voorzichtig mee zijn omgegaan. Ook de begrafenis (...) dat daar rekening is gehouden met niet te veel afbeelden van slachtoffers en, door het feit dat je minderjarigen had, ook geen close-ups van op die begrafenis, van ouders en zo. Dus daar moet ik wel zeggen dat ik vind dat dat goed gebeurt is.” (AU)

[over de voorpagina van *Het Nieuwsblad*, nvd] INTERVIEWER: Maar u staat nog altijd achter die beslissing?

“Ja, nog altijd.” (PR)

De VTM-journaliste stelt hierboven dat terughoudendheid bij hen de norm was: minderjarigen werden slechts spaarzaam afgebeeld en ook de volwassenen werden van op afstand gefilmd. Het tweede citaat komt van een journalist van *Het Nieuwsblad* die mee overlegde over de vaak bekritiseerde voorpagina met de foto's van de kinderen die daags na het busongeval verscheen. Hieruit blijkt dat overleg over eenzelfde situatie tot twee zeer uiteenlopende beslissingen kan leiden en dat er dus **niet één vuistregel is die voor alle media geldt**. De beslissingen kunnen van medium tot medium (en zelfs van programma tot programma) erg verschillend zijn.

4.1.1. Verantwoordelijkheid

Vaak leggen journalisten de verantwoordelijkheid voor bepaalde **beslissingen bij hoofd- en eindredacteurs**. Toch zeggen enkele journalisten dat je als professional zelf nog altijd de afweging als eerste moet en kan maken en dus niet zomaar de schuld op de eind- of hoofdredactie kan afschuiven wanneer er iets fout gaat. In de praktijk bestaat er volgens journalisten een systeem van **getrapte verantwoordelijkheid**⁹. De naam van de journalist staat bij het artikel: hij of zij kan daarom als eerste verantwoordelijk gehouden worden wanneer er een deontologische of wettelijke fout wordt gemaakt wat betreft het vrijgeven van bepaalde informatie. Eén journalist vertelt dat hij zich zo veel mogelijk hiertegen probeert in te dekken door schriftelijk vast te leggen dat de eindredactie enkel de vorm en niet de inhoud van zijn teksten mag veranderen. Journalisten zijn kortom best goed op de hoogte van de deontologie (op de redactie en in het algemeen) om als eerste een geïnformeerde beslissing te nemen.

“Ja, ja, want wij zijn uiteindelijk als eerst wel verantwoordelijk voor wat we schrijven, he. Die getrapte verantwoordelijkheid, dus eerst de journalist. Dus wij worden geacht dit van A tot Z te kennen, van voor tot achter (...) En toe te passen.” (PR)

In wat volgt bespreken we ten eerste welke gegevens en beelden volgens de journalisten gebruikt mogen worden. Daarna gaan we in op enkele types van informatie die ze niet zouden publiceren. Ten slotte behandelen we de vraag wat er al dan niet acceptabel is wanneer het gaat om minderjarige slachtoffers en naasten.

4.2. Wat kan wel?

Er is al gebleken dat gebruik van sommige types informatie makkelijker te rechtvaardigen is dan andere. Enkele journalisten zeggen dat officiële beelden gepubliceerd of uitgezonden mogen worden

⁹ Dit systeem is grondwettelijk vastgelegd voor drukpersmisdrijven: “Wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan de uitgever, de drukker of de verspreider niet worden vervolgd.” (artikel 25 lid 2 G.W.).

zonder expliciet toestemming te vragen aan slachtoffers of naasten. Het gaat bijvoorbeeld om **opsporingsberichten** die ze krijgen van de politie, waarbij ervan uit mag gegaan worden dat de betrokkenen toestemming hebben gegeven.

Ook andere afbeeldingen van slachtoffers die **publiek beschikbaar** zijn, worden geregeld gebruikt in de berichtgeving. Daarover is er echter meer onduidelijkheid (zie ook punt 1.6. Toestemming).

“Je kan nooit voor iedereen goed doen. Dat is onmogelijk. Bij Pukkelpop is dat bijvoorbeeld ook zo. Dan is er ook zo’n discussie geweest. Dan hingen ze een foto van dat jonge koppeltje (...) en die hingen daar uit. Maar mag jij dan als krant die foto’s publiceren? Ja, natuurlijk mag je dat. Maar daar is ook discussie over, want het is daar niet voor bedoeld. En weten die ouders dat, dat je dat doet? Nee, want je fotografeert op de openbare weg. Die hangen daar aan die nadarhekken van Pukkelpop. Zie, ja, dat is allemaal niet simpel, he.” (PR)

Zoals we eerder bespraken, bestaat er een gedeeltelijke consensus dat **publieke figuren** die slachtoffer (of dader) worden vrijwel altijd zonder toestemming afgebeeld mogen worden, zolang dit op een ‘correcte manier’ gebeurt. Zij zijn namelijk bekend bij het grote publiek. Andere journalisten stellen dat er toch altijd een respectvolle afstand gehouden moet worden, onder meer om de familie te beschermen tegen schokkende beelden.

In het algemeen is men relatief voorzichtig met het afbeelden en identificeren van **minderjarigen en verkrachtingslachtoffers**. Voor **volwassenen** springt men wat flexibeler om met de regels. In theorie moet men toestemming vragen, maar uit de interviews blijkt dat niet alle media het zo nauw nemen met die regel. Zo stelt één regiojournalist:

“Ja, als we 100% zeker zijn wie dat dat is en ge krijgt het uit genoeg bronnen bevestigd, wordt die naam gegeven, ja. Bij verkeersslachtoffers ook, ja.”

INTERVIEWER: En ze worden gegeven als het slachtoffer overleden is of worden ze ook gegeven als het slachtoffer nog leeft?

“Als het slachtoffer nog leeft, worden ze denk ik ook wel gegeven, ja. Als ge 100% zeker zijt van dat is die, dan worden ze ook wel gegeven. (...) Ja, meestal wel volledig.” (PR)

Andere media houden het op een beperktere vorm – bijvoorbeeld enkel de voornaam en de eerste letter van de familienaam – maar het is niet overal duidelijk of dit op basis van redactiebeleid of een persoonlijke keuze gebeurt.

“Ik denk dat bij ons de policy is, of ik zou het alleszins zo doen: voornaam en dan achternaam, de eerste letter.” (PR)

“Met volwassenen doen we het meestal: ofwel initialen, ofwel de voornaam en de achternaam alleen de eerste letter ervan. Wat ik ergens ook logisch vind. Maar daar is eigenlijk niet echt een richtlijn rond, want langs de andere kant zetten we soms ook de volledige naam van de volwassenen erin. Persoonlijk vind ik eigenlijk dat we moeten kiezen voor de voornaam en de eerste letter van de familienaam.” (PR)

Er is veel minder schroom wat betreft het afbeelden van **daders**. De Code stelt dat beperkte identificatie van verdachten uitzonderlijk toegelaten is. Volledige identificatie en herkenbare beelden kunnen enkel onder bepaalde voorwaarden. Men moet wel steeds van het voorzichtigheidsprincipe uitgaan dat iemand onschuldig is tot het tegendeel bewezen is. Daar zijn de journalisten het mee eens. Eenmaal de schuld bewezen is, worden de regels wat losser.

“Davy Simmons, da’s zo’n jongen die zijn vriendin in het hoofd heeft geschoten. In het begin was dat ook altijd Davy S., niet de volledige naam en z’n gezicht *blurren*. Maar uiteindelijk heeft hij het gedaan en hij

ontkent het niet en er valt geen ontkomen aan. Dus nu noemen we die Davy Simmons en we geven die zijn foto. Hij heeft het gedaan, dus ja.” (AU)

“Iemand die voor de rechter moet verschijnen omdat hij iets heeft gedaan, ja, de naam brengen we nooit voluit tot als hij veroordeeld is en enkel als hij meer dan drie jaar heeft gekregen. (...) Gelijk met de kasteelmoord en zo. Het zijn allemaal verdachten maar iedereen weet dat het ‘Pierre Serry’ is en niet ‘Pierre S.’ Het hangt ervan af hoe hard het in de media komt en hoeveel ruchtbaarheid dat er wordt aan gegeven en hoe speciaal het is.” (PR)

Het is echter aangeraden om steeds voorzichtig te zijn met de gedeeltelijke identificatie van daders (en slachtoffers): wat voor een journalist een relatief anonieme omschrijving lijkt, kan toch voldoende zijn voor anderen om iemand te herkennen. Zo beschrijft één journalist een artikel over een verdachte van wie slechts de beperkte identificatie ‘een directeur van een bankfiliaal in Oost-Vlaanderen’ gegeven werd. De echtgenote van de verdachte legde klacht neer omdat zij dit te veel informatie vond en zich ‘de schande van het dorp’ voelde. Aan enkele andere journalisten legden we een voorbeeld voor waarbij de gedeeltelijke identificatie van slachtoffers tot een gegronde klacht leidde. Zij stellen dat er altijd redelijk geoordeeld moet worden. Het is voor hen niet abnormaal dat mensen uit de omgeving van een dader of slachtoffer op basis van slechts enkele gegevens de betrokkenen kunnen herkennen, maar dat is niet de schuld van de journalist.

In veel gevallen is er sprake van een **domino-effect**: media kijken naar mekaar om de grenzen van wat kan en wat niet kan (voor een stuk) te bepalen: “Sowieso. Als ge een primeur hebt en ge hebt het als krant gemist, ja de volgende dag brengt ge dat ook, he. En ge probeert zelfs dat te overtreffen dan door andere dingen te vinden.” (PR) In de gesprekken werden een aantal voorbeelden aangehaald van situaties waar het onhoudbaar wordt om de anonimiteit van slachtoffers of daders te bewaren, bijvoorbeeld in de zaak-Janssen, de kasteelmoord, enzovoort.

“Als je merkt dat er in het begin wel met initialen of met voornamen gewerkt wordt en als je dan merkt na verloop van tijd dat die naam overal aan het circuleren is, dat je al echt je best moet gedaan hebben om hem niet volledig te kennen, dat er dan overgestapt wordt naar... Ik denk zelfs niet dat daar gesprekken over gevoerd worden. Het hangt echt af van: wat is er in de context hier gepast? Bijvoorbeeld met die kasteelmoord, dan waren die dokter en die zoon van die dokter opgepakt. Dat was heel in het begin nog met initialen, maar ja, eigenlijk weet iedereen in dat dorp waar het over gaat. En dan begint dat zo wat te groeien. En dat groeit en uiteindelijk gebruikt iedereen de volledige naam, want iedereen weet toch al lang over wie het gaat.” (PR)

Op die manier, zo zegt een krantenjournalist, verleggen media hun eigen grenzen. Wanneer één medium dan een foto geeft en er weinig tijd is om de oorsprong te traceren, is het mogelijk dat andere media deze gewoon beginnen over te nemen.

“Ik heb het al een paar keer gezien bij zoiets nationaal. Het Laatste Nieuws heeft een foto, maar ze blokken hem. En Het Nieuwsblad heeft dan beslist van ‘We gaan die foto niet brengen.’ En dan de dag nadien zien ze de krant. ‘Ja, maar Het Laatste Nieuws heeft die foto wél gebracht!’ Dat ze dan de dag nadien [er] nog proberen over te gaan. En zo pingpongen ze naar mekaar en worden er grenzen verlegd en verwacht de lezer inderdaad ook altijd maar direct een foto.” (PR)

4.3. Wanneer worden beelden en gegevens niet gepubliceerd?

Bepaalde beelden en informatie publiceert men volgens verschillende journalisten beter niet, zoals **gruwelijke beelden en bepaalde privésituaties**. Eerder haalden we het voorbeeld aan van een journalist die ‘Wij rijden mee’-stickers op autowrakken altijd uit beeld tracht te houden. Ook bespraken we dat lichamen van overledenen doorgaans niet in beeld zullen komen. Eén journaliste

geeft als voorbeeld een emotionele situatie bij een dodelijk verkeersongeval die voor haar geen deel uit kan maken van het recht op informatie.

“En dat moment dat ze daar stonden om dat te filmen, [kwam] de grootvader van die jongen daar af en natuurlijk aan het snikken en zo. Die cameraploeg heeft gewoon dat niet gefilmd. Niet gefilmd, niet gedraaid, niet gebruikt, laat staan die mens gaan interviewen, omdat dat geen enkele toegevoegde waarde heeft in een journaal, alleen maar emo. Allee emo zonder dat dat echt een relevantie heeft. Dat doen wij niet. Of dat proberen we toch te vermijden.” (AU)

Zoals we reeds aanhaalden hanteren verschillende redacties de regel dat over **zelfdoding** niet bericht wordt tenzij het incident een maatschappelijke impact heeft, zoals de jongen die van de brug op de E40 sprong waardoor het verkeer uren stillag. Ook geven de journalisten aan dat de strenge regels rond het afbeelden en identificeren van **minderjarigen en/of slachtoffers van seksueel misbruik** (meestal) nageleefd worden.

“(…) was er een man die zijn eigen dochters had misbruikt en dan zijn er ‘s middags in het tv-journaal denk ik beelden van het huis te zien geweest. En dan hebben we nadien gezegd: ‘Eigenlijk kan dit niet want de dochters wonen daar nog altijd en mensen zullen het huis herkennen.’ Dus we hebben ervoor gezorgd dat de beelden ‘s avonds niet meer gebruikt werden, dat we die ook van de website halen.” (AU)

Uit de gesprekken blijkt dus dat er bij bepaalde types van incidenten en in bepaalde precare situaties vastgehouden wordt aan het principe van **terughoudendheid**. Journalisten van VRT en van De Standaard zeggen dat zij eerder ‘**volgers**’ dan ‘**koplopers**’ trachten te zijn in het publiceren van delicate informatie. Dat wil zeggen dat ze bij twijfel over de relevantie van bepaalde beelden of informatie afwachten wat er in andere media en de publieke opinie gebeurt.

“Wij gaan denk ik zelden als eerste de naam volledig geven en geen foto. Niet omdat we ze niet hebben, maar gewoon omdat we een soort motie hebben van terughoudendheid.” (AU)

Zoals hierboven reeds gezegd werd, kan een journalist ook **zelf de verantwoordelijkheid** op zich nemen en terughoudend optreden in zijn berichtgeving. Eén journalist geeft een voorbeeld van een jonge vrouw wier vader een bomaanslag in een woonwijk plande.

“Enfin, ik bedoel, die heeft een dochter van 18. Dat meisje studeert verpleegkunde. Die heeft daar dus niks mee te maken. Als ge daar niet oplet (...) dan is haar toekomst ook een beetje... Als ge daar naar [gaat] bellen en foto's begint van te nemen, ik bedoel... Daar zit die niet op te wachten, om dat uiteindelijk op die manier te doen.” (PR)

4.4. Minderjarigen

4.4.1. Algemene bemerkingen

Het is duidelijk uit onze gesprekken dat journalisten de regelgeving en deontologie met betrekking tot berichtgeving over minderjarigen in het achterhoofd houden. Het **onderscheid tussen minderjarigen en meerderjarigen** is ook voor hen vrij scherp. Een journaliste redeneert dat de wetgever geoordeeld heeft dat minderjarigen nog niet goed in staat zijn na te denken over de consequenties van media-aandacht en nog niet goed voor zichzelf kunnen opkomen. Daarom is het correct dat zij meer bescherming krijgen. Een groot aantal geeft voorbeelden waaruit blijkt dat zij inderdaad voorzichtiger omspringen met minderjarige slachtoffers en naasten dan met volwassenen. Het is mogelijk dat dit ten dele te maken heeft met de commotie en de discussie rond de berichtgeving over het busongeval in Zwitserland, die minder dan een jaar voor onze diepte-interviews plaatsvond. Vrijwel elke journalist verbindt de afweging bij berichtgeving over minderjarigen immers met Sierre (zie 4.4).

Er is een consensus dat er voor berichtgeving in principe altijd **toestemming** moet gevraagd worden aan de ouders of verantwoordelijken om met minderjarige slachtoffers te praten. Dat bleek al uit de bovenstaande analyse. Enkele journalisten geven aan dat ze deze regel (tegenwoordig) strikt naleven.

“Toestemming vragen aan ouders is nog belangrijker geworden dan ooit. Ik herinner mij dat we die rechtszaak hebben gedaan over de verkrachter van Linkeroever. (...) Er zijn een aantal vrouwen verkracht onder wie ook twee minderjarige meisjes en die wouden zelf reageren. Daar moesten we niet naartoe, die wouden reageren. Maar we hebben echt de instructies gekregen van de redactie ‘zet op papier dat die ouders toestemming hebben gegeven voor reacties’. Het was wel anoniem, maar daar hebben ze dus wel echt op gehamerd. En dat is dan ook gebeurd.” (AU)

“Je mag trouwens geen minderjarigen in beeld brengen, *jamais*, nooit, nooit, nooit. Tenzij met expliciete toestemming van de ouders. Want bij Karrewiet (...) daar moet je altijd toestemming vragen aan de ouders of aan de plaatsvervangers, de scholen, om kinderen te mogen filmen. Dus laat staan als ze slachtoffer zijn. En dat daar nog niet iedereen van doordrongen is, dat begrijp ik gewoon niet.” (AU)

Uit de discussie rond toestemming kwam echter al naar voren dat **impliciete toestemming** soms ook aanvaard wordt. Om opnieuw het voorbeeld van de berichtgeving over het busongeval aan te halen: enkele journalisten geven impliciet en expliciet aan dat ze er geen graten in zagen om de foto's op het stadhuis van Lommel (een publieke plaats) in beeld te brengen, omdat die daar stonden met toestemming van de families. In andere gevallen beroepen journalisten zich op de **uitzonderingen** in de Code in functie van de maatschappelijke relevantie. Een krantenjournalist geeft als voorbeeld een zaak waarbij een meisje zich onder een trein wierp, waardoor de avondspits lang verstoord werd.

4.4.2. Minderjarigen en Sierre

De berichtgeving over Sierre wordt vaak bekritiseerd, voornamelijk betreffende het gebruik van uittreksels van de vakantieblogs en foto's.

“Ik bedoel, we hebben Sierre gehad, [dat] busongeval. Daar [zijn] wij heel zwaar de mist in gegaan. Met al die minderjarige kinderen, die zelfs nog levend waren, hun foto [in de krant] te zetten. Dat was remmen los, gewoon [op de] voorpagina. (...) Ik heb ook met die klasfoto's rondgelopen, met al die *kinnekes* op, van ‘wie is hier nu dood en wie niet?’ Ik moet dat zeggen, ik [sla] daar absoluut mea culpa in.” (PR)

“Er waren sommige kranten, kwaliteitskranten zelfs, die zover waren gegaan om naar de websitepagina [site] van die school te gaan en om fragmenten te publiceren van de dagboeken die die kinderen hadden bijgehouden. Die kinderen die dood waren. Ik vond dat er zo ongelofelijk ver over, dat ik dacht ‘hoe kan dat nu?’ (AU)

Nochtans geven enkele journalisten van audiovisuele media aan dat ze wel **begrip** hebben voor het publiceren van foto's van minderjarigen in kranten, of het nu correct was of niet.

“Ik begrijp waarom zo'n krant dat doet. Als je er een gezicht op plakt, maak je het veel tastbaarder en wordt de emotionele betrokkenheid veel groter. Maar dat weegt niet op tegen het feit dat dat ook niet respectvol is voor de slachtoffers en die families.” (AU)

Andere journalisten geven aan dat ze de berichtgeving van hun **eigen medium** wel acceptabel vinden. Hoewel journalisten van radio en televisie globaal gezien kritisch zijn voor hun collega's bij de krant, zijn ze doorgaans positief over de eigen berichtgeving over het busongeval. Nochtans hebben zij de slachtoffers en nabestaanden ook afgebeeld.

Enkele journalisten halen aan dat het publiceren van berichtjes en foto's van de kinderen als een **'laatste eer'** opgevat kon worden, maar vinden dit een twijfelachtig argument.

"Uiteindelijk hebben we beslist van 'Wij gaan die beelden niet tonen van die kinderen'. Omdat, ja, die zijn in een heel andere context op de site geplaatst. Die ouders gaan dat ook niet altijd appreciëren. Maar ik weet dat er collega's zijn die er anders over dachten. Die vonden van 'Eigenlijk moeten we dat toch wel kunnen tonen, eigenlijk is dat een soort eerbetoon aan die kinderen dat ze getoond worden.'" (AU)

"Je zou kunnen zeggen: dit is een mooie herinnering [voor] die ouders, want dat was de laatste foto van hun kind. Langs de andere kant: ze hebben de foto's ook nooit gezien. Is dat iets dat je wil bewaren, is dat het nagedachtens dat je wil van je kind? Ik weet niet hoe dat mensen daarop reageren, dus ik denk niet dat pers daar één of andere rol in speelt. Ik denk dat we juist moeten proberen het leed zoveel mogelijk te verzachten en het zeker niet groter te maken. Maar wij zijn geen therapeuten, he." (AU)

De meningen lopen kortom uiteen over welke aanpak de beste was. Ook in het algemeen plaatsen journalisten vraagtekens bij enkele gangbare praktijken. Zo bekritisieren enkele journalisten het **'onherkenbaar'** maken van slachtoffers en zeggen dat dit eigenlijk niet werkt.

"Bij ons is het dikwijls onherkenbaar gemaakt zodat je nog de ogen en de neus goed kan herkennen, maar die familieleden herkennen die direct." (AU)

[over meisje dat haar zus aanviel, nvdr] "Daar hadden wij ook foto's van de zus, (...) op tocht in de Alpen in Zwitserland, waar dat ge duidelijk kon zien wie dat de andere leden waren van de groep, en enkel (...) zo'n dun streepke ervoor, dus ge kon absoluut niet missen van wie dat het was. Da's ook ver erover." (PR)

Eerder bespraken we de houding tegenover de richtlijn rond het gebruik van foto's en gegevens afkomstig van sociale media, die naar aanleiding van de discussie over Sierre werd ingevoerd door de Raad voor de Journalistiek. De vraag werd gesteld of er effectief iets veranderd is. De meningen zijn erg verdeeld. De ene journalist zegt van wel:

"Ik denk dat er wel heel veel veranderd is, in de zin dat de bewustwording over hoe moeten we omgaan met sociale media, dat dat wel op scherp is gesteld. In die zin van er waren eigenlijk geen regels over wat kan en wat kan niet met sociale media. Ik denk dat de discussie ontstaan is: kunnen foto's van Facebook genomen worden van die kinderen? Kunnen wij de pasfoto's of de foto's van al die kinderen op de voorpagina [zetten]? Daar is heel veel discussie over ontstaan. (...) Dus ik denk de volgende keer dat de kranten met meer terughoudendheid daarover zullen berichten." (AU)

Andere journalisten betwijfelen of men voorzichtiger geworden is. Eén journalist merkt op dat de huidige voorzichtigheid een tijdelijk verschijnsel is, maar dat de goede voornemens bij de volgende grote ramp terug vergeten zullen worden.

"Ik vrees er eigenlijk voor. Toch als ik nu nieuws kijk en [de] krant lees, heb ik niet echt het gevoel dat daar echt heel anders mee wordt omgesprongen. Allee, je ziet eigenlijk nog altijd foto's van slachtoffers en in tekst (...) die privé zijn. Dus ik denk dat, ik vrees eigenlijk dat... Er wordt misschien iets meer over nagedacht, maar ik heb niet het gevoel dat dat heel concreet dingen heeft veranderd." (AU)

We kunnen besluiten dat berichtgeving over minderjarigen altijd met zeer veel terughoudendheid en voorzichtigheid benaderd moet worden. Het is aan te raden om bij twijfel over de aanvaardbaarheid van het bericht de meest terughoudende route te kiezen, ongeacht de schaal of het maatschappelijk belang van het incident.

5. Redactionele invloed

In punt 5 gingen we in op de redenen waarom regels soms met de voeten getreden worden. Eén kwestie die verschillende journalisten aankaarten, is dat de eindbeslissing over nieuwsgaring- en productie niet bij hen, maar bij de eind- en/of hoofdredactie ligt. Enkele journalisten halen het systeem van **getrapte verantwoordelijkheid** aan, waarbij de auteur van het stuk als eerste verantwoordelijk kan gehouden worden voor fouten of deontologische overtredingen.

“Ik denk ook dat iedereen een fout kan maken en om al meteen gestraft te worden daarvoor... Plus er is ook de druk van de redactie he. Soms moet ge als journalist iets verder gaan dan dat ge eigenlijk zelf wilt. En dat is omdat er druk is van de redactie en dan zijt gij daar de dupe van omdat uw naam erbij staat.” (PR)

Een veelgehoorde opmerking is dat de eind- of hoofdredactie altijd een reactie wil en dat ze dus vragen dat journalisten het **onderste uit de kast halen**. Zoals eerder werd besproken, hebben sommige redacties meer begrip dan anderen voor een weigering van een slachtoffer. Veel hangt ook af van het belang van het item in het nieuwsaanbod.

“Als het nu gaat om zinloos geweld of een steekpartij, dan is da niet zo erg. Als ze niet willen reageren, reageren ze niet. Bij ernstige feiten moeten we ook wel blijven proberen en het is dan ook onze taak als journalist om te blijven proberen. Ze zouden toch wel graag de eerste lijn in beeld hebben.” (AU)

Berichtgeving over slachtoffers dient een aantal **commerciële belangen** (zie deel II), wat blijkt uit argumenten als ‘de kijkers/lezers willen het’, ‘sensatie en slecht nieuws verkoopt’, ‘we kunnen toch niet onderdoen voor onze concurrenten’, enzovoort. Journalisten merken ook op dat de mensen die de beslissingen nemen niet in het veld staan en zich vooral bezig moeten houden met de commerciële kant van het nieuws. Net zoals snelheid ervoor zorgt dat journalisten het soms niet te nauw nemen met de ethische norm, kan zulke commerciële druk de deontologische vereisten in het gedrang brengen op het niveau van de eind- of hoofdredactie.

“Want het rare is: dat zijn mensen die zelf nooit journalist zijn geweest. Dus bij ons is dat 90% van de eindredacteuren die wij hebben, zijn nooit zelf journalist geweest. Dus die krijgen gewoon een computer voor hen, lege pagina’s kranten, van boven Het Laatste Nieuws, *c’est tout*. Dus die bellen, bellen, bellen, vullen, vullen, vullen.” (PR)

Eén journalist merkt op dat het een probleem is dat pas opgelost zal raken als de **houding** van mensen aan de top van een medium verandert. Zolang de ingesteldheid van inspelen op de publieke vraag en volledig meegaan in de commerciële logica niet vermindert, is het wellicht vechten tegen de bierkaai: “Ze gaan altijd de mazen van het net en de sluipteges proberen te vinden. Dus ik denk dat aanpassing van de regels een optie is als ge iedereen van de top er bij betreft. Het is een goed plan, ik vind dat het nodig is maar het gaat moeilijk worden.” (PR) Een andere journalist pleit ervoor dat de hoofd- en eindredacties van *verschillende* media ook gaan samenzitten, zodat de commerciële druk wordt aangepakt (zie IV. Suggesties).

Hoewel een deel van de journalisten zegt het vaak eens te zijn met beslissingen van de eind- of hoofdredactie, geven sommigen aan dat ze bepaalde informatie (beelden, gegevens) tegen hun zin hebben gepubliceerd. Vooral voor **beginners** is het moeilijk om de eind- of hoofdredactie iets te weigeren.

“Er is een bepaalde fierheid in het begin. Dat ge toch zoiets hebt van: ‘Ik wil een reactie verzamelen’ en dan blijf je er voor gaan. Maar ja, helemaal in het begin moet je bewijzen dat je dat durft, dat je dat kan. Als ge dat een paar keer gedaan hebt, krijgt ge nadien een beetje speelruimte om te zeggen van ‘Nee, het is niet gelukt’ en dan zeggen ze van ‘OK, we weten dat die er voor gaat’. Maar het is een beetje een

dubbele zaak, omdat op een redactie kunnen ze ook niet weten ‘Is hij lui? En zegt hij van niemand wilt iets zeggen’ of loop je echt heel het dorp rond en wil je echt reacties losweken en willen ze effectief niks zeggen?’” (PR)

Enkele journalisten vinden wel dat men **tegen redactionele druk in** kan gaan. Zo zegt een VRT-journaliste:

“En ook als een eindredacteur zegt van ‘ga er maar achteraan, achter de familie’ en je ziet dat zelf niet zitten, dan heb je als journalist ook altijd het recht om te zeggen: ‘Ik vind dat moeilijk, ik vind dat lastig, moeten we dat echt wel doen?’ En dat kan hier ook wel op de redactie, je kan daar wel over overleggen.” (AU)

VRT-journalisten staan globaal gezien erg positief tegenover de interne deontologische procedures en de aanpak van de eind- of hoofdredactie. Ergens wordt ook verwacht dat de openbare omroep voorzichtiger omspringt met delicate incidenten. Op enkele uitzonderingen na laten ook journalisten van andere media zich in het algemeen relatief positief uit over hun medium.

Eén regiojournalist merkt op dat de druk groter wordt vanaf het moment dat een nieuwsitem van de regionale naar de nationale redactie opschuift. Vaak hangt de *push* vanuit de redactie ook af van de **chef** die coördineert op een bepaald moment: “We hebben verschillende chefs-nieuws, de ene is daar veel rustiger in dan de andere. Je merkt bijvoorbeeld wel [dat] de achtergrond van de chefs [een invloed heeft, nvdr]: als die bijvoorbeeld bij een populaire krant gewerkt hebben dan zijn die daar veel *pusheriger* in.” (PR) Er wordt dus ook een **verschil tussen media** opgemerkt. Veel journalisten menen dat kranten zoals Het Nieuwsblad en Het Laatste Nieuws een grotere druk uitoefenen op hun journalisten dan kranten zoals De Standaard wat betreft slachtofferberichtgeving. Er wordt veel kritiek gegeven op kranten vanuit andere kranten of audiovisuele media, maar er wordt wel erkend dat de context van elk medium nu eenmaal anders is. Men heeft een ander profiel met een ander publiek, een ander bedrijfsbeleid, een andere insteek, een ander type van concurrentie, enzovoort.

“In de televisiemedia is het vaak veel braver dan in de krant. Dit kan ook te maken hebben met dat er slechts twee grote nieuwszenders zijn. Als er bijvoorbeeld vijf of zes nieuwszenders zouden zijn, zou dit waarschijnlijk heel anders zijn.” (AU)

Er mag ook aangestipt worden dat vele journalisten aangeven dat ze nog maar zelden iets tegen hun zin hebben moeten publiceren (bv. een foto bij een artikel) of dat ze nog niet vaak spijt hebben gehad van een publicatie. In veel gevallen is dat enerzijds een kwestie van de eigen grenzen aangeven en zoveel mogelijk op je strepen staan, maar anderzijds ook vanuit een besef van de aard van het beroep waarin men werkt. Zo zeggen respectievelijk een journaliste van De Morgen en een journalist van Het Laatste Nieuws:

“Maar dat is omdat ik ook voor mijzelf redelijk duidelijke grenzen heb aangegeven: dat doe ik wel, dat doe ik niet. En als ik het echt niet wil doen, dan is er wel een manier om daar onderuit te komen. (...) Je moet jezelf nog in de spiegel kunnen aankijken.” (PR)

“Als ge er zoveel problemen mee hebt, dan moet je op den duur toch ermee stoppen eigenlijk. Als je het zo erg vindt. Maar ze dringen wel aan. Da’s ook hun goed recht vind ik dikwijls, om aan te dringen. Ge kunt niet altijd nee zeggen. Anders kun je uw job ook wel verliezen natuurlijk, als je altijd maar nee zegt.” (PR)

IV. SUGGESTIES

1. Wat kunnen journalisten en redacties doen?

Verschillende journalisten zijn het eens dat een grote stap naar verbetering door het systeem zélf – d.w.z. journalisten, redacties en media –gezet kan en moet worden. Eén journalist brengt het algemene gevoel als volgt onder woorden: “Maar ik denk dus dat de media er goed aan doen om zich bescheidener op te stellen.” (AU)

Ten eerste ligt de taak bij de **journalisten** zelf. Zoals we reeds besproken hebben, zijn zij ook de eerste verantwoordelijke wanneer er iets fout gaat vanwege het systeem van getrapte verantwoordelijkheid. Journalisten menen dat een verstrenging van de regels niet nodig zou zijn indien zijzelf als beroepsgroep “hun tijd en hun verstand daarin steken, (...) een goede opleiding gehad hebben waar dat er al eens over gesproken is en zelf al eens dingen hebben meegemaakt in hun leven die hun een beetje als mensen versterkt [hebben]. Als ge die factoren allemaal hebt, dan gaat ge daar heel goed mee kunnen omgaan en hebt ge geen regeltjes nodig.” (PR) Dat houdt onder meer in dat men zelf de afweging moet maken over “wat zou ik zelf thuis kunnen verdragen? Wat zou ik zelf absoluut niet willen?” (AU) Iedereen moet “over zichzelf nadenken en daar echt ook kritisch over zijn en altijd nadenken van ‘Zeg, als ik in die situatie kom, wat dan?’” (AU) Sommige journalisten menen dat er vooral verbetering mogelijk is door meer respect te tonen, een groter inlevingsvermogen in het leed en het onderdrukken van de neiging tot voyeurisme.

Daarnaast hebben **redacties en nieuwsmerken** ook een verantwoordelijkheid. Zo bemerkt één journalist: “als iedereen voor zijn eigen deur veegt, is de straat proper.” (AU) Duidelijke afspraken, zowel intern (binnen een redactie) als naar de buitenwereld en dus het publiek (en de personen waarover men bericht) toe, zijn daarbij belangrijk.

“Ik denk dat er gewoon vanuit de krant een duidelijke richtlijn moet zijn en dat ze van daaruit toch ook wel beter moeten superviseren. Van ‘hoe pakken we het aan en volgen we een rechte lijn?’ (...) Zij bepalen uiteindelijk wat er buiten komt. Iedereen die ginder zit, moet dan ook dezelfde regels kennen natuurlijk. (...) Ik denk dat ge als krant uw lijn moet uitzetten.” (PR)

Een concrete, mediumspecifieke en **praktische vertaling van de Code** naar een eigen zakboekje per medium, heeft voor enkele journalisten ook potentieel. Dan moet wel duidelijk gemaakt worden dat dit geen absolute regelgeving is, maar eerder een extra laag van tips die geval per geval in de praktijk omgezet en geëvalueerd kan worden.

“Ethiek is vaak het afwegen van dingen tegenover elkaar. Het recht op privacy en het recht op informatie: ge kunt heel moeilijk zeggen in alle gevallen waar het evenwichtspunt tussen privacy en informatie zich gaat bevinden. Je gaat dat vaak geval per geval een beetje afwegen en anders inschatten. En ge moet uzelf de laag cadeau doen waarin dat ge daar ook kunt afwegen. En waarbij eventueel de Raad voor de Journalistiek achteraf kan zeggen: ‘Gij hebt niet goed afgewogen.’” (AU)

Ook **afspraken op sectoraal niveau** zouden kunnen helpen.

“Maar ik denk dat er veel meer te doen is niet zozeer de afdwingbaarheid maar wel de *common sense* en de *gentlemen’s agreement* in de perswereld. Want zolang die concurrentie speelt, waarbij dat de ene

al straffer uit de hoek wil komen als de andere- dan kan je de mooiste codes op papier zetten. Maar dat geldt nu voor codes maar ook voor wat je maakt, hoe relevant een verhaal is.” (AU)

Eén suggestie op dit niveau is het stimuleren van **debat** over de omgang met slachtoffers. Dat debat begint intern: op de redactie en tussen collega’s: “Ik vind dat het wel belangrijk is dat we heel veel discussiëren met elkaar en dat we proberen om toch hier met zo veel mogelijk mensen op dezelfde lijn te zitten.” (AU) Enkele journalisten halen debat op sectoraal niveau aan, dat wil zeggen tussen redacteuren en verantwoordelijken van verschillende media, de personen die de insteek van hun medium mee bepalen. Als deze rond de tafel zouden kunnen zitten om met “genoeg oprechte bereidwilligheid” de bestaande richtlijnen te evalueren en eventueel aan te passen, is het mogelijk dat deze aanpassingen ook effectief werken. Maar: “dat is een ‘*very big if*’ en heel veel voorbehoud en ‘zou’ en ‘als’. Het is nodig, maar het zal heel moeilijk zijn.” (PR) Zulk debat mag in principe niet alleen op reactieve basis gebeuren, zoals bij de commotie rond Sierre het geval was, meent één journalist. Volgens hem is het “een beetje makkelijk” om de media te bekritisieren wanneer er plots een hele rij foto’s verschijnt, terwijl er op andere momenten geen commentaar op slachtofferfoto’s komt.

“Terwijl je de weken daarvoor ook kan gaan kijken en gewone auto-ongevallen of wat dan ook gaat vinden met kindjes waar je ook een foto van gaat vinden. Maar dan ergens in de regiopagina’s of op pagina tien. Waar de ouders misschien ook niet akkoord waren dat die foto gegeven werd en dat die ook van Facebook of wat dan ook komt. Want daar is dan geen discussie over.” (AU)

Enkele journalisten suggereren een potentiële benadering van zulk debat op het niveau van de sector. Eén journalist ziet toekomst in een jaarlijks congres. Een ander meent dat hoofd- en eindredacteuren van alle media, ook zij die concurreren, op bijvoorbeeld maandelijkse basis rond de tafel gaan zitten als “een soort permanente toetsing (...) maar dan over de media heen”.

“En niet van ‘Ok, we gaan nu eens samenzitten en we maken daar een charter van’, nee. Gewoon dat je zegt: elke maand zitten we samen en gaan we kijken ‘wat hebben we gehad?’ Gewoon zodat je op den duur een soort *code of conduct* krijgt, een feitelijke *code of conduct*. Dat de hoofd- of eindredacteur ook wel weten, de collega’s gaan dat ook niet doen, zodat je elkaar ook kent. Niet om elkaars vliegen af te pakken maar gewoon om ergens een lijn te trekken van ‘hier ga [je] niet over.’” (AU)

“Zo een soort van congressen houden ofzo. Binnen Het Laatste Nieuws doen ze elk jaar een infosessie over deontologie. En dan komen ze af met concrete voorbeelden. En dat vind ik wel goed, ja. Door daar dan samen over te babbelen en dan te overleggen over hoe dat we het zouden doen. En ge laat niet alleen journalisten aan het woord, maar ook juristen en mensen van de Raad eventueel. Als kranten en televisiestations af en toe zelf zo’n keer een infosessie houden.” (PR)

Zoals we reeds opmerkten waren verschillende journalisten tevreden over de berichtgeving van hun eigen medium over het busongeval in Sierre. Het blijkt inderdaad dat vele journalisten in het algemeen vinden dat hun eigen medium goed bezig is: “Ik denk dat dat bij ons op Het Journaal nogal correct verloopt” (AU); “Over de berichtgeving: ik denk dat dat over het algemeen nog wel meevalt. Ik denk niet dat er echt zoveel incidenten zijn.” (PR) Zij vinden dan ook dat verandering binnen het systeem niet echt nodig is.

“Je zal altijd, zoals in elk beroep, mensen hebben die hun beroep goed doen en mensen die hun werk slecht doen. Mensen die hun werk liever volgens deontologische regels doen en mensen die liever willen scoren ten koste van anderen, dat zal je altijd hebben. In een concurrentiële omgeving zoals

journalistiek heb je altijd mensen die net een stap te ver gaan. Ik denk dat het *an sich* nu helemaal nog niet zo slecht loopt.” (PR)

2. Wat kan de Raad voor de Journalistiek doen?

Zoals we reeds besproken hebben, wordt regelmatig aangehaald dat de impact van de RvdJ vrijblijvend is: een uitspraak wordt wel ervaren als een blaam ten overstaan van collega's, maar een concreet gevolg hangt er niet aan vast. Daardoor is de *peer pressure* de enige échte drukkingsfactor voor zelfregulering; sanctionering heeft men voorsnog niet te vrezen, tenzij de redactie zou beslissen om stappen te ondernemen. Voor een deel van de journalisten zou de RvdJ forser mogen optreden en zou de Code met wat meer daadkracht afdwingbaar mogen zijn: “Ze hebben de bevoegdheden zelf gekozen natuurlijk. Ze zouden meer mogen doen. Maar ze doen – ja, ze kunnen te weinig op dit moment doen door hun eigen wetgeving die ze op poten hebben gezet.” (PR) Eén journalist is van mening dat de RvdJ zichzelf wat meer slagkracht zou kunnen toe-eigenen indien zij een decretale omkadering zou krijgen, waarbij lidmaatschap van de RvdJ verplicht zou worden. Op die manier zou de RvdJ sancties (zoals publicatie) kunnen opleggen zonder te hoeven vrezen dat haar autoriteit niet erkend wordt en kan er jurisprudentie ontwikkeld worden.

“Vandaag aarzelt men om sancties te geven, omdat men vreest dat mensen dan gewoon uit de Raad zullen stappen, wat in Nederland gebeurt. Men aarzelt om de slechtste leerlingen uit de klas af en toe een mot te geven, waardoor je maar vooruit kan als er over alles consensus is. En je zou dus wat middelen moeten hebben om af en toe te zeggen: ‘Ge zijt misschien niet akkoord, maar ga hier toch mee, want er is een meerderheid van de sector voor.’ Dat moet geen officiële stemprocedure zijn, maar je zou moeten kunnen beslissen bij meerderheid en niet bij consensus.” (AU)

Enkele suggesties werden reeds zijdelings aangehaald. Ten eerste zijn een aantal journalisten voorstander van een soort van **opvolgingssysteem** waarbij er na een aantal waarschuwingen concreet wordt opgetreden tegen de overtreder. Een tweede optie die door enkele journalisten onderschreven wordt, is verplichte **publicatie** van een rechtzetting, een verontschuldiging of alleszins een uitspraak van de RvdJ in het eigen medium. Volgens enkele journalisten is de ruimte en zendtijd die besteed moet worden aan zo'n publicatie namelijk het enige dat echt een impact zou hebben. We haalden reeds aan dat er geen bijval is voor financiële sanctionering. Veel journalisten onderschrijven kortom nog altijd de zelfregulering in haar huidige vorm en plaatsen de verantwoordelijkheid voor eventuele veranderingen bij het systeem zelf.

“We passen die Code al onbewust toe. (...) Dat hoort bij je werk, anders kan je je werk ook niet blijven doen. Vroeg of laat heb je last met je collega's, je redactie, met je omgeving *tout court*. (...) Stel dat het klachten regent tegen jou op de redactie (...). Je kunt misschien wel een keer iets door de vingers zien en zeggen: ‘Ja, maar ok: het was onder druk of het was onder dit of dat.’ Maar als dat systematisch [gebeurt] dan denk ik niet dat je zeker bent van je job hoor, hier niet en op een andere redactie ook niet.” (AU)

Een aantal journalisten vindt dat het huidige systeem met de RvdJ goed werkt en dat er niet specifiek, strikter of net vrijer opgetreden moet worden. Twee journalisten halen aan dat klagers nog altijd naar de rechter kunnen stappen als zij zich gekrenkt voelen en de uitspraak van de RvdJ geen soelaas biedt: “Het is een adviserend orgaan en dat werkt goed. En vindt iemand dat ze daarmee nog niet voldoende hebben gekregen, als de erkenning niet voldoende is, dan zijn er nog

altijd andere manieren.” (AU) Sommige journalisten menen dat een grotere bevoegdheid van de RvdJ op vlak van sanctionering ook absoluut niet wenselijk is.

“Ik vind het heel gevaarlijk om een politiesysteem in te voeren in de journalistiek omdat je dan misschien bij voorbaat een censuur probeert in te bouwen. Dus nogmaals, ik denk dat (...) zelfregulering belangrijker [is]. Dat mensen zelf kunnen bepalen wat of hoe en desnoods binnen onze beroepscategorie wij zodanig moeten toezien dat juiste mensen aan de juiste knoppen zitten en er geen ongevallen gebeuren.” (AU)

“Het probleem met een strengere regelgeving is dat er slecht een kleine groep is die terecht gestraft wordt, terwijl de meerderheid die zich wél aan de regels houdt, hierdoor ook beperkt zal worden. Maar ook als de regelgeving te streng wordt, kan het zijn dat wij gewoon ons werk niet meer kunnen doen. Het kan zelfs voorvallen dat die regelgeving in het nadeel speelt van de slachtoffers zélf, als deze plots hun verhaal niet meer kwijt kunnen.” (AU)

Een deel van de journalisten staat enigszins cynisch ten opzichte van de kans die verandering gestuurd vanuit de RvdJ zou hebben. Verschillende malen wordt het voorbeeld van de berichtgeving rond het busongeval in Sierre en de daaropvolgende aanvulling van de richtlijnen aangehaald. Deze journalisten menen dat redacties in het heetst van de strijd op dezelfde manier zouden handelen: “het zal veranderen tot de volgende ramp” (PR); “als er morgen een bus verongelukt dat er net hetzelfde gaat gebeuren” (PR); “daar is drie dagen over gediscussieerd en daarna was het al vergeten bijna.”(PR)

Een klein aantal journalisten stelde ten slotte vragen bij de onafhankelijkheid van de RvdJ. Door haar samenstelling zou het orgaan al snel geneigd zijn te oordelen in het voordeel van de journalist of de redactie. Bovendien zijn er vragen bij de representativiteit: “Die Raad voor de Journalistiek bestaat dan misschien uit mensen die concurrent zijn en als daar nu toevallig mensen van VTM in zitten, misschien dat die dan rapper iemand van VRT gaan veroordelen.” (AU) De laatste suggestie is met andere woorden om de samenstelling van de RvdJ te evalueren en eventueel te zorgen dat er (meer) onafhankelijke adviseurs in zetelen.

3. Wat kunnen officiële instanties doen?

Basisregels moeten er zijn, daar is men het over eens. Uit de interviews bleek dat journalisten menen dat het goed is dat de Code bestaat als leidraad, bij twijfels of wanneer er effectief iets fout is gelopen. Ook is er sprake van een ontvankelijke houding ten opzichte van de wetgeving rond minderjarigen en slachtoffers van seksueel misbruik. Meer wettelijke inmenging stuit echter op **weerstand**: “Ge zit nog altijd met uw vrijheid van pers. Vanaf dat ge de teugels streng aantrekt, dan komt ge in een soort gecontroleerde media terecht.” Journalisten staan niet open voor een absolute regulering omtrent slachtofferberichtgeving. Eén journalist bekritiseert de “paternalistische reflex” van andere sectoren en de ambtenarij met betrekking tot regels en richtlijnen. Men zou de regels vaak te restrictief opvatten. Een formulering zoals ‘de grootste terughoudendheid’ houdt binnen de paternalistische redenering in dat men de betrokkenen helemaal niet mag benaderen, want: “de media zijn àltijd voyeuristisch en het is nooit in het belang van het slachtoffer om een interview te

geven.” (AU) Dat kan soms net nadelig uitdraaien voor de mensen die men tracht te beschermen.¹⁰

Er zijn immers wel degelijk goede redenen waarom een slachtoffer, nabestaande of een andere beschermde groep in de samenleving met de media willen praten. Het zou dus niet optimaal zijn om die kans al bij voorbaat uit te sluiten. In het algemeen zijn journalisten het er wel mee eens dat er een aantal garanties ingebouwd zijn in wetten en richtlijnen en zijn ze akkoord met strenge regels voor zwakkere groepen en delicate kwesties. Een mogelijkheid waar de overheid wel een rol in kan spelen, is volgens één journalist de optie van een – door overheid en media – co-gefinancierde en co-gereguleerde Vlaamse **ombudsman** of een ombudsman per medium verbonden aan subsidiëring.

Er is enige onvrede over de manier waarop er vanuit **officiële instanties gecommuniceerd** wordt. Eén journalist haalt een voorbeeld aan van een dodelijk incident met kinderen, waarbij één nabestaande niet gevonden werd door het parket, maar het slechte nieuws vernam via televisie. In dat geval had het parket aan slechts een deel van de pers en te kort voor de uitzending doorgegeven om de feiten nog niet in het nieuws te brengen: “De praktijk is ook dat er heel vaak geen perswoordvoerder aanwezig is op dat soort plekken of dat die maar buitenkomt als het te laat is.” (AU) Het Nederlandse pagersysteem werd al eerder door een journalist geprezen. Bij dat systeem worden journalisten op de hoogte gehouden door officiële instanties wanneer er bijvoorbeeld een ongeval gebeurt. Op die manier krijgt iedereen dezelfde informatie, is er minder concurrentiedruk en zouden de regels beter nageleefd worden omdat men anders het risico loopt zijn pager te verliezen: “Het is heel hard gestuurd, dat is wel fairder. Hier is dat een jungle, iedereen doet maar op.” (PR)

4. De rol van intermediairen

Een suggestie die op heel wat bijval kan rekenen is het inschakelen van tussenpersonen bij het contact tussen media en slachtoffers of nabestaanden. Verschillende media en journalisten doen dit al op regelmatige basis. Dergelijke tussenpersonen kunnen zorgen dat de wensen van slachtoffers of nabestaanden duidelijk gecommuniceerd worden naar de media en dat de media volledige informatie krijgt over een incident.

Tussenpersonen kunnen individuen zijn uit de onmiddellijke omgeving van het slachtoffer, zoals een familielid. Het kan gaan om één betrokkene die de telefoon aanneemt of het woord voert voor de andere betrokkenen wanneer deze bijvoorbeeld worden aangesproken bij het verlaten van de rechtbank. Het kan ook gaan om een formeel aangeduide tussenpersoon, zoals een woordvoerder van het parket of van een ziekenhuis.

Sommige journalisten zijn ook te vinden voor een formeel georganiseerd optreden van een tussenpersoon of intermediair orgaan. Dit orgaan moet evenwel geloofwaardig zijn: het is niet de bedoeling een persoon of instantie in te zetten die automatisch alle journalisten afwimpelt, wel om iemand in te zetten die effectieve afspraken en regelingen treft met slachtoffers en nabestaanden over de communicatie naar de media toe. Zo stelt één journaliste een soort van meldpunt of

¹⁰ Daarbij haalt hij het voorbeeld van de ‘grootste terughoudendheid’ die wordt aangeraden ten opzichte van minderjarigen die ooit onderwerp waren van een maatregel van een jeugdrechter. Deze regel betekent dat ook pleegkinderen in principe niet herkenbaar in beeld gebracht mogen worden en dus ook nooit positief in beeld kunnen komen. Het onherkenbaar maken van deze mensen is geen oplossing. Dit zou namelijk de indruk wekken dat de betrokkenen iets te verbergen hebben.

contactnummer voor waar slachtoffers of hun naasten hun wensen kunnen melden wat betreft de omgang met de media, bijvoorbeeld of ze met rust gelaten willen worden, of er een poolcamera aanwezig mag zijn op een begrafenis die beelden doorgeeft aan anderen, of er überhaupt één of meer journalisten aanwezig mogen zijn, of ze in beeld gebracht willen worden, enzovoort. Een dergelijk meldpunt zou volgens deze journaliste door bijvoorbeeld de RvdJ georganiseerd kunnen worden. Enkele journalisten zien vooral een rol voor tussenpersonen bij grootschalige gebeurtenissen waar veel media-aandacht voor verwacht kan worden.

“Ik denk dat in de eerste dagen, in een moment van crisis, het goed zou zijn als er via Slachtofferhulp bijvoorbeeld ook een aanspreekpunt zou zijn voor de pers, die gewoon de vragen noteren en doorgeven.” (AU)

Eén journalist is geen voorstander van georganiseerd contact tussen slachtoffers/nabestaanden en pers, omdat men als journalist “altijd naar een woordvoerder [moet] bellen die eigenlijk als doel heeft om je zo weinig mogelijk te vertellen”. Bij grootschalige evenementen vindt hij georganiseerde tussenkomst echter wel nuttig. Hij haalt het voorbeeld van het proces-De Gelder aan waarbij de families van de slachtoffers samenkwamen in de raadkamer voor meer nieuws en ze als het ware overrompeld werden door tientallen reporters die hen buiten opwachtten. Zulke toestanden veroorzaken onaangename situaties voor nabestaanden en slachtoffers en leveren bovendien maar weinig kwalitatief materiaal op voor journalisten.

“Ik denk als Justitie er op zo’n moment zou in slagen om op dat moment met die mensen samen te zitten en te zeggen ‘Kijk, daar staan buiten vijftig journalisten, zijn er mensen onder jullie die het woord willen voeren namens de slachtoffers?’ En dat ze die mensen dan omleiden naar een zaaltje waar ze enigszins ordentelijk achter een tafel kunnen zitten en waar de journalisten er enigszins ordentelijk voor kunnen zitten. En dat je dan een aantal mensen hebt die willen spreken, die hun verhaal willen doen, zodat die meute die daar staat zijn werk kan doen op een min of meer beschaafde manier... Dan denk ik dat dat veel onnodige overrompeling zou voorkomen. Dat zou ik persoonlijk heel erg toejuichen.” (PR)

5. De rol van vorming

Een laatste, veelgenoemde suggestie is meer aandacht geven aan vorming. Voor de geïnterviewden gaat het daarbij in eerste instantie om vorming van de beroepsgroep. Daarnaast kan ook het publiek zelf baat hebben bij vorming rond bepaalde kwesties.

“Als ge mensen inlicht of voorlicht: dat is gewoon de andere kant. En als ge de andere kant [kent], dan kunt ge u daarin inleven. Dat perspectief, als ge dat [kent], dan kunt ge daar misschien mee rekening houden. (...) En hoe meer dat je weet, hoe meer je daarmee rekening kan houden.” (AU)

Wat betreft de vorming van journalisten kan er in eerste instantie nog meer aandacht besteed worden aan deontologie in de **opleiding van toekomstige journalisten**. De schoolbanken zijn, zoals één journalist het uitlegt: “meer de plaats voor algemene vorming, iets meer van persoon worden, van hoe groeit ge als mens, dan op een redactie.” (PR) Er zijn echter grenzen aan de mogelijkheden van opleiding. Van zodra een afgestudeerde journalist in de redactionele realiteit aan de slag gaat, is het volgens sommige journalisten vaak moeilijk om bepaalde deontologische regels te volgen. Op de redactie is er doorgaans geen tijd meer om na te denken over hoe men het nieuws kan brengen in functie van de betrokkenen: informatie komt binnen en moet zo snel mogelijk verwerkt worden tot

berichtgeving. Voor een aantal journalisten heeft vorming echter ook zijn grenzen. Volgens één geïnterviewde gaat elke journalist op zijn eigen manier te werk om hetzelfde resultaat te bereiken, of hij slachtoffers/nabestaanden nu tactloos of direct aanpakt, of net zachtjes. Speciale vorming op de redactie zou daarom weinig opleveren. Een andere journalist meent dat veel ook afhangt van opvoeding, in plaats van opleiding: “de ene mens is altijd beleefd en de andere mens is dan ietske minder beleefd of iets bruter of iets voorzichtiger.” (PR) Een respectvolle benadering is voor hem de voornaamste redactionele richtlijn. Eén journaliste vat het als volgt samen:

“Zoals mijn collega zei: er bestaat geen recept voor. Ge kunt niet zeggen: ‘nu gaat ge dat doen en dan moet ge dat doen en dan gaat ge dat zeggen en dan moet ge zo reageren.’ Dat is echt afhankelijk van moment tot moment.” (PR)

Een behoorlijk aantal andere journalisten meent dat er wel degelijk ruimte én vraag bestaat voor **vorming van werkende journalisten**. Het gaat dan in eerste instantie om begeleiding van jonge journalisten wat betreft de benadering van slachtoffers op een rustige, eerlijke en open manier. Een dergelijke opleiding kan bijvoorbeeld door de RvdJ of door verenigingen die zich bezig houden met slachtoffers en nabestaanden gegeven worden.

“Ik denk da ge niet van mensen die van op school komen, dat ge die op straat gooit en er gebeurt een moord of er gebeurt een dodelijk ongeval en ge zegt van ‘Zoek het maar uit.’ Ik denk dat dat een beetje van de oude stempel is. Ik denk dat het zo niet meer zou mogen werken. Iets meer begeleiden op dat vlak mag wel, denk ik.” (PR)

Bovendien komen veel journalisten van buitenaf en zijn ze dus **nooit systematisch opgeleid**. Zo vertelden enkele journalisten dat ze uit een talenrichting kwamen en dus nooit een ethische opleiding hadden gekregen: “[Ik] ben via een groot examen geslaagd in het journalistenexamen. Je moet het allemaal zelf leren en ervaren. En uitzoeken. Dat is misschien wel het voordeel van een journalistenopleiding.” (AU)

“Ik denk eerlijk gezegd dat de meeste journalisten in dit land ofwel een journalistenopleiding hebben gevolgd waarin dààr misschien iets verteld werd over deontologie, ofwel helemaal niks hebben gekregen. En eigenlijk vind ik dat raar. Als we een perskaart hebben waar eigenlijk toch ook een zekere verantwoordelijkheid tegenover staat, waarom zeggen we dan niet dat ge bijvoorbeeld in ruil voor uw perskaart drie dagen opleiding moet gaan volgen?” (AU)

Men mag er evenwel niet van uit gaan dat een schoolse opleiding voldoende is of dat er op elke redactie voldoende tijd is om jonge journalisten bij de hand te leiden, met gelijkwaardige resultaten: redactionele druk, de persoonlijke journalist en andere factoren bepalen mee de efficiëntie van deze suggestie. Een compatibele optie is daarom om workshops in te richten voor alle redactiemedewerkers, niet alleen beginners. Het kan hierbij bijvoorbeeld de bedoeling zijn om de kennis van de Code, wetgeving of interne richtlijnen bij journalisten te verbeteren. Er kan ook gefocust worden op bepaalde gevoeligheden bij het benaderen van slachtoffers.

Vorming kan op **redactioneel niveau** gebeuren. Infosessies over wat bijvoorbeeld de lijn is van de redactie, waarom deze verkozen wordt ten opzichte van de lijn die andere media aanhouden, enzovoort zouden werkende journalisten meer op één lijn kunnen plaatsen. Eén journalist geeft aan dat dit best op regelmatige basis kan gebeuren, aangezien de regels soms veranderen. Er kan ook een **overkoepelende vorming** ingericht worden.

“Ge hebt journalistenbonden, die organiseren ook wel eens iets. Dus dat kan wel zijn op een symposium of zoiets. Voor tijdschriften is dat misschien anders dan voor dagbladen of voor audiovisuele media. Dat werkt misschien weer helemaal anders. Dat is misschien dat dat specifiek is. Maar ik denk dat dat wel kan. (...) Dat zal gericht zijn als ge het specifiek voor een bepaalde medium organiseert.” (AU)

Daarnaast kan er ook getracht worden om journalisten op **individuele basis** te informeren. Zo zegt één journalist van de openbare omroep zeker baat te hebben bij de manier waarop de regels uit het zakboekje uitgedragen worden (“die kaartjes op het toilet ik heb die allemaal gelezen” (AU)). Ook andere journalisten zeggen dat men zeer gericht advies zou kunnen verspreiden onder journalisten door bijvoorbeeld tips over gepaste handelingen in concrete omstandigheden of updates per mail te sturen. Op die manier zijn journalisten op de hoogte van de richtlijnen wanneer ze in contact komen met bepaalde situaties waar slachtoffers bij betrokken zijn. Ze gaan immers doorgaans niet als standaardvoorbereiding van de berichtgeving de richtlijnen raadplegen.

“Ik denk dat het sowieso niet fout is om ieder jaar bij uw perskaart dat ge krijgt het nieuwe *brochure* van de Raad voor de Journalistiek te steken en de nieuwe richtlijnen. Ik denk sowieso: kan dat geen kwaad, he. Zeker voor inderdaad die mensen die op de websites schrijven en die eigenlijk weinig of niks van journalistiek kennen.” (PR)

Naast journalistieke vorming kan tot slot ook **het publiek gesensibiliseerd** worden om de omgang met de media te optimaliseren. De voornaamste suggestie draait rond vorming op vlak van gebruik van sociale media. Eén journalist haalt aan dat journalisten niet altijd verantwoordelijk gehouden mogen worden voor de onnadenkendheid van anderen.

“De vraag die ge moet stellen ook: is dat ook niet ergens vanuit het onderwijs een plicht of een opdracht om de jongeren wat beter te informeren over hetgeen wat ze met die nieuwe media allemaal doen? Ik denk dat daar het meest nulloos [sic] besef van is. Ik denk niet dat er enige afspraak over de verantwoordelijkheid bij ons ligt. Ik wil die niet ontlopen, maar ik wil ook even duiden op onderwijs. Uw Facebookprofiel: wat ge erop zet, weet ge wat ermee gebeurt, weet gij dat?” (PR)

V. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET JOURNALISTEN

1. Deontologie en wetgeving

In het eerste deel bespraken we de opinies over regels, richtlijnen en deontologische organisaties zoals de Raad voor de Journalistiek.

Volgens journalisten wordt de **wetgeving** rond minderjarigen en slachtoffers van seksueel misbruik vrij strikt nageleefd. De wetten worden gezien als moreel vanzelfsprekend. De afweging tussen het recht op privacy en het recht op informatie blijkt echter niet zo eenvoudig. Sommige journalisten pleiten voor meer vorming rond deontologie en wetgeving.

De **Raad voor de Journalistiek** wordt volgens journalisten maar weinig geraadpleegd voor ethisch advies. Dat komt enerzijds omdat het de eind- of hoofdredactie is die verantwoordelijk gehouden wordt voor het toezicht op het naleven van de deontologie; anderzijds omdat sommige redacties eigen deontologische systemen en organen hebben ontwikkeld. Sommige journalisten vinden dat er op hun redactie weinig aandacht besteed wordt aan de uitspraken van de RvdJ. Anderen zeggen dan weer dat de RvdJ wel degelijk ernstig genomen wordt, onder meer door maandelijks 'De Journalist' te lezen, te bespreken en er eventueel lessen uit te trekken. Verschillende journalisten geven aan dat ze een negatieve uitspraak zouden vrezen, omdat dit gezien wordt als een blaam op hun werk en een statement tegenover de sector. De *peer pressure* van sectorgenoten om goed werk af te leveren, speelt daarin een rol. Sommige journalisten merken op dat de RvdJ moeilijk te benaderen is door het publiek: de drempel om klacht neer te leggen, is groot en de bewijsvoering ingewikkeld. Hoewel journalisten een blaam op zich vrezen, zijn ze minder bang voor de concrete gevolgen van een negatieve uitspraak. De beperkte bevoegdheden van de RvdJ zorgen immers dat er niet gesanctioneerd kan worden. Toch vinden vele journalisten dat het systeem van zelfregulering voldoende werkt. Anderen zijn wel voorstander van bredere bevoegdheden of sanctioneringsmogelijkheden, bijvoorbeeld in de vorm van schorsingen of een systeem waarbij na een bepaald aantal waarschuwingen een effectieve sanctie kan volgen. Geldboetes of het wettelijk afdwingbaar maken van de Code zijn ideeën die weinig of geen bijval krijgen.

De **Code** wordt voornamelijk gezien als een leidraad die geraadpleegd kan worden door beginners of in geval van twijfel. De meeste journalisten hebben de Code ooit geraadpleegd (bijvoorbeeld tijdens de opleiding). Redacties verwachten ook dat journalisten een zekere kennis van de Code hebben. Veel journalisten zeggen evenwel dat ze hun beslissingen niet afwegen met de Code, maar wel met hun buikgevoel (al dan niet gestoeld op de Code). Een groot deel van de journalisten gaat de Code zelden in de praktijk raadplegen. Als dat toch gebeurt, is het meestal reactief: na de berichtgeving en/of bij fouten. Wel kan de Code indirect geraadpleegd worden door bijvoorbeeld advies te zoeken bij de eind- of hoofdredactie, door deel te nemen aan voorlichting en door informatie via allerlei kanalen ('De Journalist', de VVJ) te bekijken. Voor de journalisten lijken de richtlijnen in de Code vanzelfsprekend, maar zijn ze soms problematisch in de praktijk vanwege de brede formulering. Die interpretatiemogelijkheid is nodig voor de werkbaarheid. Verschillende richtlijnen wijzen erop dat beslissingen met oog op het maatschappelijk belang gemaakt moeten worden. De grens van men als maatschappelijk relevant beschouwt, worden echter subjectief en selectief bepaald door de journalist en bijgestuurd door de interpretatie van het mediabedrijf. Daarbij speelt onder meer de commerciële logica een rol.

2. Opinies over slachtofferberichtgeving

In het tweede deel bespraken we de opinies van de journalisten wat betreft de berichtgeving over slachtoffers, met name de waarde ervan en de impact op de journalist.

Er werd gepeild naar het **belang** dat journalisten hechten aan slachtofferberichtgeving en welke waarde zij denken dat de berichtgeving heeft voor hun medium. Ten eerste heeft slachtofferberichtgeving maatschappelijk belang. Dit belang wordt afgewogen aan de hand van de impact van een gebeuren, de omvang en de nabijheid, de identiteit van het slachtoffer (bijvoorbeeld het ideale slachtoffer, publieke figuren) en de mogelijkheid om de gebeurtenis te gebruiken als voorbeeld of waarschuwing. De maatschappelijke relevantie is niet absoluut: er zijn gradaties van belangrijkheid die de aanpak van de berichtgeving mee bepalen.

Ten tweede is contact met slachtoffers belangrijk om juiste informatie te verzamelen en een aantrekkelijk verhaal te construeren. Slachtoffers en naasten worden gezien als de meest waardevolle bron, omdat zij het 'beste verhaal' kunnen vertellen. Nieuws wordt aantrekkelijk gemaakt door de focus op bepaalde details, framing, het inspelen op de emoties, personalisering en het vergroten van de betrokkenheid.

Ten derde spelen de wetten van vraag en aanbod een rol bij het bepalen van de waarde van berichtgeving over slachtoffers. Volgens de commerciële logica wordt het belang van slachtofferberichtgeving bepaald door wisselwerking tussen de verplichtingen van het medium, de eigen bekommernissen en de druk van de eind- of hoofdredactie. Volgens deze logica vraagt het publiek dit soort nieuws en moeten redacties daar op inspelen. Enkele journalisten hebben hun twijfels bij deze redenering.

Een deel van de journalisten zegt dat slachtofferberichtgeving weinig waarde heeft. De getuigenissen zouden niet in verhouding staan met het extra lijden dat een interview veroorzaakt. Nieuwswaarde is voor velen ook geen excuus om slachtoffers en nabestaanden lastig te vallen. Details en emoties moeten bovendien niet uitgespeeld worden. Slachtoffers moeten in bepaalde gevallen zelfs tegen zichzelf beschermd worden.

Incidenten waar slachtoffers bij betrokken zijn, kunnen ook voor een journalist erg schokkend zijn. Sommige journalisten ondervinden een lichte **impact**. Velen zeggen dat het 'part of the job' is, dat werk en privé gescheiden moeten blijven en dat men zich best zakelijk en afstandelijk opstelt wanneer men moet berichten over slachtoffers. Hoewel bepaalde zaken aangrijpend kunnen zijn, spreken sommige journalisten van een zekere gewenning. Andere journalisten zeggen dat ze soms erg aangegrepen worden door slachtofferberichtgeving, zowel door incidenten van beperkte omvang als door zeer ernstige zaken. Velen voelen zich een indringer in het leed van anderen. Bovendien kan de ernst van de situatie op hun schouders drukken. Slachtofferberichtgeving is soms ook (extra) stresserend. Bepaalde journalisten reiken copingmechanismen aan: zich concentreren op de praktische kant van de job en veel praten met collega's, naasten of professionals lijkt voor hen te helpen.

3. Journalistieke praktijken

In het derde deel werd de journalistieke praxis ten opzichte van slachtoffers besproken.

Ten eerste hechten journalisten veel belang aan een **respectvolle benadering** en omgang. Menselijkheid, begrip, empathie/medeleven, het tonen van emoties (zonder te overdrijven) en het maken van duidelijke afspraken worden gezien als een respectvolle benadering. In de nieuwsoutput uit respect zich door de wensen/afspraken na te leven en terughoudend te zijn bij het in beeld brengen of beschrijven van situaties. Ten tweede is een eerlijke en open benadering belangrijk. Dat betekent: zichzelf identificeren, duidelijk de vraag stellen of iemand wil meewerken en uitleggen wat de bedoeling is. Zulke eerlijkheid is niet alleen functioneel voor de berichtgeving, maar ook voor de reputatie van de journalist en het medium. Ten derde is een voorzichtige benadering belangrijk. Mensen gerust stellen, bijvoorbeeld door een voorgesprek te houden, zorgt dat het contact vlotter verloopt.

Alleszins wordt de aanpak van geval tot geval bekeken en aangepast. In de praktijk kan er bijvoorbeeld een afweging gemaakt worden tussen persoonlijk (face-to-face) of telefonisch contact. Hoewel overtuigen soms noodzakelijk is, proberen vele journalisten een **'nee'** van een slachtoffer of nabestaande ook te respecteren. Een deel van de journalisten bekritiseert de druk vanuit de eind- of hoofdredactie om aan te dringen bij slachtoffers. De meeste redacties stellen zich echter begripvol op tegenover de weigering van een slachtoffer om mee te werken.

Toestemming is vaak een heikele kwestie voor journalisten. Het begrip wordt beschouwd als relatief en contextafhankelijk, d.w.z. dat de regels in bepaalde situaties gebogen worden. Zo vinden sommige journalisten dat er voor berichtgeving over een overleden slachtoffer geen toestemming gevraagd moet worden aan nabestaanden, omdat het slachtoffer zelf niet meer in zijn privacy geschaad kan worden. Daarnaast veronderstellen veel journalisten dat er soms impliciete toestemming gegeven wordt voor een bepaalde publicatie, bijvoorbeeld wanneer afbeeldingen publiek vrijgegeven zijn. Desondanks is toestemming voor velen toch iets dat expliciet gevraagd moet worden, uit principe of om op veilig te spelen. In de fase van nieuwsproductie speelt toestemming ook nog een rol. Zo kan het dat slachtoffers vragen om een bericht nog te mogen bekijken vooraleer zij toelating geven voor het verschijnen ervan. Dat wordt door vele journalisten als tijdrovend en vervelend gezien en wordt dus niet vaak voorgesteld. Als iemand achteraf zijn toestemming intrekt en geen grondige reden kan geven, tracht men meestal deze persoon alsnog te overhalen.

Slachtoffers en hun naasten zijn voor journalisten de meest waardevolle **bron van informatie** over incidenten. Zij kunnen het beste weten wat er gebeurd is. Toch vinden journalisten het meestal niet leuk om deze mensen te benaderen. Niet elk slachtoffer komt automatisch in aanmerking voor een gesprek: degenen met het beste verhaal, de beste babbelaars en degenen die zichzelf niet in gevaar brengen (en dus beschermd moeten worden), krijgen de voorkeur. Secundaire bronnen zoals burens of kennissen worden vaak aangesproken voor voxpops. Journalisten geven wel aan dat de kwaliteit en betrouwbaarheid van deze informatie hen als bron minder waardevol maakt dan een directe betrokkene. Informatie van derden moet dus goed gecontroleerd worden. Bij experts en officiële bronnen kan men technische informatie inwinnen. Sociale media zijn ten derde nog steeds een rijke bron van informatie en beeldmateriaal voor journalisten, ondanks de verstrenging van de richtlijnen. Toch geven vele journalisten aan dat toestemming belangrijker geworden is. Anderen vinden echter nog steeds dat privépersonen zelf verantwoordelijk zijn voor hun privacy en dat informatie op het net publiek is. De keuze om deze te publiceren moet wel op een professionele manier gemaakt worden door de journalist en de eind- of hoofdredactie.

Of gegevens en beelden gepubliceerd zullen worden, hangt ten dele af van de maatschappelijke relevantie. Hierover wordt vaak overlegd met collega's en redacteurs. Enkele journalisten wijzen er wel op dat zij door het systeem van getrapte verantwoordelijkheid als eerste op het matje geroepen kunnen worden bij een fout en dus zelf goed moeten nadenken. Bepaalde types van informatie worden makkelijker toegelaten dan andere. Officiële informatie, informatie die publiek beschikbaar is, informatie over publieke figuren, informatie over ouders en informatie over volwassenen worden gemakkelijk gebruikt voor berichtgeving. Gruwelijke informatie of informatie die als zeer privaat beschouwd wordt, informatie over zelfdoding en informatie over minderjarigen of slachtoffers van seksueel misbruik worden met een grotere terughoudendheid behandeld.

Een bijzondere categorie is informatie over minderjarigen. Om met hen te praten en gegevens/beelden van hen te mogen publiceren, moet men in principe altijd toestemming vragen aan de ouders of verantwoordelijken. Soms wordt impliciete toestemming ook aanvaard. Ook de maatschappelijke relevantie van een incident kan de regels versoepelen volgens sommige journalisten. Bij de berichtgeving over Sierre was er zogenaamd impliciete toestemming en een grote maatschappelijke relevantie. Toch geven de journalisten in het onderzoek harde kritiek op de berichtgeving. Velen scharen zich achter de aanpak van hun eigen medium, maar hebben kritiek op anderen (vooral op de kranten). Of er iets veranderd is sindsdien wordt in twijfel getrokken.

4. Suggesties

In het laatste onderdeel werden de suggesties van voor verbetering op korte en lange termijn besproken.

Een grote stap naar verbetering kan door **journalisten, redacties en media** zelf gezet worden. Journalisten dienen enkele basisregels zoals respect, eerlijkheid, voorzichtigheid enzovoort zelf te respecteren. Redacties en nieuwsmerken kunnen hen daarbij verder helpen door duidelijke afspraken binnen de redactie en naar het publiek toe te maken. Een praktische vertaling van de Code naar een eigen zakboekje, is een mogelijke oplossing. Ook kan men afspraken op het niveau van de sector maken. Verder is intern overleg en sectoraal debat over de omgang met slachtoffers een manier om als systeem een stap in de goede richting te zetten.

Daarnaast kan de **Raad voor de Journalistiek** met meer daadkracht ageren en de Code meer afdwingbaar maken. Tuchtstraffen zoals boetes krijgen weinig bijval. De RvdJ kan wel gaan sanctioneren door een soort opvolgingssysteem met enkele waarschuwingen gevolgd door een concrete sanctie in te voeren en/of door rechtzettingen, verontschuldiging en/of de uitspraak van de RvdJ zelf verplicht in het eigen medium te laten publiceren of uit te zenden.

Officiële instanties kunnen ook een rol spelen. Journalisten zijn niet te vinden voor meer wettelijke inmenging. Wel kan de overheid bepaalde initiatieven financieel helpen ondersteunen. Daarnaast kan haar eigen communicatie met pers enerzijds en slachtoffers anderzijds meer gestructureerd worden.

Een veelgehoorde suggestie is het inschakelen van **tussenpersonen** in het contact tussen media en slachtoffers/naasten. Zij kunnen enerzijds de betrokkenen informer over omgang met media, anderzijds hun wensen communiceren naar de buitenwereld (en dus de media) toe. Dat kunnen

individuen uit de onmiddellijke omgeving van het slachtoffer zijn, meer formeel aangeduide woordvoerders of zelfs een centraal meldpunt voor incidenten op grote schaal.

Tot slot is er veel steun voor **vorming**. Ten eerste kan er geïnvesteerd worden in de verdere ontwikkeling van opleidingen voor toekomstige journalisten, met meer nadruk op ethiek. Ten tweede kan er meer aandacht besteed worden aan vorming van werkende journalisten, niet alleen door jonge journalisten te begeleiden, maar ook door concrete workshops in te richten die toegankelijk zijn voor alle journalisten. Zulke vorming kan op redactioneel en op overkoepelend niveau georganiseerd worden. Daarnaast kunnen journalisten ook op individuele basis gesensibiliseerd worden. Tot slot merken journalisten op dat ook het publiek baat heeft bij sensibilisering, voornamelijk wat betreft mediawijsheid op vlak van gebruik van sociale media.

4.2.3. Focusgroep: Slachtofferhulp Leuven

Ter voorbereiding van de interviews met slachtoffers en nabestaanden werd een focusgroepgesprek georganiseerd met medewerkers van Slachtofferhulp Leuven. Het gaat om zeven vrouwelijke hulpverleners tussen 30 en 60 jaar oud. Er werd een aangepaste versie van de gespreksgids voor slachtoffers (zie bijlage 7) gebruikt in dit groepsgesprek. In wat volgt gaan we kort in op drie thema's die hulpverleners aanhaalden en de eventuele suggesties die zij hierrond aanreiken: (1) de gepercipieerde rol van media voor slachtoffers en de positie van hulpverleners; (2) journalistieke verantwoordelijkheid; en (3) ervaringen van hulpverleners met de RvdJ. De hulpverleners maken de belangrijke kanttekening dat zij zelf een vertekend beeld hebben. Enerzijds zijn ze immers zelf geen journalisten en hebben ze slechts beperkte kennis van de praxis. Anderzijds horen zij van hun cliënten voornamelijk negatieve ervaringen met media, positieve verhalen worden minder opgemerkt.

Deze hulpverleners erkennen dat media-aandacht belangrijk kan zijn voor bepaalde slachtoffers en hun naasten, bijvoorbeeld als vorm van verwerking of om een bepaalde kwestie onder de aandacht te brengen. Andere getroffen vinden de aandacht onwenselijk en verwerken een incident liever in alle rust. Vaak is het zo dat slachtoffers en hun naasten zich niet bezighouden met media op het moment dat media zich bezighouden met hen. Media-aandacht is ook niet de eerste bezorgdheid van hulpverleners: "Ik denk dat als dat een standaardrol zou zijn, dat dat wel wat energie zou eisen [en] misschien ten koste gaat van andere dingen die veel belangrijker zijn." Slachtofferhulp handelt in functie van individuele cliënten en niet elke persoon krijgt te maken met media-aandacht. Omdat media-aandacht niet tot de prioriteiten behoort, kan het gebeuren dat hulpverleners er zelf niet op voorbereid zijn en ook hun cliënten niet tijdig kunnen waarschuwen. Eén hulpverlener geeft aan tegenwoordig systematisch te vragen of er al contact met journalisten geweest is; zij doet dat vanwege eerdere negatieve ervaringen.

Journalisten en hun redacties zijn volgens deze hulpverleners grotendeels zelf verantwoordelijk voor het naleven van de deontologie en een doordachte benadering van slachtoffers. Dat houdt voor hulpverleners in dat ze altijd respectvol handelen, met het oog op de wensen van slachtoffers en naasten zelf. Een journalist moet ook kunnen inschatten of een persoon klaar is om een interview te geven. De richtlijnen zouden volgens enkele hulpverleners meer moeten uitgaan van menselijkheid en zorgzaamheid: "niet alleen aandacht [voor] 'Wat breng ik naar buiten?' maar ook: 'Wat breng ik teweeg bij wie voor mij zit?'" De geïnterviewden menen verder dat er voor slachtoffers meer afgebakende en duidelijke richtlijnen zouden moeten zijn, zoals nu reeds voor verdachten en daders het geval is. Verder zijn ze voorstander van vorming van journalisten op vlak van omgaan met slachtoffers, zoals dat de voorbije jaren ook steeds meer gebeurt bij politiediensten.

Wat de klachtenbehandeling bij de RvdJ betreft, wordt erop gewezen dat de tijdslimiet waarbinnen een klacht kan ingediend worden te beperkt is voor personen die net een trauma te verwerken krijgen: "dat is vaak veel te vroeg voor die mensen", omdat zij er op dat moment nog niet mee bezig zijn. Daarnaast menen de hulpverleners dat er in de samenstelling van de RvdJ meer ruimte moet zijn voor personen uit andere domeinen met "een ethisch belang" die kunnen inschatten wat de "sociologische gevolgen" zijn van berichtgeving. Tot slot is er ook nood aan meer duidelijkheid over de bevoegdheden van de RvdJ, met name de gevolgen van een uitspraak: "Is dat dan een blaam voor de journalist ofzo? Allee, dat bleef voor mij eigenlijk ook wel vaag en ook geen rechtzetting van 'Ik ben fout geweest'..."

4.2.4. Diepte-interviews: Slachtoffers

In dit onderdeel bespreken we de vaststellingen uit de analyse van de 13 diepte-interviews met 18 slachtoffers, naasten en nabestaanden van slachtoffers die betrokken waren bij ongevallen, misdrijven en rampen waarover bericht werd in de media. Ten eerste gaan we in op hun ervaringen met nieuwsgaring en -productie. Vervolgens bespreken we hun opinies rond de nieuwsoutput. In het derde onderdeel gaan we in op de gevolgen van hun ervaringen met de media. Daarna worden er nog enkele algemene bemerkingen op een rijtje gezet over de media en over slachtofferberichtgeving. Tot slot bespreken we de suggesties van de geïnterviewden voor verbetering. De vaststellingen worden gestaafd met parafrases en citaten van de geïnterviewden.

Noot voor lezen: Net zoals bij de interviews met journalisten wordt er gebruik gemaakt van aanduidingen om de leesbaarheid van de citaten te vergroten zonder de authenticiteit aan te tasten. De uitspraken werden zoveel mogelijk geanonimiseerd, door bijvoorbeeld de naam van een persoon te vervangen door [naam slachtoffer]. In sommige gevallen werden personen per twee geïnterviewd (het gaat dan altijd om ouderparen). Twee personen werden afzonderlijk geïnterviewd over hetzelfde incident. Wanneer we twee personen citeren, duiden we deze aan met S1 en S2.

I. NIEUWSGARING EN -PRODUCTIE

In wat volgt gaan we in op de verschillende aspecten van de journalistieke praxis die voorafgaan aan de berichtgeving. Ten eerste gaan we in op de timing van het contact enerzijds en de timing van het verspreiden van informatie anderzijds. Ten tweede bespreken we enkele kwesties die te maken hebben met het benaderen van en de omgang met slachtoffers en nabestaanden: op welke manier werden zij benaderd door journalisten en wat vonden ze daarvan? Is er sprake van empathie en respect? In welke mate worden ze onder druk gezet en is de aandacht wenselijk? Ten derde bestuderen we de redenen die slachtoffers en nabestaanden aanhalen om al dan niet met de media te praten en trachten we de rol van vertrouwen te achterhalen. Ten vierde bekijken we de verschillende facetten van een overeenkomst tussen media en slachtoffers: hoe belangrijk is toestemming? Waarover worden afspraken gemaakt en worden die nageleefd? Tot slot bespreken we de verschillende bronnen van informatie en de soorten informatie waarnaar gevraagd werd.

1. Timing

Uit de literatuurstudie bleek dat de timing van nieuwsgaring en -productie een veelvoorkomende klacht is bij slachtoffers en nabestaanden. Vanuit de vaststellingen in de literatuurstudie werd beslist een label 'timing contact' op te nemen in het codeboek, doelend op de verschillende tijdstippen waarop journalisten contact opnemen met slachtoffers, naasten en nabestaanden: hoe lang na een incident? Opnieuw bij een nieuwe ontwikkeling? Daarnaast namen we ook een label 'timing vrijgeven informatie' op, waarmee bedoeld wordt op het tijdstip waarop algemene of potentieel schokkende, niet gekende of delicate informatie wordt vrijgegeven.

1.1. Timing contact

De snelheid waarmee journalisten de betrokkenen na een incident contacteren, kwam voor enkele geïnterviewden als **een verrassing of een schok**. Zo zegt een criminaliteitsslachtoffer dat hij "stomverbaasd" was toen journalisten hem stonden op te wachten bij zijn ontslag uit het ziekenhuis. In acht cases geven de geïnterviewden aan dat het tijdstip van het contact op een slecht moment

kwam, met andere woorden **ongewenst, ongepast of moeilijk**. Sommigen stellen zich de vraag hoe journalisten zo snel op de hoogte konden zijn. Een aantal geïnterviewden wilde kort na het incident **nog niet** met de pers spreken.

“Dan wordt er geklopt en [echtgenote] gaat opendoen, en ja, die [persoon] vraagt ‘is het hier dat [overleden slachtoffer] woont?’. En [echtgenote] dacht: ‘Oh, dat is die chauffeur.’ En ze zegt ‘Ja, waarom vraagt u dat?’. ‘Ah ja, ik zou een interview [willen] afnemen van jullie’. En wij zaten hier gewoon in zak en as. [Echtgenote] heeft gewoon de deur dichtgegooid.”

Ook bij nieuwe ontwikkelingen in een zaak komt contact soms te snel, bijvoorbeeld kort na een uitspraak of rond het tijdstip van de begrafenis van een slachtoffer. Een aantal geïnterviewden vertelt bijvoorbeeld hoe moeilijk ze het hadden wanneer er een microfoon onder hun neus geschoven werd voor een reactie. Een geïnterviewde meent overigens dat journalisten van slachtoffers en nabestaanden “**profiteren**” door hen op een emotioneel moment aan te spreken.

“Zij hebben mensen vragen gesteld die in se ook niet goed weten hoe de pers tewerk gaat. En wat de gevolgen kunnen zijn van hetgeen dat zij vertellen. (...) Mijn vader is toegekomen, mijn broer. Zij [zijn] aangesproken door de pers en hebben ze bepaalde zaken gezegd die ook emotioneel waren. En ja da’s natuurlijk gepubliceerd geweest. Zonder dat zij eigenlijk aan die gevolgen dachten.”

1.2. Timing verspreiding informatie

Ook de snelheid waarmee informatie verspreid wordt, kan in sommige gevallen op **verbazing** rekenen. Zo vertelt een geïnterviewde hoe haar kinderen vrijdag betrokken waren bij een incident, waarover maandag een artikel in de krant stond. Vooraleer de moeder maandagochtend op haar werk over het incident kon vertellen, werd ze al aangesproken door een collega die uit berichtgeving had afgeleid over wie het artikel ging (o.a. door de vermelding van de locatie en de voornamen van de kinderen).

Meerdere geïnterviewden zijn ontevreden over voorvallen waarbij de media informatie vrijgaven **voordat de betrokkenen op de hoogte** waren. Een gekend voorbeeld is het publiceren van foto’s van slachtoffers van het busongeval in Zwitserland op de voorpagina’s van kranten daags nadien. Een nabestaande bevestigt inderdaad dat het choquerend was om hiermee geconfronteerd te worden vooraleer de hele familie op de hoogte kon gebracht worden: “de rest [van de familie, nvdr] moest dat via de gazetten vernemen, weet je? (...) Dat vond ik zo erg, dat vond ik verschrikkelijk.” In een ander geval vertellen ouders van een verkeersdode dat ze al enkele zaken over de aard van het incident in de krant gelezen hadden vooraleer ze volledig ingelicht waren door het gerecht over de aard van het ongeval. Een nabestaande diende klacht in bij de Raad tegen een medium dat de informatie over een dodelijk verkeersongeval bijna gelijktijdig verspreidde met het moment dat de weduwe door de politie werd ingelicht: “Voordat ik bij mijn zus was, zelfs voor zij mij gebeld had, stond het al online. Met foto’s en alles en namen en ook close-ups van de inhoud van de wagen.”

Een slachtoffer van geweld vertelt verder dat hij via de pers vernam dat de politie verdachten had opgepakt. Om meer informatie te krijgen, moest hij zelf bellen naar de politie die **officieel nog niets bekend** mocht maken ondanks het feit dat de pers al op de hoogte was. Het feit dat de **pers soms al op de hoogte** is van allerlei details, terwijl een betrokkene zelf weinig (mag) weten, stuit op onvrede. Zo uit een nabestaande zijn frustraties over hoe journalisten vrijwel onmiddellijk allerlei informatie over het overlijden van zijn schoonbroer konden verzamelen die hij zelf niet kon verkrijgen. Hij vertelt hoe hij naar de plaats van het ongeval ging terwijl de politie nog aan de slag was:

“De politie, die hebben van alles afgeschermd. De journalisten dus duidelijk niet. De politie heeft mij weggehaald bij de wagen. Ik was in de wagen aan het kijken, die hebben mij daar weggehaald. De tent

stond daar, ik dacht: 'Ik ga in de tent kijken.' Ze hebben mij daar weggetrokken en ze hebben gezegd: 'Kom mee in de combi, we gaan het verhaal doen.' (zucht) Ja, dan hadden ze dat aan de pers ook moeten [zeggen]..."

In één geval merkt een ouderpaar op dat ze wel **blij** zijn dat de dood van hun zoon bekend kon gemaakt worden via de pers, om zo personen waar ze zelf nog niet aan gedacht hadden (zoals verre kennissen) op de hoogte te brengen. In dit geval gebeurde de berichtgeving wel met volledige medewerking van de nabestaanden.

"Wij waren ook blij dat het via de krant is meegedeeld is aan mensen van, die ons ook van iets verder kennen he. Er was zelfs iemand van [een andere stad], dat is vijftig kilometer van hier, die dat gezien had in de krant. Hij ging dat anders misschien niet geweten hebben, he."

2. Benadering en omgang

Over de praktijken bij de benadering van en omgang met slachtoffers en nabestaanden lopen de meningen van journalisten uiteen. Enkele vuistregels die zij aanhalen, zijn: (1) respect, (2) medeleven en menselijkheid, (3) 'nee is nee', (4) toestemming en (5) openheid, eerlijkheid en het maken van goede afspraken. In de gesprekken met slachtoffers noteerden we ook allerlei bemerkingen rond deze principes. In dit onderdeel gaan we ten eerste in op de benaderingswijze. Ten tweede analyseren we in welke mate slachtoffers respect enerzijds en empathie anderzijds waarnemen en evalueren. Ten derde bespreken we de mate van uitgeoefende druk, opdringerigheid en/of wenselijkheid van de aandacht.

2.1. Benaderingswijze

In negen van de 13 cases kunnen we met zekerheid stellen dat de geïnterviewden benaderd werden door media. In zes van die negen gevallen werden ze persoonlijk benaderd door journalisten; in de overige drie gevallen gebeurde dat (ook of eerst) telefonisch. In sommige gevallen gebeurde het contact op een vrij directe manier die niet altijd wenselijk was voor de betrokkenen.

INTERVIEWER: Bent u zelf gecontacteerd geweest door de media?

"Nee. Mijn broer en mijn vader wel, dus ter plaatse bij mijn zus als ze toekwamen. Die [journalisten] hebben gewoon gezien: 'Daar zijn twee mensen, die zien er heel verdrietig uit. Ik ga die vastgrabbelen.' En gewoon heel concreet vragen 'Ja, wat voor iemand was [het slachtoffer]? En dit en dat.'"

Enkele geïnterviewden hebben slechte ervaringen met de omvang van de aandacht, met name de hoeveelheid journalisten en media die hen benaderden: "Dat was echt wel ingrijpend. Als ge zo van niks, allee ja, doodgewone mensen... Dan in één keer... Ik [was] daar bang van. Dat was echt verschrikkelijk." In punt 2.3. (Druk, opdringerigheid en wenselijkheid van de aandacht) gaan we hier verder op in.

In vier gevallen werden de geïnterviewden niet persoonlijk aangesproken, maar wel andere nabestaanden, betrokkenen of derden. In twee van deze gevallen roept de manier waarop media aan hun informatie kwamen bij hen vragen en negatieve gevoelens op.

"Verschillende mensen hebben verschillende interpretaties. Dus (...) als ze daar zo'n verhaal van maken, wat weet die reporter daarvan? Ja, die gaan dan ook de buurman horen, maar de buurman heeft een totaal andere ervaring als de kinderen."

2.2. Respect en empathie

In verschillende situaties waren de geïnterviewden tevreden over de manier waarop journalisten hen benaderd hebben, bijvoorbeeld wanneer de media gevraagd werd om betrokkenen met **rust** te laten en dat ook respecteerden. **Beleefdheid** wordt ook altijd geapprecieerd. Enkele geïnterviewden melden dat er vaak ook voldoende respect was voor hun wensen wat betreft de nieuwsgaring.

“Ik heb dus met [het actualiteitenprogramma] wel gezegd van ‘Nu even niet, niet op deze manier.’ Want ik werd van achter aangevallen, dus ik heb niet graag dat mensen achter me lopen. En als ze dus met camera’s achter mij lopen, had ik het [daar] even wel moeilijk mee.”

INTERVIEWER: En hoe hebben zij daarop gereageerd?

“Met begrip. Ze hebben dat aldus gedaan.”

Betrokkenen appreciëren het ook als op hun **wensen** geanticipeerd wordt, zelfs als zij deze niet onder woorden gebracht hebben. Zo vinden de ouders van een verkeersdode dat journalisten altijd goed hebben aangevoeld dat ze niet te benaderen waren en dat er dus niet echt werd aangedrongen op een reactie. Een ander koppel dat geconfronteerd werd met een misdrijf vertelt dat hun jongste kind het bij het proces moeilijk had om de overweldigende media-aandacht te trotseren: “dan ging die achter door en die hebben ze dan toch gerust gelaten tot bijna op het einde.” Naar verluidt wist deze betrokkene dat altijd erg te waarderen.

Eén geïnterviewde was zeer tevreden over de **steun** en het medeleven die hij kreeg van journalisten. In sommige gevallen vond men het echter storend wanneer journalisten **‘fake’ medeleven** vertoonden. Eén journaliste was “supervriendelijk”, maar, zo zeggen de geïnterviewden: “ge voelde dat, dat was gemaakt.” Over de praktijken die een andere journaliste aanwendde om een band te creëren, zijn ze ook negatief: “die kwam hier aan de deur staan *bleiten*. (...) Die stond hier echt krokodillentranen te *bleiten*. ‘En mijn naam is ook [naam overleden dochter, nvdr], en...’” Ook één van de journalisten haalde overdrijving aan als een te vermijden techniek.

2.3. Druk, opdringerigheid en wenselijkheid van de aandacht

Ondanks de vele positieve ervaringen geeft een meerderheid van de betrokkenen aan (ook) negatieve ervaringen te hebben met journalisten. Het gaat hoofdzakelijk om druk en aandringen, overdreven veel aandacht en aandacht op een slecht moment. Verschillende geïnterviewden vertellen dat journalisten hen telkens probeerden te **overhalen** om iets te zeggen. Een paar nabestaanden legt uit dat journalisten dachten dat ze meer zouden kunnen vertellen over het gerechtelijk dossier: “Ze lokken u uit uw kot, he, om toch maar iets te zeggen.” Ook een andere nabestaande zegt dat ze één keer zelf besliste om een interview te geven aan een journalist die ze vertrouwde. Daarna kreeg ze verschillende ongewenste aanvragen van andere journalisten, die haar trachtten te overhalen door hun eigen journalistieke kwaliteiten aan te prijzen (“Ik kan [daar] ook een heel goed portret maken!”).

Soms gaat de **druk** die journalisten op slachtoffers en nabestaanden uitoefenen erg ver. Een geïnterviewde vertelt dat ze soms achtervolgd werd.

“Die gingen naar de funerariums [sic], die gingen naar de scholen. Ik ben efkes naar de school geweest, voor daar een knuffel en een bloemstuk te gaan afgeven. (...) Gans die parking aan de kerk stond daar stamp, stamp, stampvol [met satellietwagens, nvdr]. Dat was ongelooflijk. En die achtervolgen [u]. (...) Ik heb echt zo gedaan, zo (*heft armen beschermend op voor gezicht*) en ik heb gezegd ‘Laat me gerust’ en wij zijn weggegaan. Dat was niet normaal.”

In andere gevallen stonden journalisten soms onaangekondigd voor de deur. Enkele geïnterviewden geven aan dat ze soms moeilijk wisten hoe ze konden weigeren en hoe ze moesten reageren zonder onbeleefd te worden.

In sommige gevallen was vooral de **omvang** van de media-aandacht problematisch. Een geïnterviewde zegt dat de aandacht op een bepaald moment “echt [is] losgebarsten” en geeft aan dat hij toen maar weinig rust meer had. Een andere geïnterviewde duidt de aandacht aan als vliegen op de stroop: “Je wordt wakker, ATV zat toen bij mij binnen en dan kreeg je telefoon van VTM. Die stonden dan buiten de wachten. En de BRT [sic] stonden ook buiten te wachten.” Een nabestaande vertelt dat ook hernieuwde aandacht enorm overweldigend was:

“Ik dacht dat dat ging verminderen. Maar als ik die eerste keer dat plein op gewandeld kwam van het proces, dan was dat zoiets van ‘Ik wil hier weglopen!’ (...)Allee, ge ziet dat zo op tv voor popsterren en voor de koningin en zo, maar... ge verwacht niet dat dat, ja... Er zal wel iemand zijn, maar toen was het toch ook wel...”

3. Redenen om al dan niet mee te werken met media

We peilden aan de hand van een aantal vragen naar de redenen waarom slachtoffers of nabestaanden met de pers willen spreken. We peilden ook naar positieve en negatieve invloeden van media-aandacht. De antwoorden bieden een inzicht in de drijfveren van de geïnterviewden. In het codeboek namen we vanuit de literatuurstudie in eerste instantie de codes ‘catharsis’ (verwerking, verhaal doen,...), ‘stem’ (woede, rechtzetting,...) en ‘verschil maken’ (anderen behoeden, druk uitoefenen,...) op. Naderhand kwam het label ‘controle’ erbij, omdat we merkten dat dit een belangrijke rol speelt in de beslissing om met de media te spreken. Daarnaast codeerden we de redenen om **niet** mee te werken met de media. We gaan tot slot in op de manieren waarop journalisten het vertrouwen van betrokkenen winnen of kwijtspelen.

3.1. Waarom werkt men wel mee?

3.1.1. Catharsis

Catharsis is inderdaad een voorname reden om in te stemmen met berichtgeving over het incident waarbij men betrokken is. Vijf van de geïnterviewden gaven aan dat dit hun beslissing mee beïnvloed heeft. In de meeste gevallen was de mogelijkheid het **verdriet te delen** positief: het verhaal kunnen doen, had voor hen een helend effect. Een slachtoffer vertelt dat hij veel **steun** ondervond van bepaalde journalisten waar hij meermaals mee sprak (na het incident en doorheen de rechtszaak).

“[Het gebeurde] dat ik naar hem belde en dat ik zei ‘ik wil *klappen*, jongen.’ En dan (...) zei hij ‘we gaan eerst een [pintje drinken, nvdr]’. En dan zeg je: ‘Ja, we gaan een pint pakken’ en dan begin je automatisch over iets anders.”

Enkele nabestaanden zeggen dat verhalen over gelijkaardige cases hen **troost** bieden: merken dat mensen in een soortgelijke positie dezelfde gevoelens hebben, geeft hen het gevoel ‘normaal’ te zijn. Een van de geïnterviewden merkt op dat ze zichzelf troost met de gedachte dat haar mediaverschijningen anderen kunnen helpen in hun verwerkingsproces, door hen te laten voelen dat ze niet alleen zijn. Dezelfde geïnterviewde stelt zich wel de vraag of ze het daarvoor alleen wel moet doen. Ook een andere participant geeft aan dat de positieve gevolgen niet altijd opwegen tegen de negatieve: enerzijds was hij blij dat hij zijn verhaal kwijt kon, anderzijds werd hij te pas en te onpas herkend en aangesproken bij sociale gelegenheden zoals feestjes of bij verkiezingen.

3.1.2. Stem laten horen

Een tweede belangrijke reden voor een slachtoffer of nabestaande om met de media te spreken, is om zijn stem te laten horen. We vinden hierbij vooral negatieve argumenten zoals **woede**, **verontwaardiging**, het eisen van een **rechtzetting**, enzovoort. Vier van de personen die catharsis als argument aanreiken, zeggen ook om dergelijke redenen met de media gesproken te hebben. In totaal komen argumenten met het label 'stem' in vijf gesprekken aan bod. In een eerste geval vond de geïnterviewde dat haar overleden echtgenoot door de pers in een zeer slecht daglicht gesteld was ('victim blaming'). Zij legde haar probleem voor aan adviseurs bij het gerecht en aan haar advocaat, die haar enkele betrouwbare journalisten aanraadden. Met één van deze personen had ze een interview. Ze is uiteindelijk erg tevreden over deze rechtzetting.

Ook in een andere case (een dodelijk verkeersongeval) wilden nabestaanden enkele dingen rechtzetten. De ouders van de overledene hadden namelijk het gevoel dat de familie van de veroorzaker zichzelf in een slachtofferrol trachtte te plaatsen. Bovendien belichtte de pers slechts bepaalde aspecten van de zaak, bijvoorbeeld dat er een dorpsoorlog ontstaan zou zijn door de kwestie. Andere zaken die voor de betrokkenen relevanter waren, zoals het slechte verloop van het gerechtelijk onderzoek, kwamen nauwelijks aan bod. Eenmaal het proces afgelopen was, sprak het gezin daarom enkele journalisten aan die zij vertrouwden. Ook zij waren tevreden over het resultaat.

Naast het verkrijgen van een rechtzetting kunnen ook **het aanwijzen van de vermoedelijke schuldige, het aantonen van de ernst van de zaak en het veroorzaakte leed** redenen zijn om het verhaal in de media te brengen.

"En die [foto's] heb ik dan wel gegeven. (...) Je hoort dat wel vaker, he: je gaat eens naar een feestje, er wordt eens gevochten. Allee dit was niet vechten, ik ben echt in elkaar geramd. En dan om te laten zien hoe serieus dat dat was."

3.1.3. Een verschil maken

In zeven interviews kwam de reden 'verschil maken' aan bod. Het gaat o.a. om anderen behoeden, druk op stakeholders plaatsen, de eigen zaak vooruithelpen, enzovoort. Dit label overlapt gedeeltelijk met het label 'stem'. In drie gevallen kozen de geïnterviewden er zelf voor om naar de media te stappen met hun verhaal (soms nadat ze eerdere media-aandacht afgewezen hadden). In twee gevallen gebeurde dat op aanraden van de politie, bijvoorbeeld bij een criminaliteitsslachtoffer dat zo **druk** op zijn zaak zou kunnen zetten. Dat bleek ook te werken: "Woensdag is dat in het nieuws geweest en vrijdag hebben ze de eerste zes opgepakt. Dat is wel zeer snel." In een ander geval ging het om een ontvoeringszaak waarbij de familie zelf informatie naar de pers verspreidde en persconferenties op poten zette in functie van de opsporing van het slachtoffer en later de dader. De familie merkt op dat dit een mes is dat langs twee kanten snijdt: het nadeel is dat men de pers toelaat in het privéleven op een erg moeilijk moment.

In twee gevallen van zinloos geweld zetten de media de eerste stap en stemden de betrokkenen toe om een verschil te maken, bijvoorbeeld om de **daders van straat te halen**, de **problematiek** van geweld onder de aandacht brengen en de **zaak in de media** houden. Eén persoon zou dit opnieuw doen.

"Omdat er toch weer geen schot in de zaak komt, zou ik [de media] terug er durven opzetten. Om te zeggen van 'Kom nog maar eens een *dingeske* doen.' Zodat sommige mensen wat nadenken, niet voor mij alleen, he. Hetgeen dat er de laatste tijd weer gebeurt, voor de klein *mannekes*... Dat *manneke* van achttien jaar wordt daar dan ineens geslagen en (...) het zal blijven duren, he."

Twee andere geïnterviewden gaven aan vanwege hun **nevenactiviteiten** contacten met de pers te onderhouden. Een nabestaande van een verkeersslachtoffer is betrokken bij een organisatie voor verkeersslachtoffers. Een nabestaande van een criminaliteitslachtoffer is betrokken bij een vzw die zich inzet voor ontwikkelingshulp en geeft aan zijn ongelukkig vergaarde mediabekendheid nuttig te gebruiken om de organisatie onder de aandacht te brengen.

3.1.4. Controle

Zoals we reeds aangaven, werd tijdens het coderen opgemerkt dat slachtoffers en nabestaanden menen dat samenwerken met de media hen enige controle geeft over de informatie die verspreid wordt. Op die manier kunnen er immers **afspraken** gemaakt worden over o.m. het gebruik van identificatiegegevens en beeldmateriaal. De berichtgeving zou ook meer gestuurd kunnen verlopen. In drie cases hadden geïnterviewden achteraf gezien meer controle willen uitoefenen.

“Dus hadden ze concreet contact opgenomen als ik erbij was, dan had ik ze wel te woord gestaan. Om die berichtgeving zoveel mogelijk te laten verlopen gestoeld op juiste feiten en enkel vrij te geven wat wij vonden dat vrij mocht gegeven worden. Hadden we geweten van ‘ze komen een reportage maken in de kerk’, had ik 100% zeker gezegd van: ‘Ik wil geen foto’s van de kinderen. Ik wil niet dat er close-ups getrokken worden, neem een overzichtsbeeld.’”

In drie andere gevallen kozen nabestaanden inderdaad voor deze controlerende aanpak. Zo organiseerde één gezin persconferenties zodat de rapporterende journalisten allemaal **dezelfde informatie** kregen en de **strijd voor primeurs in de hand** gehouden werd. Zij waren tevreden over de berichtgeving die hieruit vloeide. Een andere familie liet aan de media merken dat ze bereid waren om mee te werken, omdat ze wisten dat er sowieso over de zaak bericht zou worden. Hierdoor konden ze zelf **mooie beelden** van het slachtoffer kiezen en was de informatie ook **correcter**.

“Wij hebben veel verteld. En als je niet vertelt, dan zoeken ze het uit en zo beginnen ze zelf verhalen te schrijven. En ik denk dat dat het verschil is. Wij hebben gewoon veel verteld en ze moesten niks uitvinden. (...) Als ze het niet mogen weten gaan ze het gewoon vragen aan de bureu.”

Een derde gezin besloot in eerste instantie te zwijgen tot er een uitspraak viel in hun proces, om het eindresultaat niet te beïnvloeden. Nadien vonden de gezinsleden het nodig om enkele zaken recht te zetten. Ze **selecteerden** heel bewust enkele programma’s en journalisten die zij als kwaliteitsvol beschouwden en maakten concrete afspraken over de berichtgeving. In het algemeen waren ze hierover ook vrij tevreden. Ondanks de mogelijkheden om de berichtgeving deels te controleren, rapporteren verschillende geïnterviewden echter nog steeds een groot gevoel van machteloosheid.

3.1.5. Overige redenen

Tot slot werden er enkele andere redenen aangehaald om samen te werken met de media. In één geval wilden gezinsleden een laatste **erkenning** voor hun overleden kind. In twee andere gevallen werd de beslissing minder bewust genomen. Zo geeft een slachtoffer aan dat de media-aandacht er **nu eenmaal was** en dat hij dan maar meegewerkt heeft. In een ander geval vertelt een nabestaande dat ze het soms **moeilijk vond om te weigeren**, omdat ze niet onbeleefd wou overkomen. Zoals hierboven reeds werd aangegeven, kan het **vertrouwen** in een medium of journalist ook een invloed hebben op de beslissing. Dat wordt verder besproken in punt 3.3.

3.2. Waarom willen slachtoffers en nabestaanden niet samenwerken met de media?

In sommige gevallen wegen de hierboven genoemde voordelen op tegen een aantal goede redenen om niet met de media te willen praten. De overwegingen die contact met de pers ontmoedigen,

halen dus niet altijd de overhand in de eindbeslissing. Afgezien daarvan kunnen de waargenomen nadelen van media-aandacht er toch toe leiden dat slachtoffers of nabestaanden zich volledig afschermen. Er tekenen zich drie lijnen in de motieven van betrokkenen om niet mee te werken: de aandacht is ongewenst, de betrokkenen hebben weinig vertrouwen in de media en berichtgeving zou negatieve gevolgen kunnen hebben voor de betrokkenen.

3.2.1. Aandacht is niet wenselijk

In veel gevallen is de aandacht ongewenst. Sommige mensen zijn **introvert** en weten zich geen houding te geven wanneer hen gevraagd wordt hun gevoelens over een traumatiserende kwestie prijs te geven aan het publiek. Anderen zijn emotioneel nog niet klaar voor de aandacht en/of willen de zaak in alle **rust** verwerken. Sommige geïnterviewden geven aan dat de aandacht pas **na verloop van tijd** te veel werd.

“Ik vind dat eigenlijk *keifout* want je moet jezelf helemaal blootgeven, je moet al dat gezever [doorstaan] en die geven niet af, he. (*lacht*) Want die blijven u bellen. Ik ben misschien te vriendelijk of niet assertief genoeg? (...) Op een bepaalde dag heb ik gezegd: ‘Nu is het gedaan, nu wil ik van niemand nog iets horen, mijn gsm gaat uit en ‘t is gedaan.’”

Een deel van hen ziet **persoonlijke informatie** ook liever niet in de media verschijnen en vindt een objectieve weergave van de feiten ruim voldoende. Daarnaast vrezen enkele geïnterviewden de **repercussies** van de media-aandacht, met name de invloed op hun kansen om werk te vinden.

“[Werkgevers, nvdr] stellen mij ook vragen van (...) ‘Hoe ver zit je al in je verwerkingsproces?’ (...) Ik was aan het solliciteren voor een job (...) en waarschijnlijk heeft [dat] de doorslag gegeven. Want ze belden dan: ‘Ik vind het echt spijtig, maar we hebben dan toch [aan iemand anders gegeven, nvdr].’”

3.2.2. Gebrek aan vertrouwen

Ten tweede zeggen de geïnterviewden weinig vertrouwen te hebben in de media. Dat wordt beïnvloed door **eigen ervaringen** en **verhalen** die ze via bijvoorbeeld een lotgenotenvereniging van anderen horen. Een **gebrek aan controle** over wat er gezegd wordt en hoe het gezegd wordt, versterkt dat negatieve gevoel. Geïnterviewden vrezen bijvoorbeeld dat hun woorden verdraaid zullen worden: “om dat allemaal verkeerd uit te leggen, dan hoeft het voor mij ook niet, hoor”.

3.2.3. Berichtgeving kan nefast zijn voor de zaak

Ten derde kozen of kiezen geïnterviewden er soms bewust voor de media uit de weg te gaan omdat het slecht voor hun zaak zou kunnen zijn als er bepaalde zaken in de berichtgeving vermeld worden. Zo waren enkele geïnterviewden bevreesd dat de **zaak op de spits gedreven** zou worden en dat ze terecht zouden komen in een proces van actie en reactie in de media. Zij vochten de strijd liever uit in de rechtszaal. Een ander slachtoffer meent dat hernieuwde aandacht slecht zou kunnen zijn voor zijn **proces**. In een derde geval trachtten nabestaanden informatie uit hun dossier stil te houden en gingen ze één keer over tot een kortgeding om een bepaalde publicatie te verbieden, omdat deze tot **procedurefouten** zou kunnen leiden.

3.3. Vertrouwen

Wanneer we het hebben over journalisten, zijn er volgens de geïnterviewden “mensen die heel correct zijn, maar daar zijn ook cowboys tussen.” Een slachtoffer stelt zich de vraag “in welke mate mag je vertrouwen hebben?” In het algemeen hebben de geïnterviewden kortom gemengde gevoelens over de media: sommige journalisten of media worden vertrouwd, andere niet (meer). In

wat volgt bespreken we de journalistieke handelingen die vertrouwen opwekken of net leiden tot een vertrouwensbreuk.

Een open, eerlijke benadering werd aangeprezen door journalisten en wordt inderdaad erg geapprecieerd door slachtoffers, naasten en nabestaanden. Journalisten die de moeite nemen om **persoonlijk** contact te maken met slachtoffers of nabestaanden, zichzelf te informeren en afspraken te maken, worden doorgaans als betrouwbaar gezien. Gevraagd naar de manier waarop een journaliste hun vertrouwen won, antwoorden enkele nabestaanden:

S1: "Door voorafgaandelijk hier een namiddag bij ons hier in huis te zitten en te praten ook en te zoeken."

S2: "Ja, zij had dat wel gevraagd he: 'Mag ik een keer komen kennis maken? 't Is maar binnen en buiten.' Maar ja, ze heeft dan eigenlijk inderdaad hier uren gezeten."

S1: "Uren gezeten. En dan hebben we ook gezegd wat dat kon voor ons."

In sommige gevallen ontstaat er een echte **vertrouwensband**. Nabestaanden vertellen over een bevriend gezin dat betrokken was bij een misdrijf. Dit gezin kende na verloop van tijd één journalist "die zij écht helemaal vertrouwen en waar zij ook over het dossier dingen [tegen] vertellen." Deze journalist vertelde hen op zijn beurt vertrouwelijke informatie die hij te weten was gekomen van bronnen bij het gerecht. Een andere geïnterviewde zegt veel steun gekregen te hebben van de media.

"Tijdens een pauze zijn die met mij een koffie gaan drinken. En op den duur had ik het wel eens moeilijk en dat die zei 'Doe even een wandelingetje, dan zullen we straks het interview doen'. Ik moet ze bewonderen, echt waar."

Het naleven van **afspraken** wordt zeker geapprecieerd. Omgekeerd kan een medium dat vertrouwen doorbreken door afspraken niet na te komen of door een slechte nazorg. Dit bespreken we verder in punt 4. Bepaalde geïnterviewden hebben ook een permanent negatieve indruk van bepaalde journalisten of media omdat deze bijvoorbeeld op een verdachte wijze aan informatie kwamen of een vertekende berichtgeving verspreidden. Zoals we reeds vermeld hebben, wekt ook 'valse' eerlijkheid een negatieve indruk.

Een geïnterviewde geeft een voorbeeld van een journaliste die haar **fouten erkende**, wat toch nog een positieve indruk naliet. Niét uitkomen voor fouten zorgde in één geval dan weer voor een afbrokkeling van het vertrouwen in de journalistiek: "Een klein excuus vanuit die journalist zou wel prettiger geweest zijn. Het had mij wat meer vertrouwen gegeven."

4. Het maken en naleven van afspraken

4.1. Toestemming

Zoals reeds bleek uit de interviews met journalisten is toestemming soms een heikele kwestie. Ook slachtoffers hebben gemengde ervaringen met toestemming. Er werden verschillende voorbeelden gegeven waarbij **toestemming gevraagd** werd voor bepaalde journalistieke handelingen en het antwoord werd nageleefd. Een nabestaande vertelt bijvoorbeeld hoe een cameraploeg van de particuliere omroep zich op een dag in zijn straat stond op te stellen met de lens gericht op zijn woning. Toen hij meldde dat hij liever niet had dat zijn huis gefilmd werd, werd de camera meteen omgedraaid. "Dus als ge iets zei, ze deden dat wel. Allee, als ge een opmerking gaf. Ze hielden daar wel rekening mee."

Desondanks heeft vrijwel geen van de geïnterviewden onverdeeld positieve ervaringen wat toestemming betreft. In twee derden van de cases maakten geïnterviewden weleens mee dat er **geen toestemming gevraagd** werd voor handelingen of gebruik van informatie. In sommige gevallen konden de geïnterviewden daar nog mee leven.

S1: “Eigenlijk staat er wel een foto van [naam zoon] bij, he. Maar ja, ik denk dat we daar ook nooit problemen mee hadden, omwille van de aard van het artikel. Wij wisten ook dat er een artikel ging komen, dus ja.”

S2: “Maar inderdaad die foto, ze hebben die inderdaad ook niet gevraagd, he. Op den duur (*mompelt*) dat je zegt ‘Foert!’”

In andere gevallen werd het niet vragen van toestemming vervelend gevonden, bijvoorbeeld voor het gebruik van persoonlijke foto’s afkomstig van sociale media bij artikels of het gebruik van telefoongesprekken met de journalist zonder dat die duidelijk gemaakt heeft dat er een interview plaatsvindt. Soms leidt het niet vragen van toestemming tot een officieuze en/of officiële klacht.

In andere gevallen zwichten geïnterviewden en geven ze uiteindelijk toestemming **of laten ze publicaties toe**. Zo vertelt een geïnterviewde dat enkele journalisten een interview konden verkrijgen met een andere nabestaande, door aan te bellen en zich simpelweg niet kenbaar te maken als journalist. De jongen die hen binnenliet, was ervan uit gegaan dat zij kennissen van zijn ouders waren die hun deelneming kwamen aanbieden, zoals vele anderen die dag.

“En dat heb ik ook gezegd: ‘Maar waarom hebben jullie die binnengelaten?’. ‘Ja, onze [zoon] die wist niet wie dat onze burens waren. Die zijn zo met de hoop binnen geraakt’. Ik zei: ‘En zijt ge content geweest van het interview?’. Dan zeiden ze dat wat erin stond wel eerlijk [was] en ‘het was juist wat ik gezegd had.’ Ik zei: ‘Maar wat vond je van de manier van binnenkomen?’ ‘Ja,’ zei ze, ‘dat vond ik nu natuurlijk niet correct.’ Dat kan niet he.”

Uit wat de geïnterviewden beschrijven, leiden we af dat het aan te raden valt **zo veel mogelijk toestemming te vragen** voor het publiceren van bepaalde identificatiegegevens en vooral beeldmateriaal.

4.2. Inhoud van afspraken

Slachtoffers en nabestaanden wensen velerlei afspraken te maken van uiteenlopende aard. Zo kan het ten eerste gaan om afspraken over het **verloop** van een interview, zoals de manier waarop iemand in beeld gebracht wordt en tot welke informatie een journalist zich toegang mag verschaffen, bijvoorbeeld: mag een journalist bij de familie zitten in de rechtbank om hun reacties op te tekenen?

Ten tweede kan het gaan om afspraken over de **inhoud** van de berichtgeving. Zo kunnen er afspraken over het publiceren van namen gemaakt worden. Ook afspraken over beelden zijn een optie, bijvoorbeeld of er foto’s van kinderen genomen mogen worden, of close-ups toegelaten zijn enzovoort. Een nabestaande vertelde dat ze gevraagd had om de term plusmoeder te gebruiken in plaats van stiefmoeder, omdat ze dat een “hatelijk woord” vindt: “(...) en ze hadden dat ook gedaan en dat dus dat was ook OK.”

Ten derde kan men afspreken om het bericht **vooraf te bekijken of na te lezen**. In sommige gevallen werden hierrond geen afspraken gemaakt of lieten journalisten of redacties het niet toe. Een geïnterviewde zegt dat zelfs hij niet besepte dat deze mogelijkheid bestond en dat het hem ook nooit voorgesteld werd. Een ander slachtoffer geeft aan dat sommige journalisten hun tekst ondanks eerdere afspraken niet doorstuurden en publiceerden voordat er goedkeuring gegeven werd. In

enkele gevallen mochten betrokkenen het bericht wel op voorhand bekijken. Dat werd dan doorgaans erg geapprecieerd.

“De artikels die nadien verschenen zijn, hebben we het altijd eerst gevraagd, van ‘Mogen we het op voorhand in inlezen?’ En dat hebben we (...) toch meestal wel kunnen doen. En als we opmerkingen hadden of correcties wilden, hebben zij daar ook wel rekening mee [gehouden].”

Ten vierde kan het gaan om afspraken om **met rust gelaten** te worden. Enkele geïnterviewden vroegen bijvoorbeeld expliciet dat journalisten niet aanwezig waren bij een begrafenis of dat ze hen achteraf met rust zouden laten.

Ten vijfde kunnen afspraken ook betrekking hebben op de fase **na de berichtgeving**, bijvoorbeeld het bezorgen van een kopie van een tv-uitzending aan de betrokkene. In het algemeen hebben we de indruk dat er vaak goede afspraken gemaakt worden en dat die ook nageleefd worden. Dat maakt dan ook deel uit van een correcte nazorg. We bespreken deze kwestie diepgaander in het volgende onderdeel.

4.3. Nazorg

Een correcte benadering van slachtoffers en nabestaanden heeft niet alleen betrekking op het initiële contact en het gesprek zelf. Het kan niet de bedoeling zijn dat journalisten en media enkel hun best doen om respect te tonen voor betrokkenen zolang ze zelf iets nodig hebben, om deze mensen achteraf verkeerd te behandelen. Een goede nazorg wordt geapprecieerd door slachtoffers en nabestaanden en kan ervoor zorgen dat journalisten bij latere ontwikkelingen een grotere kans hebben om vertrouwd te worden. Uit onze gesprekken blijkt dat het soms spaak loopt bij de nazorg. Voor geïnterviewden kan dat aanvoelen alsof ze in een zwakkere positie geduwd worden: “Da’s iemand met macht, daar kan ik niet tegen op. En dan voelde ik mij zo klein.” In wat volgt gaan we in op goede voorbeelden van nazorg en punten die vatbaar zijn voor verbetering. Ten eerste bespreken we het naleven van afspraken. Ten tweede bekijken we hoe slachtoffers en nabestaanden achteraf op de hoogte gehouden worden. Tot slot analyseren we de verdere contacten met de media.

4.3.1. Afspraken

Zoals gezegd stellen we vast dat een meerderheid van de **afspraken of verzoeken nageleefd** werd. Dat werd ook erg geapprecieerd en speelde soms in het voordeel van de journalist.

“We waren bij een journalist van De Morgen die eigenlijk ook al heel regelmatig vroeg naar een interview en een gesprek. En met hem hadden we dat afgesproken van ‘Kijk, we doen het niet, totdat alles gerechtelijk achter de rug is.’ En die heeft zich (...) daar wel aan gehouden. En toen de uitspraak voorbij was, [zoals] het beloofd was, hebben de twee kinderen (...) een interview gegeven.”

“Dat is echt een hele, hele [correcte journalist, nvdr]. ‘Ik ga een artikel maken’, zei hij. Dan belde die mij ’s avonds op en die las heel zijn artikel voor en hij zei ‘Als er nog iets is of dat er [iets] niet in mag, moet je het mij nu zeggen’. En dat was dus correct, he. Daar was ik echt content van.”

Bij enkele cases werden **afspraken niet nageleefd**. In één geval kregen nabestaanden de mogelijkheid om een interview van een weekblad na te lezen. In de publicatie bleken er toch nog niet-goedgekeurde aanpassingen gebeurd te zijn, die bovendien niet strookten met de waarheid. In een ander geval wilde een slachtoffer geen toestemming geven om zijn volledige naam te publiceren, maar dit verzoek werd niet nageleefd.

“Maar vooral, ik heb aan hen gevraagd van niet mijn volledige naam te publiceren, omdat ik dat niet wou. En hebben ze zich daar geen [moer] van aangetrokken. (...) ik dacht eigenlijk wel dat als je die krantenartikels leest, dan zie je zo van: dader, en dan een voornaam en dan punt. Bij mij zou dat dan [voornaam en initiaal] zijn. Maar nee nee: [volledige naam].”

In enkele gesprekken wordt opgemerkt dat het **ontbreken van duidelijke afspraken** gemengde gevoelens veroorzaakte. Zo geeft een slachtoffer aan dat wanneer hij interviews niet mocht nalezen, hij telkens gespannen was over het feit of het gesprek wel waarheidsgetrouw weergegeven zou zijn. In een ander geval namen nabestaanden van een verkeersdode deel aan een actualiteitsprogramma rond verkeersveiligheid. Over hun eigen bijdrage werden ze geïnformeerd. Over de rest van de inhoud was er meer onduidelijkheid. Een onaangekondigd optreden van een expert die de negatieve beeldvorming van veroorzakers in het algemeen aanklaagde, gaf de nabestaanden het gevoel dat hun leed geminimaliseerd werd. Een derde slachtoffer was bovendien ontevreden met de onduidelijkheid over de uiteindelijke vorm van een reportage: hij vond het vervelend dat hij veel energie had moeten steken in een urenlange opname, terwijl maar enkele minuten in de uitzending gebruikt werden. Overlappend met duidelijke afspraken is dus ook voldoende informatie belangrijk.

4.3.2. Informatie

Wanneer slachtoffers en nabestaanden het gevoel hebben dat ze **onvoldoende geïnformeerd** worden, kan dit ook voor onvrede en wrevel zorgen. Een slachtoffer haalt een voorbeeld aan van zijn deelname aan een reportageprogramma rond het type misdrijf waar hij bij betrokken was. Op de geplande uitzenddatum verdrong een belangrijk nieuwsfeit (m.n. de aankondiging van het aftreden van koningin Beatrix van Nederland) de uitzending. Hoewel hij hiervan op de hoogte werd gebracht door de programmamakers, was er op het moment van ons diepte-interview nog geen duidelijkheid over de nieuwe uitzenddatum. Bovendien lukte het de geïnterviewde niet om achteraf de programmamakers te contacteren voor meer informatie.

Nabestaanden hebben het soms ook moeilijk bij het feit dat ze niet op de hoogte zijn van een bepaalde publicatie. Zo vertellen de nabestaanden van een verkeersslachtoffer hoe ze zeer recent een interview aan een krant hadden gegeven, toen er daags nadien onaangekondigd een opiniestuk verscheen met een foto van het slachtoffer. Dat gebeurde zonder medeweten van de ouders. In een ander geval kwamen naast van slachtoffers van een misdrijf er bij toeval achter dat er een boek zou verschijnen over de zaak: “De andere slachtoffers hadden op internet gezien: (...) volgende zaterdag komt er een boekje uit over de drie moorden. En dan zeiden we ‘Euh... *(geluid van verbazing)*.’”

Andere slachtoffers hebben het moeilijk met de ongecontroleerde verspreiding en het herhaaldelijk publiceren van foto’s.

“Als ik bijvoorbeeld hoor dat mijn foto op tv [is], terug die foto van mij als slachtoffer en dat ik daar zelfs niet over geconsulteerd ben. (...) Ja, heb ik daar toestemming voor gegeven? Nee. (...) Maar ik zou wel liever hebben dat ze me even vragen of contacteren. Ik bedoel met portretrecht. Als ze het me vragen: prima, maar als ze het zomaar doen: nee.”

Zoals we al aanhaalden merken enkele slachtoffers en nabestaanden tot slot op dat ze niet wisten dat nalezen of inkijken van berichtgeving tot de mogelijkheden behoort en/of dat het hen niet of zelden voorgesteld werd.

4.3.3. Contact achteraf

Naast afspraken en informatie voor de afhandeling van de berichtgeving maakt ook het contact nadien deel uit van een goede nazorg. Zoals we reeds opmerkten in punt 3.3. bouwen slachtoffers of nabestaanden soms een band op met bepaalde journalisten of hebben ze vertrouwen in bepaalde media, omdat ze er voornamelijk goede ervaringen mee hebben. Er moet echter op gewezen worden dat een goed contact *tijdens* de berichtgeving niet de enige vereiste is, maar dat er ook *naderhand* op een respectvolle wijze met slachtoffers en nabestaanden omgesprongen dient te worden. In vijf van de zeven cases waarbij een klacht werd ingediend bij de RvdJ merkten geïnterviewden op dat ze misschien toch geen klacht zouden ingediend hebben als de redactie of journalist zijn fout zou hebben toegegeven en/of zich verontschuldigd zou hebben.

INTERVIEWER: Wat heeft bij u de doorslag echt gegeven om die eerste klacht in te dienen?

“Het feit dat er compleet geen reactie was. Dat er zelfs geen beleefdheidsformule was. Want had dié er geweest en hadden ze dan [de foto’s] verwijderd, dan was het voor mij OK geweest. (...) Dan [was] ik voor hen niet naar de Raad geweest. Maar blijkbaar heeft het hun koude kleren niet geraakt.”

In enkele gevallen waarbij het tot een hoorzitting kwam, geven de klagers aan dat ze erg geschrokken waren van de agressieve houding van de verwerende partij. Zo zegt een klaagster dat ze zich erg geïntimideerd voelde door de geschreven reactie van een krantenredacteur op haar argumenten en dat ze een sterk gevoel van machteloosheid had. Een andere klager voelde zich erg agressief benaderd door de verantwoordelijke van de krant waartegen hij klacht indiende: “Woordelijk en bijna beledigend (...) en echt agressief. Iemand die echt, ja (*lacht*) de uitdrukking ‘in zijn gat gebeten’ was echt wel van toepassing. En zwààr in zijn gat gebeten.”

5. Informatie

5.1. Bronnen

5.1.1. Slachtoffers, nabestaanden en derden

Zoals we eerder reeds beschreven, werden slachtoffers en nabestaanden in op twee na alle gevallen gecontacteerd voor informatie. In één van die twee uitzonderingen zaten de nabestaanden in het buitenland ten tijde van het incident, in het andere geval lag één slachtoffer in het ziekenhuis en waren de anderen minderjarig. Slechts enkele van de gecontacteerde personen gingen niet in op de vraag om mee te werken met de media. Velen deden dat wel.

Hoewel er dus relatief veel medewerking was van slachtoffers en nabestaanden, vertelden geïnterviewden dat er vaak toch op zoek gegaan werd naar extra informatie via derden. Zo geeft een nabestaande aan dat de collega’s van het slachtoffer aangesproken werden. Bij twee jonge verkeersslachtoffers werd ook de school gecontacteerd. Eén school weigerde onmiddellijk, iets wat de ouders tevreden stelt. In het andere geval gaf de schooldirectie een korte verklaring, wat ook de goedkeuring van de ouders wegdroeg. Bij de twee cases waar directe betrokkenen niet gecontacteerd werden, kwam veel van de informatie vermoedelijk van burens, vrienden en verdere familie. Een geïnterviewde heeft er begrip voor dat de burens hun verhaal wilden doen: “Misschien hebben die daar deugd aan van dat een keer kwijt te kunnen, denk ik.” In verschillende andere gevallen zijn geïnterviewden echter niet tevreden dat vrienden, familie, burens, kennissen of andere betrokkenen aangesproken worden voor informatie.

“Als ze vragen aan de begrafenisondernemer of aan de pastoor ‘Mogen wij hier komen een artikel en foto’s nemen?’ Ja, ’t is niet omdat je in die situatie zit en dat je afspraken maakt rond de begrafenis *an*

sich dat je uw privacy [uit] handen geeft en dat je zegt: ‘Weet ge wat? Ik ben een subject geworden en ge moogt naar goeddunken doen met mij en mijn gezin wat ge wilt.’”

5.1.2. Officiële instanties

Ook officiële instanties zoals het gerecht, de politie e.d. vormen een veelgebruikte bron. In negen gevallen vermoeden of weten geïnterviewden met zekerheid dat dergelijke bronnen aangesproken werden. Soms was dit voor de nabestaanden wenselijk. Zo merkt een nabestaande op dat ze over bepaalde dingen liever zelf niet sprak en dat de media deze informatie beter bij het gerecht konden halen. In een ander geval stonden nabestaanden toe dat een journaliste hen vergezelde naar de uitspraak van hun proces. Bij tussenvonnissen was er ook vaak pers aanwezig, wat doorgaans correcte berichtgeving opleverde.

Tijdens zes gesprekken worden vermoedens aangehaald dat journalisten informatie via **lekken** van de politie verkrijgen en/of dat ze meeluisteren op frequenties van politiezenders: “Die is daar aangekomen omdat ie dat gehoord heeft. Die zal zo een scanner hebben, zo’n politiescanner.” Soms is het voor betrokkenen niet wenselijk dat vertrouwelijke informatie op die manier naar buiten komt.

“We hadden dan ook al ondervonden dat er lekken waren aan de kant van de politie, veronderstel ik. Agenten die het dossier of een stuk van het dossier gelezen hadden en die zich dan interessant wilden maken en dat dan aan de pers doorgaven. En dan wordt dat uit zijn context gerukt. (...) Maar wij hadden een hevige schrik: stel u voor dat die [dader] door een procedurefout vrijkwam?”

Verschillende keren uiten geïnterviewden **frustraties** over het feit dat de media vaak beter op de hoogte zijn dan de betrokkenen. Nabestaanden zeggen vaak lang te moeten wachten om een dossier te mogen inkijken of vertellen hoe hen op het hart gedrukt werd niet over de vertrouwelijke informatie te spreken en vinden het dan ook erg vervelend dat journalisten via omwegen toch aan deze informatie geraken. De problematiek wordt vaak geweten aan een gebrekkige communicatie en lekken bij officiële instanties. Bij de suggesties wordt dit verder besproken.

5.1.3. Internet en sociale netwerksites

Een laatste bron van informatie wordt gevormd door het internet en sociale media. Uit de gesprekken met journalisten bleek al dat dit een rijke bron van informatie is voor nieuwsmedia, die voor de invoering van de nieuwe richtlijn van 2012 gretig gebruikt werd. Recent is men voorzichtiger geworden, maar journalisten betwijfelen of dit een permanente verandering is. Ook slachtoffers en nabestaanden erkennen dat sites zoals Facebook een bron van informatie zijn. In ongeveer een derde van de gesprekken werd de algemene indruk omschreven dat **privacy tegenwoordig moeilijk te beschermen** is door de opkomst van sociale media en veranderingen in de manier waarop de maatschappij omgaat met privacy: “Ik weet niet of we met zovelen nog zijn die op hun privacy gesteld zijn.” Deze geïnterviewden menen dat er weinig kan gedaan worden om de privacy te beschermen: “Sociale media, daar heb je compleet geen controle over”.

Enkele geïnterviewden zijn echter van mening dat privacy iets is waar men nog steeds (deels) **zelf verantwoordelijk** voor is, met andere woorden: als men informatie op sites zoals Facebook zet, is het voor anderen makkelijker om ze terug te vinden. Men kan zich hiertegen beschermen door enerzijds de informatie of beelden niet op zulke sites te plaatsen en anderzijds door accounts van sociale netwerksites af te schermen.

Enkele geïnterviewden stellen dat er meer gedaan kan worden op vlak van **sensibilisering** van jongeren over de omgang met sociale media. Dit bespreken we verder bij de suggesties van de geïnterviewden (deel V). Sommige geïnterviewden menen echter wel dat informatie op sociale

netwerksites **niet automatisch publieke informatie** is. Er wordt enerzijds opgemerkt dat er altijd **toestemming** gevraagd moet worden voor het gebruik van zulke informatie en anderzijds dat journalisten een **professioneel oordeel** moeten vellen.

5.2. Informatietype

In de meeste cases was de gevraagde informatie van **persoonlijke** aard: hoe was het slachtoffer als persoon?; is/was hij of zij getrouwd en had hij/zij kinderen?; enzovoort. In ongeveer de helft van de gevallen hebben de geïnterviewden gemengde gevoelens bij het verspreiden van dergelijke informatie. In enkele gevallen beschouwt men het verspreiden van dergelijke informatie als een goede zaak, omdat ze een correct(er) en/of positief beeld schetst van het slachtoffer.

Daarnaast werd ook veel geïnformeerd naar **feitelijke informatie**, zoals een reconstructie van de feiten, informatie over de aard van het incident (bv. oorzaken), informatie over het gerechtelijk proces enzovoort. In veel gevallen hebben de geïnterviewden geen uitgesproken positieve of negatieve gevoelens hierbij. Zo vertelden nabestaanden dat ze tevreden waren over de accuraatheid van de informatie die in de rechtbank verzameld werd. In sommige gevallen was men niet tevreden dat vermoedens als feiten gepresenteerd werden. Eén keer gaven nabestaanden aan slechte ervaringen te hebben met de vele pogingen van de pers om primeurs uit het dossier te verkrijgen.

Tot slot werd er ook **beeldmateriaal** verzameld bij verschillende bronnen. Heel vaak wordt er aan slachtoffers of nabestaanden gevraagd of ze een foto willen geven, of er een foto genomen mag worden en of ze gefilmd mogen worden. In bepaalde gevallen werden er foto's via het internet en sociale media verzameld. In enkele gevallen die dateren van voor de aanvulling van de Code in 2012 werden deze verspreid zonder uitdrukkelijke toestemming, onder meer in de case van het busongeval in Sierre. De betrokkenen waren hier niet gelukkig mee. In twee gevallen drukte de pers beelden van overleden slachtoffers af die afkomstig waren van bidprentjes of herdenkingstekens. Dit werd ook niet geapprecieerd.

“Wat dat er ook gebeurd was, wat dat ik ook gigantisch te ver vond, dat is gewoon het doodsprentje inscannen. En daar was bijna een copyright op van [naam persbureau]. Het was geen copyright, maar er kwam wel bij '[naam persbureau]'. Da's geen foto, da's gescand gewoon. En ook daar is geen toestemming gevraagd. Dat vind ik grof.”

II. NIEUWSOUTPUT

In wat volgt bestuderen we vooreerst de meningen over de uiteindelijke publicaties en/of uitzendingen, met name het oordeel dat slachtoffers, naasten en nabestaanden vellen over de kwaliteit van de berichtgeving, over de presentatie (d.w.z. vormelijke en inhoudelijke kwesties) en welke redenen er vermoed worden om de berichtgeving op een dergelijke manier te brengen. Daarna analyseren we de problematische kwestie privacy: we analyseren de houding t.o.v. de verspreiding van beeldmateriaal en identificatiegegevens en gaan kort in op houding tegenover de privacy van minderjarigen.

1. Meninge over de berichtgeving

Graag wensen we op te merken dat, hoewel we in dit onderdeel vooral negatieve tendensen vaststellen, reeds uit de kwantitatieve analyse is gebleken dat het niet al te slecht gesteld is met de

tendensen in de berichtgeving van Vlaamse media (zie ook het kwantitatieve luik van dit rapport). Een mogelijke verklaring voor het waarnemen van meer negatieve dan positieve tendensen is het sample van geïnterviewden: de meerderheid diende klacht in bij de RvdJ of besliste deel te nemen aan het onderzoek vanwege negatieve ervaringen. Een tweede mogelijke verklaring is dat iemand die geconfronteerd wordt met media-aandacht schrikt van negatieve ervaringen, terwijl positieve of neutrale ervaringen als de norm beschouwd worden en dus minder snel opgemerkt worden.

1.1. Kwaliteit

Met kwaliteit bedoelen we de **accuraatheid, volledigheid en objectiviteit van de weergave** van feiten. Verschillende geïnterviewden waren vrij tevreden over de kwaliteit van de berichtgeving: deze was correct en waarheidsgetrouw. In enkele gevallen werd een gebrek aan beide types van kwaliteit ervaren: “Heel veel fouten die geschreven worden in artikels, vind ik wel. (...) Geen checks. Ik vond dat frappant. Nu verschiet ik daar niet meer van.”

Enkele nabestaanden en slachtoffers dienden specifiek klacht in bij de RvdJ omdat de feiten niet waarheidsgetrouw of evenwichtig werden weergegeven. In enkele gevallen leidde **negatieve beeldvorming** tot wat we in de literatuur als **victim blaming** definieerden. Een ouderpaar vertelt hoe onvolledigheden in de berichtgeving de indruk wekten dat hun overleden zoon zelf het dodelijke verkeersongeval veroorzaakte. Verschillende feiten (bv. de rijrichting van de betrokken voertuigen) die erop wezen dat het slachtoffer niet in fout was werden uit de berichtgeving gelaten, net als de rol van de werkelijke veroorzaker: “Die komt er schoon vanaf, he! Die hoeft tegen niemand niet te zeggen, want [dat] heeft in de krant zo gestaan en ‘zo is het gebeurd’. (...) En hij kan zich daar fijn achter verstoppen.” Een andere nabestaande vertelt hoe allerlei feiten op een gekleurde manier geïnterpreteerd werden of weggelaten werden uit de berichtgeving. De partner van deze geïnterviewde overleed na een gevecht. Er werd geïnsinueerd dat hij dit zelf uitgelokt had. Op basis van boeken in zijn woonst werd door een journalist geconcludeerd dat de man racistische neigingen had en dat dit mogelijk aan de oorzaak van het incident lag. Bovendien werd de doodsoorzaak verkeerd weergegeven. De weduwe begrijpt het nog altijd niet: “Waarom dat ze de schuld in zijn schoenen wilden steken, dat vraag ik mij dus nog altijd af. Waarom dat ze per se wilden denken dat hij het uitgelokt had.” In de twee beschreven gevallen geven de nabestaanden aan dat ze veel negatieve reacties hebben ontvangen vanwege de beeldvorming in de pers en dat dit nog steeds gebeurt: de eerste negatieve indruk is degene die blijft hangen en kan dus een impact op lange termijn hebben.

Uit de literatuurstudie bleek dat onder meer rampen en incidenten van grote schaal weleens inaccuraat gerapporteerd worden. De nabestaande die we interviewden in de categorie rampen geeft inderdaad aan dat ze vond dat er kort na het incident veel **inaccurate informatie** verspreid werd. Enerzijds twijfelt ze aan de kwaliteit van de bronnen, anderzijds meent ze dat informatie onvoldoende gecheckt werd: “Het was zo chaotisch, niet *to the point* en dan denk ik: wat brengt dat nu op?” Verschillende andere geïnterviewden zagen gissingen, vertekeningen en verdraaiingen in de berichtgeving. Over een sterk gemediatiseerd misdrijf merkten nabestaanden op dat de **veronderstellingen en gissingen** op den duur als waarheden leefden bij de publieke opinie.

Een geïnterviewde ridiculiseerde de erg dramatische omschrijving van de locatie van het incident, waar alles onder het bloed en verkoelde huid zou gelegen hebben volgens de media, terwijl het volgens haar allemaal nog meeviel. **Uitvergroting** (een foute weergave van correcte feiten) en **verdraaiing** van feiten worden meermaals aangestipt.

“Maar ook dat [de inbreker] de koelkast had leeggegeten en dergelijke en dus wel genoten had van zijn verblijf. Toen heb ik de journalist gevraagd ‘Hoe kom je erbij dat die koelkast leeg is?’ ‘Ja dat zei de commissaris’. En ik zeg: ‘Ja, en wat doe jij als je op vakantie gaat? De koelkast leegmaken?’”

“Die eerste artikels, als je dat leest: je zegt iets en dat wordt dan helemaal verdraaid. Inderdaad: het lijkt wel op iets dat ik gezegd heb dus het is zo, het is zo. Het is anders verwoord, dus je kan er nog over discussiëren.”

1.2. Presentatie

De presentatie van de berichtgeving is regelmatig een bron van kritiek in gesprekken met slachtoffers, naasten en nabestaanden. Ten eerste merkt ongeveer een derde van de geïnterviewden op dat media informatie soms op een **sensationele** manier presenteren. Het gaat bijvoorbeeld om het gebruik van bepaalde bewoordingen en omschrijvingen, zoals stellen dat er ‘overall bloed lag’; dat een chauffeur ‘gekwakt’, ‘gescheurd’, ‘gevolgen’ is; of het oppikken van dramatische citaten voor een titel. Een geïnterviewde merkt op dat er geprofiteerd wordt van personen in een zwakkere positie om sensationele en goed verkopende berichtgeving te verkrijgen: “Als ze dan een foto kunnen hebben van [iemand] die aan het wenen is dan is dat goed om te publiceren, he.” Een koppel was algemeen wel vrij tevreden over de berichtgeving over het verkeersongeval van hun kind, net omdat deze zonder al te veel spektakel gepresenteerd werd.

Een tweede klacht is dat de presentatie soms een **negatieve beeldvorming** in de hand werkt. Zoals we reeds aanhaalden, beschreef men in meerdere gevallen vormen van ‘victim blaming’, voornamelijk bij verkeersongevallen. Zo klaagt een ouderpaar aan dat de beeldvorming rond jonge motorrijders in hun ogen altijd erg negatief is. In een ander geval zijn het de nabestaanden zelf die slachtoffer werden van negatieve beeldvorming, door enerzijds de veroorzaker in een slachtofferrol te plaatsen en anderzijds te suggereren dat er sprake zou zijn van ‘een dorpsoorlog’. Hoewel geïnterviewden het niet appreciëren wanneer daders, veroorzakers en verdachten buiten schot blijven, wordt er toch een objectieve berichtgeving verwacht. Ook de recente voorstelling van de buschauffeur van het ongeval in Zwitserland wordt bekritiseerd: “(...) die weduwe van die buschauffeur (...) hoe moet die haar voelen hè? (...) dat is voor door de grond te zakken, met al die verwijten.” Een nabestaande stelt zich vragen bij informatie die door bepaalde bronnen verspreid wordt, met name wat het parket over verkeersongevallen verspreidt. De drie kernzaken daarbij lijken gebruik van drank, gebruik van drugs en rijsnelheid door de veroorzaker te zijn. In het geval van deze geïnterviewde liet het parket aan de pers weten dat de veroorzaker van het ongeval niet te snel reed en niet onder invloed was: “Dat geeft zo al voor een *stukske* een vrijspraak van die andere partij.”

De **vormgeving** zelf wordt soms ook bekritiseerd. Het gebruik van zeer grote afbeeldingen, grote artikels en/of plaatsing van artikels op voorpagina’s en regiovoorpagina’s van printmedia bijvoorbeeld wordt negatief en schokkend ervaren, vooral als dit zonder verwittiging of toestemming gebeurt.

“Eén keer was ik echt helemaal van mijn melk: hadden ze een foto van [de echtgenoot] gepubliceerd op de eerste bladzijde in het levensgroot en dat was ook *efkes* zo’n schok. OK, ja: de media moeten het weten, maar moet dat zo?”

“Mijn baas ging de krant halen, dat doet hij elke morgen. En die smeed die per ongeluk op mijn bureau en ik zag op die eerste bladzijde, midden, die foto van [mijn neefje] en ik begin te schreeuwen. Hij zegt: ‘Wat heb jij?’ Ik zeg: ‘Maar dat kan niet, dat kan niet.’”

Het gevolg van dergelijke praktijken is dat de betrokkenen **minder vertrouwen** zeggen te hebben in de media. Verschillende geïnterviewden nemen alles met een (grotere) korrel zout door hun eigen ervaringen. Een nabestaande zegt dat ze nu gelooft dat de meerderheid van artikels niet klopt: “Ik denk altijd: daar is de helft van gelogen, zeker.”

1.3. Relevantie van de informatie

Verschillende geïnterviewden vertellen over de aanwezigheid van **irrelevante details** in de berichtgeving. Vaak wijten ze dit aan sensationisering. Een **te gedetailleerde berichtgeving** kan een nefaste invloed hebben voor de betrokkenen. Zo geeft een slachtoffer aan dat gedetailleerde beschrijving van personen die hem aanvielen de opsporing had kunnen bemoeilijken, omdat de verdachten zichzelf minder herkenbaar zouden kunnen maken. Ook kunnen **vertrouwelijke details** in de berichtgeving een persoonlijke invloed hebben:

“Dat ze [zaken] publiceren [die] je niet wilt. Ik had keiveel rekeningen moeten betalen en ik ‘had het financieel moeilijk’. Zo zetten ze dat daar dan in. Zelfs als ik het echt zo financieel zo slecht zou hebben, dan wil ik ook niet dat mijn burens dat weten. En dat mijn ouders en dat mijn familie dat in de krant [lezen].”

Of het publiceren van identificatiegegevens en herkenbare beelden, dat bij een slachtoffer een onveiligheidsgevoel veroorzaakte:

“Eén van de problemen van slachtoffers van inbraken is sowieso het feit dat je je thuis niet meer thuis voelt. Dat is een heel vervelend gevoel. En dat je dan ook nog eens eigenlijk een advertentie ziet staan in de krant van ‘hier kan je inbreken’. Dat kan dus helemaal niet. Dus je persoonlijke veiligheid wordt eigenlijk nog een keer in gedrang gebracht.”

Voor sommige geïnterviewden leek het dat bepaalde **details ten koste van andere** gepubliceerd werden. Eerder haalden we reeds voorbeelden aan waarbij veroorzakers van verkeersongevallen buiten beeld bleven. In een geval van een gevecht met dodelijke afloop vond de geïnterviewde dat er onvoldoende duidelijk werd gemaakt dat het slachtoffer zichzelf verdedigde na provocatie.

Meerdere slachtoffers zeggen dan ook dat ze een puur **feitelijke** berichtgeving prefereren, alsook artikels waarin de (maatschappelijk) **relevante** zaken de focus is (bv. verkeersveiligheid). Een geïnterviewde weidt uit over de rekbaarheid van de term **maatschappelijk belang**.

“Het is een beetje te ver opgerokken. Je kunt ook het maatschappelijk belang dienen door alleen maar initialen te geven. Waar het om gaat is de feiten. En waar je mee moet rekening houden is (...) het effect dat het heeft bij het slachtoffer, net zo goed als het effect dat het heeft bij kijker, luisteraar, lezer.”

Een andere geïnterviewde meent dat dit belang afhankelijk is van de aard van het medium. Voor een lokaal medium is het volgens hem bijvoorbeeld beter te verantwoorden om bepaalde details te berichten over een lokaal slachtoffer dan voor een nationaal medium. Een ander voorbeeld is dat de vakpers meer details over een bekend slachtoffer werkzaam in hun beroeps categorie publiceert.

De geïnterviewden deden ook enkele algemene uitspraken over andere voorbeelden die zij kennen waarbij de relevantie van de informatie vragen opriep. Zo haalden enkele geïnterviewden het voorbeeld van de busramp in **Sierre** aan. Eén persoon vindt dat het publiceren van foto's en namen niet relevant was voor de lezer om de situatie te begrijpen. Een andere persoon merkt op dat het tonen van huilende ouders op de begrafenis niet meer nodig was om het verhaal te vertellen, gezien de aard van het incident en de voorgaande berichtgeving. Een ouderpaar, dat in het algemeen positief is tegenover berichtgeving, vond de foto's net wel relevant, meer nog dan de artikels. Zij vinden het een soort erkenning van de overledenen.

Zoals in dit rapport reeds verschillende malen aangehaald werd, is privacy een zeer moeilijke kwestie in de omgang tussen media en slachtoffers. In wat volgt gaan we eerst in op de evaluatie die de geïnterviewden geven aan het gebruik van identificatiegegevens en beeldmateriaal in de berichtgeving over het incident waarbij ze betrokken waren. Daarna zoomen we kort in op de problematiek rond de bescherming van minderjarigen.

2.1. Identificatiegegevens en beeldmateriaal

In elke case werden slachtoffers bij naam vernoemd in de media. Soms ging het om de volledige naam, soms een beperktere versie met initialen. In de meeste gevallen werden ook beelden van slachtoffers verspreid. Niemand bleef dus anoniem. In het algemeen zijn slachtoffers en nabestaanden vrij **negatief** over deze tendens.

In sommige gevallen wordt deze **keuze** bewust gemaakt om identificatiegegevens en beeldmateriaal toe te laten. Zo kozen nabestaanden ervoor om beelden van hun vermist kind te verspreiden in functie van de opsporing. Soms kiezen slachtoffers om beelden vrij te geven of te laten maken om hun verhaal te vertellen en/of verdachten op te sporen, zoals enkele slachtoffers van zinloos geweld deden. In één geval besloot een gezin om niet met de media te spreken tot na de veroordeling van de veroorzaker van het verkeersongeval waarbij de jongste zoon overleed. De familie van de dader kwam wel uitgebreid aan het woord, waardoor het voor het gezin van het slachtoffer moeilijk was om hun privacy te beschermen. Na het proces beslisten zij om alsnog met de pers te gaan praten om zo een aantal rechtzettingen te doen. Op dat moment wilden zij hun kant van het verhaal vertellen en gaven ze ook toestemming voor het verspreiden van foto's van de gezinsleden.

In andere gevallen is gebruik van beelden en identificatiegegevens **niet gewenst**, zoals in het geval van het eerdere voorbeeld van een inbraakslachtoffer dat zich onveilig voelt nu zijn adresgegevens gedetailleerd in de pers beschreven werden. Een ander criminaliteitsslachtoffer dat zijn gegevens en beeldmateriaal met toestemming liet verspreiden, vreest achteraf gezien wraakacties van de daders.

“Kijk, als ze de daders pakken, dan word ik misschien wel verantwoordelijk gezien voor hun arrestatie. Dan kan het eventueel dat er wraakoefeningen geuit worden. Aan de andere kant als je niet [toestaat dat] foto's [verspreid worden], dan is het ook een naamloos verhaal. (...) met naam en foto, ik bedoel dan is dat veel erger. En dan raakt het veel meer de mensen. Plus de kans dat er dan iets aan gebeurd is groter. Dus ja er zijn voor en tegens.”

Gebruik van beelden **zonder toestemming** is vaak moeilijk te slikken. Enkele nabestaanden geven aan dat ze erg **schrokken** wanneer ongevraagd beelden van hun geliefden gepubliceerd werden. De ouders van een criminaliteitsslachtoffer vertellen dat ze het erg storend vonden wanneer hun woning in beeld werd gebracht. Soms heeft het ook vermelden van identificatiegegevens een negatieve invloed. Zo vertelt een ouder dat hij erg geschrokken was om de volledige naam en adresgegevens van zijn overleden zoon in een lokaal medium te zien.

Ook het verspreiden van (te herkenbare) **identificatiegegevens** wordt afgekeurd. Een slachtoffer dat minderjarig was ten tijde van het incident geeft aan dat hij niet gelukkig was dat zijn voornaam en een initiaal – en de voornaam van zijn vader en zus – bekend gemaakt raakten. In dit geval diende de moeder van het slachtoffer dan ook gegronde klacht in bij de RvdJ, omdat ze van mening was dat de combinatie van gegevens de anonimiteit van de kinderen schond. Ook de ouders van een verkeersslachtoffer zijn niet te spreken over het feit dat volledige naams-, adres- en gezinsgegevens alsook beeldmateriaal van hun zoon in verschillende kranten opgenomen werd – en dit zonder

toestemming. De verspreiding van dergelijke gegevens vinden zij nauwelijks relevant voor de berichtgeving en houdt bovendien een schending van de privacy in. Daarnaast is ook de snelheid waarmee gegevens en beelden verspreid worden problematisch voor de privacy (dit wordt besproken in deel I, punt 1. Timing). Zo was een nabestaande van een verkeersslachtoffer niet tevreden over de verspreiding van foto's van het autowrak met close-ups van persoonlijke bezittingen door een lokaal medium, nog voor de hele familie op de hoogte gebracht was. Een ander medium bracht verslag uit van de begrafenisplechtigheid en bracht daarbij zonder toestemming zowel de weduwe en de kinderen van het slachtoffer herkenbaar in beeld, met vermelding van namen, beroeps- en adresgegevens. Tegen beide media werd dan ook klacht ingediend.

Enkele geïnterviewden erkennen wel dat het in sommige gevallen onmogelijk is of onhoudbaar wordt om toestemming te geven voor elk gebruik van beeldmateriaal, vanwege het momentum dat een case aanneemt. Eenmaal een verhaal namelijk door verschillende media opgepikt wordt, is het soms niet meer mogelijk om voor elke publicatie afzonderlijk toestemming te geven.

In één geval is een ouderpaar **positief** over de berichtgeving en vindt het meestal niet storend dat identificatiegegevens en beelden gebruikt werden, ook indien daar geen toestemming voor gevraagd werd. In het algemeen hadden ze goede afspraken met de pers. Eén kwestie die hen wel stoorde, was het ongevraagd in beeld brengen van de veroorzaker van het ongeval, die op een ongeoorloofde wijze gefotografeerd werd (met name door een foto te nemen zodra hij zijn voordeur opende).

2.2. Minderjarigen

Bij vijf cases in ons sample waren minderjarige slachtoffers betrokken, in één geval minderjarige nabestaanden. Uit het voorgaande kan afgeleid worden dat men in het algemeen een grotere terughoudendheid verwacht bij berichtgeving over minderjarigen. Voor deze cases werd in drie gevallen een klacht ingediend die deels handelde over overtredingen van de regels rond minderjarigen, met name het verspreiden van identificatiegegevens en/of beeldmateriaal van minderjarigen zonder toestemming van de ouders. In het eerste geval gaat het om een minderjarige betrokken bij een misdrijf van wie identificatiegegevens verspreid werden (o.a. voornaam, initiaal, adresgegevens). Deze informatie maakte het slachtoffer herkenbaar. In het tweede geval gaat het om een slachtoffer van het busongeval in Sierre. In het derde geval gaat het om minderjarige nabestaanden van wie volledige identificatiegegevens en beeldmateriaal verspreid werden. Deze klachten werden alle drie (deels) gegrond bevonden door de RvdJ.

III. GEVOLGEN

Dat aandacht van de media op verschillende manieren invloed kan hebben op het leven van de betrokkenen, staat buiten kijf. Er zijn verschillende vragen die we wensen te beantwoorden over deze impact. Waren deze personen wel klaar voor de aandacht? Hoe gaan ze om met langdurige of intense aandacht? Hoe evalueren ze naderhand hun eigen omgang met journalisten? Welke concrete reacties had de mediaberichtgeving tot gevolg? En welke concrete gevolgen? Wie kon hen een antwoord geven op hun vele vragen? En zetten ze tot slot ooit de stap naar het uiten van hun grieven en/of het neerleggen van een klacht?

1. Invloed van media-aandacht

Eerder bespraken we reeds de meningen over de timing van contact met de media. In het eerste punt van dit onderdeel gaan we nog eens beknopt in op de algemene gereedheid van de betrokkenen: waren ze klaar voor de media-aandacht? Waarom wel of waarom niet? Welke gevolgen had dit? Ten tweede bekijken we de waargenomen invloed van de duur en omvang van de aandacht. Ten derde bespreken we in welke mate de geïnterviewden achteraf gezien tevreden zijn over de manier waarop ze met de aandacht zijn omgesprongen. Tot slot analyseren we welke invloed de aandacht volgens slachtoffers en hun naasten gehad heeft op hun leven: hoe reageerde hun omgeving? Beïnvloedde de aandacht de verwerking van het incident? Heeft het concrete gevolgen gehad voor hun leven?

1.1. Gereedheid

Ruim de helft van de geïnterviewden vond het meestal nog **te vroeg** voor contact met de pers voor zichzelf of de andere betrokkenen: “Dat was echt wel ingrijpend. Als ge zo van niks, allee ja, doodgewone mensen... Dan in één keer... Ik [was] daar bang van. Dat was echt verschrikkelijk.” Dat komt onder meer omdat het contact zo **snel** na de feiten kwam, wanneer men het incident nog maar net begon te verwerken: “Ja, het is nooit gepast, zo iets. Eigenlijk zouden ze pas een maand nadien mogen komen of een week nadien, als je zo’n keer bekomen bent. Maar je kan niet, allee, het moet nu gebeuren.”

Enkele geïnterviewden probeerden daarom zichzelf en hun naasten **af te scherm**. Zo zorgde de moeder van een aantal minderjarige slachtoffers dat zij de verschenen krantenartikels niet te zien kregen (“Ik heb hen daar niet mee belast”) en geeft een nabestaande van een criminaliteitsslachtoffer aan dat ze media-aandacht in eerste instantie zo veel mogelijk probeerde te vermijden. Een ander slachtoffer vertelt dat hij ook vreesde verkeerde dingen te zeggen die slecht zouden zijn voor zijn zaak. Sommigen geven aan dat ze zichzelf **wel klaar** vonden voor het contact. Het gaat hier om een aantal slachtoffers van zinloos geweld die zelf naar de pers stapten om hun zaak onder de aandacht te brengen, soms een tijd na de feiten¹¹.

1.2. Duur en omvang van de aandacht

Verschillende geïnterviewden waren betrokken bij incidenten die voor langere tijd media-aandacht kregen en/of waarvoor er veel media-aandacht was. In het algemeen roept dit gemengde tot negatieve gevoelens op. Ten eerste kan de duurtijd en de omvang van de aandacht soms **vervelend** zijn. Mensen die betrokken zijn bij een incident verwachten zich vaak niet aan de hoeveelheid aandacht die ze krijgen en schrikken er dan ook van. Ten tweede wordt **hernieuwde aandacht** op korte termijn (bv. bij begrafenis) en lange termijn (bv. bij uitspraak van een proces) doorgaans negatief geëvalueerd. Het rakelt immers opnieuw de negatieve emoties op.

“Ik zie dat bij mijn schoonzus, die wordt gewoon den dieperik ingeduwd elke keer als dat nog eens op tv komt of als dat nog een keer in de krant verschijnt. Die gaat gewoon de dieperik in. Dat duurt een week he dat je die terug opgekrikt hebt.”

“Dat is nu vijf maanden geleden en ik leef er, ja, dagelijks mee.”

¹¹ In één geval nadat de boot eerst een poos was afgehouden en het slachtoffer later zelf besliste om toch mee te werken.

Slachtoffers en nabestaanden raken ook **gefrustreerd** wanneer er bijvoorbeeld foute informatie opnieuw verspreid wordt. Zo vertelt een nabestaande van een verkeersslachtoffer hoe een artikel over het overlijden van haar zoon eenzijdig was en daardoor liet uitschijnen dat hij zelf veroorzaker was. In eerste instantie werd hiervoor telefonisch contact opgenomen met de redactie, die een korte rechtzetting publiceerde, gevolgd door een klacht bij de RvdJ. Maar:

“Naderhand (...) is er nog een jonge gast van het dorp verongelukt. (...) [In het artikel daarover, nvdr] schreven ze opnieuw ‘Een half jaar geleden is er nog een jonge motorrijder omgekomen op die straat’ en dan schreven ze (...) dat weer fout, he. Dat hij het niet op tijd gezien had en dat hij daardoor verongelukt was. En toen had onze schoondochter (...) gebeld en die had gezegd ‘Als ge nu niet maakt dat dat er vanaf is binnen de 5 minuten, doe ik u een proces aan. Want geen tweede keer meer.’ Toen hebben ze het onmiddellijk verwijderd.”

In sommige gevallen is langdurige of hernieuwde aandacht **wel wenselijk**. Sommige slachtoffers of nabestaanden stappen bijvoorbeeld zelf naar de pers om hun zaak onder de aandacht te brengen, om bijvoorbeeld druk uit te oefenen of om het debat over een maatschappelijke kwestie (bv. zinloos geweld, verkeersveiligheid) te stimuleren.

1.3. Tevredenheid over aanpak

Sommige geïnterviewden namen in de periode van media-aandacht een aantal **bewuste beslissingen** over hun omgang met de pers. Zo besliste één gezin om pas na het proces in hun zaak zelf met de pers te spreken. Een ander koppel besloot om bij grote gebeurtenissen via persconferenties te communiceren. Beide families zijn **tevreden** dat ze zichzelf op die manier afschermden. Ook andere geïnterviewden die zichzelf minder afschermden, zijn vrij tevreden over hun aanpak. Een slachtoffer zegt geen spijt te hebben van wat hij zelf vertelde, maar had beter verwacht van de media: “Ik zou willen dat die ook wat euh rechtstreekser en eerlijker zouden zijn.” Een gezin geeft aan dat hun beeld van de media net positiever is geworden.

Een gezin wijst er op dat omgang met de pers een **leerproces** is. Sommige geïnterviewden hadden het contact met de media bij nader inzien inderdaad **anders** willen aanpakken. Een slachtoffer zegt dat hij bijvoorbeeld beter afgeschermd zou hebben wat hij zei. Een ander slachtoffer zou nu altijd de mogelijkheid tot nalezen vragen en meer op toestemming staan. Andere geïnterviewden zouden in de nasleep enkele dingen anders gedaan hebben. Twee nabestaanden met negatieve ervaringen zeggen bijvoorbeeld dat ze meer moeite zouden gedaan hebben voor een rechtzetting.

“Ik vraag het mij nog altijd af: ‘zou ik bij Phara de Aguirre dan toch een interview gegeven hebben ofzo, dat ik dan toch wat er dan eigenlijk gebeurd is [kon verduidelijken]?’ . Allee ja: het is moeilijk.”

1.4. Reacties, verwerking en gevolgen

In wat volgt bespreken we de concrete gevolgen die slachtoffers en nabestaanden ondervinden van media-aandacht. Heeft het een effect gehad op hun verwerkingsproces? Hebben ze er op lange termijn gevolgen van ondervonden? Hoe reageerde hun omgeving? We stellen vast dat sommigen slechts weinig invloed gevoeld hebben. Anderen ervoeren positieve effecten. Een derde groep heeft voornamelijk een negatieve impact van de berichtgeving ondervonden.

1.4.1. Beperkte invloed

In een aantal cases gaven geïnterviewden aan dat de media-aandacht **weinig of geen invloed** heeft gehad op de feitelijke verwerking van het incident waar ze bij betrokken waren. Anderen konden de impact beperken door **afstand** te nemen van de aandacht en door de berichtgeving te **relativeren**.

“Wij waren daar allemaal heel, heel nuchter in. Wij (...) hebben daar niet heel veel rekening mee gehouden. We hebben dat zoveel mogelijk uitgeschakeld. Allee bij ons: tv? Baf, we zetten dat af. Als er kranten waren of zo, dan ging je daar niet op in.”

“In de gazet kwamen dan soms dingen die ge er liever niet had in gezien. Maar dan was [dat] bij mij ook het idee van ‘Morgen worden de patatten er op geschild en is iedereen het vergeten’, he.”

In drie gevallen merken slachtoffers en nabestaanden op dat ze **weinig aangesproken** werden over het incident door hun omgeving: “Mensen zijn wel zo, he. Ze zijn heel benieuwd en ze hebben zeker de krant gelezen. Maar die zwijgen dan, want dat is te gevoelig.” Zoals één slachtoffer opmerkt, beleven buitenstaanders berichtgeving over iemand die ze kennen op een andere manier:

“‘Oh, oh, moet je kijken: je staat in de krant!’ Dat is een andere beleving dan degene die je zelf hebt. Voor hen is het gewoon: ‘Ah, je hebt de krant gehaald, wat raar, wat gek.’ En ‘Goh, jij staat in de krant, met naam en toenaam.’ Voor hen heeft dat niet hetzelfde effect als voor ons.”

Een slachtoffer gaf aan weinig reacties gekregen te hebben met betrekking tot de berichtgeving over het incident. Deze persoon zei tevens weinig invloed gemerkt te hebben van media-aandacht op zijn verwerking van het incident. In de andere gevallen was er geen overlap tussen het krijgen van weinig reacties en het ervaren van een beperkte invloed op de verwerking. Er kan daarom niet met zekerheid gesproken worden een eventueel verband tussen deze factoren.

1.4.2. Positieve invloed

Het is wel degelijk mogelijk dat er een positieve invloed uitgaat van de effecten van media-aandacht op het verwerkingsproces, wat bijvoorbeeld blijkt uit de redenen die slachtoffers en nabestaanden aanhaalden om met de media te spreken. Er wordt niet veel gesproken over een eventuele positieve invloed van media-aandacht op de **verwerking** op zich. Een slachtoffer zegt evenwel veel **steun** gekregen te hebben van journalisten zelf. Wel noteerden we regelmatig de gunstige invloed van **positieve reacties** vanuit de omgeving naar aanleiding van de media-aandacht. In zes cases gaven nabestaanden en slachtoffers aan dat ze zich gesteund voelden door hun omgeving. Soms hadden ze baat bij uitingen van medeleven.

“Sowieso, wat je ook meemaakt, zeker als dat met geweld te maken heeft, dat is altijd heel erg. Dus dan heb je wel bevestiging nodig. Dat mensen zeggen van ‘Ja man, hetgeen dat jij hebt meegemaakt, dat is echt niet gewoon.’ Want je hoort wel eens vaker dat er iemand ineen wordt geslagen maar daar zijn graden in. Je krijgt in een stuk wel bevestiging, je voelt je slecht en mensen die zeggen dan ‘Ja, het is normaal dat je je slecht voelt.’”

“Ik ben er ook achteraf verwonderd [over] geweest dat er zoveel mensen naar [praatprogramma] keken die zeggen van ‘We hebben uw kinderen gezien daar.’ Ja, dat deed deugd. Dat je zegt van: ‘Uw kinderen hebben dat op (...) een heel correcte, gedegen, bijna volwassen manier gebracht, toch.’ Dat wel. Dat deed deugd.”

Ook wanneer de berichtgeving zelf niet naar behoren verliep, kon een reactie een gunstig effect hebben. In twee gevallen waarbij klacht werd ingediend voor de RvdJ bijvoorbeeld, hadden de betrokkenen er baat bij dat er steun kwam van o.a. vrienden en collega’s. Dankzij deze mensen waren de getroffen in staat iets te ondernemen tegen een problematische berichtgeving.

Een opmerkelijk effect van media-aandacht is de neiging van de omgeving om artikels in de geschreven pers bij te houden om ze aan de betrokkenen te geven. Sommige geïnterviewden hadden hier weinig problemen mee en verzamelden in sommige gevallen zelf ook artikels in een **dossier**, mogelijk als een vorm van verwerking of als aandenken: “Het feit dat we nu die map kunnen

aanleggen. Dus 't is een andere manier van herinneringen ook, he." Deze tendens kan echter ook negatieve gevoelens opwekken (zie 1.4.3. Negatieve invloed). Bij de gesprekken viel het alleszins op dat vrijwel alle geïnterviewden artikels en documenten (bijvoorbeeld van de RvdJ, die zelf ook artikels bezorgt aan klagers) in een map of doos bij hebben gehouden (en dat soms nog steeds doen). Journalisten kunnen er daarom best altijd rekening mee houden dat hun berichtgeving door de betrokkenen gezien zal worden.

Tot slot heeft media-aandacht voor de betrokkenen soms vrij **concrete gevolgen**. Deze kunnen positief zijn. We bespraken eerder al dat het voor betrokkenen **therapeutisch** kan werken om hun verhaal kwijt te kunnen (zie deel I, punt 3. Redenen om al dan niet mee te werken met media). Zo gaf een ouderpaar aan dat praten over hun zaak een helende invloed had: "'t is een soort therapie en toch is het ja het zal nuttig zijn voor andere mensen eventueel hè." Zoals reeds bleek uit de redenen die slachtoffers en nabestaanden hebben om met de media te spreken, kan media-aandacht **nuttig** zijn voor de betrokkenen. In twee gevallen van criminaliteit werkten betrokkenen bewust samen met de media om hun zaak vooruit te helpen. In één geval werden de verdachten inderdaad amper twee dagen na de eerste berichtgeving gevat.

1.4.3. Negatieve invloed

In veel gevallen heeft de media-aandacht helaas een sterke en/of blijvende negatieve impact gehad. Verschillende geïnterviewden merken op dat media **onnadenkend handelen** ten opzichte van slachtoffers en hun naasten. Media en journalisten beseffen volgens de betrokkenen niet goed hoe het voelt om in een moeilijke periode plots het middelpunt van de aandacht te worden en schatten de gevolgen ervan slecht in. Verschillende keren hoorden we dergelijke bemerkingen: "Zolang je geen slachtoffer bent, weet je het niet, staat er niet bij stil."; "Die [journalist] heeft nooit beseft wat een implicatie dat dat had voor de slachtoffers. Dat heeft die nooit, nooit, nooit beseft."; "Dat schat men eigenlijk nooit in, dat ge eigenlijk een hele, ja, de situatie van rouw: dat ge dat toch ook een beetje sereen ook wilt verder doen."

Herhaaldelijk met de feiten geconfronteerd worden, bemoeilijkt de verwerking. Klachten over de berichtgeving zorgen ook voor blijvende **frustraties**. Negatieve beeldvorming blijkt zeer kwetsend te zijn. In een aantal gevallen heerst er nog altijd **kwaadheid** onder betrokkenen na een aantal jaren.

"[Het indienen van klachten] heeft wel invloed gehad, dat die verwerking niet sereen is kunnen verlopen hoe het hoort. Ik heb er dat moeten bijnemen. En ik had geen keuze, ik moest het erbij nemen omdat ik vond dat er, dat het moreel te ver ging."

"Iedereen denkt dat [het slachtoffer] in fout is. En we hebben iédere keer opnieuw moeten zeggen: 'Nee, zo is het niet gebeurd', 'Nee nee, maar zo is 't niet gebeurd', 'Nee nee, ge hebt het fout, zo was het niet'. Nu nog, twee, bijna twee jaar later, is dat nog! Dat dat ge [aan de] praat [raakt] met mensen en dat het dan over het ongeval zelf gaat... en dat ge nog moet zeggen 'Ja, maar zo was het niet gebeurd, he.'"

"Als ze zo flagrante leugens vertellen, dan doen ze echt de mensen heel veel schade. Dat komt er dan nog bovenop. Je bent je man kwijt en dan moet je je nog gaan verdedigen."

Zoals we al aanhaalden blijven andere geïnterviewden zitten met **vragen** (bv. over wie informatie verspreide of waarom), **spijt** (bv. over de manier waarop de berichtgeving gebeurde) en **twijfels** (bv. of ze genoeg gedaan hebben om fouten recht te zetten).

Soms heeft ook de aandacht uit de omgeving die voortvloeit uit de media-aandacht een storende impact. Zo geven enkele geïnterviewden aan dat ze het moeilijk hebben met **herkend** worden. Dat

heeft wellicht te maken met de negatieve oorzaak van de bekendheid en het onverwachte van bijvoorbeeld aangesproken te worden in de supermarkt. Daarnaast hebben sommige geïnterviewden het gevoel dat ze scheef bekeken worden (bv. bij sollicitaties).

Zoals we eerder bespraken, houdt vrijwel iedereen een **dossier** van verschenen artikels over het incident bij. Vaak gebeurde dat ook op initiatief van familie, vrienden of burens. In verschillende gevallen hadden slachtoffers en nabestaanden het daar in eerste instantie moeilijk mee.

“Die [andere mensen] bedenken dat je hun daar een plezier mee doet [door] hen dat te geven maar... Mijn buurvrouw deed dat ook. Die kocht alle gazetten. Die kocht de Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg, ... en die kwam mij dat allemaal brengen. Precies of dat ik daar mee opgezet was. Ik dacht in mijzelf: ‘Maar *maske!*’ Die denken dat ze daar goed mee doen, van ‘Ah, hier, want je hebt geen tijd en je hebt veel te doen. Voilà.’”

Hierboven haalden we ook aan dat **negatieve beeldvorming** erg kwetsend ervaren wordt. Dat heeft vaak te maken met de reactie van de omgeving. Een negatief beeld blijft bovendien lang hangen, vooral als dat het eerste beeld is dat mensen over het incident hadden.

“Het was niet al negatief, maar ik heb toch de indruk dat hetgeen wat negatief is langer blijft hangen dan hetgeen wat dat positief is. Dat je [dat] niet meer kunt wegwerken of je zou echt misschien op de tv... En dan nog he. Dan gaan ze nog zeggen van ‘Ja, kan zij vertellen wat dat ze wil nu. Dat hoeft niet waar te zijn.’”

Een ouder van een verkeersslachtoffer geeft aan dat hij zich bedrogen voelt door zijn omgeving. Hij heeft namelijk de indruk dat vrienden en kennissen door mediaberichtgeving een beeld gevormd hadden van zijn kind als een ‘wildebras’ die zelf schuld had aan het ongeval, ondanks het feit dat deze mensen dat niet lieten merken. De nabestaande meent dus dat ze hem gewoon niet wilden laten merken dat ze een negatief beeld hadden van zijn overleden zoon.

“Ik heb al die jaren in een soort leugen rondgelopen met het gedacht van: ‘Als ik dat zeg tegen X’, nooit denkende dat meneer X met zo’n idee naar mij toe stapt. Ik had dat moeten weten. Ik had daar eigenlijk tegen moeten kunnen zeggen dat dat een leugen was. Je wil dat eigenlijk wel zo snel mogelijk weten allemaal, die dingen.’”

Dat media-aandacht een negatieve nasleep kan hebben, is al gebleken uit het voorgaande. We stelden een aantal zeer **concrete gevolgen** vast van de aandacht tijdens verschillende gesprekken. Zo vertelde een geïnterviewde dat hij moest verhuizen uit angst herkend te worden door personen met kwade intenties. Een ander slachtoffer gaf aan dat de grote media-aandacht ervoor gezorgd heeft dat hij bij sollicitatiegesprekken door potentiële werkgevers herkend wordt en dat dit zijn kansen al slecht beïnvloed heeft.

In bijna de helft van de cases noteerden we een gevoel van **machteloosheid ten opzichte van de media** bij de nabestaanden en slachtoffers die we interviewden. Dat betekent dat ze het gevoel hebben geen enkele invloed of controle te kunnen uitoefenen over wat de media berichten over zichzelf of een geliefde. “Het gevoel onbegrepen te zijn”, veroorzaakt moedeloosheid en frustratie. Bij anderen zorgt het gevoel benadeeld te zijn door de “macht van de media” vooral voor kwaadheid. In een aantal gevallen hebben deze negatieve gevoelens geleid tot een sterk **verlies van vertrouwen**, meer bepaald wat de waarheidsgetrouwheid en accuraatheid van de berichtgeving betreft.

2. Vragen over en klachten tegen media

In principe kunnen er via verschillende kanalen vragen gesteld worden of informatie ingewonnen worden over omgang met de media. Er zijn websites, hulporganisaties en vzw's die publicaties verspreiden met tips en natuurlijk zijn er beroepsorganisaties zoals de VVJ en de RvdJ. Bij die laatste kan er ook klacht ingediend worden. Men kan ook met hulpverleners spreken over zijn onvrede, wat inderdaad regelmatig lijkt te gebeuren. Verdere stappen via het gerecht behoren ook tot de mogelijkheden. Tot slot kan men altijd de betrokken redactie of journalist zelf contacteren. In wat volgt gaan we dieper in op de houding ten opzichte van de verschillende kanalen, instanties en procedures voor vragen en klachten rond (de omgang met) de media. Eerst bekijken we klachten in het algemeen: wat is de persoonlijke waarde en wanneer worden er officiële klachten geuit. Ten tweede bestuderen we de houding tegenover de RvdJ. Tot slot worden andere instanties voor vragen en klachten besproken.

2.1. Klachten

Van de 13 cases (of 18 personen) waarbij we diepte-interviews afnamen, werd in zeven gevallen een klacht ingediend bij de Raad voor de Journalistiek (RvdJ).¹² In één geval werd er navraag gedaan bij de RvdJ, maar werd er geen concrete klacht ingediend. In hetzelfde geval kwam er een rechtszaak van ontevredenheid over een publicatie. Tot slot werd in verschillende cases ook 'officieus' contact opgenomen met redacties en/of journalisten om bezwaar te maken tegen bepaalde berichtgeving. In wat volgt bespreken we achtereenvolgens de waarde die het indienen van een klacht voor de klager had.

2.1.1. *Persoonlijke waarde van klachten*

Wat zijn de redenen om een klacht in te dienen? Wat gaf de doorslag en welke waarde halen slachtoffers en/of nabestaanden uit een officiële of officiële klacht? Verschillende slachtoffers uiten hun grieven en/of leggen klacht neer uit **verontwaardiging**. Dat gebeurt wanneer er bijvoorbeeld onjuistheden gepubliceerd worden, wanneer de berichtgeving als een inbreuk op de privacy ervaren wordt of wanneer de berichtgeving ongewenst is. Zo wordt door een koppel aangehaald dat een publicatie over bepaalde feiten had kunnen leiden tot procedurefouten, waar de dader zich mogelijk op zou kunnen beroepen in de rechtszaak, met ongewenste resultaten.

In vier klachtencases motiveerden de klagers hun handelen door te stellen dat ze personen wilden **verdedigen** die dat zelf niet (meer) konden. Het gaat dan om overleden slachtoffers, slachtoffers of nabestaanden in een zwakkere positie en minderjarigen.

"Het onrecht dat ze hém hebben aangedaan. Want het gaat om hem, hij kan zich niet verdedigen, he. Had hij nog geleefd, hij was al lang bij die [journalist] geweest en had gezegd 'Hey manneke, maar dat was wel niet waar!' En daarom zijn wij ook naar die Raad gegaan. Ik wou dat per se, ik wou gewoon dat onrecht aanvechten."

"Ergens ook een morele plicht ook een stuk naar [naam overleden slachtoffer] toe en ook naar mijn zus toe en naar die kinderen toe, om het voor hen op te nemen. Want niemand ging het doen."

¹² Slachtoffers en nabestaanden werden gecontacteerd via verschillende organisaties, waaronder de RvdJ (zie methode). De verhouding in het sample tussen het aantal personen dat klacht indiende bij de RvdJ tegenover het aantal personen dat dat niet deed, is wellicht niet representatief voor de verhouding in de werkelijkheid.

Klacht indienen kan ook een vorm van **verwerking** zijn, om te plaatsen, te kaderen en om te gaan met wat er gebeurd is.

“(…) dat was één van de weinige zaken dat ik nog kon doen. (…) buiten mee de begrafenis regelen, teksten schrijven, iets naar voor brengen enfin uit uw eigen, mijn zus ondersteunen. (…) Da’s ook een manier om inderdaad te verwerken voor een stukje en ge kunt dat zo wel benoemen ook, eigenlijk.”

Slachtoffers en nabestaanden dienen klacht in met uiteenlopende doeleinden. Vooreerst gebeurt het om een **rechtzetting** af te dwingen wanneer een lezersbrief of recht van antwoord niet geplaatst wordt. Een tweede belangrijke reden is het ontvangen van **excuses**. Enkele klagers geven aan dat ze met een simpele verontschuldiging al genoegdoening gehad zouden hebben en geen klacht meer zouden ingediend hebben. Ook de tevredenheid over het resultaat van een klacht hangt wel eens af van het feit of er excuses (of een rechtzetting) verkregen werden. Indien die excuses er niet komen, wordt dat als pijnlijk ervaren door enkele nabestaanden en naasten. Verschillende andere geïnterviewden geven aan dat ze media én publiek **willen aanzetten tot nadenken**.

“Ik zei: ‘Het enige wat wij kunnen doen is naar de Raad voor de Journalistiek stappen en daar een klacht indienen tegen [de krant]. (…) Misschien helpt het voor [de volgende]. Voor dit, voor wat er gebeurd is, zal dat nu niet meer helpen.’ Ik ben blijkbaar niet de enige, er zijn nog mensen die het gedaan hebben.”

“Dus dat ze eens moeten nadenken hoe hard dat dat mensen kwetst!”

In elk geval is **persoonlijk gewin zelden de aanleiding** of het doel van een klacht. Dat verklaart mogelijk waarom geen van de geïnterviewden een klacht bij de RvdJ opvolgden met een juridisch proces, bijvoorbeeld: “Die vriendin zei ‘Ja, ge kunt daar veel geld voor vragen.’ Ik denk dat dat niet om dat geld gaat. (…) Ge wilt ergens gerechtigheid.”

Door een deel van de geïnterviewden wordt het proces van klacht indienen – zij het bij de RvdJ of bij het gerecht – ervaren als een **grote stap**. Vier klagers gaven aan dat klacht indienen niet voor iedereen tot de mogelijkheden behoort.

“Iemand die niet dezelfde mogelijkheden heeft die ik had of dezelfde – ik wil niet beweren dat ik een krak ben – maar die niet dezelfde intellectuele mogelijkheden heeft of dezelfde inzichten of mogelijkheden om zaken op te zoeken of tijd heeft om daar mee bezig te zijn of noem maar op, die geraakt daar zelfs niet.”

Twee geïnterviewden (een slachtoffer en een nabestaande) gaven aan dat ze geen klacht indienden omdat het volgens hen weinig zou uithalen en vanwege een gebrek aan **steun** van hun respectievelijke omgeving. Bij twee cases geven de klagers inderdaad aan dat ze zonder de steun van anderen de stap mogelijk niet gezet hadden. In twee andere gevallen zijn de klagers familieleden van directe nabestaanden (bv. de broer of zus van een weduwe) die bewust steun wilden geven aan hun familielid. Zij namen zelf de rol van tussenpersoon op in dergelijke handelingen (zie ook deel V. Suggesties).

2.1.2. Officieuze klachten

In zeven cases namen slachtoffers of nabestaanden contact op met journalisten en/of redacties naar aanleiding van hun berichtgeving. Vijf slachtoffers en naasten namen telefonisch **contact** op met redacties om uiting te geven aan hun ontevredenheid. Soms verscheen er dan een rechtzetting of werd het aangevochten beeldmateriaal van de website gehaald. In andere gevallen leidde dergelijk contact tot meer frustraties.

“Donderdag is [naam zoon] overleden, vrijdag stond dat in de krant. En zaterdag heeft hij [de vader, nvdr] naar de krant gebeld. En hij heeft dan gezegd dat dat artikel niet juist was en dat hij dat veranderd wou hebben. En toen vroegen ze hem waarom dat hij dat veranderd wou hebben. En hij heeft gewoon gezegd: ‘Omdat ik de vader ben.’ En ge wilt dat niet voor uw kind. Maar had ik toen gebeld, ik had die hun heel artikel opnieuw laten schrijven (...). Maar hij was zó kwaad omdat ze hém vroegen ‘Waarom?’, dat hij eigenlijk heeft afgelegd.”

In twee gevallen trachtten nabestaanden een **lezersbrief of een recht van antwoord** te laten publiceren. In beide gevallen lieten de redacties dit niet toe, waardoor het alsnog tot een klacht kwam. Typerend voor deze twee gevallen is dat de nabestaanden erg ontevreden zijn over de manier waarop de redactie op hun vraag reageerde. In een ander geval verkreeg een nabestaande een rechtzetting voor onjuiste berichtgeving. Deze rechtzetting voldeed niet aan de vraag van de nabestaande, waardoor het alsnog tot een klacht kwam. In totaal zijn er vijf gevallen waarbij het contact met de redactie of journalist niet voldoende was om een officiële klacht bij de RvdJ te voorkomen. In twee gevallen wilden slachtoffers en nabestaanden slechts hun woede uiten alvorens klacht in te dienen. Bij één slachtoffer dreef de houding van de journalist – zelfs nadat hij excuses kreeg van de redacteur – hem tot het indienen van een klacht. We kunnen dus nogmaals wijzen op het belang van een goede nazorg.

In één geval was er tot slot contact met journalisten vanwege onvrede over de publicatie van een bundel met persartikels, maar omdat de publicatiedatum daags nadien voorzien was, kon dit contact weinig veranderen. De publicatie werd daarom verboden met een kortgeding. Het is in dit geval dus niet mogelijk om conclusies te trekken over de relatie tussen de repliek van de gecontacteerde journalisten/redacties en het indienen van de klacht.

2.2. Klachten bij de RvdJ

In totaal werd voor zeven cases in dit onderzoek een klacht ingediend. De meerderheid was gegrond of ten dele gegrond. Bij deze klagers noteren we ietwat minder onvrede over de RvdJ en zelfs over de journalistiek in het algemeen dan bij de twee cases die ongegrond waren. In wat volgt bespreken we eerst de houding ten opzichte van de journalistieke ethiek waarop de RvdJ zijn oordeel stoelt. We stelden over dit topic weinig vragen, tenzij de geïnterviewden het zelf ter sprake brachten. Ten tweede gaan we in op de inhoud van de klacht. Ten derde bespreken we de opinies over de klachtenprocedure en –behandeling. Tot slot gaan we in op de tevredenheid van de klagers over het hele proces.

2.2.1. Deontologie

Bij de interviews met slachtoffers werd er doorgaans niet expliciet naar de Code of de ethiek van de Vlaamse journalistiek gepeild. Er zou verondersteld kunnen worden dat personen die ooit klacht indienden bij de RvdJ enige kennis van de Code hebben verzameld. In werkelijkheid lijkt het erop dat de meesten **slechts een globale kennis** van de Code hebben. In amper twee gevallen gaf een geïnterviewde dat hij/zij ethische bepalingen als argument in zijn/haar klacht gebruikte. Slechts in één geval vertelde een klager dat hij zich effectief is gaan verdiepen in de richtlijnen alvorens klacht neer te leggen bij de RvdJ: “ik heb gewoon alle feiten afgetoetst en proberen zo objectief mogelijk weer te geven en onmiddellijk te kaderen met de Code en met de richtlijnen.” Een andere klager beriep zich op ‘ethische afspraken’, maar verwijst niet expliciet naar de Code.

Sommige geïnterviewden vermelden bepaalde ethische richtlijnen in **algemene termen**. Zo wijst een nabestaande er op dat vrijheid van mening geen argument is voor het vertellen van onwaarheden. Een andere nabestaande heeft enige kennis over wat al dan niet toegelaten is wat het publiceren van gegevens betreft: “Voornaam, achternaam, gemeente waar je woont: ik denk niet dat dat mag.”

Enkele geïnterviewden menen dat de Code zo omschreven is dat er verschillende **achterpoortjes** en rekbare begrippen zijn die in het voordeel van de journalisten spelen: “Een net is dat. Daar zijn heel veel mazen in, dus ge kunt u altijd [vrijpleiten].” Zo bespreekt een klagster de meest recente richtlijn rond gebruik van gegevens en beelden van sociale media:

“Ik vond dat wel heel vaag. Heel vaag. Je kan nog altijd achterpoortjes vinden voor toch eer te krijgen. Ik vond het heel vaag. Er zijn die vinden dat ze al heel ver gekomen zijn, maar ik vond het heel vaag.”

Enkele klagers vinden de richtlijnen op zich voldoende, maar bekritisieren de opvolging ervan. Zij pleiten voor o.m. een praktische uitwerking van de Code gericht op slachtoffers en meer sanctioneringsmogelijkheden. Dit wordt verder besproken in deel V. Suggesties.

2.2.2. Inhoud en basis van de klacht

De klachten kunnen over verschillende aspecten van de berichtgeving gaan. We bespreken de thema’s die door klagers aangehaald worden. We baseren ons hierbij op wat zij ons vertelden, niet op de concrete dossiers die we bestudeerden in de klachtenanalyse van dossiers bij de RvdJ. Het is mogelijk dat klagers bepaalde onderdelen van hun klacht niet aan bod lieten komen, maar we gaan ervan uit dat de delen die voor hen het belangrijkste waren toch besproken werden.

Inbreuken op de **privacy** werden aangehaald in vijf gevallen. Het gaat dan o.a. om het vermelden van té volledige identificatiegegevens en beelden: “Er waren twee kinderen. OK, dat dat vernoemd werd dat er twee kinderen waren. Maar hun namen gaf geen enkele meerwaarde aan, aan ’t artikel.”; “Er stond een foto van het huis in, het volledige adres, mijn naam stond er ook in. Het hele adres dus je kon eigenlijk gewoon exact nagaan van waar dat was.”

Bij drie cases werd er geklaagd vanwege **onjuistheden en onzorgvuldigheden** in de berichtgeving, zo vertelt een klager het volgende: “Ik zeg ‘dat zijn al acht feiten dat dus acht op één artikel, acht dat niet waar is’. Dus dan ben ik naar [de Raad voor] de Journalistiek getrokken en ik zeg: ‘ja dat kan dus niet he.’”

In drie gevallen was in feite de hele **publicatie onwenselijk**. In twee gevallen lijkt de voornaamste reden de betrokkenheid van kinderen te zijn (als slachtoffer of als nabestaande). Eén van die twee gevallen plaatst ook vraagtekens bij de maatschappelijke relevantie van de insteek van bepaalde publicaties. In een ander geval betwijfelen de ouders van een verkeersslachtoffer de relevantie van het publiceren van bepaalde private informatie. In één geval werd er ook klacht ingediend op basis van het ontbreken van **toestemming**. Dezelfde klager tot slot was ontevreden over de snelheid waarmee de informatie verspreid werd (**timing**).

2.2.3. Procedure en klachtenbehandeling

In zes gevallen wordt aangehaald dat de **drempel** van het indienen van een klacht soms te hoog lijkt. Een geïnterviewde gaf bijvoorbeeld aan dat ze het moeilijk vond haar grieven te verwoorden en dat ze dit enkel kon met de steun van een hulpverlener. Bovendien wijst ze er meermaals op hoe intimiderend ze de hoorzitting vond, onder meer vanwege de houding van de verweerder. Een ouderpaar betreurt de tijd en moeite die ze in de hele procedure hebben moeten steken en twijfelt eraan of iedereen het wel zou aankunnen. Ook een andere nabestaande geeft aan dat het veel energie kostte in een periode van rouw. Nog een ouderpaar vreest dat velen al op voorhand ontmoedigd zijn en geen klacht indienen daardoor. Een laatste klager meent dat zwakkeren in de samenleving het erg moeilijk zouden vinden om door de complexe procedures te navigeren.

Enkele geïnterviewden vinden de **deadline** voor het indienen van klachten ook erg kort, hoewel zij deze zelf nog gehaald hebben (vaak met hulp of aansporing van anderen). In één geval meent de klaagster dat ze de deadline zelfs niet haalde, maar dat er uitzondering gemaakt werd vanwege de ernst van de zaak.

Verschillende klagers zijn relatief positief over het **verloop** van de klachtenbehandeling, o.m. wat betreft het ontvangen van inlichtingen over het verloop van de zaak, de snelheid van de behandeling, en grondigheid. In twee gevallen laten klagers zich echter **negatief** uit over de manier waarop hun klacht behandeld werd. Bij één klacht menen klagers dat ze niet genoeg gehoord werden (vanwege het schrappen van een deel van de klacht dat niet schriftelijk bewezen kon worden) en dat er valse verwachtingen ontstaan waren die later niet ingelost werden.

“Eigenlijk hadden wij daar goede hoop in. Allee, in het begin zo niet, maar we zijn dan naar Brussel gegaan. Die hebben ons héél vriendelijk ontvangen. Die hebben ook écht de indruk gegeven dat ze ons geloofden. En wij zijn daar met een goed gevoel buiten gegaan, van: ‘Oh ja, dat wordt hier rechtgezet, dat komt goed of die krijgt een berisping.’ (...) En dan hebben we een week of een paar dagen later gewoon die brief gekregen dat onze klacht ongegrond was en dat die journalist zijn werk goed had gedaan, he. Dus dan stonden we ergens terug op nul.”

Een andere klager voelde zich zeer correct behandeld wat betreft het informeren en de voorbereiding van de hoorzitting, maar was erg teleurgesteld in de uiteindelijk hoorzitting: de klager had het gevoel alleen te staan tegenover de verweerder (die hij als verbaal agressief omschrijft), plaatst vraagtekens bij de onpartijdigheid van de Raad en vindt dat de Raadsleden te weinig gemodereerd hebben tijdens de hoorzitting.

2.2.4. Tevredenheid

In dit punt bespreken we de algemene tevredenheid over de RvdJ, de klachtenbehandeling en het resultaat van de klacht. Er dient op gewezen te worden dat dit zoals steeds louter een weergave is van wat leeft bij de geïnterviewden en geen oordeel van de onderzoekers inhoudt. Een eerste opmerking van verschillende geïnterviewden is dat het beter kan met de **bekendheid** van de Raad. In drie gevallen vonden klagers de RvdJ door advies van bevriende journalisten of hulpverleners, maar zeggen dat ze er anders mogelijk niet aan gedacht zouden hebben. Twee anderen zeggen dat het toch niet simpel was de RvdJ op eigen houtje te vinden.

“Maar dus blijkbaar was dat allemaal vrij onbekend dat ge dat ook kon doen. Dus ‘t is omdat ik dat toevallig allemaal te weten kwam, he. Die advocaat had een broer die journalist was en daardoor was hij dat te weten gekomen. Maar blijkbaar was dat allemaal nog heel, heel moeilijk. (...) Maar de stap zetten, zou ik uit mijzelf niet gedaan hebben, denk ik.”

Verschillende klagers zijn tevreden over de **procedure** van de klachtenbehandeling. Zo zegt een klaagster dat ze meent dat de RvdJ een goede instantie is die grondig te werk gaat. Een andere klager vindt dat medewerkers van de RvdJ hun taak ernstig opvatten en dat hij door hen erg goed geïnformeerd werd. Ook de medewerking van de RvdJ aan dit onderzoek heeft een aantal mensen de indruk gegeven dat de organisatie haar taak serieus opvat en open staat voor verbetering. Op andere punten klinkt er wel ontevredenheid over de procedure. Zoals we reeds besproken hebben, vinden meerdere klagers bijvoorbeeld dat de drempel te hoog ligt, o.a. door de bureaucratische, complexe en emotioneel taxerende procedure (dat wil zeggen: het investeren van tijd, moeite en energie). Een andere klager vindt dat de structuur (o.a. de behandeling van de klacht tijdens de hoorzitting) en de formaliteit van de RvdJ nog verbeterd kunnen worden (zie ook deel V. Suggesties).

Enkele geïnterviewden vrezen dat de **deadline** voor het indienen van een klacht te kort is. Dat vormt een drempel, omdat klagers vaak nog een trauma moeten verwerken terwijl er berichtgeving verschijnt en niet binnen de 30 dagen toekomen aan een klacht. Een klaagster spreekt hierbij uit eigen ervaring. Anderen stellen dat ze in minder gunstige omstandigheden er wellicht ook niet in geslaagd waren op tijd klacht in te dienen. Een klager verwoordt de redenering daarachter als volgt:

“Ik vind dat je daar bijna geen datum op moet plakken. Vooral bij slachtoffers van zwaardere misdrijven, ik bedoel dan verkrachting, homobashing,... Die hebben in eerste instantie ook tijd nodig om het zelf te verwerken. Als ze dan nog geconfronteerd worden met het feit dat de pers dat ook openbaar publiceert, dan maak je dat hen dubbel moeilijk. Zij moeten voorbereid zijn, ook met die emotionele verwerking van hun ervaring (...). Dan kun je niet van hen verwachten dat zij op een fatsoenlijke manier klacht indienen. Dat kan niet.”

Opmerkelijk is dat er verschillende malen vraagtekens geplaatst worden bij de mate van **onpartijdigheid en transparantie** van de RvdJ, op vlak van de samenstelling en de procedure. Een geïnterviewde zegt geen klacht ingediend te hebben omdat hij het gevoel had dat journalisten naar de mond gepraat werden toen hij zich informeerde. Twee klagende partijen – bij wie de klacht ongegrond was – zeggen dat een Raad samengesteld uit mensen uit het vak de journalistiek inderdaad naar de mond gaat praten. Zo was het voor een klager onduidelijk dat er ook externen zetelen in de organisatie, dit zijn zes personen (of één derde van de Raad) die niet werken als journalist en geen mediabedrijf vertegenwoordigen.

“Als ik zou weten dat er in die Raad ook een aantal externen zouden zitten, dan zou voor mij de uitspraak veel geloofwaardiger geweest zijn. (...) Als journalisten een orgaan oprichten [dat] ook de redacties een keer op de vingers kan tikken: voor mij is het geloofwaardiger. (...) Als het dus niet alleen uit internen [zou] bestaan. Want dan oordelen ze over collega’s, he.”

Een klager kreeg de indruk dat het resultaat al beslist was voor hij zichzelf kon verdedigen in de hoorzitting. Hij voelde zich onbeschermd en zegt dat hij moest optreden als zijn eigen raadsman.

“Wat ik enorm storend vond, is dat er eerst achter gesloten deuren een half uur overleg geweest is tussen die personen en [de verdedigende partij]. En dat vond ik eigenlijk niet kunnen. Want (...) het komt over van ‘*Tiens*, er is al een mening naar voren gebracht.’ En ik kan me niét van de mening ontdoen, ook niet als ik het eindresultaat zie, dat de hoorzitting al gekleurd was nog voor dat ze begonnen is.”

Een andere klaagster zegt evenwel dat ze zeer tevreden is over de onafhankelijke samenstelling van de RvdJ en bijgevolg ook over het verloop van de klachtenbehandeling, die het gewenste resultaat had: “Ik vond het echt goed gelijk dat het was. (...) Ze nemen het echt serieus want dat zijn allemaal onafhankelijke mensen dat er zitten.”

Over de **resultaten** van de klachten, de gevolgen en de nazorg heersen er gemengde gevoelens. Een klaagster was tevreden met de minnelijke schikking die ze kon verkrijgen. In dat geval werd er voor haar twee klachten een verontschuldiging gepubliceerd. Zij geeft wel aan dat ze sanctionering ook wenselijk zou gevonden hebben, mocht dit tot de mogelijkheden van de RvdJ behoren.

Anderen zijn tevreden dat ze hun gelijk volledig of ten dele krijgen, maar geven aan dat ze soms nog meer gewild zouden hebben. Een klaagster had graag excuses gewild van de verweerder. Bovendien vond ze het onduidelijk wat er achteraf met haar klacht zou gebeuren.

“Dat is mij nooit duidelijk geweest: doet de Raad daar iets aan of doet de Raad daar niks aan? Hoe gaat dat dan? Als ge dan vindt dat daar een schadevergoeding moet zijn, moet ge daar dan voor procederen via de rechtbank, of hoe gaat dat in zijn werk? Dus daar heb ik eigenlijk nooit antwoord op gekregen.”

Bij de twee klachten die ongegrond verklaard werden, klinkt de grootste ontevredenheid onder de geïnterviewden. Het feit dat de klacht dan ongegrond wordt beschouwd, doet niets om deze mensen hun overtuiging in hun gelijk te weerleggen. Het feit dat er achteraf ook niets meer gebeurt met de klacht veroorzaakt enige bitterheid; klagers hoopten op zijn minst op een berisping of een verontschuldiging voor het veroorzaakte leed.

2.3. Andere kanalen

2.3.1. Officiële en juridische instanties

Slechts in één geval zetten nabestaanden juridische stappen ten opzichte van media. Het ging om een kortgeding om een publicatie te verhinderen die potentieel tot procedurefouten kon leiden. Bij vier andere cases geven de geïnterviewden aan dat ze beseften dat juridische stappen tot de mogelijkheden behoorden, maar beslisten ze om deze stap niet te zetten. In enkele gevallen hadden één of beide partners geen zin meer om verdere gerechtelijke stappen te ondernemen, vanwege de emotionele en financiële kost. Bovendien menen geïnterviewden dat gerechtelijke stappen weinig opgeleverd zouden hebben en dat het maar weinig aan de situatie zou veranderen.

“Mij maakt dat kwaad, ik ben daar ziek van. Ik heb het daar heel lang moeilijk mee gehad, ik heb ook dadelijk gezegd: ik ga daar verder mee. Want als het aan mij had gelegen, ik had nu na het proces nog een advocaat genomen en ik had er mee verder gegaan. Maar hij wil niet meer.”

In een aantal gevallen vertellen de geïnterviewden dat ze zelf contact opnamen met bepaalde juridische of officiële instanties voor vragen met de media. In één geval contacteerde een nabestaande een bekende professor mediarecht met vragen over het correcte verloop van de berichtgeving. Deze informatie gebruikte hij later in een klacht bij de RvdJ. Een slachtoffer van een misdrijf contacteerde de politie met een aantal vragen rond over wat hij al dan niet kon vertellen. Hij kreeg in het algemeen weinig hulp bij het emotionele aspect. Ook bij een andere misdrijf gaf de politie advies aan nabestaanden over wat er al dan niet verteld mocht worden over het dossier.

2.3.2. Hulporganisaties

Wat zichzelf informeren over omgang met de media en/of stappen ondernemen tegen problematische berichtgeving betreft, houdt het sample het meestal op de RvdJ en eventueel Slachtofferhulp. Enkele geïnterviewden geven aan dat ze geen andere klachtenkanalen kunnen bedenken: “Geen idee. Geen idee. Nee, ervoor, van de Raad had ik ook nog nooit gehoord dus dat is zo een andere wereld, da’s een wereld dat ik niet ken.”

In zeven gevallen blijkt dat organisaties als Slachtofferhulp en slachtofferonthaal informatie gegeven hebben over omgang met de media. Het kan gaan om bemiddeling met de media, advies aan slachtoffers/nabestaanden, of heel concrete hulp bij bijvoorbeeld het formuleren van klachten. Vaak gebeurt dit op initiatief van een hulpverlener zelf. Het gebeurt dus niet gestructureerd: het behoort immers niet tot de primaire taken van hulpverleners. Uit de uitspraken van slachtoffers en nabestaanden blijkt dat zulke hulp en steun wel erg gewaardeerd worden.

“De grootste steun dat ik gehad heb was die van slachtofferonthaal zelf op de rechtbank (...) [Toen de uitspraak] de tweede of de derde keer uitgesteld werd en dat ze mij wilden komen interviewen, dan heeft zij wel tegen iemand gezegd van de media van ‘Nu niet, hij heeft het moeilijk’, ofzo.”

“[Een medewerker van Ouders van Verongelukte Kinderen (OVK), nvdr] heeft mij geholpen met de media. Hij heeft ernaar gebeld, hij heeft naar [een lokaal medium] gebeld. Hij heeft daar ontdekt wie dat de bewuste journalist was.”

IV. ALGEMENE OPMERKINGEN

We beschreven reeds verschillende positieve en negatieve ervaringen van de geïnterviewde slachtoffers/naasten met Vlaamse nieuwsmedia. Vooraleer we ingaan aanbevelingen voor verbetering is het opportuun om nog een aantal algemene bemerkingen op een rijtje te zetten met betrekking tot enerzijds de media en anderzijds nabestaanden en slachtoffers in de media. De algemene indruk die slachtoffers en nabestaanden van de media hebben, is gemengd tot negatief: “het grote gemis in media (...), dat is de kritische benadering van die dingen”, “de meesten [beseffen dat ze soms in de fout gaan, nvdr], maar er zitten daar zo’n paar cowboys tussen die... voor niks of voor niemand uit de weg gaan”, “het zijn allemaal ruziestokers geworden”, “aasgieren”, “plat opportunisme”, “sensationalisering”, “een ruk naar rechts.” Dergelijke uitspraken vormen slechts een bloemlezing van de vele negatieve indrukken die de geïnterviewden in het algemeen van de media hebben, ongeacht hun persoonlijke ervaringen. Kortom: er is ruimte voor verbetering. Er dient opgemerkt te worden dat deze negativiteit te maken kan hebben met de samenstelling van onze steekproef: voor zeven van de dertien cases werd een klacht ingediend. Deze klagers hebben mogelijk een negatiever algemeen beeld van media en journalisten overgehouden aan hun ervaringen dan niet-klagers.

1. Opinies over Vlaamse media

Ten eerste maken de geïnterviewden de enigszins voorspelbare en stereotiepe tweedeling tussen “kwaliteits- en populaire media.” In het algemeen is men vrij positief over de eerste groep, waaronder De Standaard, De Morgen, De Tijd, VRT en in één geval ook Metro gerekend worden. Over de andere groep – Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad, Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg en soms ook VTM – heersen er een aantal negatieve indrukken en, zo valt toch af te leiden uit het kwantitatieve luik van deze studie, misvattingen. Over de groep DS/DM/VRT wordt onder meer gesteld dat ze zich minder bezig houden met sensationele berichtgeving en het in beeld brengen van slachtofferverhalen. De groep VTM/HLN/HH/GvA/HBvL wordt beschuldigd van een meer sensationele berichtgeving gericht op het maken van winst: “dat is gewoon commercieel. VTM: voor zoveel mogelijk kijkcijfers en al die bladen: [dat] wat verkoopt.” Deze media zouden volgens de geïnterviewden voornamelijk – en volgens sommigen ook te veel – gericht zijn op het inwilligen van de wensen van het publiek.

“En hoe kan je nog objectief blijven en hoe kan je die verslaggeving nog als objectief beschouwen? Niet, denk ik. Want ze gaan altijd schrijven naar: ‘Ik wil publicatie.’ En in die zin is het opzoeken van details en van smart of weet ik veel wat, ja, interessanter. Zeker voor die doelgroep van Het Laatste Nieuws, want, allee, dat moet ook niet onder stoelen of banken geschoven worden: de doelgroep van Het Laatste Nieuws is niet de doelgroep van De Morgen of van De Standaard. Dat weet ik ook wel.”

Toch valt er af en toe ook kritiek te horen op de zogenaamd meer kwalitatieve media (zie punt 3). Omgekeerd kunnen de andere media ook een positieve indruk nalaten. Een geïnterviewde is bijvoorbeeld tevreden over een journaliste van Het Nieuwsblad die zich publiek verontschuldigde voor een problematische berichtgeving. Een andere geïnterviewde vertelt het verhaal van een collega wiens dochter een wanhoopsdaad pleegde. Het artikel dat Het Nieuwsblad daarover bracht vond ze zeer mooi.

Enkele programma’s die zich bezighouden met incidenten waar slachtoffers bij betrokken zijn – bijvoorbeeld Koppen, Terzake, De Bleekweide en praatprogramma’s zoals Reyers Laat of het inmiddels stopgezette Phara – worden aangehaald. Programma’s die op voorhand een zekere “integriteit inbouwden” door bijvoorbeeld goed te informeren hoe het programma zou verlopen,

welke vragen gesteld zouden worden enzovoort, worden doorgaans positief geëvalueerd. Over andere programma's zijn de meningen verdeeld: De Bleekweide wordt door één geïnterviewde bijvoorbeeld gezien als een goed inzicht in het verwerkingsproces van getraumatiseerde personen – en kan zelfs een soort van steun bieden voor mensen in soortgelijke situaties – terwijl een andere geïnterviewde (die zelf ooit in therapie was) er aanstoot aan neemt: “Daar keert mijn maag van. Ik kan daar niet naar kijken.”

Tot slot bespreken geïnterviewden een aantal andere media die betrekking kunnen hebben op slachtofferberichterijding, met name ‘de boekskes’, internetfora en lokale nieuwsmedia. Een slachtoffer had negatieve ervaringen met een lokaal medium, dat te snel, ongevraagd en in detail berichtte over de dood van zijn schoonbroer, “maar ik kon dat met de mantel van amateurisme bedekken”. In dat geval zou hij dus genoeg genomen hebben met een verontschuldiging voor de gemaakte fouten. Online media zoals fora en de reacties van lezers op nieuwswebsites worden doorgaans erg negatief geëvalueerd door geïnterviewden. Het feit dat onbekenden een eigen versie van de feiten creëren en een slachtoffer of nabestaande bekritisieren, wordt als vervelend of zelfs erg kwetsend ervaren. Dat is wellicht eigen aan dergelijke online gebruikersopties en kan moeilijk aan de betrokken nieuwsmedia geweten worden: “Het leent zich ertoe: het is heel onpersoonlijk, ge kunt spuien wat dat ge wilt bij manier van spreken.” In vijf gesprekken¹³ verwijzen slachtoffers en nabestaanden naar ‘de boekskes’, enkele tijdschriften die zij ook weleens benoemden als ‘de roddelpers’. De opinies over deze weekbladen zijn vrijwel unaniem negatief. Hoewel deze magazines zich niet hoofdzakelijk bezighouden met het algemene nieuws (maar wel met showbizz en entertainment), komen slachtoffers en nabestaanden toch geregeld in contact met dergelijke bladen, die in bepaalde rubrieken aandacht besteden aan de ‘gewone’ Vlaming. De geïnterviewden bekritisieren dat deze magazines zich voornamelijk met roddelen lijken bezig te houden en pleiten voor een strengere behandeling van dergelijke bladen. Een nabestaande had een negatieve ervaring met een weekblad dat zijn beloftes niet nakwam: ondanks het feit dat hij het artikel mocht lezen en goedkeuren, gebeurden er achteraf nog toevoegingen die niet uit de mond van de geïnterviewde kwamen.

2. Opinies over de behandeling van slachtoffers in de media

Zoals we hierboven reeds besproken hebben, lopen de meningen over de berichtgeving van de verschillende media uiteen. Hoewel stereotypes zoals ‘kwaliteit’ versus ‘populair’ zeker leven onder de geïnterviewden, zijn de ervaringen toch niet eenduidig positief voor het ene type of negatief voor het andere. Ook wat betreft de manier waarop deze media slachtoffers behandelen, lopen de meningen uiteen. Uit vele gesprekken is gebleken dat slachtoffers en nabestaanden soms angstig of wantrouwig staan tegenover media-aandacht. Verschillende nabestaanden van verkeersongevallen vertellen bijvoorbeeld voornamelijk negatieve verhalen gehoord te hebben bij hun lotgenotengroep. We haalden reeds aan dat het vooraf inbouwen van een zekere integriteit geapprecieerd wordt. Media waarover de algemene indruk positief is (terughoudend, positief), maken desondanks ook uitschuiers in de ogen van de geïnterviewden. Zo halen twee geïnterviewden (moeder en kind, afzonderlijk geïnterviewd) aan dat ze het erg vonden dat VRT een reportage over één jaar Sierre onderbrak voor de pausverkiezing. Andere geïnterviewden bekritisieren de nazorg van De Standaard, die hun lezersbrief niet wilden publiceren en hen naar verluidt aan het lijntje hield. In een ander geval maakte VTM een positievere indruk dan VRT.

S2: “Wij hebben ook één keer meegewerkt met Koppen. (...)”

¹³ In één van de vijf gevallen gaven de geïnterviewden aan persoonlijk negatieve ervaringen te hebben met dergelijke weekbladen. Bij de vier andere gesprekken kwam dit niet expliciet ter sprake.

S1: “Ervoren had ik altijd de indruk dat, dat... VTM was zo’n beetje de populaire en veel lawaai maken en VRT was neutraal, correct. Maar, maar... dat was precies andersom, he?”

Een oneerlijke of onoprechte houding van journalisten wordt door een geïnterviewde aangehaald als een punt voor verbetering. In zijn geval werd de geplande uitzenddatum van een reportage bijvoorbeeld meermaals opgeschoven en werden er interviews afgenomen waar uiteindelijk weinig tot niets mee gebeurde, terwijl het slachtoffer er wel energie ingestoken had.

Zoals gezegd, worden sensationisering en commercie als problematisch ervaren. Een geïnterviewde spreekt zelfs van een agressieve omgang met slachtoffers ten gevolge van deze tendensen: “ze willen allemaal een hit scoren”. Ook andere nabestaanden ervaren bepaalde handelingen als het nodeloos kwetsen van getraumatiseerde mensen.

“Geen enkel ongeval dat gebeurt door twee auto’s die ‘botsen’. Ze ‘knallen’, ze ‘vliegen’, ze ‘scheuren’: wat is dat allemaal? Dus dat ze eens moeten nadenken hoe hard dat dat mensen kwetst! (...) Dat was pas gebeurd, in een hoop verdriet, in een hoop ongeloof en dan schrijven die al die dingen daarbij wat... wat nog niet, wat niet wààr is. En dan komt daar nog eens kritiek van andere mensen bovenop, want die weten het dan ook nog allemaal heel goed hoe dat het gebeurd is. Da’s heel kwetsend!”

Twee paren geven evenwel aan dat ze wél vinden dat de media globaal gezien op een goede manier omgaan met slachtoffers en nabestaanden: “In het algemeen zou ik zeggen respectvol. (...) Maar hier en daar is er zo eens een uitschieter, he.” In één geval werd de houding ten opzichte van de media zelfs positiever door de eigen ervaringen. Bovendien geven verschillende geïnterviewden aan dat ze begrip hebben voor het feit dat journalisten hun werk moeten doen en dat dat soms ongewild een aantal ongemakken kan veroorzaken.

“Nee, ik kan daar niet kwaad op [zijn], dat is de mensen hun werk. Ja, andere mensen die zeggen ‘Moeten ze nu komen?’. Ja wanneer moeten ze dan wel komen? Nee, ik vind dat ze dat correct gedaan. Want ‘t is nooit gepast, he.”

3. Opinies over het belang van slachtoffers in de media

Een aantal geïnterviewden vindt dat het **weinig of niet belangrijk** is om slachtoffers en nabestaanden in het nieuws te brengen, voornamelijk vanwege de extra last die media-aandacht met zich meebrengt. Zo haalt een moeder aan dat ze helemaal niet wist wat ze aan journalisten voor haar deur moest vertellen over het ongeval van haar zoon, enkele uren nadat hij overleden was: “Wat konden wij vertellen?” Ook anderen zien het nut niet in van het onmiddellijk contacteren van slachtoffers na een moeilijk moment.

“En ik heb dat nog al gezien: die kwamen uit de rechtszaal en ze steken direct die microfoon onder [uw neus]. Laat die mensen *efkes*, als ze willen *klappen*, geef ze *efkes* de tijd om hun ding te doen. (...) Ik vind met sommige gevallen dat ze toch een beetje aan de slachtoffers moeten denken ook, want dat het een heel moeilijk verwerkingsproces is.”

Ondanks de gemengde ervaringen die de geïnterviewden hebben met berichtgeving over het incident waar ze zelf bij betrokken waren en de ervaringen die andere mensen met hen delen, is er een grote consensus dat slachtofferberichtgeving **wel degelijk belangrijk** kan zijn. In eerste instantie wordt het noodzakelijk gevonden dat slachtoffers hier zelf voor open staan: “Misschien moet gewoon de vraag toch wel gesteld worden”; “Ik denk: als ze dat willen, waarom niet?”. Er worden

met andere woorden geen graten gezien in het simpelweg stellen van de vraag, zolang dat op een correcte wijze gebeurt en men er rekening mee houdt dat het antwoord niet altijd positief zal zijn.

“Dat moet ieder voor zich uitmaken. (...) Dus we zijn daar allemaal zo verschillend in. Dus ik denk: de positie waarin ge zijt, de leeftijd, wat dat ge al meegemaakt hebt of niet meegemaakt hebt. Da’s voor iedereen zo verschillend. Dus ik denk als iemand vindt dat hij dat moet vertellen en zeker een volwassene (...) dan heb ik daar niks op tegen.”

Belangrijk is om een professionele houding aan de dag te leggen. In sommige gevallen, menen de geïnterviewden, moeten slachtoffers ook tegen zichzelf in bescherming genomen worden. Veel hangt tevens af van de kwaliteit van de berichtgeving. Geïnterviewden vertellen meermaals verhalen van kennissen die wel tevreden waren met de berichtgeving over het incident waar ze bij betrokken waren. Positief gebrachte berichtgeving, correctheid, duiding van het verhaal en waarheidsgetrouwheid worden daarbij geapprecieerd. Timing is ook belangrijk, net als een goede dialoog tussen reporter en slachtoffer/nabestaande (bv. informatie, mogelijkheid tot nalezen).

Wat dan de precieze waarde is van slachtofferberichtgeving, overlapt deels met wat journalisten zeggen, met name maatschappelijk belang en inhoudelijk of vormelijk belang. Ten eerste zijn een aantal geïnterviewden voorstander van berichtgeving over maatschappelijke problemen. Weekendongevallen onder de aandacht brengen, kan bijvoorbeeld een positieve impact hebben, zo zegt een geïnterviewde. Zij was ook voorstander van de berichtgeving over misbruik in een psychiatrische instelling, omdat dat een bepaalde problematiek onder de aandacht kon brengen en mensen die zich schaamden over dergelijke zaken kon helpen. Het is dus een afweging. Een ander slachtoffer vond het noodzakelijk dat hij zelf in beeld kwam vanuit vormelijke overwegingen: een foto van zichzelf als slachtoffer zou veel meer impact hebben op de lezer.

“Aan de andere kant als je [geen foto’s geeft], dan is het ook een naamloos verhaal. En dan kan dat, dan slaat het ook niet aan. (...) Het is heel anders dan dat je met naam en foto [verschijnt], ik bedoel: dan is dat veel erger. En dan raakt het veel meer de mensen. Plus: de kans dat er dan iets aan gebeurt, is groter.”

V. SUGGESTIES

Als laatste onderdeel van deze analyse van gesprekken met slachtoffers en nabestaanden van slachtoffers van incidenten die media-aandacht kregen, bespreken we de mogelijkheden die zij zien om verandering teweeg te brengen in de relatie tussen media en slachtoffers. Dergelijke suggesties kunnen – net als de suggesties van journalisten – een goede aanzet bieden voor het formuleren van concrete aanbevelingen. Zoals steeds wensen we erop te wijzen dat we slechts de suggesties van de geïnterviewden weergeven en dat deze uitspraken geen conclusies of aanbevelingen van de onderzoekers inhouden.

Een geïnterviewde geeft aan dat er op vele domeinen initiatieven genomen kunnen worden om verbetering te stimuleren:

“Als er vanuit de overheid strikter zou gezegd worden ‘Zo, zo, zo en niet anders’. Maar er zijn geen regels, he. Dat is een kwestie van opvoeding. Begin met de school. Begin met de journalistenschool en ga dan verder. Begin intern in uw bedrijf. Dus dat al die managers van Het Nieuwsblad, Het Laatste

Nieuws, ... daarop hameren. En met de hamer erop. Allee, af en toe een keer een sanctie, een keer een straf. Misschien dat dat helpt, ik weet het niet.”

Overheid, opleiding, redacties, RvdJ, ... ze zitten allemaal vervat in dit citaat. In wat volgt bespreken we achtereenvolgens de verschillende domeinen die de geïnterviewden aanhalen voor verandering. Ten eerste bespreken we de opties voor het systeem zelf, dat wil zeggen journalisten en redacties. Ten tweede behandelen we suggesties voor de RvdJ. Ten derde kijken we wat officiële instanties volgens de geïnterviewden kunnen ondernemen. Ten vierde behandelen we de suggestie van het inzetten van tussenpersonen en intermediaire organen. Ten vijfde analyseren we het waargenomen nut van opleiding, vorming en sensibilisering. Tot slot bespreken we de resterende suggesties.

1. Wat kunnen journalisten en redacties doen?

1.1. Empathie, medeleven en een kritische houding

Ten eerste merken we op dat slachtoffers en nabestaanden verschillende basiswaarden van de journalistiek aanhalen. De huidige ethische normen en verwachtingen zouden in de praktijk nog wat beter toegepast kunnen worden. Het gaat bijvoorbeeld om **empathie**: “Wat kunnen redacties doen? Veel meer fijngevoeligheid. Maar ik denk dat je die empathie hebt of dat je die niet hebt. Dat is aangeboren.” Soms kan er meer rekening gehouden worden met de verwerkingstijd van een slachtoffer.

“Het kan [niet] dat ze direct allemaal met die micro onder hun neus staan. Je bent het aan het verwerken of je zegt al eens iets verkeerd. Ik denk dat ik ook al dingen verkeerd heb gezegd. Ze gaan daar allemaal zo rap, rap, rap. Ik denk dat ze beter de mensen wat tijd moeten geven om na te denken en zeggen van ‘Kunnen we [u] binnen een *uurke* of binnen twee *uurkes* spreken?’”

Andere slachtoffers en nabestaanden pleiten voor **minder sensatie**, met andere woorden minder focus op emoties, drama en conflict. Journalisten en redacties moeten meer inlevingsvermogen aan de dag leggen, een meer **kritische benadering** voorstaan en zich minder laten leiden door competitiedruk en de jacht op primeurs.

“Het grote gemis in media, in journalistiek, dat is de kritische benadering van die dingen. Dat zouden de mensen mogen verwachten of willen verwachten. (...) Een verkeersongeval? Zo alledaags dan ook. Maar de kans grijpen om het dan ook een keer op een kritische manier uit te spitten of aan journalistiek te doen? Eigenlijk hebben we dat niet ervaren. (...) Men doet dat niet.”

INTERVIEWER: Is er volgens jullie iets dat gedaan zou kunnen worden door een redactie bijvoorbeeld, of door een overheid?

S1: “Door een redactie, ja: minder competitiviteit. Maar ja, dat gaat niet, he. Ik bedoel: ge zit in een business die geld moet opbrengen. Maar als die minder competitief zou zijn, dat zou toch wel aangener zijn, he.”

S2: “Een beetje menselijker.”

1.2. Een proactief slachtofferbeleid

Uit de gesprekken bleek dat slachtoffers en nabestaanden het soms moeilijk hebben een doordachte beslissing te nemen betreffende hun omgang met de media op het moment van het eerste contact. Twee slachtoffers geven aan dat ze inderdaad vinden dat journalisten en/of media slachtoffers beter moeten **informer over hun rechten en plichten**. Het gaat bijvoorbeeld om de mogelijkheden om de informatieverspreiding te controleren door al dan niet toestemming te geven en door berichtgeving voor de publicatie in te kijken voor goedkeuring.

“Het zou beter kunnen als ze een beetje meer afstand [houden] en dat ze de mensen dan misschien een beetje meer inlichten (...). Dat ze zeggen van ‘Je mag dat of je mag dat.’ Ik wist niet dat ze toestemming moesten vragen voor de foto, ik wist niet dat ik dat mocht inlezen.”

Een geïnterviewde pleit voor een concrete, specifieke aanpak van slachtofferberichtgeving waarbij journalisten het contacteren van betrokkenen grondig **motiveren** en voorzichtig toestemming vragen voor medewerking.

“Bijvoorbeeld dat er een brief overhandigd wordt (...) en zeggen van ‘Kijk, ik wens mijn deelneming te betuigen. Ik wil niet verder storen op dit ogenblik, ik weet dat het heel moeilijk is. Als u even dit [wil] bekijken, want we vinden het voorval een’, ik zal nu maar zeggen ‘een perswaardig feit. Gelieve met

deze zaken rekening te houden. En u mag mij bellen.’ Dan kunt ge er ook al van uit gaan, vind ik of da’s dan toch weer de perceptie, dat die journalist zijn werk correct wil doen en dat die journalist zijn werk correct zàl doen.”

Deze geïnterviewde benadrukt verder dat het de plicht van de journalist is om **toestemming** te vragen bij de juiste, verantwoordelijke persoon en dus niet uit te gaan van impliciete of indirecte toestemming. Uit de andere gesprekken kwam naar voren dat toestemming inderdaad een probleemkwestie is.

Er wordt verder gepleit voor grondigere **inlichtingen** over welke stappen genomen kunnen worden bij eventuele **ontevredenheid of klachten**. Een geïnterviewde vindt dat journalisten de personen die ze interviewen moeten informeren over bijvoorbeeld de mogelijkheid om een klacht in te dienen bij de Raad voor de Journalistiek. Een andere geïnterviewde pleit ervoor om telefoonnummers van organisaties zoals de lotgenotenvereniging Ouders van Verongelukte Kinderen (OVK) op te nemen in pertinente berichtgeving, zoals dat nu al met het nummer van Tele-Onthaal gebeurt voor berichtgeving over zelfdoding.

Een andere kwestie waarover slachtoffers en nabestaanden geïnformeerd kunnen worden, is over de **ethische richtlijnen** die journalisten verondersteld worden na te leven. Een geïnterviewde stelt dat journalisten geacht worden professioneel te zijn en dus de richtlijnen te kennen en te respecteren. Slachtoffers en nabestaanden bevinden zich doorgaans niet in een positie waar ze al voorkennis hebben over deze richtlijnen wanneer ze geconfronteerd worden met media-aandacht. De geïnterviewde vindt daarom dat de Code niet alleen gericht moet zijn op journalisten, maar ook een heldere en praktische formulering moet krijgen gericht op slachtoffers of nabestaanden die zich wensen te informeren.

“Misschien kunnen ze dat staven meer met concrete voorbeelden. Want ge moet het bestuderen, hoor. Ge moet bijna gestudeerd hebben bij manier van spreken. (...) Zo’n zaken: dat schrikt die mensen af. Veel mensen gaan daar voor: ‘Oehlalalala!’ Die beginnen daar niet aan, die haken af. Misschien moet er een versie naar voren gebracht worden heel specifiek voor het publiek. Een heel praktische versie: en hoe ga je aan de slag? En hoe moet je daarmee te werk gaan?”

1.3. Toezicht op naleving van de richtlijnen, waarden en normen

Verschillende geïnterviewden zijn voorstander van een **strengere zelfregulering** binnen media en redacties. Het gaat daarbij over een duidelijk afgebakend beleid, actiever toezicht en een transparante nazorg.

Zoals we hierboven reeds aanhaalden, zijn een aantal geïnterviewden te vinden voor een proactief beleid gericht op slachtoffers. Parallel daarmee zouden redacties kunnen opteren voor het formuleren van **redactiestatuten**, waarin heel nadrukkelijk wordt weergegeven hoe er over slachtoffers wordt gerapporteerd. Een geïnterviewde beschrijft wat er in een dergelijk statuut kan staan:

“En dat er dus vast komt te staan dat je alleen initialen gebruikt, dat er geen persoonsgegevens [gebruikt worden], plaatsgegevens en dergelijke, zodanig dat het onmogelijk is om terug te vinden wie het is. Dat je het slachtoffer anoniem beschikt. Kijk: andere feiten die je wil melden om mensen te waarschuwen, da’s logisch dat je daarover rapporteert, maar het moet niet aan personen kunnen gebonden worden. Zeker niet aan slachtoffers.”

Meerdere geïnterviewden zijn het eens dat een betere relatie tussen media en slachtoffers voor een groot deel begint bij de positionering van de redactie. De redactie dient de kwaliteit van de

berichtgeving te **controleren**. Behalve de journalist zelf wordt kortom ook de redactie verantwoordelijk gehouden voor het vellen van een professioneel oordeel over de berichtgeving. Enkele geïnterviewden waren bijvoorbeeld niet te spreken over het verschijnen van bepaalde artikels en stelden dat die journalistieke uitschuivers nog altijd door de strenge blik van de redactie konden tegengehouden worden. Een geïnterviewde stelt de invoering van een controlerend orgaan of toezichthouder per redactie voor.

“Maar dat er toch per krant ergens een orgaan moet zijn [dat] dat toch in ’t oog houdt. Dus iemand, al was ’t iemand die apart, die gewoon voor alles echt gedrukt wordt dat *effe* naziet. En dan zullen de journalisten daar ook meer bij stilstaan.”

Indien er toch fouten gemaakt worden, kan er al veel opgelost worden door een goede **nazorg**, met name het aanbieden van excuses. Dat bleek al uit onze bespreking van de waarde van klachten (deel III, punt 2.1.1.).

“Het kan sowieso beter. Als er slachtoffers zijn die klacht hebben ten aanzien van de journalistiek dat eindredacteuren/hoofredacteuren het fatsoen hebben om direct contact op te nemen met de mensen in kwestie. Of ze dat nu via sociale media doen of rechtstreeks, dat mag men dan zelf nog kiezen. Maar dat men in ieder geval meteen persoonlijk reageert en excuses durft aan te bieden.”

2. Wat kan de Raad voor de Journalistiek doen?

Voor de RvdJ geldt in het algemeen de suggestie: “we zijn nu 10 jaar, 11 jaar verder. OK: *lessons learned*, evalueren en... bijsturen. Hoe moet het verder? OK. Misschien is dit ook een aanzet, misschien zijn ze vragende partij om dingen te ontdekken en bij te sturen. Ik mag het verhoppen.” Ten eerste zijn er suggesties voor de werking van de Raad. Ten tweede zijn er suggesties voor een strengere en concretere optreden bij problemen, gevolgd door suggesties voor sanctionering.

2.1. Werking

Verschillende klagers gaven aan dat ze eerder toevallig bij de Raad voor de Journalistiek terechtkwamen, op aanraden van bijvoorbeeld hulpmedewerkers of personen die zelf al met de RvdJ in aanraking kwamen. Een suggestie is dat er gewerkt moet worden aan de **bekendheid** van de RvdJ.

“Het zou een heel goeie zaak zijn dat mensen gewoon wisten dat wanneer ze klachten hebben dat ze bij een instantie terecht kunnen, die gelieerd is aan of een positie heeft binnen... Als ze dat wat meer zouden uitwerken. Dat zou een goeie zaak zijn om dat meer te hebben.”

Eerder beschreven we dat een geïnterviewde pleit voor een praktische formulering van de Code gericht op het publiek. Veel van de geïnterviewden en klagers hadden inderdaad slechts een beperkte kennis van de Code. In een aantal gevallen wisten klagers zelfs niet dat de richtlijnen zo concreet op een rijtje gezet werden en dat de tekst voor iedereen te raadplegen is. Vandaar de suggesties om, naast de bekendheid van de RvdJ, ook te werken aan de bekendheid van de Code.

“Maar nadat ik de klacht ingediend had, had men misschien mij wel kunnen zeggen van ‘Kijk, dit is de Code die wij gaan hanteren wanneer we uw klacht gaan behandelen. Misschien moet ge die wel een keer lezen, of ge nog dingen wilt toevoegen of uw klacht wilt veranderen,’ of weet ik veel.”

Een geïnterviewde zei ontgoocheld te zijn in de klachtenbehandeling tijdens de hoorzitting (over de voorgaande stappen was hij wel tevreden). Hij geeft enkele voorstellen die in zijn ogen de procedure

zouden kunnen verbeteren. Ten eerste vindt hij dat de raadsleden aanwezig bij de hoorzitting meer zouden moeten **modereren** in de gesprekken. Deze klager vond namelijk dat hij erg hard aangepakt werd door de verweerder en daarin alleen werd gelaten door de RvdJ. Hij voelde zichzelf “cliënt en raadgever tegelijkertijd” en zegt dat hij zichzelf “met hand en tand [heeft] moeten verdedigen en het woord moeten éisen.” Een tweede suggestie is een meer **gestructureerd verloop** van de hoorzitting, door bijvoorbeeld punt voor punt de klachten en de repliek te overlopen.

“Misschien was het nuttiger geweest als ze zelf al gaan poneren van ‘Kijk, wij menen te mogen verstaan dat u *tak, tak, tak, tak, tak* en we menen te mogen begrijpen van [de verwerende partij] dat zij daarop dat en dat en dat als wederwoord geven.’ En dan vragen stellen. Want ze hebben eigenlijk geen vragen gesteld. Ze hebben gewoon gezegd van ‘Vertel nu een keer? Waarom zijt ge niet content? Waarom hebt ge een klacht?’ En ik heb opnieuw mijn verhaal moeten naar voor brengen, ik heb opnieuw moeten mijn argumentatie uit de doeken doen. Ik heb mij héél hard moeten verdedigen tegen agressie en een gebrek aan respect.”

Deze klager was niet tevreden over de **transparantie** van de hoorzitting. Hij kreeg het gevoel dat de RvdJ gekleurd is en dat haar beslissing op voorhand al vastlag in het voordeel van de verweerder. Ook een andere klager had het gevoel dat de RvdJ haar **geloofwaardigheid** moet opkrikken. Zijn kritiek is dat het orgaan niet helemaal evenwichtig samengesteld is, door het hoge aantal leden uit de journalistiek. Hij meent namelijk dat deze leden van de RvdJ moeilijk tegen hun eigen beroepsgroep zullen oordelen. Voor hem zou “de Raad veel geloofwaardiger zijn als er ook een vorm van externe controle zit.” De partner van de klager was het overigens oneens met deze uitspraken en meent dat de beroepsgroep kritisch genoeg is om hard te zijn in hun oordeel over collega’s en dat het correct is dat de RvdJ voornamelijk uit mensen uit het vak samengesteld is.

2.2. Strenger en effectiever optreden

Zoals reeds bleek uit de gesprekken met journalisten is een veelgehoorde kritiek dat de RvdJ zich beperkt tot het uitspreken van een oordeel en dat er naderhand geen echt gevolg is voor de verweerder. Ook bij slachtoffers en nabestaanden heerst die indruk. Enkele geïnterviewden geven aan dat de raad **strikt en strenger** mag optreden ten aanzien van de verwerende partij, m.n. media en journalisten.

Verschillende klagers kregen de impressie dat de RvdJ **geen effectieve actie onderneemt** en enkel een signalisatiefunctie wil innemen. Vooral onder klagers wier klacht uiteindelijk ongegrond was, zijn er frustraties. Het feit dat er een klacht werd ingediend, lijkt al een signaal te moeten zijn voor de redactie dat er iets misgegaan is. Deze klagers vinden dat de RvdJ daar onvoldoende op wijst.

“Dat gevoel van... dat ze er toch iets aan gaan doen en dan naderhand niet, dat is een domper! En de meeste mensen, als ge dat ook zegt, die doen dat niet, verdergaan. Gewoon, omdat ze er toch verder niets aan doen! Want dat is tijd en energie en heel veel pijn, want ge rakelt alles terug op, ge moet hun beantwoorden...”

“Ik had verwacht dat ze op z’n minst toch die redactie op z’n vingers zouden tikken rond de dingen die ik aangevoerd heb.”

Een suggestie om actiever op te treden, is het aansporen van een ‘persoonlijkere benadering en een directere benadering’, met andere woorden een **directer contact** tussen medium en klager. Uit onze gesprekken bleek inderdaad dat verschillende klagers voornamelijk uit waren op een verontschuldiging en die vaak niet kregen. Daaruit komt de suggestie voort van de onderstaande klager:

“Eindredacteuren, hoofdredacteuren zouden, in het geval journalisten over de schreef gaan, zelf toch eerder eens een keer in direct contact met slachtoffers moeten treden. Hetzij excuses aan te bieden, hetzij iets te kunnen rectificeren.”

2.3. Sanctionering

Over de sanctioneringsbevoegdheden van de RvdJ zijn de meningen verdeeld. Sommige geïnterviewden vinden dat de RvdJ die bevoegdheid inderdaad niet heeft en zich niet moet toe-eigenen, maar dat er wel andere stappen ondernomen kunnen worden door bijvoorbeeld de media zelf of door de overheid. De RvdJ kan **niet sanctioneren**, stellen deze geïnterviewden, omdat dit nu eenmaal niet tot de scope van haar bevoegdheden behoort. Zoals een geïnterviewde beschrijft: sanctioneren door bijvoorbeeld schorsingen kan gevaarlijke proporties aannemen.

“Dat is de zuiverste censuur, zeggen van ‘Gij moogt niet meer schrijven.’ Maar hoe dat je het moet oplossen, ik weet het niet! (*lacht*) (...) Je zit toch met persvrijheid, democratie, dit en dat. Dat er [op] een dag een instantie zou bestaan die zou zeggen ‘Gij moogt niks meer schrijven voor zoveel tijd,’ ik vind dat gevaarlijk.”

Anderen vinden dat de RvdJ wel effectieve stappen moet kunnen nemen tegen journalisten en media die een overtreding begaan. In wat volgt worden enkele suggesties besproken. Ten eerste bekijken we de mogelijkheid tot schorsing. Ten tweede gaan we in op reprimandes. Ten derde bespreken we de suggestie die ook journalisten aanhalen, met name het geven van een aantal waarschuwingen waarna een effectieve sanctie volgt. Strengere sanctioneringen zoals ontslag of boetes werden opvallend genoeg niet aangegeven.

Schorsing wordt weinig aangehaald. Twee geïnterviewden bespreken de mogelijkheid. In beide gevallen gaat het om klagers wier klacht gegrond was. Beiden waren tevreden dat ze hun gelijk haalden, maar geven aan dat ze liever zouden hebben dat er toch nog iets meer gebeurd zou zijn. Beiden erkennen echter dat dit niet tot de huidige bevoegdheden van de RvdJ behoort en dat ze ook niet verwachten dat dit zo is.

“Ja, ik had liever dat die wel sancties konden uitspreken. Ik weet dat die dat niet kunnen.”

INTERVIEWER: En aan wat voor sancties denkt u dan?

“Voor mijn part mochten die niet meer schrijven, mochten die alleen nog maar op de bureau zitten. Want als ze zien wat voor een vergif dat er uit die zijn pen komt dan denk ik (*zucht*).”

Een van deze klagers stelt tevens voor om journalisten te straffen door hen een tijdje in direct contact te brengen met bijvoorbeeld verkeersslachtoffers in een revalidatiecentrum of nabestaanden in een hulpgroep (als een soort werkstraf).

Een tweede suggestie is het geven van **reprimandes** en het verplicht **publiceren of uitzenden** van uitspraken in het eigen medium. Zulke uitspraken zijn volgens sommige geïnterviewden óók maatschappelijk relevant en zorgen dat een verweerder tegen wie een gegronde klacht uitgesproken wordt publiekelijk de schuld op zich moet nemen.

“Ik denk veel eerder dat je moet gaan denken in [de] richting [van] een reprimande. En die ook publiceren. En dan ben je dus ver van huis, he, want als je dat als journalist op je bord krijgt, dan heb je een probleem. En dat is in feite wat je moet realiseren. Dat je zo geen problemen creëert, feiten checken, alles checken. En ik denk dat dat eigenlijk het beste werkt.”

“Ze hebben nu hun doelgroep (...) bepaalde informatie gegeven (...). Dan vind ik dat ze aan datzelfde publiek moeten zeggen van ‘Kijk, we zijn eigenlijk over de schreef gegaan en we excuseren ons daarvoor.’”

Een derde voorstel heeft meer te maken met de procedure om tot een sanctie te komen. Een aantal geïnterviewden stelt **een systeem met waarschuwingen** voor. Een journalist of medium die/dat herhaaldelijk in de fout gaat, zou enkele verwittigingen krijgen alvorens over te gaan tot een effectieve straf (die dan bijvoorbeeld de vorm van één van de voorgaande suggesties kan aannemen). Een aantal geïnterviewden vindt dat verweerders niet onmiddellijk gestraft moeten worden, want “iedereen moet een tweede kans krijgen.” Maar als ze herhaaldelijk in de fout gaan, mag het niet bij verwittigingen blijven en moet er concreet opgetreden worden tegen de overtreder.

“Verwittigingen geven. Van ‘Hey, nog zo van die klachten? Zo wel niet, he!’ Ge kunt blijven doorschrijven. (...) Het deed [de verwerende partij] niks dat wij [de klacht] hadden lopen. Het deed hem niks want hij gebruikte [de informatie] naderhand weer opnieuw! Dus ze doen toch maar gewoon door?”

3. Wat kunnen officiële instanties doen?

Ongeveer een derde van de geïnterviewden vindt dat er strengere regels opgelegd moeten worden, onder meer wat betreft het verzamelen en publiceren van bepaalde informatie (bv. namen, beelden, private informatie) en de rechten van slachtoffers. Dit kan via de RvdJ, maar ook door middel van een wetgeving die strenger, duidelijker of preciezer omschreven is.

“Ik denk dat de overheid [dat] wel wat mag begrenzen, als dat over slachtoffers gaat. Misschien dat daar wel een wetgeving over mag komen van ‘Kijk dat kan, dat kan niet.’ Heel duidelijk. (...) Als iemand geen medewerking wil geven, dat is schandalig dat je dat dan toch kan [publiceren]. Als ik dat niet wil, als ik duidelijk aangeef van ‘ik wil dat niet’ waarom kan dat dan wel? (...) Als je dat niet wil, dat is toch uw recht als mens om te zeggen ‘Nee, niet akkoord?’”

Argumenten voor een verstrenging van de regels worden vaak weerlegd door te wijzen op het recht op informatie en persvrijheid, wat geïnterviewden inderdaad begrijpen: “(...) tenzij ge met staatsmedia zou werken en dat is natuurlijk ook niet de bedoeling.” Een geïnterviewde is erg kritisch voor het argument van persvrijheid en vindt dat men ook ‘een beetje menselijk’ moet handelen.

“Uiteindelijk is dat ook een vorm van terreur op den duur, he, die persvrijheid. Allee, zo noem ik dat. (...) Ge hebt dat op andere domeinen ook wel. Een arts moet zorgen dat hij ieder mens laat leven, maar op den duur doen ze zo veel ingrepen dat ze die mens ik weet niet hoe [erg] laten lijden. (...) Voor pesten op ‘t werk wordt ge gestraft. Awel, ik vind als dat te ver gaat, kan dat ook niet. [De verwerende partij] zegt hier ook ‘Tja, ‘t gaat over de waarheid’. Ja, ze kunnen zich daar zó op beroepen.”

4. De rol van intermediairen

Ook hulporganisaties, organisaties die zich inzetten voor slachtofferrechten, lotgenotengroeperingen, enzovoort kunnen een rol spelen in de relatie tussen pers en slachtoffers. In wat volgt bespreken we wat zij concreet kunnen doen volgens de geïnterviewden. Ten eerste gaat het om het geven van advies en informatie. Ten tweede kunnen zij optreden als tussenpersoon. Deze suggesties zijn ook van toepassing op medewerkers van de hierboven beschreven officiële instanties.

4.1. Advies en informatie

Een eerste suggestie is dat betrokkenen die door hun beroepsactiviteit doorgaans enige ervaring met de media hebben – zoals advocaten, gerechtspersoneel, politie, hulporganisaties e.a. – **adviserend** kunnen optreden voor slachtoffers of naasten. Immers: “als je serieuze emotionele ervaringen hebt meegemaakt als slachtoffer is het ook wel belangrijk dat je die moet verwerken en ook dat je bijstand hebt om eventuele stappen te kunnen ondernemen.” Nu gebeurt dat soms op vrijblijvende basis. Zo vroegen sommige geïnterviewden advies aan hun advocaat of aan gerechtspersoneel over welke journalisten betrouwbaar zijn.

“Vandaar dat wij dus ook die selectie wel gemaakt hebben [voor twee krantenjournalisten, nvdr]. (...)Dat was op aanraden van (...) [onze] advocaat. Die zegt van ‘Men vraagt [er] al zo lang om. Dan is dat misschien wel iemand [van wie] ik denk dat [die] dat op een correcte manier gaat doen.’ En dat zijn dan de twee waarmee dat we een afspraak gehad hebben.”

De steun en het advies van een **goed geplaatste tussenpersoon** worden doorgaans erg geapprecieerd. Zo zegt een geïnterviewde dat ze pas met hulp van een bevriende journalist een klacht wist neer te leggen bij de RvdJ. Deze klaagster geeft aan dat ze anders wellicht nooit de stap zou gezet hebben, omdat ze de RvdJ niet kende en omdat ze weinig steun kreeg van anderen. Een geïnterviewd koppel vindt dat ze geluk hadden met de steun van hun advocaat: ‘Die kon altijd alles zo voor ons duiden, en ons helpen echt. Want (...) als ge het daar [met de hulp van instanties, nvdr] moet mee stellen? (...) Ik denk dat [dat] voor heel veel mensen vreselijk is. Vreselijk.’

Uit verschillende gesprekken bleek dat slachtoffers en nabestaanden schrokken van de plotse aandacht en niet wisten hoe ze ermee om moesten springen. Een koppel vertelde dat ze er baat bij gehad zouden hebben om beter **geïnformeerd** te zijn geweest vooraleer de pers te woord te staan: ‘Mensen verwittigen van wat er hun te wachten staat of zoiets. En hun op voorhand daar op wijzen wat dat het kan zijn als ze wel iets zeggen en als ze niks zeggen.’

Verschillende van deze suggesties gebeuren in de praktijk al, maar **niet op een gestructureerde wijze**. Vooral bij ‘grote’ cases, d.w.z. rampen, misdrijven of ongevallen op grote schaal of incidenten die een grote maatschappelijke impact hebben, meldden geïnterviewden dat er georganiseerd werd opgetreden door onder meer de politie, bijvoorbeeld door het helpen organiseren van persconferenties.

Een optie is dat organen zoals Slachtofferhulp en specifieke hulporganisaties zoals Child Focus, Rondpunt of OVK **actiever en bewuster gaan informeren** over hoe slachtoffers of naasten kunnen omgaan met de media en hoe ze kunnen reageren. Het gaat dan om concreet advies over wat ze al dan niet kunnen zeggen; erop wijzen dat men mag weigeren of dat men bepaalde eisen kan stellen; ondersteunend werken bij de omgang met de media; en in geval van problemen mensen naar de juiste klachtenkanalen leiden.

“Ik denk dat ze even goed kunnen toestappen [op slachtoffers/nabestaanden] met een soort checklist in hun achterhoofd die ze overlopen met mensen. Zeggen van ‘Is er al contact geweest met de media?’ Ge kunt ook zeggen: ‘Ge moet daar voorzichtig mee zijn. Als er daar iets is, ge kunt altijd een keer bellen daarvoor.’ (...) Allee, dat is ook een manier van slachtofferhulp, he. Bereid hen voor op een aantal dingen waar ge op dat moment ook niet aan denkt.”

Sommige geïnterviewden vrezen dat hulporganisaties in se **machteloos** staan tegenover de media. Een geïnterviewde is medewerkster van een vzw gericht op nabestaanden en ziet wel mogelijkheden voor haar organisatie om deze rol te spelen. Zij tracht slachtoffers en naasten te helpen door haar

eigen ervaringen met de media met hen te delen: “Ik zeg altijd dat ze heel goed moeten nadenken wat ze vertellen, wat dat ze zeggen, en dat ze als ze iets kunnen publiceren, dat ze eerst inzage vragen in het artikel. Dat zeg ik altijd erbij.” De organisatie verspreidt daarnaast een brochure over omgang met de media onder haar cliënten.

4.2. Tussenpersonen

Naast informeren, adviseren en begeleiden, kunnen de verschillende instanties ook optreden als tussenpersoon in het contact met de media. Opnieuw gebeurt dit soms al op informele basis. Soms treedt de **advocaat** op als aanspreekpunt: “Zijn advies was van ‘Stuur ze maar door naar mij.’” Dat is echter niet mogelijk in alle zaken. De geïnterviewden erkennen dat hun advocaat ook andere zaken had die zijn aandacht verdienden.

Verschillende geïnterviewden wierpen zichzelf op als **beschermers van hun naasten** door bijvoorbeeld telefoons aan te nemen en officiële of officieuze klachten te uiten. Een eerste suggestie is kortom om telkens een **tussenpersoon** aan te duiden die bepaalde aspecten van de nasleep van het incident kan afhandelen, zij het een familielid; een begrafenisondernemer of pastoor die perscontacten bij de uitvaartdienst in de gaten houdt; een medewerker van een hulporganisatie of vzw; raadgevers; enzovoort.

“Desnoods mag dat ook iemand van de familie zijn of iemand die die alles trieert. Want meestal zeggen de ouders van ‘Doe jij dat maar en doe jij dat maar’ of ‘Hou jij je maar met de mis bezig’ of ‘Hou jij je met dat bezig’. (...) Maar ja, soms zijn er mensen die die zo geen achterban hebben. Dan kan dat eventueel iemand van Rondpunt of iemand van OVK [zijn].”

Een tweede pad is dat **de overheid een centraal aanspreekpunt aanduidt** of opricht voor mediacontacten bij incidenten van grotere schaal of met een grote impact. Deze persoon of dit orgaan kan de contacten in goede banen leiden en kan ervoor zorgen dat slachtoffers en nabestaanden, indien zij dit wensen, zo min mogelijk belast worden door eindeloze aanvragen voor interviews.

“Misschien een centraal meldpunt, per geval dan. Zoals bij ons. Dat ge kunt zeggen: ‘Als ze vragen, belt naar die en niet rechtstreeks.’ Want bij ons [gingen de vragen, nvdr] alleen maar over gevoelens en het onderzoek ook. Maar ja, van het onderzoek wilden we eigenlijk niks zeggen en de rest wilden we eigenlijk liever voor ons houden.”

“Vanuit de overheid, als er nog zo’n ramp gebeurt, kies dan één persoon die de contacten met de pers onderhoudt. En alleen [die persoon] mag antwoorden. De vragen van tv, de vragen van de radio, de vragen van... Eén persoon. En niet gelijk nu, overal gaan zoeken en met de ouders en met de dinges en daar nog meer verdriet en dat nog een keer goed oprakelen.”

5. De rol van vorming

Vorming, opleiding en sensibilisering werden in ongeveer een derde van de gesprekken aangehaald. De geïnterviewden zien mogelijkheden voor vorming die op een verschillende manier uitgewerkt kunnen worden en die gericht zijn op drie groepen: journalisten en media, officiële en andere instanties en slachtoffers en nabestaanden zelf.

5.1. Vorming van journalisten

In eerste instantie wijzen enkele geïnterviewden erop dat de beroepsgroep zelf baat heeft bij scholing en vorming. Zoals een geïnterviewde het verwoordt: “Dat is een kwestie van opvoeding. (...) Begin met de journalistenschool en ga dan verder.” Toekomstige journalisten moeten in hun **opleiding** met andere woorden (meer) attent gemaakt worden op de specifieke vereisten en *best practices* wat betreft slachtofferberichtgeving.

Daarnaast kan er ook meer geïnvesteerd worden in **levenslang leren**. Er zijn nu reeds initiatieven zoals de Media-academie, een project van de Vlaamse overheid i.s.m. de vier beroepsorganisaties van de geschreven persuitgevers. Ook organisaties zoals OVK en Rondpunt hebben reeds projecten lopen waarbij onder meer scholen, juristen en politie voorlichting kunnen krijgen over verkeersveiligheid en de gevolgen van trauma's aan de hand van een getuigenis van slachtoffers en nabestaanden. Het gaat dan niet specifiek over **omgang met slachtoffers**, maar er zijn wel mogelijkheden om een groter begrip en een beter aanvoelen van de gepaste handelingen te stimuleren onder journalisten. Confrontatie met het leed dat het trauma zelf en de nasleep ervan (dus ook media) aanrichten, zou journalisten aansporen tot nadenken. Een geïnterviewde stelt voor om dergelijke vorming te verplichten als sanctie bij herhaaldelijke overtredingen van de ethiek, om in de toekomst als journalist met meer inzicht over incidenten en slachtoffers te berichten.

“Laat ze gewoon een keer voor OVK komen werken. Of laat ze een keer in een revalidatiecentrum komen werken. (...) Ik denk dat het direct zal gedaan zijn. Gewoon dat ze dat leed van die mensen op hun gezicht kunnen zien. (...) Want schrijven zullen ze toch, he. Wie schrijft, die blijft schrijven, dus dat zullen ze toch altijd blijven doen.”

Een ander facet is voorlichting wat het gebruik van **sociale media** betreft. Een slachtoffer meent dat weinig mensen binnen de journalistiek beseffen “wat het effect is [dat] de sociale media teweeg kunnen brengen bij. Nou ja, als zij zich niet scholen op dat gebied, dan hebben we een groot probleem.”

5.2. Vorming van andere instanties

Ook andere instanties kunnen voordeel hebben bij vorming, met name op vlak van de omgang tussen media en slachtoffers. Een geïnterviewde stelt enerzijds voor dat politieagenten zelf baat zouden hebben bij **basistips over hun handelen** ten opzichte van de media bij bijvoorbeeld een verkeersongeval, vergelijkbaar met de kaartjes die soms uitgedeeld worden aan slachtoffers en betrokkenen. Anderzijds meent hij dat het nuttig is om organisaties zoals Slachtofferhulp en personen zoals (gerechts)psychologen een **vorming** te geven over handelingen van de media ten opzichte van slachtoffers en nabestaanden.

“Dan zou die persoon misschien zichzelf moeten de vraag gesteld hebben of moeten gezegd hebben van ‘Kijk, mogelijks komt hier pers of komt hier persberichten van.’ En dan inderdaad dat toch wel aanklaarten. Want het moet aangekaart worden. Alles moet aangekaart worden: de begrafenisondernemer moet je regelen, je moet zo veel regelen. (...) Als blijkt dat het een pers [beslist dat het een nieuwswaardig, nvdr] item is, dan zou het inderdaad misschien handig zijn dat zij zelf ook, één: daarover ingelicht zijn, dat ze misschien vorming hebben gekregen en dat ze elementen hebben om te overhandigen.”

5.3. Vorming van het publiek

Tot slot kan ook het publiek baat hebben bij een zekere vorming. Een geïnterviewde haalt bijvoorbeeld de **brochure** aan die hij van hulpverleners kreeg rond omgang met de media en verklaart dat die eigenlijk veel te laat kwam: “Informeert mensen van in het begin. Meestal komt dat eerst in het nieuws en dan pas gaan ze u informeren. Dat boekje ‘Omgaan met de media’, ja, dat is te laat, he. Wat ben ik met dat boekje?”

In twee andere gevallen vragen geïnterviewden zich af of zulke begeleiding of vorming wel zou doordringen bij de betrokkenen. Zij hebben op dat moment immers veel andere dingen aan hun hoofd: “Als daar een boekje over geschreven wordt, zou je dat beginnen lezen?” Er wordt wel gezegd dat dergelijke vorming uit principe aangeboden zou moeten worden, want **baat het niet, dan schaadt het niet**.

Tot slot wordt ook voor deze groep aangehaald dat vorming rond **sociale media** nuttig zou zijn, meer bepaald gericht op jongeren. De onwetendheid rond de effecten van sociale media en het gebruik van persoonlijke informatie door derden voedt immers de afbrokkeling van privacy.

“Voedt de leerlingen van 12, 13, 14 jaar op hoe dat ze vrienden moeten maken, welke vrienden dat ze maken. Begin daarmee. En als die groep later groot wordt en die naar de universiteit gaat, dat al weet ‘Oei, je moet daar mee oppassen.’”

Tot slot deden geïnterviewden enkele andere suggesties die we kunnen samenvatten als het **stimuleren van mediawijsheid** bij het publiek en binnen de maatschappij. Ten eerste wordt een **minder sensatiebeluste houding** aangemoedigd. Het participeren aan sociale netwerksites, het gebruiken van bepaalde media, ... die sensatie in de hand zouden werken, kan bewust vermeden worden. Zo geeft een geïnterviewde aan dat ze bepaalde publicaties en programma’s vermijdt omdat deze te sensationeel zijn voor haar smaak. Ten tweede halen enkele geïnterviewden de noodzaak aan om **kritisch te blijven** tegenover de informatie die in de media verschijnt. In de twee gesprekken waar dit besproken werd, waren de geïnterviewden nabestaanden die slechte ervaringen hadden met gekleurde en/of eenzijdige berichtgeving.

“Ik zeg: ‘Denk twee keer na voordat je dat gelooft, dat het wel waar is, he’. Alleen, dat hou je eraan over gewoon [aan negatieve ervaringen met de media, nvdr]. Ik zeg ‘Het kan waar zijn, maar het kan ook niet waar zijn.’ Dus je moet daar niet te hard in meegaan, in die zaken. Want het is allemaal wel sappig en allemaal wel *dinge en datte* maar het is misschien allemaal niet waar. Dus heel, heel kritisch zijn, heel kritisch zijn.”

VI. SAMENVATTING VAN DE KWALITATIEVE INTERVIEWS MET SLACHTOFFERS

In het tweede deel van het kwalitatieve luik werden 13 diepte-interviews met 18 slachtoffers, naasten en nabestaanden geanalyseerd. In de categorie verkeersongevallen werden acht personen geïnterviewd (uitsluitend nabestaanden), in de categorie criminaliteit negen personen (vijf slachtoffers, één naaste en drie nabestaanden) en in de categorie rampen één persoon (nabestaande). Er werd gekeken naar hun houding ten opzichte van het proces van nieuwsgaring en –productie, de nieuwsoutput, de gevolgen van media-aandacht, de media in het algemeen en de mogelijkheden voor verandering/verbetering van de relatie tussen pers en slachtoffers op korte en lange termijn.

1. Nieuwsgaring en –productie

In het eerste deel gingen we in op de ervaring van slachtoffers en hun naasten met verschillende aspecten van de journalistieke praxis die voorafgaan aan de berichtgeving. De snelheid (**timing**) waarmee journalisten de betrokkenen na een incident contacteren en waarmee informatie verspreid wordt, komt vaak als een verrassing of schok. Omdat de aandacht net zo snel komt, wordt deze vaak aanvoeld als ongewenst of ongepast: getroffen en voelen zich (nog) niet klaar om in de media te komen. Soms kan het overkomen alsof journalisten misbruik maken van mensen die tijdelijk emotioneel zwakker staan. In sommige gevallen verspreiden media informatie over een incident vooraleer alle betrokkenen op de hoogte zijn en/of de informatie officieel vrijgegeven wordt. Dat stuit op onvrede bij de geïnterviewden.

Vrijwel alle geïnterviewden werden **benaderd door media**, doorgaans persoonlijk en soms (ook) telefonisch. Contact kan storend of net welkom zijn voor de betrokkenen. Veel hangt af van de houding van de journalist, de timing en de omvang van de aandacht en de wenselijkheid van media-aandacht voor betrokkenen. Een journalist kan een goede indruk nalaten bij slachtoffers en hun naasten, door een respectvolle, beleefde houding, door het anticiperen en naleven van de wensen van de betrokkenen en door het tonen van medeleven (zonder daarin te overdrijven). Vertrouwen is daarbij belangrijk. Dat kan een journalist winnen door eerlijkheid en openheid, persoonlijk contact en interesse, het maken en naleven van afspraken over o.m. de inhoud, vorm en het goedkeuren van de berichtgeving en een goede nazorg (bv. het erkennen van fouten). Verder zou men in principe in de mate van het mogelijke toestemming moeten vragen voor het berichten van bepaalde inhoud. Soms wordt de houding van journalisten erg storend ervaren: druk en opdringerigheid zijn niet wenselijk, soms is de hoeveelheid aandacht bijvoorbeeld te overweldigend voor mensen die een traumatisch incident te verwerken hebben. Ook het niet naleven van afspraken is problematisch.

Slachtoffers en hun naasten kunnen zelf bepaalde **drijfveren** hebben om al dan niet met de media te willen praten. In sommige gevallen kan pijn delen en steun of troost van anderen voelen een zekere vorm van verwerking (catharsis) inhouden. Andere betrokkenen willen met de media praten uit woede of verontwaardiging, om een rechtzetting te verkrijgen. Een ietwat positievere motivatie om met media te praten, is om een verschil te maken, bijvoorbeeld om anderen te waarschuwen of een bepaalde problematiek onder de aandacht brengen. Tot slot kan men controle uitoefenen op de informatie die in de media verschijnt door bewust met journalisten samen te werken. Slachtoffers en hun naasten kunnen echter ook grondige redenen hebben om niet met de media te praten. Sommige mensen hebben een introverte persoonlijkheid, willen eerst de kwestie in alle rust verwerken of zien

persoonlijke informatie liever niet in de media verschijnen. Anderen hebben weinig vertrouwen in de media en vrezen het gebrek aan controle. Media-aandacht kan verder negatieve repercussies hebben voor een persoon en zelfs voor de juridische afhandeling van een incident.

Hoewel slachtoffers en hun naasten vrijwel altijd gecontacteerd worden voor meer **informatie** rond een incident en vaak willen meewerken, wordt er vaak (extra) informatie gezocht bij derden (bv. vrienden, kennissen, burens) en bij officiële instanties. Betrokkenen appreciëren het niet wanneer zonder hun medeweten informatie verspreid wordt en vooral wanneer media beter op de hoogte zijn dan zijzelf (door bijvoorbeeld vermoedelijke lekken). Verder vreest men dat het steeds moeilijker wordt om de privacy te beschermen door de opkomst van sociale media. Het beschermen van privacy op het internet wordt deels als een eigen verantwoordelijkheid, deels als een professionele verantwoordelijkheid van journalisten gezien.

2. Nieuwsoutput

In het tweede onderdeel van de analyse bestudeerden we de meningen van slachtoffers en hun naasten over de **kwaliteit, vorm en inhoud** van de nieuwsoutput. Ondanks negatieve ervaringen zijn slachtoffers en hun naasten vaak tevreden over een kwalitatieve berichtgeving. Dat houdt een accurate, volledige en objectieve weergave van de feiten in. Wanneer de berichtgeving niet aan deze kwaliteitscriteria voldoet, kan dat leiden tot een negatieve beeldvorming en victim blaming. Foute informatie, veronderstellingen en gissingen, uitvergroting en verdraaiing van de feiten worden ook opgemerkt en bekritiseerd door de betrokkenen. Naast de kwaliteit beïnvloedt ook de presentatie van de informatie de mening van de geïnterviewden. Zij menen bijvoorbeeld dat journalisten bewust op een sensationele manier berichten en appreciëren dit niet. Verder wordt het berichten van irrelevante of vertrouwelijke details, een te gedetailleerde berichtgeving en een onevenwichtige weergave van de feiten negatief geëvalueerd.

Daarnaast analyseerden we uitspraken over de moeilijke kwestie **privacy**. Slachtoffers en hun naasten vinden vaak dat hun anonimiteit niet voldoende beschermd is. Gebruik van bepaalde beelden en identificatiegegevens kan allerlei negatieve gevolgen hebben, bijvoorbeeld ongewenste aandacht van de omgeving, het gevoel dat privégegevens beoordeeld worden door onbekenden, een onveiligheidsgevoel, enzovoort. Anderzijds kiezen sommige slachtoffers en naasten er bewust voor private informatie te verspreiden voor een bepaald doel (bijvoorbeeld opsporingsberichten). Dan moeten er wel goede afspraken gemaakt worden. Wat minderjarigen betreft verwachten de geïnterviewden een grotere terughoudendheid. Ouderlijke toestemming voor het gebruik van beelden en gegevens wordt benadrukt.

3. Gevolgen

In het derde deel van de analyse bestudeerden we de gepercipieerde en werkelijke gevolgen van media-aandacht. Ten eerste gingen we in op de ervaren **invloed** van de berichtgeving op de geïnterviewden. Contact met de media is een leerproces en heeft niet voor iedereen gelijklopende gevolgen of impact. Sommigen ervaren weinig invloed; voor anderen is de aandacht nuttig of helend. Zij vinden zichzelf klaar voor de aandacht; sommigen stappen zelf naar de media met hun verhaal

vanuit de eerder besproken drijfveren. Langdurige of hernieuwde aandacht kan ook wenselijk zijn om bijvoorbeeld een kwestie onder de aandacht te brengen. Een derde groep vindt de aandacht eerder frustrerend of enerverend. De helft van de geïnterviewden gaf aan dat ze het nog te vroeg vonden voor contact met de pers. In zulke gevallen proberen slachtoffers en hun naasten zichzelf en elkaar soms af te schermen. Langdurige en hernieuwde aandacht kan ook vervelend zijn: het confronteert slachtoffers telkens of opnieuw met negatieve gevoelens.

Een negatieve evaluatie van de ervaringen met de media kan ook voor die media zelf negatieve gevolgen hebben. Ongeveer de helft van de geïnterviewden in het sample diende **klacht** in bij de RvdJ voor een problematische berichtgeving. In verschillende gevallen werd er ook officieus geklaagd bij de media. Men klaagt over inbreuken op de privacy, onjuistheden en onzorgvuldigheden, problemen rond toestemming of timing en onwenselijke publicaties. Dat gebeurt vanuit verontwaardiging; om mensen te verdedigen die dat zelf niet (meer) kunnen; als deel van de verwerking. Het doel van een klacht kan een rechtzetting zijn, onder de vorm van een lezersbrief, een recht van antwoord of een verplichte publicatie. In verschillende gevallen wil men voornamelijk een verontschuldiging van het medium of de journalist. Persoonlijk gewin is zelden het doel. De drempel van het indienen van de officiële klacht is echter in veel gevallen (te) hoog. Onder meer de klachtenprocedure kan als te complex of te (emotioneel) taxerend gezien worden. Klagers stellen zich ook vragen bij de transparantie van de RvdJ.

4. Algemene opmerkingen

In het derde deel gingen we in op de algemene houding van de geïnterviewde slachtoffers, naasten en nabestaanden ten opzichte van slachtofferberichtgeving. Ten eerste werd gekeken naar de **opinies over Vlaamse media**. Het is moeilijk om een algemene uitspraak te doen. De opinies lopen door elkaar. Sommige media worden aangeduid als ‘populair’ en worden iets minder positief geëvalueerd als de zogenaamd meer ‘kwalitatieve’ media. Nochtans kan het in sommige gevallen net omgekeerd uitdraaien. Veel hangt af van de gepercipieerde aanpak en integriteit van het medium, de journalisten of programmamakers. Wel kan gesteld worden dat de geïnterviewden eerder negatief staan ten opzichte van bepaalde weekbladen en internetfora (of gebruikersopties op nieuwswebsites). Over de **behandeling van slachtoffers** lopen de meningen ook uiteen. Tendensen als sensationisering en commercie worden waargenomen in de behandeling van slachtoffers in de media en veroordeeld. Toch geven sommigen aan dat ze vinden dat media goed omgaan met slachtoffers. Een groot deel van de geïnterviewden vindt het ook belangrijk dat slachtoffers **aan bod komen** in het nieuws, zolang dit op een correcte wijze aangepakt wordt.

5. Suggesties

In het vijfde en laatste deel van de kwalitatieve analyse zetten we de suggesties van slachtoffers en hun naasten op een rijtje wat betreft de mogelijkheden voor verbetering van de omgang tussen pers en slachtoffers. Ten eerste vinden de geïnterviewden dat een groot deel van de verantwoordelijkheid bij **journalisten, redacties en media** zelf ligt. Het opvolgen van de bestaande richtlijnen en vuistregels (respect, empathie, een kritische houding) wordt aangemoedigd. Daarnaast kunnen media een

proactief slachtofferbeleid voeren, bijvoorbeeld door slachtoffers en hun naasten te informeren over hun rechten en plichten, de berichtgeving grondig te motiveren en toestemming te verkrijgen en ook te wijzen op de opties bij eventuele klachten. Verder zijn de geïnterviewden voorstander van zelfregulering, maar moet deze strikter worden toegepast. Daarin kan ook de **RvdJ** een rol spelen. Zoals gezegd vinden sommige geïnterviewden dat de drempel om klacht in te dienen nog te hoog ligt. Volgens hen zou de RvdJ haar werking en geloofwaardigheid kunnen optimaliseren door onder andere meer structuur en een grotere transparantie in te brengen. Verder zou de RvdJ behalve het signaleren van problemen ook effectiever kunnen optreden. Slachtoffers en naasten zijn net als de journalisten geen grote voorstander van boetes, maar zien wel mogelijkheden in reprimandes, verplichte publicatie van uitspraken en een systeem met waarschuwingen. Over een eventuele verstrenging van **wettelijke principes** is men het niet eens: een deel van de geïnterviewden is daarvoor te vinden, anderen wijzen op het recht op informatie en persvrijheid. Wel ziet men algemeen een grotere rol voor allerlei instanties zoals hulporganisaties en lotgenotenverenigingen. Deze kunnen actiever en bewuster advies en informatie verstrekken over omgang met de media. Daarnaast is er veel bijval voor het inbouwen van een **intermediaire laag tussen pers en slachtoffers**, door een goed geplaatste tussenpersoon (informeel of formeel aangeduid) of eventueel een centraal aanspreekpunt dat de overheid aanduidt bij incidenten op grote schaal. Tot slot pleiten de geïnterviewde slachtoffers en nabestaanden voor meer **sensibilisering, vorming en opleiding** van journalisten en media, instanties zoals de politie en hulporganisaties, én het publiek zelf. Inhoudelijk kan die vorming gaan over de relatie tussen journalistiek en slachtoffers, de ethische dimensie van die relatie, het gebruik van sociale media en het stimuleren van mediawijsheid.

4.3. Rechtsvergelijkende studie

I. INLEIDING

De pers geniet over het algemeen een grotere vrijheid van meningsuiting dan gewone burgers, omdat zij de functie van waakhond vervult in een democratie. Het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) heeft herhaaldelijk benadrukt dat vrijheid van meningsuiting en informatie een wezenlijk onderdeel is in een democratische maatschappij om een open, verdraagzame en pluralistische samenleving te organiseren en waarbinnen ook plaats is voor niet-conformistische, rustversturende of kwetsende opinies (Voorhoof, 2011, p. 39). Echter, dit recht is niet absoluut en vaak dient er een afweging gemaakt te worden tussen vrijheid van meningsuiting en andere grondrechten zoals privacy. De berichtgeving over het busongeluk met schoolkinderen in Zwitserland lokte heel wat kritiek uit en geeft aan dat het vaak een moeilijke oefening is om een evenwicht te vinden tussen het recht op vrije meningsuiting, het recht van het publiek op informatie en het recht op privacy van het slachtoffer en/of zijn familieleden.

Op 13 maart 2012 botste een bus met schoolkinderen uit Lommel en Heverlee frontaal op een muur in de Zwitserse Sierretunnel. Er vielen 28 doden: 22 kinderen, de 2 chauffeurs en 4 begeleiders. De bus was op de terugweg van sneeuwklassen. Het Nieuwsblad plaatste op 15 maart 2012 de foto's van de minderjarige slachtoffers op haar voorpagina. Het Laatste Nieuws publiceerde het portret van drie verongelukte kinderen en de zes volwassenen op haar voorpagina. Het Belang van Limburg publiceerde in haar binnenpagina's foto's van een aantal slachtoffers. De foto's bleken afkomstig te zijn van sociale mediaprofielen en de weblog van de school in Heverlee. Hiervoor was geen toestemming gegeven door de ouders. De manier waarop sommige journalisten en fotografen te werk gingen om informatie te verzamelen lokte afkeurende reacties uit bij politici, academici en de journalistiek. Er heerste een algemeen gevoel dat de grenzen van het toelaatbare overschreden waren.^{14 15} Naar aanleiding van de kritiek is de Raad voor de Journalistiek (RvdJ) in een extra zitting bijeengekomen en vaardigde ze een persbericht uit waarin ze eraan herinnerde dat een journalist omzichtig dient om te gaan met mensen in een kwetsbare positie zoals minderjarigen, slachtoffers en hun familie. Eventuele identificatie moet afgewogen worden tegenover het maatschappelijk belang van de berichtgeving. Tegelijk gaf de RvdJ aan dat er zou worden nagegaan of de bepalingen van de

¹⁴ Zie bijvoorbeeld: Voorhoof, D. , Werk aan de winkel voor de Raad voor de Journalistiek - De mediaberichtgeving en het bus ongeval in Sierre, beschikbaar op <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=7&lkz=1&&detail=1437>; Neels, Leo, Foto's dode kinderen zware journalistieke fout, beschikbaar op <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=194&detail=1431>, "Lieten verontwaardigd over foto's kinderen", beschikbaar op <http://www.knack.be/nieuws/belgie/lieten-verontwaardigd-over-foto-s-kinderen/article-4000067203216.htm>.

¹⁵ Het was echter niet de eerste keer dat er hevige reacties waren op dergelijke berichtgeving. Zo was er bijvoorbeeld kritiek op de publicatie van informatie over slachtoffers en/of minderjarigen in de zaak Hans van Themsche, de zaak Kim de Gelder en de zaak Ronald Janssen. Zie bijvoorbeeld Marc Van de Looverbosch, voorzitter van de Vlaamse Vereniging voor Journalisten, "[...] de inkt van de Code was amper droog of de eerste uitschuivers waren er al. Het familiedrama in Rotselaar met twee minderjarige zussen, de ene slachtoffer, de andere dader. Het Nieuwsblad en Het Laatste Nieuws waren er als de (domme) kippen bij om duidelijk herkenbare foto's te publiceren. Nochtans is de regel dat zeker minderjarige betrokkenen bij dergelijke feiten onherkenbaar worden gemaakt. Het Vlaams Agentschap Jongerenwelzijn heeft meteen geprotesteerd en de zaak aangekaart voor de Raad voor de Journalistiek. Volkomen terecht: hoe kan de pers geloofwaardig zijn als ze met veel bombarderie een Code lanceert die de volgende dag al aan de laars wordt gelapt". (in: "Deontologie en kwaliteit", *De Journalist* 2010/141, 3)

Code moeten worden aangevuld en verfijnd (Raad voor de Journalistiek, 23.03.2012). Een aantal familieleden van de slachtoffers dienden een klacht in bij de RvdJ. Er werd een bemiddelingsprocedure opgestart die tot een onderhoud leidde tussen de hoofdredacties van Het Laatste Nieuws, Het Nieuwsblad en de betrokken familieleden. Ook de gedelegeerd bestuurder van de vereniging 'Ouders van Verongelukte Kinderen' (OVK) en de ombudsman van de RvdJ waren hierbij aanwezig. Op 11 juli 2012 werd er een gemeenschappelijke perstekst gepubliceerd waarin de hoofdredacteuren aangaven te "begrijpen dat de publicatie van de foto's, zonder voldoende voorafgaand overleg met nabestaanden, bij hen voor bijkomend leed heeft gezorgd. Ze willen zich daarvoor bij de betrokkenen verontschuldigen." Ze gaven ook aan de nieuwe richtlijn (cf. infra), die ze onderschrijven, nauwgezet te zullen naleven (Raad voor de Journalistiek, 11.07.2012).

Professor Voorhoof¹⁶ heeft de Richtlijn positief onthaald (Voorhoof, 2012a), maar hij meent dat de formulering van artikel 9 ongelukkig gekozen is: *"Bij slachtoffers die geen publieke figuren zijn, vergewist de journalist zich ervan dat hij informatie en beeldmateriaal, afkomstig van persoonlijke websites en sociale netwerksites, kan overnemen. Wanneer blijkt dat nabestaanden of slachtoffers zelf zich verzetten tegen de openbaarmaking, leeft de journalist dit verbod na."* Volgens hem geeft deze formulering nu de indruk dat het beeldmateriaal van niet-publieke personen gebruikt mag worden zolang er geen uitdrukkelijk verzet is van de nabestaanden of betrokkenen: *"het is degene die de foto wil gebruiken die vooraf toestemming moet vragen aan de persoon die op de foto herkenbaar is. Niet omgekeerd dus, zoals de richtlijn vermeldt en de indruk geeft dat men zich pas van publicatie moet onthouden als er verzet is vanwege de familie of de betrokkenen"* (Voorhoof, 2012a).

Kort na de discussie rond de berichtgeving over het busongeval vaardigde de Raad voor de Journalistiek op 23 april 2012 een richtlijn uit over het gebruik van informatie en beeldmateriaal dat afkomstig is van persoonlijke websites en sociale netwerksites (Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012a). De richtlijn kwam er omdat er veel onduidelijkheid was over het gebruik van materiaal dat door de pers van websites en sociale netwerken (o.a. Facebook) gehaald werd (Raad voor de Journalistiek, 23.04.2012a). In de nieuwe richtlijn sluit de RvdJ het gebruik van dergelijk materiaal niet volledig uit, maar er moeten een aantal afwegingen gemaakt worden vooraleer een eventuele overname van foto's of informatie geoorloofd is. De RvdJ erkent dat persoonlijke websites en sociale netwerksites een bron van informatie kunnen zijn voor journalisten. Echter, het feit dat iemand persoonlijke gegevens of beeldmateriaal op een website of op een sociale netwerksite plaatst, betekent niet dat dit materiaal zonder meer mag worden overgenomen, zelfs als het om publiek toegankelijke pagina's gaat. De richtlijn wordt als bijlage opgenomen in de journalistieke code (Raad voor de Journalistiek, 2012a).

Voor wat slachtoffers in het bijzonder betreft, heeft de RvdJ op 28 oktober 2005 een brochure uitgebracht: "Pers en slachtoffers. Tips voor journalisten" (Raad voor de Journalistiek, 28.10.2005). Dit was een initiatief van de RvdJ, de Vlaamse Vereniging van Beroepsjournalisten (VVJ), het Steunpunt Algemeen Welzijnswerk, met steun van de Minister voor de Media in de Vlaamse

¹⁶ Professor Voorhoof van de Universiteit Gent is een expert op het gebied van het recht op vrijheid van meningsuiting. Hij heeft ook meegewerkt aan de publicatie "Vijf jaar Raad: een balans" (2007). Verder schrijft hij regelmatig over de RvdJ (bijv. Tien jaar Raad voor de Journalistiek, Werk aan de winkel voor de Raad voor de Journalistiek - De mediaberichtgeving en het busongeval in Sierre, Facebook en de Raad voor de Journalistiek, te consulteren via www.mediakritiek.be).

regering. De brochure bevat tips voor het vergaren van informatie (o.a. rekening houden met emoties, reacties en wensen van het slachtoffer; wens van slachtoffers respecteren om alleen gelaten te worden) en de berichtgeving zelf (o.a. zich afvragen of naam, woonplaats en andere persoonsgegevens van het slachtoffer noodzakelijk zijn om te vermelden; uitdrukkelijk toestemming vragen indien naam of andere persoonlijke details expliciet vernoemd worden in de berichtgeving). De brochure bevat daarnaast enkele getuigenissen en vraagt ook de aandacht voor enkele speciale groepen, zoals minderjarigen en slachtoffers van seksueel geweld. De brochure herneemt de aanbevelingen van de richtlijn van 13 november 2003 van de Raad voor de Journalistiek over de omgang van de pers met slachtoffers en nodigt journalisten uit contact op te nemen met de dienst Slachtofferhulp om zich beter te informeren over slachtofferthema's.

In deze bijdrage gaan we op zoek naar 'best practices' in het buitenland op het vlak van deontologische regels voor journalisten over het omgaan met slachtoffers. We beginnen met een korte uiteenzetting over het verschil tussen wettelijke en deontologische regels. Vervolgens belichten we eerst kort de werking van de Raad voor de Journalistiek alvorens we de deontologische codes uit Nederland, Duitsland, Zwitserland en het Verenigd Koninkrijk en hun mogelijke 'best practices' met betrekking tot pers en slachtoffers bespreken. Deze landen zijn allemaal gevestigde democratieën, erkennen het belang van het recht op vrije meningsuiting en zijn zich bewust van de moeilijke evenwichtsoefening tussen bepaalde conflicterende fundamentele rechten zoals het recht op informatie en privacy. Frankrijk hebben we bewust niet opgenomen in onze selectie omdat er tot op heden geen algemeen aanvaarde persraad aanwezig is.¹⁷ We geven voor alle landen eerst een korte situering van de persraad om vervolgens in te gaan op de relevante informatie voor pers en slachtoffers. We bestuderen in eerste instantie de codes en eventueel belangrijke uitspraken of standpunten van de betrokken persraad. Als volgende onderdeel bespreken we enkele juridische beschouwingen die de aanpak van een journalist kunnen beïnvloeden. In het verdere onderzoek werd ook gepeild naar de houding van Vlaamse journalisten ten opzichte van deze elementen. Als laatste punt staan we kort stil bij enkele aanbevelingen.

II. ONDERSCHIED WETTELIJKE REGELS EN DEONTOLOGISCHE REGELS

1. Raad voor de Journalistiek

Deontologie - In België zijn naast de vrijheid van meningsuiting, verankerd in de Grondwet, en de wettelijke bepalingen met betrekking tot de titel van beroepsjournalist, weinig specifieke regels terug te vinden over de regulering van het journalistieke beroep. De beroepsgroep kon zelf de concrete invulling van haar rechten en plichten bepalen, gesteund op de Verklaring der Plichten en rechten van de Journalist uit 1974 van de Internationale Federatie van Journalisten en de Belgische Code van Journalistieke Beginselen uit 1982 (Verdoodt, 2007, p. 420). Dit zijn deontologische codes die niet voor de rechter afdwingbaar zijn maar die dienen als een "leidraad voor de praktijk" (Raad voor de Journalistiek, 2012a). We kunnen deontologie dan ook omschrijven als "de concrete

¹⁷ Er zijn pogingen geweest om een persraad op te richten, maar deze waren niet succesvol. De meest recente poging leidde in 2006 tot de oprichting van de *Association de refiguration d'un Conseil de presse* door een aantal Franse journalisten. Voor meer informatie: <http://apcp.unblog.fr>.

verzameling van praktische regels die de uitoefening van een bepaald beroep beheersen” (Verdoodt, 2007, p. 109; Roos, 1993, p. 22). Inderdaad, op de website van de RvdJ kunnen we lezen: “Journalistieke beroepsethiek valt overigens niet samen met wat de wetgeving en de rechtspraak zeggen over de persvrijheid en de beperkingen ervan. Soms lopen recht en ethiek gelijk, maar soms ook lopen hun stellingnamen uiteen. Daarom komt een ethische tekortkoming nog niet automatisch neer op een fout in de juridische zin van het woord. Wanneer de Raad voor de Journalistiek een beroepsethische tekortkoming vaststelt, houdt dit dus geen enkele erkenning in van de juridische aansprakelijkheid van de betrokkene, noch in de burgerrechtelijke zin, noch in de strafrechtelijke zin.” (Raad voor de Journalistiek, 2012a). Journalisten bevinden zich dus niet in een juridisch vacuüm. Zij kunnen zowel strafrechtelijk als civielrechtelijk aansprakelijk gesteld en gesanctioneerd worden.¹⁸

Strafrechtelijk - In de strafwet zijn er verschillende bepalingen (zowel in bijzondere wetgeving als in het Strafwetboek (Sw.)) terug te vinden die de verspreiding van bepaalde informatie of bepaalde meningen strafbaar stellen. Bijvoorbeeld de bepalingen inzake laster, eerroof, belediging en kwaadwillige ruchtbaarmaking (art. 443 e.v. Sw.), bepalingen betreffende misdaad- of gerechtsverslaggeving (art. 378bis Sw., art. 433bis Sw. en art. 460ter Sw, bepalingen in de negationismewet of de wet tot bestraffing van de beledigingen aan de Koning (Voorhoof, 2011, p. 179). Een zeer specifieke bepaling is artikel 378bis Sw. met betrekking tot de bescherming van slachtoffers van seksuele misdrijven tegen mediatisering: “Publicatie en verspreiding door middel van boeken, pers, film, radio, televisie of op enige andere wijze, van teksten, tekeningen, foto's, enigerlei beelden of geluidsfragmenten waaruit de identiteit kan blijken van het slachtoffer van een in dit hoofdstuk genoemd misdrijf zijn verboden”. De mogelijke sanctie is een gevangenisstraf van twee maanden tot twee jaar en/of een geldboete van driehonderd euro tot drieduizend euro. Het verbod is niet van toepassing wanneer het slachtoffer schriftelijke toestemming heeft gegeven of wanneer de procureur des Konings of de met het onderzoek belaste magistraat, ten behoeve van het opsporingsonderzoek of het gerechtelijk onderzoek, schriftelijke toestemming heeft gegeven.

In 1993 veroordeelde de correctionele rechtbank twee journalisten van VTM. In een reportage rond pedofilie waren een aantal minderjarige slachtoffers onvoldoende onherkenbaar gemaakt. De rechter oordeelde dat de schade voor de slachtoffers des te ernstiger was omdat de slachtoffers in een landelijke omgeving woonden en, doordat de beelden via VTM verspreid werden, een zeer groot publiek bereikt werd (Corr. Brussel 25 juni 1993, KIDS, 3.9.1, 17; Voorhoof, 2011, p. 174). Het is voldoende dat uit de beelden de identiteit van de slachtoffers kan afgeleid worden. Aanknopingspunten zijn de vermelding van de voornamen van de slachtoffers naast hun foto, het gezicht onvoldoende onherkenbaar maken, het volledige lichaam tonen, de vermelding van de woonplaats (Voorhoof, 2011, p. 174). De publicatie en verspreiding van de beelden waaruit de identiteit kan blijken van het slachtoffer vereist geen bijzonder opzet. Onachtzaamheid als schuldvorm volstaat (Brussel 7 maart 1995). Het arrest van het hof van beroep te Antwerpen stelt dat een journalist die verantwoordelijk is voor de verspreiding van dergelijke beelden zich in zijn verweer niet kan beroepen op de vrijheid van meningsuiting, aangezien een dergelijke reportage “niet de uitdrukking is van een mening” (Antwerpen 8 januari 1997, onuitg; Voorhoof, 2011, p. 175).

¹⁸ Voor een uitgebreide bespreking zie Verdoodt, A. (2007). *Zelfregulering in de journalistiek. De formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep* [Doctoraatsthesis]. Leuven: KU Leuven en Voorhoof, D., & Valcke, P. (2011). *Handboek Mediarecht*. Brussel: Larcier, p. 179-243.

Een andere zaak in verband met artikel 378bis Sw. toont aan dat recht en deontologie niet altijd samenvallen. In april 2004 zond VTM in het magazine Telefacts een interview uit met het slachtoffer van een verkrachting. De dame in kwestie was gecontacteerd door de dienst slachtofferonthaal met de vraag of ze bereid was te getuigen in een televisieprogramma. Ze heeft hierop toegezegd en kort daarop werd ze gecontacteerd door de journaliste die het interview zou afnemen. Enkele dagen later werd het interview uitgezonden. Het slachtoffer kwam daarbij wel in beeld maar werd, op haar uitdrukkelijk verzoek, niet bij naam genoemd en er werden geen beelden getoond van haar huis of omgeving (Voorhoof, 2009, p. 7)

Het slachtoffer diende na de uitzending klacht in bij de RvdJ en verwijst daarbij naar het telefonisch contact met de journaliste en haar uitdrukkelijke eis om het interview toch niet uit te zenden. Ze zou daarbij ook verwezen hebben naar het ontbreken van de schriftelijke toestemming (Raad voor de Journalistiek, 2005). De RvdJ benadrukt in haar beoordeling dat een journalist bij het gebruik van getuigenissen over persoonlijke en intieme gebeurtenissen een bijzondere zorgvuldigheid in acht dient te nemen. Volgens de RvdJ zijn er geen aanwijzingen dat dit in dit geval niet is gebeurd. De RvdJ oordeelt evenwel dat er geen schriftelijke toestemming nodig is om een interview te kunnen uitzenden: *“Wie aan een interview meewerkt, is het er in principe mee eens dat dit ook uitgezonden wordt”* (Raad voor de Journalistiek, 2005). Verder stelt de raad dat als er nadien ernstige redenen zouden zijn om het interview toch niet uit te zenden, hier rekening mee gehouden dient te worden. Het is dan wel aan de geïnterviewde om te bewijzen dat die vraag is gesteld en op welke gronden ze gesteund is. Volgens de RvdJ kon het slachtoffer in dit geval niet aantonen dat zij zich verzet heeft tegen de uitzending van het interview (Raad voor de Journalistiek, 2005).

Het slachtoffer dagvaardde de journaliste en VTM. Zowel in eerste aanleg als in beroep werd er een strikte invulling van artikel 378bis toegepast (Voorhoof, 2011, p. 175). Het Hof van beroep te Antwerpen oordeelde dat *“de wettekst op geen enkel punt onduidelijk is. (...)Deze wetsbepaling is duidelijk en hoeft niet geïnterpreteerd te worden”* (Antwerpen 15 april 2009, AM 2010/1, 83).¹⁹ Het Hof stelt vast dat zowel de journaliste als VTM *“wetens hebben samengewerkt”* tot het plegen van het misdrijf. Zij wisten beiden en betwisten trouwens niet dat een schriftelijke toestemming van het slachtoffer ontbrak en hebben niettegenstaande deze wetenschap samengewerkt tot het verspreiden van beelden en geluidsfragmenten van het slachtoffer (Antwerpen 15 april 2009, AM 2010/1, 83).

De facto immuniteit – Echter, bij de strafrechtelijke aansprakelijkheid moeten we rekening houden met het gegeven van de *de facto* strafrechtelijke immuniteit van drukpersmisdrijven. We spreken van een drukpersmisdrijf wanneer het gaat om een door de wet strafbaar gesteld misbruik van de vrijheid van drukpers. In dit kader bepaalt artikel 150 van de Grondwet dat het Hof van Assisen bevoegd is voor drukpersmisdrijven.²⁰ Van deze mogelijkheid wordt evenwel zelden gebruik gemaakt, wat neerkomt op de niet-vervolgving en niet-bestrafing van strafrechtelijke inbreuken (Voorhoof, 2011, p. 180).

Nuancering - Dit kan genuanceerd worden op twee punten: enerzijds blijven de strafrechtelijke bepalingen wel relevant, omdat een inbreuk op de betreffende strafwetgeving de aanwijzing van de

¹⁹ Zie ook D. VOORHOOF, “Media moeten schriftelijke toestemming hebben voor interview met slachtoffer zedendelict”, De Juristenkrant 2009/191, 5.

²⁰ De grondwetgever van 1831 was ervan overtuigd dat een volksjury, als uitdrukking van de publieke opinie, het meest geschikt was om misdrijven die verband hielden met de vrije meningsuiting te beoordelen.

fout in het kader van de civielrechtelijke aansprakelijkheid tot gevolg kan hebben (Voorhoof, 2011, p. 180). Anderzijds moet de inbreuk ook daadwerkelijk als drukpersmisdrijf gekwalificeerd worden, anders is het Hof van Assisen niet bevoegd en kan de inbreukpleger alsnog door de correctionele rechtbank veroordeeld worden (Voorhoof, 2011, p. 180). Er is geen (grond)wettelijke definitie van het begrip drukpersmisdrijf en de rechtspraak heeft het begrip zelf ingevuld, vaak op restrictieve wijze (Verdoodt, 2007, p. 418). Om van een drukpersmisdrijf te spreken moet aan de volgende voorwaarden voldaan zijn: (1) het moet gaan om een mening of opinie, (2) de mening of opinie moet strafbaar zijn, (3) de publicatie moet voldoende openbaar gemaakt zijn, (4) het moet om een gedrukt geschrift gaan.²¹ (Voorhoof, 2011, pp. 179-183). Recentelijk heeft het Hof van Cassatie in twee arresten het drukpersmisdrijf uitgebreid naar het internet, wat inhoudt dat elke strafbare mening op het internet voortaan als drukpersmisdrijf gekwalificeerd wordt.²²

Civielrechtelijk – Gezien de *de facto* strafrechtelijke immunitet voor drukpersmisdrijven is het zwaartepunt verschoven naar de burgerlijke rechtbank. Er is geen contractuele band tussen de journalist en de persoon die schade ondervindt en dus moet er een beroep gedaan worden op de buitencontractuele regels van aansprakelijkheid. Artikel 1382 van het Burgerlijk Wetboek (B.W.) bepaalt: “Elke daad van de mens, waardoor aan een ander schade wordt veroorzaakt, verplicht degene door wiens schuld de schade is ontstaan, deze te vergoeden”. Daarnaast is ook artikel 1383 relevant: “Ieder is aansprakelijk, niet alleen voor de schade die hij door zijn daad, maar ook voor die welke hij door zijn nalatigheid of door zijn onvoorzichtigheid heeft veroorzaakt.” Deze bepalingen bevatten zodus een zorgvuldigheids- of rechtmatigheids criterium waardoor elke persoon gehouden is tot het rechtmatig en voorzichtig handelen in het maatschappelijk verkeer (Voorhoof, 2011, p. 184). Om aansprakelijk gesteld te kunnen worden moet er sprake zijn van een fout, moet er aantoonbare materiële of morele schade zijn en moet er tussen fout en schade een oorzakelijk verband zijn.

RvdJ vs. de rechter²³ – Zoals hierboven reeds aangegeven is er op de website van de RvdJ uitdrukkelijk aangegeven dat journalistieke beroepsethiek niet samenvalt met de wetgeving en de rechtspraak. Ze geeft een eigen deontologische en geen juridische aanvulling aan begrippen zoals het recht van antwoord, het recht op privacy, het recht of afbeelding of de bescherming van slachtoffers. Indien een bepaalde journalistieke uiting of journalistieke handelswijze strijdig zou kunnen zijn met de wet, betekent dit daarom niet noodzakelijk dat er ook een inbreuk is op de journalistieke deontologie (Voorhoof, 2011, p. 648).

Strenger – Dit betekent evenwel niet dat de Raad zich niet strenger kan opstellen dan de wetgever of de rechter (Voorhoof, 2011, p. 649). Wanneer een publicatie bijvoorbeeld niet in strijd is met de wet betekent dit daarom niet dat de publicatie geen inbreuk van de journalistieke deontologie uitmaakt. Indien het parket geen vervolging instelt tegen de krant wegens de publicatie van de initialen en andere gegevens die konden leiden tot de identificatie van het slachtoffer van een seksueel misdrijf (artikel 378bis SW.) verhindert dit niet dat er een inbreuk kan vastgesteld worden op de journalistieke deontologie (Voorhoof, 2011, p. 648).

²¹ Worden volgens de heersende rechtspraak niet als drukpersmisdrijf gekwalificeerd: prenten, karikaturen, afbeeldingen, foto's, beledigingen uitgesproken op een persconferentie, aantijgingen in een televisiedebat.

²² Cass. 6 maart 2012, Nr. P.11.1374.N en Cass. 6 maart 2012, Nr. P.11.0855.N, onuitg.

²³ Voor een uitgebreide bespreking: Voorhoof, D., & Valcke, P. (2011). Handboek Mediarecht. Brussel: Larcier. (pp. 647-656).

Parallellen – Er zijn ook een aantal parallellen te trekken tussen recht en journalistiek. Zo is het bijvoorbeeld de zienswijze van de RvdJ en de jurisprudentie dat er voor een column of opiniebijdrage een ruime vrijheid is om een mening te geven, conclusies te trekken en scherpe waardeoordelen te formuleren met betrekking tot bepaalde feiten. Jurisprudentie en de RvdJ volgen ook beide de zienswijze dat het noodzakelijk is om accuraatheid en zorgvuldigheid aan de dag te leggen bij het verzamelen en het presenteren van informatie (Voorhoof, 2011, p. 650).

Soepeler – De RvdJ heeft in een aantal gevallen ook al soepeler gereageerd dan de rechter (Voorhoof, 2011, p. 651). De publicatie van een doodsprentje van een minderjarige maakte geen inbreuk uit op de deontologische code: “(...)voert terecht aan dat de foto die in de krant van 18 mei 2006 is gepubliceerd, een sereen portret is van de ouders van het overleden kind. De Raad is van oordeel dat de wijze waarop de foto is geplaatst – prominent en in groot formaat op de rechterbovenkant van de voorpagina, in combinatie met het herdenkingsprentje van het kind – niet volledig recht doet aan de uitdrukkelijke vraag van de familie om hun verdriet niet “frontaal” en “breed” uit te smeren. Toch meent de Raad dat in dit geval niet meteen van een beroepsethische tekortkoming kan worden gesproken.” (Raad voor de Journalistiek, 15.03.2007). In een gelijkaardige zaak oordeelde de rechtbank daarentegen dat “het verspreiden door de nabestaanden, bij de gelegenheid van de begrafenis, onder de mederouwenden, van een foto van de overledene, niet de toelating impliceert voor een uitgever of een journalist om deze beeltenis nadien te verspreiden door middel van de pers.”²⁴

Verwijzingen- Het gebeurt ook dat rechters uitdrukkelijk verwijzen naar de Code in hun uitspraken. Bijvoorbeeld in de zaak *Stijn Stijnen t. Het Laatste Nieuws* (Rb. Brugge 30 april 2012) verwijst de rechter uitdrukkelijk naar artikel 3 (geen essentiële informatie verdraaien) en 20 (het geven van wederwoord) van de Code en stelt hij dat deze twee bepalingen door de journalist in kwestie niet nageleefd werden (Rb. Brugge (1ste k.) 30 april 2012, *AM* 2012/6, 592-596). In de zaak *Verbruggen t. VRT* (Rb. Brussel 27 maart 2012) verwijst de rechter naar artikel 17 (undercover journalistiek) en citeert hij letterlijk de bijhorende richtlijn. Hij benadrukt ook dat het onderzoek naar een mogelijke inbreuk op de deontologische verplichtingen zich niet onderscheidt van het onderzoek naar een mogelijke schending van artikel 1382 B.W. (Rb. Brussel 27 maart 2012, *AM* 2012/6, 602-606). Volgens professor Voorhoof kan deze toenemende verstrengeling tussen recht en deontologie een belangrijke impact hebben op de rechtspraak rond artikel 1382 B.W. als de toepassing van de journalistieke deontologie (Voorhoof, 2012b).

2. Andere deontologische codes

Naast de Code van de RvdJ kunnen redacties zelf een deontologische code uitgewerkt hebben. De meeste redacties hebben aangegeven dat ze zich aansluiten bij de Code van de RvdJ.²⁵

Het Laatste Nieuws - De redactie van Het Laatste Nieuws heeft een bundel met daarin de meest relevante wetteksten en deontologische codes, waaronder de Code van de RvdJ.

²⁴ Brussel 14 september 1999, *AM* 2000/1-2, 92.

²⁵ Navraag bij De Standaard, Het Laatste Nieuws, VRT Nieuws, Gazet van Antwerpen, Het Belang van Limburg, De Morgen, Het Nieuwsblad, VTM Nieuws. Bij het afsluiten van het tweede deel hebben wij nog geen antwoord ontvangen van de Gazet van Antwerpen.

Het Belang van Limburg – De redactie van Het Belang van Limburg heeft een beknopt document met deontologische regels die grotendeels overeenstemmen met wat in de Code van de RvdJ staat en zijn soms concreter uitgewerkt.

VTM – Als basisprincipe volgt het VTM nieuws de regels van de Code van de RvdJ waarbij men benadrukt dat de journalistieke beroepsethiek niet samenvalt met de wetgeving en rechtspraak rond persvrijheid.

Daarnaast hanteert men een aantal specifieke beginselen die verband houden met de berichtgeving rond slachtoffers:

- *VTM NIEUWS is terughoudend bij het bekendmaken van de volledige identiteitsgegevens en bij het maken en verspreiden van beelden van slachtoffers van ongevallen, rampen of misdrijven. Tegelijk kunnen de bekendheid of de maatschappelijke positie van de slachtoffers, of de maatschappelijke relevantie van de feiten, een volledige identificatie in elk geval wel altijd verantwoorden.*
- *Bij het zoeken naar informatie oefent VTM NIEUWS geen ongepaste druk uit op de slachtoffers of hun omgeving. Zo onthouden de journalisten zich van intimidatie en vallen ze de betrokkenen niet aanhoudend lastig. De journalisten verslaan intieme, rouw- of familiale plechtigheden met respect en houden daarbij rekening met de wens van de betrokkenen. Journalisten vragen ook altijd toestemming aan de slachtoffers om de naam en persoonlijke details in beeld te brengen.*

Zowel de hoofd- en eindredactie als de journalisten van VTM NIEUWS waken over de correcte naleving van de beginselen van de privacy in het algemeen en bovenstaande beginselen in het bijzonder.

- *Journalisten van VTM NIEUWS identificeren zich vooraf en maken slachtoffers bij interviews vooraf duidelijk wat van hen wordt verwacht. De journalisten houden rekening met de emoties, reacties en wensen van de geïnterviewde slachtoffers en hebben aandacht voor de ondersteuning van slachtoffers tijdens en na interviews als nodig.*
- *Journalisten van VTM NIEUWS zijn ook voorzichtig bij het benaderen van nabestaanden, bekenden en familieleden voor bijkomende informatie over de slachtoffers.*
- *Journalisten van VTM NIEUWS komen hun gemaakte afspraken met slachtoffers na.*
- *VTM NIEUWS heeft bijzondere aandacht voor minderjarigen en slachtoffers van seksueel geweld.*
- *De journalisten maken bij interviews met kinderen altijd zeer duidelijke afspraken met het kind en de 'steunfiguur'. Hoofd- en eindredactie houden er ook rekening mee dat kinderen vaak erg grote verwachtingen hebben over de uitzending van hun interview en dat het annuleren van de uitzending door kinderen vaak ervaren wordt als een miskening van hun situatie. Kinderen in de jeugdbescherming worden niet geïdentificeerd en niet herkenbaar in beeld gebracht. Hetzelfde principe wordt gehanteerd voor slachtoffers van verkrachting of aanranding, tenzij die zelf expliciet aangeven dat ze wel herkenbaar in beeld gebracht willen worden.*
- *VTM NIEUWS gaat omzichtig te werk met het gebruik van beelden van kinderen. Die kunnen alleen expliciet in beeld mits toestemming van ouders of andere bevoegde personen.*

*Archiefbeelden van kinderen kunnen niet gebruikt bij latere reportages, die niet rechtstreeks gelinkt zijn aan het vroegere onderwerp.*²⁶

VRT - De VRT beschikt over een uitgebreid redactiestatuut (waarin ook deontologie verwerkt is), een deontologische adviesraad en een deontologisch beroepscollege.²⁷

De VRT is volgens artikel 29 van het Mediadecreet verplicht om te beschikken over een deontologische code en een redactiestatuut:

“§1. De programma's van de nieuwsdienst beantwoorden aan de normen inzake journalistieke deontologie, zoals vastgelegd in een deontologische code, en waarborgen de gangbare redactionele onafhankelijkheid, zoals vastgelegd in een redactiestatuut.

*De deontologische code en het redactiestatuut worden vastgesteld door de gedelegeerd bestuurder in overleg met de representatieve vakverenigingen.”*²⁸

Het redactiestatuut verwijst naar wetgeving die van toepassing kan zijn op de bijdragen van journalisten zoals artikel 1382 B.W. (*supra*), de bepalingen met betrekking tot laster en eerroof (art. 443 – 452 Sw.) de aantasting van de persoonlijke levenssfeer van minderjarigen (art. 433bis), het herkenbaar maken van slachtoffers van seksueel misbruik (art. 378bis Sw., *supra*) en de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming. Deze lijst is niet limitatief.

Verder wordt er verwezen naar de Code van de RvdJ. De hoofdredactie en de deontologische adviesraad van de Nieuwsdienst zullen de journalisten informeren over de inhoud van de relevante uitspraken en over het gevolg dat zij daaraan dienen te geven.

Het deontologisch gedeelte van het redactiestatuut bevat een aantal specifieke voorschriften met betrekking tot slachtoffers:

- *“Artikel 61. Schokkende en bloederige taferelen worden niet weggelaten, maar beperkt, d.w.z. ze worden zo getoond of meegedeeld dat ze functioneel zijn voor de informatie. Bij ongelukken en rampen worden de identiteit van de slachtoffers en cijfers over het aantal slachtoffers met de nodige omzichtigheid gegeven.*
- *Artikel 72. In alle gevallen moet het respect voor de persoonlijke levenssfeer van het individu worden afgewogen tegen het belang van het openbaar maken van bepaalde feiten. De waardigheid van het individu moet zoveel mogelijk worden beschermd.*
- *Artikel 80. Bij ongelukken en rampen wordt geen druk uitgeoefend op slachtoffers om te getuigen. Over slachtoffers worden geen details gegeven zolang er geen zekerheid is dat de families zijn ingelicht.”*

Naast het redactiestatuut heeft de VRT ook het deontologisch zakboekje uitgegeven. Dit boekje is een praktische gids voor de journalisten, bedoeld als hulpmiddel voor de afwegingen die ze in hun werk moeten maken.²⁹ Aan de hand van een aantal vragen en concrete voorbeelden wordt de

²⁶ E-mail eindredacteur Jo Buggenhout 04 april 2013.

²⁷ <http://www.vrt.be/sites/default/files/attachments/redactiestatuut-deontologischescode01052012.pdf>.

²⁸ Deze verplichting werd ingevoerd bij de omvorming van de BRTN in een naamloze vennootschap van publiek recht (Decreet 29 april 1997 betreffende omzetting van de BRTN in een naamloze vennootschap van publiek recht, B.S. 1 mei 1997)

²⁹ Het zakboekje geeft ook duidelijk aan dat het een hulpmiddel is: *“Tja, deontologie is vaak een kwestie van afwegen en van geval per geval bekijken. De bedoeling van dit boekje is precies om een hulp te zijn bij die*

deontologie besproken. Het zakboekje verwijst telkens naar de toepasselijke artikelen van het redactiestatuut en de Code van de RvdJ.

Een voorbeeld:

“3.5 Mogen we gewonden filmen of interviewen?”

Art. 15, 22, 23, 24 en 26 van de Code van de Raad voor de Journalistiek Art. 61 en 80 van het redactiestatuut.

3.5.1. Mag ik beelden maken van gewonden, overlevenden, geëvacueerden,.....

Ja, zolang je op de openbare weg bent, mag dat.

In principe is het beter dat je een geschreven of gefilmde toestemming heb om van iemand beeld te mogen maken maar in de praktijk is het gewoon erg opdringerig om mensen op zo'n moment daarvoor lastig te vallen. Probeer de volgende regels te observeren:

- *Hinder nooit hulpdiensten*
- *Hou bij het filmen ook fysiek voldoende afstand*
- *Vermijd opdringerig over te komen*
- *Probeer zo te (laten)filmen dat mensen niet te herkenbaar in beeld komen. Je brengt de gevolgen van een ongeval of ramp in beeld, de emoties ook, maar het gaat niet om de concrete personen.*
- *Probeer bij de montage beelden te vermijden waarop mensen zich gekwetst zouden kunnen voelen in hun waardigheid. Het maakt veel verschil welke beelden je precies kiest van bejaarden die in nachtkledij worden geëvacueerd uit een home.*
- *Bij ongevallen worden de nummerplaten ofwel niet gefilmd ofwel in de mate van het mogelijke geblurd.*
- *Uiteraard wordt ook bij slachtoffers de privacy van een woning gerespecteerd. In principe filmen we niet over een tuinmuur of door een raam.*

En als de familie nog niet op de hoogte is?

Bij verkeersongevallen met ernstige gewonden of doden doen we een redelijke poging om te checken of de naaste familie al op de hoogte is. Concreet komt het erop neer dat je dat gewoon vraagt aan de politie of het parket. Als zij het signaal geven dat de naaste familie nog niet op de hoogte is, is dat een serieuze indicatie om het onderwerp gewoon niet te brengen. Overleg hierover. Hoe groter de maatschappelijke relevantie van het nieuwsfeit, hoe moeilijker het uitstel is.

Zie ook: 5.4, over wie er niet herkenbaar in beeld mag, 5.5 over hoe je onherkenbaar moet maken en 6.4 over identificatie in een gerechtelijke context.”

III. DE VERSCHILLENDE PERSRADEN

1. Werking van de Raad voor de Journalistiek

De RvdJ heeft vier opdrachten: het verfijnen van de Code voor de Raad voor de Journalistiek en ten aanzien van het publiek een informatieve, bemiddelende en beoordelende rol.³⁰ Hij kan optreden op verzoek (op een vraag om algemene informatie over de journalistieke beroepsethiek of op een klacht) of uit eigen beweging wanneer ze het nodig acht een bepaalde journalistieke handelswijze te onderzoeken.³¹ Wie een klacht indient moet een persoonlijk belang hebben, wat inhoudt dat er een directe betrokkenheid dient te zijn bij de publicatie waarover klacht wordt ingediend, bijvoorbeeld dat hij of zij bij naam genoemd wordt (Koene 2008, 108).

De RvdJ bestaat uit 18 leden: zes vertegenwoordigers van journalisten, zes vertegenwoordigers van de uitgevers, omroepen en andere mediabedrijven en zes toegevoegde leden.³² Uit zijn leden wordt een voorzitter gekozen die de vergaderingen voorziet. De RvdJ beschikt ook over een vast secretariaat onder leiding van de secretaris-generaal. Hij functioneert als permanent aanspreekpunt en streeft naar een minnelijke regeling tussen journalisten, media en verzoekers.³³

Wie een vraag stelt rond algemene informatie over de journalistieke beroepsethiek, dient hiertoe zijn naam, adres, telefoonnummer en een omschrijving van de vraag door te geven. Het secretariaat bezorgt binnen acht dagen een ontvangstmelding aan de verzoeker met eventueel een vraag om aanvullende informatie. De verzoeker heeft acht dagen de tijd om te antwoorden op dit verzoek. Als het dossier volledig is zal het secretariaat binnen de drie weken de vraag om informatie beantwoorden.³⁴ De vraag om informatie kan ook, op voorstel van de secretaris-generaal, omgezet worden in een klacht en verloopt volgens de procedure van een klacht zoals hieronder beschreven.

In het geval van een klacht dient de verzoeker deze per brief in te dienen uiterlijk dertig kalenderdagen vanaf het tijdstip van publicatie, uitzending of handelswijze. De klacht bevat de volgende informatie: de naam, het adres en het telefoonnummer van de verzoeker; de aanduiding van het medium en/of de personen op wie de klacht betrekking heeft; een uiteenzetting van de feiten en de gronden voor de klacht waaruit tevens het persoonlijke belang van de verzoeker blijkt; een kopie en/of de referenties van de betrokken berichtgeving of handelwijze; de datum van het verzoek en de handtekening van de verzoeker.

Binnen de acht dagen bezorgt het secretariaat een ontvangstmelding aan de verzoeker met eventueel de vraag voor bijkomende informatie. Indien de verzoeker deze bijkomende informatie niet doorgeeft binnen acht dagen, beslist de RvdJ om de klacht al dan niet te behandelen.

De secretaris-generaal speelt in eerste instantie een bemiddelende rol en tracht zo snel mogelijk tot een minnelijke regeling te komen. Als de bemiddeling tot een minnelijke regeling leidt, is de klachtprocedure beëindigd. De klachten worden op elke vergadering van de RvdJ besproken. Als een poging tot bemiddeling niet tot een minnelijke regeling leidt, kan de RvdJ opdracht geven tot een tweede bemiddelingspoging.

³⁰ <http://www.rvdj.be/node/64>.

³¹ <http://www.rvdj.be/node/65>.

³² <http://www.rvdj.be/node/66#2>.

³³ <http://www.rvdj.be/node/66#2>.

³⁴ <http://www.rvdj.be/node/67>.

Leidt de bemiddeling niet tot een minnelijke regeling, dan wordt de zaak aanhangig gemaakt bij de RvdJ. De klacht kan zowel bij de bemiddeling als na het indienen er van kennelijk ongegrond of onontvankelijk verklaard worden. De secretaris-generaal stelt de voorzitter van de RvdJ daarvan op de hoogte. De RvdJ kan vervolgens op de eerstkomende vergadering op onaantastbare wijze beslissen dat de klacht om die reden niet verder wordt behandeld.

In de andere gevallen wordt de klacht eerst besproken en kan er daarna een Rapporteringscommissie aangesteld worden. Die bestaat uit één vertegenwoordiger van journalisten, één vertegenwoordiger van de uitgevers, omroepen en andere mediabedrijven, één van de toegevoegde leden en de secretaris-generaal. Het secretariaat brengt de partijen binnen acht dagen op de hoogte van de beslissing om over te gaan tot beoordeling ten gronde.

Binnen de dertig dagen bezorgt de verwerende partij haar conclusie en bewijsstukken aan het secretariaat en deelt zij mee of zij gehoord wil worden of niet. Het secretariaat bezorgt deze stukken vervolgens binnen de acht dagen aan de klagende partij. Deze beschikt over dertig dagen om eenmalig te antwoorden en mee te delen of zij gehoord wil worden of niet. Indien de stukken niet of te laat ingediend worden neemt de RvdJ op onaantastbare wijze een beslissing over de verdere afhandeling van de zaak.

De RvdJ of de Rapporteringscommissie kan zelf beslissen of er een hoorzitting georganiseerd wordt of organiseert een hoorzitting op vraag van de betrokken partijen. Op deze hoorzitting worden derden toegelaten.

Als de RvdJ of de Rapporteringscommissie van oordeel is dat het dossier klaar is voor beslissing, maakt de secretaris-generaal onmiddellijk een verslag op. Dat wordt samen met het volledige dossier ter beschikking gesteld van de leden van de RvdJ. De RvdJ streeft naar beslissingen bij consensus. Indien er geen consensus bereikt wordt, volstaat een gewone meerderheid indien er geen twee derde meerderheid van de stemmen bereikt is. In dit laatste geval kan de eindbeslissing gepaard gaan met minderheidsstandpunten van de leden die deze wensen uiteen te zetten.

De uitspraak wordt ter beschikking gesteld van de partijen en de voorzitter. De RvdJ kan beslissen om de uitspraak bekend te maken in het betrokken medium. In dit geval stuurt hij de uitspraak onverwijld door naar de verantwoordelijken van het medium. De RvdJ plaatst de uitspraken ook op zijn eigen website.

2. Nederland

2.1. Achtergrond

De Raad voor Journalistiek in Nederland is een vorm van zelfregulering en bestaat in haar huidige vorm sinds 1982, maar gaat terug tot 1948. In de periode na de Tweede Wereldoorlog was er onder journalistenverenigingen de behoefte om een goede uitoefening van het journalistieke beroep veilig te stellen (Koene, 2008, p. 27). In 1948 werd de Raad van Tucht opgericht door de Federatie van Nederlandse Journalisten. Zij streefde in eerste instantie naar de erkenning van de stand en de waardigheid van de journalist (Verdoodt, 2007, p. 381). Deze Raad kon enkel leden van de Federatie berispen in de vorm van een waarschuwing, een berisping, tijdelijke schorsing of opzegging van het lidmaatschap van de Federatie (Koene, 2008, p. 29). Naar aanleiding van een aantal concrete zaken werd op 21 november 1960 de Raad van Tucht vervangen door de Raad voor de Journalistiek, gemodelleerd op het voorbeeld van de toenmalige Britse General Council of the Press. De Raad voor

de Journalistiek zou voortaan ook uitspraken kunnen doen over journalisten die niet aangesloten waren bij een journalistenvereniging (Verdoodt, 2007, p. 381). Het gezag van de Raad voor de Journalistiek was echter niet groot en in 1982 werd na een reeks hervormingen de huidige Stichting Raad voor de Journalistiek opgericht (Mentink, 2006, p. 24).

De Raad voor de Journalistiek is in haar bestaansgeschiedenis regelmatig zwaar onder vuur genomen. De kritiek richt zich niet alleen op het functioneren en de uitspraken van de Raad; ook haar reden van bestaan worden geregeld ter discussie gesteld. Dit gebeurt niet enkel door mensen van buiten de sector: ook journalisten zelf, mediabedrijven of journalistenverenigingen stellen zich vragen bij het bestaansrecht van de Raad voor de Journalistiek (Verdoodt, 2007, p. 381).

2.2. Organisatie

De Raad heeft als taak “om in de bij hem aanhangig gemaakte zaken betreffende journalistieke gedragingen te beoordelen of de grenzen zijn overschreden van hetgeen, gelet op de eisen van journalistieke verantwoordelijkheid, maatschappelijk aanvaardbaar is.”³⁵ Daarnaast kan de Raad uit eigen initiatief uitspraken doen indien zich naar zijn oordeel principiële vraagstukken voordoen.³⁶ De Raad is bevoegd voor de gedrukte media en de audiovisuele media.

De Raad is samengesteld voor de helft uit journalisten en voor de helft uit deskundigen, afkomstig uit onder andere de rechterlijke macht, de advocatuur, de voorlichtingsdiensten van ministeries, de academies voor journalistiek, directies van uitgeverijen en de omroep-leiding (Verdoodt, 2007, p.389).

2.3. Klachtenprocedure

Enkel de rechtstreeks belanghebbende, waarmee bedoeld wordt degene die “direct betrokken is bij de gewraakte publicatie en door die publicatie persoonlijk in zijn belang is geschaad” (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. d), kan een klacht indienen. De Raad verduidelijkt: “In het algemeen kan worden gezegd dat dit het geval is als de publicatie gaat over klager of klager althans in die publicatie is genoemd” (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. d). Ook bedrijven of (overheids)instellingen kunnen een klacht indienen. Indien er een collectief belang in het geding is, kan een organisatie die, volgens haar statuten tot doel heeft het collectief belang te behartigen een klacht indienen. De Raad beslist vervolgens of de klacht van de betrokken organisatie effectief ontvankelijk is (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. d).

De Raad geeft ook de mogelijkheid tot bemiddeling (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. a). Dit kan zowel vóór een publicatie (bv. als het contact tussen de krant en de betrokkene over een bepaalde publicatie niets oplevert) als na een publicatie (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. a). Na een verzoek tot bemiddeling wordt er eerst nagegaan of de andere partij aan de bemiddeling wenst mee te werken. Afhankelijk van het antwoord wordt de bemiddeling al dan niet opgestart. De bemiddelaar stelt zich hierbij neutraal op: hij kiest geen kant en spreekt geen oordeel uit over de kwestie (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. a). Indien de bemiddeling niets oplevert, wordt de klacht volgens de klachtenprocedure behandeld. In vergelijking met de Vlaamse Raad voor de Journalistiek wordt er weinig gebruik gemaakt van de bemiddeling als instrument. In tegenstelling tot

³⁵ Artikel 3 van de Statuten (Raad voor de Journalistiek Nederland, 05.2001).

³⁶ Artikel 3 van de Statuten (Raad voor de Journalistiek Nederland, 05.2001).

de Vlaamse RvdJ gebeurt de bemiddeling op verzoek, wat een reden kan zijn voor het minder aantal bemiddelingen.³⁷

2.4. Pers en slachtoffers

De Raad heeft in de loop der jaren algemene standpunten geformuleerd die ofwel op eigen initiatief zijn ontwikkeld ofwel op basis van het oordelen over klachten tegen journalisten en media zijn vastgelegd (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. b). Zij heeft deze standpunten samengevat en per onderwerp gegroepeerd in een leidraad (Raad voor de Journalistiek Nederland, z.d. c). De leidraad bevat een aantal bepalingen die niet uitsluitend van toepassing zijn op slachtoffers, zoals privacy. Daarnaast is er een afzonderlijke bepaling over slachtoffers die werd ingevoerd na kritiek op de berichtgeving rond een vliegtuigramp.

Privacy – De meest relevante bepalingen met betrekking tot slachtoffers zijn terug te vinden in de bepalingen over privacy:

“2.4.1. De journalist zal de privacy van personen niet verder aantasten dan in het kader van zijn berichtgeving redelijkerwijs noodzakelijk is. Een inbreuk op de privacy overschrijdt de grenzen van zorgvuldige journalistiek wanneer deze niet in redelijke verhouding staat tot het maatschappelijk belang van de publicatie.

2.4.3. De journalist publiceert geen foto's en zendt geen beelden uit die zijn gemaakt van personen in niet-algemeen toegankelijke ruimten zonder hun toestemming, en gebruikt evenmin brieven en persoonlijke aantekeningen zonder toestemming van betrokkenen

2.4.4. De journalist zal personen niet voor langere tijd lastig vallen, hinderlijk volgen of schaduwen. Redacties zullen erop toezien dat informatie en beelden die op dergelijke wijze zijn vergaard, niet worden gepubliceerd

2.4.5. De journalist kan afwijken van hetgeen onder de punten 2.4.3. en 2.4.4. is bepaald, indien een gewichtig maatschappelijk belang dit rechtvaardigt en hetzelfde doel op geen andere manier kan worden bereikt.

2.4.8. In publicaties over (strafzaken betreffende) ernstige misdrijven dienen details van het misdrijf te worden weggelaten indien voorzienbaar is dat zij extra leed toevoegen aan het slachtoffer of diens naaste familieleden en de details niet noodzakelijk zijn om de aard en de ernst van het misdrijf, dan wel de gevolgen ervan, weer te geven.”

Bij punt 2.4.5 verduidelijkt de Raad voor de Journalistiek dat dit belang onder meer gediend wordt door “het aan het licht brengen van ernstige misdrijven en misdragingen, het beschermen van de openbare veiligheid en gezondheid en het voorkomen van misleiding van het publiek door handelingen en uitspraken van personen of organisaties.”

Ongevallen en rampen – Naar aanleiding van de vliegtuigcrash van 12 mei 2010 deed de Raad voor de Journalistiek een ambtshalve uitspraak (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010). Een Nederlandse jongen, Ruben, was de enige overlevende van de crash, zijn ouders en broer waren

³⁷ Eén van de aanbevelingen in het proefschrift van Johannes Hans Mentink ('Veel raad, weinig baat'), is het invoeren van een actieve bemiddelingsprocedure.

omgekomen bij de crash. Enkele uren na de ramp circuleerden al beelden van de jongen in het ziekenhuis. Naast zijn voornaam werd ook zijn achternaam in verschillende media vermeld. Een journaliste van de Nederlandse populaire krant De Telegraaf nam een telefonisch interview af met de jongen, dat de volgende dag op de voorpagina werd afgedrukt. Er werden ook foto's van sociale media gebruikt in de verslaggeving rond de ramp. Daarnaast waren er foto's van nabestaanden genomen bij het opvangcentrum in Hoofddorp en van familieleden van de jongen bij aankomst op de luchthaven van Tripoli (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010)

De verslaggeving rond de vliegtuigramp riep veel verontwaardigde reacties op bij het publiek. Binnen de sector zelf ontstond er een discussie over de grens tussen maatschappelijk relevante feiten enerzijds en de journalistieke verantwoordelijkheid voor de privacy van individuen anderzijds. Sommigen waren van oordeel dat die grenzen niet vastliggen, maar kunnen verschillen per medium en per titel, al naargelang de doelgroep. De Raad voor de Journalistiek deelde deze mening niet en oordeelde dat de door de Raad geformuleerde en gehanteerde grenzen gelden "voor alle journalistieke gedragingen waarover statutair de bevoegdheid om te oordelen aan de Raad is opgedragen. Verschillen in toon en doelgroep kunnen meebrengen dat media zich meer of minder dicht bij die grenzen bewegen" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010). Daarom achtte de Raad voor de Journalistiek het noodzakelijk om een ambtshalve uitspraak te doen.

De Raad sprak een oordeel uit over vijf aspecten (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010):

1. Het publiceren van foto's en televisiebeelden van de enige overlevende van de ramp,
2. Het publiceren van foto's van omgekomen personen van websites,
3. Het publiceren van foto's van nabestaanden van de slachtoffers,
4. Het publiceren van een weergave van het telefoongesprek met Ruben en
5. Het vermelden van de achternaam van Ruben.

1. Foto's en televisiebeelden overlevend slachtoffer

De opnames die in het ziekenhuis gemaakt werden zonder toestemming van het slachtoffer of zijn familie worden door de Raad beschouwd als een evidente schending van de privacy, zeker omdat het gaat om een "weerloos, vermoedelijk getraumatiseerd, minderjarig persoon". Daarnaast zijn de beelden gemaakt in een ziekenhuiskamer, wat geen openbare ruimte genoemd kan worden.

Ondanks deze vaststellingen komt de Raad tot de conclusie dat de beelden gerechtvaardigd zijn door de "**grote uitzonderlijke nieuwswaarde en zeggingskracht** van het beeld van de enige overlevende van de vliegramp bij Tripoli" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010). Daarbij is het ook belangrijk dat dezelfde beelden via het **internet** al wereldwijd verspreid waren. De Raad concludeert dan ook dat er de grenzen van de journalistieke verantwoordelijkheid **niet** zijn overschreden.

2. Foto's van omgekomen personen van websites

Over het gebruik van foto's die afkomstig zijn van sociale media is de Raad duidelijk: **dat de beelden zonder belemmering beschikbaar zijn, betekent nog niet dat ze zomaar gebruikt mogen worden voor andere doeleinden dan waarvoor ze op de sociale media geplaatst zijn**. Personen worden geen 'bekende Nederlander' doordat ze hun foto's op een dergelijk medium publiceren en journalisten moeten dan ook terughoudendheid aan de dag leggen.

3. Foto's van de nabestaanden

Het publiceren van de foto's van de nabestaanden beschouwt de Raad ook als een overschrijding van de grenzen van het maatschappelijk toelaatbare. In dit geval moet een zwaarder belang doorwegen: "Door het (verondersteld wordt: ongevraagd) publiceren van foto's van de nabestaanden van de vliegcrash wordt die **nabestaanden extra leed** aangedaan, terwijl de **foto's niet noodzakelijk** zijn om de **aard en ernst van de vliegtuigramp weer te geven**" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010).

4. Weergave van het telefoongesprek met Ruben

Eveneens ontoelaatbaar was het telefonisch interview met de jongen: "De journalist die in de gegeven situatie het **slachtoffer** van een ramp **actief kan benaderen dient zich rekenschap te geven van de weerloosheid** van betrokkene in die situatie, en van het risico dat onverhoeds direct contact, gelet op de geestelijke toestand waarin het slachtoffer verkeert, **schade kan toebrengen**. In het onderhavige geval, van een jeugdig slachtoffer dat nog maar nauwelijks bij bewustzijn was en zich nog niet of nauwelijks bewust was van de situatie waarin hij verkeerde, had de journalist een andere afweging moeten maken en het directe – telefonische – contact moeten vermijden c.q. beëindigen" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010).

5. Achternaam

De vermelding van de achternaam van Ruben was eveneens onnodig gezien dit niets toevoegde aan de informatie over de ramp.

Naar aanleiding van de vliegtuigramp werd er een nieuwe clause aan de leidraad toegevoegd:

"Bij het **benaderen van slachtoffers** van ongevallen en rampen en hun nabestaanden behoort de journalist **rekening te houden met het recht van betrokkenen om met rust te worden gelaten**. De journalist dient **terughoudend** te zijn indien de weerloosheid of geestelijke toestand van betrokkenen daartoe aanleiding geeft. Bij publicaties over ongevallen en rampen vermijdt hij zoveel mogelijk dat slachtoffers en nabestaanden daardoor nadeel zullen ondervinden, dat hen extra leed wordt aangedaan of dat het verwerkingsproces wordt bemoeilijkt. Met het oog daarop dient de journalist informatie over slachtoffers en nabestaanden die niet noodzakelijk is om de aard en ernst van ongeval of ramp weer te geven, achterwege te laten" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 04.08.2010).

2.5. Kanttekeningen

Op 16 november 2012 kondigde de Raad aan dat ze vanaf 2013 haar werkwijze aanpast om "beter aan te kunnen sluiten bij de wensen die binnen de journalistiek leven" (Raad voor de Journalistiek Nederland, 16.11.2012). In de eerste plaats zal ze enkel nog klachten in behandeling nemen van media die de Raad erkennen (die bereid zijn aan de procedure mee te werken, die op de zitting verschijnen en die de uitspraken van de Raad publiceren). Dit kan verstrekkingen gevolgen hebben, gezien een aantal media zoals Elsevier, De Telegraaf en Het Parool, de Raad niet erkennen. Daarnaast krijgt het medium waarover geklaagd wordt meer gelegenheid om de klacht eerst zelf te behandelen. Met deze aanpassing wil de Raad het werk van personen ondersteunen die reeds op de redacties zelf klachten behandelen, zoals lezersredacteuren en ombudsmannen. Omdat de Raad vaak de

opmerking krijgt dat ze een te juridische stijl hanteert, voert ze een aantal aanpassingen door. Ten eerste hanteert ze voortaan een nieuwe beknopte beoordelingsmaatstaf voor behoorlijke journalistiek met drie criteria: Waarheidsgetrouw en accuraat, Onpartijdig en fair, Controleerbaar en integer. Hiermee hoopt de Raad duidelijk te maken waar het echt om draait zowel aan het publiek als aan de media zelf, met als doel toegankelijker te zijn en beter begrepen te worden, maar ook aan gezag bij publiek en media te winnen (Raad voor de Journalistiek Nederland, 16.11.2012). Ten tweede zullen de zittingen van de Raad voortaan niet meer door juristen worden voorgezeten, maar door journalisten en zullen ook de Kamers voortaan voor de meerderheid uit journalisten bestaan.³⁸ Na deze bekendmaking liet HDC media³⁹ weten dat ze de erkenning van de Raad voorlopig zou opschorten. Een van de punten van de kritiek is de versterking van de journalisten in de Raad, wat volgens HDC media tot gevolg zou kunnen hebben dat een procedure een 'slager keurt eigen vlees'-proces zou worden. Ze bekritiseert ook dat de Raad enkel klachten wil behandelen van media die de Raad erkennen. Volgens HDC media is dit niet de manier om de Raad een groter maatschappelijk draagvlak te geven. Ze geeft ten slotte aan dat ze klachten voorlopig zelf zal behandelen (Ackermans, 01.12.2012, z.p.).

De kritiek op de Raad is niet nieuw. Doorheen haar geschiedenis heeft ze al veel benamingen gekregen die niet altijd even positief zijn: 'tandeloze instelling', 'wassen reus', 'speelbal', 'een uit angst geboren zelfreguleringsinstituut', 'lame duck' tot 'superhoofdredacteur' en 'pseudorechter' (Verdoodt, 2007, p. 391). Verdoodt vat de grote lijnen van kritiek samen in drie punten: principiële bezwaren, bezwaren tegen de concrete werking en de overtuiging dat enkel de burgerlijke rechter kan oordelen over meningsuitingen (Verdoodt, 2007, pp. 392-395). Het eerste punt van kritiek wordt onderschreven door diegenen die van mening zijn dat de Raad de vrijheid van meningsuiting beperkt. Zij vrezen dat de Raad een 'voorportaal' of een 'souffleur' van de rechter zal worden omwille van het juridische karakter van de samenstelling en doordat volgens hen de notie 'maatschappelijk aanvaardbaar' te dicht aanleunt bij de juridische zorgvuldigheidsnorm. Het tweede punt van kritiek richt zich niet op het bestaan van de Raad maar op haar concrete functioneren. Zo is er de kritiek van de te juridische of te ambtelijke stijl (supra), maar ook de inconsistentie van de uitspraken, het algemene gebrek aan transparantie en de bekendheid van de Raad. Naar aanleiding van deze kritieke heeft de Raad meerdere malen haar werking bijgesteld, zoals ook recent gebeurde (supra). Een derde punt van kritiek is het nut van de Raad: de Raad zou niet gevaarlijk zijn, maar simpelweg overbodig. Wie een klacht heeft moet maar naar de rechter trekken. Deze kritiek wordt door voorstanders van de Raad weerlegd door te wijzen op de snelle, laagdrempelige, kosteloze afhandeling van klachten en het streven naar constructieve oplossingen, zonder de tegenstellingen op de spits te drijven (Verdoodt, 2007, pp. 392-393).

³⁸ De deelnemende organisaties wordt om instemming gevraagd met een statutenwijziging, waarna in de eerste helft van 2013 de nieuwe werkwijze in gebruik wordt genomen.

³⁹ Zie: <http://www.hdcmedia.nl>. HDC media richt zich vooral op regionale – en gratis dagbladen. Naast het uitgeven van dagbladen en het digitaal presenteren van voornamelijk regionaal nieuws en advertenties, maakt HDC Media zich sterk als uitgever van boeken, (glossy) magazines, tijdschriften en als organisator van beurzen en evenementen.

3. Duitsland – Deutscher Presserat

3.1. Achtergrond

De *Deutscher Presserat* (hierna: de Raad) werd opgericht in 1956 en werd gemodelleerd naar de toenmalige Britse *Press Council*. Het was een reactie van journalisten en uitgevers op het wetsvoorstel van 1952 om een federale persregulator in te voeren die de pers zou controleren. In 1973 werd de *Pressecodex* aangenomen waaraan de Raad alle journalistieke verrichtingen die aan hen ter beoordeling worden voorgelegd, zou toetsen. Sinds 1976 ontvangt de Raad financiering van de overheid. Om de onafhankelijkheid van de Raad te waarborgen bedraagt de bijdrage maximaal 49% van het jaarlijkse budget (Koene, 2008, p. 89). Op dit moment bedraagt de bijdrage van de overheid 30%. Het overige gedeelte wordt gedragen door de verenigingen van uitgeverijen (55%) en journalistenverenigingen (15%) (Fielden, 2012, p. 23). Tussen 1982 en 1985 werden de taken van de Raad geschorst nadat de *Kölner Zeitung* een openbare uitspraak weigerde te publiceren. In 1985 besloten de vier ondersteunde organisaties (BDZV⁴⁰, DJV⁴¹, VDZ⁴², IG Medien/Fachgruppe Journalismus) de *Tägerverschein des Deutschen Presserats* op te richten en nieuwe reglementen en statuten op te stellen (Der Presserat, 2011). Vanaf nu wordt het voorzitterschap niet meer bekleed door een onafhankelijke voorzitter, maar wordt er een jaarlijkse beurtrol opgesteld waarbij telkens een lid van de vier organisaties het voorzitterschap zal waarnemen. Daarnaast kwam de meerderheid van de uitgevers overeen om de openbare uitspraken in het eigen medium te publiceren (Der Presserat, 2011).

3.2. Organisatie

De *Tägerverschein des Deutschen Presserats* (supra) (hierna: *Tägerverschein*), die de reglementen en de statuten van de Raad opstelt, heeft als doel om op te komen voor de persvrijheid in Duitsland en om de kwaliteit van de Duitse pers te handhaven en bestaat uit twee leden van elke van de vier ondersteunende organisaties. De taken van de *Tägerverschein* bestaan voornamelijk uit juridische, financiële en personeelsaangelegenheden (Der Presserat, z.d.)

De Raad zelf bestaat uit 28 leden (inclusief de voorzitter) en is samengesteld uit leden van journalisten en uitgeversverenigingen. Er zetelen geen onafhankelijke experts in de Raad. De uitgevers en journalistenverenigingen die lid zijn van de *Tägerverschein* benoemen ieder jaar zeven leden voor de Raad. Het voorzitterschap roteert ieder jaar tussen de vier organisaties die deel uitmaken van de *Tägerverschein* en dient tevens te wisselen tussen een vertegenwoordiger van de journalisten en uitgevers vereniging.

3.3. Klachtenprocedure

Iedereen kan een klacht indienen en de Raad kan ook ambtshalve uitspraak doen. Een klager hoeft geen afstand te doen van zijn recht om een juridische procedure te starten. In Duitsland zijn er enkele watchblogs zoals *Bildblog*⁴³ en *Netzwerk Recherche*⁴⁴ die de Duitse op de pers toezien en haar

⁴⁰ Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger e.V.

⁴¹ Deutscher Journalistenverband e.V.

⁴² Verband Deutscher Zeitschriftenverleger e.V.

⁴³ Oorspronkelijk richtte Bildblog zich op het tabloid Bild, maar sinds 2009 richt ze zich op de Duitse media in het algemeen, <http://www.bildblog.de>.

ter verantwoording roepen. Zij zijn erin geslaagd om een aantal klachten voor de Raad te brengen (Fielden, 2012, p. 35).

Echter, na een aantal tegenklachten van de uitgever van Bild, Axel Springer, heeft de Raad het standpunt ingenomen dat ze geen misbruik zal aanvaarden. De Raad verduidelijkt: “misbruik kan optreden wanneer klachten ingediend worden door middel van georganiseerde acties gericht tegen individuele media” (Der Presserat, 12.03.2008). Beide organisaties staan zeer kritisch tegenover de Raad. De oprichter van Bildblog, de journalist Stefan Niggemeier, stelt het zo: “De Deutscher Presserat is geen organisatie die het naleven van minimumstandaarden binnen de journalistiek garandeert. De Deutscher Presserat is een organisatie die als doel heeft de indruk te geven dat er een organisatie bestaat die de naleving garandeert van het naleven van minimumstandaarden binnen de journalistiek” (Niggemeier, 11.01.2008).

3.4. Pers en slachtoffers

3.4.1. Algemeen: De Pressecodex

De *Pressecodex* omvat 15 paragrafen over de volgende onderwerpen:

- Waarheidsgetrouw berichten en respect voor de menselijke waardigheid (Wahrhaftigkeit und Achtung der Menschenwürde)
- Zorgvuldigheid (Sorgfalt)
- Rectificatie (Richtigstellung)
- Ongeoorloofde onderzoeksmethoden (Grenzen der Recherche)
- Beroepsgeheim (Berufsgeheimnis)
- Scheiding van activiteiten (Trennung von Tätigkeiten)
- Scheiding tussen Reclame en redactie (Trennung von Werbung und Redaktion)
- Privacy (Persönlichkeitsrechte)
- Bescherming van de goede naam (Schutz der Ehre)
- Religie, wereldbeschouwing en gewoonten (Religion, Weltanschauung, Sitte)
- Sensatieberichtgeving en kindbescherming (Sensationsberichterstattung, Jugendschutz)
- Discriminatie (Diskriminierungen)
- Vermoeden van onschuld (Unschuldsvermutung)
- Medische berichtgeving (Medizin-Berichterstattung)
- Omkoping (Vergünstigungen)

Paragraaf 16 ten slotte bepaalt dat het van eerlijke berichtgeving getuigt indien een openbare uitspraak gepubliceerd wordt in het betrokken medium.

3.4.2. Specifieke Richtlijnen

Naast de paragrafen omvat de *Pressecodex* ook *Richtlinien für die publizistische Arbeit nach den Empfehlungen des Deutschen Presserats*, die aangeven hoe de codex gebruikt moet worden. De paragraaf rond privacy bevat een aantal richtlijnen die relevant zijn voor ons onderzoek.

⁴⁴ Deze blog is opgericht in 2001 en verenigt onderzoeksjournalisten en redacteurs. Een van de doelen is het verbeteren van onderzoeksjournalistiek in de media, <http://www.netzwerkrecherche.de>.

Namen en foto's - Een eerste richtlijn handelt over de publicatie van namen en foto's. Voor wat betreft ongevallen, misdaden, onderzoeken of rechtszaken zal de pers niets in woord of beeld publiceren waardoor slachtoffers en daders **geïdentificeerd** kunnen worden. **Kinderen en jongeren** in het bijzonder verdienen hiervoor extra bescherming. Het recht op informatie moet altijd afgewogen worden tegen de persoonlijke rechten van de betrokken personen. De behoefte aan sensatie alleen kan het recht op informatie van het publiek niet rechtvaardigen. Slachtoffers van ongevallen of misdaden genieten een speciale bescherming voor hun naam. Het is geen algemene noodzaak om een slachtoffer te identificeren om lezers een ongeval of een misdaad beter te laten begrijpen. Uitzonderingen kunnen gerechtvaardigd worden indien een persoon beroemd is of als er uitzonderlijke omstandigheden zijn. In het geval van familieleden of andere personen die indirect betrokken zijn bij een ongeval of die niets te maken hebben met de misdaad is de publicatie van namen en foto's strikt verboden.

Locatie - Een tweede onderdeel is de bescherming van locatie. Privéadressen en andere locaties zoals ziekenhuizen, bejaardentehuizen, kuuroorden, gevangenissen en rehabilitatie centra genieten bijzondere bescherming.

Zelfmoorden - Zelfmoorden moeten met de nodige omzichtigheid behandeld worden. Dit in het bijzonder voor de publicatie van namen en de beschrijving van de omstandigheden. Uitzonderingen zijn enkel gerechtvaardigd indien het bijvoorbeeld om het algemeen belang gaat.

Sensatie en jongeren - Paragraaf 11 handelt over sensationele berichtgeving en de bescherming van jongeren: "de pers zal zich onthouden van ongepaste, sensationele berichtgeving over geweld, wreedheden en lijden. De pers zal de bescherming van jongeren respecteren" (Der Presserat, 03.12.2008). Berichtgeving wordt onnodig sensationeel geacht indien de persoon waarover bericht wordt, herleid wordt tot een object, tot enkel een ding. Dit is in het bijzonder het geval als de berichtgeving over een stervende persoon of over een persoon die fysiek of mentaal lijdt, verder gaat dan wat nodig is voor het algemene belang en de nood aan informatie van lezers. Wanneer er op de voorpagina foto's gebruikt worden van ongevallen of geweld moet de pers rekening houden met de mogelijke effecten op kinderen en jongeren (Der Presserat, 03.12.2008).

Geweld - De richtlijn over de rapportering van geweld stelt dat de pers een zorgvuldige afweging moet maken tussen het algemeen belang dat burgers hebben bij bepaalde informatie en de belangen van de slachtoffers en andere betrokken personen. Zulke berichtgeving dient op een onafhankelijke en authentieke manier te gebeuren en zal niet toestaan dat ze gebruikt wordt als een instrument van misdadigers.

Ongevallen en rampen - De richtlijn over ongevallen en rampen stelt dat de grens voor aanvaardbaarheid van dergelijke berichtgeving ligt bij het respect voor het lijden van de slachtoffers en de gevoelens van hun naasten. Slachtoffers van ongevallen moeten niet nog een tweede keer lijden doordat zij in de media komen.

3.4.3. Specifieke richtlijn over Slachtoffers

Op 18 september 2012 kondigde de Raad aan dat ze momenteel Paragraaf 8 over persoonlijkheidsrechten en de bijbehorende richtlijnen aan het herwerken is. In het bijzonder zullen de richtlijnen met betrekking tot daders en slachtoffers herbekeken worden. Voor de Raad is het

noodzakelijk dat er tussen de twee een duidelijk onderscheid gemaakt dient te worden. Op dit moment worden beide groepen gezamenlijk behandeld in richtlijn 8.1. De bedoeling is om een aparte richtlijn voor slachtoffers uit te werken, gezien de bijzondere bescherming die zij genieten in hun omgang met de pers. Het recht op anonimiteit van slachtoffers is een fundamentele en belangrijke kwestie voor de Raad, wat ondersteunt wordt door de rechtspraak (Der Presserat, 18.09.2012).

3.4.4. Sociale media

Eveneens op de jaarlijkse persconferentie heeft de Raad aangekondigd dat ze klachten van lezers met betrekking tot het gebruik van foto's en informatie van sociale netwerken zal behandelen. Het gaat om fundamentele kwesties van onderzoek en het publiceren van informatie. In principe is het onderzoek van sociale netwerken een geoorloofd instrument voor journalisten. Maar sociale netwerken zijn geen "zelfbedieningszaak" (Der Presserat, 18.09.2012). Met de inhoud ervan moet zorgvuldig omgesprongen worden. De grenzen van het onderzoek zijn omschreven in paragraaf 4, ongeoorloofde onderzoeksmethoden.⁴⁵ Er zijn daarnaast ook grenzen aan het openbaar maken van informatie die via sociale netwerken verworven zijn. De woordvoester van de Raad, Ursula Ernst, zei daarover: "Niet alles wat beschikbaar is, is daarom openbaar" (Der Presserat, 18.09.2012). Journalisten dienen een zorgvuldige afweging te maken tussen de belangen die in het geding zijn, enerzijds het recht op informatie en anderzijds het recht op bescherming van de privésfeer. In dit geval is paragraaf 8 van de Codex van toepassing.⁴⁶

3.4.5. Busongeval Zwitserland

De Raad kreeg klachten over de berichtgeving over het busongeval in Sierre tegen *Bild* en de *Berliner Kurier*. *Bild* plaatste op haar cover de portretten van de overleden kinderen, zonder enige andere identificatie. De portretten waren genomen in een openbare gedenkruimte in het gemeentehuis van Lommel. Volgens *Bild* hadden zij van de burgemeester toestemming gekregen om de beelden te maken. De Presserat oordeelde dan ook dat *Bild* de persoonlijkheidsrechten van de slachtoffers niet geschonden had omdat het blad toestemming gekregen had en zij ervan uit mochten gaan dat de ouders ermee hadden ingestemd. De *Berliner Kurier* had foto's gepubliceerd van de skivakantie zelf. De berichtgeving nam ook citaten over uit het online reisdagboek dat de kinderen speciaal hadden gemaakt voor de reis en waarin zij persoonlijke berichten aan hun ouders schreven. Volgens de Raad waren dit foto's uit de privésfeer die niets te maken hadden met de afscheidsceremonie. Zij oordeelde dat de combinatie van de foto's en de teksten een zwaarwichtige aantasting was van de privésfeer van de kinderen en hun verwanten en sprak een vermaning uit tegen de *Berliner Kurier* (Der Presserat, 17.06.2012).

3.5. Kanttekeningen

Geen onafhankelijke experts – Zoals hierboven reeds aangehaald werd, zetelen er geen onafhankelijke experts in de Raad, wat beschouwd wordt als een van de grootste zwakheden.

⁴⁵ "Ongeoorloofde methoden mogen niet gebruikt worden om persoonsgebonden nieuwsfeiten, informatie of foto's te verwerven."

⁴⁶ "De pers zal het privé leven en de intieme sfeer van personen respecteren. Echter, indien het privé gedrag van een persoon van belang is voor het algemeen belang, dan mag er individueel over bericht worden. Er moet voor gezorgd worden dat de privacy van personen die er niet bij betrokken zijn, geschonden worden. De pers respecteert het recht op informatiele zelfbeschikking en garandeert de bescherming van redactionele gegevens."

Hierover wordt soms gediscussieerd binnen de Raad, maar het algemeen standpunt van haar leden is dat degenen die in de industrie werken het best op de hoogte zijn van de standaarden en hoe de dagtaak van journalist of uitgever er uitziet.⁴⁷

Gesloten deuren – Een ander punt van kritiek is dat de beraadslagingen achter gesloten deuren plaatsvinden, waardoor er weinig transparantie is. Regelmatig wordt de Raad verzocht om de zittingen openbaar te maken voor de bespreking van de feiten en de standpunten van de partijen, zeker voor principiële kwesties. De Raad is op deze verzoeken nog niet ingegaan (Koene, 2008, p. 100).

Onbekendheid – De Raad wordt ook beschouwd als onvoldoende bekend zowel bij het grote publiek als bij journalisten zelf. Vooral jongere journalisten zouden niet voldoende op de hoogte zijn. Verder wordt ongeveer 30% van de openbare berispingen niet door het betrokken medium gepubliceerd. De uitspraken lijken nauwelijks effect te hebben en de vraag stelt zich of de Codex en de uitspraken überhaupt iets bijdragen aan de beroepsethiek (Koene, 2008, p. 101). Belangrijk is evenwel op te merken dat er in de Duitse media een cultuur heerst van elkaar verantwoordelijk te stellen. Zo is er bijvoorbeeld *Bildblog* (supra). Maar ook het magazine Stern heeft het roddelmagazine Bunte ervan beschuldigd privédetectives in te huren die verboden opnametechnieken gebruikten om het liefdesleven van politici te onderzoeken. Bunte reageerde door Stern voor de rechter te dagen. Deze laatste mocht de aantijgingen niet meer herhalen (Fielden, 2012, p. 78). Ook lezers bekritisieren regelmatig de pers. Zo is Bild in 2010 door haar lezers bekritiseerd met betrekking tot de berichtgeving over een ongeval op een muziekfestival in Duisburg waar verschillende mensen het leven lieten. Bild werd ervan beschuldigd te overdrijven over de dodenaantallen. De Raad ontving veel klachten van lezers, zowel via de traditionele methoden, als via nieuwe media zoals Twitter (Lord Justice Leveson, 2012c, p. 1723).

4. Zwitserland

4.1. Achtergrond

De Zwitserse *Schweizer Presserat/Conseil suisse de la presse/Consiglio svizzero della stampa* (hierna: de Raad), werd opgericht in 1977 door de journalistenvereniging *Verband Schweizer Journalistinnen und Journalisten* (VSJ). Nadien sloten de *Konferenz der Chefredaktoren* en de vakvereniging *Comedia* zich ook aan bij de Raad. Het wordt beschouwd als een zelfregulerend orgaan en zowel media als burgers kunnen zich richten tot de Raad (Lang, 2010, p. 121).

4.2. Organisatie

De Raad bestaat uit 21 leden. Zes leden van de Raad vertegenwoordigen het publiek en oefenen geen professionele activiteit uit in de media. De andere leden van de Raad zijn journalisten of personen die een belangrijke functie hebben op redactioneel niveau. Minstens zes leden moeten van het Franstalig landsgedeelte zijn en minstens twee leden van het Italiaans sprekende landsgedeelte. In de mate van het mogelijke zou het Reto-Romaans sprekende landsgedeelte ook vertegenwoordigd

⁴⁷ E-mail interview met Bernd Hilder, journalist en voormalig hoofdredacteur in diverse Duitse media. (Fielden, 2012, p. 32).

moeten zijn. De president en de twee vicepresidenten mogen geen deel uitmaken van dezelfde linguïstische regio.

4.3. Taken

De Raad staat ter beschikking van het publiek en de pers als instantie waar klachten neergelegd kunnen worden in verband met de beroepsethiek. De activiteiten van de Raad moeten bijdragen aan de reflectie over fundamentele vragen die verband houden met media en ethiek en op die manier de discussie over media en ethiek stimuleren binnen redacties. De Raad neemt klachten in behandeling maar kan ook op eigen initiatief standpunten innemen en verdedigt de persvrijheid en de vrijheid van meningsuiting. De Raad baseert zich voor zijn beslissingen op de *“Verklaring van de Rechten en Plichten van de Journalist”* (hierna: de Verklaring), richtsnoeren die verband houden met de Raad en praktijken in de Zwitserse media. Verder kan de Raad zich baseren op buitenlandse en internationale gedragscodes. De Verklaring bevat naast de rechten en plichten van de journalist ook een aantal richtlijnen (cf. Duitsland) die deze rechten en plichten verder verduidelijken.

4.3.1. Privacy

Paragraaf 7 van de Verklaring van de plichten handelt over de bescherming van privacy: “de privacy van personen respecteren voor zover het algemeen belang het niet eist. Om anonieme of ongegronde beschuldigingen te negeren” (Le Conseil Suisse de la Presse, 05.06.2008). Met betrekking tot slachtoffers zijn er de volgende relevante richtlijnen:

- *Richtlijn foto’s (Directive 7.1.)*

Richtlijn 7.1 stelt dat een journalist een persoon niet kan fotograferen zonder zijn of haar toestemming. Het is ook niet toegelaten om foto’s te nemen met een telelens zonder dat de betrokken persoon hiervan op de hoogte is. Journalisten dienen af te zien van alle vormen van intimidatie (binnendringen in de woning, volgen, stalking, telefoon, et cetera) van personen die gevraagd hebben met rust gelaten te worden. Op openbare plaatsen is het enkel toegelaten om mensen te filmen en te fotograferen zonder toestemming indien op deze personen niet specifiek wordt gefocust. Het is wel toegelaten om personen op openbare evenementen te fotograferen en te filmen (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011)

- *Richtlijn kinderen (Directive 7.3.)*

Een derde richtlijn stelt dat kinderen bijzondere bescherming nodig hebben. Een bijzondere terughoudendheid moet in acht genomen worden bij geweld waarbij kinderen betrokken zijn (zowel als slachtoffer, als dader of als getuige) (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011)

- *Richtlijn slachtoffers zedendelicten (Directive 7.7.)*

Slachtoffers van zedendelicten genieten speciale bescherming. Er mogen geen details worden vrijgegeven waardoor het slachtoffer geïdentificeerd zou kunnen worden. Wanneer er minderjarigen betrokken zijn moet de term ‘incest’ gebruikt worden met de grootste zorgvuldigheid (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011)

- *Richtlijn personen in nood, rouw of shock (Directive 7.8.)*

Een andere richtlijn richt zich op personen in nood, rouw of shock. Er dienen bijzondere maatregelen genomen te worden om hen te beschermen en dit zowel voor zichzelf als voor hun directe familie en verwanten. Patiënten in een ziekenhuis of een gelijkaardige instelling mogen niet geïnterviewd worden zonder toestemming van het bestuur van de instelling (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011)

4.3.2. Menselijke waardigheid

Paragraaf 8 van de Verklaring van de plichten stelt: “Om de menselijke waardigheid te respecteren, moet de journalist elke toespeling vermijden die via tekst, beeld, geluid discriminerend zou zijn voor een persoon zijn etnische, nationale of religieuze achtergrond, zijn sekse, zijn seksuele oriëntatie, zijn ziekte of fysieke of mentale handicap. Berichtgeving over oorlog, terrorisme, ongevallen en rampen door middel van tekst, beeld en geluid moeten het lijden van de slachtoffers en de gevoelens van hun naasten respecteren” (Le Conseil Suisse de la Presse, 05.06.2008). Met betrekking tot slachtoffers zijn er de volgende relevante richtlijnen:

- *Richtlijn Bescherming van slachtoffers (Directive 8.1. en 8.3.)*

“Het respect voor de menselijke waardigheid is van fundamenteel belang voor het werk om het publiek te informeren. Het moet constant worden afgewogen tegen het recht van het publiek om geïnformeerd te worden. Personen die direct betrokken zijn in de informatie moeten gerespecteerd worden, net zoveel als het publiek in het algemeen” (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011).

- *Richtlijn Beelden van oorlogen en conflicten (Directive 8.4.)*

Degenen die berichten over tragische gebeurtenissen of over geweld moeten het recht om geïnformeerd te worden altijd zorgvuldig afwegen tegen de belangen van de slachtoffers en andere betrokkenen. De journalist moet een sensationele weergave waarin een mens gedegradeerd wordt of behandeld wordt als een object vermijden. Dit is in het bijzonder het geval voor personen die stervende zijn, die lijden of de doden waarvan de voorstelling in tekst of geluid niet verder mag gaan dan de grenzen van het fatsoen voor het algemeen belang (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011).

- *Richtlijn Beelden van ongevallen, rampen en misdaden (Directive 8.5.)*

Met betrekking tot foto's en televisiebeelden van ongevallen, rampen en gewelddaden moet men de menselijke waardigheid van een persoon in aanmerking nemen door rekening te houden met de naaste familie en verwanten van de betrokken persoon, in het bijzonder in de context van lokale en regionale berichtgeving (Le Conseil Suisse de la Presse, 01.07.2011).

4.4. Evaluatie

In 2007 toonde een enquête aan dat de Raad en haar werkzaamheden goed bekend waren in de sector en dat de Raad ook als belangrijk wordt beschouwd. Echter, weinigen verwezen ernaar in hun dagelijkse redactionele taken. Daarom heeft de Raad een praktische gids uitgewerkt met de belangrijkste vragen waar journalisten in aanraking mee kunnen komen en simpele en directe antwoorden daarop. Daarnaast is er ook een checklist van vragen en wordt verwezen naar uitspraken

die de Raad met betrekking tot een bepaalde vraag heeft gedaan. Verder wordt verwezen naar gelijkaardige vragen (Le Conseil Suisse de la Presse, 2011).

Specifiek wat slachtoffers betreft, is er bijvoorbeeld vraag 47: Hoe behandel ik slachtoffers en mensen in nood? Het antwoord begint met het principe: wanneer journalisten over slachtoffers berichten moeten zij het recht op privacy respecteren (in het bijzonder bij rouwende personen), overleggen wanneer er zware beschuldigingen in het spel zijn en het principe van proportionaliteit niet uit het oog verliezen. Vervolgens verwijst het antwoord naar de toepasselijke paragrafen uit de Verklaring (in dit geval paragraaf 7 – privé leven en paragraaf 7.8 – situaties van nood, ziekte, oorlog en conflicten). Het antwoord voorziet ook een voorbeeld van een uitspraak van de Raad in dit kader. Dan volgt een checklist van vragen die de journalist voor zichzelf moet beantwoorden (o.m. Ga ik respectvol om met de gevoelens van de betrokkenen?; Respecteer ik het privéleven?). Ten slotte wordt verwezen naar gelijkaardige vragen (o.m. Wanneer gaat de privésfeer voor op het recht op informatie?; Wanneer mag ik namen noemen of de betrokken personen identificeren?) (Le Conseil Suisse de la Presse, 2011).

4.5. Busongeval Zwitserland

Naar aanleiding van het busongeval met schoolkinderen in Sierre nam de Raad het volgende standpunt in (Le Conseil Suisse de la Presse, 09.11.2012): drie kranten, “Blick”, “Schweizer Illustrierte” en “L’illustré”, hebben paragraaf 7 (privéleven) van de Verklaring geschonden doordat ze bepaalde foto’s van de minderjarige slachtoffers van het ongeval hebben gepubliceerd, zonder expliciet toestemming van de ouders te bekomen. Journalisten hebben weliswaar het recht om foto’s van slachtoffers van een dodelijk ongeval te publiceren, doch enkel mits de nabestaanden hiervoor uitdrukkelijk toestemming geven. Zelfs indien dergelijke foto’s publiekelijk beschikbaar zijn in een kapel en op de begrafenis mogen ze niet gebruikt worden in rapportages zonder de uitdrukkelijke toestemming van de nabestaanden. Deze toestemming kan niet vermoed worden. De media mogen foto’s van een blog niet zomaar overnemen, zelfs niet als de blog toegankelijk is voor het publiek. Het privéleven van de betrokkenen, voor zover het niet gaat om publieke personen en zolang de rapportering niet gerelateerd is aan hun publieke activiteiten, moet worden gerespecteerd, ook voor spectaculaire ongevallen, misdrijven en rampen (Le Conseil Suisse de la Presse, 2011).

5. Verenigd Koninkrijk

5.1. Achtergrond

In het Verenigd Koninkrijk bestaat sinds 1953 een persraad. In de jaren 1980 was er evenwel een toenemende bezorgdheid, zowel vanuit de bevolking als de politiek, over het gedrag van de pers en het onvermogen van de toenmalige persraad om concrete actie te ondernemen (Lord Justice Leveson, 2012a). In 1989 werd een ‘*Departmental Committee*’ opgericht onder leiding van Sir David Calcutt om de werking van de persraad te evalueren en te herzien (Koene, 2008, p. 69). Het eerste rapport werd gepubliceerd in juni 1990. Sir David Calcutt was geen voorstander van een wettelijke regeling, maar opperde de afschaffing van de persraad en de vervanging ervan door een nieuw zelfregulerend orgaan, de ‘*Press Complaints Commission*’ (hierna: de PCC) (Lord Justice Leveson, 2012a).

Het resultaat van dit rapport was dat de vijf uitgeverijverenigingen (the Newspaper Publishers Association, the Newspaper Society, the Periodical Publishers' Association, Scottish Newspaper Publishers Association and the Scottish Daily Newspaper Society) in de zomer van 1990 samen de 'Press Standards Board of Finance' (PressBoF) oprichtten met het doel de PCC te stichten. De PCC zelf werd opgericht op 1 januari 1991 (Lord Justice Leveson, 2012a). Sinds haar oprichting heeft de organisatie geregeld onder vuur gelegen (Puppis, Micova & Tambini, 06.2012), maar met het schandaal rond de krant News of the World bereikte de kritiek haar hoogtepunt en in maart 2012 kondigde de PCC aan dat de organisatie werd stopgezet en er een nieuw orgaan zou komen om de PCC te vervangen. De PCC blijft wel klachten behandelen en de 'Editors' Code of Practice' blijft van kracht (Press Complaints Commission, 2012). Omwille van deze bijzondere situatie zullen we voor de PCC enkel de elementen belichten die relevant kunnen zijn voor onze ad-hoconderzoeksvraag.

5.2. Taken

Algemeen - Kort samengevat heeft de PCC de volgende taken:

- het bestuderen van klachten, voornamelijk van bezorgde individuen, die verband houden met de toepassing van de "Editors' Code of Practice";
- het behandelen van bezorgdheden van individuen met betrekking tot toekomstige publicaties en het onderhandelen met nieuwsorganisaties over niet-publicatie van materiaal dat niet strookt met de "Editors' Code of Practice";
- het voorkomen van intimidatie door journalisten.

Daarnaast wil de PCC ook proactief contact opnemen met personen die assistentie nodig kunnen hebben om met de pers om te gaan; geeft ze advies aan de sector met betrekking tot ethische kwesties; en werkt ze samen met de verschillende titels om de standaarden binnen de industrie te verhogen (Lord Justice Leveson, 2012a).

De PCC kan enkel oordelen over kranten en magazines (en hun websites) die bij de PCC aangesloten zijn. Voor de omroepen is Ofcom bevoegd (Hanna & Dodd, 2012, p. 323).

Belaging - De "Editors' Code of Practice" bevat een expliciete paragraaf (4) over belaging door journalisten:

- i. *Journalisten mogen niet overgaan tot intimidatie, belaging of een constante achtervolging;*
- ii. *Ze mogen niet volharden in het ondervragen, telefoneren, achtervolgen of fotograferen van personen die gevraagd hebben om ermee op te houden; ze mogen ook niet op het domein blijven van de betrokken persoon wanneer ze verzocht worden om te vertrekken en ze mogen hen niet volgen. Wanneer erom gevraagd wordt, moeten zij zichzelf identificeren en vertellen wie zij vertegenwoordigen;*
- iii. *Redacteurs dienen ervoor te zorgen dat deze principes in acht genomen worden door degenen die voor hen werken en dienen erover te waken geen materiaal te gebruiken dat van andere bronnen afkomstig is en dat niet-conform de geldende regels is. (Press Complaints Commission, 01.01.2012).*

Desist notice - Met betrekking tot personen die bij een bepaalde zaak betrokken zijn, kan de PCC op zijn of haar verzoek een private adviesnota naar de redactie sturen die duidelijk maakt dat de persoon in kwestie niet met de media wenst te praten. De PCC heeft een systeem ontwikkeld waarbij ze het verzoek (een zogenaamde 'desist notice') naar de gehele industrie kan versturen of naar een specifieke publicatie. Sinds 2003 is er een 24 uur-helppesek waarvan het nummer terug te vinden is op de website. De PCC heeft geen bevoegdheid over journalisten van de omroepen, maar stuurt de 'desist notices' wel naar hen door.

Evaluatie – Over het algemeen wordt deze dienst positief onthaald. Personen die zich in buitengewone omstandigheden bevinden en die er gebruik van maken, merken dat de media gehoor geven aan hun wensen of helpen hen om te gaan met media-aandacht (Lord Justice Leveson, 2012a). Dit betekent echter niet dat de dienst niet verbeterd kan worden. Hoewel de website van de PCC duidelijk advies geeft over de beschikbare diensten in geval van belaging door journalisten en fotografen, zijn er daarnaast een aantal stappen die de betrokken personen zouden moeten nemen alvorens de PCC te contacteren. In bepaalde gevallen kunnen deze stappen zeer moeilijk of onmogelijk vervuld worden. Ze hangen af van de goede wil en de samenwerking van de betrokken journalisten en fotografen en van de inhoudelijke inspanningen van de betrokken persoon die mogelijk niet in staat is om te voldoen aan de voorgestelde stappen (Lord Justice Leveson, 2012a).⁴⁸ Hoewel de begeleiding van de PCC duidelijk is, zijn er belangrijke kanttekeningen en uitzonderingen op de 'desist notices'. In zaken waar het voor de betrokken personen onmogelijk was om de identiteit van de journalisten of de kranten te bepalen, geeft de PCC aan dat ze dan een algemeen bericht zou kunnen overmaken aan de sector in zijn geheel, wat het probleem zou moeten verlichten (Press Complaints Commission, z.d.). De PCC kan echter niet garanderen dat haar acties enig resultaat zullen opleveren (Lord Justice Leveson, 2012a).

Ten slotte merkt de PCC op dat indien een voorval ervaren wordt als een algemeen belang, de pers niet verplicht is om in te gaan op de 'desist notice'. Ze maakt echter niet duidelijk wat een algemeen belang zou kunnen inhouden en biedt dus geen zekerheid of duidelijkheid voor de personen die van deze dienst gebruik maken (Lord Justice Leveson, 2012a).

⁴⁸ De website van de PCC bepaalt: "1. Get the name of the journalist and the newspaper or news agency for which they work. Tell them politely that you do not wish to speak to them and that they should not contact you again. Say that you understand that under the Code of Practice journalists must not persist in contacting you having been asked to desist. It will help if you tell them that you are saying the same to every journalist. This applies however a journalist is approaching you – whether it is at home, in a public place or over the telephone. You should then be left alone. If you are not, see point 5, below; 2. If you are at home and too distressed to answer your door, pin a short note to it to say that you do not wish to speak to journalists and do not want to be disturbed; 3. Similarly, if you are being telephoned repeatedly and do not wish to speak to journalists, alter your answerphone message to say that only personal callers should leave a message as you are not speaking to the media; 4. Some people – particularly at times of grief or shock – find it helpful to ask a friend or neighbour who is not as closely associated with the story to deal with press enquiries. They can then answer your phone and door and either pass on a prepared statement (reflecting what is said in point 1) or turn down requests for interviews; 5. If these measures fail and you feel that you are still being harassed, contact the PCC immediately." (Press Complaints Commission, z.d.).

IV. ENKELE JURIDISCHE BESCHOUWINGEN DIE DE AANPAK VAN EEN JOURNALIST KUNNEN BEÏNVLOEDEN

1. Getrapte verantwoordelijkheid

Het systeem van getrapte verantwoordelijkheid waarover gesproken wordt is grondwettelijk vastgelegd in artikel 25 van de Grondwet: *“(…)Wanneer de schrijver bekend is en zijn woonplaats in België heeft, kan de uitgever, de drukker of de verspreider niet worden vervolgd.”* Om als journalist aansprakelijk gesteld te worden dienen er dus twee voorwaarden vervuld te zijn: de schrijver moet gekend zijn en hij moet zijn woonplaats in België hebben. Indien dit het geval is kan enkel de schrijver aansprakelijk gesteld worden, in principe kunnen uitgever, drukker en verspreider niet mee vervolgd worden als mededader of medeplichtige. Zij kunnen slechts vervolgd indien de schrijver niet bekend is of geen woonplaats heeft in België. We moeten er rekening mee houden dat het principe van de getrapte verantwoordelijkheid door de rechtspraak enkel wordt toegepast op de vervolging van drukpersmisdrijven. Dit betekent dat bij een strafrechtelijke vervolging van een journalist, bijvoorbeeld wegens het schenden van artikel 378bis Sw. (identificatie van een slachtoffer van seksueel misdrijf), andere personen vervolgd kunnen worden (Voorhoof 2011, 97). Na een lange discussie⁴⁹ besloot het Hof van Cassatie op 31 mei 1996 dat de getrapte verantwoordelijkheid ook toegepast wordt in burgerlijke procedures op basis van de buitencontractuele aansprakelijkheid van artikel 1382 B.W. (Voorhoof & Valcke, 98).

Hoewel de schrijver exclusief aansprakelijk is voor hetgeen hij of zij schrijft, heeft de rechtspraak in een aantal gevallen ook de hoofd en/of eindredacteur mee aansprakelijk gesteld wanneer zij zelf een bijdrage hebben geleverd aan het onrechtmatige karakter van de publicatie (Voorhoof & Valcke, 99).

Zo oordeelde de correctionele rechtbank van Brugge in 1997 dat de fotograaf en de journalist niet aansprakelijk waren voor de publicatie van een artikel over een minderjarige die in een gerechtelijke procedure verwickeld was omdat zij geen inspraak of controle hadden bij de eindredactie. Ook de uitgever kon niet aansprakelijk gesteld worden omdat hij de nodige bevoegdheden had toevertrouwd aan de eindredactie. De eindredactie kon de werkdruk niet als rechtvaardiging of verschoningsgrond invoeren (Corr. Brugge 12 mei 1997). In een andere rechtszaak was een journalist niet aansprakelijk voor titels, onderschriften en ondertitels die door de eindredactie waren toegevoegd en geen onderdeel waren van het oorspronkelijke artikel (Rb. Antwerpen (5e k. B) 25 januari 2001 AM 2002, afl. 3, 286).

2. De verwijzing naar andere media

Een ander argument dat soms wordt aangehaald is dat andere media het verhaal en/of de foto's al gebracht hebben en dat daarom de drempel lager ligt om ook te publiceren. Echter, in het verleden hebben rechters al geoordeeld dat het feit dat informatie al verspreid is door andere media de journalist niet ontslaat van aansprakelijkheid als die informatie foutief blijkt te zijn. Zo mag een journalist niet om het even welk gerucht doorvertellen dat door om het even wie wordt verspreid of zonder controle een beschuldiging overnemen dat in een ander medium wordt aangenomen (Brussel (9e k.) 8 november 2002).

⁴⁹ Voor meer informatie hieromtrent zie Voorhoof, Dirk & Valcke, Peggy, Handboek Mediarecht, 2011, Brussel Larcier, p.98.

In een andere zaak werd gesteld dat een journalist niet van alle aansprakelijkheid kan ontslaan worden omdat hij informatie publiceert die ook al werd weergegeven in andere media. Ook in dit geval moet hij de waarheid of ten minste de waarachtigheid van deze informatie controleren (b. Bergen (1e k.) nr. 06/2392/A, 25 november 2008). Overigens is er ook een bepaling in het Strafwetboek terug te vinden die stelt dat *“niemand kan de rechtvaardigings- of verschoningsgrond aanvoeren dat de geschriften, drukwerken, prenten of zinnebeelden die het voorwerp van de vervolging uitmaken, slechts de reproductie zijn van uitgaven die in België of in het buitenland verschenen zijn”* (artikel 451 Sw.). In deze context is wel de uitspraak van het EHRM in de zaak Thoma t. Luxemburg belangrijk. In deze zaak citeerde een Luxemburgse radiojournalist naar een artikel in de krant *Tageblatt* over corrupte praktijken in de sector van de bosexploitatie en herbebossingsprojecten in Luxemburg. Hij werd veroordeeld tot schending van de eer en de goede naam door de Luxemburgse rechter omdat hij niet voldoende afstand genomen had van het krantenartikel. Het EHRM oordeelde dat deze veroordeling in strijd was met de vrijheid van meningsuiting en de journalistieke vrijheid zoals vastgelegd in artikel 10 EVRM. Het Hof ging er niet mee akkoord dat het citeren van een artikel automatisch inhoudt dat degene die het overneemt ook aansprakelijk gesteld wordt (EHRM 29 maart 2001, Thoma t. Luxemburg).⁵⁰

3. Context van de berichtgeving

Een gegeven waar ook rekening mee gehouden wordt in de beoordeling van de onrechtmatigheid van een publicatie is de eigenheid van het medium. Zo zagen we dat een rechter de schade voor slachtoffers ernstiger beoordeelde omdat ze in een landelijk gebied woonden en doordat de beelden op VTM een zeer groot publiek bereikten (*supra*). Ook het EHRM heeft in haar rechtspraak al rekening gehouden met kenmerken van een medium. Over de foto van de vermoorde prefect van Corsica (Claude Erignac) in het magazine *Paris-Match* oordeelde het Hof dat de publicatie, in een magazine met een zeer hoge oplage, resulteerde in een verhoging van het trauma bij de naaste familie (EHRM 14 juni 2007, Hachette Filipacchi Associés (*Paris-Match*) v. France). In het algemeen houdt het Hof in haar beoordelingen rekening met een aantal factoren zoals de vraag in welk medium ze werden geuit, in welk format, met welke intentie en met welke mogelijke impact (Voorhoof & Valcke, 2011, p. 40). Zo oordeelde het Hof dat de potentiële impact van het gebruikte medium een belangrijke factor is in het beoordelen van de proportionaliteit van de inmenging van de overheid. In deze context moet er rekening mee gehouden worden dat de audiovisuele media een meer onmiddellijke en krachtiger effect hebben dan de printmedia (EHRM 23 september 1994, Jersild t. Denemarken; EHRM 10 juli 2003, Murphy t. Ierland).

V. AANBEVELINGEN

Over het algemeen wordt de RvdJ beschouwd als een goed voorbeeld van zelfregulering: de RvdJ heeft een groot draagvlak in de sector en de actieve bemiddelingsprocedure door de ombudsman wordt als positief ervaren (Verdoodt, 2007, p. 639; Mentink, 2006, p. 182; Koene, 2008, p. 116; Voorhoof, 2007, p. 8).

⁵⁰ Voor een uitgebreide analyse zie Voorhoof, Dirk, “Straatsburg andermaal op de bres voor journalistieke vrijheid”, *De Juristenkrant*, 2001/29, 11 en 16.

1. Sancties

Een kritiek die vaak geuit wordt, en dit is een meer algemene kritiek op persraden, is dat de RvdJ geen echte sancties kan opleggen zoals boetes of tuchtsancties.⁵¹

Echter, een belangrijk element in een zelfregulerend initiatief zoals de RvdJ is de vrijwillige deelname en steun van de sector zelf. Als deze steun zou wegvallen (cf. de situatie in Nederland), dan kan dit de geloofwaardigheid van de hele organisatie ondermijnen. Het invoeren van sancties zou dus het risico op een 'leegloop' van de RvdJ met zich mee kunnen brengen.

Een ander risico houdt verband met het fundamentele principe van mediavrijheid en de vrijheid van meningsuiting. Als de RvdJ de mogelijkheid zou hebben om sancties op te leggen, kan dit een zogenaamd 'chilling effect' met zich meebrengen: uit angst voor zware boetes zouden media bepaalde gebeurtenissen of bepaalde gevoelige zaken niet meer brengen wat een negatieve invloed zou hebben op het recht van vrije meningsuiting.

Een sanctiebevoegdheid voor de RvdJ lijkt dus niet bij voorbaat het ideale instrument. Een mogelijkheid zou wel kunnen liggen in het meer bekend maken van de uitspraken. Op dit moment worden de uitspraken enkel gepubliceerd op de website van de RvdJ en in het magazine De Journalist, waardoor de zichtbaarheid enigszins beperkt blijft voor het grote publiek. De RvdJ zou de media kunnen verplichten de uitspraak bekend te maken in het medium waarover uitspraak is gedaan (cf. Duitsland). Dit zou tegelijkertijd de werking van de RvdJ beter bekend maken bij de bevolking.

Bij de bevraging van de Vlaamse hoofdredacteurs in het kader van vijf jaar RvdJ kwam de bezorgdheid naar voren dat de RvdJ een grote onbekende was bij het publiek (Braeckman, 2007, 70). Advertentieruimte ter beschikking stellen van de RvdJ en/of een boodschap van algemeen nut werden toen als mogelijkheden voorgesteld. Tegelijkertijd werd er benadrukt dat er over de invulling van een dergelijke campagne goed nagedacht moet worden. Het is immers niet de bedoeling dat de RvdJ achteraf overspoeld zou worden met onnodige of futiele vragen.

We mogen evenwel niet verwachten dat de RvdJ de volledige verantwoordelijkheid van zijn bekendheid op zich neemt. Volgens ons kunnen de media zelf hier ook een rol in spelen door hun engagement nog duidelijker te tonen. Voorhoof gaf het aan in zijn verslag over de viering van 10 jaar RvdJ in oktober 2012: *"de Vlaamse media, met uitzondering van de website van het Fonds Pascal Decroos en het vakblad De Journalist, rapporteerden niet over het 10-jarig bestaan van de Raad voor de Journalistiek. Geen nieuws, goed nieuws?"* (Voorhoof, 2012c).

2. Preventie

Het voeren van een preventief beleid is erg moeilijk omwille van het grondwettelijk verbod op (preventieve) censuur en het recht op de vrijheid van meningsuiting. Twee fundamentele rechten komen met elkaar in botsing: het recht op informatie enerzijds en het recht op privacy van de

⁵¹ Zie bijvoorbeeld Kris Hoflack, algemeen hoofdredacteur van VTM in een opiniestuk: *"De Raad, die moet waken over de deontologie van de media, heeft compleet geen macht en dat schaadt haar geloofwaardigheid. (...) waarom geen raad met ervaren journalisten (...) die waarschijnlijk hard zullen clashen alvorens ze met een gefundeerd oordeel naar buiten komen, maar die wel het moreel gezag hebben om afdwingbare regels uit te vaardigen en zelfs rechtzettingen en straffen uit te spreken. (...)"* (in: "Media onder vuur: geen woorden maar daden", *De Morgen*, 22 februari 2013).

slachtoffers anderzijds. Het is moeilijk een algemene regel uit te werken die bepaalt welk recht voorrang heeft met betrekking tot slachtoffers. Immers, iedere situatie is anders en iedere persoon reageert anders op een gebeurtenis.

Om dit te verhelpen zou er gewerkt kunnen worden naar Brits voorbeeld, met de zogenaamde ‘*desist notice*’. Slachtoffers kunnen in dat geval via de RvdJ het signaal geven naar alle media dat ze niet wensen te praten met de media. Belangrijk is wel dat de persraad in het Verenigd Koninkrijk meer middelen en personeel te zijner beschikking heeft. Indien we een dergelijk mechanisme zouden willen invoeren in Vlaanderen zou het werkingsbudget van de RvdJ herbekeken moeten worden.

Een andere mogelijke optie is het inschakelen van tussenpersonen. Na het busongeval in Sierre heeft de burgemeester van Lommel vrij snel de functie van woordvoerder van de getroffen families opgenomen en heeft om terughoudendheid van de pers gevraagd. Hij heeft later de families vergezeld naar Zwitserland en ook daar was hij het eerste aanspreekpunt voor de pers. Het optreden van de Leuvense burgemeester stond in schril contrast met deze houding, wat ook tot uiting kwam in de verslaggeving over de twee steden. We opperen hier het idee om de lokale overheden een grotere rol te laten spelen naar de media toe in drama’s van grote omvang zoals het busongeval van Sierre. Aan de hand van een reeks richtsnoeren of een handleiding kunnen zij dan een ondersteunende rol spelen in de communicatie naar de media.

Een preventief beleid kan ook gevoerd worden door journalisten op een goede manier op te leiden en te vormen, niet alleen tijdens hun studies maar ook tijdens de uitoefening van hun beroep. Dit wordt soms als een vorm van ‘preventieve zelfregulering’ beschouwd (Verdoodt, 2007, 638). Verschillende partijen zijn van mening dat er nog werk is aan de opleidingen journalistiek, in de vorm van een zekere stroomlijning in het aanbod en in de vorm van een grotere wisselwerking tussen de opleidingen en de redacties.⁵² Verdoodt merkt ook op dat de vorming van een journalist niet stopt bij het afronden van de opleiding, maar dat er ook voldoende aandacht moet zijn voor beginnende journalisten op de werkvloer (Verdoodt, 2007, 638). Zij neemt de wet op de titel van beroepsjournalist van 1963 als uitgangspunt. Die wet voorziet een wachttijd van twee jaar vooraleer men de titel van beroepsjournalist kan verkrijgen.⁵³ Deze periode kan worden gebruikt om een beginnende journalist een opleidingspakket of begeleiding op de werkvloer aan te bieden. Hierbij moet volgens haar wel rekening gehouden worden met de groep van niet beroepsjournalisten, zij vallen immers niet onder de wet, en hoe zij bij het opleidingsaanbod betrokken kunnen worden.

Een mogelijkheid is om een deontologisch zakboekje zoals dat van de VRT of de *Guide pratique du Conseil suisse de la presse (supra)* te creëren dat journalisten altijd bij de hand hebben en waarin aan de hand van concrete voorbeelden en vragen een antwoord gegeven wordt op de vragen die zich tijdens de uitoefening van hun beroep stellen.

⁵² Zie bijvoorbeeld, Hoflack, K., “Media onder vuur: geen woorden maar daden”, *De Morgen*, 22 februari 2013.; Verdoodt, A. (2007). *Zelfregulering in de journalistiek. De formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep* [Doctoraatsthesis]. Leuven: KU Leuven, 638; Minister Lieten, Commissievergadering Commissie voor Cultuur, Jeugd, Sport en Media, nr. C127 – CUL16, 26 februari 2013.

⁵³ Artikel 1 4°: “Niemand mag gerechtigd worden de titel van beroepsjournalist te voeren tenzij hij aan de volgende voorwaarden voldoet : (...)Die werkzaamheid tenminste twee jaar lang als gewoon beroep uitgeoefend en ze niet sedert meer dan twee jaar gestaakt hebben (...)”.

3. Ombudsman

In het jaarverslag van 2011 van de RvdJ wordt er geopperd om het idee van een ombudsman, zoals de rol van Tom Naegels bij De Standaard, uit te breiden naar andere media. Deze ombudsman zou een aanvullende rol kunnen spelen op het werk van de RvdJ (Raad voor de Journalistiek, 2011).

Het idee van een dergelijke ombudsman is niet nieuw. In 1913 was er al een werknemer van de New York World die ergernissen van ontevreden lezers aannam en doorgaf aan de redactie (Maurus, 2008). De functie van een ombudsman is tweeledig: enerzijds is hij of zij de contactpersoon voor het publiek die in dialoog kan treden en versterkt zij de band tussen het medium en haar publiek, anderzijds houdt de ombudsman het medium waaraan hij verbonden is kritisch in het oog, corrigeert hij waar nodig en verhoogt hij zo de toerekenbaarheid van een medium (Evers, Groenhart & Groesen, 2010, p. 13). Volgens Evers beantwoordt de ideale ombudsman aan de volgende omschrijving: *“de ombudsman is een persoon die op een juiste en adequate wijze en in volledige onafhankelijkheid kan omgaan met klachten van het publiek, die op een kritische en publieke wijze de kwaliteit en de presentatie van het betrokken medium beoordeelt, die zijn beoordelingen en zijn meningen toetst aan de ethische standaarden van het betrokken medium en die zijn beoordelingen in de context plaatst van relevante thema’s rond ethische journalistiek.”* (Evers, 2012, p. 240). Hij benadrukt ook dat, om geloofwaardig te kunnen zijn, een ombudsman in volledige onafhankelijkheid moet kunnen functioneren. Een ombudsman kan extern worden aangetrokken of kan (ex-)lid zijn van de redactie.

Volgens Maurus kan enkel iemand die een achtergrond in de journalistiek heeft de draagwijdte van fouten inschatten en tegelijkertijd rekening houden met de moeilijkheden die eigen zijn aan het werk van een journalist. Het publiek oordeelt vaak streng en begrijpt vaak niet de werkomstandigheden van journalisten en de moeilijkheden die zij daarbij ondervinden, zoals tijdsdruk en stress in het algemeen. Een deel van het werk van een ombudsman is dan om dit uit te leggen aan het publiek, zodat journalistiek voor hun transparanter wordt. Tegelijkertijd beseffen journalisten niet wat de impact kan zijn van hun fouten (overdrijving, bevooroordeelde koppen, spelfouten, etc.) op het publiek en op de geloofwaardigheid van het medium. Volgens Maurus kunnen journalisten ook moeilijk omgaan met kritiek. Kritiek die door een medejournalist gegeven wordt valt vaak al zwaar. Zij is van oordeel dat kritiek van een buitenstaander onmogelijk is (Maurus, 2008).

Volgens Evers is het voordeel van een (ex-)lid van de redactie dat hij/zij vertrouwd is met de redactionele cultuur. Een buitenstaander kan aan de andere kant mogelijk op volledig onafhankelijke wijze handelen, zeker wanneer hij of zij voor een beperkte periode is aangesteld. Volgens hem is het niet ideaal dat een hoofdredacteur zelf wekelijks een brief publiceert of verantwoordelijk is voor de vragen van het publiek. Aan de ene kant kunnen de aanbevelingen van een hoofdredacteur zwaarder doorwegen op het gevolgde redactiebeleid dan die van een externe ombudsman, maar aan de andere kant is er dan geen onafhankelijk kritische noot.

Evers beschouwt net die onafhankelijkheid als cruciaal. Daarom geeft hij de voorkeur aan een externe persoon. Hij vermeldt tegelijkertijd een aantal voorwaarden: de ombudsman moet goed vertrouwd zijn met de journalistieke praktijk en de gehanteerde standaarden; hij of zij moet het vertrouwen hebben van de hoofdredacteur en de redactie; om betrouwbaar te zijn moet hij of zij een kritisch standpunt kunnen innemen tegenover de redactie. Dit laatste houdt in dat hij of zij continu

het journalistieke proces en de producten zal toetsen aan de journalistieke en ethische standaarden van het betrokken medium.

Net zoals Maurus erkent Evers de delicate positie van een ombudsman, zeker bij de redactie van het betrokken medium. Volgens hem kan de volledige onafhankelijkheid van een ombudsman helpen bij zijn interne aanvaarding.

Evers besluit dat het publiek nood heeft aan een laagdrempelige toegang tot een contact die hun commentaren en klachten serieus neemt en die de redactie uitdaagt om volledige en gedetailleerde informatie te geven. Dit zal in grote mate bijdragen tot de transparantie van journalistiek en de zelfregulering in de media.

Het introduceren van een ombudsman gebeurt vaak op initiatief van het medium zelf. De vraag is of de overheid hier een rol kan spelen. Het wettelijk verplichten van een ombudsman lijkt ons in te druisen tegen het principe van de persvrijheid. De vraag die zich stelt is of de overheid hierin eventueel een faciliterende rol kan spelen zonder de persvrijheid in het gedrang te brengen. Eén van de redenen die vaak aangehaald worden in buitenlandse studies voor het verdwijnen van ombudsmannen bij nieuwsmedia, is de extra financiële last die dit met zich meebrengt.⁵⁴

4. Maatschappelijk belang

In de Beginselen van de Code van de RvdJ lezen we het volgende: *“De pers heeft het recht en de plicht om het publiek te informeren over zaken van maatschappelijk belang”* en *“De journalist kan van sommige bepalingen van deze code afwijken als een voldoende gewichtig maatschappelijk belang dat vereist en de informatie niet op een andere manier kan gebracht worden (...)”*. Het begrip “maatschappelijk belang” wordt echter niet verduidelijkt of toegelicht. Dit kan het risico met zich meebrengen dat “maatschappelijk belang” een term wordt waarachter de media zich verschuilen wanneer er kritiek geuit wordt op de berichtgeving rond een bepaalde gebeurtenis. Het is niet gemakkelijk, misschien zelfs onmogelijk, om “maatschappelijk belang” te definiëren. Of een gebeurtenis een “maatschappelijk belang” heeft zal geval per geval onderzocht moeten worden. Eventueel zou de RvdJ een checklist of een richtlijn kunnen uitwerken met een aantal criteria waarop het “maatschappelijk belang” van een nieuwsfeit beoordeeld kan worden.

Een aanknopingspunt hiervoor kunnen we vinden in de rechtspraak van het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM). Het EHRM heeft herhaaldelijk benadrukt dat de vrijheid van meningsuiting één van de basiselementen is van een democratische samenleving en dat dit recht niet alleen van toepassing is op *“informatie of ideeën die gunstig worden ontvangen of als onschadelijk worden beschouwd, maar ook op zij die de Staat of een deel van de bevolking beledigen, shockeren of verstoren”* (EHRM, 1976). Beperkingen op dit recht zijn maar mogelijk in zoverre zij (1) voorzien zijn bij wet, (2) strikt noodzakelijk zijn in een democratische samenleving en (3) in zoverre de beperking proportioneel is met het wettig nagestreefde doel.⁵⁵ In verschillende zaken heeft het EHRM een afweging gemaakt tussen enerzijds het recht op de vrijheid van meningsuiting en het recht op

⁵⁴ Zie bijvoorbeeld Evers, H. (2012). “The news ombudsman: lightning rod or watchdog?”, *Central European Journal of Communication*, , afl. 2, 239; Evers, H., Groenhart, H. & Groesen, J. (2010). The News Ombudsman, watchdog or decoy?, AMB Diemen.

⁵⁵ Voorhoof, D., & Valcke, P. (2011). *Handboek Mediarecht*. Brussel: Larcier, 36-67.

privéleven. In deze zaken ging het evenwel over publieke personen, die volgens het EHRM meer moeten tolereren omdat berichtgeving hierover kan bijdragen tot het maatschappelijke debat.⁵⁶

Dit betekent niet dat we geen inspiratie kunnen putten uit deze rechtspraak om het begrip “maatschappelijk belang” in te vullen. In het arrest *Von Hannover v. Duitsland*⁵⁷ stelde het EHRM dat de “de publicatie van de foto’s en de artikelen in kwestie, waarvan het enige doel was om de nieuwsgierigheid van een bepaalde doelgroep met betrekking tot het privéleven van de aanvrager te bevredigen, niet beschouwd kan worden als een bijdrage tot het maatschappelijke debat ondanks het feit dat de aanvrager een publiek persoon is” (EHRM, 2004).

Op basis van dit arrest heeft de prinses van Monaco nog verschillende keren geprobeerd om publicatie van foto’s in Duitse magazines te voorkomen (bijvoorbeeld foto’s van een skivakantie in het magazine *Frau im Spiegel*). In de zaak *Von Hannover v. Duitsland (no. 2)* beschrijft het EHRM een aantal criteria die in rekening gebracht dienen te worden wanneer het recht op vrijheid van meningsuiting wordt afgewogen tegenover het recht op privéleven (EHRM, 2012a):

1. Bijdrage tot een debat van maatschappelijk belang

De bijdrage van foto’s of artikelen tot een debat van maatschappelijk belang is volgens het EHRM een essentieel element. De definitie van een maatschappelijk belang hangt af van de concrete omstandigheden. Het EHRM erkent dat een onderwerp van algemeen belang niet enkel politici of misdaden behelst, maar ook dat personen uit de sportwereld of artiesten eronder kunnen vallen. Geruchten over moeilijkheden in het huwelijk van een president of de financiële moeilijkheden van een beroemde zanger werden niet beschouwd als zaken van algemeen belang.

2. Hoe bekend is de persoon in kwestie en wat is het onderwerp van de bijdrage?

Volgens het EHRM zijn de bekendheid van een persoon en de activiteiten die belicht worden in een artikel of op een foto ook een belangrijk element in de beoordeling of het om een maatschappelijk belang gaat of niet.

Hier moet een onderscheid gemaakt worden tussen private personen en personen die een publieke functie uitoefenen, zoals politici. Deze laatsten moeten een grotere tolerantie hanteren ten opzichte van berichtgeving over hun privéleven.

3. Het voorafgaande gedrag van de betrokkene

Het gedrag van een persoon voorafgaand aan de publicatie of het feit dat de foto en de verwante informatie al zijn gepubliceerd dient ook mee in overweging genomen te worden. Echter, het feit dat iemand al eerder samengewerkt heeft met de media betekent niet dat een bepaalde foto zonder meer gepubliceerd mag worden.

4. Inhoud, vorm en gevolgen van de publicatie

De manier waarop een foto of een artikel gepubliceerd wordt en de manier waarop over een bepaalde persoon bericht wordt zijn ook factoren waar rekening mee gehouden dient te worden.

5. Omstandigheden waarin de foto werd genomen

⁵⁶ Zie bijvoorbeeld EHRM (1986). *Lingens v Austria*; EHRM (2007). *Vereinigung Bildender Künstler v Austria*; EHRM (2009). *Karakó v Hungary*, te raadplegen via <http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>.

⁵⁷ De tabloidmagazines *Bunte*, *Freizeit Revue* en *Neue Post* hadden een aantal privé foto’s gepubliceerd van de prinses van Monaco.

Ook belangrijk is of de foto met toestemming genomen en gepubliceerd werd of dat de foto zonder medeweten genomen werd of op andere illegale wijze. Er moet ook rekening gehouden worden met de aard of de ernst van de inbreuk en de gevolgen van de publicatie voor de betrokken persoon. Voor een niet-publieke persoon kan een foto tot een meer substantiële tussenkomst leiden dan een artikel.

Toegepast op de zaak *Von Hannover v. Duitsland (no. 2)* kwam het EHRM tot de conclusie dat er geen schending was van het recht op privéleven: *“Het Hof observeert dat, in overeenstemming met haar rechtspraak, dat de nationale rechtbanken het recht op de vrijheid van meningsuiting van de uitgeverijen zorgvuldig hebben afgewogen tegenover het recht op privéleven van de betrokkenen. Door dit te doen hebben zij een fundamenteel belang gehecht aan de vraag of de foto’s, in het licht van de bijhorende artikelen, bijgedragen hebben aan een debat van maatschappelijk belang. Zij hebben ook de omstandigheden waarin de foto’s genomen werden onderzocht”* (EHRM, 2012a).

Het EHRM paste deze criteria ook toe in een gelijkaardige zaak, namelijk *Axel Springer v Duitsland* (EHRM 2012b). Het magazine *Bild* had een aantal artikels gepubliceerd over de arrestatie van een acteur op de *Oktoberfesten* in München voor drugbezit en gebruik, waarvoor hij later ook veroordeeld werd. De acteur bekwam met succes een verbod op publicatie van deze publicaties voor de Duitse rechtbanken omdat volgens hen het recht op privéleven zwaarder doorwoog dan het recht op vrijheid van meningsuiting. Uitgeverij Axel Springer trok daarop naar het EHRM omdat zij van oordeel was dat haar recht op vrijheid van meningsuiting door deze publicatie geschonden was (Voorhoof, 2012d).

Het EHRM concludeert dat er een inbreuk was op het recht op de vrijheid van meningsuiting: *“De redenen van de verwerende Staat (Duitsland), hoewel relevant, zijn niet voldoende om vast te stellen dat de inbreuk waarover geklaagd werd noodzakelijk was in een democratische samenleving. Ondanks de beoordelingsmarge van de Contracterende Staten, is het Hof van oordeel dat er geen redelijke verhouding bestaat tussen enerzijds de beperkingen opgelegd door de nationale rechtbanken op het gebied van het recht op vrijheid van meningsuiting van de verwerende partij en het nagestreefde legitieme doel anderzijds.”*

De vijf criteria die het EHRM doorheen haar rechtspraak ontwikkeld heeft zouden eventueel als leidraad kunnen dienen om een aantal criteria op te stellen voor de Vlaamse media.

5. Conclusies en aanbevelingen

1. Conclusies (p. 239)
2. Aanbevelingen (p. 242)
 - 2.1. Stimuleren van discussie over en toepassen van de beroepsethiek (p. 242)
 - 2.2. Preventie (p. 244)
 - 2.3. Consequenties van onzorgvuldige journalistieke handelingen (p. 246)
 - 2.4. Vorming en sensibilisering (p. 247)

5. Conclusies en aanbevelingen

1. Conclusies

Hoe berichten diverse Nederlandstalige media in België over slachtoffers en gaan deze media op een verschillende manier om met de berichtgeving over slachtoffers? Aan de hand van een kwantitatieve inhoudsanalyse van nieuwsuitzendingen en krantennieuws werd getracht een antwoord te bieden op deze vraag. Uit de data van de steekproef tekenden zich voor bepaalde aspecten in de slachtofferberichtgeving drie groepen van media af. Een eerste groep zijn de televisiemedia VRT en VTM. Een tweede groep zijn de kranten het Belang van Limburg, de Gazet van Antwerpen, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad. De kranten De Morgen en De Standaard vormen een derde groep.

De media binnen een subgroep gaven voor bepaalde (weliswaar niet voor alle) slachtofferaspecten ongeveer dezelfde resultaten. Zo bijvoorbeeld wat de anonimiteit van slachtoffers betreft. De televisiemedia vermelden de slachtoffers het minste bij hun achternaam, gevolgd door de kranten De Morgen en De Standaard. De kranten het Belang van Limburg, de Gazet van Antwerpen, Het Laatste Nieuws en Het Nieuwsblad vermelden vaker de achternaam. In hoeverre slachtoffers in beeld getoond worden en herkenbaar zijn, is een ander aspect. De groep van De Standaard en De Morgen toont het minste van alle media herkenbare beelden van de slachtoffers. In de kranten HBvL/GvA/HLN/HN zijn er meer dan in DS/DM beelden van slachtoffers aanwezig, maar minder dan in de televisiemedia. Een derde aspect waarin we drie groepen kunnen onderscheiden, is de aanwezigheid van beelden van de schade als gevolg van een incident. De televisiemedia tonen daarvan het meeste beelden, gevolgd door de kranten HBvL/GvA/HLN/HN en ten slotte de kranten DM/DS.

Hoe kunnen we deze verschillen tussen deze media interpreteren en verklaren? Uiteraard heeft elk medium zijn **eigenheid en een verschillend doelpubliek**. Het is goed voor de diversiteit in het medialandschap dat de verschillende media op een verschillende manier naar de realiteit kijken en dus een verschillende berichtgeving aanbieden en elkaar niet zomaar imiteren. Wat de berichtgeving over slachtoffers betreft, zien we verschillen in de Vlaamse nieuwsmedia. De verschillen zijn in de eerste plaats te wijten aan het belang van het visuele aspect in de berichtgeving. Het beeldaspect is voor een televisie-medium relevanter dan voor een krantenmedium. Dit aspect is tevens belangrijker voor kranten als HBvL/GvA/HLN/HN dan voor de kranten DM/DS. Daarnaast is het doel en doelpubliek van de verschillende media verschillend. De kranten HBvL/GvA/HLN/HN brengen meer human interest en regionaal nieuws dan de kranten DM/DS en de televisiemedia waarvoor de (inter)nationale context een belangrijker scope is. De resultaten bieden in dit licht een mogelijke verklaring.

Hoe berichten de Nederlandstalige media over slachtoffers in vergelijking met buitenlandse media? Er is geen zuivere benchmark waarmee we de Nederlandstalige data kunnen vergelijken. We kunnen hier dus niet stellen dat de Nederlandstalige media het beter of slechter doen dan in het buitenland.

Wat we op basis van dit kwantitatieve luik kunnen afleiden, is dat we ons geen al te grote zorgen moeten maken over hoe de media slachtoffers aan bod laten komen. **De aanbevelingen in de artikelen 15 en 23 tot en met 27 van de Code worden doorgaans vrij goed gevolgd in de berichtgeving over slachtoffers.** De media beschermen in vele gevallen de anonimiteit van slachtoffers en overdrijven niet onnodig wat sensatie betreft. Natuurlijk kan het altijd beter: het is belangrijk dat de journalist voor elk nieuwsbericht afzonderlijk een goede overweging blijft maken tussen het informeren van het publiek en het individuele recht op privacy van slachtoffers.

De kwantitatieve studie bracht de berichtgeving in kaart om een inzicht te bieden in de huidige aanpak van de Vlaamse journalistiek. Dit cijfermateriaal werd aangevuld met ervaringen uit het veld om te kijken welke denkprocessen er achter die resultaten zitten en hoe Vlaamse journalisten berichtgeving over slachtoffers in de praktijk ervaren. **Welke zijn de beweegredenen van de media en/of de journalisten om op een bepaalde manier over slachtoffers te berichten?** Slachtoffers spelen een belangrijke rol in de berichtgeving over rampen, verkeersongevallen en misdrijven. Op basis van factoren zoals de impact, omvang en nabijheid van het incident en de identiteit van slachtoffers wordt het maatschappelijke belang van de berichtgeving afgewogen. Slachtoffers en hun naasten worden ook voor een meer pragmatische reden aangesproken: zij zijn de meest waardevolle bron, in de zin dat ze het dichtst bij een incident staan en dus het beste kunnen vertellen wat en hoe het gebeurd is en hoe ze zich daarbij voelen. Dat laatste element maakt het verhaal aantrekkelijker of interessanter voor het publiek. De commerciële logica, dat wil zeggen het inspelen op de vraag van het publiek op een manier die 'beter' is dan de concurrentie, heeft een belangrijke invloed op de keuze om over incidenten te rapporteren en de manier waarop dat gebeurt. Inspelen op de wensen van het doelpubliek en de concurrentiedruk wordt door de journalisten gezien als een praktijk van eind- of hoofdredactie waar zij weinig invloed op hebben. Voor sommige journalisten heeft berichtgeving over slachtoffers echter weinig waarde: de extra last die media-aandacht met zich meebrengt, staat voor deze groep niet in verhouding tot de meerwaarde van de input van slachtoffers en hun naasten.

Welke plaats neemt de Code van de Raad voor de Journalistiek in bij de totstandkoming van nieuwsberichten? Uit de gesprekken met journalisten blijkt dat de Code maar zelden actief gebruikt wordt bij de berichtgeving. Journalisten hechten veel belang aan hun eigen buikgevoel: de benadering van en de omgang met slachtoffers moet op het moment zelf aangevoeld worden en kan moeilijk in een 'recept' samengevat worden. In de praktijk zeggen journalisten een aantal vuistregels te hanteren, die aansluiten met de ethische aanbevelingen: respect, eerlijkheid en openheid, voorzichtigheid en toestemming zijn allemaal elementen die de benadering gidsen. De Code wordt evenwel gezien als een nuttig instrument om dat buikgevoel op te baseren. De richtlijnen kunnen fungeren als een leidraad voor jonge journalisten of in twijfelgevallen. Uit de uitspraken van journalisten blijkt dat de Code voornamelijk reactief geraadpleegd wordt, d.w.z. wanneer er achteraf twijfel is over het correcte verloop van de berichtgeving of wanneer er effectief fouten gebeurd zijn. Journalisten merken op dat het voor een groot deel de verantwoordelijkheid van de eind- of hoofdredactie is om toe te zien op het naleven van de richtlijnen en regels. Er kan echter op gewezen worden dat journalisten zelf een deel van de verantwoordelijkheid moeten opnemen voor een degelijke en met de ethiek strokende berichtgeving, niet in het minst vanwege het systeem van getrapte verantwoordelijkheid. Verschillende journalisten merken op dat de beroepsgroep baat

heeft bij meer sensibilisering en vorming over de richtlijnen en wetten omtrent slachtofferberichtgeving.

De journalistieke belevingswereld is natuurlijk slechts een kant van het verhaal. De ervaring van media-aandacht bij slachtoffers en hun naasten wordt uiteraard niet geleid door allerlei professionele processen en ethische inzichten. **Hoe ervaren slachtoffers het optreden en de wijze van nieuwsgaring van de diverse media naar aanleiding van incidenten waar zij bij betrokken zijn?** Er is niet één sluitend antwoord op de vraag of contact met media wenselijk is of niet voor slachtoffers en hun naasten. Voor sommige mensen in sommige situaties is media-aandacht storend; voor anderen niet. Veel hangt af van de benadering. Hoewel de timing van media-aandacht verrassend en vervelend kan zijn, heeft men er begrip voor dat media nu eenmaal *nieuws* moeten berichten. Een journalist kan een goede indruk nalaten door respectvol en medelevend te zijn; door de wensen van de betrokkenen na te leven, goede afspraken te maken en toestemming te vragen; door hen te informeren en een goede nazorg te verzekeren. Druk, opdringerigheid, het niet naleven van afspraken en handelen zonder toestemming hebben een negatief effect. Slachtoffers/naasten kunnen overigens zelf verkiezen om mee te werken met media, in functie van de verwerking, van het laten horen van hun stem, om een verschil te maken en om de informatiestroom te controleren. Anderzijds kan de aandacht te snel komen, ongewenst zijn voor introverte persoonlijkheden, storend zijn voor de verwerking en kan ze zelfs negatieve repercussies hebben voor de betrokkene. Zoals journalisten reeds vertelden, is het daarom inderdaad belangrijk om de benadering te laten afhangen van de situatie, maar ook om aandacht te hebben voor de wensen van de betrokkenen.

Naast een respectvolle benadering is ook de uiteindelijke berichtgeving van belang: kwaleitsvolle berichtgeving (dat wil zeggen: accuraatheid, objectiviteit en het vermijden van sensatie en overdrijving) wordt doorgaans geapprecieerd. Het is echter zo dat de negatieve ervaringen een sterkere indruk lijken na te laten. Veel slachtoffers, naasten en nabestaanden geven aan dat er geen toestemming werd gevraagd voor beeldmateriaal of het berichten van private informatie, dat de berichtgeving fout, uitvergroot, verdraaid of speculatief was, dat hun privacy geschonden werd. Kwaliteit in de benadering moet kortom aangevuld worden met kwaliteit in de berichtgeving. Zo niet kan de journalist alsnog schade aanrichten in de ogen van het betrokken slachtoffer of zijn naasten.

Contact met de media heeft niet voor iedereen hetzelfde effect. Velen zullen weinig tot geen last ondervinden van de aandacht en er zijn anderen die wellicht baat hebben bij media-aandacht. Voor de derde groep, de personen die de aandacht frustrerend, storend, kwetsend vinden, moeten en kunnen er oplossingen gevonden worden. Dergelijke personen trachten in eerste instantie zichzelf en/of hun naasten af te schermen. In andere gevallen kan blijvende of grote **ontevredenheid** een klacht tot gevolg hebben. Nochtans blijkt dat journalisten en redacties zulke klachten in veel gevallen al zouden kunnen oplossen door een simpele verontschuldiging, al dan niet formeel opgenomen in de berichtgeving. Naast rechtstreeks contact met de redactie of journalist, zijn er ook mogelijkheden om klachten te formuleren bij de Raad voor de Journalistiek. Dat doet men met het oog op het verkrijgen van een rechtzetting, een verplichte publicatie, maar vooral om een verontschuldiging te krijgen. Soms kan de **drempel** echter te hoog lijken om over te gaan tot het indienen van een klacht: de procedure lijkt mogelijk te veeleisend en sommigen vrezen dat het toch geen verschil uitmaakt.

Slachtoffers, hun naasten en nabestaanden bevinden zich kort na een incident in een erg verwarrende en moeilijke situatie. Dat is echter het moment dat media deze mensen nodig hebben om berichtgeving te maken. Beide partijen kunnen elkaar helpen, maar er moet getracht worden begripvol met elkaar om te gaan. Slachtoffers, naasten en nabestaanden mogen er niet automatisch vanuit gaan dat journalisten slechte bedoelingen hebben. Velen erkennen overigens dat er inderdaad ruimte moet zijn om slachtoffers die dat wensen aan het woord te laten én dat media wel degelijk goed kunnen omgaan met slachtofferberichtgeving. Omgekeerd moeten journalisten voorzichtigheid en terughoudendheid aan de dag leggen ten opzichte van slachtoffers/naasten. Er kan gesteld worden dat er onder de Vlaamse journalisten wel degelijk een sterk ethisch bewustzijn aanwezig is, maar dat de omstandigheden waaronder de beroepsgroep werkt nog geoptimaliseerd kunnen worden om deontologische problemen en misverstanden te vermijden.

2. Aanbevelingen

2.1. Stimuleren van discussie over en toepassen van de beroepsethiek

Het draagvlak voor zelfregulering is groot, zowel bij de geïnterviewde slachtoffers als bij journalisten. De bestaande wetgeving wordt geaccepteerd en ondersteund. Een strengere wetgeving raden we af, in het licht van bepaalde wettelijke garanties zoals het recht op informatie en persvrijheid.

De Raad voor de Journalistiek (RvdJ) is verantwoordelijk voor het verfijnen van de Code en heeft daarnaast een informatieve, bemiddelende en beoordelende rol ten aanzien van het publiek. De organisatie is daardoor goed geplaatst om het verder ontwikkelen van een goed werkend systeem van zelfregulering te stimuleren.

- Bekendheid van de RvdJ: Verschillende slachtoffers merkten op dat ze eerder toevallig bij de RvdJ terecht kwamen, op aanraden van mensen die vanuit hun beroep bekend zijn met de organisatie. Dit zorgt ervoor dat een groep van mensen wellicht niet weet dat de mogelijkheid bestaat om informatie te vragen en klacht neer te leggen bij een daartoe opgericht orgaan. De bekendheid van de RvdJ bij het brede publiek kan vergroot worden door: een meer zichtbaar optreden, bijvoorbeeld door het breed bekendmaken van de inhoud van de uitspraken in betrokken media, die zich hiertoe dienen te engageren; samenwerking van de RvdJ met de journalistiek en met officiële en andere instanties om potentiële geïnteresseerden te informeren; journalisten kunnen zelf ook een rol spelen in het informeren van mensen die ze benaderen (cf. infra).
- Bekendheid van de Code: Om een goed begrip te hebben van de rechten en plichten en de wijze waarop een klacht afgewogen wordt, zouden (potentiële) klagers enige kennis moeten hebben van de richtlijnen. Hoewel de Code op de website geraadpleegd kan worden, lijken (potentiële) klagers deze amper te raadplegen. De Code zou breder verspreid moeten worden bij het publiek, zodat klagers en de personen die hen bijstaan weten wat de richtlijnen zijn. Welzijnsinstanties zoals Rondpunt en CAW/Slachtofferhulp kunnen bijvoorbeeld in samenwerking met de RvdJ een praktische versie van de richtlijnen uitwerken die meer gericht is op het publiek.
- Verlagen van de drempel: Voor personen die recent een trauma te verwerken kregen, kan de klachtenprocedure te complex, bureaucratisch of emotioneel taxerend lijken, waardoor zij ontmoedigd raken. Daartoe kan men de periode na de berichtgeving drastisch verlengen waarbinnen

klacht kan ingediend worden. Daarnaast kan men ook een meer gestructureerde hoorzitting invoeren waarbij expliciet aandacht wordt geschonken aan het vermijden van de indruk van partijdigheid. De RvdJ kan meer uitdrukkelijk benadrukken dat klagers bemiddelaars kunnen inschakelen die kunnen helpen bij het indienen van de klacht (bijvoorbeeld met de verwoording en argumentatie) en klagers bijstaan op de hoorzitting (cf. infra). We haalden eerder reeds aan dat men een praktische uitwerking van de Code kan ontwikkelen vanuit het standpunt van klagers in samenwerking met Vlaamse welzijnsinstanties en –organisaties, zodat deze klagers met meer begrip van de beroepsethiek hun zaak kunnen verdedigen.

- Informatie over de procedure en de bevoegdheden: Klagers en verweerders dienen zo goed mogelijk op de hoogte te worden gebracht van de klachtenbehandeling en -procedure van de organisatie om zich een geïnformeerd idee te vormen van wat ze kunnen verwachten. Op dit moment blijken klagers soms met verkeerde verwachtingen naar de RvdJ stappen, wat het risico op een teleurstelling vergroot. Naast informatie over het verloop van de klachtenbehandeling en de hoorzitting, dienen klagers op de hoogte te zijn van de grenzen van een uitspraak en van de mogelijkheden voor bijvoorbeeld verdere juridische stappen die een gegronde klacht biedt.
- Nadenken over een verbreding van de samenstelling van de RvdJ: Journalisten en slachtoffers/naasten hebben de indruk dat er enerzijds een groot overwicht van de beroepsgroep is tegenover externe experts, anderzijds dat de vertegenwoordigers van mediabedrijven mogelijks niet volstrekt onafhankelijk een oordeel zullen uitspreken. De onderzoekers zien potentieel in een paritaire samenstelling van de RvdJ, waarbij de A- en de B-groep evenwichtig kunnen versmelten en waarbij de C-groep wordt vergroot. Deze C-groep moet streven naar een grotere diversiteit en het betrekken van een breder aspect van de maatschappij. We denken hierbij aan de inclusie van o.a. (media)sociologen, psychologen, communicatiewetenschappers en moraalfilosofen. Er moet duidelijk gemotiveerd worden waarom deze personen in de RvdJ zetelen en deze informatie moet eenvoudig terug te vinden zijn door het grote publiek.

Een tweede aspect van de ethiek is het geheel van richtlijnen, redactievoorschriften, normen en waarden die een journalist hanteert in zijn dagelijkse werk. Hoewel uit de kwantitatieve studie bleek dat de richtlijnen in grote lijnen nageleefd worden, vertelden journalisten dat dit voornamelijk vanuit hun buikgevoel gebeurt. Daaraan is een risico op deontologische fouten verbonden.

- Een praktische uitwerking van de Code: Hoewel de interpretatievrijheid van de richtlijnen cruciaal is voor de werkbaarheid, leidt deze soms tot onduidelijkheid over de Code als praktisch instrument. Om zulke problemen te vermijden, kan de RvdJ (i.s.m. mediabedrijven) een algemeen zakboekje ontwikkelen dat journalisten altijd bij de hand kunnen houden, zoals het deontologisch zakboek van VRT en de *Guide pratique du Conseil suisse de la presse*. Deze extra laag tussen de richtlijnen en het buikgevoel hoeft niet opgevat te worden als een verstrenging van de regels, maar wel als een praktisch instrument dat – op hetzelfde niveau als redactionele adviesorganen of aanspreekpunten – aan de hand van concrete voorbeelden een antwoord kan geven op vragen die zich tijdens de uitoefening van het journalistieke beroep stellen. Eén optie is werken met checklists, zoals de lijst van criteria voor het afwegen van maatschappelijk belang die besproken werd in de rechtsvergelijkende studie. Hoewel mediumspecificiteit een belangrijke factor is om rekening mee te houden, zou het onpraktisch zijn om een zakboekje per mediumtype te ontwikkelen. Nieuwsmerken en redacties kunnen daarom aanvullend een eigen, bedrijfs- of redactiespecifieke uitwerking van het praktisch zakboek ontwikkelen.

- Het aanduiden van een verantwoordelijke voor redactionele ethiek: Deze persoon bekleedt enerzijds een ombudsfunctie binnen een medium, waarbij hij kan optreden als aanspreekpunt voor het publiek en als kritische toezichthouder op het eigen medium. De ombudsfunctie wordt echter soms te beperkend opgevat als een toezichthouder die pas kan optreden na de feiten. Daarom is het raadzaam een tweede functie toe te voegen, in navolging van de Director of Editorial Policy (BBC) of de manager beroepsethiek (VRT). In deze functie kan de verantwoordelijke voor redactioneel beleid *a priori* advies geven over hoe het ethische beleid praktisch toegepast kan worden. Dankzij deze tweeledige functie kan dit centrale aanspreekpunt voor ethische vragen en problemen de toerekenbaarheid van het medium verhogen. Media en redacties dienen zich hiervoor zelf sterker te engageren.
- Het stimuleren van debat over de regels: Intern overleg over ethische beslissingen kan alleen maar aangemoedigd worden. De eind- of hoofdredactie moet er daarbij op toezien dat individuele journalisten voldoende betrokken worden, zodat bijvoorbeeld ook freelancers opgenomen worden in de cognitieve kern van de redactie en de geldende normering. Daarnaast pleiten we voor het ontwikkelen van een sectoraal overlegplatform waar o.a. gedebatteerd kan worden over ethische vraagstukken die zich incidenteel aandienen (zoals gebeurde bij het busongeval in Sierre). We zien geen heil in louter incidenteel overleg, maar we benadrukken het belang van een structurele aanpak door ook aandacht te schenken aan het permanent ontwikkelen en verfijnen van de beroepsethiek. Op die manier kunnen de ethische richtlijnen mee-evolueren met de realiteit van de beroepsbeleving, zonder dat ze naar goeddunken aangepast worden door deze of gene in functie van de eigen doeleinden. Dit kan op het niveau van de hoofdredactie, maar ook op het niveau van de per medium aangestelde ethische verantwoordelijke.
- Het uitwerken van de notie “algemeen belang” (dat het publiek heeft bij bepaalde informatie over gebeurtenissen of slachtoffers, gebruikt als argument door de pers ter rechtvaardiging van publicatie) in de Code: Op dit moment is dit begrip vaag en kan ieder nieuwsitem in principe onder deze noemer gebracht worden. De RvdJ zou dit begrip concreter kunnen uitwerken in een nieuwe richtlijn en hiervoor eventueel overleg plegen met de sector. Dit zou kunnen onder de vorm van het oplijsten *best practices* (i.e. overwegingen die doorgaans onder de noemer ‘algemeen belang’ worden gevat, bijvoorbeeld “sensibilisering rond weekendongevallen”) en *bad practices* (overwegingen die doorgaans niet onder de notie ‘algemeen belang’ ressorteren, zoals het bevredigen van publieke nieuwsgierigheid), of door het expliciteren van de criteria die worden gehanteerd bij het afwegen van het recht van het publiek op informatie en het beschermen van de belangen van slachtoffers (bijvoorbeeld verduidelijken aan de hand van een aantal praktische cases wat het proportionaliteitsprincipe concreet inhoudt).

2.2. Preventie

Preventie mag niet opgevat worden als ‘wie niets doet, kan niets verkeerd doen’, wel als het nastreven van een optimale nieuwsgaring, -productie en output die rekening houdt met de moeilijke situatie van de personen waarover men bericht.

- Proactief slachtofferbeleid voor een optimale benadering, omgang en nazorg: Uit de ethiek, de wetgeving en de gesprekken met journalisten en slachtoffers/naasten kunnen alvast enkele vuistregels afgeleid worden die individuele journalisten én eind- en hoofdredacties kunnen nastreven:

- het tonen van respect, medeleven en menselijkheid (zonder overdrijving), openheid en eerlijkheid (o.a. zichzelf en zijn doeleinden kenbaar maken);
- rekening houden met de verwerkingstijd en de tijd nodig om informatie over een incident privaat te verspreiden onder de betrokkenen (timing);
- de persoon die men benadert grondig informeren over diens rechten, plichten en mogelijkheden achteraf (o.a. contactgegevens nalaten voor eventuele vragen of klachten);
- het maken en naleven van duidelijke afspraken over o.a. de inhoud, het verloop en de vorm van de berichtgeving en het in acht nemen van de grenzen en wensen van de betrokkene, o.a.: 'nee is nee';
- het verzekeren van toestemming, vooral wat betreft de publicatie van identificatiegegevens en beeldmateriaal, en het aanbieden van de mogelijkheid om de berichtgeving vooraf te bekijken en goed te keuren;
- afspraken voor de fase na de berichtgeving.

Preventief optreden tegen een problematische behandeling van slachtoffers in de media is echter niet louter de verantwoordelijkheid van de journalistieke beroepsgroep.

- 'Desist notice': In navolging van het Britse voorbeeld kan geopteerd worden voor het invoeren van adviesnota's die aan redacties signaleren dat personen niet met media wensen te praten. Ook al is er een duidelijk verschil in aanpak tussen de Britse pers en de Vlaamse pers, toch zien we een aantal opportuniteiten in het werken met een desist notice, zeker op langere termijn. Wanneer zaken immers een procesmatig verloop kennen (bijvoorbeeld ontdekking van de feiten, gerechtelijk onderzoek, procesfase en mogelijke andere ontwikkelingen) wordt de termijn van media-aandacht voor slachtoffers en hun naasten erg lang. Bovendien evolueert de houding van een slachtoffer (en zijn naasten) doorheen de tijd: iemand kan ervoor kiezen enkele interviews te geven, maar dat betekent niet dat journalisten automatisch altijd interviewbereidheid van deze personen mogen veronderstellen. Het mechanisme zou een functie kunnen zijn van de RvdJ, die hiervoor eventueel een specifiek budget kan vrijmaken.
- Gebundelde contactmomenten met de pers: De omvang van media-aandacht kan erg belastend zijn voor slachtoffers en hun naasten, met name wanneer men herhaaldelijk het verhaal moet vertellen aan de verschillende nieuwsmerken in particuliere gesprekken. Daarom raden we aan om de contacten te bundelen bij incidenten waarvoor relatief veel aandacht verwacht wordt, door bijvoorbeeld persconferenties te organiseren. Op die manier wordt de informatie in één keer aan iedereen gegeven en worden de betrokkenen minder overbelast.
- Bemiddelaars: Uit de gesprekken bleek dat zowel journalisten als slachtoffers/nabestaanden te vinden zijn voor het inzetten van tussenpersonen bij de communicatie. Tussenpersonen kunnen verschillende functies vervullen voor slachtoffers en nabestaanden, met name: adviseren, informeren over omgang met media; begeleiden van slachtoffers/nabestaanden in hun contact met de media; de wensen van slachtoffers/nabestaanden communiceren naar de media.
 - Op een informeel niveau kunnen de getroffen zelf aangemoedigd worden om een woordvoerder aan te duiden binnen de eigen 'achterban' of eventueel te kiezen voor een formelere tussenpersoon zoals een advocaat.
 - De optie van tussenpersonen kan ook geformaliseerd worden op verschillende niveaus door bepaalde personen of groepen aan de hand van een reeks richtsnoeren of handleiding een ondersteunende rol te laten spelen in de communicatie met de media. Betrokken instanties

kunnen ook zelf tussenpersonen naar voren schuiven, bijvoorbeeld ziekenhuis- of politiewoordvoerders, slachtofferorganisaties en lokale overheden. Dit gebeurt nu reeds op informele basis, maar zou meer gestructureerd als deel van het takenpakket opgevat kunnen worden, zeker wat de informatiefunctie naar getroffen en de media betreft. Hiertoe dienen medewerkers van hulporganisaties zoals Slachtofferhulp een vorming te krijgen in omgang met de pers. Een dergelijke professionele bemiddelaar kan in samenspraak met de getroffen een procedure of pad met aandachtspunten opstellen over inhoud, vorm en verloop van het contact en dit bijvoorbeeld onder de vorm van een afsprakenkaart aan media bezorgen.

- Voor incidenten van grotere omvang kan gedacht worden aan het aanduiden of oprichten van een centraal coördinatiepunt vanuit de overheid dat dezelfde functies als een tussenpersoon uitoefent.
- Gestructureerde communicatie van officiële instanties: Rechtstreekse betrokkenen bij een incident worden beschouwd als een zeer waardevolle bron van informatie voor journalisten. Nochtans zou een deel van de gevraagde informatie door officiële instanties gecommuniceerd kunnen worden. Dit zou op gestructureerde wijze aangepakt kunnen worden, zoals nu gebeurt door middel van persconferenties en –berichten. Aanvullend kan gedacht worden aan een aanpak zoals het Nederlandse persalarmeringssysteem P2000 waarbij journalisten op de hoogte worden gebracht van incidenten door politie- en hulpdiensten. Op die manier is de vertreksituatie gelijk voor de berichtende media, wat de strijd om primeurs enigszins zou kunnen drukken.

2.3. Consequenties van onzorgvuldige journalistieke handelingen

Wanneer een goed ethisch bewustzijn en preventie niet voldoende zijn en er toch onzorgvuldigheden voorkomen in de nieuwsproductie en berichtgeving, moeten de betrokken instanties (de redactie en de RvdJ) consequent kunnen optreden.

- Verplicht bekend maken van uitspraken van de RvdJ: De RvdJ kan het in principe verplicht maken om een uitspraak bekend te maken, maar doet dit in de praktijk niet vaak. Nochtans is hiervoor een draagvlak bij journalisten en slachtoffers/naasten. Dit lijkt ons een goede optie: deontologische fouten worden ontmoedigd door het ongemak dat het opgeven van publicatieruimte of uitzendtijd met zich meebrengt en het vergroot de zichtbaarheid en de geloofwaardigheid van de RvdJ bij de beroepsgroep en het publiek.
- Opvolgingssysteem: Op zich is een uitspraak van de RvdJ nu al een waarschuwing. Er kan gedacht worden dit uit te breiden door een maximum aantal waarschuwingen vast te leggen, waarna wordt overgegaan op een van de (meer) effectieve maatregelen die we hieronder bespreken.
 - Verplichte bekendmaking van de uitspraak (cf. supra)
 - Vorming: De RvdJ kan het betrokken medium aanmanen om de journalist te verplichten een bijkomende opleiding te volgen. (zie infra 1.4.).
 - Schorsing of tuchtmaatregel: Als laatste maatregel kan de RvdJ het betrokken medium aanmanen de journalist tijdelijk te schorsen of een tuchtmaatregel op te leggen. .

2.4. Vorming en sensibilisering

- Opleiding van toekomstige journalisten: Op vlak van opleiding lijkt het ons in eerste instantie belangrijk dat er geïnvesteerd wordt in journalistieke opleidingen aangeboden door hogescholen en universiteiten. Beroepsethiek – in het algemeen én specifiek wat slachtofferberichtgeving en omgang met sociale media betreft – zou een centrale plaats moeten innemen in deze opleidingen en op een praktische wijze onderricht moeten worden, met verwijzingen naar reële voorbeelden. Daartoe kan onder meer samengewerkt worden met slachtofferorganisaties en media-onderzoekers die journalisten in spe confronteren met de realiteit van slachtofferberichtgeving en de effecten/impact hiervan op betrokkenen. Daarnaast is het belangrijk in opleidingen voldoende mogelijkheden te bieden om studenten in aanraking te laten komen met de redactionele realiteit, waar beroepsethische beslissingen vaak op zeer korte termijn moeten genomen worden. Meer structurele ruimte voor stages met aandacht en middelen voor persoonlijke feedback kan hiervoor een mogelijke oplossing bieden. Dit vraagt opnieuw een engagement van media zelf.
- Vorming van werkende journalisten: Vorming mag niet stoppen bij de schoolbanken; blijvende bijscholing is noodzakelijk om het beroepsethisch bewustzijn te blijven ontwikkelen en mee te laten groeien met maatschappelijke en technologische evoluties die het journalistieke werkveld beïnvloeden. Dit is onder meer cruciaal om op de hoogte te blijven van aanpassingen en niet in het minst om een kader aan te reiken aan journalisten die in het vak terecht zijn gekomen zonder journalistieke vooropleiding. We zien een belangrijke rol weggelegd in een kruisbestuiving tussen senior-journalisten met ervaring in deze delicate subdiscipline, opleidingen journalistiek, de RvdJ, de VVJ, slachtofferorganisaties en onderzoekers in het ontwikkelen van een geschikt format als permanente toetssteen. Het moet immers gaan om een format dat niet meteen spaak loopt door de hoge werkdruk binnen de sector. Aanvullend kan gedacht worden aan een opleiding die gekoppeld zou kunnen worden aan de wachttijd van twee jaar die aspirerende beroepsjournalisten doorlopen voor de toekenning van een perskaart. Deze opleiding moet ook opengesteld worden voor niet-beroepsjournalisten en zou een vorm van ‘kwaliteitslabel’ kunnen zijn om te bewijzen dat men onderricht is in adequate omgang met slachtoffers binnen de nieuwssector. Of, en op welke manier, hiervoor de wet van 30 december 1963 betreffende de erkenning en de bescherming van de titel van journalist zou moeten worden aangepast, werd binnen het bestek van deze studie niet nader onderzocht. Aangezien dergelijke aanpassing onder de bevoegdheid van de federale overheid zou vallen, dringt nader overleg zich op om mogelijke bevoegdheidsconflicten te vermijden. Daarnaast rijst de vraag of door de invoering van een verplichte opleiding voor beroepsjournalisten (al dan niet via de wet van 30 december 1963) er geen discriminatie wordt gecreëerd tussen beroepsjournalisten en andere journalisten die moeilijk objectief te verantwoorden valt (discriminatie die voor het Grondwettelijk Hof kan worden aangevochten indien deze uit een wettelijke bepaling zou voortvloeien en er geen objectieve rechtvaardiging zou kunnen worden voorgelegd).
- Sensibilisering en vorming binnen de welzijnssector, opleidingen voor hulpverleners en officiële instanties: Het is niet alleen de verantwoordelijkheid van de journalistiek om de relatie tussen pers en slachtoffers zo goed mogelijk te laten verlopen. Zoals we reeds aanhaalden, wordt er veel belang gehecht aan het inzetten van tussenpersonen e.d. Betrokkenen dienen enige onderricht te hebben over de beste benaderingswijze van hun taken. Deze opleidingen dienen net als de journalistieke vorming gebaseerd te zijn op samenwerking tussen de journalistiek, slachtofferorganisaties zelf en

onderzoekers. Investeren in een concrete en doelgerichte opleiding over de werking van (nieuws)media in het algemeen en een geschikte aanpak bij slachtofferberichtgeving in het bijzonder binnen hulporganisaties en in onder meer opleidingen maatschappelijk assistent, hulpverlener etc. lijkt ons daarom een essentiële aanbeveling om slachtoffers/nabestaanden in de toekomst nog beter te kunnen bijstaan als hulpverlener.

- Stimuleren van mediawijsheid: Tot slot kan er verder geïnvesteerd worden in algemene vormingen rond mediawijsheid bij jongeren en volwassenen, onder meer wat betreft privacybescherming bij het gebruik van sociale media en inzicht in productieprocessen bij nieuwsorganisaties.

6. Referentielijst

6. Referentielijst

- Ackermans, M. (01.12.2012). Waarom wij niet meer meedoen aan de Raad voor de Journalistiek. *Eigen Zinnig*, z.p. [12.02.2013, Hogeschool Utrecht: http://www.journalismlab.nl/wp-content/uploads/2012/12/hdc-media_eigenzinnig.pdf]
- Alexander, D.E. (1993). *Natural Disasters*. Kluwer Academic Publishers.
- Allen, A.L. (2003). Why journalists can't protect privacy. In Lamay, C.L. (Ed.), *Journalism and the debate over privacy* (pp. 69-87). Mahwah (New Jersey): Lawrence Erlbaum Associates.
- Amend, E., Kay, L., & Reilly, R.C. (2012). Journalism on the spot: Ethical dilemmas when covering trauma and the implications for journalism education. *Journal of Mass Media Ethics*, 27(4), pp. 235-247.
- Anastasio, P.A., & Costa, D.M. (2004). Twice hurt: How newspaper coverage may reduce empathy and engender blame for female victims of crime. *Sex Roles*, 51(9/10), pp. 535-542.
- Battistoli, B. (2008). *Transmission, translation and transformation: Communication of ethical codes in the newsroom*. Paper gepresenteerd op de Annual Meeting of the International Communication Association van 21.05.2008 in Montreal, Canada.
- Bennett, R.R. & Lynch, J.P. (1990). Does a difference make a difference? Comparing cross-national crime indicators. *Criminology*, 28(1), 153-181.
- Berns, N. (2004). *Framing the victim: Domestic violence, media, and social problems*. New York: Aldine De Gruyter.
- Beullens, K., Roe, K., & Van den Bulck, J. (2008). Television news' coverage of motor-vehicle crashes. *Journal of Safety Research*, 39(5), pp. 547-553.
- Binnenlandse Zaken. (17.02.1994). *De gecoördineerde Grondwet*. [19.12.2012, Kruispuntbank van de wetgeving: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&table_name=wet&la=N&cn=1994021730]
- Boeyink, D.E., & Borden, S.L. (2010). *Making hard choices in journalism ethics. Cases and practice*. New York: Routledge.
- Brickman, P., Rabinowitz, V.C., Karuza, J., Coates, D., Cohn, E., & Kidder, L. (1982). Models of helping and coping. *American Psychologist*, 37(4), pp. 368-384.
- Braeckman, A. (2007). *De Vlaamse hoofdredacties over de Raad*. In: Voets, F. en Voorhoof, D.B (eds.), *Vijf jaar Raad. Een balans*, Brussel, Raad voor de Journalistiek, 2007, 54-70.
- Campbell, R., & Raja, S. (2005). The sexual assault and secondary victimization of female veterans: Help-seeking experiences with military and civilian social systems. *Psychology of Women Quarterly*, 29(1), pp. 97-106.
- Cappella, J.N. & Jamieson, K.H. (1997). *Spiral of cynicism. The press and the public good*. Oxford, Oxford University Press.

Carrabine, E., Cox, P., Lee, M., Plummer, K., & South, N. (2009). *Criminology. A sociological introduction*. Londen : Routledge.

Centrum Algemeen Welzijnswerk (z.d.). *Slachtoffer van een misdrijf*. [06.12.2012, CAW Federatie: <http://caw.be/Slachtoffervaneenmisdrijf/tabid/546/Default.aspx>]

Chermak, S.M. (1995). *Victims in the news. Crime and the American news media*. Boulder: Westview Press.

Christie, N. (1986). The ideal victim. In Fattah, E.A. (Ed.), *From crime policy to victim policy: Reorienting the justice system* (pp. 17-30). Londen: Macmillan.

Clarke, J.N., & Van Amerom, G.G.P. (2007). When bad things happen to good people: The portrayal of accidents in mass print magazines. *Health, Risk & Society*, 9(4), pp. 425-439.

Cohen, L.E., Felson, M. & Land, K.C. (1980). Property crime rates in the United States: A macrodynamic analysis 1947-1977 with ex ante forecasts for the mid-1980s. *American Journal of Sociology*, 86(1), 90-118.

Combs, B., & Slovic, P. (1979). Newspaper coverage of causes of death. *Journalism Quarterly*, 56(4), pp. 837-849.

Condry, R. (2010). Secondary victims and secondary victimization. In Shoham, S.G., Knepper, P., & Kett, M. (Eds.), *International Handbook of Victimology* (pp. 219-249). Boca Raton : CRC Press.

Correia, I., Vala, J., & Aguiar, P. (2001). The effects of belief in a just world and victim's innocence on secondary victimization, judgements of justice and deservingness. *Social Justice Research*, 14(3), pp. 327-342.

Cuyvers, G. (1986). De victimisatie van het slachtoffer door de media. *Tijdschrift voor criminologie*, 28(1), pp.31-40.

Davis, M.J., & French, T.N. (2008). Blaming victims and survivors: an analysis of post-Katrina print and news coverage. *Southern Communication Journal*, 73(3), pp. 243-257.

Day, L.A. (2006). *Ethics in media communications. Cases and controversies*. Belmont : Thomson-Wadsworth.

De Cock, R. (2009). Vlaamse en Waalse kranten: partners in crime? Een vergelijkende inhoudsanalyse van criminaliteitsartikelen. In Jaspers, D. & Vermoortel, P. (Eds.), *Bedrijf & Taal. Opstellen voor Wilfried Janssens* (pp. -285-300). Leuven: Peeters.

De Keyser, J. (2012). *Journalistieke autonomie in Vlaanderen*. Gent: Steunpunt Media.

Der Presserat. (z.d.). *The German Press Council*. [12.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/service/english/keyfacts-in-english.html>]

Der Presserat. (12.03.2008). *Pressemitteilung. Vorliegende Bild-Blog-Beschwerden können behandelt werden*. [12.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/inhalt/dokumentation/pressemitteilungen/pm/article/beschwerderecht-nicht-missbraucht.html>]

Der Presserat. (03.12.2008). *Ziffer 11 – Sensationsberichterstattung, Jugendschutz*. [12.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/inhalt/der-pressekodex/pressekodex/richtlinien-zu-ziffer-11.html>]

Der Presserat. (2011). *Chronik des Deutschen Presserats 1980 – 1989*. [12.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/inhalt/dokumentation/chronik/1980-1989.html>]

Der Presserat (17.06.2012), *Pressemitteilung, Rüge: Redaktion verletzt Recherchepflicht*, [20.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/inhalt/dokumentation/pressemitteilungen/pm/article/konrad-adenauer-stiftung-chinesische-delegation.html>]

Der Presserat. (18.09.2012). *Pressemitteilung. Soziale Netzwerke: Mit Inhalten sorgsam umgehen*. [12.02.2013, Deutscher Presserat: <http://www.presserat.info/inhalt/dokumentation/pressemitteilungen/pm/article/soziale-netzwerke-mit-inhalten-sorgsam-umgehen.html>]

EHRM (1976). *Handyside v. het Verenigd Koninkrijk*, Publ. Eur. Court H.R., Serie A No. 24, §49.

EHRM (2004). *Von Hannover v. Duitsland*, <http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>.

EHRM (2012a). *Von Hannover v. Duitsland (No. 2)*, <http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>.

EHRM (2012b). *Axel Springer v. Duitsland*, <http://www.echr.coe.int/echr/en/hudoc>.

Elias, R. (1986). Community control, criminal justice and victim services. In Fattah, E.A. (Ed.), *From crime policy to victim policy: Reorienting the justice system* (pp. 290-316). Londen: Macmillan.

Entman, R.M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), pp. 51-58.

Evers, H., Groenhart, H. & Groesen, J. (2010). *The News Ombudsman, watchdog or decoy?*, AMB Diemen, 2010.

Evers, H. (2012). "The news ombudsman: lightning rod or watchdog?", *Central European Journal of Communication*, 2012, afl. 2.

Federale politie. (2013). *Politiële criminaliteitsstatistieken. België. 2000 - Semester 1 2012*. [19.02.2013, Federale politie: http://www.polfed-fedpol.be/crim/crim_statistieken/2012_trim2/pdf/nationaal/rapport_2012_trim2_nat_Belgie_nl.pdf]

Fielden, L. (2012). *Regulating the Press. A Comparative Study of International Press Councils*. Oxford: Reuters Institute for the Study of Journalism. [12.02.2013, University of Oxford: https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/fileadmin/documents/Publications/Working_Papers/Regulating_the_Press.pdf]

Focant, N. (2012a). *Analyse régionale des accidents de la route. Wallonie 2010*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid – Kenniscentrum voor de Verkeersveiligheid. [31.01.2013, BIVV: <http://bivv.be/frontend/files/userfiles/files/analyse-regionale-accidents-de-la-route-wallonie-2010.pdf>]

Focant, N. (2012b). *Regionale analyse van de verkeersongevallen. Brussels Hoofdstedelijk Gewest 2010*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid – Kenniscentrum voor de Verkeersveiligheid. [31.01.2013, BIVV: <http://bivv.be/frontend/files/userfiles/files/regionale-analyse-verkeersongevallen-brussels-hoofdstedelijk-gewest-2010.pdf>]

Frost, K., Frank, E.F., & Maibach, E. (1997). Relative risk in the news media: A quantification of misrepresentation. *American Journal of Public Health*, 87(5), pp. 842-845.

Galtung, J. & Ruge, M.H. (1965). The structure of foreign news. The presentation of the Congo, Cuba, Cyprus crises in four Norwegian newspapers. *Journal of International Peace Research*, 2(1), pp. 64-91.

Gamson, W.A., Croteau, D., Hoynes, W., & Sasson, T. (1992). Media images and the social construction of reality. *Annual Review of Sociology*, 18, pp. 373-393.

Gamson, W.A. & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), pp. 1-37.

Gans, H.J. (1980). *Deciding what's news. A study of CBS evening news, NBC nightly news, Newsweek and Time*. Londen: Constable.

Gerbner, G. (1998). Cultivation analysis: An overview. *Mass Communication & Society*, 1(3/4), pp. 175-194.

Gerbner, G., & Gross, L. (1976). Living with television: The violence profile. *Journal of Communication*, 26(2), pp. 172-199.

Gordon, A.D., Kittross, J.M., Merrill, J.C., Babcock, W.A., & Dorsher, M. (2011). *Controversies in media ethics*. New York: Routledge.

Guha-Sapir, D., Hargitt, D., & Hoyois, P. (2004). *Thirty years of natural disasters 1974-2003: The numbers*. Brussel: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED). [31.01.2013, CRED: http://www.emdat.be/old/Documents/Publications/publication_2004_emdat.pdf]

Guha-Sapir, D., Vos, F., Below, R., & Ponserre, S. *Annual Disaster Statistical Review 2011. The numbers and trends*. Brussel: Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED). [31.01.2013, CRED: http://cred.be/sites/default/files/2012.07.05.ADSR_2011.pdf]

Hanna, M., & Dodd, M. (2012). *McNae's Essential Law for Journalists*. Oxford: Oxford University Press.

Haravuori, H., Suomalainen, L., Berg, N., Kiviruusu, O., Marttunen, M., & (2011). Effects of media exposure on adolescents traumatized in a school shooting. *Journal of Traumatic Stress*, 24(1), pp. 70-77.

Harcup, T. & O'Neill, D. (2001). What is news? Galtung and Ruge revisited. *Journalism Studies*, 2(2), pp. 261-280.

Harrison, J. (2006). *News*. Londen: Routledge.

Hodges, L. (1994). The journalist and privacy. *Journal of Mass Media Ethics*, 9(4), pp. 197-212.

Hoechli, M. (2010). *The invisible scissors: Media freedom and censorship in Switzerland*. Bern: Peter Lang AG, Internationaler Verlag der Wissenschaften.

Iyengar, S., & Simon, A. (1993). News coverage of the Gulf crisis and public opinion. *Communication Research*, 20(3), pp. 365-383.

Jacobsen, C.M., & Stenvoll, D. (2010). Muslim women and foreign prostitutes: Victim discourse, subjectivity, and governance. *Social Politics*, 17(3), pp. 270-294.

Jemphrey, A., & Berrington, E. (2000). Surviving the media: Hillsborough, Dunblane, and the press. *Journalism Studies*, 1(3), pp. 469-483.

Joye, S. (2010). De media(de)constructie van rampen. Onderzoek naar de selectie en berichtgeving van rampen in Vlaamse nieuwsmedia. *Tijdschrift voor Communicatiewetenschap*, 38(2), pp.139-155.

Kaisin, A. (20.12.2012). *De politionele criminaliteitsstatistieken: een broodnodig instrument in het veiligheidsbeleid*. [31.01.2013, Federale politie: http://www.polfed-fedpol.be/presse/presse_detail_nl.php?recordID=2575]

Kepplinger, H.M. & Habermeier, J. (1995). The impact of key events on the presentation of reality. *European Journal of Communication*, 10(3), pp. 371-390.

Kitzinger, J. (2000). Media templates: patterns of association and the (re)construction of meaning over time. *Media, Culture & Society*, 22(1), pp. 61-84.

Koene, D.C. (2008). *Raden voor de Journalistiek in West-Europa (Studies voor het Stimuleringsfonds voor de Pers)*. Diemen: AMB.

Kratzer, R.M., & Kratzer, B. (2003). How newspapers decided to run disturbing 9/11 photos. *Newspaper Research Journal*, 24(1), pp. 34-47.

Laitila, T. (1995). Journalistic codes of ethics in Europe. *European Journal of Communication*, 10(4), 527-544.

Le Conseil Suisse de la Presse. (05.06.2008). *La Déclaration des devoirs et des droits du/de la Journaliste*. [12.02.2013, Conseil Suisse de la Presse: http://www.presserat.ch/Documents/Declaration_2008_fra.pdf]

Le Conseil Suisse de la Presse. (01.07.2011). *Directives relatives à la Déclaration*. [12.02.2013, Conseil Suisse de la Presse: http://presserat.ch/Documents/Directives_2011.pdf]

Le Conseil Suisse de la Presse. (09.11.2012). *Sphère privée / Photos de victimes («Blick», «L'illustré», «Schweizer Illustrierte») Prise de position du Conseil suisse de la presse du 9 novembre 2012, No 73/2012*. [12.02.2013, Conseil Suisse de la Presse: http://presserat.ch/_73_2012_f.htm]

Le Conseil Suisse de la Presse. (2011). *Repères pour un journalisme responsable, Guide pratique du Conseil suisse de la presse*. [12.02.2013, Conseil Suisse de la Presse: http://ratgeber.presserat.ch/index.php?fr_home]

Leferink, S.B.L. & Sessink, M. (2009). *Publiek bezit tegen wil en dank? Een onderzoek naar berichtgeving over slachtoffers in de media*. Utrecht: Slachtofferhulp Nederland.

Lord Justice Leveson. (2012a). *An inquiry into the culture, practices and ethics of the press. Report. Volume I*. Londen: The Stationery Office. [12.02.2013, The Stationery Office: http://www.official-documents.gov.uk/document/hc1213/hc07/0780/0780_i.pdf]

Lord Justice Leveson. (2012b). *An inquiry into the culture, practices and ethics of the press. Report. Volume II*. Londen: The Stationery Office. [04.12.2012, The Stationery Office: http://www.official-documents.gov.uk/document/hc1213/hc07/0780/0780_ii.pdf]

Lord Justice Leveson. (2012c). *An inquiry into the culture, practices and ethics of the press. Report. Volume IV*. Londen: The Stationery Office. [12.02.2013, The Stationery Office: http://www.official-documents.gov.uk/document/hc1213/hc07/0780/0780_iv.pdf]

Madriz, E.I. (1997). Images of criminals and victims: A study on women's fear and social control. *Gender & Society*, 11(3), 342-356.

Maercker, A., & Mehr, A. (2006). What if victims read a newspaper report about their victimization? A study on the relationship to PTSD symptoms in crime victims. *European Psychologist*, 11(2), pp. 137-142.

Maurus, V. (2008). "The ombudsman : media self-regulation within a new outlet". In: The Media Self-Regulation Guidebook, OSCE [05.04.2013, <http://www.osce.org/fom/31497>].

McArthur, D.L., Magaña, D., Peek-Asa, C., & Kraus, J.F. (2001). Local television news coverage of traumatic deaths and injuries. *Western Journal of Medicine*, 175, pp. 380-384.

McCombs, M. & Reynolds, A. (2002). News influence on our pictures of the world. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media Effects. Advances in Theory and Research* (pp. 1-18). Mahwah (New Jersey): Lawrence Erlbaum Associates.

McLeod, D.M., Kosicki, G.M., & McLeod, J.M. (2002). Resurveying the boundaries of political communication effects. In J. Bryant & D. Zillmann (Eds.), *Media Effects. Advances in Theory and Research* (pp. 215-267). Mahwah (New Jersey): Lawrence Erlbaum Associates.

McLellan, T. (1999). Fair game or fair go? Impact of news reporting on victims and survivors of traumatic events. *Asia Pacific Media Educator*, 7, pp. 53-73.

McQuail, D. (2010). *McQuail's Mass Communication Theory (6th edition)*. Londen: Sage Publications.

Mentink, J.H. (2006). *Veel raad, weinig baat. Een onderzoek naar nut en noodzaak van de Nederlandse Raad voor de Journalistiek* [Doctoraatsthesis]. Leiden: Universiteit Leiden.

Minnebo, J., & Eggermont, S. (2012). Trauma recovery in victims of crime: The role of television viewing motives and television exposure. *Journal of Loss and Trauma*, 17(1), pp. 73-97.

Morgan, K. (2006). Cheating wives and vice girls: The construction of a culture of resignation. *Women's Studies International Forum*, 29, pp. 489-498.

Niggemeier, S. (11.01.2008). *Von den Regeln in die Traufe*. [12.02.2013, Stefan Niggemeier: <http://www.stefan-niggemeier.de/blog/tag/presserat/page/2/>]

Norris, P., Kern, M., & Just, M. (2003). Framing terrorism. In P. Norris, M. Kern & M. Just (eds.), *Framing terrorism: The news media, the government and the public* (pp. 3-23). Londen: Routledge.

Nuyttens, N., Focant, F., & Casteels, Y. (2012). *Statistische analyse van verkeersongevallen 2010*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid – Kenniscentrum voor de Verkeersveiligheid. [31.01.2013, BIVV: <http://bivv.be/frontend/files/userfiles/files/stat-analyse-verkeersongevallen-2010.pdf>]

Nuyttens, N., Vlaminck, F., Focant, F., & Casteels, Y. (2012). *Regionale analyse van verkeersongevallen – Vlaanderen 2010*. Brussel: Belgisch Instituut voor de Verkeersveiligheid – Kenniscentrum voor de Verkeersveiligheid. [31.01.2013, BIVV: <http://bivv.be/frontend/files/userfiles/files/regionale-analyse-verkeersongevallen-vlaanderen-2010.pdf>]

Ochberg, F. (1986). *Interviewing victims – A better way*. Michigan State University: Michigan. [02.01.2013, School of Journalism: <http://victims.jrn.msu.edu/public/articles/ochberg.html>]

Parent, W.A. (1983). Privacy, morality, and the law. *Philosophy & Public Affairs*, 12(4), pp.269-288.

Press Complaints Commission. (z.d.). *How we can help you. Code advice for complainants*. [12.02.2013, PCC: http://www.pcc.org.uk/code/advice_for_complainants.html?article=Mzg2Mw==]

Press Complaints Commission. (2012). *Frequently Asked Questions*. [12.02.2013, PCC: http://www.pcc.org.uk/faqs.html#faq_top1_1]

Press Complaints Commission. (01.01.2012). *Newspaper and magazine publishing in the U.K. Editors' Code of Practice*. [12.02.2013, PCC: http://www.pcc.org.uk/assets/696/Code_of_Practice_2012_A4.pdf]

Puppis, M., Micova, S.B., & Tambini, D. (06.2012). *Reforming the PCC: Lessons from abroad (Media Policy Brief 6)*. Londen: The London School of Economics and Political Science. [12.02.2013, LSE Research Online: <http://eprints.lse.ac.uk/46945/1/LSEMPBrief6.pdf>]

Raad voor de Journalistiek. (13.01.2005). *2005/01. Beslissing G. t/ Vandenberk en VTM*. [05.04.2013, <http://RvdJ.be/sites/default/files/pdf/beslissing200501.pdf>].

Raad voor de Journalistiek. (28.10.2005). *Brochure Pers en slachtoffers. Tips voor journalisten*. [19.12.2012, RvdJ: http://RvdJ.be/sites/default/files/pdf/pers_en_slachtoffers.pdf]

Raad voor de Journalistiek. (15.03.2007). *2007/8. Beslissing van de Raad voor de Journalistiek over de klacht van de heer Danny Drowart tegen Het Laatste Nieuws en Annick Grobben, journaliste*. [12.02.2013, RvdJ: <http://RvdJ.be/sites/default/files/pdf/beslissing200708.pdf>]

Raad voor de journalistiek. (2011). *Jaarverslag 2010*. [12.12.2012, Raad voor de journalistiek: <http://www.RvdJ.be/sites/default/files/pdf/jaarverslag2010.pdf>]

Raad voor de Journalistiek (2012). *Code van de Raad voor de Journalistiek*. Brussel: VZW Vereniging van de Raad voor de Journalistiek. [03.12.2012, Raad voor de Journalistiek: <http://www.RvdJ.be/sites/default/files/pdf/journalistieke-code.pdf>]

Raad voor de journalistiek. (2012). *Jaarverslag 2011*. [12.12.2012, Raad voor de journalistiek: <http://www.RvdJ.be/sites/default/files/pdf/jaarverslag2011.pdf>]

Raad voor de Journalistiek (23.03.2012). *Raad voor de Journalistiek wil problemen bij rampenberichtgeving voorkomen*. [20.02.2013: Raad voor de Journalistiek: <http://www.RvdJ.be/nieuws/raad-voor-de-journalistiek-wil-problemen-bij-rampenberichtgeving-voorkomen>]

Raad voor de Journalistiek. (23.04.2012a). *Code wordt uitgebreid met richtlijn over het gebruik van informatie uit persoonlijke websites*. [12.02.2013, Raad voor de Journalistiek: <http://www.RvdJ.be/nieuws/code-wordt-uitgebreid-met-richtlijn-over-het-gebruik-van-informatie-uit-persoonlijke-websites>].

Raad voor de Journalistiek. (23.04.2012b). *Richtlijn over het gebruik van informatie en beeldmateriaal van persoonlijke websites en sociale netwerksites*. [19.12.2012, RvdJ: <http://www.RvdJ.be/sites/default/files/pdf/richtlijn201208.pdf>]

Raad voor de Journalistiek (11.07.2012). *Klacht foto's verongelukte kinderen minnelijk geregeld* [20.02.2013: Raad voor de Journalistiek: <http://www.RvdJ.be/nieuws/klacht-foto%E2%80%99s-verongelukte-kinderen-minnelijk-geregeld>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (z.d. a). *Bemiddeling*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/procedure/bemiddeling>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (z.d. b). *Leidraad*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/leidraad>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (z.d. c). *Over de Raad*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/over-de-raad>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (z.d. d). *Procedure*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/procedure>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (05.2001). *Statuten*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/over-de-raad/statuten-stichting-raad-voor-de-journalistiek>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (04.08.2010). *2010/35. Ambtshalve uitspraak Vliegcramp Tripoli*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/2010/35>]

Raad voor de Journalistiek Nederland. (16.11.2012). *Nieuwe maatstaf en meer journalisten in Raad voor de Journalistiek*. [12.02.2013, RvdJ Nederland: <http://www.RvdJ.nl/over-de-raad/berichten/nieuwe-maatstaf-en-meer-journalisten-in-raad-voor-de-journalistiek>]

Reiner, R., Livingstone, S., & Allen, J. (2003). From law and order to lynch mobs: crime news since the Second World War. In Mason, P. (ED.), *Criminal visions. Media representations of crime and justice* (pp. 13-32). Devon: Willan Publishing.

Roos, E. (1993). *Journalistieke deontologie* [Licentiaatsthesis]. Leuven: KU Leuven.

Scheufele, D.A. (1999). Framing as a theory of media effects. *Journal of Communication*, 49(1), pp. 103-122.

Scheufele, D.A., & Tewksbury, D. (2007). News values and public opinion: A theoretical account of media priming and framing. *Journal of Communication* 57, pp. 9-20.

Shearer, A. (1991). *Survivors & the media*. Londen: Broadcasting Standards Council.

Shoemaker, P.J., Eichholz, M., Kim, E., & Wrigley, B. (2001). Individual and routine forces in gatekeeping. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 78(2), pp. 233-246.

Shoemaker, P.J., & Reese, S.D. (1996). *Mediating the message. Theories of influences on mass media content*. New York: Longman Publishers.

Singer, E., & Endreny, P.M. (1993). *Reporting on risk. How the mass media portray accidents, diseases, disasters and other hazards*. New York: Russell Sage Foundation.

Smolej, M. (2010). Constructing ideal victims? Violence narratives in Finnish crime-appeal programming. *Crime Media Culture*, 6(1), pp. 69-85.

Steunpunt Algemeen Welzijnswerk. (z.d.). *Rechten van het slachtoffer*. [19.12.2012: http://www.steunpunt.be/onderwerpen/slachtoffers/slachtoffers_en_rechten]

Surette, R. (2007). *Media, crime and criminal justice*. Belmont: Thomson-Wadsworth.

Tandon, N. (2007). Secondary victimization of children by the media: An analysis of perceptions of victims and journalists. *International Journal of Criminal Justice Sciences*, 2(2), pp. 119-135.

Tavares, C., Thomas, G., & Bulut, F. (2012). *Crime and Criminal Justice, 2006-2009*. Luxemburg: Eurostat. [31.01.2012, Eurostat: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-SF-12-006/EN/KS-SF-12-006-EN.PDF]

Tuchman, G. (1978). *Making news. A study in the construction of reality*. New York: The Free Press.

United Nations. (29.11.1985). Declaration of Basic Principles of Justice for Victims of Crime and Abuse of Power. [19.12.2012, Verenigde Naties: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r034.htm>]

Van der Wurff, R., & Schönbach, K. (2011). *De effectiviteit van journalistieke codes: Een literatuurstudie*. Amsterdam: Amsterdam School of Communication Research. [04.12.2012, Universiteit van Amsterdam: <http://dare.uva.nl/document/455884>].

Van Gorp, B. (2006). *Framing asiel. Indringers en slachtoffers in de pers*. Leuven: Acco.

Van Zoonen, L. (1998). The ethics of making private life public. In Brants, K., Hermes, J. & Van Zoonen, L. (Eds.), *The media in question. Popular cultures and public interests* (pp. 113-123). Londen: Sage Publications.

Vasterman, P.L.M. (2005). Media Hype. Self-reinforcing news waves, journalistic standards and the construction of social problems. *European Journal of Communication*, 20(4), pp. 508-530.

Vasterman, P., Yzermans, J.C., & Dirkzwager, A.J.E. (2005). The role of the media and media hypes in the aftermath of disasters. *Epidemiologic Review*, 27, pp. 107-114.

Verdoodt, A. (2007). *Zelfregulering in de journalistiek. De formulering en handhaving van deontologische standaarden in en door het journalistieke beroep* [Doctoraatsthesis]. Leuven: KU Leuven.

Vlaamse Gemeenschap. (15.12.1998). *Decreet houdende goedkeuring van het samenwerkingsakkoord van 7 april 1998 tussen de Staat en de Vlaamse Gemeenschap inzake slachtofferzorg*. [19.12.2012, Kruispuntbank van de wetgeving: <http://belgielex.be>]

Voakes, P. (1998). What Were You Thinking? A Survey of Journalists Who Were Sued for Invasion of Privacy. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 75(2), pp. 378-393

Voorhoof, D. (2007). "Raad voor de Journalistiek blaast vijf kaarsjes uit", *Juristenkrant* 2007, 19 december 2007, 8.

Voorhoof, D. (2009). Media hebben schriftelijke toestemming nodig voor interview met slachtoffer zedendelict. *De Juristenkrant*, Afl. 191, 10 Juni 2009, p. 7.

Voorhoof, D. (2012a). *Nieuwe richtlijn: alerte reactie van RvdJ*. [02.05.2012: <http://www.mediakritiek.be/index.php?page=143&detail=1482>].

Voorhoof, D. (2012b). "Rechtspraak integreert Code van de Raad voor de Journalistiek bij beoordeling van "fout" in toepassing van art. 1382 B.W.", *AM* 2012/6, 597.

Voorhoof, D. (2012c). "Tien Jaar Raad voor de Journalistiek", *De Juristenkrant*, afl. 258, 4-5.

Voorhoof, D. (2012d). "European Court of Human Rights. Axel Springer AG v. Germany", *IRIS* 2012-3:1/1, <http://merlin.obs.coe.int/iris/2012/3/article1.en.html>.

Voorhoof, D., & Valcke, P. (2011). *Handboek Mediarecht*. Brussel: Larcier.

VRT (2012). Redactiestatuut met inbegrip van de deontologische code voor de journalisten bij de VRT. [10.04.2013, VRT: <http://vrt.be/sites/default/files/attachments/redactiestatuutdeontologischescode01052012.pdf>]

VRT (2011). *Deontologisch zakboekje* (onuitg).

Wardle, C. (2007). Monsters and angels. Visual press coverage of child murder in the USA and UK, 1930-2000. *Journalism*, 8(3), pp. 263-284.

Walklate, S. (2007). *Imagining the victim of crime*. Maidenhead: Open University Press.

Walsh-Childers, K., Lewis, N.P., & Neely, J. (2011). Listeners, not leeches: What Virginia Tech survivors needed from journalists. *Journal of Mass Media Ethics*, 26(3), pp. 191-205.

Wellens, T. (2012). *Onderzoek naar de berichtgeving over de ramp op Pukkelpop. Kwantitatieve inhoudsanalyse van De Standaard, Het Laatste Nieuws en Het Belang van Limburg* [Licentiaatsthesis]. Brussel. HU Brussel.

Wenger, D. (1985). *Mass media and disasters*. Newark: Disaster Research Center.

Wester, F., Renckstorf, K., & Scheepers, P. (2012). *Onderzoekstypen in de communicatiewetenschap*. Amsterdam : Adformatie.

Whitehouse, G. (2010). Newsgathering and privacy: Expanding ethics codes to reflect change in the digital media age. *Journal of Mass Media Ethics*, 25(4), pp. 310-327.

Yamawaki, N. (2007). Rape perception and the function of ambivalent sexism and gender-role traditionality. *Journal of Interpersonal Violence*, 22(4), pp. 406-42.

7. Bijlagen

Bijlage 1: Kwantitatief luik – Zoektermen

Bijlage 2: Kwantitatief luik – Codeboek en codeformulier

Bijlage 3: Kwalitatief luik – Codeboek klachtendossiers

Bijlage 4: Kwalitatief luik – Gespreksgids journalisten

Bijlage 5: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier journalisten

Bijlage 6: Kwalitatief luik – Codeboek journalisten

Bijlage 7: Kwalitatief luik – Gespreksgids slachtoffers

Bijlage 8: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier slachtoffers

Bijlage 9: Kwalitatief luik – Codeboek slachtoffers

Bijlage 1: Kwantitatief luik - Zoektermen

Criminaliteit

slachtoffer*vandalisme; slachtoffer*brandstichting; slachtoffer*gauwdieven; slachtoffer*diefstal,
slachtoffer*handtassenroof; slachtoffer*carjacking; slachtoffer*inbraken; slachtoffer*inbraak;
slachtoffer*overval; slachtoffer*moord; slachtoffer*verkrachting; slachtoffer*aanranding; slachtoffer*pedofiel;
slachtoffer*pedofilie; slachtoffer*geslagen; slachtoffer*vechtpartij; slachtoffer*ontvoering; slachtoffer*losgeld;
slachtoffer*kidnapping; slachtoffer*gezinsdrama

Ramp

slachtoffer * brand; slachtoffer*verkeersongeval; slachtoffer*verkeersramp; slachtoffer*natuurramp,
slachtoffer*menselijke*ramp; slachtoffer*asbest; slachtoffer*bedrijfsongeval; slachtoffer*pukkelpop;
slachtoffer*werk; slachtoffer*bliksem; slachtoffer*overstroming; slachtoffer*storm; slachtoffer*onweer

Verkeer

slachtoffer*verkeersongevallen en slachtoffer*verkeersongevallen.

Bijlage 2: Kwantitatief luik – Codeboek en codeformulier

CODEBOEK 'PERS & SLACHTOFFERS'

Algemene gegevens (Blok 1)

Autonummering

Niet aanpassen. Wordt automatisch berekend door Access.

Codeur

Niet aanpassen.

Medium

Keuzelijst

Selecteer het medium van het item.

Voor TV: de beelden hebben een codenummer met 9 cijfers, bijvoorbeeld: 112130104.

Cijfer 1: 1 = VTM, 2 = VRT

Datum

Datumwaarde

Vul de datum in aan de hand van de datumwijzer of voer het manueel in volgens: DD/MM/JJJJ

Voor TV: de beelden hebben een codenummer met 9 cijfers, bijvoorbeeld: 112130104.

Cijfer 2 en 3: Jaartal (bv. 12 voor 2012)

Cijfer 4 en 5: Dag (bv. 13 voor de dertiende)

Cijfer 6 en 7: Maand (bv. 01 voor januari)

Item/pagina

Numerieke waarde

Voor TV: de beelden hebben een codenummer met 9 cijfers, bijvoorbeeld: 112130104.

Cijfer 8 en 9: Itemnummer (bv. 04 voor het vierde item)

Voor krant: Vul het paginanummer in waarop het artikel in de krant gepubliceerd is.

Duurtijd/woorden

Numerieke waarde

Voor TV: de lengte van het betreffende item, omgerekend in seconden. Bijvoorbeeld een nieuwsitem van één minuut en 40 seconden wordt dus 100.

Voor krant: Vul het aantal woorden in dat het krantenartikel + titel bevat

Format (enkel voor krant!)	Keuzelijst
! enkel voor krant	
Vul in om welk type format het gaat.	
<ul style="list-style-type: none"> • Opinie: een column, opiniestuk, editorial, lezersbrief... • Nieuws: feitelijk nieuws en/of achtergrond 	

Inhoudelijke gegevens gebeurtenis (Blok 2)

Dit deel van het codeboek (Blok 2 - blauw/paarse gedeelte) gaat over de gebeurtenis die behandeld wordt in het item en spitst zich **niet** toe op een specifiek slachtoffer. Dit wil zeggen dat deze variabelen betrekking hebben tot heel het item (bv. Beeld schade of letsel: komen er in het item beelden voor van schade of letsel?)

Hoofdthema	Keuzelijst
<p>Selecteer het thema dat het meest aansluit bij het item.</p> <p>-Persoonsdelict: een misdrijf tegen één of meerdere personen met fysieke/mentale schade tot gevolg</p> <p>-Vermogensdelict: een misdrijf tegen één of meerdere personen met materiële schade tot gevolg</p> <p>-Ramp: een gebeurtenis, veroorzaakt door de natuur of mens(en), waarbij veel mensen en/of instanties tegelijk getroffen worden en waarbij de openbare veiligheid ernstig verstoord wordt.</p> <p>-Verkeersongeval: ongevallen in het verkeer. Niet: grote verkeersrampen (zoals vliegtuigcrash, kettingbotsing met veel betrokkenen, ...) want die horen bij hoofdthema 'ramp'.</p>	

Subthema	Keuzelijst
----------	------------

Selecteer het subthema dat het meest aansluit bij het item. Bij het hoofdthema 'verkeersongeval' zijn er geen subthema's.

Vermogensdelict	
	Brandstichting en vandalisme
	Handtassenroof, gauwdieven, carjacking
	Inbraken
	Overvallen
Persoonsdelict	
	Moord en moordpoging
	Verkrachtingen en aanrandingen van volwassenen
	Pedofilie
	Slagen en verwondingen, vechtpartijen
	Ontvoering en losgeld
	Gezinsdrama's

Ramp	
	Natuurrampen (verslag feiten) en gevolgen
	Menselijke rampen (verslag feiten) en gevolgen
	Verkeersrampen
	Huis of bedrijfsbrand
Timing	Keuzelijst
<p>Selecteer de dag waarop de gebeurtenis zich heeft voltrokken, ten opzichte van de te coderen berichtgeving:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Onbekend • Dag 0 (zelfde dag) • Dag - 1 (dag nadien) • Dag - 7 (tot een week nadien) • Dag - 30 (tot een maand nadien) • Dag - 365 (tot een jaar nadien) • Dag - verleden (meer dan jaar nadien) 	
Focus	Keuzelijst
<p>Selecteer de focus die het meest prominent aanwezig is in het item. Deze variabele kan je pas invullen als je het gehele item bekeken/gelezen hebt. Je moet je hierbij de vraag stellen: waarop werd in het item het meest gefocust? Het kan zijn dat de invalshoek (het begin) van de berichtgeving over de feiten van een gebeurtenis handelt (gebeurtenis op zich), maar het later in het item vooral over de maatschappelijke nasleep gaat (dus: maatschappelijke nasleep invullen). Ook kan het zijn dat het item begint over een procesdag (gerechtelijke nasleep), maar dat de verslaggever vooral praat over het psychologisch leed van het slachtoffer (dus: persoonlijke nasleep).</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Gebeurtenis op zich</u>: ramp, ongeval of criminele daad op zich (de feiten) • <u>Maatschappelijke nasleep</u> van de gebeurtenis: het effect van de gebeurtenis op de maatschappij. Bijvoorbeeld: gebeurtenis leidt tot een discussie over de kwaliteit van de wegen, een verzekering die al dan niet uitkeert, toekennen van subsidies, verandering van wetten, protestmars,... • <u>Gerechtelijke nasleep</u>: gaat over proces, strafmaat en detentie. Dus niet over de gebeurtenis zelf. • <u>Persoonlijke nasleep</u>: de emotionele of fysieke nasleep van de gebeurtenis. Zoals een slachtoffer dat in depressie is beland, slachtoffer dat nooit meer kan lopen of slachtoffer wiens huis verloren is. 	
Beeld locatie gebeurtenis	Dichotome waarde
<p>Aanvinken als de plaats/locatie van de gebeurtenis in beeld komt. Zowel beelden voor, tijdens als na de gebeurtenis komen in aanmerking. Het gaat dus niet om uitsluitend beelden van de gebeurtenis op zich. Bv. uitgebrande auto's, schoolplaats waar delict gebeurd is, ...</p>	
Beeld begrafenis	dichotome waarde
<p>Aanvinken als een begrafenis in beeld komt.</p>	
Beeld schade of letsel	Dichotome waarde + keuzelijst

Aanvinken als schade (materiële schade) of letsel (menselijke schade) als gevolg van gebeurtenis **op beeld getoond** wordt. Bv. blauw oog, uitgebrand huis, overleden persoon,...

Als deze variabele geselecteerd wordt, verschijnt er een keuzelijst. Ga voor elk van deze variabelen na of deze in aanmerking komen. Je mag meerdere opties aanvinken.

- materiële schade
- doden
- gewonden

Vermelding schade of letsel

Dichotome waarde + keuzelijst

Aangeven als schade (materiële schade) of letsel (menselijke schade) als gevolg van gebeurtenis **vermeld** wordt in het item. Dit kan door eender wie vermeld worden, dus bijvoorbeeld door journalist, nieuwslezer, slachtoffer, burgemeester,...

Als deze variabele geselecteerd wordt, verschijnt er een keuzelijst. Ga voor elk van deze variabelen na of deze in aanmerking komen. Je mag daarbij meerdere opties kiezen.

- Materiële schade
- Aantal doden: vul het aantal doden in als dit aantal vermeld wordt. Als er geen specifiek aantal gegeven wordt, maar wel dat er 'doden gevallen zijn', vul de waarde 999 in.
- Aantal gewonden: vul het aantal gewonden in als dit aantal vermeld wordt. Als er geen specifiek aantal gegeven wordt, maar wel dat er 'gewonden gevallen zijn', vul de waarde 999 in.
- Psychologisch letsel: bijvoorbeeld trauma, angstaanvallen, geestelijke handicap, depressie,...

Details schade

Ordinale waarde

Selecteer de waarde die het best aangeeft hoeveel details over materiele schade **vermeld** worden (niet afleiden op basis van beeld).

Voorbeeld van 'veel details': "Auto werd heen en weer geslingerd, kwam tegen een boom aan en sloeg over de kop" – "Alleen het zwart geblakerde geraamte van het huis stond nog overeind"

1 Geen details	2 Details	3 Veel details
-----------------------	-----------	----------------

Details letsel

Numerieke waarde

Selecteer de waarde die het best aangeeft hoeveel details over fysieke en psychologische schade **vermeld** worden (niet afleiden op basis van beeld).

Voorbeeld van 'veel details': "De persoon brak zijn ribben en ligt met een ingeklapte long in het ziekenhuis" – "aan het lijk werd een steen vastgebonden, in een plastic zak gelegd, en in het water gedumpt".

1 Geen details	2 Details	3 Veel details
-----------------------	-----------	----------------

Gegevens van het slachtoffer (Blok 3 en Blok 4)

Een slachtoffer is een **persoon** die rechtstreeks (persoon die nadeel ondervindt) of onrechtstreeks (nabestaande/kennis/familie/betrokkene) betrokken is bij een misdrijf, ramp of verkeersongeval.

Omdat er in een item sprake kan zijn van meerdere slachtoffers, mogen er per item maximaal 2 slachtoffers geselecteerd worden. Als er meer dan twee slachtoffers vermeld worden, selecteer je **de twee eerste slachtoffers** die in het item voorkomen (ongeacht of ze vermeld worden of aan het woord komen).

Dader of verdachten zijn geen slachtoffers.

Slachtoffertype	Keuzelijst
<p>Geef aan welk type slachtoffer het beste aansluit bij het door u geselecteerde slachtoffer:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <u>Eersterangs slachtoffer</u>: Een slachtoffer dat rechtstreeks betrokken is bij de gebeurtenis. Bv. slachtoffer van verkrachting, huisbrand, overstroming,... • <u>Tweederangs slachtoffer</u>: Een slachtoffer dat onrechtstreeks betrokken is bij de gebeurtenis (kennis/familie van het eersterangs slachtoffer). Bv. moeder van slachtoffer van verkrachting, buurman van uitgebrand huis, nabestaande van vermoord persoon,... 	
Spreektijd	Numerieke waarde
<p>Vul deze variabele in indien het slachtoffer aan het woord komt of geciteerd wordt.</p> <p>Meten van de quote van het slachtoffer, omgerekend naar seconden/aantal woorden. Als een slachtoffer binnen één item verschillende keren aan het woord komt, wordt de duur van de afzonderlijke quotes samengeteld.</p>	
Leeftijd	Keuzelijst
<p>Selecteer de leeftijdscategorie van het slachtoffer. Indien de leeftijd van het slachtoffer niet vermeld wordt, mag er geschat worden op basis van de beelden. Als u het echt niet weet, kan de categorie <i>onbekend</i> geselecteerd worden.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 0-12: kind 2. 13-18: tiener 3. 19-29: jong volwassene 4. 30-49: volwassene 5. 50-64: middelbaar 6. 65 -80: senior 7. 80+: hoge leeftijd 8. Onbekend 	
Geslacht	Dichotome waarde
<p>Man of Vrouw of onbekend</p>	
Vermelding etnische oorsprong	Keuzelijst
<p>Vul de etnische oorsprong/land van herkomst van het slachtoffer in als deze expliciet vermeld wordt. Het is belangrijk dat je op een objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt in het nieuws</p>	

en dus niet op voorkennis/beeld.

Bv. het slachtoffer is van Poolse/Marokkaanse/Russische origine.

Naam

Tekst

Vul de naam in van het slachtoffer, **zoals vermeld in het item** (bv. P. Stijnen). Het is belangrijk dat je op een objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt en niet op voorkennis. Als de naam niet vermeld wordt, vul dan 'anoniem' in.

Details naam

Tekst

Selecteer in deze variabele op welke manier de naam van het slachtoffer vermeld wordt.

1. anoniem
2. P.S.
3. Peter
4. Peter S.
5. P. Stijnen
6. Peter Stijnen

Adresgegevens

Keuzelijst

Selecteer in deze variabele als er adresgegevens van het slachtoffer vermeld of getoond worden. Deze variabele komt in aanmerking voor alle informatie over adresgegevens dat **méér details geeft dan de gemeente/stad/land**. Als bijvoorbeeld enkel vermeld wordt dat het slachtoffer uit 'gemeente X' komt, moet deze variabele **niet** ingevuld worden. Als er daarentegen meer details worden gegeven, zoals straatnaam, ziekenhuis/instelling waar slachtoffer verblijft of buitenkant van het huis in beeld, dan geldt deze variabele wel.

Indien de adresgegeven vermeld of getoond worden, moet er een keuze gemaakt worden in de types adresgegevens die genoemd worden.

- Publieke adressen: ziekenhuizen of instellingen waarin het slachtoffer verblijft.
- Private adressen: informatie over de straatnaam, de postcode,....

Let op: als de buitenkant van het huis in beeld komt, dan moet deze categorie geselecteerd worden.

Niet: interview binnenshuis.

Vermelding seksuele geaardheid

Dichotome waarde

Vul deze variabele in indien de seksuele geaardheid van het slachtoffer **vermeld wordt**. Het is belangrijk dat je op een objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt en niet op voorkennis/beeld.

Vermelding opleiding

Keuzelijst

Vul deze variabele in indien de opleiding van het slachtoffer **vermeld wordt**. Het is belangrijk dat je op een objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt en niet op voorkennis/beeld.

Vermelding beroep

Tekstwaarde

Vul deze variabele in als het beroep van het slachtoffer **vermeld wordt**, ook wanneer het slachtoffer werkloos of student is. Vul het beroep van het slachtoffer in, zoals vermeld in het item. Het is belangrijk dat je op een

objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt en niet op voorkennis/beeld.

Vermelding vermogen

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als het vermogen van slachtoffer vermeld wordt. Het is belangrijk dat je op een objectieve manier codeert. Je baseert je dus enkel op wat vermeld wordt en niet op voorkennis/beeld.

- Gemiddeld (of synoniem daarvan): bv. slachtoffer komt uit de middenklasse
- Rijk (of synoniem daarvan): bv. slachtoffer komt uit een welgestelde familie
- Arm (of synoniem daarvan): bv. slachtoffer zit in de schulden, leeft onder de armoedegrens,...

Vermelding karaktereigenschappen

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als het karakter van het slachtoffer vermeld wordt. Het gaat hierbij om een omschrijving van het karakter in algemene zin, en dus niet om het gedrag tijdens de gebeurtenis.

Als er karaktereigenschappen genoemd worden, dan kan aangegeven worden of het hierbij om positieve of negatieve karaktereigenschappen gaat.

- Positief: het slachtoffer wordt bijvoorbeeld 'lief', 'gezellig' of 'spontaan' genoemd.
- Negatief: het slachtoffer wordt bijvoorbeeld 'naïef', 'agressief' of 'gewelddadig' genoemd.

Slachtoffer overleden

Dichotome waarde

Vink aan als het slachtoffer overleden is.

Slachtoffer in beeld

Dichotome waarde

Vink aan als het slachtoffer in beeld komt.

Slachtoffer herkenbaarheid

Dichotome waarde

Vul deze variabele in indien het slachtoffer in beeld komt, en of diegene dan *incognito (niet herkenbaar)* of *herkenbaar* is.

Getoonde emoties van slachtoffer

Dichotome waarde

Vul deze variabele alleen in indien het slachtoffer in beeld komt. Vink aan als het slachtoffer **expliciet** zijn/haar emoties toont op het beeld. Met emoties wordt bijvoorbeeld bedoeld: angst, blijheid, boosheid of verdriet.

Tussenpersoon zegt iets over het slachtoffer

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als er een tussenpersoon is die iets zegt **over** het slachtoffer. Bijvoorbeeld een arts/politieagent die iets zegt over de toestand van slachtoffer. Bijvoorbeeld over zijn verwondingen of zijn/haar bijdrage aan de gebeurtenis. Deze variabele dient niet aangeduid te worden als een tussenpersoon iets over gebeurtenis of over andere zaken zegt, enkel dus **OVER het slachtoffer**.

Indien een tussenpersoon iets zegt over het slachtoffer, wordt een keuze gemaakt in de types tussenpersoon. Mocht de categorie er niet bijstaan, dan kan bij *andere* een vrije keuze ingevuld worden:

- Gerecht
- Hulpdiensten: bijvoorbeeld politie, brandweer, ambulance...
- Medische instelling: bijvoorbeeld arts, verpleegkundige...
- Overheidsinstanties: bijvoorbeeld ambtenaar, burgemeester, OCMW-werknemer,...
- Middenveld (belangenorganisaties): bijvoorbeeld verenigingen, federaties, VZW's,...
- Man in de straat: bijvoorbeeld een getuige, buurtbewoner,...
- Andere:...

Tussenpersoon zegt iets in de plaats van het slachtoffer (woordvoerder)

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als er een tussenpersoon iets zegt in naam van het slachtoffer (soort woordvoerder). Bijvoorbeeld de advocaat zegt namens het slachtoffer dat hij/zij opgelucht is dat de dader heeft bekend. Of psychiater zegt dat het nog te vroeg is dat slachtoffer zelf in de media zijn/haar verhaal doet; maar dat het slachtoffer heeft gezegd dat hij opgelucht is.

Indien een tussenpersoon iets zegt in de plaats van het slachtoffer, wordt een keuze gemaakt in de types tussenpersoon. Mocht de categorie er niet bijstaan, dan kan bij *andere* een vrije keuze ingevuld worden:

- Advocaat
- Familielid: bijvoorbeeld oom, tante, neef of ouders die spreekt namens het slachtoffer
- Psychiater
- Slachtofferhulp
- Psycholoog
- Andere:...

Vermelding emoties

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als de emoties van het slachtoffer vermeld worden. Met emoties wordt bijvoorbeeld bedoeld: angst, blijheid, boosheid of verdriet.

Indien er emoties vermeld worden, moet er een keuze gemaakt worden wie de emoties vermeldt:

1. Vermeld door slachtoffer: bijvoorbeeld 'ik ben onthutst'
2. Vermeld door tussenpersoon: bijvoorbeeld 'mijn moeder (slachtoffer) is boos'
3. Vermeld door journalist: bijvoorbeeld 'de man vertelde snikkend zijn verhaal'

Vermelding gedrag tijdens gebeurtenis

Keuzelijst

Selecteer deze variabele als het gedrag dat het slachtoffer **tijdens** de gebeurtenis vertoond heeft, vermeld wordt.

- Negatief: bijvoorbeeld slachtoffer gedroeg zich agressief
- Neutraal: bijvoorbeeld slachtoffer was weerloos, of sloeg terug, of bleef er rustig onder
- Positief: bijvoorbeeld slachtoffer handelde heel bekwaam, heeft goed gereageerd,...

Vermelding 'onder invloed van'

Dichotome waarde

Selecteer deze variabele als er vermeld wordt dat het slachtoffer onder invloed was van alcohol, drugs of medicijnen.

CODEBOEK KLACHTENDOSSIERS RAAD VOOR DE JOURNALISTIEK

Formele kenmerken

Beklaagde

1. Medium/individuele journalist	1 = medium 2 = journalist
2. Medium: schaal	1 = regionaal 2 = lokaal
3. Medium: type	1 = TV-zender 2 = radiozender 3 = krant 4 = magazine 5 = online
4. Aanwezig bij hoorzittingen?	0 = Nee

	1 = Ja
5. Journalist: geslacht	1 = M 2 = V
6. Journalist: leeftijd	XX
7. Journalist: aantal jaar ervaring	XX
Klager	
1. Relatie tot slachtoffer	1 = slachtoffer 2 = naaste/nabestaande 3 = andere (vb. organisatie)
2. Vertegenwoordigd door advocaat?	0 = Nee 1 = Ja
3. Aanwezig bij hoorzittingen?	0 = Nee

	1 = Ja
4. Contact met het medium	<p>1 = Geen</p> <p>2 = Contact op initiatief van het medium</p> <p>3 = Contact op initiatief van de klager</p> <p>4 = Persconferentie</p> <p>5 = Interview</p> <p>6 = Citaat</p>
Tijdsverloop	
1. Datum publicatie/uitzending	DD/MM/JJJJ
2. Datum indiening klacht	DD/MM/JJJJ
3. Datum hoorzitting(en)	DD/MM/JJJJ
4. Datum uitspraak RDVJ	DD/MM/JJJJ
Aard van de feiten	
1. Aard van de feiten	<p>1 = Misdrijf zonder geweld</p> <p>2 = Misdrijf met geweld</p>

	<p>3 = Seksueel misdrijf</p> <p>4 = Ramp</p> <p>5 = Verkeersongeval</p> <p>6 = Ander</p>
<p>2. Kinderen betrokken?</p>	<p>0 = Nee</p> <p>1 = Ja</p>

Aanklacht

Nieuwsgaring/houding van de journalist

1 = Opdringerig gedrag (vragen om interviews op ongepaste tijdstippen/ maken van beelden zonder toestemming/'beleggen' van de omgeving/...)

2 = Informatiegaring via secundaire kanalen (sociale netwerksites, benaderen van naasten/kennissen/ buurtbewoners/...)

3 = Niet nakomen van afspraken; geen respect voor de wensen van het slachtoffer

4 = Gebrek aan terughoudendheid bij het benaderen van minderjarigen (interviewen zonder toestemming van de ouders/foto's maken op school/onvoldoende aandacht voor de kwetsbaarheid van minderjarige slachtoffers/...)

5 = Snelheid (vb. familie verneemt van journalisten overlijden)

6 = Ander

Inhoud van de berichtgeving	
1. Publicatie van persoonlijke gegevens met directe identificatie tot gevolg (identiteits- en/of adresgegevens/herkenbare foto)?	0 = Nee 1 = Ja
2. Publicatie van persoonlijke gegevens met indirecte identificatie tot gevolg (naam werkgever/school/...)?	0 = Nee 1 = Ja
3. Publicatie van persoonlijke gegevens: welke?	1 = Naam 2 = Adresgegevens 3 = Leeftijd 4 = Geslacht 5 = Nationaliteit/ethniciteit 6 = Seksuele geaardheid 7 = Beroep/opleiding/werkgever/school 8 = Gezinssituatie 9 = Andere
4. Grafische beschrijving van het gebeuren/foto's; vermelden van gevoelige/overbodige details, ... ?	0 = Nee 1 = Ja
5. Inaccurate berichtgeving (onzorgvuldigheden, fouten, ...)?	0 = Nee

	1 = Ja
6. Negativisering van het slachtoffer (beschuldigen, ...)	0 = Nee 1 = Ja
7. Marginalisering van het slachtofferperspectief (Meer aandacht voor de dader/verantwoordelijke van het gebeuren)?	0 = Nee 1 = Ja
8. Ander?	_____

Argumenten van de beklaagde

1 = Ontkennen van de beschuldiging

2 = Verwijzing naar Code (artikel/richtlijn _____)

3 = Verwijzing naar journalistieke plicht (nl. _____)

4 = Verwijzing naar gelijkaardige gevallen (precedenten/andere media/...)

5 = Ander

Uitkomst

1 = Opgelost door bemiddeling

2 = Klacht gegrond

3 = Klacht ongegrond

Argumenten RvdJ

Verwijzing naar artikel/richtlijn _____

Bijlage 4: Kwalitatief luik – Gespreksgids journalisten

Om van start te gaan, zou ik u willen vragen hoe een werkdag voor u meestal begint?

Werkdag en verdeling opdrachten

- Kan u beschrijven hoe een werkdag voor u meestal begint?
- Hoe komen specifieke opdrachten bij u terecht?
 - o Wie bepaalt dat? (redactie, jijzelf, andere 'opdrachtgever'?)
 - o Brengt u verslag uit over specifieke thema's of bericht u over allerlei dingen?

Berichtgeving over slachtoffers

- Als u zelf slachtoffer van een ramp zou zijn, wat zou u dan willen dat er wel en niet over u gepubliceerd/vermeld wordt in de media?
 - o Houdt u daar rekening mee in uw eigen berichtgeving?
- Hoe pakt u het aan om mensen te interviewen die net erg slecht nieuws hebben gekregen?
 - o Krijg je hierover 'richtlijnen/instructies' van de redactie?
 - o Krijg je hierover tips van collega's?
 - o Hoe leer je hier 'gepast' mee om te gaan?
 - o Is er op redacties aandacht voor speciale vorming hierover?
Indien niet: lijkt u dat relevant/nuttig/nodig?
 - o Is het belangrijk om slachtoffers en/of nabestaanden aan het woord te krijgen/te laten?
 - o Hoe reageert de redactie/eindredactie als je zegt dat slachtoffers/nabestaanden niet wilden reageren?
 - o Wat als mensen eerst instemmen met een interview en nadien toch willen terugkomen op hun toestemming?
 - o Hoe contacteert u slachtoffers of nabestaanden? Telefonisch? Per mail? Persoonlijk langsgaan? Hoe pakt u dat meestal aan en wat vindt u zelf het meest geschikt?
 - o Geeft u de geïnterviewden steeds de mogelijkheid hun interview eerst door te lezen/te bekijken voor publicatie/uitzending? Vindt u dit nodig/nuttig?
 - o Wat is voor u de meerwaarde van een getuigenis van slachtoffers of hun naasten in een nieuwsitem?
 - o Op welke manier selecteert u wie er wel en niet in aanmerking komt om een getuigenis af te leggen?
- Hoe belangrijk is het berichten over slachtoffers binnen uw totale takenpakket als journalist? Is dat iets waarover u sporadisch bericht of komt men bij berichtgeving over gebeurtenissen als misdrijven, rampen en ongevallen op de redactie al vaak uit bij u?
- Zijn er gebeurtenissen waarover u moet berichten die aan u blijven plakken nadien, die je erg bijblijven omdat ze je raken?
 - o Is er een specifieke zaak waarover u bericht hebt en die u altijd zal bijblijven?
Waarom net die zaak?
- Is er voor u een verschil tussen het tonen van beelden van slachtoffers van misdrijven of rampen in België en beelden van bv oorlogsslachtoffers uit het buitenland?
- Wat vond u persoonlijk van de berichtgeving over de busramp in Sierre (Zwitserland) in maart van dit jaar?
- Is er volgens u iets veranderd in de manier van berichtgeving in Vlaanderen over slachtoffers sindsdien?
 - o Ja: wat dan precies?
 - o Ja: hoe komt dit denkt u?

- Nee: hoe komt het dat er niets veranderd is denkt u, ondanks de aanpassing van de deontologische code voor journalisten (in april dit jaar)?
- Is de berichtgeving over bv de busramp in Jordanië onlangs anders verlopen?
- Wat vindt u van de regels ivm het publiceren van foto's van slachtoffers?
- Als er op de redactie onenigheid is over publicatie van namen of foto's, wie neemt dan de eindbeslissing?
- Hebt u ooit al foto's of namen moeten publiceren tegen uw zin in?
- Waar trekt u zelf de lijn tussen objectief verslag uitbrengen, de code respecteren enerzijds en snel en aantrekkelijk nieuws brengen anderzijds?
- Waar klopt u aan als u twijfelt over wat u wel of niet kan brengen in een zaak waarin slachtoffers zijn betrokken?
 - Is er een juridisch specialist op de redactie/binnen het medium waarvoor u werkt waarbij u hiervoor kan aankloppen?
 - Vraagt u dit na bij de Raad voor de Journalistiek?
 - Andere kanalen?
- Langs welke weg wordt fotomateriaal van betrokken bij een ongeval, crimineel feit of ramp zoal verkregen?
- Wat zijn volgens u beweegredenen van slachtoffers om met de pers te praten?
- Hoe zorgt u ervoor dat slachtoffers u vertrouwen?
- Denkt u dat de media een positieve rol kunnen spelen in het verwerkingsproces van slachtoffers en nabestaanden?
 - Bv de mogelijkheid bieden om hun kant van het verhaal te doen, over de gebeurtenis te praten en het zo vlotter te kunnen verwerken, ook hun verhaal kwijt te kunnen bij een breder publiek (niet telkens alles moeten herhalen tegen iedereen?)
- Heb je ooit achteraf spijt gehad over een bepaald artikel/nieuwsitem?
 - Zo ja, waarom dan precies?
- Is het als journalist die bericht over ongevallen, rampen en criminaliteit soms emotioneel zwaar om om te gaan met erge feiten? Kan u dit soms minder goed van u afzetten nadien?
- Worden jullie soms zelf benaderd door slachtoffers van bijvoorbeeld criminaliteit met de vraag om hun verhaal te mogen doen?
 - Ga je daar dan op in, en zo ja, waarvan hangt dat af?

Code van Raad voor de Journalistiek

- Wat vindt u persoonlijk van de deontologische code van de Raad voor de Journalistiek?
 - Haalt u die er soms/vaak bij? (bv. als u twijfelt aan iets)
 - Hoe wordt die gebruikt in de praktijk?
 - Wat vindt u van de toepasbaarheid van de artikels die erin staan **in het algemeen**?
 - Wat vindt u persoonlijk van de toepasbaarheid van volgende **specifieke** artikels of richtlijnen van de Code:
Artikel 22, 23, 24, 26 en 27: *(laten lezen aan journalist)*

IV. - RESPECT VOOR HET PRIVELEVEN EN DE MENSELIJKE WAARDIGHEID

22. – De journalist houdt rekening met de rechten van eenieder die in de berichtgeving voorkomt. Hij weegt die rechten af tegenover het maatschappelijk belang van de informatie. ►

23. – De journalist respecteert het privéleven van personen en tast het niet verder aan dan noodzakelijk in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

De journalist gaat in het bijzonder omzichtig om met mensen in een maatschappelijk kwetsbare situatie, zoals minderjarigen, slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen, en hun familie.

24. – De journalist respecteert de menselijke waardigheid en tast ze niet verder aan dan noodzakelijk is in het maatschappelijk belang van de berichtgeving.

26. – De journalist respecteert het leed van slachtoffers en hun omgeving en bij zijn nieuwsgaring dringt hij zich niet ongepast op.

27. – De journalist die persoonlijkheidskenmerken vermeldt zoals etnische oorsprong, huidskleur, seksuele geaardheid vermijdt stereotypering, veralgemening en overdrijving, en zet niet aan tot discriminatie.

- Er zijn volgens de richtlijnen bij de code “uitzonderingen” ivm het vrijgeven van de identiteit van minderjarigen, namelijk “als de feiten zeer ernstig zijn en de maatschappij hebben beroerd”. Op welke manier probeer je dat toe te passen? Welke criteria hanteer je dan en toets je dat af bij iemand van je werk?
- Moeten minderjarigen altijd vergezeld zijn door een volwassene/toestemming hebben van een volwassene om een interview te mogen afleggen? Hoe doet u dat in de praktijk?
- Wat kan er volgens u gedaan worden om de berichtgeving over slachtoffers nu en in de toekomst nog te verbeteren?
- Vindt u dat de Raad voor de Journalistiek specifiek en/of strikter zou moeten zijn in haar richtlijnen of de journalist net vrijer moet laten?
- Zijn er op uw redactie, naast de code van de Raad voor de Journalistiek, specifieke regels/richtlijnen die voorschrijven hoe men moet berichten over slachtoffers?
- Hanteert u naast de code en een eventueel redactionele richtlijn ook nog aanvullende eigen maatstaven/dingen waaraan je je persoonlijk wilt houden?
- Wat vindt u persoonlijk van de nieuwste richtlijn binnen de code van de Raad voor de Journalistiek over het gebruik van sociale media bij het berichten over slachtoffers?
- Denkt u dat het in deze tijden waarin sociale media zo’n enorme groei kennen nog mogelijk is om de privacy van slachtoffers te bewaren?
- Wanneer vindt u dat er beelden van slachtoffers getoond mogen worden in berichtgeving?
- Vanaf wanneer geeft u /het nieuwsmerk waarvoor u werkt namen weer van slachtoffers (volledig of enkel voornaam, enkel initialen)? Zijn daar criteria voor die gebruikt worden op de redactie?
- Ervaart u het vrijgeven van namen van slachtoffers als een domino-effect (daarmee bedoelen we dat het ene nieuwsmerk het andere volgt zodra iemand de namen vrijgeeft)? Is er een soort concurrentiële druk hierrond (als wij het niet doen, doet onze concurrent het wel)?
- Zijn er dingen die ontbreken in de code vindt u?
- Hoe kan de kennis van de code bij journalisten vergroot worden denkt u, rekening houdend met jullie drukke job?

Klachten van slachtoffers, nabestaanden, critici

- Hebt u na de berichtgeving over een bepaalde zaak al eens onenigheid gehad met slachtoffers of nabestaanden die vonden dat ze niet correct behandeld waren door u/de pers?
 - Indien ja, hoe maakten ze dit duidelijk?
- Zowel bij de Raad voor de Journalistiek als bij Slachtofferhulp komen geregeld klachten binnen van slachtoffers en /of nabestaanden die klagen over 1) de manier van berichtgeving in Vlaanderen en 2) de manier waarop ze benaderd worden door bepaalde journalisten.

- Kan je in die klachten inkomen? Heb je zelf al voorbeelden gezien van andere media/je eigen medium waarvan je zegt 1) dat was geen gepaste berichtgeving en/of 2) die mensen werden op een onheuse manier benaderd door journalisten?
 - Hoe vindt u dat de media in het algemeen omgaan met slachtoffers in het nieuws?
 - Heb je zelf ooit al klachten gekregen ivm berichtgeving over slachtoffers?
- (opdelen in officieel ingediende klachten en niet-officiële klachten, bv telefoontjes van boze mensen die zich benadeeld voelden door de berichtgeving van de journalist)
- Ja: Waar gingen de klachten over? Wat vond je zelf van die klacht? Hoe ben je daar mee omgegaan? Wat was toen de houding van het medium/nieuwsmerk waarvoor je werkte? Kwamen die klachten van slachtoffers/nabestaanden of van collega-journalisten of buitenstaanders?
 - Nee: wat zou je doen als je zo'n klacht kreeg?
 - Wordt er onder journalisten gesproken over klachten die ingediend zijn bij de Raad voor de Journalistiek tegen collega's? Schenkt men daar (veel) aandacht aan of niet?
 - Wijzen redacties/juridische raadgevers op uitspraken gedaan door de Raad in dit soort zaken? Wat gebeurt er met die (uitgeschreven) uitspraken?
 - Echte sancties kan de Raad voor de Journalistiek niet uitspreken. Wat vindt u daarvan?
 - Letten redacties zelf fel op het naleven van de code en zo ja, wie geeft hier dan opmerkingen over (eindredactie, hoofdredactie, ...)?
 - Als er bij een vorige zaak klachten waren over de berichtgeving, hoe proberen jij en je collega's dat dan mee te nemen in de berichtgeving over een volgende, soortgelijke zaak?

Hartelijk bedankt voor dit gesprek en uw tijd!

Ik wens u nog heel veel succes toe in uw loopbaan!

Bijlage 5: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier journalisten

Naam interviewer:

In het kader van een onderzoek gevoerd binnen de associatie Katholieke Universiteit Leuven en in opdracht van het ministerie van Media en het ministerie van Welzijn voeren onderzoekers op dit moment een onderzoek uit naar berichtgeving over slachtoffers en de code van de Raad voor Journalistiek. Dit onderzoek wil journalisten zelf aan het woord laten over dit thema en peilt naar wat goed loopt, waar het volgens journalisten minder vlot loopt en hoe dit eventueel opgelost zou kunnen worden volgens hen. De visie van mensen uit het werkveld zelf is cruciaal voor het onderzoek om een genuanceerde en evenwichtige kijk te krijgen op dit soms erg gevoelige maatschappelijke thema.

Het onderzoek zelf bestaat uit een (éénmalig) interview. Het interview zelf beslaat maximum een uur van uw tijd. Om de gegevens goed en juist te kunnen verwerken, wordt het interview opgenomen.

Alle gegevens die in het kader van het onderzoek verzameld worden, worden volstrekt vertrouwelijk behandeld. Uw gegevens worden met andere woorden niet doorgegeven aan derden. Indien het verzamelde materiaal verwerkt wordt in een (academische) publicatie, wordt uw anonimiteit verzekerd (uw naam wordt niet vermeld, eventuele fragmenten uit het interview worden **anoniem** gepresenteerd).

Deelname aan het interview is volledig vrijwillig. U heeft op elk moment van het interview de mogelijkheid om uw deelname stop te zetten.

Indien u graag meer informatie wenst over het onderzoek, of indien u opmerkingen heeft over het onderzoek, kan u zich steeds wenden tot de coördinator van het onderzoek aan de KU Leuven, prof. dr. Rozane De Cock, op volgend telefoonnummer: 016/32.30 14 of via mail Rozane.Decock@soc.kuleuven.be.

Hierbij geef ik, (naam) mijn toestemming om deel te nemen aan het interview over berichtgeving over slachtoffers. Hierbij bevestig ik dat ik voldoende op de hoogte ben van het doel van het onderzoek en mijn rol daarin, en dat ik volledig vrijwillig deelneem. Ik ga ermee akkoord dat de gegevens die in het kader van dit interview verzameld worden, verder gebruikt mogen worden voor wetenschappelijk onderzoek en eventuele wetenschappelijke publicaties.

Datum:

Handtekening:

Bijlage 6: Kwalitatief luik – Codeboek journalisten

I. DEONTOLOGIE	
1. Raad voor de Journalistiek	
1.1. Mening	
Neutraal- negatief	
Neutraal-positief	
1.2. 'De Journalist'	
2. Regels	
2.1. Code	
Mening	Neutraal-negatief Neutraal-positief
Gebruik	Raadplegen (eind- of hoofdredactie/zelf) Niet raadplegen (eind- of hoofdredactie/zelf) Kennis Evidentie/buikgevoel/gezond verstand
2.2. Redactieregels	
Geschreven	
Ongeschreven	
2.3. Eigen regels	
2.4. Wetgeving	
3. Suggesties	
3.1. Andere	
3.2. Debat	
3.3. Houding tegenover regels	
Geen verstrenging	
Wel verstrenging	
3.4. Houding tegenover verandering	
Positief	
Verandering is moeilijk	
Verandering is niet nodig	
3.5. Vorming en sensibilisering	
3.6. Zelfregulering	
II. JOURNALIST	
1. Kenmerken journalist	
1.1. Ervaring	
Beperkt	
Ruim	
Langdurig	
1.2. Specialisatie	
Geen	
Regio	
Topic	
2. Opinies	
2.1. Belang slachtofferberichtgeving	
Commercieel standpunt	
Geen/weinig	
Inhoudelijk/vormelijk standpunt	
Maatschappelijk belang	

2.2. Eigen houding /Moest je het zelf zijn

Alles mag

Bepaalde dingen niet

Geen foto's

Geen identificatie

Nooit doen

2.3. Impact van slachtofferberichtgeving op journalist

Geen of weinig impact (hoort bij de job; afschudden/loslaten)

Lichte impact

Zware impact

3. Nieuwsgaring en -productie

3.1. Benadering en omgang

Argumenteren-redeneren; nee is nee

Buikgevoel

Geval per geval

Redactionele invloed

Respect, empathie

3.2. Bronnen

Derden

Officiële bronnen

Slachtoffers of naasten

Sociale media

3.3. Twijfel

Andere instanties

Collega's

Eind/hoofredactie

Juristen

3.4. Publicatie

Gegevens (naam, locatie, beroep, etnie, ...)

Ja
Nee
Afweging
Minderjarigen

Foto's

Ja
Nee
Afweging
Minderjarigen

3.5. Reacties

Negatief

Positief

III. KLACHTEN

1. Onenigheden en officiële klachten

1.1. Bij ander

1.2. Bij eind- of hoofdredactie

1.3. Bij journalist

2. Officiële klachten

2.1. Gerecht

2.2. RvdJ
2.3. Andere instanties
3. Aard van de klacht(en)
3.1. Timing
3.2. Ongewenste publicatie
3.3. Onjuistheden en onzorgvuldigheden
3.4. Privacy
3.5. Ander
3.6. Klachten die niet ter zake doen voor deze studie
4. Uitkomst en gevolg van de klacht(en)
4.1. Oordeel
Deels gegrond
Gegrond
Ongegrond
Minnelijke regeling
4.2. Gevolgen
Geen
Rechtzetting of verontschuldiging
Schorsing
Ontslag
5. Opinie over klacht(en)
5.1. Terecht
5.2. Onterecht
6. Indien nooit klachten of indien nieuwe klachten
IV. MEDIA
1. Kenmerken medium
1.1. TV
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
1.2. Audio
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
1.3. Print
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
1.4. Online
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
2. Verschillen
2.1. Tussen types media
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
2.2. Tussen media onderling
Kenmerken eigen aan medium
Kritiek op medium
3. Invloeden
3.1. Media kijken naar mekaar
Domino-effect
Commerciële druk
3.2. Externe invloeden
V. REDACTIE
1. Nieuwsgaring en -productie

1.1. Taakverdeling
Journalist stelt voor
Eind- of hoofdredactie bepaalt
1.2. Beslissingen
Eind- of hoofdredactie, ombuds
In overleg
Journalist
Jurist
VI. SIERRE
1. Mening berichtgeving
1.1. Algemeen
Positief
Negatief
1.2. Eigen medium
Positief
Negatief
2. Verandering
2.1. Geen of weinig verandering
2.2. Nood aan verandering
2.3. Concrete verandering
VII. SLACHTOFFER
1. Redenen om mee te werken
2. Redenen om niet mee te werken
3. Rol van media voor slachtoffers
3.1. Positief
3.2. Negatief
3.3. Geen nut

Bijlage 7: Kwalitatief luik – Gespreksgids slachtoffers

VRAGEN ROND BERICHTGEVING OVER INCIDENT IN KWESTIE

Beschrijving incident

Zoals u weet, zijn wij bezig met een onderzoek naar de manier waarop media en journalisten omgaan met slachtoffers en nabestaanden van mensen die betrokken raken bij verkeersongevallen, rampen en misdrijven. We zijn u erg dankbaar dat u wilt meewerken aan dit onderzoek.

Zou u ons kunnen vertellen wat er gebeurd is en welke media daarover hebben bericht?

- In welke media verscheen de verslaggeving over het incident waar u bij betrokken was? (tv, radio, krant, magazine, meerdere)
- Wat vond u van de berichtgeving over deze zaak?
 - o Wat vond u goed aan de berichtgeving?
 - o Wat vond u minder goed aan de berichtgeving?

Timing berichtgeving en benaderingswijze

- Wat vond u ervan dat de media u niet contacteerde?
 - o Had u dit liever wel gehad?
 - o Wat vond u van de manier waarop er bericht werd over het incident?

OF (indien wel gecontacteerd)

- Wat vond u van het tijdstip waarop journalisten u contacteerden? Kwam dit op een gepast/ongepast moment? (respecteren van verwerkingstijd)
 - o Wie contacteerde u? (functie, verliep het contact met één of meer personen, steeds dezelfde, ...)
 - Werd altijd duidelijk vermeld welke media contact met u opnamen?
 - Werd u meermaals door dezelfde journalist gecontacteerd?
 - Wie in uw omgeving werd nog gecontacteerd door de media in verband met dezelfde gebeurtenis?
 - o Indien u de media zelf aansprak, waarom deed u dit? Waarom koos u voor bepaalde media?
- Op welke manier werd u gecontacteerd door de journalist? (telefonisch, mail, persoonlijk)
 - o Wat vindt u van de manier waarop u aangesproken werd door de journalist?
 - Gevoeligheid voor uw behoeften, wensen?
 - Indien minderjarige, slachtoffer van seksueel incident, nabestaande van een overledene, ...: voldoende terughoudendheid, voorzichtigheid?
 - o Hoe vaak werd u gecontacteerd door de journalist/de media? (peilen naar druk, opdringerigheid, overhalen)
 - Hebt u meteen toegezegd, of pas na verloop van tijd?
- Heeft u uw toestemming voor een interview stopgezet?
 - o Zo ja, waarom?
- Hoe werd er gereageerd indien u niet wenste in te gaan op vragen van de media?

Nieuwsgaring

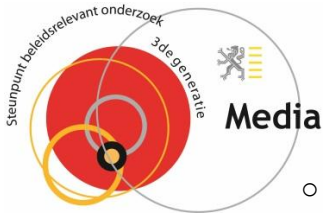
- Waarom gaf u toestemming om met de media te spreken? (Vond u het belangrijk uw kant van het verhaal te vertellen?)
 - o Op welke manier won de journalist uw vertrouwen?
 - Hoe? Op uw gemak stellen en uitleggen wat er van u verwacht werd (of niet)? Vond u dit aangenaam?
- Wat voor informatie vroegen de media van u?
 - o Beschrijvingen, concrete details, ...
 - o Beeldmateriaal, toestemming voor publicatie beeldmateriaal uit andere bronnen
 - o Citaten
- Heeft u al dan niet geweigerd om bepaalde informatie te verstrekken?
 - o Druk?
- Op welke manieren probeerden media buiten u om informatie/foto's te verzamelen? Hebben de media informatie verzameld via sociale mediakanalen (vb Facebook)?
- Heeft u bepaalde afspraken gemaakt met, eisen gesteld aan de journalist?
- Heeft u achteraf spijt gehad van wat u aan de journalist verteld heeft? Waarvan en waarom?

Nieuwsproductie

- Heeft de journalist zijn/haar contactgegevens achtergelaten?
- Heeft uw het interview/artikel/bericht kunnen bekijken/lezen voor het werd gepubliceerd/uitgezonden?
 - o Heeft u dit zelf gevraagd?
 - Waarom?
 - o Vond u dit nuttig?
 - o Hebben uw opmerkingen inhoudelijk of vormelijk iets veranderd aan het bericht?
- In welke mate werden de afspraken nageleefd die u met de journalist maakte?
- Wat vond u van de accuraatheid van de gepubliceerde informatie?
 - o Was alle informatie +- juist?
 - Zo niet, hoe komt dit volgens u?
 - o Werden bepaalde feiten meer benadrukt dan andere?
 - o Werden er veel details vermeld?
 - Relevantie?
- Wat vindt u van de manier waarop de informatie gepresenteerd werd?
 - Gevoeligheid voor uw behoeften, wensen?
 - Indien minderjarige, slachtoffer van seksueel incident, nabestaande van een overledene, ...: voldoende terughoudendheid, voorzichtigheid?

Privacy

- Heeft u afspraken gemaakt met de journalist over het gebruik van bepaalde informatie/gegevens/beelden?
 - o Zo ja, werden deze nageleefd?
- Werden er in het artikel gegevens vermeld waarmee u direct identificeerbaar bent? (identiteitsgegevens of herkenbare foto)
- Werden er in het artikel gegevens vermeld waarmee u indirect identificeerbaar bent? (adresgegevens, naam werkgever, school, ...)
- Welke gegevens werden vermeld?

- Naam: volledig, voornaam, initialen
- Adresgegevens
- Leeftijd
- Geslacht
- Nationaliteit/etniciteit
- Geaardheid
- Beroep/werkgever, opleiding/school
- Gezinssituatie
- Andere
- Werden dergelijke gegevens met uw toestemming gebruikt?
 - Wordt er informatie van sociale media gebruikt?
- Waren dergelijke gegevens volgens u relevant voor het bericht?
- Waarom denkt u dat journalisten dergelijke informatie opnemen in berichten?

Gevolgen

- Vond u zelf dat u klaar was voor het contact met de media?
 - Zo niet, waarom niet?
- Wat vond u van de aandacht vanuit de media?
 - Duur?
 - Hernieuwde aandacht?
- Wat vond u van de berichtgeving over het incident waar u bij betrokken was?
 - Wat kon er beter?
 - Wat vond u goed?
- Heeft de mediaberichtgeving een invloed gehad op uw verwerking van het incident?
 - Heeft het u emotioneel meer belast, was u eerder opgelucht, ...?
- Wat was de reactie van uw onmiddellijke omgeving na het verschijnen van het bericht?
 - Positief/negatief?
 - Kreeg u ook reacties uit andere hoeken?
- Heeft u positieve gevolgen ondervonden van de mediaberichtgeving, van het praten met journalisten?
 - Welke?
 - Was u tevreden uw verhaal kwijt te kunnen aan iemand?
 - Was u tevreden dat uw (kant van het) verhaal bekend raakte bij het grote publiek?
 - Had de mediaberichtgeving gevolgen op het verwerken van het incident?
 - Invloed op uw omgeving (indirect)? (bv. kinderen, familie, vrienden, werk, ...)
- Heeft u negatieve gevolgen ondervonden van de mediaberichtgeving, van het praten met journalisten?
 - Negatieve beeldvorming?
 - Negatieve reacties?
 - Langdurige/overdreven aandacht?
 - Hernieuwde pijn?
 - Invloed op uw omgeving (indirect)? (bv. kinderen, familie, vrienden, werk, ...)
- Zou u bij nader inzien het contact met journalisten op dezelfde manier aanpakken?
 - Zo ja, waarom?
 - Wat zou u anders doen?

Klachten

- Indien u ontevreden was over de berichtgeving, heeft u hier blijk van gegeven aan de journalist?
 - o Op welke manier?
 - o Wat was de reactie?
 - o Was u tevreden over deze reactie?
- Waarom vond u het belangrijk klacht in te dienen + wat heeft u overhaald/wat gaf de doorslag?
- Heeft u bij andere kanalen klachten geformuleerd?
 - o Welke? (SH, RvdJ, gerecht...)
 - o Hoe kwam u bij deze organisatie terecht?
- Heeft u een officiële klacht neergelegd bij de RvdJ?
 - o Wanneer?
 - o Wat was de inhoud van uw aanklacht?
 - Nieuwsgaring: houding van de journalist, opdringerigheid, informatie winnen via secundaire kanalen, gebrek aan terughoudendheid bij bepaalde types slachtoffer, timing, ...
 - Nieuwsproductie : niet-naleven van afspraken, inhoud van het artikel (laster, onjuistheden, negativisering slachtoffer, marginalisering slachtofferpositie ...), gebruikt beeldmateriaal, identificatie van de betrokkenen
 - o Op welke wettelijke/ethische basis heeft u zich beroepen? (vb artikel uit de code)
 - o Wat was het resultaat van uw klacht?
 - Niet behandeld, ongegrond, opgelost door bemiddeling, gegrond
 - o Wat vindt u van het verloop van de klachtenbehandeling? (snelheid, voldoende, tevreden met uitkomst ...)
 - Wat kan er beter?
- Voelde u zich nadien beter?

VRAGEN OVER BERICHTGEVING SLACHTOFFERS ALGEMEEN

Contact met media

- Is het belangrijk om slachtoffers en/of nabestaanden aan het woord te krijgen/te laten?
- Wat vindt u van (de regels ivm) het publiceren van foto's van slachtoffers?
- Is er voor u een verschil tussen het tonen van beelden van slachtoffers van misdrijven of rampen in België en beelden van bv oorlogsslachtoffers uit het buitenland?

Voor betrokkenen bij Sierre:

- *Wat vond u persoonlijk van de berichtgeving over de busramp in Sierre (Zwitserland) in maart van vorig jaar?*
- *Is er volgens u iets veranderd in de manier van berichtgeving in Vlaanderen over slachtoffers sindsdien?*
 - o *Ja: wat dan precies? Hoe komt dit denkt u?*
 - o *Nee: hoe komt het dat er niets veranderd is denkt u, ondanks de aanpassing van de deontologische code voor journalisten (in april dit jaar)?*

Rol organisaties en overheid

- Bij welke instanties kunnen slachtoffers volgens u terecht met vragen rond de media?
 - o Vindt u dat er voldoende informatie/sensibilisering/hulp komt van organisaties zoals Slachtofferhulp of de Raad voor de Journalistiek?
 - o Op welke manier geven zij u bijstand?
 - o Wat is er goed, wat kan er beter?

Klachten

- Wat vindt u van de procedure die de Raad voor de Journalistiek toepast voor de behandeling van klachten?
 - o Wat vindt u van de termijn waarbinnen klachten ingediend mogen worden bij de RvdJ?
- Vindt u dat de Raad voor de Journalistiek specifiek en/of strikter zou moeten zijn in haar richtlijnen of de journalist net vrijer moet laten?
- Echte sancties kan de Raad voor de Journalistiek niet uitspreken. Wat vindt u daarvan?
- Kent u andere kanalen om formele klachten te formuleren?
- Wat kan de rol zijn van slachtofferorganisaties wat betreft formele klachten?

ANDERE ONDERWERPEN

- Wat kan er volgens u gedaan worden om de berichtgeving over slachtoffers nu en in de toekomst nog te verbeteren?
 - o Wat vindt u dat redacties kunnen doen?
 - o Wat vindt u dat de overheid kan doen?
 - o Wat vindt u dat slachtofferorganisaties kunnen doen?
 - Intermediaire rol?
- Denkt u dat het in deze tijden waarin sociale media zo'n enorme groei kennen nog mogelijk is om de privacy van slachtoffers te bewaren?
- Wanneer vindt u dat er beelden van slachtoffers getoond mogen worden in berichtgeving?
- Hoe vindt u dat de media in het algemeen omgaan met slachtoffers in het nieuws?

Hartelijk bedankt voor dit gesprek en uw tijd!

Bijlage 8: Kwalitatief luik – Informed consent-formulier slachtoffers

Naam interviewer:

Onderzoekers binnen de associatie Katholieke Universiteit Leuven voeren momenteel een onderzoek uit naar berichtgeving over slachtoffers in nieuwsmedia. Het onderzoek wil slachtoffers van incidenten waarover bericht is in de media zelf aan het woord laten over dit thema: Hoe ervaren slachtoffers het optreden en de manier van nieuwsgaring van verschillende media naar aanleiding van incidenten waar zij bij betrokken zijn? Als er ontevredenheid heerst, wordt die dan geuit en zo ja, hoe en waar? Waarom formuleert men al dan niet klachten bij o.a. de Raad voor de Journalistiek? Zijn er drempels waaraan verholpen kan worden? De medewerking van slachtoffers van criminaliteit, rampen en ongevallen speelt een noodzakelijke rol in het welslagen van dit onderzoek. Door beide kanten van deze gevoelige problematiek in kaart te brengen, **hopen we aanbevelingen te kunnen formuleren die slachtoffers in de toekomst ten goede komen.**

Het onderzoek zelf bestaat uit een éénmalig interview. Door middel van open vragen peilen we naar uw visie. U krijgt de kans om te antwoorden in uw eigen woorden. Het interview zelf beslaat maximum een uur van uw tijd. Om de gegevens goed en juist te kunnen verwerken, wordt het interview opgenomen.

Alle gegevens die in het kader van het onderzoek verzameld worden, worden volstrekt vertrouwelijk behandeld. Uw gegevens worden met andere woorden niet doorgegeven aan derden. Indien het verzamelde materiaal verwerkt wordt in een (academische) publicatie, wordt uw **anonimiteit** verzekerd (uw naam wordt niet vermeld, eventuele fragmenten uit het interview worden anoniem gepresenteerd).

Deelname aan het interview is volledig vrijwillig. U heeft op elk moment van het interview de mogelijkheid om uw deelname stop te zetten.

Indien u graag meer informatie wenst over het onderzoek, of indien u opmerkingen heeft over het onderzoek, kan u zich steeds wenden tot de coördinator van het onderzoek aan de KU Leuven, prof. dr. Rozane De Cock, op volgend telefoonnummer: 016/32.30.14 of via mail Rozane.Decock@soc.kuleuven.be, of tot projectmedewerker Robin Reul, op volgend telefoonnummer: 016/32.36.13 of via mail Robin.Reul@soc.kuleuven.be.

Hierbij geef ik, (naam) mijn toestemming om deel te nemen aan het interview over berichtgeving over slachtoffers. Hierbij bevestig ik dat ik voldoende op de hoogte ben van het doel van het onderzoek en mijn rol daarin, en dat ik volledig vrijwillig deelneem. Ik ga ermee akkoord dat de gegevens die in het kader van dit interview verzameld worden, verder gebruikt mogen worden voor wetenschappelijk onderzoek en eventuele wetenschappelijke publicaties.

Datum:

Handtekening:

Bijlage 9: Kwalitatief luik – Codeboek slachtoffers

I. NIEUWSGARING EN –PRODUCTIE
1. Benadering en omgang
1.1. Timing
Timing contact met journalist
Timing vrijgeven van gegevens
1.2. Benadering
Benaderingswijze
Neutraal-positief
Neutraal-negatief
1.3. Informatie
Bronnen
Soorten
1.4. Afspraken
Inhoud afspraken
Naleven
Toestemming
1.5. Nazorg
2. Houding tegenover media/journalisten
2.1. Initiële houding tgo. media
2.2. Vertrouwen
Wie wel/niet?
Redenen wel
Redenen niet
2.3. Redenen om mee te werken
Catharsis (verwerking, verhaal kunnen doen)
Stem (woede, rechtzetting, ...)
Verschil maken (anderen behoeden, druk op stakeholders, eigen zaak vooruithelpen, ...)
Controle over de informatie die verspreid wordt
Ander
2.4. Redenen om niet mee te werken
II. NIEUWSOUTPUT
1. Kwaliteit
1.1. Accuraatheid
1.2. Objectiviteit, evenwicht
2. Presentatie
3. Relevantie
III. PRIVACY
1. Identificatiegegevens
2. Beeldmateriaal
3. Minderjarigen
4. Relevantie/motivatie
IV. GEVOLGEN
1. Gereedheid
1.1. Klaar voor de media?
1.2. Bereidheid om mee te werken
2. Duur/omvang
2.1. (mening over) duur initiële berichtgeving
2.2. (mening over) hernieuwde aandacht
2.3. (mening over) omvang aandacht
3. Gevolgen en invloed op verwerking

3.1. Geen/weinig	
3.2. Positief	
3.3. Negatief	
3.4. Gemengd	
4. Omgeving	
4.1. Positieve reacties	
4.2. Negatieve reacties	
4.3. Andere	
5. Tevredenheid over eigen aanpak journalisten	
V. KLACHTEN	
1. Officieuze klachten	
1.1. Kanaal	
Journalist/redactie/medium	
Ander	
1.2. Vorm	
Geschreven klacht (lezersbrief, recht van antwoord)	
Telefonische klacht	
Ander	
2. RvdJ	
2.1. Inhoud klacht	
Timing	
Ongewenste berichtgeving	
Onjuistheden en onzorgvuldigheden	
Privacy	
Ander	
2.2. Ethische/wettelijke basis klacht	
2.3. Klachtenbehandeling en procedure	
2.4. Resultaat en gevolgen	
Uitspraak	<ul style="list-style-type: none"> - Gegrond - Ongegrond - Deels gegrond - Minnelijke schikking
Gevolgen van uitspraak	
2.5. Tevredenheid	
Procedure en klachtenbehandeling	
Resultaat en gevolg	
Nazorg	
Ander	
3. Gerecht	
4. Persoonlijke waarde klacht	
5. Deontologie	
6. Instanties voor vragen rond media	
VI. SUGGESTIES	
1. Rol systeem (media zelf)	
1.1. Wie	
1.2. Wat	
1.3. Hoe	
2. Rol RvdJ	
2.1. Werking	
2.2. Bevoegdheden	
2.3. Ander	
3. Rol officiële instanties	
4. Rol intermediairen	
4.1. Wie	
4.2. Wat	

4.3. Hoe
5. Rol maatschappij
6. Rol opleiding/vorming
6.1. Wie
6.2. Wat
6.3. Hoe
7. Andere
VII. ALGEMEEN (overig)
1. Belang slachtofferberichtgeving/slachtoffers aan het woord
2. Behandeling slachtoffers in media
3. Algemene opinies media

